T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI
TARİH ÖNCESİ ARKEOLOJİSİ BİLİM DALI

DOKTORA TEZİ

NEOLİTİK DÖNEM'DE ÇUKUROVA VE ORTA TOROSLAR: YENİ ARAŞTIRMALAR VE ÇEVRE BÖLGELERLE İLİŞKİLER

ORKUN HAMZA KAYCİ

2502130260

TEZ DANIŞMANI

Doç. Dr. ERHAN BIÇAKÇI

İSTANBUL – 2019

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI
TARİH ÖNCESİ ARKEOLOJİSİ BİLİM DALI

DOKTORA TEZİ

NEOLİTİK DÖNEM'DE ÇUKUROVA VE ORTA TOROSLAR: YENİ ARAŞTIRMALAR VE ÇEVRE BÖLGELERLE İLİŞKİLER

ORKUN HAMZA KAYCİ

2502130260

TEZ DANIŞMANI

Doç. Dr. ERHAN BIÇAKÇI

İSTANBUL – 2019

"Bu çalışma İstanbul Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi tarafından desteklenmiştir. Proje numarası:53830

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

DOKTORA
TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN;

Adı ve Soyadı	:	ORKUN HAMZA KAYCİ	**Numarası**	:	2502130260
Anabilim Dalı / Anasanat Dalı / Programı	:	ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI	**Danışmanı**	:	DOÇ .DR.ERHAN BIÇAKÇI
Tez Savunma Tarihi	:	01.07.2019	**Saati**	:	15:00
Tez Başlığı	:	"NEOLİTİK DÖNEMDE ÇUKUROVA VE ORTA TOROSLAR:YENİ ARAŞTIRMALAR VE ÇEVRE BÖLGELERLE İLİŞKİLER"			

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin **50. Maddesi** uyarınca yapılmış,
sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **KABULÜNE** OYBİRLİĞİ / ~~OYÇOKLUĞUYLA~~ karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
PROF.DR.MEHMET ÖZDOĞAN		Kabul
PROF.DR.KEMALETTİN KOROĞLU		Kabul
PROF.DR.A.NEJAT BİLGEN		
DOÇ.DR.ERHAN BIÇAKÇI		Kabul
DOÇ.DR.ÇİLER ALGÜL		Kabul

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
PROF.DR.NECMİ KARUL		
DOÇ.DR.K.SERDAR GİRGİNER		Kabul

Versiyon: 1.0.0.2-61559050-302.14.08

ÖZ

ORKUN HAMZA KAYCİ

NEOLİTİK DÖNEM'DE ÇUKUROVA VE ORTA TOROSLAR: YENİ ARAŞTIRMALAR VE ÇEVRE BÖLGELERLE İLİŞKİLER

Yakındoğu genelinde Neolitik Dönem ile ilgili yapılan son araştırmalar, Neolitik Dönemin ilk ortaya çıktığı bölge olarak, Güneydoğu Anadolu'dan ve Orta Fırat Vadisi'ne kadar uzanmış bir çekirdek bölgeyi gösterir. Söz konusu bölgede bitki ve hayvan evcilleştirilmesinden önce, uzman ustaların bilgi birikimi ile yapılmış, önemli sosyal organizasyon öğelerini gösteren mimari, ölü gömme, yontmataş, heykeltıraşlık vb gibi birçok öge ortaya çıkar. Bu oluşum sürecinden sonra aynı bölgede bitki ve hayvan evcilleştirmenin gerçekleştirildiği PPNB'den Halaf Dönemi'nin sonuna kadar, Neolitik Dönem'in tüm aşamaları eksiksiz olarak izlenir. Bununla beraber, Orta Anadolu'da da, Epi – Paleolitik'ten Neolitik Dönem'in sonuna kadar kültürel bir sürekliliğin varlığı bilinir.

Neolitik oluşumun öncesinde ve özellikle oluşum başladığında oldukça yoğunlaşan ve bölgeler arası iletişimi ve bilgi aktarımını işaret eden obsidiyenin varlığı oldukça önemlidir. Toros Dağ sırasının kuzeyinde yer alan Kapadokya ve Doğu Anadolu obsidiyenden yapılmış yontmataş ürünleri, tüm Yakındoğu genelinde Toros Dağ eşiğinden başlayarak, ilerleyen zaman içerisinde güneye doğru ilerlemiş ve 6000 yıl boyunca, tüm Yakındoğu genelinde varlığını devam ettirmiştir. Özellikle Orta Toroslar'ın kuzeyinde yer alan Orta Anadolu obsidiyenin, günümüzden 15.000 yıl öncesinde Epi – Paleolitik Dönem'de Levant Bölgesi'nde ve batıda Batı Toroslardaki mağaralarda görülmesi, söz konusu iletişimin Doğu Akdeniz boyunca var olduğuna işaret eder. İletişimin tek yönlü olmadığını, Orta Anadolu'da Epi – Paleolitik Dönem'de süs eşyası olarak kullanılan, Doğu Akdeniz kökenli deniz kabukçalarının varlığı ile bilinir. Bununla birlikte, MÖ 10. bin yıldan sonra, iletişimin Kıbrıs Adası gibi deniz aşırı bölgelere ulaştığı, Kıbrıs'ın Neolitik Dönem merkezlerinden elde edilen obsidiyen başta olmak üzere yerleşim düzeni, mimari ve evcilleştirilmiş fauna ve floradan anlaşılmaktadır.

Yukarıda bahsedilen coğrafyanın, merkezinde kalan Orta Toroslar ve Çukurova Bölgesi'nde ise Neolitik Dönem ile ilgili bugüne kadar bildiğimiz veri sadece, Çukurova'nın batısında konumlanmış Yumuktepe ve Tarsus – Gözlükule kazılarından takip edilebilir. Yumuktepe verileri Çanak Çömlekli Neolitik Dönemi yani MÖ 7000 – 5800 zaman aralığını kesintisiz olarak gösterir. Yapılan çalışmalar, Amuk ile benzer yapıda bir topluluğu işaret eder. Orta Toroslar'da ise Neolitik Dönem ile ilgili herhangi bir veri bulunmamaktadır. Tüm bu genel çerçevede, Çukurova ve Orta Toroslar'a komşu olan bölgelerde Neolitik Dönem'in oluşum süreci ve birbirleriyle olan kesintisiz iletişimin varlığı kanıtlanmasına karşılık; komşu bölgelerin ortasında kalan bu coğrafi bölgede, Neolitik Dönem'in oluşumu ve komşu bölgelerin iletişim sürecinde nasıl bir rol üstlendiği aydınlatılması gereken ana sorulardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ele alınan bölgenin bu bilinmezliği, tarihöncesi araştırmaların eksikliği ve bölgenin oldukça hareketli jeomorfolojik yapısından kaynaklanır. Yukarıda vurgulandığı gibi bu güne kadar yapılan çalışmaların bu bilgi eksiğini kapatabilecek veriyi üretmemesi "Neolitik Dönem'de Çukurova ve Orta Toroslar: Yeni Araştırmalar ve Çevre Bölgelerle İlişkiler" başlıklı bu tez çalışmasının yapılmasını zorunlu kılmıştır. Bu nedenle tez şu temel konuları ele almayı hedefler; a) bölgenin doğal çevre koşulları ile yerleşim ilişkisini daha iyi anlayabilmek b) araştırma eksikliğinden kaynaklanan kronolojik boşlukları açığa çıkarmak. Bunlar yapılırken kullanılan metodolojik çerçevede ele alınan sorunsalı daha iyi çözümleyebilmek için, öncelikle bölgede beş yıl boyunca arazi çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Buradan elde edilen verilere ek olarak, bölgede daha önceki yıllarda yapılan kazılardan ve yüzey araştırmalarından elde edilmiş arkeolojik malzeme genel bir bütün halinde yeniden incelenmiş ve her iki veri kaynağı karşılaştırılmıştır. Ayrıca daha sonraki yıllarda bölgenin tarihöncesi sorunsalına yönelik yapılacak olan araştırmalar için, bu tezin bir altlık oluşturması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Orta Toroslar, Çukurova, Neolitik Dönem, obsidiyen, çanak - çömlek

ABSTRACT

ORKUN HAMZA KAYCİ

NEOLITHIC PERIOD IN THE ÇUKUROVA PLAİN AND MİDDLE TAURUS REGİON: NEW RESEARCH AND RELATIONSHİP WİTH THE SURROUNDİNG REGİONS

Recent archaeological researches regarding Neolithic Age in the Near East, indicate that Neolithic Age was emerged mainly in the area starting from South Eastern Anatolia to Middle Euphrates Valley. Many important social organisation components were emerged, such as architecture, burial practice, paleo-lithic sculpture made by specialists, who had accumulation of knowledge handled down, right before the domestication of plant and animals in the region. After this formation process, all stages of Neolithic Age from PPNB, in which plant and animal domestication were carried out, to the end of Half Period can well be tracked. Therefore, it is clearly understood the presence of a cultural continuity from Epi-Palaeolithic to the end of Neolithic in Central Anatolia.

One of the components of the Neolithic Age was obsidian. Its existence in various places demonstrate that there were an information transfer and interregional connection through networks. In fact, obsidian was an important raw material of strategical tools and developing its production technology, before the Neolithic Age and its formation process. The existence of Palaeolithic products made in Cappadocia in North of Taurus Ranges and Eastern Anatolia continued nearly all Near East over the 6000 years, beginning with Taurus mountain edge and gradually proceeded to the south. The fact that Central Anatolian obsidian has been discovered in Levant region in caves at West Taurus during the Epi-Palaeolithic period, 15000 BP, points out the connection through the East Mediterranean. Mediterranean originated sea shellfishes that were using for ornaments, proves that the contacts were dual. In addition, the connection was reached to overseas destination such as Cypriot Island after the 10th millennium BC. thanks to evidence of obsidian, settlement system, architecture, domesticated fauna and flora in the Neolithic sites of Cypriot.

The only data about the Neolithic Age of Middle Taurus and Çukurova region, located centre of the above-mentioned geography, come from Yumuktepe, located to the west of Çukurova, Tarsus- Gözlükule excavations. Yumuktepe data shows Neolithic with pottery without interruption which can be dated to 7000 - 5800 BC. The researches shows that it has a similar structural assemblage with Amuq. In the Middle Taurus, however, there is no data about Neolithic Age. In this general framework, although formation process and presence of uninterrupted connection in the Neolithic Age at neighbouring areas of Çukurova and Middle Taurus has been proven, it should be lightened that how this region played a role during the connection process and the formation of the Neolithic Age.

The unidentified status of the region originates from the lack of prehistoric studies and movable geomorphological nature of the region. As stated above, the absence of information on Neolitization of the region necessitate to initiate of this dissertation entitled “Neolithic Age in the Çukurova and Middle Taurus: Recent Researches and relationship with the Surrounding Regions”. Thus, the dissertation aims to examine the following subjects: a) to be able to relationship between natural geographical settings and settlement system b) to fill the chronological gap resulted from paucity of research. With these targets surface surveys were carried out in the region in order to better understand and analyze the current problems to be solved. In addition to the data derived from surveys, materials obtained from former and ongoing excavations as well as surveys were examined and two sets of data were compared. Furthermore, this study designated to be basement for further studies to be realized regarding prehistory in the region.

Keywords: Çukurova, Middle Taurus, Neolithic, Obsidian, Pottery

This study was funded by Scientific Research Projects Coordination Unit of Istanbul University. Project number: 53830

ÖNSÖZ

Doğu Akdeniz'in kuzeydoğusunda, Bereketli Hilal'in ana unsurlarını oluşturan Toroslar ve Amanosların çarpıştığı bölgenin batı kenarında yer alan Çukurova ve Orta Toroslar, coğrafi açıdan konumu, içinde barındırdığı doğal çevre çeşitliliği ve bilinen GÖ 9 binyıllık kesintisiz tarihi ile dikkate değer bir bölgedir. Fakat çevresinde yer alan komşu Orta Anadolu, Kıbrıs, Kuzey Suriye ve Güneydoğu Anadolu bölgelerine baktığımızda, 9 binyıllık tarihten çok daha önceki dönemlere ait veriler ile karşılaşılmaktadır. Bununla benzer olarak, tez kapsamında ele alınan bölgenin tarihöncesi dönemlere ait araştırma eksikliği de göz önünde durmaktadır. Tarihöncesi çağlardan Neolitik Dönem'e baktığımızda (MÖ 10.500 – 5.5500), MÖ 10.500'den 7000'ne kadar olan zaman aralığında, bölge ile ilgili hiçbir veri bulunmamaktadır. Hâlbuki çevre bölgelerde, Kıbrıs'ta dâhil Epi – Paleolitik Dönem'den itibaren izlenebilir tarihsel bir süreç söz konusudur. Bu ana sorun kapsamında bu tez oluşturulmaya çalışılmıştır.

Bu tezin oluşum sürecinde, ilk olarak şunu belirtmeliyim ki; İstanbul Üniversitesi, Prehistorya Anabilim Dalında, yüksek lisans ve doktora eğitimimi tamamlamak yatmaktadır. Özellikle benimde 10 yıl boyunca çalıştığım, Prehistorya Laboratuvarında, Anabilim Dalı'nın değerli öğretim üyelerince yapılan lisansüstü derslere katılmam ve aynı laboratuvarda bulunan ve bir örneği bulunmayan koleksiyonu görebilmem sayesinde olmuştur.

Böyle bir bölgesel sorunun bu tez kapsamında ele alınıyor olmasının gerçek esin kaynağı; Prof. Dr. Mehmet Özdoğan'ın, Anadolu Neolitiği üzerine yürütmüş olduğu çalışmalardır. Kendisi, bu tezin oluşumu ve gelişiminde ki tüm aşamalarında da, esas bilimsel danışman desteğiyle, büyük bir emeğe sahip olmakla beraber; akademik alt yapımın oluşumunda da temel taşı olarak, "teşekkür" sözcüğünün yetmediği bir konumdadır. Aynı değerde bana bilimsel duruş ile birlikte, hayata gerçekleriyle bakabilmemi öğreten, araştırmam sırasında her koşulda beni destekleyen, tezin tüm süreçlerinde tamamlanmasına yardımcı olan Doç. Dr. Erhan Bıçakçı'ya teşekkürü bir borç bilirim. Bununla birlikte, bu tezin gerçekleşmesi sürecinde her zaman olumlu

görüş bildiren ve burs başvurularımda her zaman referans olan, merhum Prof. Dr. Nur Balkan – Atlı'ya, derin saygılarımı sunarım.

Tezin oluşmasında birçok kişi ve kuruluşun desteği olmuştur. Öncelikle belirtmek gerekir ki; bölgenin tarihöncesini daha iyi çözümleyebilmek için, bölgede yapılmış araştırmaların sonuçlarını incelemek gerekmekteydi. Bu doğrultuda ilk olarak, bu tezin oluşmasında beni başından beri destekleyen, Çukurova'nın Neolitikleşme sürecini daha iyi anlayabilmem için bana Yumuktepe'de hem arazide hem de malzeme üzerine çalışma fırsatı veren Prof. Dr. Isabella Caneva'ya teşekkürlerimi bir borç bilirim. Ayrıca yine bana kazılarında çalışma ve eski yüzey malzemelerini inceleme fırsatı veren, sayın Doç. Dr. K. Serdar Girginer başta olmak üzere, Prof. Dr. Aslı Özyar, Prof. Dr. Füsun Tülek ve Doç. Dr. Erkan Konyar'a teşekkürlerimi sunarım. Bununla beraber, tez komitemde başındandan beri bulunan ve konu ile ilgili önemli önerileri ile beni destekleyen Prof. Dr. Kemalettin Köroğlu'na teşekkürlerimi sunarım. Akademik hayata adım atmamı sağlayan Prof. Dr. Nejat Bilgen'e de saygılarımı bildiririm.

O çok sıcak arazi çalışmalarında benden yardımlarını esirgemeyen, arkadaşlarım Hale Tümer, Yaşar Ünlü, Osman Emre Köse, İsmail Karakuş, Dr. Ozan Özbudak, Doç. Dr. İsmail Baykara, Dr. Fatma Şahin, Dr. Burhan Ulaş, Erkan Özerol, Nazım Can Cihan, Özge Birol ve Özgür Bostancı'ya tek tek teşekkürlerimi bildiririm. Bunun dışında arazi ve laboratuvarda malzeme fotoğraflaması ve tezin yazım aşamasındaki tüm desteklerinden dolayı Hale Tümer'e tekrar teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca çizimleri dijital hale getiren Osman Emre Köse'yi ve haritaları hazırlayan Dr. Ozan Özbudak'a burada bir kere daha anmak isterim. Arazi çalışmalarında kullanmak üzere bana karşılıksız araç desteği sağlayan, Adana'dan komşum Tevfik Nephan'a teşekkürlerimi sunarım.

Prehistorya Laboratuvarında yontmataş malzemeyi tanımlamamda yardımcı olan Doç. Dr. Çiler Algül, Doç. Dr. Semra Yıldırım Balcı, Dr. Nurcan Kayacan'a teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca impresso çanak çömlekte değerli bilgilerini benimle paylaşan Doç. Dr. Emre Güldoğan'a teşekkür ederim.

Bununla birlikte Prehistorya Anabilim Dalı'nda tez sürecimde benden yardımlarını esirgemeyen, Prof. Dr. Necmi Karul, Doç. Dr. Eylem Özdoğan, Prof. Dr. Mihriban Özbaşaran'a ve ismini anamadığım tüm İstanbul Üniversitesi, Prehistorya ailesine derin saygılarımı iletirim.

Maddi ve manevi olmak üzere her süreçte desteklerini hiç esirgemeyen annem Fatma Nur Kaycı'yi burada anmak isterim.

Tezin özellikle arazi çalışmasında, başta Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Kazılar Dairesi Başkanlığı'na, Adana, Mersin, Tarsus, Silifke ve Osmaniye Arkeoloji Müzeleri Müdürlüğü'ne ve çalışanlarına verdikleri desteklerinden dolayı teşekkürü borç bilirim.

Bu tez birçok kurumdan alınan burslar sayesinde gerçekleştirilmiştir. Başta bu tez çalışması 53830 nolu proje ile İstanbul Üniversitesi, Bilimsel Araştırma Projeleri tarafından desteklenmiştir. Bu tez, Koç Üniversitesi Suna & İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Merkezi (AKMED) tarafından desteklenmiştir. Bu tez American Research Institute in Turkey (ARIT) tarafından Machteld Mellink Bursu ile desteklenmiştir. Yukarıda adı geçen tüm kurumlara ve çalışanlarına derin teşekkürlerimi iletirim.

ORKUN HAMZA KAYCİ

İSTANBUL, 2019

İÇİNDEKİLER

ÖZ ..... **iv**

ABSTRACT ..... **vi**

ÖNSÖZ ..... **viii**

ŞEKİLLER LİSTESİ ..... **xiv**

PLANLAR LİSTESİ ..... **xxii**

HARİTALAR LİSTESİ ..... **xxiv**

KISALTMALAR LİSTESİ ..... **xxv**

GİRİŞ **1**

BİRİNCİ BÖLÜM

ELE ALINAN SORUNSAL, KAPSAM VE YÖNTEM **4**

1.1. Ele Alınan Sorunsal ve Tanımı 4

1.2. Amaç 13

1.3. Kapsam 15

1.4. Yöntem 20

1.4.1. Araştırılan Alanların Seçimi 23

1.4.2.Yerleşim Yerlerinin Adlandırılması ve Tanımlamaları ve Belgelendirme Çalışmaları 31

İKİNCİ BÖLÜM

DOĞAL ÇEVRE **38**

2.1. Ele Alınan Bölge 38

2.1.1. Orta Toroslar 41

2.1.2. Çukurova 42

2.2. Jeoloji ve Jeomorfoloji 43

2.2.1. Buzul Jeomorfolojisi 47

2.2.2. Kuvatarner Jeomorfolojisi 49

2.2.3. Karst Topoğrafyası 52

2.2.4. Alüvyal Jeomorfoloji ve Kıyı Çizgisi Değişimi 56

2.3. Hidrografya 67

2.4. İklim ve Bitki Örtüsü 79

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMA TARİHÇESİ 87

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

NEOLİTİK DÖNEM YERLEŞİM YERLERİ 97

4.1. Kazılar 97
4.1.1. Yumuktepe Höyük 97
4.1.2 Tarsus Gözlükule Höyük 116
4.2 Dağlık Alanda Bulunan Yerleşimler 123
4.2.1 Orta Toroslar 123
4.2.1.1 Eşşek Deresi, Mağara 1 123
4.2.1.2. Çakmak (Tarsus) 128
4.2.1.3. Çakmaktepe (Karaisalı) 135
4.2.2. Misis Dağları 137
4.2.2.1. Soğukpınar 138
4.3. Dağ Eşiğinde Bulunan Yerleşimler 142
4.3.1. Satçı Mevkii 142
4.3.2. Buruk Höyük 143
4.3.3. Velican Höyük 150
4.3.4. Tahtanınbaşı 159
4.3.5. Kızılinbaşı Mevkii 163
4.4. Çukurova'da Bulunan Yerleşimler 165
4.4.1. Aşağı Ova 165
4.4.1.1. Adana Bölümü 165
4.4.1.1.1. İncirlik Höyük 165
4.4.1.1.2. Kürkçüler Höyük 169
4.4.1.1.3. Camili Höyük 173
4.4.1.1.4. Camili Mağaraları 178
4.4.1.1.5. Karaoğlanlı Höyük 182
4.4.1.1.6. Çotlu Koca Höyük 185
4.4.1.1.7. Domuztepe Höyük 191
4.4.1.1.8. Gavurpınar Mağaralar Mevkii 196
4.4.1.2. Tarsus Bölümü 197
4.4.1.2.1. Sakızöreni 198
4.4.1.2.2. Sırbağı 199

4.4.1.2.3. Gudubes Höyük 201
4.4.1.2.4. Gudubes Kalesi 203
4.4.1.2.5. Nacarlı Höyük 203
4.4.1.2.6. Çavuşlu Höyük 206
4.4.2. Yukarı Ova 207
4.4.2.1. Kozan Bölümü 207
4.4.2.1.1. Çiriştepe Höyük 208
4.4.2.1.2. Alapınar Höyük 209
4.4.2.1.3. Tilan Höyük 211
4.4.2.1.4. Tırmıl Höyük 216
4.4.2.1.5. Oluğunönü Höyük 219
4.4.2.1.6. Tepecikören Höyük 222
4.4.2.2. Kadirli Bölümü 225
4.4.2.2.1. Devletsiz Höyük 225
4.4.2.2.2. Şemsin Höyük 229
4.4.2.3. Osmaniye Bölümü 232
4.4.2.3.1. Yapılıpınar Höyük 232
4.4.2.4. Ceyhan Bölümü 234
4.4.2.4.1. Salyan Höyük 235
4.4.2.4.2. Hacılar Höyük 237
4.4.2.4.3. Adatepe Höyük 242
4.4.2.4.4. Hamdilli Höyük 244
4.4.2.4.5. Tatarlı Höyük 255
4.4.2.4.6. Kuyluk Tepe 272

DEĞERLENDİRME ve SONUÇ 274

BİBLİYOGRAFYA 323

EK 1: KATALOG 375

EK 2: LİSTELER 456

EK 3: KRONOLOJİ TABLOSU 463

ÖZGEÇMİŞ 464

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil G. 1: Yakındoğu Neolitikleşme sürecindeki çekirdek bölgeler 2

Şekil 1.1: Yerleşme topoğrafik plan örneği (Velican Höyük – Adana). 32
Şekil 1. 2: Yerleşme kesit örneği (Velican Höyük – Adana). 32
Şekil 1. 3: Yerleşim Fişi örneği 34
Şekil 1. 4: Yerleşim çanak çömlek fiişi örneği 35
Şekil 1. 5: Yerleşim yontmataş fişi örneği 37

Şekil 2.1: Akdeniz Haritası. 38
Şekil 2.2: Akdeniz, Kültürel Bölge Dağılım Haritası, 1b Merkez Akdeniz Bölgesi, 1c Ege Bölgesi, 1d Doğu Akdeniz Bölgesi 39
Şekil 2.3: Çukurova tektonizmasını gösteren harita.....43
Şekil 2. 4: Adana Havzası kronolojik örtü birimleri.....45
Şekil 2.5: Kuzey Adana Jeolojik Örtü Birimlerini gösterir harita 46
Şekil 2.6: Glasiyal Topoğrafya oluşumu 47
Şekil 2.7: Pleyistosen Dönem Çukurova'nın durumunu gösterir harita 48
Şekil 2.8: Bolkar Dağları, Yazılıgöl'de yörüklere ait Alakır çadır iskeleti ve ocak yerleri.....49
Şekil 2.9: İskenderun Körfezi'nin kuzeyinde görülen volkanik alanları 51
Şekil 2. 10: Türkiye Karts Bölgeleri Haritası 53
Şekil 2. 11: Aydıncık - Gülnar arasında bulunan Karagöl 54
Şekil 2. 12: Batı ve Orta Toroslarda Dolin Görülen Alanlar.....54
Şekil 2. 13: Deniz suyu değişimlerini gösterir grafik.....57
Şekil 2. 14: Çukurova Morfolojik Harita 60
Şekil 2. 15: Çukurova'nın Pleyistosen oluşum evreleri 61
Şekil 2. 16: Tarsus Ovası'nın Paleojeomorfolojik Haritası 62
Şekil 2. 17: Tarsus Ovası, MÖ 5000 ve MÖ 0 tarihlerindeki durumu 62
Şekil 2. 18: Tarsus-Gözlükule Höyük'ün ova içerisindeki tabakalaşma konumunu gösteren grafik.....63
Şekil 2. 19: Ovalık alanda Neojen Dönem'de ada halinde bulunan kayalıkları.....64
Şekil 2. 20: Aşağı Ovada bulunan Çal ve Çotlu yükseltileri etrafında bulunan höyükler.....65

Şekil 2. 21: Ceyhan Havzası 68
Şekil 2. 22: Başlıca akarsuların havza büyüklükleri ve yıllık yağış oranları 69
Şekil 2.23: Seyhan Nehri ve Havzası 71
Şekil 2. 24: Berdan Nehri Havzası 72
Şekil 2. 25: Deliçay Yıllık Yağış Ortalaması ve Debi Grafiği 73
Şekil 2. 26: Tece – Mezitli – Efrenk – Deliçay Havzaları.....74
Şekil 2. 27: 1966 yılı ocak ayında meydana gelen Ceyhan taşkını ve Misis Höyük 75
Şekil 2. 28: 1966 yılında Ceyhan ovasında meydana gelen selden etkilenmiş bir höyük.....76
Şekil 2. 29: Seyhan ve Ceyhan Nehirlerinin günümüzden 4000 yıl önceki durumu.77
Şekil 2. 30: Ceyhan Nehri'nin günümüzden 2000 yıl önceki durumu 77
Şekil 2. 31: Çukurova'nın Paleokanalları ve kurumuş nehir yatakları.....78
Şekil 2. 32: Çağlara göre Çukurova'nın Paleocoğrafyasını gösterir harita 79
Şekil 2. 33: Akdeniz Bölgesi Yıllık Ortalama Sıcaklık Dağılış Haritası 80
Şekil 2. 34: Akdeniz Bölgesi Yıllık Ortalama Yağış Dağılış Haritası.....81
Şekil 2. 35: Ocak ve Haziran Ayı Hâkim Rüzgâr Yönlerini Gösterir Harita 82
Şekil 2. 36: Akdeniz Vejatasyon Haritası.....82
Şekil 2. 37: Toroslar, Mersin – Ulukışla Orman Çeşitliliğini gösterir kesit haritası ...83
Şekil 2. 38: Akdeniz Bölgesi Bitki Örtüsü Haritası.....84
Şekil 2. 39: Günümüzden önce 12.000 – 11.000 yıl önce genel Vejatasyon.....86

Şekil 3. 1: Araştırma Tarihçesi kapsamında bilinen Neolitik Dönem yerleşim yerleri 96

Şekil 4. 1: Yumuktepe durum planı 97
Şekil 4. 2: Müftü Deresi ve çevresi Jeoloji Haritası 98
Şekil 4. 3: Yumuktepe Höyük, kuzeybatıdan görünüm 99
Şekil 4. 4: Yumuktepe Höyük kronolojisi 100
Şekil 4. 5: Yumuktepe Neolitik açma alanlarını gösterir durum planı 101
Şekil 4. 6: Yumuktepe'de en erken döneme tarihlenen koyu yüzlü açkılı, mineral katkılı mal grubu örnekleri.....102
Şekil 4. 7: 2018 yılı Erken Neolitik Dönem tabakası kuzeybatıdan görünüm 103
Şekil 4. 8: Erken Neolitik kırmızı boyalı ocak kalıntısı.....103
Şekil 4. 9: 2018 yılı Yumuktepe Erken Neolitik tabaka yapısı 104
Şekil 4. 10: Yumuktepe Erken Neolitik Dönem mimari yapı evreleri 105

Şekil 4. 11: Yumuktepe impresso çanak çömlek örnekleri, rocker örnekleri.....106
Şekil 4. 12: Yumuktepe impresso çanak çömlek örnekleri, basit noktalılar 106
Şekil 4. 13: Yumuktepe impresso çanak çömlek örnekleri, derin uçlu tarak baskı örnekleri.....107
Şekil 4. 14: Yumuktepe İmpresso çanak çömlek örnekleri, Tırnak Baskılar.....107
Şekil 4. 15: Yumuktepe, Erken Neolitik İmpresso örnekleri, karışık noktalılar.....108
Şekil 4. 16: Yumuktepe, Erken Neolitik İmpresso örnekleri, üçgen çiziler.....108
Şekil 4. 17: Yumuktepe Höyük, impresso örnekleri 110
Şekil 4. 18: Yumuktepe Orta Neolitik Dönem, İmpresso örnekleri 111
Şekil 4. 19: Yumuktepe tip delici grubu 111
Şekil 4. 20: Yumuktepe Orta Neolitik çanak çömlek grubu 112
Şekil 4. 21: Yumuktepe Orta Neolitik Dönem, DFBW örnekleri.....113
Şekil 4. 22: Son Neolitik evre çanak çömlek örnekleri 114
Şekil 4. 23: Final Neolitik boyalı çanak çömlek örnekleri 115
Şekil 4. 24: Tarsus-Gözlükule topoğrafik plan 117
Şekil 4. 25: Tarsus-Gözlükule, H. Goldman kazıları, Neolitik Dönem sondaj alanları 119
Şekil 4. 26: Tarsus-Gözlükule, İmpresso Çanak Çömlek, Rocker Örnekleri 120
Şekil 4. 27: Tarsus-Gözlükule, İmpresso çanak çömlek, Tırnak Baskı örnekleri ...121
Şekil 4. 28: Tarsus-Gözlükule, İmpresso Çanak Çömlek, Basit Nokta örnekleri ...121
Şekil 4. 29: Tarsus-Gözlükule, İmpresso Çanak Çömlek, Karışık Noktalama ve Parmak İmpresso örnekleri 122
Şekil 4. 30: Tarsus-Gözlükule, İmpresso çanak çömlek, Kazı-çizi bezeme ve rocker örnekleri.....122
Şekil 4. 31: Eşşek Deresi Vadisi ve mağara mevkiilerini gösterir uydu fotosu.....124
Şekil 4. 32: Eşşek Deresi Vadisi, kuzey batıdan görünüm.....125
Şekil 4. 33: Mağara 1 genel görünüm.....126
Şekil 4. 34: Mağara 1, çöküntü altı tarih öncesi kültürel dolgu 126
Şekil 4. 35: Mağara 1, bulunan çakmaktaşı yarım ay mikrolitler 127
Şekil 4. 36: Mağara 1, obsidiyen yarım ay mikrolit.....127
Şekil 4. 37*:* Çakmak Mevkii 129
Şekil 4. 38: Çakmak, batıdan görünüm 130
Şekil 4. 39: Çakmak doğu sırtı 130
Şekil 4. 40: Çakmak mevkii, Levallois çekirdek 131

Şekil 4. 41: Çakmak mevkii, iki yönlü dilgiler ve “Y” dilgi.....132
Şekil 4. 42: Çakmak, çakmaktaşı çekirdekler 133
Şekil 4. 43: Çakmak mevkii I. Atölye, çakmaktaşı çekirdek 133
Şekil 4. 44: Çakmak Mevkii bulunan obsidiyenlerden örnekler 133
Şekil 4. 45: Çakmak mevkii I. Atölye, obsidiyen parçaları.....134
Şekil 4. 46: Çakmak mevkii, I. Atölye kuzeyi obsidiyen parçaları 134
Şekil 4. 47: Üçürge Vadisi ve doğusundaki çakmak isimli mevkii alanları 135
Şekil 4. 48: Çakmaktepe, kuzeyden görünüm 136
Şekil 4. 49: Çakmaktepe, Paleolitik Dönem çakmaktaşı alet 137
Şekil 4. 50: Soğukpınar Yerleşimi ve Beli, güneydoğudan görünüm.....138
Şekil 4. 51: Soğukpınar obsidiyen dilgiler.....140
Şekil 4. 52: Soğukpınar obsidiyen örnekleri.....141
Şekil 4. 53: Buruk Höyük, güneyden görünüm 145
Şekil 4. 54: Güney Seki, kuzeyde yer alan Buruk Höyük’ün güneyden görünümü 145
Şekil 4. 55: Buruk Güney yerleşimi kuzeydoğudan görünüm.....146
Şekil 4. 56: Kil-Buruk, Höyük, obsidiyen dilgiler.....147
Şekil 4. 57: Kil-Buruk, Höyük, obsidiyen baskı dilgi 147
Şekil 4. 58: Kil-Buruk Höyük, obsidiyen Y dilgi 148
Şekil 4. 59: Kil-Buruk Höyük, obsidiyen dişli dilgi.....148
Şekil 4. 60: Kil-Buruk Höyük, ok ucu ve bitmemiş ok ucu 148
Şekil 4. 61: Kil-Buruk Höyük, obsidiyen kazıyıcı.....149
Şekil 4. 62: Kil- Buruk Höyük, çakmaktaşı orak bıçağı.....149
Şekil 4. 63: Kil-Buruk Höyük, çakmaktaşı çekirdek.....149
Şekil 4. 64: Kil-Buruk Höyük, minyatür taş balta.....150
Şekil 4. 65: Kil- Buruk Höyük, kelebek biçimli taş boncuk (Adana Müzesi) 150
Şekil 4. 66: 1943 yılında hazılanmış olan 1/25.000 lik haritada Velican Höyüğün Konumu (Kurttepe Paftası**)** 151
Şekil 4. 67: Velican Höyük, 1954 yılında hazırlanmış 25.000 lik haritadaki konumu (Kozan N34 – C4 paftası) 152
Şekil 4. 68: Velican Höyük, Seyhan Baraj Gölü içerisinde.....154
Şekil 4. 69: Velican Höyük Konisi, güneyden görünüm 155
Şekil 4. 70: Velican Höyük Güney Yerleşimi, kuzeyden görünüm.....156
Şekil 4. 71: Velican Höyük, obsidiyen ok ucu ve bitmemiş ok ucu parçaları 157
Şekil 4. 72: Velican Höyük, obsidiyen “Y”dilgi.....158

Şekil 4. 73: Velican Höyük, obsidiyen baskı dilgi 158
Şekil 4. 74: Velican Höyük, çakmaktaşı çekirdek.....158
Şekil 4. 75: Tahtanınbaşı Mevkii 159
Şekil 4. 76: Tahtanınbaşı Mevkii, çakmaktaşı çekirdekler.....160
Şekil 4. 77: Tahtanınbaşı Mevkii, çakmaktaşı yan dilgiler.....161
Şekil 4. 78: Tahtanınbaşı Mevkii, çakmaktaşı dilgiler 161
Şekil 4. 79: Tahtanınbaşı Mevkii, obsidiyen dilgiler 161
Şekil 4. 80: Tahtanınbaşı Mevkii, obsidiyen mızrak ucu 162
Şekil 4. 81: Tahtanınbaşı impresso çanak çömlek örnekleri 162
Şekil 4. 82: Kızılinbaşı Mevkii.....163
Şekil 4. 83: Kızılinbaşı Mevkii veTahtanınbaşı Mevkii batısı, batıdan görünüm 164
Şekil 4. 84: Kızılinbaşı, çakmaktaşından Paleolitik Dönem aletleri 164
Şekil 4. 85: İncirlik Höyük, çanak çömlek örnekleri - J. Perrot Yüzey Araştırması, İstanbul Üniversitesi Prehistorya Laboratuvarı 168
Şekil 4. 86: İncirlik Höyük, çakmaktaşı alet örnekleri - Seton – Williams Yüzey Araştırması, İngiliz Arkeoloji Enstitüsü 168
Şekil 4. 87: İncirlik Höyük çanak çömlek örnekleri - Seton – Williams Yüzey Araştırması, İngiliz Arkeoloji Enstitüsü 168
Şekil 4. 88: Kürkçüler Höyük 169
Şekil 4. 89: Kürkçüler Höyük, Kenani dilgiler - J. Perrot Yüzey Araştırması, İstanbul Üniversitesi Prehistorya Laboratuvarı 172
Şekil 4. 90: Kürkçüler Höyük çanak çömlek örnekleri - J. Perrot, Yüzey Araştırması, İstanbul Üniversitesi Prehistorya Laboratuvarı 173
Şekil 4. 91: Camili Höyük, kuzeydoğudan görünüm 175
Şekil 4. 92: Camili Höyük, güney-güneybatı yamaç.....176
Şekil 4. 93: Camili Höyük, obsidiyen Yumuktepe delici (solda) ve ok ucu parçası (sağda) 177
Şekil 4. 94: Camili Höyük, obsidiyen baskı dilgi.....177
Şekil 4. 95: Camili- Çalıdağ Mağaraları, güneybatı görünümü.....178
Şekil 4. 96: Camili Mağaraları, I no'lu mağara 179
Şekil 4. 97: Camili Mağaraları, II no'lu mağara kültürel dolgu 180
Şekil 4. 98: Karaoğlanlı Höyük 184
Şekil 4. 99: Karaoğanlı Höyük, çakmaktaşı ve obsidiyen iki yönlü dilgi.....184
Şekil 4. 100: Çotlu Koca Höyük.....187

Şekil 4. 101: Çotlu Höyük tahribat 187
Şekil 4. 102: Çotlu Höyük Coba Kasesi 189
Şekil 4. 103: Çotlu Höyük, Orta Kalkolitik (Ubeyd) koyu yüzlü açkılı mal ve koyu – gri açkılı mal grupları 189
Şekil 4. 104: Çotlu Höyük Gri Mallar(Ubeyd) 190
Şekil 4. 105: Çotlu Höyük, Ubeyd boyalıları 190
Şekil 4. 106: Domuztepe Höyük, güneydoğudan görünüm 193
Şekil 4. 107: Gavurpınarı Mağaralar mevkii 196
Şekil 4. 108: Sakızöreni Mevkii 198
Şekil 4. 109: Sakızöreni Höyük, çakmaktaşı ok ucu (solda) ve çekirdek (sağda) ..199
Şekil 4. 110: Sırbağı Yerleşmesi 200
Şekil 4. 111: Sırbağı Höyük, obsidiyen ok ucu parçası (solda) ve Yumuktepe tipi delici (sağda) 201
Şekil 4. 112: Gudubes Höyüğü'nün güneydoğudan görünümü 202
Şekil 4. 113: Nacarlı Höyük 204
Şekil 4. 114: Nacarlı Höyük 205
Şekil 4. 115: Çavuşlu Höyük 206
Şekil 4. 116: Çirištepe Höyük 209
Şekil 4. 117: Çirištepe Höyük 209
Şekil 4. 118: Alapınar Höyük 210
Şekil 4. 119: Tilan Höyük 213
Şekil 4. 120: Obsidiyen bitirilmemiş ok ucu 218
Şekil 4. 121: Çakmaktaşı dilgi 215
Şekil 4. 122: Tilan Höyük, çakmaktaşı uzun dilgi 215
Şekil 4. 123: Tilan Höyük, obsidiyenden yapılmış olta kancası 216
Şekil 4. 124: Tırmıl Höyük, güneydoğudan görünüm 218
Şekil 4. 125: Tırmıl Höyük 219
Şekil 4. 126: Oluğunönü Yerleşmesi 221
Şekil 4. 127: Tepecikören Höyük 224
Şekil 4. 128: Devletsiz Höyük, obsidiyen dilgiler 228
Şekil 4. 129: Devletsiz Höyük, obsidiyen Amuk ok ucu 228
Şekil 4. 130: Yapılıpınar Höyük 233
Şekil 4. 131: Salyan Höyük, doğudan görünüm 237
Şekil 4. 132: Hacılar Höyük 239

Şekil 4. 133: Hacılar Höyük, Kalkolitik Dönem çanak çömlek örnekleri - S. Girginer Yüzey Araştırması, Çukurova Üniversitesi Arkeoloji Laboratuvarı 240
Şekil 4. 134: Hacılar Höyük, çanak çömlek örnekleri - J. Perrot Yüzey Araştırması İstanbul Üniversitesi, Prehistorya Laboratuvarı 241
Şekil 4.135: Hacılar Höyük, obsidiyen 241
Şekil 4.136: Hacılar Höyük, boyalı çanak 241
Şekil 4.137: Adatepe Höyük, batıdan görünüm 243
Şekil 4. 138: Adatepe Höyük, çakmaktaşı orak bıçağı.....244
Şekil 4. 139: Hamdilli Höyük 246
Şekil 4. 140: Hamdilli Höyük, kırmızı astarlı mal grubu.....247
Şekil 4. 141: Hamdilli Höyük, beyaz-krem astar üzeri kırmızı boyalılar - S.Girginer Yüzey Araştırması, Çukurova Üniversitesi Arkeoloji Laboratuvarı).....248
Şekil 4. 142: Hamdilli Höyük, obsidiyen baskı dilgiler 249
Şekil 4. 143: Hamdilli obsidiyen düzeltili dilgi.....249
Şekil 4.144: Obsidiyen ok ucu 249
Şekil 4. 145: Obsidiyen delici 249
Şekil 4. 146: Çayönü Tipi 250
Şekil 4. 147: Hamdilli Höyük, çakmaktaşı ok ucu parçaları.....250
Şekil 4. 148: Hamdilli Höyük, çakmaktaşı orak bıçakları.....251
Şekil 4. 149: Hamdilli Höyük, çakmaktaşı çekirdekler.....251
Şekil 4. 150: Hamdilli Höyük, minyatür taş balta.....251
Şekil 4. 151: Hamdilli Höyük, kırmızı astarlı çanak çömlek çizimleri 252
Şekil 4. 152: Hamdilli Höyük, en erken çanak çömlek ve DFBW öncüsü örnekler 253
Şekil 4. 153: Hamdilli Höyük, DFBW öncüsü.....254
Şekil 4. 154: Hamdilli Höyük, boyalı çanak çömlek parçaları 254
Şekil 4. 155: Hamdilli Höyük, krem üzeri kırmızı boyalılar 254
Şekil 4. 156: Hamdilli Höyük, İmpresso 255
Şekil 4. 157: Tatarlı Höyük hava fotoğrafı, doğudan görünüm.....256
Şekil 4. 158: Tatarlı Höyük genel stratigrafi tablosu.....258
Şekil 4. 159: Tatarlı Höyük tarih öncesi tabakalara ait stratigrafi tablosu 259
Şekil 4. 160: Tatarlı Höyük kazı alanları 259
Şekil 4. 161: 2017 yılında yüzey taraması yapılan alanların uydu fotosu.....260
Şekil 4. 162: Baskı dilgi (konteks dışı)..... 264
Şekil 4. 163: Obsidiyen “Y” dilgi 261

Şekil 4. 164: Tatarlı Höyük, obsidiyen çekirdek (konteks dışı) 262
Şekil 4. 165: Tatarlı Höyük, obsidiyen ok ucu parçaları ve Amuk ok ucu parçaları.262
Şekil 4. 166: Tatarlı Höyük, çakmaktaşı çekirdekler (konteks dışı) 263
Şekil 4. 167: Tatarlı Höyük, çakmaktaşı çekirdekten bitirilmemiş ok ucu (konteks dışı) 263
Şekil 4. 168: Tatarlı Höyük, çakmaktaşı Byblos (konteks dışı).....264
Şekil 4. 169: Tatarlı Höyük güneybatı yamaç, çakmaktaşı çekirdekler 265
Şekil 4. 170: Tatarlı Höyük, Amuk ok ucu örnekleri 265
Şekil 4. 171: Tatarlı –güneybatı yamaç, iki yönlü çakmaktaşı dilgi 266
Şekil 4. 172: Tatarlı-Bucak çakmaktaşı Amuk ok ucu.....266
Şekil 4. 173: Tatarlı- Bucak, obsidiyen iki yönlü dilgiler 267
Şekil 4. 174: Tatarlı Höyük, minyatür taş balta 267
Şekil 4. 175: Tatarlı- Bucak taş kap.....267
Şekil 4. 176: Leçelik, çakmaktaşı çekirdek 268
Şekil 4. 177: Leçelik, Erken Üst Paleolitik Dönem'e ait çekirdekler (Adana Müzesi) 268
Şekil 4. 178: Leçelik, kıyıcı satır 269
Şekil 4. 179: Leçelik, çakmaktaşı baskı dilgi çekirdeği (Adana Müzesi).....269
Şekil 4. 180: Leçelik, çakmaktaşı chipped disk.....269
Şekil 4. 181: Tatarlı Höyük, DFBW öncüsü 270
Şekil 4. 182: Tatarlı Höyük, İmpresso çanak çömlek parçası 270
Şekil 4. 183: Tatarlı Höyük, fallus biçimli heykelcik (Adana Müzesi).....271
Şekil 4. 184: Kuyluktepe uydu fotoğrafı görünümü 272

Şekil S. 1: Anadolu ve Kafkaslarda bulunan obsidiyen yatakları.....295
Şekil S. 2: Kilikya obsidiyen analiz sonuçlarını gösteri genel grafik 296
Şekil S. 3: Kilikya'da Orta Anadolu kaynaklı obsidiyen analizini gösterir grafik 297
Şekil S. 4: Kilikya'da Doğu Anadolu kaynaklı obsidiyen analizini gösterir grafik ...298
Şekil S. 5: Misis Dağları'nın kuzeyinde höyükleşme yoğunluğunu gösterir uydu haritası.....311

PLANLAR LİSTESİ

Plan 4. 1: Soğukpınar Yerleşimi topoğrafik plan 139
Plan 4. 2: Buruk Höyük topoğrafik plan 144
Plan 4. 3: Buruk Höyük kesiti.....144
Plan 4. 4: Velican Höyük topoğrafik plan 153
Plan 4. 5: Velican Höyük kesiti 153
Plan 4. 6: İncirlik Höyük topoğrafik plan.....166
Plan 4. 7: İncirlik Höyük kesiti.....166
Plan 4.8: Kürkçüler Höyük topoğrafik planı.....170
Plan 4. 9: Kürkçüler Höyük kesit.....171
Plan 4. 10: Camili Höyük topoğrafik planı.....174
Plan 4. 11: Camili Höyük kesiti 174
Plan 4. 12: Karaoğlanlı Höyük topoğrafik planı 183
Plan 4. 13: Karaoğlanlı Höyük kesiti 183
Plan 4. 14: Çotlu Höyük topoğrafik planı 185
Plan 4. 15: Çotlu Höyük kesiti.....186
Plan 4. 16: Domuztepe Höyük topoğrafik planı.....192
Plan 4. 17: Domuztepe Höyük kesiti.....193
Plan 4. 18: Tilan Höyük topoğrafik planı 212
Plan 4. 19: Tilan Höyük kesiti 212
Plan 4. 20: Tırmıl Höyük topoğrafik planı.....217
Plan 4. 21: Tırmıl Höyük kesit.....217
Plan 4. 22: Oluğunönü Yerleşmesi topoğrafik planı 220
Plan 4. 23: Oluğunönü Yerleşmesi kesiti 221
Plan 4. 24: Tepecikören Höyük, topoğrafik planı 223
Plan 4. 25: Tepecikören Höyük kesiti 224
Plan 4. 26: Devletsiz Höyük topoğrafik planı 226
Plan 4. 27: Devletsiz Höyük kesiti 227
Plan 4. 28: Şemsin Höyük topoğrafik planı 229
Plan 4. 29: Şemsin Höyük kesiti 230
Plan 4. 30: Salyan Höyük topoğrafik planı 235
Plan 4. 31: Salyan Höyük kesiti 236
Plan 4. 32: Hacılar Höyük topoğrafik planı.....238

Plan 4. 33: Hacılar Höyük kesiti.....238
Plan 4. 34: Adatepe Höyük topoğrafik planı.....242
Plan 4. 35: Adatepe Höyük kesiti.....243
Plan 4. 36: Hamdilli Höyük topoğrafik planı 245
Plan 4. 37: Hamdilli Höyük kesiti 245

HARİTALAR LİSTESİ

Harita 1. 1: Orta Toroslar ve Çukurova ovalık alanlar 17
Harita 1. 2: Çakmaktaşı yatağı mevkiileri 25
Harita 1. 3: Orta Toroslar alan seçimi.....28
Harita 1. 4: Ovalık bölge alan seçimi. 29
Harita 1. 5: Çukurova Höyük mevkiileri 30

Harita 3. 1: Araştırma Tarihçesi kapsamında bilinen Neolitik Dönem yerleşim yerleri 95

Harita 4. 1. Orta Toroslarda yer alan yerleşim ve mağaralar 123
Harita 4. 2: Misis Dağları'nda yer alan yerleşmeler 137
Harita 4. 3. Dağ eşiğimde bulunan yerleşmeler 142
Harita 4. 4: Aşağı Ova, Adana Bölümünde yer alan yerleşmeler 165
Harita 4. 5: Aşağı Ova, Tarsus Bölümü'nde yer alan yerleşmeler.....197
Harita 4. 6: Yukarı Ova, Kozan Bölümü'nde yer alam yerleşmeler 207
Harita 4. 7: Yukarı Ova, Kadirli Bölümü'nde bulunan yerleşmeler 225
Harita 4. 8: Yukarı Ova, Osmaniye Bölümü'nde yer alan yerleşmeler 232
Harita 4. 9: Yukarı Ova, Ceyhan Bölümü'nde yer alan yerleşmeler 234

Harita S. 1: Kilikya'da "DFBW" bulunan yerleşmeler.....278
Harita S. 2: Kilikya ve Levant'ta impresso çanak çömlek görülen yerleşmeler.....284
Harita S. 3: Kilikya'da kırmızı astarlı çanak çömlek görülen yerleşmeler 290
Harita S. 4: Kilikya'da obsidiyen bulunan yerleşmeler 294
Harita S. 5: Kilikya genelinde obsidiyen baskı dilgi görülen yerleşimler 307
Harita S. 6: Kilikia Bölgesi'ndeki yükseltiler (adalar) ve burada yer alan yerleşmeler 313
Harita S. 7: Kilikia Bölgesi batimetri haritası 315

KISALTMALAR LİSTESİ

age : Adı Geçen Eser
Bkz: : Bakınız
Çev: : Çeviren
DFBW: : Dark Face Burnished Ware
Ed(s) : Editor(s)
Fig: : Figür
GÖ : Günümüzden önce
İTÇ : İlk Tunç Çağı
km : kilometre
m : metre
MÖ : Millattan Önce
MS : Milattan Sonra
Örn : Örnek/Örneğin
PN : Pottery Neolithic, Çanak Çömlekli Neolitik
PPN : Pre Pottery Neolithic, Çanak Çömleksiz Neolitik
PPNA : Pre Pottery Neolithic A, Çanak Çömleksiz Neolitik A
PPNB : Pre Pottery Neolithic B, Çanak Çömleksiz Neolitik B
PPNC : Pre Pottery Neolithic C, Çanak Çömleksiz Neolitik C
EPPNB : Early Pre Pottery Neolithic B, Erken Çanak Çömleksiz Neolitik B
MPPNB : Middle Pre Pottery Neolithic B, Orta Çanak Çömleksiz Neolitik B
LPPNB: : Late Pre Pottery Neolithic B, Geç Çanak Çömleksiz Neolitik B
s : Sayfa numarası
Şek : Şekil
Uz : Uzunluk
Vb : Ve benzeri
Vd : Ve diğerleri
Yay. Haz : Yayına hazırlayan

GİRİŞ

Kilikya, Anadolu ile Yakındoğu'nun kesişme noktasında yer alan bir bölgedir. Orta Toros Dağları ile Anadolu Platosu'ndan ayrışan bölgenin yüzü birçok anlamda Doğu Akdeniz Havzası'na dönüktür. Tarihi çağlar boyunca da bu özelliğini koruyagelmiştir. Bölgenin tarihöncesi dönemlerine ait bilgilerimiz ise komşu bölgelere göre oldukça geridedir. Yakındoğu'da ilk sistematik kazı çalışmaları gerçekleştirildikten sonra, 20. yüzyılın başıyla beraber bölgedeki ilk yerleşik toplulukların büyük nehir kenarlarında düzenli yerleşmeler kurduğu düşünülüyordu. Doğa bilimlerinin arkeoloji üzerindeki pozitif katkısıyla R. Braidwood'un öncülüğünü ettiği bilim insanları, Yakındoğu'daki ilk yerleşimlerin susuz tarıma uygunluğu nedeniyle dağ eteklerinde başladığını idda etmişler ve bunu Jarmo, Çayönü gibi kazılarla radyokarbon tarihleriyle beraber ortaya koymuşlardır. Braidwoodlar çalışmalarında, yerleşik yaşam, hayvanların evcilleştirilmesi ve bitkilerin evcilleştirilmesi olarak temel üç girdiyi ele alarak, Neolitik yaşam biçiminin ilk nasıl bir ortamda gerçekleşmiş olabileceği sorusunu sormuşlardır. Sorunu çözümlemek için Doğa Bilimcileri ile ortak çalışma yürütürek, "Doğal Yaşam Bölgesi" (Natural Habitat Zone) kuramını ortaya atarlar. Bu kuramlarında "İlk Üretimci Köy Topluluklar'nın, tarıma ve hayvancılığa başlamalarının koşulu olarak aynı bölgede söz konusu bitki ve hayvanların yabanıllarının bulunuyor olmasını belirtmişlerdir (Özdoğan, 2004a). Yakındoğu'da son 30 yıldaki araştırmalar ise yerleşik hayat için tarımın birincil koşul olmadığını, daha önce Çayönü'nden de bilinen anıtsal mimari örnekleri içeren özgün bir Neolitik kültürü gözler önüne sermektedir.

Neolitik yaşam biçiminin oluştuğu Yakındoğu'da, birçok ana bölge ve alt bölgeler bulunmakla beraber, son yıllarda elde olan veriler değerlendirildiğinde, genel olarak üç ana çekirdek bölge bulunmaktadır. Güneyde Güney Levant; kuzeyde Güneydoğu Anadolu, Kuzey Suriye ve Kuzey Irak; batıda ise Orta Anadolu birbirinden farklı Neolitik gelişim süreçleri olan çekirdek bölgeler olarak kabul edilmektedir (Özdoğan, 2018a).

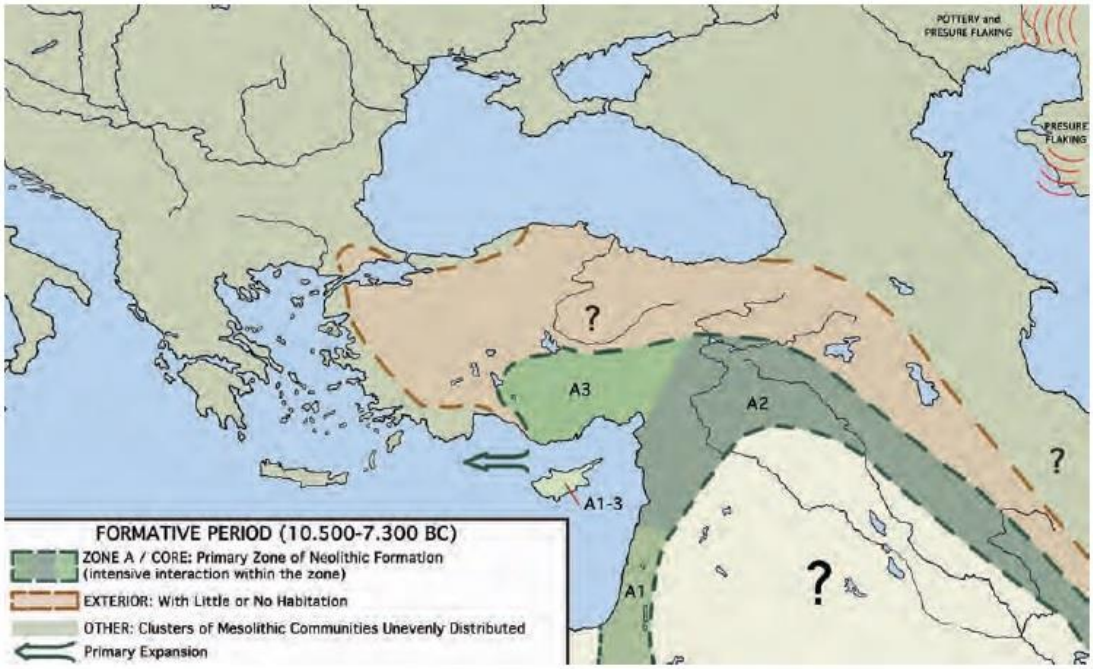

Şekil G. 1: Yakındoğu Neolitikleşme sürecindeki çekirdek bölgeler (Özdoğan 2018a, fig.1)

Yukarıda bahsi geçen bölgelerden, Orta Anadolu ve Kuzey Suriye, Güneydoğu Anadolu çekirdek kültür bölgelerinin kesiştiği alanda konumlanan Çukurova ve Orta Toroslar'da ise Neolitik Dönemin oluşumu ve gelişimi ile ilgili bilgilerimiz oldukça sınırlıdır. Bölgede, 1930'lı yıllardan sonra yapılan araştırma gezilerinde "Neolitik" olarak tanımlanan az sayıda yerleşme rapor edilirken ilk sistematik kazılar Mersin-Yumuktepe ve Tarsus-Gözlükule ile başlar. Her iki yerleşmede de Neolitik Dönem'in varlığı anlaşılmış olsa da söz konusu höyüklerin en altında kalan bu döneme ait çalışmalar dar alanlardan gelen bilgiler ile sınırlı kalmıştır. 90'ların başında Yumuktepe' de Isabella Caneva başkanlığında kazılar tekrar başlasa da yerleşmenin şimdilik en erken tabakalarının Çanak Çömlekli Neolitik Dönem'in başına tarihlendiği anlaşılmıştır.

Anadolu'nun çeşitli bölgelerinden 90'lı yıllarla beraber yüzey araştırmalarında bir artış gözlemlense de Çukurova ve Orta Toroslar'ı kapsayan tarihöncesi dönem çalışmalarının gerçekleştirilmemiş olması, bölge Neolitik'inin kendi dinamikleriyle mi şekillendiğini yoksa dışardan etkilerle mi oluştuğu sorusu henüz cevaplandırılamamıştır.

Bölgede Akeramik Neolitik Dönem'in izlerine rastlanmamasına karşılık, ana çekirdek bölgelerin çeperinde yer alan farklı iki modelin de bağlantı noktasını oluşturmaktadır. Bununda ötesinde Kıbrıs Adası'na olan yakın konumu nedeniyle, Kıbrıs'ın Neolitikleşme sürecine nasıl bir rol üstlendiği de bilinmemektedir. Ayrıca Orta Anadolu obsidiyeninin söz konusu çekirdek bölgelere taşınmasında da ana rotalar üzerinde bulunuyor olması açısından da, çekirdek bölgelerin birbirleri arasındaki iletişimde nasıl bir konum üstlendiği de cevaplanacak sorulardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bölgede dağlık, ovalık ve kıyı alanlarının bulunuyor olması nedeniyle, söz konusu doğal çevrelere ait tarihöncesi toplumların varlığı da net değildir. Bununla birlikte, "Dağ Neolitiği" kuramı üzerinde de çalışmaların oldukça yetersiz oluşu (Özdoğan 2004b), Neolitik yaşam biçiminin oluşumunda Orta Torosların nasıl bir rol üstlendiği ile ilgili bilgilerimiz hiç yoktur. Ovalık alanda da, Neolitik Dönem üzerine gerçekleştirilmiş bir araştırmanın bulunmuyor oluşu da, ilk tarımcı toplulukların bölgede var olup olmadıkları belirgin değildir. Bununla beraber bölgenin güneyinin tümü ile Akdeniz ile çevrili oluşu, olası kıyı topluluklarının varlığını akla getiriyor olsa da, bölgede jeoarkelojik çalışmaların yetersizliği nedeniyle, bölgenin çok aktif olan kıyı jeomorfolojisi, halen çözüm bekleyen büyük bir sorun olarak karşımızda durmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ELE ALINAN SORUNSAL, KAPSAM VE YÖNTEM

1.1. Ele Alınan Sorunsal ve Tanımı

Genel hatlarıyla, Yakındoğu Neolitik Dönem araştırma tarihçesine baktığımızda; Neolitik tanımının ilk yapıldığı çalışmalar, 1900'lü yılların başında Sakçagözü ve Kargamış'ta Neolitik ve Halaf çanak çömleği bilinmesine karşılık, sistematik olarak 1930'lu yıllardan itibaren Amuk (Braidwood 1937) ve Kilikya'da (Garstang, 1937) başlar. Yumuktepe, Anadolu'da ilk Neolitik tanımı yapılan yerleşmedir (Balossi – Restelli, 2006). Kilikya'da; Yumuktepe (Garstang, 1953) ve Gözlükule (Goldman, 1956), Amuk'ta; Tell Cüdeyde ve Tell Dhahab'ta (Braidwood ve Braidwood 1960) Neolitik Dönem katmanlarında yapılan kazılar sonucunda her iki bölgede birbirine benzer nitelikte arkeolojik malzeme içermesinden dolayı "Suriye – Kilikya" tanımı yapılır (Garstang, 1953). Bu tanımda, DFBW (Koyu Yüzlü Açkılı Mallar) olarak adlandırılan malzeme grubu belirgin rol oynar (Balossi – Restelli, 2006).

Sonraki yıllarda, Jericho'da kazıların başlamasıyla, Yakındoğu Neolitik araştırma süreci farklı bir evreye girer. K. Kenyon tarafından yapılan Jericho kazılarında, çanak çömlek içermeyen Neolitik tabakalara rastlanılır ve Neolitik Dönem kendi içerisinde PPNA, PPNB ve PN alt ayrımları yapılır (Kenyon, 1956). Sonrasında buna, sadece Güney Levant için, PPNB'nin çöküş evresini adlandırmak amacıyla, PPNC eklenir (Rollefson ve Köhler – Rollefson, 1993).

Jericho ile başlayan süreç doğrultusunda, Neolitik Dönem'in oluşumunda çekirdek bölge olarak Güney Levant merkezli görüş başlar ve uzun yıllar boyunca devam eder (Bar - Yosef ve Meadow, 1995; Bar - Yosef, 2001). Fakat Jericho ile aynı yıllarda Braidwoodlar'ın Jarmo kazısıyla, arkeolojik materyal değerlendirmesi dışında, özellikle beslenme ekonomisi ile ilgili olarak arkeobotanik ve arkeozoolojik çalışmaların başlamasıyla, Yakındoğu'da Neolitik'in oluşumu ile ilgili süreç farklı bir

boyuta evrilir (Özdoğan, 2004)[1]. Sonrasında, 1960'larda Anadolu'da Çatalhöyük'ün keşfi (Mellart, 1967) ve Güneydoğu Anadolu'da Çayönü kazılarının başlamasıyla (Özdoğan, 2004), Yakındoğu Neolitiğinde Anadolu'nun belirginleşme süreci başlar.

1970'lerde, Suriye'de Orta Fırat Havzası'nda Mureybet ve Abu Hureyra ile Kuzey Mezopotamya'da Nemrik kazıları ile Epi – Paleolitik'ten itibaren kesintisiz bir süreci yansıtan farklı bölgelerin ortaya çıkışıyla, çekirdek bölgenin Güney Levant'ın dışında da var olduğu anlaşılır (Özdoğan, 2007) ve bu yeni çekirdek bölgede farklı olarak yoğun bir sembolizmanın[2] varlığı görülür (Cauvin, 2000). Aynı yıllarda ve 80'li yılların ilk yarısında, söz konusu bu sembolizmanın varlığı, Doğu Toroslar'ın eşiğindeki Cafer Höyük'te (Cauvin vd., 2007) ve Nevali Çori'de (Hauptmann, 2007a) açığa çıkar. 80'li yılların başından, 90'lı yılların ortasına kadar, söz konusu bölgede, Dicle Havzası'nda Demirköy (Rosenberg, 2007b), Hallan Çemi (Rosenberg, 2007a) kazıları yapılır ve Urfa'da Göbekli Tepe kazısı başlar (Schmidt, 2007). Bununla birlikte aynı yıllarda Orta Anadolu'da yapılan araştırmalarla Aşıklı (Esin ve Harmankaya, 2007) ve Pınarbaşı (Watkins, 1996) kazıları başlar. 1980 – 1995 yılları arasında Yakındoğu Neolitik verilerine çok yeni ve farklı bir bölge olarak Kıbrıs dâhil olur. Bu yıllar arasında Kıbrıs'ta yapılan çalışmalarda, Akrotiri, Aetokremnos, Parekkliha, Shillourokambos, Mylouthkia, Khirokitia ve Kalavasos Tenta bulunur (Swiny, 2001).

2000'li yıllar ve sonrasında ise Anadolu'nun Yakındoğu Neolitik arkeolojisinde "tam olarak belirme" süreci başlar. 1995 yılında Türkiye sınırları dâhilinde 38 olan kazı sayısı (Özdoğan, 1995), 2007'de 40'a (Özdoğan, 2007), 2011'de 54'e (Özdoğan vd., 2011a) ve günümüzde ise kazı sayısı 60'a ulaşır. Bu kazılardan özellikle Yukarı Dicle Vadisi'nde olan Gusir, Körtik, Hasankeyf kazıları ile birlikte, PPNA ve öncesine ait önemli sonuçlara ulaşılır (a.g.e.). Aynı kapsamda Orta Anadolu'da yapılan son çalışmalarla da, bölgenin çekirdek olarak tanımlanan bölgelerle eşdeğer olarak Epi – Paleolitik'ten Neolitik'in sonuna kadar kesintisiz bir sürecin yaşandığı anlaşılır (Baird ,2012; Özbaşaran, 2011).

[1] Bu dönem ile birlikte Yakındoğu Neolitik arkeolojisinde, Yeni Arkeoloji kavramı sonrasında oluşan birçok teorik akım yer almaya başlar (Simmons 2007: 11 – 29).
[2] J. Cauvin tarafından kullanılan sembolizma terimi; mimari yapı ve elemanları, ölü gömme, heykeltıraşlık, yontmataş vb. birçok unsurun tümünü ifade etmektedir.

Yukarıda açıklamaya çalıştığımız çok kısa tarihçe, araştırma eksikliğine bağlı olan araştırma tarihçesi gerçekliğinin, ele aldığımız bölge de dâhil tüm Yakındoğu Neolitiğinde büyük rol üstlendiğini belirtmek gerekir.

Ele aldığımız bölge "Çukurova ve Orta Toroslar" (Kilikya), yukarıda belirttiğimiz bölgelerin kesişme noktasında yer alan bir konuma sahip olmasına rağmen bugüne kadar Neolitik Dönem ve öncesi ile bilgilerimiz çok sınırlıdır. Araştırma tarihçesine baktığımızda (Bkz. Araştırma Tarihçesi), bölgenin tarihöncesi sorunsalını ele alan çok az sayıda araştırma bulunmaktadır. Bölgenin ilk defa tarihöncesi sorunsalını K. Kökten ortaya atmıştır (Kökten 1959). Kendisi, bölgeye komşu olan Antakya ve Antalya'da, Paleolitik Dönem buluntularının çok yoğun olarak bulunmasına rağmen, bu ara bölgede olmayışını bir sorunsal olarak bildirmiştir. Bölgeye ziyareti sırasında kısa süreli olarak Taşucu – Sırtlanini Mağarası'nda kazı çalışmalarında Üst Paleolitik verilere ulaşır.

Bunun öncesinde bölgenin Neolitik ile ilgili verileri 1930'lu yıllarda kazılmaya başlanan Gözlükule ve Yumuktepe höyüklerinden elde edilir. Özellikle J. Garstang tarafından yapılan Yumuktepe kazılarında, Çanak Çömlekli Neolitik Dönem'in kesintisiz süreci ile karşılaşılır. 90'lı yıllarla birlikte I. Caneva tarafından yeniden başlanılan Yumuktepe kazıları ile MÖ 7000 – 5500 arasında tarihlenen, Çanak Çömlekli Neolitik Dönem'in tüm gelişim aşamaları daha da belirginleşir. En az 11 m. dolguyu sahip Erken Neolitik tabakada, pise tekniği ile yapılmış dal örgü mimari kalıntıları ile birlikte, yoğunlukla DFBW ve impresso çanak çömlek ve %90 oranında obsidiyen dilgi kullanan bir topluluğa ait veriler ile karşılaşılır. Söz konusu bu topluluk yabani meyve ve bitki kullanmakla beraber, tamamiyle evcilleştirilmiş besin ekonomisine sahiptir (Caneva, 2012). Tüm bu özellikleri ile Amuk'taki Neolitik Dönem yerleşmeleri ile çok benzer bir toplumsal yapının varlığı oldukça belirgindir (Balossi – Restelli, 2006). Bununla birlikte Çanak Çömlekli Neolitik Dönem'den itibaren Kalkolitik Dönem boyunca da Yakındoğu ile eş zamanlı bir yerleşim sergiler. Son Neolitik Dönem'de Yumuktepe'de mimaride görülen değişiklik, farklı sınıfsal yapıları gösterir(Caneva 2011) ve bu sınıfsallaşma gelişerek, Orta Kalkolitik XVI. tabakada "Sitadel" olarak karşımıza çıkar (Palumbi ve Caneva 2019).

Yumuktepe dışında, bölgede sadece Gözlükule'nin ilk dönem kazılarında oldukça

küçük bir sondaj alanında, söz konusu Yumuktepe ve Amuk benzeri, arkeolojik malzeme bilinmektedir. Bölgede bugünü kadar yapılan yüzey araştırmalarında da, Çanak Çömlekli Neolitik Dönem verileri azda olsa bilinmektedir (Bkz. Araştırma Tarihçesi). Bugüne kadar PPN ile ilgili bir veri Kilikya'da bulunmamaktadır (Caneva, 2012). Bu bilinmezlik araştırma eksikliği ile birlikte bölgenin oldukça hareketli jeomorfolojik yapısından da kaynaklanır (Bkz. Doğal Çevre).

Kilikya'nın çevre bölgelerine baktığımızda[3] doğuda Kuzey Suriye, Güneydoğu Anadolu ve Doğu Anadolu, kuzeyde Orta Anadolu ve güneyde deniz aşırı Kıbrıs yer almaktadır. Doğuda Amanos Dağlarının hemen doğusunda Amuk ve Rouj ovalarında elde edilen veriler, Yumuktepe'nin Çanak çömlekli Neolitik Dönemi ile oldukça benzerlik gösterirler. Söz konusu bu benzerlik güneyde Ras Shamra'ya kadar devam eder. DFBW horizon olarak adlandırılan bölgenin kuzey batısında Kilikya yer alır (Balossi – Restelli, 2006). Amuk'ta, PPN en ile ilgili veriler sadece Tell Dhahab'ta bulunan Aswad uçları ile tanımlanır (Braidwood ve Braidwood 1960 fig. 246; Casana – Wilkonson, 2005). PN ile ilgili veriler yoğun olarak Tell Cudeyde ve Tell Dhahab'tan elde edilir (Braidwood ve Braidwood, 1960). Bu kazılarda da Neolitik tabakalarda açılan alanlar oldukça küçük boyutlu olduğunu belirtmek önemlidir. Amuk ovasında 1995 yılından sonra K. A. Yener başkanlığında gerçekleştirilen çalışmalarda da Neolitik ile ilgili verilerimiz bu alanlarda sınırlı kalır (Yener, 2005).

Son yıllarda Amuk Ovası'nın kuzey sınırında yer alan Hassa bazaltik bölgesinde yapılan araştırmalarda PPNB verileri ile karşılaşılmıştır (Yükmen – Edens, 2018). Daha kuzeyde Maraş Bölgesi'nde ise PPNA'nın hemen öncesine ait MÖ 10.750 yıllarına tarihlenen Geç Epi – Paleolitik Dönem'in varlığı bilinmektedir (Erek, 2011). A. Garrard başkanlığında Sakçagözü çevresinde yapılan araştırmalarda da PPNB'ye tarihlenen açık hava yerleşimleri ve kaya sığınakları ile karşılaşılır (Garrard vd., 1996). Ceyhan'ın kolu olan Aksu'ya yakın konumda yer alan Domuztepe'de de MÖ 7.bin ile başlayan PN varlığı bilinir (Campell – Healey, 2011a).

Bu bölgenin doğusunda Antep'ten Fırat'a kadar olan alanda da Neolitik ile ilgili bilgilerimiz çok sınırlı olmasına rağmen, Antep'in güneybatısında, Amuk Ovası'nın

[3] Bu tez kapsamında ele alınan çevre bölgelerin, başlıca yerleşimleri ve kronolojisi ve belirgin ana malzeme grupları üzerinden, kısaca tanımlanmıştır.

güneydoğusunda, ele aldığımız bölgeye çok yakın konumda yer alan Rouj Ovası'nda da Neolitik oluşum süreci ile ilgili önemli verilere ulaşılır (Iwasaki ve Tsuneki, 2003). Rouj Ovası'nda PPNA varlığı bilinmemesine karşılık, EPPNB'ye ait veriler Tell Ain El – Kerkh'te ulaşılır. Rouj 1A olarak adlandırılan bu evre MÖ 8700 – 8300 yıllarına tarihlenir (Tsuneki, 2012: 35). Bu evrede yoğunlukla Naviform teknoloji ve Aswad uçları ile tanımlanır. Ayrıca Yakındoğu'da buğday ve nohutun ilk evcil örnekleri Tel Ain El – Kerh'in bu tabakasında bulunması, çekirdek bölge ile benzer süreçte evcilleştirmeyi göstermesi açısından önem taşır (Abbo vd., 2012: 248). Bölgede MÖ 8300 ile 7600 arasında MPPNB ait veri bulunamamıştır. MÖ 7600 – 7000 arasına tarihlenen Rouj 1C evresi ile ilgili bilgiler Tell El – Kerkh'ten elde edilmiştir. Yontmataş da naviform ürünleri devam etmekle beraber, Byblos ok ucu tipi bu evrede yoğun olarak bulunur (Tsuneki 2012: 35). Rouj 2A evresi ile beraber ilk çanak çömlek örneklerinden "Kerkh Ware" Tell El – Kerkh ve Tel El – Kerkh 2'de bulunur. MÖ 7000 ile 6600 arasına tarihlenen bu evrenin ikinci yarısında (Rouj 2B) DFBW yoğunluklu çanak çömlek ve impresso ile temsil olur ve bu evre Tel Ain El – Kerkh, Tell Aray, Tell El Kerkh2 gibi yerleşimlerde de bulunur (a.g.e., 36). Rouj 2C, MÖ 6600 – 6000 arasına tarihlenir, çanak çömlekte DFBW yoğunluk devam etmekle beraber, Yontmataş'ta Amuk uçları yoğun olarak bu evrede görülür. MÖ 6000 – 5800'e tarihlenen Rouj 2D, Halaf Dönemi'nin başlangıcı olarak kabul edilir (a.g.e.).

Rouj Ovası'nın doğusunda Erken Natufian'dan itibaren kesintisiz bir sürecin yaşandığı Orta Fırat Havzası PPN yerleşimleri olarak karşımıza çıkar. Bölge Kuzey Levant olarak da adlandırılmaktadır (Goring - Morris ve Belfer – Cohen, 2016, Kozlowski ve Aurenche, 2005). Genel olarak batıda Fırat Vadisi, doğuda Balık Vadisi ile sınırlanır. Ayrıca bu bölge Bereketli Hilal'in doğu ve batı sınırının kesiştiği bölgede yer alır (Kozlowski ve Aurenche, 2005). Bölgenin en batısında, Halep'in 25 km kuzeybatısında yer alan Tell Qaramel, MÖ 17.000 ile 8800 arası, Erken Epi – Paleolitik'ten PPNB'ye kadar kesintisiz bir sürecin var olmasıyla oldukça önemlidir (Mazurowski vd., 2009). Halep'in doğusunda Orta Fırat Vadisi'nde Abu – Hüreyra, Mureybet, Cheik Hassan, Jerf El – Ahmar (Cauvin, 2000) ve Dja'de (Coqueugniot, 2014) gibi, MÖ 10. ve 9. bin yıl boyunca, büyük ölçekli yerleşim yapısına, kamusal yapılara, yoğun bir sembolizmaya sahip ve evcilleştirilmenin tüm evrelerinin görüldüğü (Zeder, 2009), bir bölge olarak karşımıza çıkmaktadır. Gelişmiş sosyal organize yapısı ile beraber, yontmataşta uzmanlık gösteren "Naviform Teknoloji"

(Cauvin, 2000) ve iki yönlü dilgi teknolojisi (Borrell ve Khalaily, 2016) örnekleri de ilk olarak bu bölgede ortaya çıkmış ve tanımlanmıştır. MÖ 10.200 ile 6900 arasında kesintisiz Neolitik süreç bölgede izlenir (a.g.e, 74).

Orta Fırat'ın kuzeyinde ise yukarıda da değinildiği gibi yeni araştırmalar ile Orta Fırat benzeri bir yapıda, Doğu Toroslar ve Güneydoğu Toroslar'ın eşiklerinde Epi – Paleolitik'ten itibaren Neolitik Dönem'in, çanak çömlek de dâhil tüm aşamalarının görüldüğü bir bölge karşımıza çıkar (Özdoğan, 2017). 60'lı yıllarda Çayönü kazıları ile bilinen Yukarı Dicle Vadisi; Körtik Tepe (Özkaya ve Coşkun 2011), Hallan Çemi (Rosenberg, 2011a), Demirköy (Rosenberg, 2011b), Gusir Höyük (Karul, 2011), Hasankeyf Höyük (Miyake vd., 2012) ve Boncuklu Tarla'da (Kodas, 2018) yapılan yeni kazılarda, PPNA öncesi ve PPNA dönemi ile ilgili oldukça önemli veriler elde edilir. Bölgede MÖ 10.200 ile 9.300 arasında, evcilleştirmeyi henüz gerçekleştirmemiş, avcı – toplayıcı yapıya sahip olan fakat yerleşik yapıya geçmiş topluluklar bulunur. Ölü gömme, süs eşyalarında, taş kaplarda, kemik işçiliğinde uzmanlık gerektiren yoğun bir sembolizma bulunur (Özdoğan, 2017). Yontmataş malzeme olarak yoğunlukla, mikrolitler, Nemrik ve el – Khiam uçları bulunur (a.g.e, 729). Hallan Çemi (%65) ve Çayönü'nde ki (%20) obsidiyen yoğunluğu, Doğu Toroslar'da yer alan kaynaklarla, bu yerleşimlerin yoğun iletişimini gösterir. Bölgede PPNB bilinmemesine karşın, MÖ 7. binin başından itibaren kesintisiz PN dönemi tanımlıdır (a.g.e).

Bölgenin batısında, Karacadağ volkanik kütlesinin ardında, Harran Ovası'nı çevreleyen kalker kayalık kütle çevresinde PPN döneme tarihlenen bir düzine yerleşim bulunur[4]. Bu yerleşimlerden sadece Göbekli Tepe kazıldığı için (Schimdt, 2011), Göbekli Tepe Kültürü olarak da tanımlanır. Genel olarak MÖ 9500 ile 8200 arasına tarihlenen PPNA sonu ve EPPNB başlarına tarihlenir (Özdoğan vd 2011b). Oldukça büyük yarı gömük kült binaları ve yoğunlukla hayvan tasvirleri bulunan "T" biçimli dikilitaşları ile karakterizedir. Yakındoğu'da PPN heykeltraşlığının en önemli merkezlerinden birisidir.

[4] Urfa'nın hemen kuzeyinde Söğüt Tarlası ve Biris Mezarlığı olarak iki Epi – Paleolitik yerleşimde bilinmektedir (Özdoğan, 2017). Harran ovası çevresinde PPN yerleşmelerin Göbekli kadar büyük boyuttakileri, Karahan Tepe, Hamzan Tepe ve Yeni Mahalle'dir (Hauptmann, 2011).

Daha batıda Fırat Vadisi'nin doğu kıyısında özellikle PPNB'ye tarihlenen bir sıra yerleşim bulunur. Bunlardan kuzeyde yer alan Nevali Çori, EPPNB ve MPPNB tabakaları içerir ve ortalama MÖ 8500 – 7950 arasına tarihlenir (Hauptmann, 2011: 103). Terrazo tabanlı Kült binaları, "T" biçimli dikilitaşları, oldukça uzmanlık gösteren heykeltraşlığı ve kil heykelcikleri ile karşımıza çıkar. Geçim ekonomisinde, evcilleştirme süreci çok belirgindir (a.g.e). Yontmataş'ta, Byblos ve türevleri görülür (a.g.e, 100). Daha güneyde, Fırat'ın doğusunda, Mezraa Teleilat ve Akarçay Tepe'de, MPPNB'den PN'nin sonuna kadar kesintisiz bir sürecin varlığı ortaya çıkar. MÖ 8200 – 6000 arasında yaşanan bu süreç içerisinde, birçok yerleşim daha Fırat Vadisi üzerinde bulunur. Özellikle Son PPNB dönemi Lidar Höyük, Hayaz Höyük, Levzin Tepe ve Garoz Tepe'den de bilinir (Hauptmann, 2007b: 150).

Daha kuzeyde, Doğu Toroslar'ın eteğinde, Yukarı Fırat Havzası'nda da özellikle PPNB'ye tarihlenen Cafer, Boytepe, Çınaz ve Papazgölü gibi yerleşimler bulunur (Özdoğan, 2017). Özellikle Cafer Höyük'te yapılan kazılar sonucunda, MÖ 8300 – 7500 zaman aralığında kuzeyde Toros PPNB'sinin önemli bir yerleşimi ile karşılaşılır. Yerleşimde naviform teknolojinin bulunması ve benzer sembolizma nedeniyle Orta Fırat Bölgesi ile benzerlikler gösterir. (Cauvin vd., 2007: 109). Yontmataş'ta yoğun obsidiyen işçiliği, Cafer Uçları" gibi örnekler yerelliğini kanıtlar. Özellikle mermer bilezik üretimi oldukça yoğundur. MÖ 8000'lerde bitki ve hayvan evcilleştirmesini tamamlamıştır (a.g.e., 111).

Kilikya'nın kuzeyinde, konumuz açısından en önemli bir bölge Orta Anadolu'dur. Orta Anadolu batıda Konya Bölümü, doğuda Kapadokya Volkanik Bölgesi olmak üzere, birbirinden farklı iki bölgeye ayrılır (Özbaşaran, 2011). Orta Anadolu, 1960'lı yıllara kadar Yakındoğu'nun, dış bölgesinde yer alan, Neolitikleşme sürecinin olmadığı düşünülen bir bölge olarak bilinmektedir (Özbaşaran ve Cutting, 2007). Çatalhöyük Kazıları ve sonrasında 1980'den sonra bölgede gerçekleştirilen Canhasan III, Pınarbaşı, Boncuklu, Aşıklı ve Musular'da yapılan kazılar sonucunda, dış etkenlere bağlı olmadan, kendi iç dinamikleri ile gelişmiş bir Neolitik yaşam biçimine ait verileri barındırdırmaktadır (During, 2016: 67).
Konya Ovası'nda Pınarbaşı B kaya sığınağında yapılan çalışmalar bölgede MÖ 13.000 yılları ile başlayan Geç Epipaleolitik Dönem'in varlığını ortaya çıkarılır (Baird 2012a).

Bununla birlikte Akdeniz Bölgesi ile iletişimin varlığını gösteren deniz kabukçalarının, Epi – Paleolitik Dönem'de Pınarbaşı'ndaki varlığı oldukça önemlidir (Baysal, 2013). Pınarbaşı A'da (Baird, 2012b), MÖ 8500 – 8000, Boncuklu'da MÖ 8300 – 7800 zaman aralığına tarihlenir (Baird vd., 2018: 2). Bu zaman aralığı, Volkanik Kapadokya'da Aşıklı'nın ilk toplulukları ile çağdaş niteliktedir. Yontmataş'ta mikrolit geleneği eş zamanlı olarak iki bölgede de görülür (Baird, 2012a). Volkanik Kapadokya'da ise bu süreç yeni Aşıklı Kazıları ile birlikte daha iyi anlaşılır (Duru, 2018). Aşıklı'da MÖ 8400'lerden itibaren 7300'lere kadar sürekli bir yerleşimin varlığı bilinmektedir (a.g.e). İlk yerleşiklerin kullandığı oval planlı yapılardan, dörtgen planlı kerpiç duvarlı yapı grupları ve kamusal yapı alanı bulunan bir yerleşim planına doğru evrilir. Söz konusu bu yerleşimlerde fauna ve flora üzerine yapılan çalışmalarda MÖ 9.bin ile beraber, özellikle 9.binin ikinci yarısında bölge genelinde evcilleştirmenin başladığı bilinmektedir (Baird vd., 2018, Duru, 2018).

Orta Anadolu'da, yukarıda sözü edilen birbirine benzer ve devamı niteliğinde olan, ortak teknoloji ögelerine sahip yerleşimlerden farklı olarak, Orta Anadolu dışından gelen farklı bir toplumun varlığı, Kömürcü – Kaletepe kazıları sonucunda anlaşılır (Balkan Atlı ve Binder, 2017). Göllüdağ obsidiyen yatağı içerisinde yer alan Kaletepe,de, MÖ 8300 – 8200 arasına tarihlenen, özellikle Kuzey Suriye yontmataş teknolojisinin ana unsurları olan naviform ve prizmatik baskı dilgi teknolojisinin üretildiği bir işlik açığa çıkarılır (a.g.e., 217). Söz konusu bu teknoloji bu bölgeye ulaşmak ile beraber, yapılan kaynak analizleri sonuçlarına göre Göllüdağ obsidiyeninin, hem Yakındoğu'da (Khalaily ve Valla, 2013) hem de Batı Akdeniz'deki Epi – Paleolitik yerleşimlerde (Carter vd., 2011) bulunmuş olması da, obsidiyen üzerinden bölgeler arası iletişimin bu dönemden itibaren başlamış olduğunu anlamamızı sağlar. PPNA'da doğu kaynaklarının da devreye girmesiyle, bu dönemden Kalkolitik Dönem'e kadar yoğun ticareti yapılır (Özdoğan, 2008). Özellikle Orta ve Son PPNB dönemlerinde Yakındoğu Neolitik Dönem yerleşmelerinde oldukça yoğun olarak bulunur (İbanez vd., 2016). Bunun da ötesinde, obsidiyen, ele aldığımız bölgeye çok yakın olarak, deniz aşırı konumda yer alan Kıbrıs Adası'na, MPPNB döneminde ortalama MÖ 8500'lü yıllarında ulaşır (Briois vd., 1997, Şevketoğlu, 2017). Kıbrıs Adası'nın Miyosen Dönem'den itibaren kara ile bir bağlantısının olmadığı bilinmektedir (Bar Yosef – Mayer vd., 2015). Deniz aşırı ulaşım yani diğer adıyla

“Maritime Arkeoloji”’nin kanıtları, Paleolitik Dönemde, özellikle Avustralya’dan iyi bilinmektedir (Bednarik, 1999).

Akdeniz’de ise ilk olarak deniz aşırı ulaşımın Kıbrıs’a gerçekleşmiş olduğu belirtilir (Simmons, 2004). Ege Denizi’nde de Mezolitik Dönem’de deniz aşırı ulaşımın örnekleri de bilinir (Çilingiroğlu, 2017). Bu dönemde yolculuğun gerçekleşmesinde Son Buzul Çağı ve sonrasındaki deniz suyu değişimlerinin etkisi önemli rol oynamıştır (Bkz. Doğal Çevre). Kıbrıs, Girit, Korsika, Sicilya gibi Akdeniz adalarına deniz aşırı ulaşım gerçekleşmeden önce adalarda sadece cüce filler ve hipopotamların yaşadığı bilinmektedir (Özdoğan, 2018: 33). MÖ 11. bin yılda Kıbrıs Adası’na ilk gidenlerde, bu hayvanları avlayarak yaşamlarını sürdürmüşlerdir (Vigne vd., 2012).

Bu dönemden itibaren genel olarak Kıbrıs’ın tarihöncesi kronolojisi başlar. MÖ 11.000 – 9500 yılları arası Epi – Paleolitik Dönem olarak bilinir ve Güney Kıbrıs’ta Aktotiri ile tanımlanır. MÖ 9500 – 8600 arası dönem Kıbrıs’ta PPNA olarak belirtilir ve bu dönemde özellikle, Güney Kıbrıs’ta Trodoslarda yer alan Ayia Vavara-Asprokremnos ile tanımlanır (McCartney 2017; Clarke, 2013: 181- 182). MÖ 8500 – 7000 yılları Kıbrıs PPNB Dönemi olarak bilinir (Clarke, 2013) ve bu dönemde özellikle yerleşim sayısında artış gözlemlenir. Shillourokambos, Tenta, Mylouthkia, Akanthou, Kryttou Maroutou Ais Yiorkis gibi yerleşimler bu dönemde ortaya çıkar (a.g.e, 182). Yerleşim organizasyonu, yontmataş teknolojisi, küçük buluntu topluluğu, Yakındoğu’da bulunan örnekler ile bire bir benzerliktedir. Bunun yanında ana karada görülen evcilleştirilmiş emmer, einkorn, kabuksuz arpa, mercimek, baklagiller ve keten adada da bulunur (Peltenburg vd., 2001). Bu dönemden itibaren adaya sürekli bir gidiş gelişin varlığı da bilinmektedir (Vigne vd., 2014). Bunun da ötesinde adaya taşınan evcil hayvanla birlikte, adada bugüne kadar varlığı bilinmeyen, yaban domuzu, alageyik, yabani sığır, tilki, kedi ve köpek gibi hayvanların da adaya getirildiği anlaşılmıştır (Vigne vd., 2012; Vigne vd., 2014).

Ayrıca bu dönemden itibaren sürekli obsidiyen alışverişinin varlığı, Shillourokambos’un tüm evrelerinde obsidiyen bulunması üzerinden bilinmektedir (Briois vd., 1997). Son yıllarda Kuzey Kıbrıs’ta yapılan, Akanthou (Tatlısı) kazısında 5000’e yakın obsidiyen varlığı da, obsidiyenin Güney Anadolu kıyılarından gelmiş olabileceğini işaret etmektedir (Özdoğan, 2018b; Şevketoğlu, 2000; Şevketoğlu,

2017; Bar Yosef – Mayer vd., 2015). MÖ 7000'den sonra Kıbrıs'ta Akeramik kültür devam etse de, çanak çömlek bilmeyen, adada oldukça izole yaşayan Khirokitia evresi başlar (Clarke, 2013). Çanak çömlek MÖ 5. bin yılın ilk yarısında, Sotira evresinde görülür (a.g.e., 187).

Yukarıda anlatılan tüm bölgelerde, Epi – Paleolitik'ten itibaren kültürel varlığa sahip, kendi Neolitik oluşum süreçlerini gerçekleştirmiş ve sürekli iletişim halinde olan bölgeler arası çok hareketli bir süreç karşımıza çıkmaktadır. PPNB'de bu doruk seviyesine ulaşmıştır. Bu yoğun iletişimin kesişim noktasında merkez konumda yer alan Çukurova ve Orta Toroslar'da ise bu dönemle ilgili hiçbir veri bulunmaması, büyük bir sorunsal olarak karşımızda durur. Bu nedenle, Kilikya'da bu dönemin varlığı ve olabilirliği, bununla birlikte tüm bu bölgeler arası coğrafi konumundan kaynaklanan bir kültürel konumu olup olmadığı, "Neolitik Yaşam" biçiminin aktarılmasındaki rolü, olası tarihöncesi alanların varlığı ve tarihöncesinde toplum çeşitliliği (konar – göçer, kıyı toplumu vb) gibi birçok soru, belirgin halde cevaplanmayı bekler durumdadır. Bu tez kapsamında söz konusu bu ana sorunsallara yönelik, amaç ve yöntem aşağıda ele alınmıştır.

1.2. Amaç

"Neolitik Dönem'de Çukurova ve Orta Toroslar: Yeni Araştırmalar ve Çevre Bölgelerle İlişkiler" adlı tez projesini çalışma düşüncesi, İstanbul Üniversitesi, Prehistorya Anabilim Dalı'daki Yüksek Lisansımı tamamladıktan hemen sonra 2013 yılının yaz aylarında ortaya çıkmıştır. Hem söz konusu bölgede doğup büyümüş olmam hem de bölgenin tarihöncesi ile ilgili bilimsel çalışmaların yok denecek kadar az olması, Çukurova ve Orta Toroslar'ın tarihöncesini ve özellikle bu bölgedeki Neolitik Dönem varlığını araştırma isteğini doğurdu ve bu amaçla İstanbul Üniversitesi, Prehistorya Anabilim Dalı'nda Doktora eğitimime başladım.

Coğrafik olarak Çukurova ve Orta Toroslar bölgesinin komşularını, kuzeyde Orta Anadolu, güneyde Kıbrıs, doğuda Güneydoğu Anadolu ile güneydoğusunda Suriye, Levant ve Mezopotamya olarak tanımlayabiliriz. Söz konusu bu komşu bölgelerde, Neolitik dönem ile ilgili yapılan araştırmaların sonuçlarına göre, her bir bölge için Neolitik dönemin oluşumu ve gelişim aşamaları günümüzde tanımlanmıştır.

Fakat bu bölgelerin yanı başında yer alan ve hatta bölgeler arası iletişimde, büyük bir coğrafi alanı kaplayan, Çukurova ve Orta Toroslar'ın Neolitik Dönemi ile ilgili verilerimiz, sadece Gözlükule ve özellikle Yumuktepe kazılarından bilinmektedir. Her iki kazıda da, MÖ 7000 ile başlayıp MÖ 5800 civarında son bulan Çanak Çömlekli Neolitik Dönemin (PN) aşamaları tanımlanmıştır. 1930'lu yıllardan itibaren bölgede çeşitli dönem sorunsallarına yönelik yapılan birçok yüzey araştırmasından ve bölgede yer alan birçok höyükten Neolitik Dönem'in varlığı bilinmesine rağmen, bu veriler bölgenin tarihöncesi sorunsalı kapsamında ele alınmamıştır. Ayrıca bölgede bugüne kadar, bölgenin tarihöncesi kültürel sürecini anlamaya yönelik kapsamlı bir araştırma da yapılmamıştır. Bu araştırma eksikliğinden dolayı, bölgede Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem'in (PPN) var olup olmadığı da bilinmemektedir.

Bölgenin kuzeyinde yer alan Orta Anadolu Kültür Bölgesi'nde, kendi iç dinamiklerine sahip bir "Neolitik Kültür" sürecinin yaşandığı yapılan çalışmalarla tanımlanmıştır (Özbaşaran, 2011: Özbaşaran – Cutting, 2007) Özellikle, Göllüdağ'da yapılan çalışmalarda, Göllüdağ obsidiyeninin Epi – Paleolitik Dönemden itibaren Levant ve Kuzey Suriye bölgelerinde varlığı tespit edilmiştir. Kıbrıs Neolitik yerleşimlerinde de Göllüdağ obsidiyeni bulunmaktadır. Bununla beraber Orta Anadolu Neolitik yerleşimlerinde çeşitli deniz kabukçaları bulunmuştur (Bar-Yosef Mayer, 2017). Yapılan araştırmalar ve arkeolojik buluntular bu üç kültür bölgesinin arasında bir iletişim ağı olduğunu göstermektedir. Çukurova ve Orta Toroslar'ın, bu üç ana kültür bölgesinin ortasında yer alması ve söz konusu iletişimde nasıl bir kültürel konuma sahip olduğu büyük bir bilinmez olarak karşımızda durmaktadır.

Bu kapsamda tez projesinde esas amaç, yaklaşık olarak MÖ 10.000 – 6000 yılları arasında, Çukurova ve Orta Toroslarda, Neolitik Dönem kültürün ortaya çıkışı ve gelişim süreci, komşu bölgeler arasındaki kültürel iletişimi ve konumunun tanımlanması olacaktır.

Bu ana amaç doğrultusunda, daha önce yapılmış yüzey araştırmalarından elde edilen Neolitik dönem verileri ile birlikte, bölgede 4 yıldır sürdürdüğüm araştırma gezileri verileri sonuçlarının ortak değerlendirilmesi yapılarak, Çukurova ve Orta Toroslar'ın Neolitik Dönem içerisindeki kültürel konumunun ortaya çıkarılması hedeflenmiştir.

Bu çalışmanın bölgede tarihöncesi sorunsalına yönelik yapılacak araştırmalar için de bir alt yapı oluşturması diğer bir ana hedefim olacaktır. Bu doğrultuda, bölgede hiç araştırılma yapılmamış alanların tespiti, yeni veriler ışığında tarihöncesi yerleşime ve kullanıma uygun alanların belirlenmesi, doğal çevre verileri kullanılarak, tarihöncesi izleri barındırma potansiyeline sahip jeomorfolojik yapılar hakkında yapılacak öngörüler ile sözünü ettiğimiz alt yapının oluşturulmasına çalışılacaktır.

Bunun yanı sıra, Çukurova'nın 1960'lı yıllardan itibaren sanayi bölgesi ilan edilmesi ile başlayan aşırı nüfus artışı, arkeolojik alanlar için önemli bir tehdit oluşturmaktadır. Çeşitli yüzey araştırmalarından ve yapmış olduğumuz harita çalışmalarından, sadece Çukurova'da 300'e yakın höyük tespit edilmiştir. Maalesef bu höyüklerin büyük bir kısmı yok olmuş, geriye kalanlarında ise oldukça yoğun tahribatlar gözlemlenmiştir. Bu doğrultuda, özellikle ovalık alanda yaptığım son belgeleme çalışmaları, yüzeylerinde Neolitik malzeme bulunan höyüklerin son korunma durumunu göstermesi açısından da önemlidir. Ayrıca yeni bulunan yerleşmelerde de, tahribat tehlikesinin yüksek seviyelerde olması; bu tez çalışması kapsamında yaptığımız belgeleme çalışmalarının, bölgede daha sonra yapılacak arkeolojik araştırmalar için önemli bir altlık olması hedeflenmektedir.

Araştırma konusunun bir diğer basamağını da, Çukurova ve Orta Toroslar arasında günümüzde de varlıklarını koruyan konargöçer toplulukların yol güzergâhlarını incelemek olacaktır. Bölgenin yüksek ve yer yer derin vadilerden oluşan topoğrafyası göze alındığında, bugünkü konargöçer rotalarının prehistorik dönemde kullanılmış olma olasılığı yüksektir. Bu güzergâhların, olası prehistorik dönem rotalarıyla eşleşip eşleşmediğinin araştırılması çalışmanın diğer bir amacı olacaktır.

1.3. Kapsam

Çukurova ve Orta Toroslar'ın tarihöncesi sorunsalını açığa çıkarabilmek için yapılan bu tez çalışmasının kapsamı, iki temel alanda ayrılmaya çalışılmıştır. Birincisi ve en

önemlisi coğrafi kapsamdır. Çukurova ve Orta Toroslar dediğimiz alanın çok büyük bir coğrafi bölgeyi içermesinden kaynaklanmaktadır. Bölge kabaca batıdan doğuya Mersin, Adana ve Osmaniye İl sınırları içerisinde kalmaktadır. Söz konusu bu il sınırlarının yüzölçümleri toplamı, hem dağlık hem de ovalık alan dâhil 32.775 km^2 bulmaktadır. Bu kadar büyük bir alanda/bölgede genel olarak bir çalışma yapabilmek mümkün olamayacağından hem dağlık hem de ovalık alanlarda, yerel alanlar sınırlandırmasına gidilmiştir.

Orta Toroslar olarak adlandırılan büyük dağ sırası, Bolkar ve Aladağlardan oluşmaktadır. Bunlar Toros Dağları'nın esas kütleleri olup, Doğu Akdeniz ile Orta Anadolu arasında doğal bir sınır oluşturur. Yakın zamana kadar Bolkar ve Aladağlar'ın özellikle prehistorik dönemlerde aşılması çok zor devasa bariyerler olduğu düşünülmüştür. Bu nedenle bölgede daha önce araştırma yapan bilim insanları özellikle geçtiğimiz yüzyılın başlangıcından itibaren, ulaşımın yalnıca birkaç dağ geçidi sayesinde mümkün olabildiğini belirtmişlerdir. Orta Toroslar'da *"Kilikya Kapıları"* olarak adlandırılan ve Akdeniz'e ulaşımı mümkün kılan bu geçitler batıda Sertavul Geçidi doğuda ise Gülek Geçidi'dir. Bu iki dağ geçidi haricinde Orta Toros dağ kütlesi üzerinden güneye geçişin mümkün olmadığı görüşü hâkimdir. Bölgedeki mevcut konargöçer rotaları göz önüne alındığında, Yukarı Ova'dan Sarız ve Pınarbaşı'na, Tomarza'ya ve Aladağ doruklarına ulaşılabilmektedir. Aşağı Ova'dan ise doğudan batıya sırası ile Çamardı'na, Bolkar Dağları'nın üst düzlüklerine ve hatta bazı rotalar takip edildiğinde Ulukışla kuzeyinde yer alan Melendiz Dağı içerisine, Ereğli ve Karaman'a kadar gidilebilir. Klasik Dönem ve öncesi çalışmalar için geçerli kuram, bu geçitler üzerinden askeri tesisata sahip büyük orduların geçiyor olmasıdır. Aslında bu durumun tarihöncesi rotalar açısından genel bir geçerliliği yoktur. Bunun yanında söz konusu konargöçer rotaları hayvancılık ile ilgili rotalar olup, evcil hayvanın olmadığı tarihöncesi dönemlere ait rotaları tam olarak yansıtıp yansıtmadığı açık değildir.

Yukarıda sözü edilen coğrafi şartlara ve araştırmalara dayanarak, Anadolu'nun dağlık alanlarında Neolitik Dönem ile ilgili veriler yok denecek kadar azdır. Konu ile ilgili ilk ve tek sistematik araştırma, Nur Balkan Atlı başkanlığında Niğde – Gölllüdağ bölgesinde gerçekleştirilmiştir. Bu nedenle yukarıda Orta Toroslar Neolitiğiyle ilgili anlatılan sorunsala yönelik yapılan bu tez çalışması ilk olma özelliği de taşımaktadır.

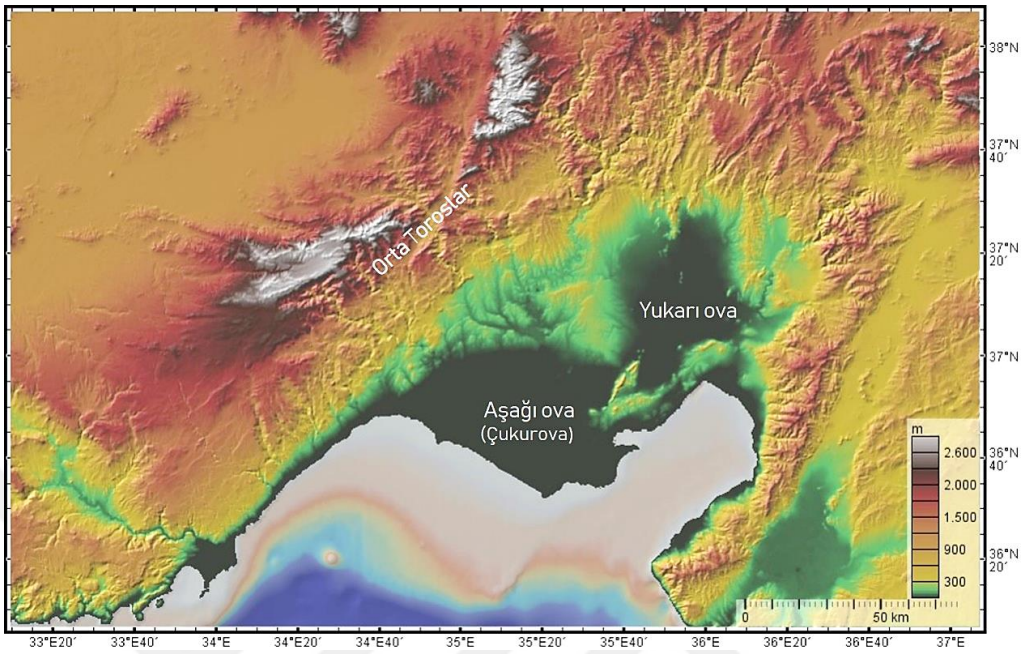

Harita 1. 1: Orta Toroslar ve Çukurova ovalık alanlar5

(Harita, GeoMapApp'ten alınarak düzenlenmiştir; 03.05.2019).

Orta Toroslar üzerinde, araştırılacak alanın seçimi; Orta Anadolu'ya açılan ve konargöçer rotalarının yer aldığı, iki vadi sistemini kapsayacak şekilde yapılmıştır. Bu düşünceyle güneyde Tarsus şehir merkezi ile başlayıp, kuzeyde Ulukışla'ya kadar giden ve kuzey – güney doğrultuda uzanan Berdan ve Kadıncık vadileri ve vadilerin üst sırtları araştırma bölgesi olarak seçilmiştir. Daha doğuda ise güneyde Adana'nın Sarıçam İlçesi ile başlayan, kuzeybatı – güneydoğu doğrultusunda uzanan Üçürge ve Çakıt vadileri, ayrı bir lokal alan olarak belirlenmiş ve bu lokal alanların belirlenmesi ile ilgili detaylı bilgi, yöntem başlığı altında ele alınmıştır (Harita 1.1.).

Çalışmada ele alınan ikinci bölge ovalık bölümdür. Adana Ovası ya da günümüz yöre halkı tarafından Çukurova olarak adlandırılan bölge, söz konusu bu dağlık alanların güneyindeki dağ eşiği ile Akdeniz arasında oluşmuş, Türkiye'nin en büyük, tüm Akdeniz Havzası'nın ise ikinci büyük delta ovasıdır (Harita 1.1.). Çukurova kendi içerisinde birçok alt ovaya bölünmektedir. Ova sınırı batıda Mersin'in Erdemli İlçesi ile başlar, doğuda Hatay'ın İskenderun ilçesinde son bulur. Toplam da 5250 km^2 lik bir

[5] Tez kapsamında yer alan harita çalışmaları Ozan Özbudak tarafından hazırlanmıştır.

alanı kaplamaktadır. Bu nedenle ovalık alanda da lokal bölge sınırlandırmasına gidilmiştir. Bu yerel bölgelerin seçilmesinde araştırma tarihçesinden elde edilen veriler ile ovalık alandaki jeomorfolojik yapı göz önünde bulundurulmuştur. Bölgede bugüne kadar yapılan araştırmalarda Hitit ve Hitit sonrası dönemler üzerine odaklanıldığı için, yüzey araştırmaları birbirini tekrarlamış, önceki araştırmalarda belgelenen yerler farklı zamanlarda tekrar tekrar belgelenmiştir. Bu araştırmalar özellikle ova içerisindeki ana yol güzergâhları etrafında yoğunlaşmıştır. Bu araştırma verileri bize ovalık kesimin bazı alanlarında hiç araştırma yapılmadığını göstermektedir. Özellikle batıda Tarsus ve Mersin arasında kalan, Deliçay ve Dedeman Çayı yatak alanları içerisindeki, yerel halkın Bekirde Ovası olarak tanımladığı ovalık bölüm, araştırma eksikliğine örnek olarak gösterilebilir. Bunun yanı sıra, Adana – Misis'in kuzeyinde kalan Sarıçam ilçe sınırlarına denk düşen alanda ise hiçbir araştırma yapılmamıştır. Bilimsel araştırmalar dışında yapılan araştırmalar Adana müzesi ve Adana Bölge Kurulunun yaptığı tescil ve tespit çalışmalarından ibarettir. Bu alanlarda herhangi bir bilimsel çalışma yapılmamıştır. Araştırma tarihçesinden tespit edilen eksik taranmamış alanlar dışında, özellikle ovalık kesimde, ovayı ikiye ayıran Misis Dağları'nın ova içerisinde kalan ada şeklindeki yükseltilerinin etrafında ve Yukarı Ova'da (Ceyhan Ovası) araştırma tarihçesinden bildiğimiz, Misis Dağlarının kuzey eteği eşiğinde bulunan yerleşimlerden elde ettiğimiz veriler doğrultusunda lokal alanlar belirlenmiştir. Ceyhan ilçe merkezinin doğusunda, doğu – batı doğrultusunda uzanan ve Akdeniz ile sınır oluşturan, batıda Çamdan Dağı ile başlayan dağ sırasının kuzey eşiği ayrı bir lokal alan olarak belirlenmiştir. Bununla birlikte, Yukarı Ova'da, İskenderun körfezi kenarında bulunan volkanik bölge farklı bir jeomorfolojik yapı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu alanın kuzeyinde, aynı volkanik yapı formasyonu içerisinde yer alan Üç Tepeler olarak adlandırılan volkanik koninin batısındaki volkanik arazi ve PPN'e ait veriler elde ettiğimiz Tatarlı Höyük çevresi de Yukarı Ova'da ayrı bir araştırma bölgesi olarak belirlenmiştir.

Coğrafi kapsamın dışında, tezde ele alınan önemli diğer bir konu ele alınan dönemin kronolojisidir. Yakındoğu'da MÖ 10.500 ler ile başlayan Neolitik Çağ, MÖ 5.500 lere kadar devam ettiği düşünülmektedir. Yakındoğu genelinde daha önceleri İlk Kalkolitik olarak değerlendirilen Halaf Dönemi, son zamanlarda Neolitik Dönem'in son aşaması olarak ele alınmaktadır. Yumuktepe'de yapılan son dönem kazı çalışmalarından elde edilen verilerle oluşturulan kronolojide de Son Neolitik Dönem içerisinde değerlendirilmiştir. Bu kronolojiye göre, Yumuktepe'de MÖ 7.000 – 5.500 yılları

arasında, yaklaşık 1.500 yıl kesintisiz devam eden Çanak Çömlekli Neolitik Dönem (PN) yerleşimi vardır (Caneva, 2012; Caneva ve Jean, 2015). Yüzey araştırmalarından ele edilen verilere göre, bölgede, Çanak Çömlekli Neolitik Dönem (PN) yerleşimleri vardır ve özellikle Son Neolitik (Halaf Dönem'i) ile birlikte bu yerleşimlerin sayısı ciddi derecede artışın olduğu bilinmektedir. Kronolojideki tek ve önemli boşluk Erken Neolitik Dönem yani PPN ait verilerin olmayışıdır. Bunun dışında bölgede Neolitik Dönem kültür katmanlarında kazısı devam eden başka bir yerleşim yoktur. Son yıllarda Neolitik Dönem ile ilgili ortaya çıkan tek veri, Tatarlı Höyük'te bulunmuş, Tell – el Kerkh'in Final PPNB tabakalarındakiler ile bağlantılı olduğu düşünülen bir taş mühürden ibarettir (Girginer ve Collon, 2014). Bölgede PPN'in hiç yaşanmadığı öne sürülmüş olsa da, tez çalışmamda bu kayıp ya da eksik dönem üzerine yoğunlaşmam gerekliliğini düşündüm. Bu doğrultuda, tez konumun kapsamında, Neolitik Dönem'in erken aşamaları PPN verilerini bulmaya yöneldim. Bununla birlikte, daha önceki araştırmalardan elde edilmiş olan PN verilerini de Yumuktepe Neolitik kompleksi bağlamında ele alarak, bölge içindeki kronolojisi verilmeye çalışılacaktır. Yerleşimlerden elde edilen arkeolojik materyal yontmataş, çanak çömlek ve küçük buluntular olarak üç ana gruba ayrılmış ve özellikle kronolojik sorunlara cevap verebilecek bulgular üzerinde durulmuştur.

Bir yerleşimde PPN varlığını, yüzeyden toplanılan yontmataş buluntular üzerinden tespit edilebildiği için, tez çalışmasında taş alet endüstrisi üzerine yoğunlaşılması hedeflenmiştir. Özellikle, Yakındoğu genelinde, PPN yontmataş endüstrisinde, PPNA ve PPNB arasında belirgin farklılıklar olduğu bilinmektedir (Bar – Yosef, 1994, Özdoğan, 2017: 728). Bu farklılıklar özellikle ok uçları ve çekirdekler üzerinden tanımlanır. PPNB'de, bipolar teknoloji ya da çift vurma yönlü çekirdek teknolojisi, özellikle ok ucu elde etmeye yönelik Naviform teknoloji ve baskı dilgi teknolojisini gösteren buluntular bu dönemin yontmataş üretiminin karakteristiği olarak karşımıza çıkmaktadır (Kayacan, 2015). PPNA döneminin belirgin yontmataş tipi ise, PPNB dönemdekilerine nazaran daha küçük boyutlu ok ucu tipleridir. Kabul gören bu veri doğrultusunda, arazi çalışmalarında ve diğer yüzey araştırmalarının malzeme içeriğinde, söz konusu teknolojilerin tespit edilmesini sağlayan yontmataş tiplerine öncelik verilmiştir. Yakındoğu'da ilk çanak çömlek kullanımı geniş bir coğrafya da görülmektedir. İlk çanak çömleğin görüldüğü yerlerden biri de Yumuktepe'dir. Açık renkli açkılı (light coloured burnished and slipped ware) olarak adlandırılan bu mal

grubu (Ballossi – Restelli, 2017) yerleşmede, Neolitik Dönemin en erken tabakalarında bulunur. Bu tabakaları takip eden diğer erken Neolitik tabakalarında ise Koyu Yüzlü Açkılı (DFBW- Dark Face Burnished Ware) malların öncüleri ve bu mallara ait impresso grupları takip eder. PPNB'nin hemen sonraki dönemlerini göstermesi açısından bu mal grupları, kronolojik olarak önem taşımaktadır. Bu nedenle, yerleşmelerdeki çanak çömlek incelemelerinde öncelikli olarak bu mal gruplarının varlığı sorgulanmaktadır. Ayrıca bu tez kapsamında, 2015 yılı ve sonrası Yumuktepe'nin Erken Neolitik Dönem'e ait impresso çanak çömleği ve Tarsus – Güzlükule'den, H. Goldmann kazılarında bulunan impresso çanak çömlek incelenmiştir.

Az sayıda karşılaşılan küçük buluntu grubunda ise, diğer gruplarda olduğu gibi, kronolojiyi göstermesi açısından önemli olan buluntular kapsamı içerisinde değerlendirilecektir.

1.4. Yöntem

Amaç ve kapsam başlıkları altında da anlatıldığı gibi, yöntem açısından ilk yapılacak çalışma, bölgede yapılmış yüzey araştırmalarından elde edilen malzemeyi değerlendirmek olacaktır (yapılan yüzey araştırmaları ve sonuçları için bkz. Araştırma Tarihçesi, Bölüm 3). Bu doğrultuda 2013 yılından itibaren, öncelikle İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Prehistorya Laboratuvarında bulunan Halet Çambel başkanlığında gerçekleştirilen DPT ve Aslantaş Yüzey araştırmalarından elde edilen malzeme incelenmiştir. Ayrıca yine aynı laboratuvarda bulunan Jean Perrot'un 1960 yılında bölgede yapmış olduğu araştırmanın malzemeleri de tez kapsamında incelenmeye alınmıştır. Yine İstanbul Üniversitesi, Eski Çağ Tarihi Anabilim Dalı laboratuvarında bulunan, Mustafa Hamdi Sayar ve Erkan Konyar'ın 2005 – 2006 yıllarında gerçekleştirmiş oldukları Adana Höyükleri araştırmasından elde edilen tarihöncesi dönemlere ait malzemeler de incelenmiştir. Bunun dışında, Çukurova Üniversitesi Arkeoloji Bölümü laboratuvarında, Serdar Girginer tarafından bölgede yapılan yüzey araştırmalarının malzemesi, söz konusu laboratuvarda çalışılmıştır. Bununla beraber, Tatarlı Höyük Kazı evinde bulunan, Tatarlı Höyük'ten daha önceki kazı çalışmalarında, geç dönem tabakalarında ortaya çıkmış olan yontmataş malzemeden, olası Neolitik dönem malzemesi ayıklanmış ve incelemeye alınmıştır.

Ayrıca, Kocaeli üniversitesinde bulunan, Füsun Tülek'in Osmaniye'de gerçekleştirmiş olduğu yüzey araştırmasından elde edilen malzeme de değerlendirilmiştir. Bununla birlikte, 2017 yılında Osmaniye Yüzey Araştırması arazi çalışmalarına katılım sağlanmıştır. Bölgede ilk ve kapsamlı yüzey araştırması olan, Seton – Williams'ın 1951 yılında gerçekleştirdiği Cilician Studies çalışmasının Ankara İngiliz Arkeoloji Enstitüsü'nde bulunan malzemesi de değerlendirmeye alınmıştır. Fakat bu malzemenin çok az bir kısmı bulunabilmiştir. Yine aynı enstitüde, J.Garstang'ın Yumuktepe'nin tabakalara ayrılmış olan malzemesi de ana referans olması nedeniyle değerlendirmeye alınarak belgelenmiştir.

Yüzey araştırmaları malzemelerini inceleme ve belgeleme çalışmalarına paralel olarak da, 2015 yılından itibaren özellikle Yumuktepe, Tarsus – Gözlükule ve Tatarlı Höyük kazı çalışmalarına ekip üyesi olarak dâhil oldum. Erken Neolitik Dönem sorunsalını daha iyi anlayabilmek için, 2015 yılından günümüze kadar, Yumuktepe'nin Erken Neolitik Dönem açmalarında açma sorumlusu olarak görev aldım. Ayrıca, Erken Neolitik tabakalardan elde edilen impresso çanak çömlek grubu üzerinde laboratuvar çalışmaları gerçekleştirdim. 2016 ve 2017 yıllarında, Tarsus – Gözlükule Höyük kazı evi laboratuvarında, H.Goldmann kazılarından elde edilmiş çanak çömlek malzemelerini inceledim. 2016 ve 2017 yıllarında ise Tatarlı Höyük'te erken dönem tabakalarını keşfedebilmek amacıyla sondaj kazısını yürüttüm ve yine Tatarlı Höyük çevresinde, Tatarlı Höyük Kazı ekibi üyeleri ile birlikte yoğun yüzey araştırmaları çalışması gerçekleştirdim.

Söz konusu bu malzemenin hepsi PN aşamalarını gösterdiği için (Tatarlı malzemesi hariç), 2015 – 2018 yılları arasında, 4 araştırma sezonu boyunca, bölgenin PPN verilerini elde etmek amacıyla araştırma gezileri gerçekleştirdim. Araştırma çalışmalarını, Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın izniyle, "öğrenci tez çalışması" kapsamında gerçekleştirdim. Bu izin kapsamında ekip oluşturamadığım için, yeni arkeolojik tarama yöntemleri gerçekleştirilememiştir[6]. Bundan dolayı, önemli olarak görülen yerleşmelerin büyük bir kısmı, yılın farklı zamanlarında, mevsimsel döngüler hesaba katılarak ziyaret edilmiştir.

[6] Sadece Tatarlı Höyük ve çevresinde, ekip olarak tarama gerçekleştirilebilmiştir.

2015 yılında, araştırma tarihçesinden elde edilen veriler doğrultusunda batıda Mersin'in Aydıncık ilçesinden, doğuda Osmaniye şehir merkezine kadar olan alan kapsamında, Neolitik dönem malzemesi rapor edilmiş yerleşmeleri inceledim ve güncel durumlarını belgeledim. Bu veriler dijital harita üzerine işlendikten sonra, hiç araştırma yapılmamış bölgelerin varlığı da ortaya çıkmıştır.

Araştırılan bölge kapsamında, seçilen yerel bölgelerde, eski ve yeni askeri haritalar kullanılmıştır. Ayrıca Harita Genel Müdürlüğü'nün üretmiş olduğu HGK Cas programından faydalanılmıştır. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Harita Arşiv odasında bulunan, 1/800.00 (1946), 1/250.000 (1972), 1/200.000 (1947) 1/1000 ve 1/25.000'lik (1943,1954,1976, 2010 ve güncel) haritalar bu tez kapsamında kullanılmıştır. Özellikle 1/25.000'lik haritaların, M 33 – 36, N 30 – 36, O 29 – 36, P 30 – 32 paftaları üzerinde çalışılmıştır. Paftaların güncel durumları için HGK Cas programından yararlanılmıştır. Bununla birlikte, güncel haritalarda mevkii isimlerinin birçoğunun değişikliğe uğramış olması, ayrıca ovalık alanda bulunan höyüklerin tahribatından dolayı yükseklik ve topoğrafik şekillerinde olan değişiklik nedeni ve araştırma tarihçesinde bazı höyüklerin farklı isimler ile adlandırılmasından doğan isim karışıklığını gidermek amacıyla, 1/25.000 lik haritalarda 1943, 1954, 1976 ve 2010 yılında hazırlanmış olan örnekleri de incelemeye alınmıştır.

Askeri topoğrafik haritalar dışında, MTA'nın, il kapsamında hazırlamış olduğu, Mersin, Adana ve Osmaniye il jeolojik haritaları da inceleme kapsamında yer almıştır. Ayrıca deniz içi topoğrafyasını göstermesi açısından önemli olan batimetri haritaları, Geomapp programı kullanılarak hazırlanmıştır. Aynı program ile yerleşim ve buluntu dağılımı haritaları da hazırlanmıştır.

Yerleşim taramalarında el gprs aleti kullanılarak koordinatlanması sağlanmıştır. Ayrıca detaylı taramalarda, gprs üzerinden rota kaydeden mobil telefon uygulamalarından da faydalanılmıştır.

Son olarak özelllikle, PPN olarak düşündüğümüz yerleşim yerlerinden elde edilen, renk gözlem farkı ile seçilmiş obsidiyen buluntu örneklerinin kaynak analizi Damase Mouralis tarafından yapılmıştır. 46 adet obsidiyenin analizi gerçekleştirilmiştir. Analizi

gerçekleştirilen obsidiyenler arasında hem Kapadokya hem de Doğu obsidiyenleri bulunmaktadır (Bkz. Sonuç)

1.4.1. Araştırılan Alanların Seçimi

Araştırma tarihçesinden ve yukarıda malzemesi incelenen yüzey araştırmalarından elde edilen veriler doğrultusunda, Çukurova ve Orta Toroslar'da çeşitli lokal alanlar belirlenmiştir. Bölgenin büyük coğrafi yapısından dolayı bu yerel alanların belirlenmesi yöntemi seçilmiştir. Alan belirlemesinde Orta Toroslar ve Çukurova ayrı ayrı ele alınmıştır.

Orta Toroslar, günümüzde batıda Geyik Dağları, merkezde Bolkar Dağları ve doğuda Aladağlar'ı kapsamaktadır. Bu çok büyük olan ve özellikle çok engebeli olan arazi yapısında, alan seçiminde temel birkaç kriter üzerinde değerlendirilme yapılmıştır. Bu kriterlerin ilki, tarihöncesi insan yaşamı için çok önemli olan çakmaktaşı yataklarının varlığıdır. Çakmaktaşı ve çört, yoğunlukla kalkerli ve dolomitli formasyonlar içerisinde, yumru şeklinde görülen, içerisinde yoğun silis bulunan kimyasal çökellerdir (Erinç, 1982: 94).

Çakmaktaşı hammadde yataklarının önemi, son yıllarda araştırmacılar tarafından yoğun ilgi altında tutulmaktadır (Delage, 2003). Sadece kimyasal içerik olarak değil, tarihöncesi avcı – toplayıcı toplumların, konar – göçer yapıları ve bu yapı içerisinde hammadde - insan ilişkisini göstermesi bakımından önemli bir sosyal yapı çözümleme değerine sahiptir. Bu toplumların bu türden hammadde kaynaklarını ellerinde tutmaları, korumaları ve aktarabilmeleri büyük öneme sahiptir (Baykara, 2013). Dünyanın birçok bölgesinde, tarihöncesi toplumların mobilite yapılarını daha iyi anlamlandırmak adına hammadde yataklarında yoğun prehistorik araştırmalar bulunmaktadır[7]. 1960 yıllarla beraber, özellikle etnoarkeolojik çalışma sonuçlarından yola çıkılarak, avcı – toplayıcıların yerleşim sistemleri üzerine çalışmalar yapılmıştır. Paleolitik Dönemde Avrupa, Afrika ve Avusturalya'da çakmaktaşı işliklerin yoğun olarak kullanıldığı bilinmektedir (Bednarik, 1992). Binford'un Alaska yerlileri üzerinden

[7] Konu ile ilgili tüm dünya kaynakçası Cristophe Delage tarafından hazırlanmıştır (Bkz. Delage, 2003).

oluşturduğu yerleşim sistemi modeli bilinenlerin en başında yer almaktadır (Binford, 1980). Yaptığı çalışmada Nunamiut Eskimolarının, avcı ve toplayıcı iki farklı grup halinde, mevsimsel döngüde, vadi çevresinde geniş bir alanda (alan boyutu gruplara göre değişmekle beraber, 3.7 ile 16.8 mil aralığındadır), farklı görevlere sahip olarak, kalıcı yerleşimli toplulukların yaşam sistematiğini ortaya koymuştur. Yontmataş işçiliği, tarihöncesi mobil toplumların, mobil sistematiğini anlamamıza yardım eden, arkeobotani ve fauna kalıntıları ile beraber ana malzeme gruplarından biridir[8]. Bölgeye yakın olup, araştırılan çakmaktaşı yatakları Antakya il sınırları içerisinde bulunan Şenköy ve Yayladağ yataklarıdır ve bu yatakların Paleolitik Dönem'de işlik olarak kullanıldığı bilinmektedir (Kuhn 2004; Güleç vd., 2009; 2012).

Orta Torosların büyük bir bölümü karstik arazi yapısına sahiptir. Bu arazi yapısında denizel kireçtaşı formasyonları büyük bir alan kaplamaktadır. Öncelikle Orta Toroslar'da bu alanları tespit edebilmek için, 1/25000 ölçekli haritalardan mevkii isimleri taranmış ve koordinatları harita üzerine işlenmiştir. Bu tarama sonucunda batıda Aydıncık'tan doğuda Yumurtalık'a kadar, içeriğinde çakmak ismi barındıran 22 farklı alan tespit edilmiştir (Harita 1.2). Harita çalışmaları dışında da yerel halk ile yapılan görüşmeler sonucunda da bazı çakmaktaşı bulunan alanların varlığı öğrenilmiştir (Örneğin, Barakdağı, Kurukuyu Mevkii, Karaisalı/Adana). Ayrıca, bölgede çalışma yapan jeologların yayınlarının taranmasıyla hangi formasyonlarda, söz konusu bu hammaddenin rapor edildiği alanlar tespit edilmeye çalışılmıştır (Derman ve Gürbüz, 2007; Zorlu, 2009, Ünlügenç ve Akıncı, 2017; Radeff vd., 2015).

[8] Yontmataş teknoloji ve hammadde ilişkisi ile ilgili detaylı veri için bkz. Baykara, 2013. Bu tür inceleme alanları, yoğun tarama yöntemi, hammadde çeşitliliğinin tanımı gerektirmesi nedeniyle, bu tez kapsamında değerlendirmeye alınmayacaktır.

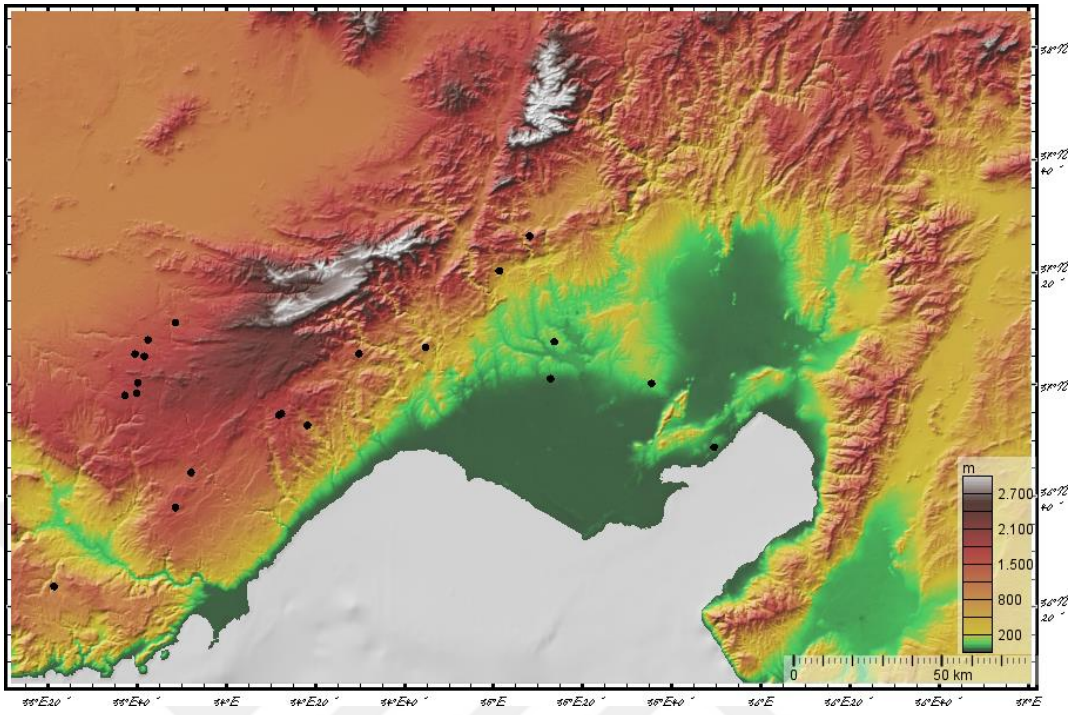

Harita 1. 2: Çakmaktaşı yatağı mevkiileri

(Harita, GeoMapApp'ten alınarak düzenlenmiştir; 04.05.2019).

Orta Toroslar'da alan seçiminde kullanıldığım diğer bir kriter, konargöçerlerin kullandıkları yollar ya da rotalar olmuştur. Bu rotalar çok iyi araştırılmadığı için bilinmemekle beraber, temel kaynak olarak, İngiliz Donanması tarafından 1919 yılında basılmış yayından faydalanılmıştır (British Naval Staff, 1919). Bu rotaların çoğunluğu, kuzey – güney doğrultusunda uzanan vadilerin üst sırtları boyunca olduğu belirgindir. Buradan yola çıkarak hem vadi sisteminde hem de konar – göçer rotası üzerinde bulunup, yakınlarında çakmaktaşı hammadde yatağı bulunan alanlar tespit edilmeye çalışılmıştır. Giriş bölümünde de ele alındığı gibi, Orta Anadolu obsidiyenin Yakındoğu'ya olan yayılımında, konargöçerlerin rolünün büyük bir öneme sahip olduğu, konu üzerine çalışan birçok bilim insanı tarafından belirtilmiştir (Wright, 1970; Balkan – Atlı, 2003). Bu doğrultuda, Orta Anadolu'yu, Kilikya'ya bağlayan ana rotalar üzerinde durulmuştur (Harita 1.3.). Özellikle bu rotaların deniz tarafında son buldukları yerlerde bulunan tarih öncesi dönem kültürel katmanları bilinen ana yerleşmeler de göz önüne alınmıştır (Tarsus – Gözlükule Höyük ve Velican Höyük gibi). Bunun sonucunda, güneyde Tarsus ile başlayıp, Berdan Vadisi boyunca kuzeye doğru devam eden, Namrun (Çamlıyayla) üzerinden Bolkar Dağlarını aşarak Ulukışla'ya kadar ulaşan rotanın, tarihöncesi dönemler açısından önemli bir rota olabileceği

düşünülmektedir. Tarsus – Namrun arasında konar – göçer rotanın varlığı ve bu yol üzerinde Çakmaktaş Tepe olarak adlandırılan bir mevkiinin yer alması (British Naval Staff, 1919: 238) ve aynı bölgede jeologlar tarafından da çakmaktaşı hammaddenin tespit edilmesi (Zorlu, 2009: 88), bu bölgenin yerel araştırma alanı seçiminin belirlenmesinde ön ayak olmuştur. Bu nedenlerden dolayı, Orta Toroslar'da araştırma bölgesi seçiminde, Berdan Vadisi ve onun devamında Kadıncık Vadisi'nin batı üst sırtları seçilmiş alan olarak belirlenmiştir. Günümüzde konar–göçer rotalarının özellikle motorlu taşıma araçları kullanımından dolayı değiştiği bilinmektedir. Fakat söz konusu bölgede, yol olarak kullanılabilecek farklı bir topoğrafya bulunmamaktadır. Şöyle ki, bu vadi sistemi kuzeyde Bolkarlardan iki ana vadi sistemi Tarsus'a kadar uzanmaktadır. Batıdaki vadi Cehennem Deresi doğudaki vadi ise Kadıncık Vadisi'dir. İki vadi arasındaki genişilik kuzeyde fazla olmakla beraber güneye gittikçe daralır ve en daraldığı alanda da Berdan vadisini oluşturup, Tarsus'a bağlanmaktadır. İki vadi arasındaki en uzun genişilik 7 km kadardır. Vadi üstü alanların çoğu tepelik olup geçişe imkân veren alanlar sınırlıdır.

Ayrıca güzergâhların tespitinde önemli bir dayanağımız yörüklerin yapmış oldukları mezarlık alanlardır. Yörüklerin her yıl kullandıkları güzergâhta, göç sırasında ölümler gerçekleşmiş ve ölülerini dağlık alanda taşımak istemediklerinden dolayı, rota boyunca belirli alanlarda mezarlık yapmışlardır. Bu kapsamda Namrun'un kuzeyinde ve Bolkar Dağları'nın üst platolarında birçok yörük mezarlığı belgelenmiştir. Bununla beraber, Orta Anadolu'da özellikle obsidiyen yataklarına yakın alanlarda da, Çukurova'dan gelen yörüklerin yapmış oldukları mezarlıklar bulunmaktadır. Bunlardan bir tanesi, Ulukışla'nın kuzeyinde bulunan, Melendiz Dağları içerisinde yer alan Salavur Yaylası'dır. 2015 yılında yaylaya yapılan ziyarette burada da bir mezarlığın varlığı ortaya konmuştur. Yerel halk ile yapılan görüşmeler sonucunda, söz konusu mezarlığın 30 yıl öncesinde Tarsus üzerinden gelen yörüklere ait olduğu bildirilmiştir. Bu rota boyunca seçilmiş olan bu bölgede yaptığımız araştırma sonucunda, Çakmak olarak adlandırılan bölgede ve Berdan Vadisi boyunca, obsidiyenin varlığı keşfedilmiştir. Bu da bize alan seçiminin doğruluğunu göstermesi açısından önemli bir dayanak oluşturmuştur. Seçilen bu bölgede güneyden kuzeye Gözlükule, Tahtanınbaşı, Kızılinbaşı ve Çakmak mevkilerinde tarihöncesi dönemlere ve özellikle Neolitik Dönem'e ait buluntular ile karşılaşılmıştır (Bkz. Yerleşmeler).

Orta Toroslar'da ikinci alan seçimi de yukarıda belirtilmiş kriterler doğrultusunda belirlenmiştir. Orta Anadolu'da Göllü Dağ ve çevresinde konargöçerlik üzerine araştırma yapan meslektaşlarımız tarafından bildirildiği üzere[9], Göllüdağ üzerinde bir adet yörük mezarlığı bulunmaktadır. Meslektaşlarımızın yörede yaşayan insanlarla yaptığı görüşmeler sonucunda, bu mezarlığın, bugün bölgede var olmayan fakat 50 yıl öncesinde Adana'nın Sarıçam bölgesinden gelen yörükler tarafından yapıldıkları bildirilmiştir. Söz konusu rotanın güney noktasında yer alan Sarıçam bölgesindeki bazı höyüklerde (Velican ve Buruk) çok sayıda obsidiyenin varlığı da bunu destekler bir nitelik kazandırmıştır. Rotanın tam olarak nereden geçtiği çok belirgin değildir. Karaisalı ilçesi halkıyla yaptığımız görüşmelerde, Seyhan Nehri'nin kolarından olan batıdan doğuya Çakıt, Üçürge ve Körkün vadileri üzerinden konargöçer rotalarının olduğu bildirilmiştir. Aynı rotalar İngiliz donanması tarafından hazırlanan raporlarda da bulunmaktadır (British Naval Staff, 1919: 272 – 284). Ayrıca, Karaisalı ilçe merkezinin kuzeydoğusunda, Üçürge Vadisi'nin doğu sırtlarında, Alt Miyosen'de oluşmuş Gildirli formasyonun da çakmaktaşının varlığı yapılan jeolojik çalışmalar sonucunda bilinmektedir (Derman ve Gürbüz, 2007). Aynı formasyon içerisinde, 1/25.000'lik haritalarda Çakmaktepe, Çakmak Sırtı ve Çakmak Köy mevkiileri bulunmaktadır. Söz konusu bu kriterlerden dolayı bu bölgede Orta Toroslar içerisinde seçilmiş ikinci lokal alanımızı oluşturur. Bu alanda da Tarsus Çakmak'ta olduğu gibi obsidiyenin varlığı gözlemlenmiştir.

Diğer bir alan araştırma alan seçimi planı dışında ortaya çıkmıştır. 2016 yılında Mersin, Erdemli İlçesi'nin Doğu Sandal Köyü yakınlarında, kaya resimli mağaraların keşfedilmesiyle (Kayci vd., 2018) beraber, kaya resimli mağaraların yer aldığı vadi sistemi kısa süreli olsada incelenmiştir. Söz konusu alanda Eşşek Deresi Vadisi içerisinde tarihöncesi arkeolojik dolguya sahip bir mağara keşfedilmiştir (Bkz. Yerleşimler, Eşşek Deresi, Mağara 1).

[9] Serdar Duman ve Yasin Gökhan Çakan ile özel görüşme

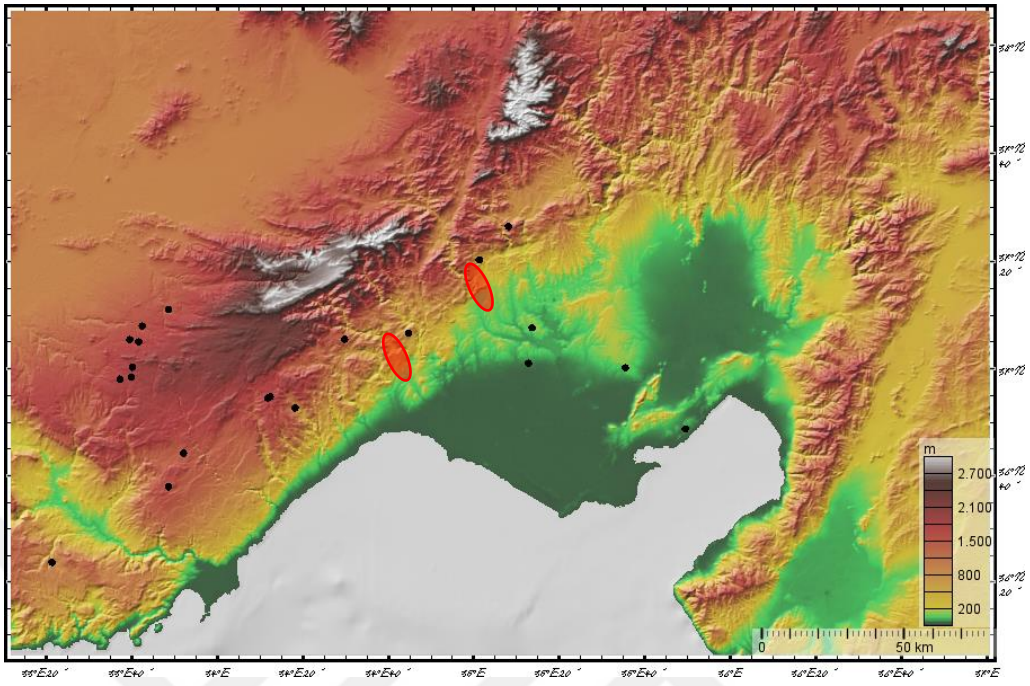

Harita 1. 3: Orta Toroslar alan seçimi

(Harita, GeoMapApp'ten alınarak düzenlenmiştir; 02.05.2019).

İkinci alan seçimi ovalık alanda yapılmıştır. Seçilen alanlar araştırma tarihçesinden, incelemeye alınan eski yüzey araştırması malzemelerinden ve jeomorfolojik veriler kullanılarak belirlenmiştir (Harita 1.4). Bu bölgedeki alan seçimlerinde hiç taranmamış bölgeler, dağ eşiği ve ova içerisinde yükselen, Erken Holosen ve öncesinde ada topoğrafyasına sahip olan yükseltiler dikkate alınmıştır. Adana'nın güneydoğusunda, Adana ile Misis Dağları arasında, kuzeydeki Çalı, güneydeki ise Çalı Dağı olarak adlandırılan iki yükselti bulunmaktadır. Bu yükseltiler Erken Holosen ve öncesinde, ovanın içerisinde birer ada olabilceği tarafımdan düşünülmektedir. Bu görüşün elbette ki, jeolojik çalışmalarla desteklenmesi gerekmektedir.

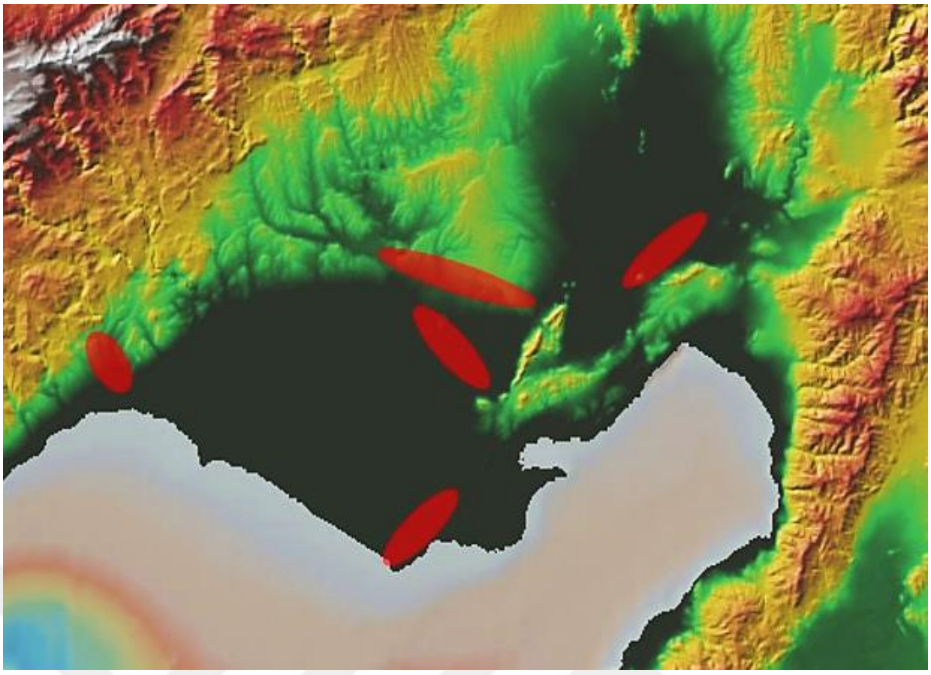

Harita 1. 4: Ovalık bölge alan seçimi.

(Harita, GeoMapApp'ten alınarak düzenlenmiştir; 02.05.2019)

Araştırma tarihçesine (bkz. Araştırma Tarihçesi, Bölüm 3) bakıldığında, araştırmaların genelikle Mersin – Tarsus – Adana – Ceyhan – Osmaniye, Ceyhan – Yumurtalık, Ceyhan –Kadirli, Kadirli – Kozan, Kozan – Adana yol güzergâhları etrafındaki höyüklerde yoğunlaşmış olduğu görülmektedir. Bu yollar, dağ eşiği olarak adlandırdığımız sekinin güneyinde, sekiye paralel olarak ova içerisinde bulunan alanlardır. Eşik ve eşiğin üstünde yer alan bölgelerde araştırma yapılmamıştır. Özellikle Misis – Adana hattının kuzeyinde kalan dağ eşiği bölgesinde hiçbir arkeolojik araştırma yapılmamıştır. Bununla beraber, Mersin – Tarsus arasında kalan, Deliçay ve Dedeman Deresi'nin oluşturduğu Bekirde Ovası'nda da çalışılmamıştır. (Seton – Williams, 1954). Bunun dışında Berdan, Seyhan ve Ceyhan gibi büyük nehirlerin, dağ içerisindeki vadilerinde ve vadi üstü sırtlarında da tarihöncesine yönelik hiçbir araştırma yapılmamıştır. Yoğun tarımsal faaliyetler nedeniyle, günden güne özellikle höyükler büyük tahribat altındadır. Hem Aşağı hem de Yukarı Ova'da günümüzde düzleşmiş halde birçok höyük bulunmaktadır (Demir, 2002: 98). Bu nedenle de ivedi olarak detaylı araştırmalara ihtiyaç bulunmaktadır. Bu nedenler doğrultusunda ovalık alanda ve hemen kuzeyinde aşağıda listelenen lokal araştırma çalışmaları yoğunlaştırılmıştır:

Mersin – Tarsus arasında kalan, günümüzde Bekirde Ovası olarak bilinen bölge,

Dağ eşiği içerisinde kalan Adana – Misis'in kuzeyinde bulunan alan, Adana Çukurova ve Sarıçam İlçe sınırları,

Aşağı Ovada, Adana'nın güneydoğusunda, Ceyhan Nehri'nin batısında kalan, içerisinde Çalıdağı ve Çotlu dağı gibi kalker yükseltilerin bulunduğu, özellikle Holosen öncesinde ada topoğrafyasına sahip bölge,

Yukarıova'da, Ceyhan'nın doğusunda bulunan, Çamdan Dağı'nın kuzeybatı eteğinde yer alan Hamdilli ve bazaltik formasyon olan Üçtepeler'in batısında bulunan Tatarlı Höyük arasında kalan bölge,

Yukarıova'da Anavarza ve Adatepe olarak adlandırılan kalker kayalıkların çevresi Misis dağlık kütlesi (Harita 1.5).

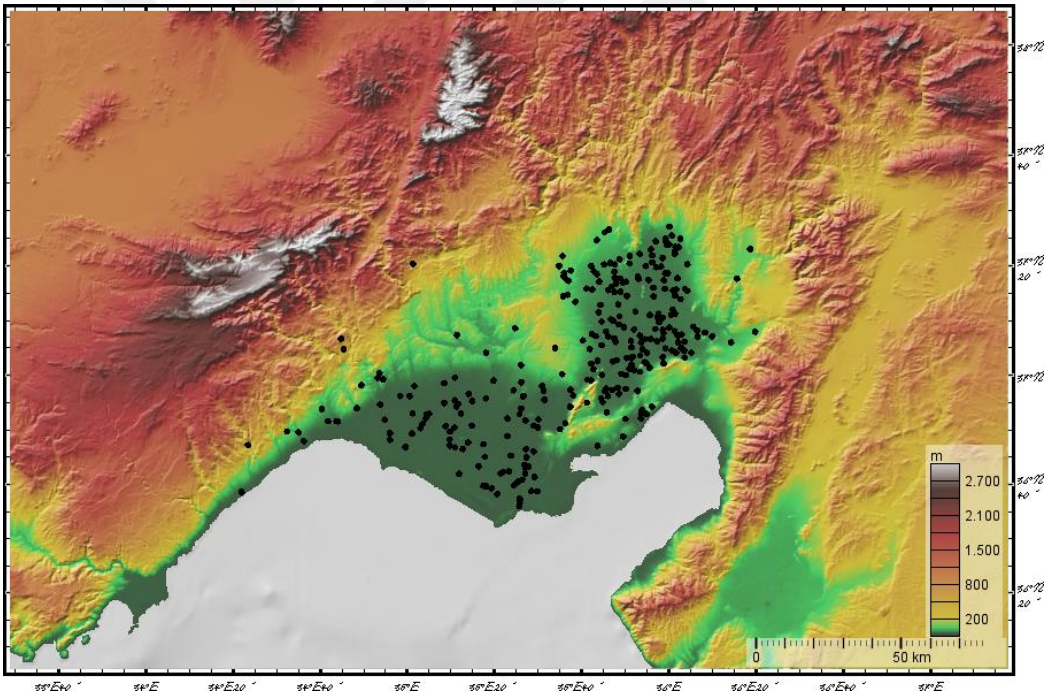

Harita 1. 5: Çukurova Höyük mevkiileri

(Harita, GeoMapApp'ten alınarak düzenlenmiştir; 02.05.2019).

1.4.2.Yerleşim Yerlerinin Adlandırılması ve Tanımlamaları ve Belgelendirme Çalışmaları

Yerleşim yerlerinin adlandırılmasında öncelikli olarak yerleşim alanlarının ilk isimleri kullanılmaya özen gösterilmiştir. Son 60 yıl içerisinde, ülkemizde birçok köy ve mevkii adı değişikliğe uğramıştır (Özdoğan, 1977). Bu nedenden dolayı, eski zamanlı 25.000 lik haritalara bakılarak, yerleşmelerin adlandırılması yoluna gidilmiştir. Burada önemli olan durum, bölgede Adana, Tarsus, Misis, Tilan, Tırmıl gibi binlerce yıldır isimleri değişmeyen yerleşim alanlarının varlığıdır.

Bu adlandırmada ikinci bir kriter, literatüre yer isimlerinin nasıl geçmiş olduğudur. 1951 yılında, ovada yapılmış halen en detaylı yüzey araştırması özelliğini koruyan araştırma sonuçlarında kullanılan höyük isimlerinin verildiği gibi kullanımı uygun bulunmuştur. Bazı araştırmalarda yerleşim alanlarına numara verilmek suretiyle araştırma sonuçları verilmiştir. Örneğin, B.Hrouda'nın Ceyhan'da gerçekleştirmiş olduğu yüzey böyle yayımlanmıştır. Hrouda, alanlarda ise Almanca isimler dâhil kullanmıştır (Örneğin, Zwei Höyük). Bu karışıklığı gidermek amacıyla, bu tez çalışmasında bu alanlar, 25.000 lik haritalarda alan ve alana en yakın mevkii ismi verilmek suretiyle adlandırılmaya gidilmiştir. 25.000 lik haritalardan alınan alan isimleri, yerel halk ile görüşülerek düzenlenmiştir. Bazı yerleşimlerde, höyük tepesinin bulunduğu alan dışında da yerleşimin devam ettiği anlaşılmıştır. Böyle alanlarda, höyük ile mevcut yön konumlarına göre adlandırma yapılmıştır (Örneğin, Velican Güney).

Yerleşim yerlerinin tanımlanmasında, öncelikli olarak konumu ilk ele alınan olmuştur. Bölgesel konumuyla beraber, il, ilçe ve mahalle konumları da detaylı olarak verilmiştir. İl ve ilçe merkezlerine ve eğer yakınlarında başka yerleşimler var ise onlara olan kuş uçumu mesafe konumları da, yerleşmelerin konum tanımlanmasında kullanılmıştır. Konum içerisinde yerleşmelerin hangi doğal çevre içerisinde bulundukları, eğer biliniyor ise hangi jeomorfolojik formasyon içerisinde yer aldıkları belirtilmeye çalışılmıştır. Her bir yerleşme için günümüzde korunmuş ölçüleri dikkate alınarak, yerleşmelerin boyutları tanıtılmıştır. Bu çalışmaya ek olarak, HGK Cas programı yardımıyla, yerleşmelerin çoğunluğunun ölçekli topoğrafik ve kesit çizimleri yapılmıştır (örn. Şekil 1.1 – Şekil 1.2).

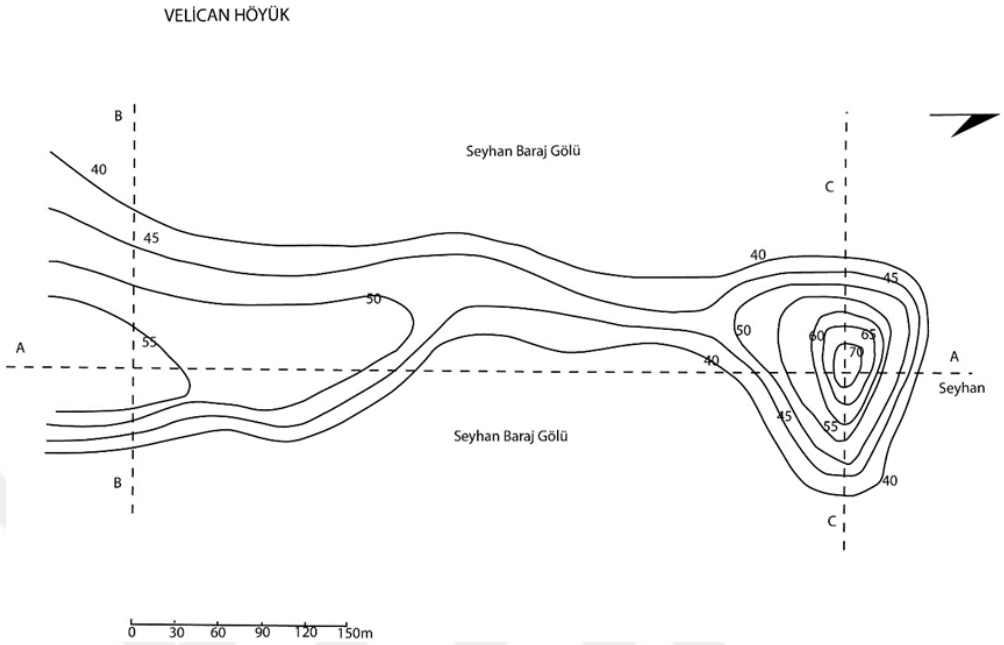

Şekil 1.1: Yerleşme topoğrafik plan örneği (Velican Höyük – Adana).[10]

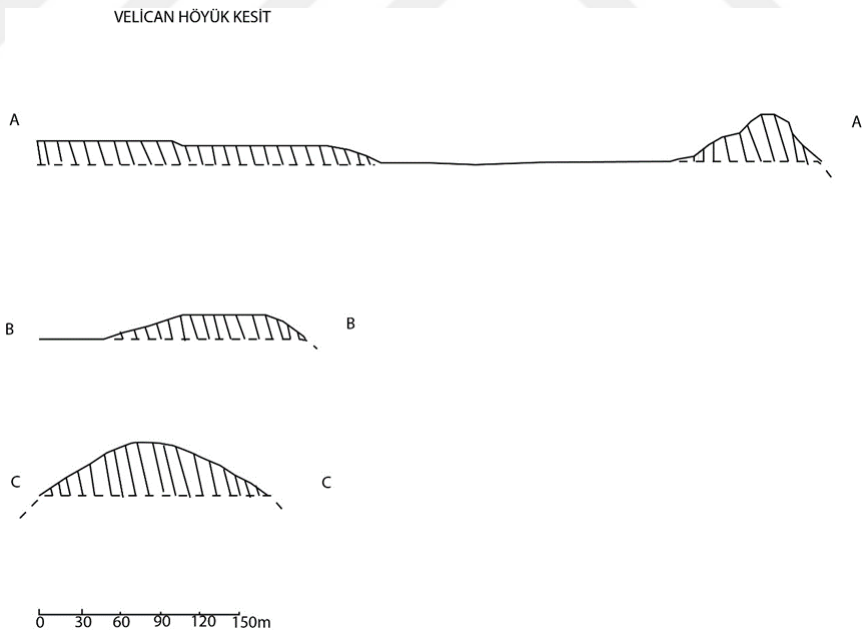

Şekil 1. 2: Yerleşme kesit örneği (Velican Höyük – Adana).

[10] Tez kapsamında yer alan höyük topoğrafik plan ve kesit çizimleri tarafımdan hazırlanmıştır.

Bunun sonrasında, her yerleşme için kısa bir araştırma tarihçesi yani yerleşmeyi hangi yılda kimin ziyaret ettiği ve gözlemleri açıklanmıştır. Tez kapsamında ziyaret edilen her yerleşme için, yerleşimin hangi alanlarında yüzey taramasının yapıldığı belirtilmiştir. Bu tarama sonucunda ele geçen arkeolojik materyal çanak çömlek - buluntu ve yontmataş olmak üzere iki ana grupta ele alınmıştır. Söz konusu bu malzeme grupları ile beraber her yerleşim ile ilgili fişler de hazırlanmıştır.

Yerleşim fişinde, adı, eski adı, yerleşim tipi ve numarası, konum özellikleri (il, ilçe, mahalle, pafta, koordinat), ziyaret edildiği tarihler, boyutu, yüksekliği, denizden yüksekliği, içinde bulunduğu lokal bölge ve tanımı olarak alt başlıklar, bunun dışında yerleşmenin nasıl bir çevresel konteks içinde bulunduğu (ana kaya üstü, su kenarı, konglomera üstü, kıyı / ada yerleşimi, vadi üzeri, vadi içi / boğaz, karstik arazi, volkanik bölge), yerleşmede gözlemlenen buluntu grupları (çanak çömlek, yontmataş, sürtmetaş, kemik ve diğer) ve eğer var ise taşınamaz mimari ögeler (bina, duvar, mezar, çukur, vb gibi) için de, fiş içerisinde alt sekmeler açılmıştır. Bununla beraber yerleşme fişinde, gözlemlenen malzemeden yola çıkarak olası kronolojik dönem varlıkları, yerleşme ile ilgili not – yorum bölmesi, yerleşmenin mevcut durumu ve tahribat özellikleri ve her yerleşme için ilgili kaynakçasını gösterir bölme yer almıştır. (örn. Şekil 1.3).

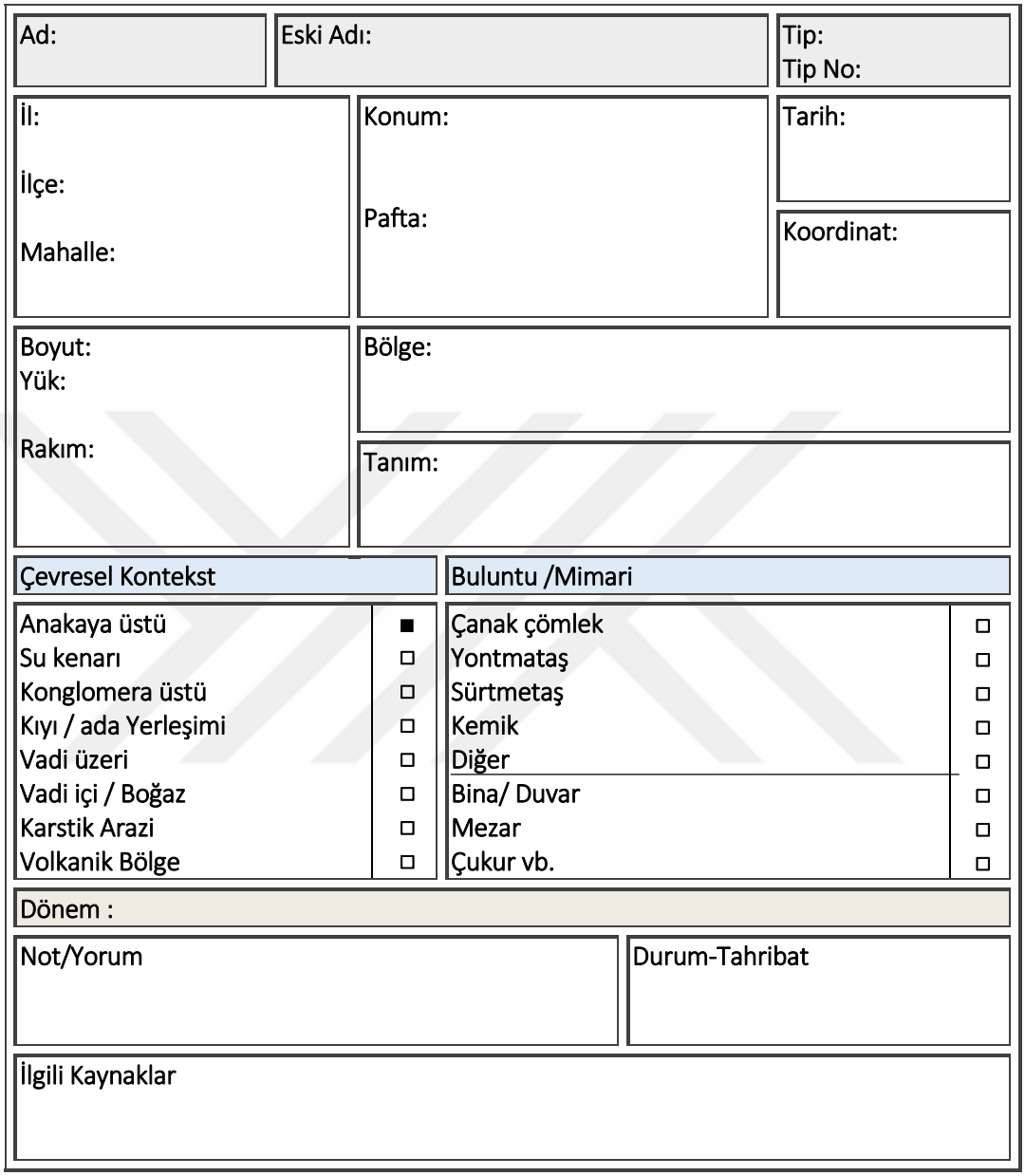

Şekil 1. 3: Yerleşim Fişi örneği

Yerleşme fişleri ile beraber her yerleşme için çanak çömlek fişleri de hazırlanmıştır. Bu fişlerde özelliklerine göre toplam da gözlemlenen parça sayısı (Ağız Kenarı, Dip, Gövde, Kulp, Amorf) ve bize kronolojik tanımlamada yardımcı olacak, özellikle Yumuktepe arkeolojik konteksinden bilinen, DFBW öncüsü, DFBW, Çizi – kazı bezeme, İmpresso, Coba, Halaf Boyalısı gibi tipik çanak çömlek malzeme grupları da çanak çömlek fişi içerisinde değerlendirilmeye alınmıştır. Bunun yanında çanak

çömlek fişinin alt bölmesinde, yerleşimde gözlemlenen buluntu gruplarının (taş balta, vurgaç, sürtme taşı, bilezik, diğerleri ve tanımlanmayan olmak üzere) çeşitleri ve özellikleri ve niceleği ele alınmıştır (örn. Şekil 1.4).

Yerleşim	**Detay**	**Koordinatlar**	**Sezon:** **Gidiş Tarihi**

ÇANAK - ÇÖMLEK			
Keramik Parçalar	**Sayı**	**Özellikler**	**Sayı**
Ağız Kenarı		DFBW Öncüsü	
Dip		DFBW	
Gövde		Çizi / Kazı Bezeme	
Kulp		İmpresso	
Amorf		Coba	
		Halaf Boyalı	
Toplam:			

BULUNTU			
Buluntu Tipi	**Sayı**	**Özellikler**	**Sayı**
Taş balta			
Vurgaç			
Sürtme Taşı			
Bilezik			
Diğerleri			
Tanımlanamayan			
Toplam			
Notlar:			

Şekil 1. 4: Yerleşim çanak çömlek fiişi örneği

Diğer önemli fişimiz, Yontmataş olarak ayrılmıştır. Yontmataş içerisinde tip başlığı altında, yerleşimin yontmataş teknolojisini tanımlayabileceğimiz nitelikte, yerleşmede çekirdek (tek yönlü dilgi, iki yönlü dilgi, naviform, bir yüzü arka omurgalı, bir yüzü arka korteksli, konik, mermi biçimli, mermi biçimli gibi arka korteksli, yonga çekirdek, amorf, çekirdek parçası, bipolar / çift yönlü çekirdek ve tanımlanamayan), dilgi (merkezi diligi, korteksli yan dilgi, damalı dilgi, "Y" dilgi, omurgalı dilgi), yonga (korteksli, korteksiz, düzeltili) ve çekirdek yenileme (tablet) alt başlıkları kullanılmıştır. Bu tiplerin hangi hammaddede görüldükleri yani çakmaktaşı mı yoksa obsidiyenden mi yapıldıkları, sayı değerleriyle ele alınmıştır. Bununla birlikte, yontmataş fişinin sağ kısmında, bize kronoloji vermesi açısından ve ayrıca yerleşmede yontmataş tipoloji çeşitliğini göstermesi açısında önemli olan tipolojik bölme yapılmıştır. Bu tipoloji içerisine ok uçları (Amuk, Byblos, Parça), kazıyıcılar (ön, yan, yuvarlak, dilgi), düzeltili dilgi (düzeltili, budanmış, dişli, çentikli, baskı, sırtlı), orak bıçağı, delici, kalem, mikrolit, aracı, tanımlanamayan düzeltili alet gibi tipler değerlendirmeye alınmıştır. Her bir yerleşme için hazırlanmış olan yontmataş fişine bakıldığında, yerleşimde obsidiyen ve çakmaktaşı hammaddenin hangi oranda oldukları ve hangi hammaddeden hangi teknolojik tipin üretildiğine yönelik sayısal değerler, okuyucuya gösterilmesi hedeflenmiştir (örn. Şekil 1.5).

Yerleşim:	Alan:		Bölge:		
YONTMATAŞ					
Tip	Obsidiyen	Çakmaktaşı	Özel Alet Tipi	Obsidiyen	Çakmaktaşı
Çekirdekler			**Ok Uçları**		
Tek yönlü dilgi			Amuk		
Naviform			Byblos		
Bir yüzlü (arka omurgalı)			Parça		
Bir yüzlü (arka korteksli)			**Parçalanmış ok Uçları**		
Konik					
Mermi Biçimli			**Kazıyıcılar**		
Mermi biçimli (arka kort.)			Ön		
Yonga çekirdek			Yan		
Amorf			Yuvarlak		
Çekirdek parçası			Dilgi		
Bipolar çekirdek			**Düzelti Dilgi**		
Tanımlanamayan			Düzelti		
Dilgiler			Budanmış		
Merkezi Dilgi:			Dişli		
Tam			Çentikli		
Orta parça			Baskı		
Alt bitim			Sırtlı		
Üst bitim			**Rmu** (Retouch museum use)		
Korteksli yan dilgi:					
Plunging/dalmalı:			**Orak Bıçağı**		
Omurgalı dilgi:			**Deliciler**		
"Y" dilgi			**Kelemlar**		
Yongalar			**Mikrolitler**		
Korteksli			**Aracı**		
Korteksiz			**Tanımlanamayan Düzelti Alet**		
Yenileme/tablet					
Düzeltili			**Diğer**		
Artıklar					
Tanımlanmayan Par.					
Toplam:			**Toplam:**		
Notlar:					

Şekil 1. 5: Yerleşim yontmataş fişi örneği[11]

[11] Yontmataş fiş örneği Dr. Bogdana Milic tarafından hazırlanmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

DOĞAL ÇEVRE

2.1. Ele Alınan Bölge

Dünyanın en büyük iç denizi olan Akdeniz, dünya ve uygarlıklar tarihi açısından çok önemli konumdadır. Büyük kültürel etkileşim ve değişimler, Akdeniz etrafında meydana gelmiştir. 2.500.000 km^2 yüzölçümüyle, Avrupa, Güneybatı Asya ve Kuzey Afrika gibi coğrafi ve kültür bölgelerinin arasında konumlanır (Şekil 2.1). Bu konumu itibariyle, tarihöncesi dönemlerden itibaren, söz konusu üç kıta arasında; iletişim, ticaret, teknoloji ve bilgi transferini kıyıları boyunca ya da üzerinden açık deniz boyunca sağlamıştır (Özdoğan, 2018b: 30). Yine konumu nedeniyle; kültürel antropoloji, arkeoloji ve diğer bilim dalları çalışmalarında, merkezde ele alınmış ve tarihsel kültürel süreci değerlendirme bağlamında, "Akdenizcilik" (Mediterraneanism) ve oryantalizm ekseninde bilimsel çalışmalarda ele alınmıştır (Knapp ve Blake, 2005: 2). Tarihöncesi çalışmalarda ise özellikle, Doğu Akdeniz'de, Levant ya da Akdeniz Koridoru olarak tanımlanan, Epi – Paleolitik Dönem'den itibaren Neolitik Dönem'inin oluşumunda çekirdek bölge olarak kabul görmüştür (Watkins, 2008: 147).

Şekil 2.1: Akdeniz Haritası.

(National Geography Kartografya Servisi).

Akdeniz genel olarak 4 kültür bölgesine ayrılmaktadır. İtalya'nın batısı Batı Akdeniz, İtalya'nın güney sahilleri, Sicilya ve Malta Adaları Orta Akdeniz, Ege Bölgesi ve Doğu Akdeniz var olan bu ana bölgelerdir (Şekil 2.2). Burada Doğu Akdeniz, çalışma konumuzun odak bölgesini oluşturmaktadır. Doğu Akdeniz terimi; Yakındoğu ve Orta Doğu gibi bölge isimlendirmeleri ile benzer bir kullanıma sahiptir. Bu bölge, güneyde Mısır, kuzeyde Anadolu, batıda Batı Anadolu ve doğuda Levant Bölgesi ve hatta Fırat vadisini de kapsayan bir coğrafi alan olarak ele alınmaktadır.

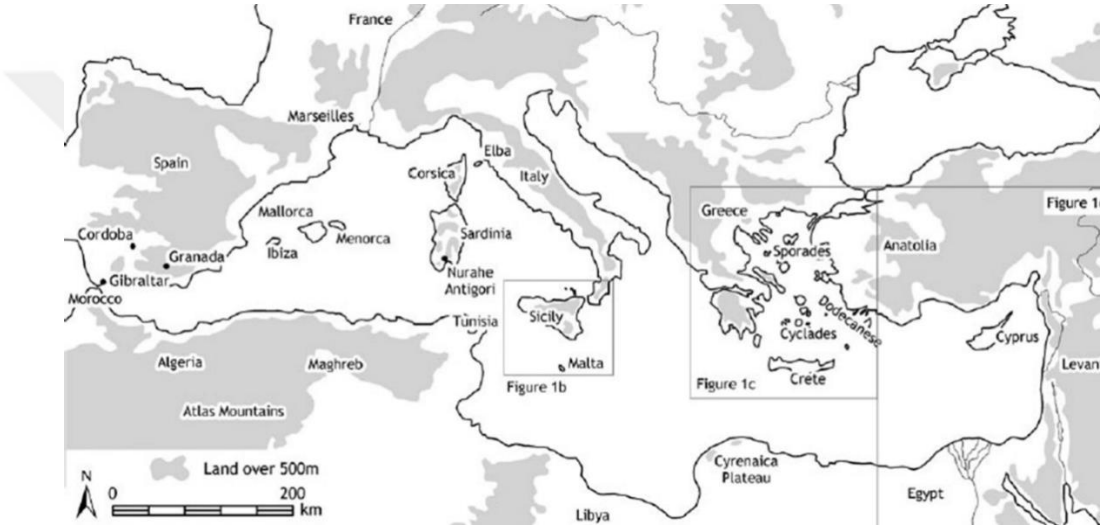

Şekil 2.2: Akdeniz Kültürel Bölge Dağılımı, 1b Merkez Akdeniz Bölgesi, 1c Ege Bölgesi, 1d Doğu Akdeniz Bölgesi

(Knapp, 2008: 4, fig.1).

Türkiye sınırları dâhilinde, Akdeniz boyunca uzanan, kuzeyinde dağlık ve güneyinde ise delta ovaları barındıran bölgeye Akdeniz Bölgesi adı verilmiştir. Ayrıca buraya Güney Anadolu da denilmektedir (Saraçoğlu, 1989). Güney Anadolu'nun yapısı ve oluşumu oldukça karışıktır. Tüm güney kıyılarımız boyunca, kıyılardan hemen sonra uzanan Toros Dağ silsilesinin iki bölümü Batı ve Orta Toroslar bu bölgenin ana unsurlarını teşkil etmektedir. Bu büyük sıra dağlar milyonlarca yıldır süre gelen yoğun tektonik hareketler sonucunda, günümüzdeki yüksekliklerine erişmiştir. Akdeniz kıyı şeridinin kuzeyinde batı – doğu doğrultusunda uzanan bu büyük kütlenin ilk yüzeye çıkışı, bugünkü en yüksek dağları olan ve asıl Toroslar olarak belirtilen Bolkar ve Aladağ'ın yükselmesiyle başlamıştır.

Bugün 4000 m yi bulan bu dağlar ve güneyinde bulunan Akdeniz'in ikinci büyük delta ovası olan Çukurova, çok bileşenli bir palecoğrafya sonucunda oluşmuştur.

Tektonizma ile kuzeyde yükselen Toros Dağları ve güneyde alçalan Çukurova ve yine tektonizma ile oluşan büyük fay hatları içerinde bulunan vadilerin, ilerleyen jeolojik dönemler ile birlikte hidroğrafya ile sürekli olarak yarılması ve bunların flüvyal ve alüvyal dolgular ile kaplanması, yine bunun sonucunda bölgede büyük bir yoğunluk gösteren karstik yapının oluşumu. Tektonizma ve hidrografyanın akarsu yataklarında yapmış oldukları değişim. Bu değişimlerle birlikte vejatasyonun çeşitliliği, toprak yapısının çeşitliliği ve bu aktif jeolojik yapı nedeniyle vejetasyonun ve toprak yapısının yer değişimi. Hızlı yükselmeler sonucunda oluşan erozyon. Hidrografyanın başlangıcından itibaren fulivyal ve alüvyal dolgular meydana getirmesi, bunun kıyı şeridi üzerindeki etkisi, deniz seviyesindeki değişim, delta göllerinin ve kumullarının oluşumu ve özellikle Holosen boyunca sürekli hareket etmeleri gibi birçok bileşeni içeren bir coğrafya ile karşı karşıya geldiğimizi gösterir. Bu karmaşık bileşenden ötürü, bugün bu coğrafi kapsam içerisinde, birçok kıyı çeşidi, lagün gölleri, kumullar, bataklıklar, büyük ova düzlemi, ovada eski jeolojik dönem taraçaları ve kireç taşı adasal oluşumlar, volkanizma, yoğun hidrografya ile oluşmuş büyük flüvyal konglameralar, çok çeşitli vadiler (özellikle derinliği 1000 m üzerinde olanlar), uvala, dolin, polye, mağara ve yer köprü gibi çok çeşitli karstik oluşumlar gibi birçok jeomorfolojik unsuru söz konusu bu bölgede görebilmeniz mümkün olmaktadır.

Yukarıda anlatıldığı üzere, bölgede jeomorfolojinin oluşumunda tektonizma, hidrografya, ova oluşumu - kıyı jeomorfolojisi (sedimentayon), deniz suyu seviyesi değişimi, polen analizleri olarak dört ana bileşen ve bunların içerisinde barındırdığı alt bileşenler ile bölgenin özellikle Kuvatarner paleocoğrafyası açıklanmaya çalışılacaktır.

Çalışma konumuz olan Çukurova ve Orta Toroslar, Doğu Akdeniz Bölgesi'nin kuzeydoğu kısmında, Anadolu yarımadasının güney kısmında yer almaktadır. Günümüzde iki farklı bölge ismi ile ifade etmeye çalıştığımız bölge için antik çağlarda Kilikya / Cilicia adı kullanılmıştır. Bu kullanımda ovalık alan Kilikia Pedias (Yunanca-Cilicia Aspera / Latince) ve dağlık alan Kilikia Tracheia (Yunanca - Cilicia Campestris / Latince) olarak ifade edilmiştir (Sayar 2015, Durugönül vd., 2015).

Kilikya isminin kökeni, mitolojik bağlamda, Fenike Kralı, Agenor'un oğlu Kiliks'ten geldiğine inanılmaktadır (Durugönül vd, 2015). Bazı uzmanlara göre de, Kilikya isminin kökeni ile ilgili başka bir varsayım ise, "cilic / cilex" isminin bölgede yoğun olarak bulunan çakmaktaşından geldiği ile ilgilidir (Ener, 1964). Antik çağlar öncesinde, MÖ 2. binde bölge Kizzuwatna (Ünal, 2006a), I. bin de ise Assurlular tarafından Doğu Kilikya'yı tanımlamak için Que ismi kullanılmıştır (Ünal, 2006b).

2.1.1. Orta Toroslar

Günümüzde kullandığımız Orta Toroslar ve Çukurova isimleri ile ilgili bir kavram karmaşıklığı bulunmaktadır. Her iki bölgenin de sınırları ve kapsam alanları bir kesinlik göstermemektedir. Günümüzde Türkiye bölge ayrımları ve isimlendirmeleri, 1941 yılında Ankara'da toplanan Birinci Coğrafya Kongresinde alınan kararlara dayanmaktadır. Daha sonraki yıllarda, söz konusu kongrede alınan kararlar arasında bölge isimlendirmelerin ve sınırlarının tam olarak gerçeği yansıtmadığı da bildirilmiştir (Tuncel, 2011; Arınç 2013).

Birinci Coğrafya Kongresinde, "Türkiye Avarızının Adlandırılması" bölümünde, batıda Sultan Dağlarından doğuda Aladağlar'a kadar uzanan ve Konya Havzası'nı kuşatan büyük kavise Orta Toroslar adının verilmesinin mümkün olduğu bildirilmiştir (Türk Coğrafya Kurumu). Aynı kongrede Hamit Sadi Selen'in kaleme aldığı "Türkiye Coğrafyasının Bazı Esasları" bölümünde, Orta Torosların doğu sınırının Zamantı Irmağı'na kadar ulaştığı bildirilir (a.g.e., 173 – 228). Kongrede genel olarak Orta Toroslar batıda Sultan Dağları ile başlatılmış, doğuda Zamantı Irmağı ile sonlandırılmıştır. Coğrafya bilim uzmanları tarafından bu görüş hâkim ise de, jeologlar tarafından Orta Toroslar, batıda Kırkkavak fayından, doğuda Ecemiş fayını kapsayan bölge olarak tanımlanmaktadır (Özgül, 1984). Genel olarak bakıldığında Orta Toroslar, batıda Dağlık Kilikya olarak adlandırılan Taşeli Platosu'ndan başlayıp, kuzeyde Göksu Havzası ile sınırlanmış, doğuda batı – kuzeydoğu doğrultusunda uzanan Bolkar ve Aladağları kapsamaktadır (Kuzucuoğlu vd., 2019: 81).

2.1.2 Çukurova

Çukurova terimi, günümüzde yaşayan halkın algısı ile bugünkü Mersin, Adana ve Osmaniye il sınırları içerisinde yer alan tüm ovalık alanların bütünü için kullanılmaktadır. Fakat 1941 yılında, Hasan Ali Yücel başkanlığında düzenlenen I. Türk Coğrafya Kongresinde, Çukurova terimi ile ilgili bir kavram karmaşası bulunmaktadır. Herbert Louis, "Türkiye Coğrafyasının Bazı Esasları" olarak kongreye sunduğu yazısında, Çukurova kelimesini Adana Ovası ile beraber kullanmakla birlikte, jeomorfolojik açıdan doğuda Misis Dağlarının (Cebel – i Nur) bulunduğu alanla ayırır ve diğer doğu kesimi Ceyhan Ovası olarak adlandırır (Louis, 1941: 188, 189, 211) Hamit Sadi Selen tarafından hazırlanmış kongrenin sonuç kısmında ise söz konusu bu ovalık alan Adana Ovası olarak tanımlanır (Selen, 1941: 254) ve haritalara genel bir bütün olarak bu isimle işlenir. Bu kongrede "Adana Ovası" tabirinin kullanımı, aynı kongrede Akdeniz Bölgesini Adana ve Antalya olarak ikiye bölünmesinden kaynaklanmaktadır. Sonraki yıllarda Süha Göney, doçentlik tez çalışmasında başlık olarak, tüm ova için "Adana Ovaları" kelimesini kullanmıştır (Göney, 1976). Bölgede değerli arkeolojik araştırmalar gerçekleştiren Serdar Girginer de ovalık alanın tümü için "Adana Ovaları" teriminin kullanılmasının uygun olduğunu belirtmiştir (Girginer, 2000: 72). Buna karşın, bu yazıda ve yazarın bundan sonraki yazılarında da, günümüz toplumunun kullanımı ile eşdeğer nitelikte olması açısından "Çukurova" terimi tüm ovalık alan için kullanılacaktır.

Bu kapsamda, Çukurova genel olarak 2 ana kısıma ayrılmaktadır. Misis boğazının güneyinde kalan, güneyde Akdeniz'e uzanan batıda ise Erdemli'ye kadar uzanan ovalık alan Aşağı Ova olarak adlandırılmaktadır. Aşağı Ova batıdan doğuya Erdemli, Bekirde, Tarsus, Berdan, Yüreğir, Misis gibi alt ovalara bölünmüştür. Berdan Nehri'nin batısında kalan ovalık kısım Tarsus ovası olarak adlandırılmaktadır. Berdan Nehri'nin doğusundan, Ceyhan Nehri'ne kadar olan ovalık kısım ise Adana ya da Yüreğir Ovası olarak adlandırılır.

Misis Boğazı'nın kuzey doğusunda kalan, denizden yüksekliği daha fazla olan kısma ise Yukarı (Yüksek) Ova (Ceyhan Ovası) denilmektedir. Yukarı Ova ise, yakınlarında yer alan merkezlere göre, Kozan, Ceyhan, Kadirli, Osmaniye ovaları olarak ayrılmakta ve bunlara Toprakkale'nin güneyinde Kısık Boğazı ile ayrılan Erzin ve Dörtyol ovaları

da dâhil edilmektedir (Göney, 1976: 2). Ceyhan Nehri, Aslantaş Barajından geçiş yaptıktan sonra, Cevdetiye'den sonra, doğu – batı doğrultusunda akar. Anavarza kayalığına yaklıştığında ise güney doğru dönüş yaparak, bugün Ceyhan İlçe merkezinin batısından geçerek, Misis'e doğru akışına devam eder. Nehirin güneyinde kalan ovalık alan Ceyhan ovası olarak adlandırılır. Nehrin kuzeyinde ise ovalık alan Anavarza kayalığı ile beraber ikiye bölünür. Batıda kalan ksım Kozan Ovası, doğuda kalan kısım ise Kadirli ovası olarak bilinmektedir.

2.2. Jeoloji ve Jeomorfoloji

Akdeniz Bölgesi'nin büyük bir kısmını Toroslar ve güneyinde yer alan çöküntü birimleri oluşturmaktadır. Doğuda yer alan, araştırma konumuz kapsamında değerlendirilen Adana Bölümü ise "esas/ana Toros" kütleleri olan Bolkar ve Aladağlar ile çevrelenmiştir. Bir tarafı yüksek ve çok engebeli bir yapı, diğer tarafı derin bir çöküntünün üzerinde oluşmuş ova dolgusu içeren bu bölgenin bu görünümünün ana sebebi yoğun tektonizmadan kaynaklanmaktadır (Şekil 2.3). Yapılan çalışmalarda Amanoslar kesiminde dağlık kütlenin 1000 yılda 0.7 ve 0.8 m yükseldiği (Pirazzoli vd., 1991: 309), Adana, İskenderun çöküntü havzalarının da 1000 yılda ortalama 0.26 – 0.30 m çökmeye uğradığı bilinmektedir (Aksu vd., 1992: 203 – 204).

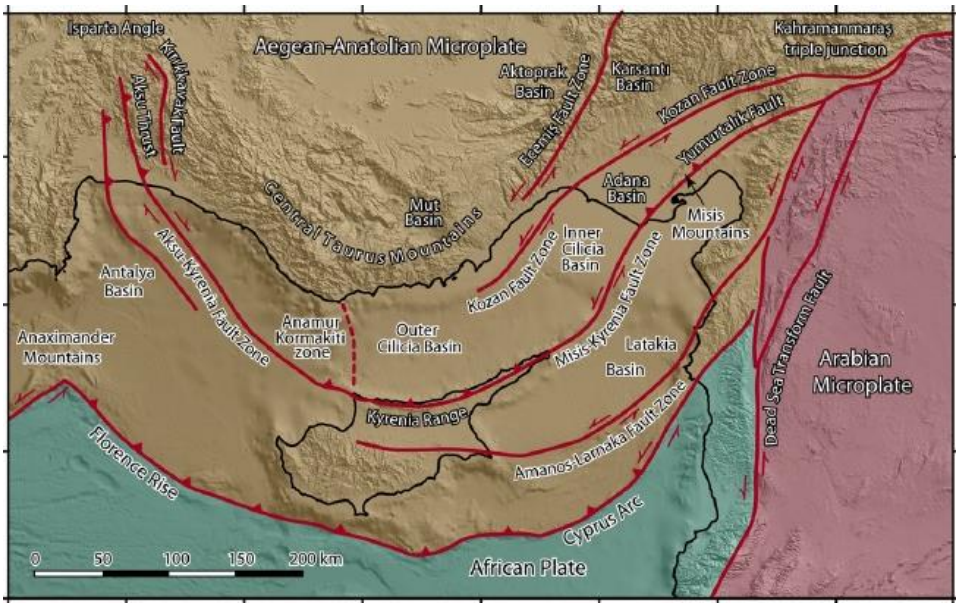

Şekil 2.3: Çukurova tektonizmasını gösteren harita

(Kennedy vd., 2014, 1–21. fig.1).

Bölge kuzeyde, Avrasya plakasına bağlı Ege – Anadolu plakası, doğuda Arap plakası ve güneyde Afrika plakası ile çevrelenmiştir. Bölgede 4 ana fay bulunmaktadır. Erciyes Dağı'nın güneyinden Aladağların batısı boyunca geçerek Aladağ Bolkar kütlelerini ayırırak Mersin Erdemli'ye kadar devam eden Ecemiş fay hattı Orta Anadolu ile sınır teşkil eder. Kozan fay hattı, dağ eşiği ile ovanın kuzey ve doğu sınırını oluşturur. Misis - Kyrania fay zonu Misis (Nur) Dağları'nın yükselmesini sağlamış, Adana ve İskender'un Havzalarının oluşumunda önemli rol almış ve ovayı da Aşağı ve Yukarı olmak üzere ikiye bölmüştür (Yılmaz – Gürer, 1996). Daha güneyde Amanoslar'ın oluşumunda rol oynayan Amason – Larnaka Fay hattı bulunmaktadır. Doğuda ise dünyanın en büyük fay hattının devamı olan Ölü Deniz fay zonu bulunur. Bu yoğun tektonizmadan ötürü plakaların çarpışma noktalarında, Kuvaterner Dönemde oluşmuş, İskenderun Körfezi'nin kuzeyinde Deli Halil Volkanik Formasyonu ve Amanoslar'ın doğusundaki Hassa gibi volkanik formasyonlar oluşmuştur (Parlak vd., 1997).

Bu yoğun tektonizmadan dolayı, Eosen dönemden itibaren, Alp – Himalaya kuşağı içerisinde yer alan Toroslar yükselmeye başlamasıyla, bölgede ana jeolojik unsurlar oluşmuştur. Toroslar her yükselişinde, özellikle Alt – Orta Miyosen ve Üst Miyosen'de, Pliyosen ve Kuvatarner'de, Akdeniz'in geriye çekilmesi başlamıştır. Torosların güney hattında bu çekilmeden dolayı oluşan kıyı çizgisi izleri izlenebilmektedir (Erol, 1997). Bu yükselme ve deniz seviyesindeki değişimle beraber, Adana çöküntü havzasının flüvyal dolgulanma süreci de, Oligosen ve Erken Miyosen'de nehirlerin ana direnaj sistemlerine girmesiyle başlamış olur (Kuzucuoğlu vd., 2019: 82). Bu örtü birimleri Toroslar'ın güneye bakan yamaçlarında, Adana'nın kuzey bölümünde farklı olup, Misis – Andırın kuşağında da farklı isimli örtü birimleri yer alır (Şekil 2. 4).

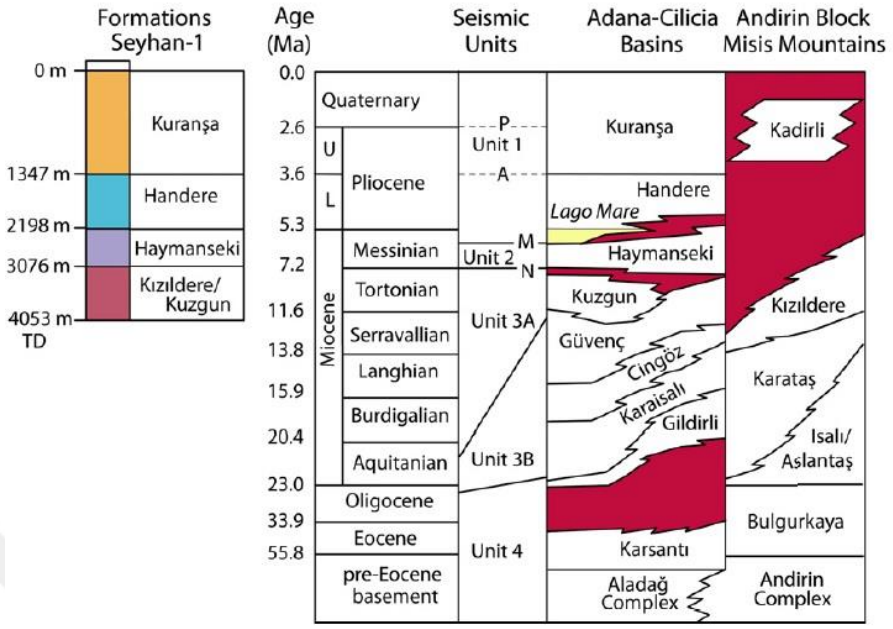

Şekil 2. 4 : Adana Havzası kronolojik örtü birimleri

(Aksu vd. 2014: 25, fig. 4).

Adana Havzası dolum süreci genel olarak, 20 milyon yıl öncesinden itibaren başlar ve bu süre boyunca oluşmuş çok çeşitli karasal ve denizel birikimler sediman birimlerinde bulunmaktadır (Yalçın ve Görür, 1984). Söz konusu bu karasal ve denizel jeomorfoloji, Sırrı Erinç çok önemli eseri Jeomorfoloji II' de şöyle tanımlanır (Erinç, 1982: 407):

> "*Kıyı bölgesinin alçalması veya meyillenmesi sonucunda, buradaki vadilerin ağız kısımları ve aşağı çığırları denizin istilasına uğrar ve koylar haline dönüşür. Bu koylar zamanla dolar ve bunların aluviyal tabanları ile, onları çeviren dik yamaçlar arasında belirgin bir topoğrafik diskordans meydana gelir. Denizin östatik olarak yükselmesi de, benzer şekillerin meydana gelmesine yol açar. Yarılmayı takiben sular altında kalmış vadilerin ağız kısımları ve bazen aşağı çığırlarının bir kısmı, önce sular altında boğulur. Bir süre sonra, bu girintiler yerlerini, alüvyal dolgulara terk ederler. Bu süretle denizde boğulmanın yerine aluviyal boğulma geçmiş olur. Aluviyal boğulmanın geniş ölçüde müşahade edildiği Anadolu kıyılarında, koyların ve eski haliçlerin geniş ve hemen hemen yatay aluviyal tabanları ile, bunları*

çevreleyen dik yamaçlar arasındaki topoğrafik diskordans bilhassa belirgindir".

Bölgede bu jeomorfolojik yapının belirgin özellikleri O. Erol tarafından tanımlanmıştır (Erol, 1997). Çukurova'nın, Jeolojik devirlere göre denizel aşınım yüzeyleri ve basamaklarını, Alt – Orta Miyosen dönemde Kuzgun formasyonu ile, Son Miyosen'de Handere formasyonunda, Kuvaterner'de Kaliş formasyonlarında görüldüğünü belirtir (Şekil 2.5). Her jeolojik devirde oluşan jeomorfolojik yapıya paralel olarak yaşıt bir kıyı çizgisinin oluştuğunu vurgulamaktadır.

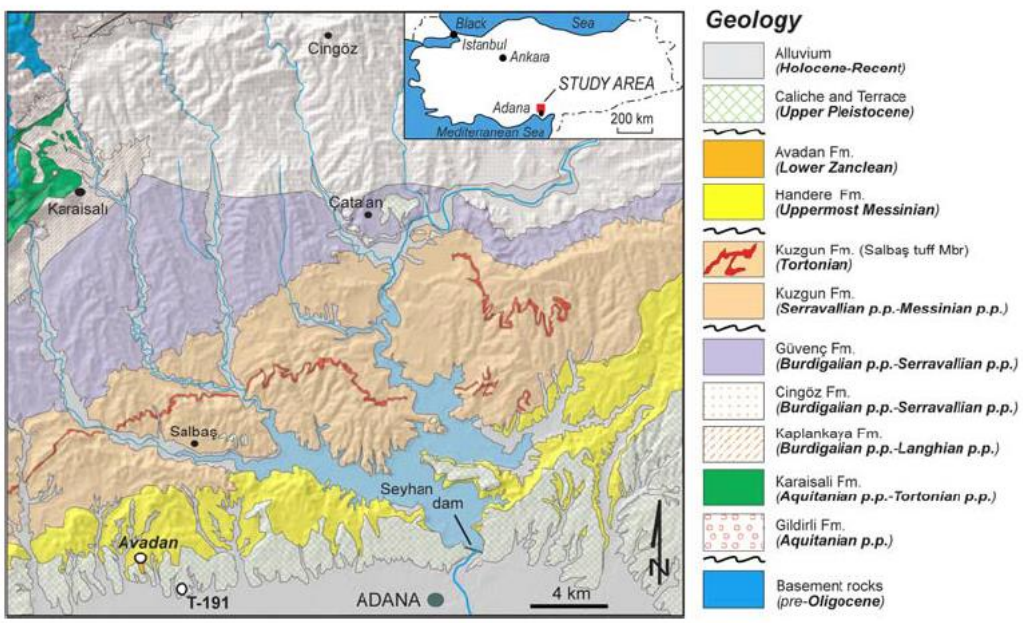

Şekil 2.5: Kuzey Adana Jeolojik Örtü Birimleri
(Cippolari vd, 2013:476, fig.2).

Gerçekleştirdiğim arazi çalışmalarında, Karaisalı'nın kuzeyinde Alt Miyosen'e tarihlenen karasal birikim konglamerası olan Gildirli formasyonunda, Adana'nın kuzeyindeki denizel konglamera olan Handere Formasyonunda ve Kuvaterner'e tarihlenen Kaliş formasyonunda tarihöncesi dönemlere ait veriler bulunmuştur. Gildirli formasyonunda, Nergizlik Barajı'nın kuzeyinde Çakmaktepe ve Çakmak mevkilerinde tarihöncesi dönemlere ait önemli bilgilere ulaşılmıştır. Söz konusu bölgede yoğun olarak çakmaktaşının bulunmasından ötürü, alanın büyük bir hammadde yatağı olarak tarihöncesi devirlerde işlev gördüğü söylenebilir. Bu bölgede, Kapadokya kökenli obsidiyenin de bulunuyor oluşu, alanın yontma ile ilişkili kültürel değerini

gösterir niteliktedir. Seyhan Baraj Gölü'nün güney kıyılarında görülen Handere formasyonunda yer alan Velican Höyük'te, Buruk Mezarlığının güneyinde Kaliş formasyonu üzerinde yer alan Buruk Höyük'te de Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem (PPN) ve öncelerine ait önemli verilere ulaşılmıştır (Bkz, Bölüm 4).

2.2.1. Buzul Jeomorfolojisi

Araştırma alanımızın büyük bir kısmını dağlık bölge oluşturmaktadır. Batıda Bolkar, doğuda Aladağ'dan oluşan bu kütle 3500 metreleri aşmaktadır. 2600 m üstü rakımlara sahip Dağlık bölgedeki jeomorfoloji, günümüzde de varlığını koruyan buzullara bağlıdır. Söz konusu buzullar, dağların üst doruklarının ve alt kısımlarında yer alan bölgelerin topografrafyasının oluşumunda, binlerce yıldırdır büyük rol üstenmiştir. Glasiyal topoğrafyada (Şekil 2.6) ana unsurlar, tekne adı verilen "U" şeklinde vadiler ve sirklerden oluşurlar (Erinç, 1982: 209 – 212). Glasiyal öncesi zamanlarda, tipik "V" şekindeki akarsu vadilerinde, buzul dolması ve hareketi ile birlikte vadiyi aşındırması ile vadiler "U" şekinde bir görünüm alırlar. Vadi buzularının erimesi sonucunda da, vadinin gerisinde çanak tipinde oluşmuş çukur alanara sirk adı verilmektedir. Bu tür oluşumuna en iyi örnekler, Bolkar Dağları'nın en yüksek mevkisi Medetsiz Tepe'nin kuzeyinde ve batısında yoğun olmakla beraber, bunların başlıcaları, Karagöl ve Çinigöl, Yazı Göl, Çinili Göl 'dür. Aladağlarda da Yedi Göl, Dipsiz Göl, Direk Gölü gibi örnekler, sirklerin en güzel örnekeri arasında yerini alır.

Şekil 2.6: Glasiyal Topoğrafya oluşumu (sol Glasiyasyondan önceki durum, ortada Glasiyasyon esnasındaki durum, sağ Glasiyasyon sonrası 1-2. Sirk ve Neve, 3. Boyun, 4. Kütleştirilmiş Burunlar, 5. Set Gölü, 6. Yan Moreni, 7. Orta Moreni, 8-9. Eski Glasiyelere ait sirkler 10. Basamak ve sürgü, 11. Glasiyel tekne, 12. Asılı tekne vadi, 13. Asılı vadi, 14. Birikinti konisi)

(Erinç, 1982; 211, şekil 62).

Konumuzla ilişkili olarak, Son Buzul Dönem'inde Bolkar ve Aladağlar'ın durumu büyük önem göstermektedir. Anadolu'da konu ile ilgili yapılan araştırmalar sonucunda, 35. 000 yıl öncesine tarihlenen yaşlı buzullara rastlanmakla beraber, esas olarak 21.000 yıl önce buzullarda, tüm Anadolu genelinde bir artışın olduğu bilinmektedir (Sarıkaya – Çiner, 2019). Son Buzul Dönem'inde Anadolu'da sıcaklıklar 4 – 5 c düşüş göstermiştir (Erinç, 1978). Son zamanlarda bölgede yapılan glasiyal çalışmalarda Son Buzul Dönem'inde kar sınırının 1900 – 2.600 m aralığında olduğu öngörülmektedir (Sarıkaya – Çiner, 2019: 399). Söz konusu bu buzul çalışmalarında (Sarıkaya – Çiner, 2017; Çiner – Sarıkaya, 2017) Bolkar Dağları'nda, Karagöl ve Alagöl vadilerinde Son Buzul Dönem'ine ait buzulların varlığı kanıtlanmıştır. En erken buzul örneği ortalama 46.000 yıl öncesine ait olup, buzulların maksimum seviyeye ulaştığı tarih olarak ise günümüzden önce 18.000 yıl olarak bildirilmiştir (Şekil 2.7). Ayrıca Karagöl ve Elmalı vadisinde de, günümüzden 9.000 – 8.500 yıl öncesine tarihlenen Erken Holosen Dönem'e ait buzullarının varlığı tespit edilmiştir. Orta Toroslar'da Son Buzul Dönem'inde oluşan buzuların, aşağı kesimde ovanın oluşumunu ve topoğrafyasını güçlü bir şekilde etkilemiştir. Bu Dönemde karların erimesiyle artan şiddetli doldurma sonucunda, Plesitosen Dönem'de, bugünki ova kısmının kuzeyinde 3 adet teras oluştuğu, her yüzyılda da bu doldurma şiddetinden dolayı, ovanın ortalama 150 – 300 m kıyaya doğru ilerlemiş olduğu belirtilmiştir (a.g.e., 100).

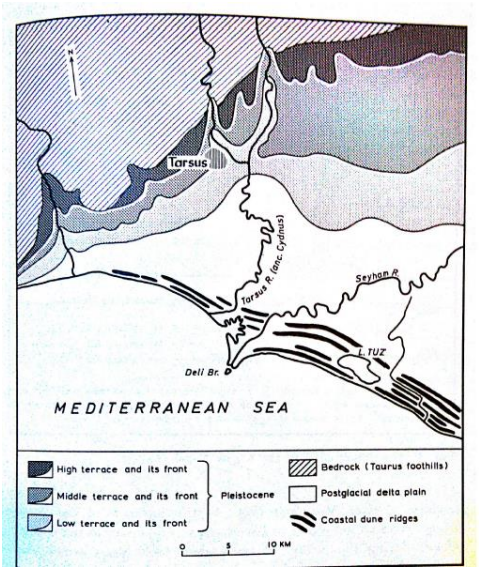

Şekil 2.7: Pleyistosen Dönem Çukurova'nın durumunu gösterir harita (Erinç, 1978, fig.3).

Dağlık kesimde, arazi şartlarının engebeli oluşu, çok fazla yağış alması, yağışların çoğunluğun kara dönüşmesi ve eriyen kar kütlerlerinin süreki hareketinden dolayı, tarihöncesi verilere ulaşabilmek çok mümkün değildir. Araştırmamızda, özellikle Orta Anadolu'ya bağlanan rotaları bulmak için bu bölge ziyaret edilmiştir. Özellikle yaz aylarında yoğun bir yörük nüfusunu barındırdığı, kamp alanların varlığı ve halen günümüzde de özgün etnografik ögeler içerdiği söylenebilir (Şekil 2.8).

Şekil 2.8: Bolkar Dağları, Yazılıgöl'de yörüklere ait Alakır çadır iskeleti ve ocak yerleri
(Foto: Orkun H.Kayci).

2.2.2. Kuvatarner Jeomorfolojisi

Bölgede Kuvatarner Dönem'e tarihlenen, kaliş, alüvyal dolgu ve volkanizma bulunur. Kurak mevsimlerde karbonat taşıyan suların yeryüzüne çıktıklarında buharlaşması sonucunda taşıdıkları kireçli maddeleri çökeltmeleri ile oluşurlar. Dünyanın bazı yarı nemli, yarı tropik bölgelerinde günümüzden kurak ve yarı kurak iklim şartlarında karbonatın yüzeyde birikmesiyle oluşmuşlardır (Atalay, 1996). Kaliş formasyonu günümüz ova sınırının kuzeyinde Misis – Mersin hattı boyunca yer almaktadır. Kalişler iki basamak olarak görülmektedir. Alt basamak, 7 – 50 m, üst basamak ise 50 – 200 m rakımlarda görülmektedir.

Oğuz Erol'un bölgede yaptığı jeomorfolojik çalışmalara göre (Erol, 1998), Miyosen Dönemi ortalarında, nemli ve sıcak bir iklimin etkisinde oldukça kalın bir ayrışma materyali ve bunun üzerinde de kırmızı topraklar meydana geldiğini belirtir. Daha sonrasında Akdeniz'de Messinyen Krizi döneminde oldukça kurak ve sıcak egemen iklim sonrasında, Pliyosen de ise Anadolu'nun güneyinde yoğun bir yağışın olduğunu, bu yağışların etkisiyle, Miyosen dönemde oluşmuş kırmızı toprakların daha aşağıya, Pliyosen ve Kuvatarner dolgular üzerine taşındığını belirtmektedir (a.g.e., 30). Bugün ovada bulunan kırmızı toprakların kökeninin daha erken devirlere ait olduğuna inanmaktadır. Bu olguyu kanıtlayabilmek amacıyla, bölge genelindeki kalişleri tarihleme yöntemine başvurmuştur. ESR ve TL yöntemlerini tarihlendirmede kullanmıştır. Toplamda farklı 13 örnekten alınan sonuçlara göre, yaş bakımından iki ana grup saptanmıştır. Bunlardan en yüksekte bulunan ve en eski olan Pleyistosen yer şekli grubu, dikçe yamaçların önünde oluşmuş akarsu kökenli eğimli etek şekilleridir ve bunlara kuzeyde oluklu vadiler bağlandığını belirtir. Bu sekilerden ve söz konusu vadi tabanlarından alınan örnekler 1.300.000 ve 609.000 yıl öncesine ait tarihler vermiştir. Böylece bunların Orta Pleyistosen'e ait olduğunu öne sürer. Bu eski grup daha sonrasında 301.000 – 244.000 yılları arasında oluşmuş vadi kazınması ve derinleşmesi ile sona ermiştir. Bu tarihlerden sonra Çukurova da Genç Pleyistosen fluviyal çakıl sekileri oluşmaya başladığını bildirir.

Diğer önemli bir kuvatarner jeomorfolojisi örneği, Yukarı Ova'da, Ceyhan'ın güneyinde Akdeniz kıyısı boyunca ilerleyen, İskenderun Körfezinin kuzeyinde "Deli Halil Volkanizması" olarak adlandırılan ana patlama konisini barındıran ve buradan Düziçi'ne kadar devam eden Plio Kuvaterner dönemde oluşmuş volkanizmadır. Bu konumuyla Yukarı Ova'nın güneydoğu kesimini sınırlamaktadır. Erzin Ovası'na, Toprakkale/ Till Hamdun üzerinden Kısık Boğazı yoluyla geçilmesine neden olur. Esas olarak Karataş – Osmaniye fay hattı boyunca oluşmuşlardır (Arger vd., 2000: 466).

Şekil 2.9: İskenderun Körfezi'nin kuzeyinde görülen volkanik alanları gösterir uydu görüntüsü

(Harita, Google Earth'ten alınarak düzenlenmiştir, 01.04.2018).

Batıdan doğuya üç farklı alanda bu formasyon görülebilmektedir. Batıda Botaş Tesislerinin olduğu alan ve kuzeyi, İskenderun Körfezinin kuzeyinde en büyük patlama konisi olan Deli Halil Tepe (Büyük Leçe) ve çevresi, Toprakkale'nin kuzeyinde yer alan Üçtepeler (Tatarlı Leçesi) ve en kuzeydoğuda Düziçi'de söz konusu bu volkanik alan yayılmıştır (Şekil 2.9). Kuzey doğu –güney batı doğrultusunda uzanan bu volkanik alanın uzunluğu 60 km, genişliği ise 15 km.dir (Seyrek vd., 2008: 322). Deli Halil Tepe (450 m), Üçtepe (90 m), Tüysüz Tepe (310 m), Hama Tepe (182 m) ve Domuztepe (261 m) olmak üzere volkanizma da beş adet koni bulunmaktadır (Atalay, 1987b: 140). Yöre halkı trafından volkanik alanı belirtmek için, Arapça kökenli bir kelime olan ve sığınılacak yer anlamına gelen "leçe" ismi kullanılmaktadır. Plio – Kuvatarner Dönemde oluşmuş bu volkanik yapı üzerinde yapılan tarihlendirme çalışmalarına göre, ana patlama konisi olan Delihalil Tepe üzerinden alınan örnek sonuçları günümüzden önce 2.25 milyon yıl öncesine tarihlendirilmiştir. Aynı çalışmada Toprakkale civarından alınan örnekler ise 1.70 milyon yıl ile 600.000 yıl arasına tarihlenir (Arger vd., 2000: 468). Botaş Bazalt alanında yapılan tarihlendirme ortalama 630.000 yıl öncesine aittir (Seyrek vd, 2014: 51). Düziçi kısmında Aslantaş Barajı yakınlarında alınan tarihleme sonuçlarına göre de 280 bin yıl öncesi bir tarih elde edilmiştir (Seyrek vd., 2008).

Bu volkanik formasyon içerisinde tarihöncesine yönelik önemli veriler bulunmuştur. 2016 yılından itibaren Bakiye Yükmen Edens başkanlığında gerçekleştirilen prehistorik araştırmalarda, özellikle Botaş Bazalt alanı bölgesinde Orta Paleolitik, Epi – Paleolitik ve Neolitik dönemlere ait arkeolojik malzemenin bulunduğu bildirilmiştir (Yükmen Edens, 2018) (Bkz. Araştırma Tarihçesi). Tez çalışması kapsamında, Üç Tepeler hiterlandında yer alan, Tatarlı Höyük çevresindeki leçelik alanda gerçekleştirdiğimiz çalışmalarda da, Botaş Bazalt bölgesinde bulunanlara benzer arkeolojik malzeme ile karşılaşılmıştır (Bkz. Yerleşmeler).

Volkanik alanda kültür varığı izleri Paleolitik'ten günümüze kadar devam etmiş olmalıdır. Özellikle bu volkanizmanın ova ve deniz ile birleşen uç kısımlarında çok fazla höyük bulunmaktadır. En batıda Botaş volkanik alanın batısında, Boyalı ve kıyıya yakın olarak bugün Botaş tesisleri içerisinde yer alan Botaş Höyük bulunmaktadır. Ayrıca Botaş Tesislerinin doğu sınırında bir höyük daha yer alır. İskenderun körfez kıyısından, Erzin Ovasına doğru ve oradan Toprakkale civarına doğruda, volkanik alan çeperinde höyükler bulunur. Kıyıda Toros Gübre içerisinde bir höyük, onun doğusunda Muttalip Höyüğü, daha doğusunda Kinet Höyük, İsos Antik Kenti, Kısık Boğazından sonra da Tell Hamdun / Toprakkale yer alır. Üçtepe civarındaki volkanizma da Tatarlı ve Kırmıtlı gibi büyük höyükler bulunur. Bununla beraber aynı çevrede birçok antik yerleşme bulunur ve bunlardan en önemlisi Deli Halil Tepe'nin üzerine konumlanmış olan Deli Halil antik yerleşimidir (Tülek, 2010; 2015).

2.2.3. Karst Topoğrafyası

Bilindiği üzere, Türkiye'nin en yoğun karstik alanı Akdeniz sahilinin kuzeyinde yer alan Toros Dağları'dır. Kalkerli kayaçlar, Torosların oluşumundan itibaren çeşitli dönemler boyunca bölgede oluşmaya başlamışlardır (Şekil 2.10). Karst topoğrafyası aslında Kalker topoğrafyası da denilebilir, onun eş anlamlısıdır (Erinç, 1982: 119). Türkiye'nin %40'ı karstlaşmaya uygun bir yapıdadır ve Orta Toroslar bu yapının önemli bir parçasıdır (Nazik vd., 2019).

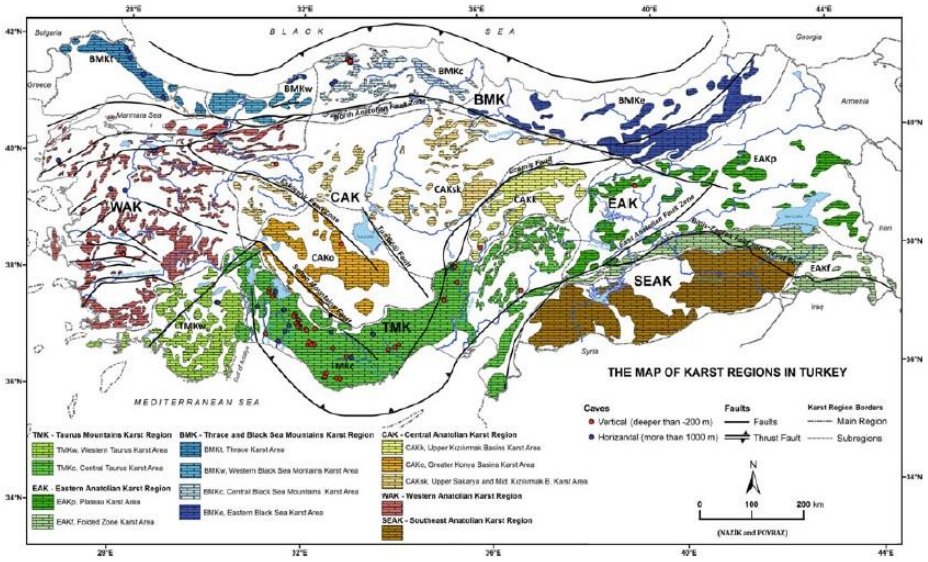

Şekil 2. 10: Türkiye Karts Bölgeleri Haritası

(Nazik, Poyraz ve Karabıyıkoğlu, 2019, fig. 5. 1).

Karstlaşma kireçtaşının litolojik özelliği, tabakalaşma durumu, yükseklik durumu ve iklim şartları ile ilgilidir. Orta Toroslarda karstlaşmanın yoğun oluşu, dağlık yapının büyük bölümünü kapsayan kireçtaşı varlığı ile ilgilidir. Bu alanda karstlaşma Mesozoyik kireçtaşlarında yoğun olarak bulunmaktadır. Esas karstlaşma, Pliyosen Dönem'in sonlarında Toroslar'ın blok halinde yükselişi ile oluşmuştur (Atalay, 1987b: 265). Bu yükselme sonucunda akarsu yataklarının derine ilerlemesiyle beraber, yeraltı akarsu ve mağara sistemleri oluşmuştur. Ceyhan, Seyhan, Tarsus ve Göksu'nun kolları bu arazi yapısında birçok alanda yer altına girer ve karstik yapı içerisinde kaybolur ve sonra farklı bir açıklıktan tekrar çıkmaktadır (Saraçoğlu, 1990). Bu tür alanlara yöre halkı "Yer Köprü" isimini kullanmaktadır. Bununla beraber yeryüzünde biriken su, derinlere ulaşarak uvala, polye ve obrukların oluşumunda rol oynamıştır. Toroslarda genel olarak 1000 m ye kadar alanlarda lapya, 1000 – 1800 m aralığında dolin, polye ve uvala, 2000 m üzerinde de lapyalar yer almaktadır (Atalay, 1987b: 265). Bu karstik yapıların içerisinde de, genel olarak kırmızımsı kahverengi topraklar hâkimdir. Konumuzla ilişkili olarak bu yapıların daha büyükçe olanları, özellikle uvala ve polyelerde tarım faaliyetleri yapılabilmektedir (bkz. Şekil 2.11). Bu yapıların çevresinde günümüzde birçok köy ve yerleşme yer almaktadır. Araştırma alanımızda, Bolkar Dağları'nın batı kısmında, Karaman ile Mersin arasında çok

sayıda obruk, uvala ve dolin bulunmaktadır (Şekil 2.12). Özellikle büyük dolinler eski göl mevkii adları ile anılmaktadır.

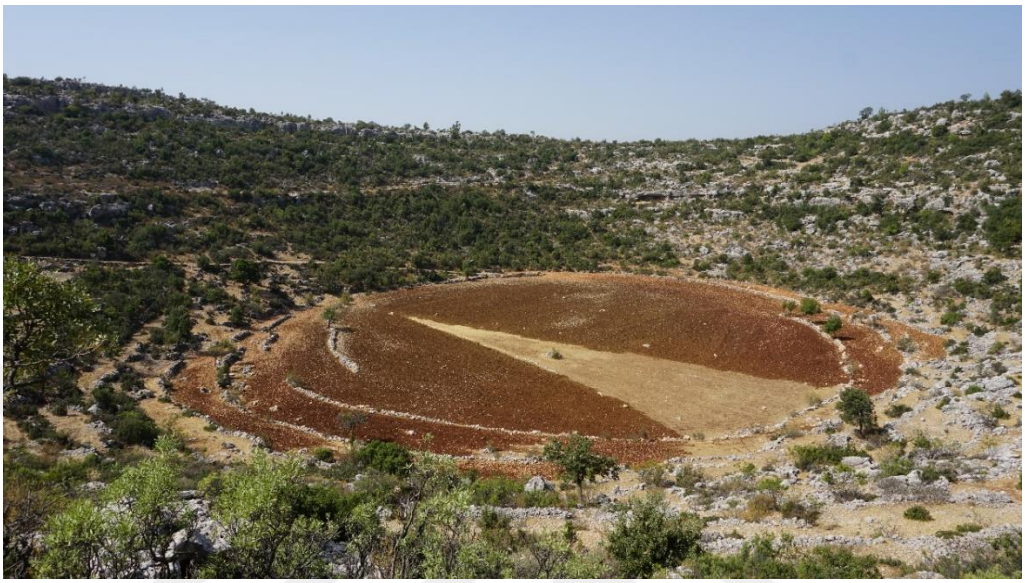

Şekil 2. 11: Aydıncık - Gülnar arasında bulunan Karagöl

(Foto. H. Tümer).

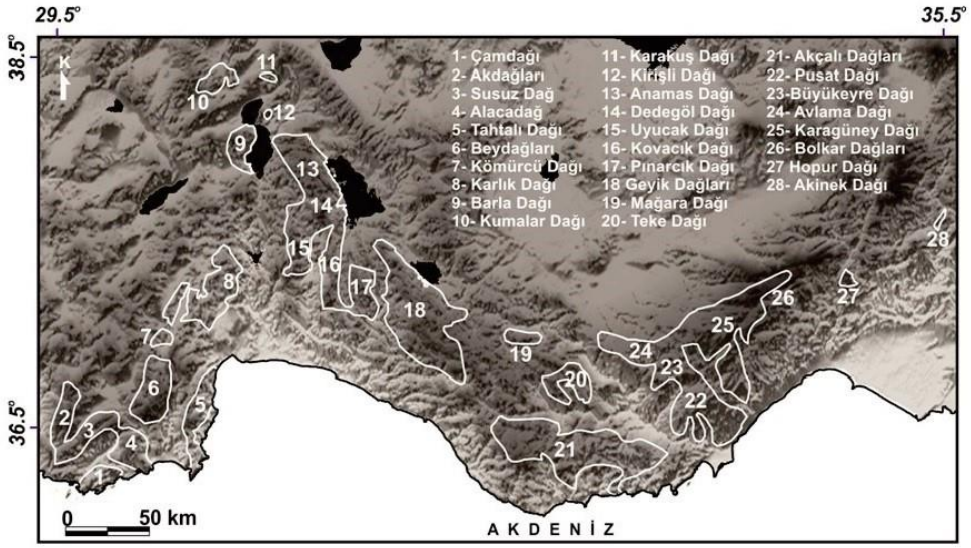

Şekil 2. 12: Batı ve Orta Toroslarda Dolin Görülen Alanlar

(Öztürk, vd., 2015, 65:62, şekil 3).

Kuzeydoğu'da Tahtalı Dağları çevresinde (Öztürk vd., 2015), Çokak Polyesi, Andırın Uvalası ve Anadolu'nun en çukur polyesi ise Geben'in doğusunda bulunan Çukurhisar

Polyesi yer alır (Atalay, 1987b: 271). Kozan'ın kuzeyinde, Göller, Paşalar ve Gezit Polyeleri'de bulunmaktadır (Ege, 2016).

Karst topoğrafyasının önemli elemanlarından biri mağaralardır. Bu alanlar tarihöncesi dönemlerden itibaren insanlar ve hayvanlar tarafından sıklıkla kullanılmıştır. Bu nedenle mağaraların çoğu paleontolojik ve arkeolojik veriler barındıran alanlardır. Akdeniz Bölgesi'nde mağara oluşumu Geç Tertiary ve Kuvatarner boyunca devam etmiştir (Goldberg ve Bar Yosef, 2012: 96). Anadolu'da tam mağara sayısı bilinmemekle beraber, MTA tarafından ortalama 35.000 – 40.000 mağara olabileceği belirtilmiştir. Bu mağaralardan 3900'ü yerli yabancı çeşitli mağara toplulukları tarafından saptanmıştır. Bu saptanan mağaraların ise sadece 2510 âdeti, Türkiye Mağara Envanterine girmiş ve haritalandırılmıştır (Nazik ve Bayarı, 2018).

Anadolu'da karstik oluşumların yaygın şekilde görüldüğü Orta Toros'lar üzerinde bulunan özellikle Mersin ve Adana İl sınırları dâhilinde, mağara, obruk gibi oluşumların sık gözlemlendiği bir bölgedir. Mağara yoğunluğu, mağara uzunluğu ve derinliği ve mağara gelşiminin devamlılığı açısından, Türkiye sınırlarında en yoğun mağarlaşma Orta Toroslar Bölgesinde bulunmaktadır (a.g.e.). Tay Project veri tabanına göre, Mersin'de 156 mağara bulunur. Yaptığımız araştırma gezilerinde, genel olarak tüm bölgede, özellikle vadi boylarında sayısı binlerle ifade edilebilecek, mağara ve kaya sığınakları gözlemlenmiştir. İleride speologlar ile yapılacak detaylı çalışmalarla, bölgede bilinen mağara sayısının artacağı kesindir. Peynirlikönü (Anamur / 1428m) (EGMA) ve Kuzgun (Yahyalı/ 1400m) Düdenleri, bölgede bulunan, Anadolu'nun en derin mağaralarıdır. Bununla beraber, bölgede doğal olarak turizme açılmış Gilindire (Aynalıgöl), Taşkuyu (Tarsus) gibi çok sayıda mağara bulunmaktadır. Ayrıca içerisinde arkeolojik veriler barındıran Cennet – Cehennem Obrukları, Eshab-ı Kehf, Aya Tekla, Kanlıdivane gibi eşsiz mağara yapıları da bölgede bilinmektedir. Bölgede tarihöncesi dönemlere ait olabilecek kaya resimleri barındıran mağaralar da, bölgenin mağara zenginliğini göstermesi bakımından yeni keşiflerdir (Kayci vd., 2018). Bu sebeplerden dolayı, bölgenin tarihöncesi kültür izlerini barındıracak mağara potansiyeli oldukça yüksektir.

Kökten, 1950'li yıllarda bölgede yaptığı araştırma gezisinde Eshab-ı Kehf içerisinde arkeolojik malzeme bulunabileceğini, fakat mevcut kutsal yapsından dolayı araştırma

yapamadığını söz etmektedir (Kökten, 1959). Bununla beraber, Tarsus İlçesinde, Küllüdelik, Say ve Nacar köyleri yakınlarında Karadelik mağaraları, Silifke'de Bebek Deresi, Kocasığınak, Kızılin, Akin, Küllüklü, Kocayer, Aptalin, Küllüklüin, Akin, Silifke – Gülnar arasında Menendiç Boğazı, Gökbilen Dağı ve civarındaki mağaraların prehistorik potansiyel taşığını bildirmiştir (a.g.e.).

Jeoarkeoloji'de yeni bir terim olarak "Karst jeoarkeolojisi" ya da "Karst Arkeolojisi" kullanılmaya başlanmıştır (Balbo ve İriarte, 2014). Bilindiği üzere özellikle Avrupa'da, Alp Kuşağı Sistemi içerisinde, Balkanlar'dan İspanya'ya kadar olan alanda, karstik yapı içerisinde tarihöncesi dönemlere ait veriler çok yoğun olarak bulunmuştur. Örneğin, İspanya'da, Atapuerca tarihöncesi alanı, dolin, obruk ve mağaralardan oluşan büyük bir karstik yapı üzerindedir ve bu yapılarla ilişkili yaşam biçimi Alt Paleolitik'ten itibaren söz konusu alanda bulunmaktadır (Mallol, 2017).

2.2.4. Alüvyal Jeomorfoloji ve Kıyı Çizgisi Değişimi

Bu kadar büyük kıyılara sahip olan bir bögede kuşkusuz, denizle ilişkili tarihöncesi kıyı topluluklarının yaşamış olması kaçınılamaz bir durumdur. Paleolitik Dönem'den itibaren tüm Dünya genelinde, özellikle Akdeniz ve Doğu Asya'da, deniz yolu ile kültürel iletişimin varlığı bilinmektedir (Bednarik, 1999). Doğu Akdeniz'de son yıllarda yapılan çalışmalarda, araştırmacılar özellikle Girit Adası'nın güneyinde yapılan araştırma da, Alt Paleolitik Dönem'e ait bulgulara dayanılarak, günümüzden 130.000 yıl önce Girit Adası'na deniz yolu ile ulaşımın gerçekleşmiş olabileceğini belirtmektedirler (Strasser vd., 2010). Bunu izeyen dönemlerde Ege'de, Üst Paleolitik Dönem'de Franchthi Mağarası'nda ve sonrasında MÖ 11.000'lerde aynı mağarada Melos Obsidiyenin bulunuşu deniz aşırı yolculuğun kanıtları olarak karşımıza çıkmaktadır (Çilingiroğlu, 2017). Bilindiği üzere, ele alınan bölgeye yakın konumda yer alan Kıbrıs için de, deniz aşırı yolculuğun, MÖ 10.000 yıllarında başladığı kabul edilmektedir (Vigne vd., 2012). Bu nedenlerden ötürü, Kilikya'nın tarihöncesi paleocoğrafyasını ve özelikle Son Buzul Dönemi sonu ve Erken Holosen Dönem topoğrafyasını çözümleyebilmek, bu dönemde yaşamış kıyı toplumlarını tanımlayabilmek açısından olmazsa olmaz bir durum olarak karşımızda durmaktadır.

Bu yapının jeomorfolosini anlayabilmenin en büyük parametrelerinden biri deniz suyu seviyelerindeki değişimdir (Şekil 2.13). Son Buzul Çağ'ın da, yüksek enlemlerde ve dağlarda suyun katı halde olmasından dolayı, dünya genelinde, deniz suyu seviyeleri ortalama, günümüz seviyesinden -130 m daha alçakta olduğu bilinmektedir (Benjamin vd., 2017: 5). Günümüzden önce 20.000'li yıllardan yani Üst Paleolitik Dönem'den itibaren 6000 yıllarına kadar, Akdeniz'de deniz suyu seviyelerinde değişimin varlığı bilinmekle beraber, genel olarak günümüz su seviyesine 6000 yıl önce eşdeğer olmuştur (Fairbanks, 1989, Kayan, 1999). MÖ 5000'li yılarda günümüz seviyesi ile eşdeğer bir durum almıştır. Söz konusu bu 15.000 yıllık süreçteki değişim, buzulanmaların yoğunlaşıp azalmasına göre ve Genç Dryas'taki soğuma nedeniyle, sürekli aynı oranda olmamış, zaman zaman artmış ve zaman zaman azalmıştır (Kayan, 2012). Günümüzden 14.000 ve 11.000 yıl önce, deniz su seviyesinde iki hızlı yükselme olmuştur. İlk yüksemede 500 yılda 20 metre, ikinci yükselmede 300 yılda 28 m yükselme olduğu bilinmektedir. Günümüzden 11.500 yıl önce, deniz seviyesi günümüzden 55 m aşağıdadır, günümüz konumuna ise 6500 yıl önce ulaşmıştır (a.g.e., 14). Ele alınan bölgede deniz suyu seviyesi ile ilgili çalışmalar, Asi Deltası kıyılarında ve Antakya'nın Samandağ İlçesi kıyı şeridinde yapılmıştır (Erol, 1963; Pirazzoli vd., 1991; Pirazzoli vd., 1993; Doğan vd., 2012).

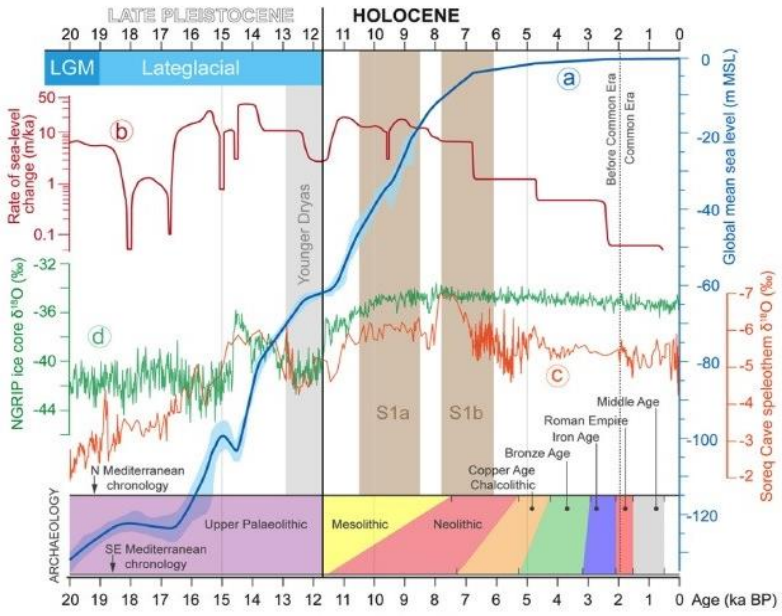

Şekil 2. 13: Deniz suyu değişimlerini gösterir grafik

(Benjamin, vd., 2017, 449: 42, fig. 7).

Pirazzoli ve arkadaşları tarafından yapılan çalışmalarda, Keldağ ve Çevlik alanlarında, üst seviyelerde Holosen kıyı çizgileri belirlenmiştir (Pirazzoli vd., 1993). Konumuzla iişkili olan MÖ 10.000 – 6.000 tarihleri arasında bir sonuç bu çalışmada bulunmamaktadır. Doğan ve arkadaşları tarafından son yıllarda yapılan çalışmalarda ise, günümüzden 72. bin yıl önce, Samandağ – Çevlik'te 43 – 48 metrelerde, günümüzden 53 bin yıl öncesi, günümüz su seviyesinden yüksekte 40 – 39 metrelerde kıyı çizgilerinin varlığı bildirilmiştir (Doğan vd., 2012).

Bu konu ile ilgili olarak ana referansımızı, bölgeye yakınlığından dolayı, İsrail'in Haifa Kenti kıyılarında yapılmış çalışmalar önem göstermektedir (Galili vd., 2004; Galili vd., 2014; Sivan vd., 2016; Sivan vd., 2001, Harel vd., 2017). İsrail'de Carmel Dağı kıyısında Orta Paleolitik ve Neolitik Dönem'de bir yerleşim patlamasından söz edilmekle beraber, günümüzden önce 9.250 ve 6.600 tarihleri arasına, Neolitik Dönem'e ait birçok yerleşimin su altında keşfedildiği bilinmektedir (Galili vd., 2014). Kalibre edilmiş tarihlere göre, özellikle Atlit – Yam yerleşimi, PPNC yani Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem'in sonuna tarihlenmektedir (age). Söz konusu bu Neolitik Yerleşime ait kalıntılar, günümüz deniz suyu seviyesinin ortalama 15 m altında bulunmuşlardır (Sivan vd., 2001). İsrail kıyılarındaki bu sonuç, günümüzden 9.000 yıl önce Doğu Akdeniz'in bu bölümünde deniz seviyesini göstermesi bakımından büyük önem arz etmektedir.

Çukurova'da delta oluşumu ile ilgili detaylı sistematik çalışmalar yok denecek kadar az sayıdadır. Özellikle Ege sahillerinde, bugüne kadar çalışmalar daha yoğun olarak karşımıza çıkmaktadır (Kayan, 2014). Ayrıca Anadolu'da bu büyüklükteki bir delta ovası bulunmamakla beraber, çalışmaların bulunmamasından dolayı, daha büyük delta ovalarının oluşumuna bakmakta fayda vardır. Her ne kadar her coğrafi bölgenin kendi oluşum süreci ve dinamikleri bulunsa da; bir öngürü oluşturması açısından Nil ve Mezopotamya deltalarında yapılmış çalışmalara değinmenin yerinde olacağı kanısını taşımaktayım. Nil Deltasında Son Pleyistosen ve Holosen Dönem'e ait çevre koşullarını anlamak amacıyla yapılan çalışmalarda (Williams, 2009), kalibre edilmiş tarihlere göre, günümüzden önce 13.900 ile 13.200, 8.600, 7.700 ve 6.300 yılarında büyük taşkın dolguları tespit edilmiştir. Güney Mezopotamya delta ovasında yapılan çalışmalarda ise (Kennett – Kennett, 2007; Al – Sheikhly vd, 2017), kalibre edilmiş günümüzden önce tarihlere göre, günümüzden önce 15.000 lerde deniz suyu seviyesi

-100, 14.000'de, -80, 10.500'de, -40, 9.200'de -30, 8.500'de, -20, 6000'de -10 m de olduğu bildirilmiştir (Kennett ve Kennett, 2007: 233).

Alüvyal Jeomorfoloji, genel olarak, Holosen Döneminde ova düzleminde meydana gelmiş paleocoğrafik değişimleri belirlemek ve bu yapılarda varolan eski çağlara ait yerleşmelerin çevresindeki coğrafi değişimleri anlamamıza yardımcı olur (Öner 2016). Son Buzul Dönem'i sonrasında deniz suyundaki yükselmelerle birlikte, deniz suyu, o dönemdeki akarsu ağızlarına sokularak buraları haliç ve koylara dönüştürmüştür. Su yükselmesi ayrıca, eski akarsu taşkın ovalarını ve deltalarını da kapatmıştır. Denizin sokulduğu haliç ve koylar da zamanla alüvyal dolarak kapanır. Kıyı şeridinde ise denizin hemen önünde kumul setleri ile ayrılmış lagün gölleri ve bunun üzerlerinde de bataklık alanlar bulunur. Alüvyal dolgu ile ova ilerlemesi sürdükçe, söz konusu bataklık, lagün ve kumullar da daha aşağıya denize doğru ilerleyişlerini sürdürürler.

Tarihöncesi dönemleri içeren jeoarkeolojik çalışmalar bölgede son derece azdır. Delta oluşumunun çözümlenmesinde ovadaki höyüklerinin varlığının çok önemli olduğu, 1950'li yıllarda bildirilmesine rağmen (Erinç, 1953), bugüne kadar bu çalışmalar yeterli ölçüde yapılmamıştır. Erinç çalışmasında, özellikle, Çukurova'nın oluşumunu Pleyistosen başlangıcına kadar dayanması, uzun bir devri kaplamış olması, çözümünü kolay olmayışı, ayrıca deniz seviyesindeki değişimler ve tektonizmanın aktifliğinin oluşumda ki etkisinden dolayı çok bileşen içerdiğini (Şekil 2.14) vurgulamaktadır (a.g.e., 149). Burada en önemli hususun taraça satıhlarının tespiti olduğunu belirtir. Bu taraçaların eski delta izlerini taşıdığını vurgular. Bu taraçaların seviye farklılıklarından dolayı kolay bir şekilde tespit edilebildiğini söylemektedir.

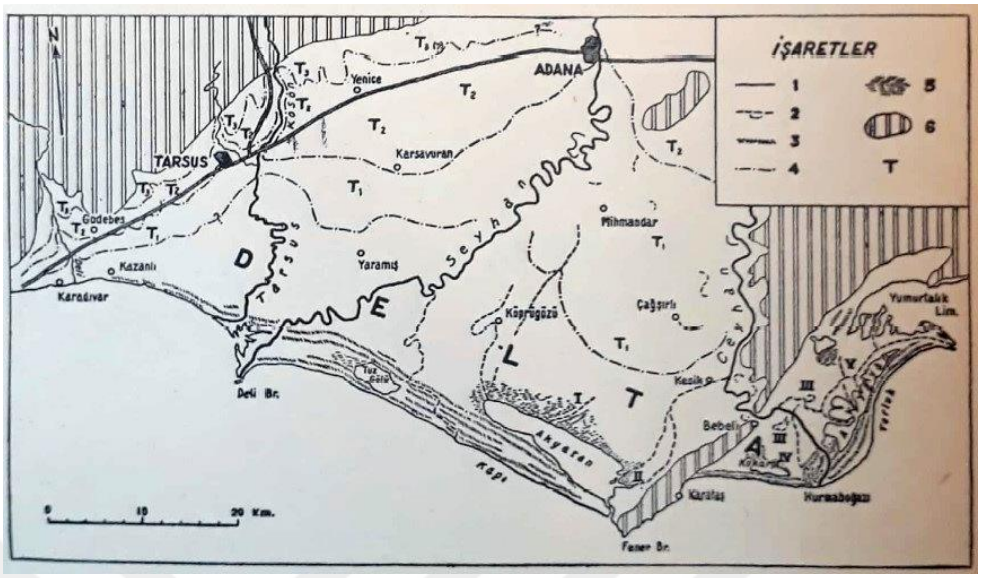

Şekil 2. 14: Çukurova Morfolojik Harita 1. Bugünkü mecralar, 2. Terkedilmiş akarsu yatakları, 3.Kumul sedleri, 4.Taraça sınırları, 5. Marşlar, 6. Yerli Kaya,

(Erinç, 1953: 151: şek.2,94).

Erinç çalışmasında, Alt, Orta ve Üst taraçaları tanımlar. Alt taraçanın 10 – 15 m, orta taraçanın 25 – 30 m, üst taraçanın 50 – 60 m. civarında olduğunu ifade eder. Üst, orta ve alt taraçaların Plesitosene ait olduklarını belirtir ve bunlardan her birinin interglasiyal safhaya ait olduklarını söyler (a.g.e., 156 – 158).

1970'li yıllarda konu ile ilgili diğer bir çalışma Süha Göney tarafından, doçentlik tezi olarak, "Adana Ovaları" ismi ile gerçekleştirilmiştir. Göney çalışmasında, arkeolojik verileri de kulanarak, Çukurova'da tarihi dönemlere göre olası kıyı şeridini öngeren bir harita çalışması hazırlar (Göney, 1976:18). Söz konusu haritada Neolitik ve Kalkolitik'teki kıyı sınırını 4 numara ile ifade eder (Şekil 2.15). Fakat araştırmalarımıza göre bu olası çizgi hattında Neolitik Dönem'e ait bir yerleşim tanımlanmamıştır.

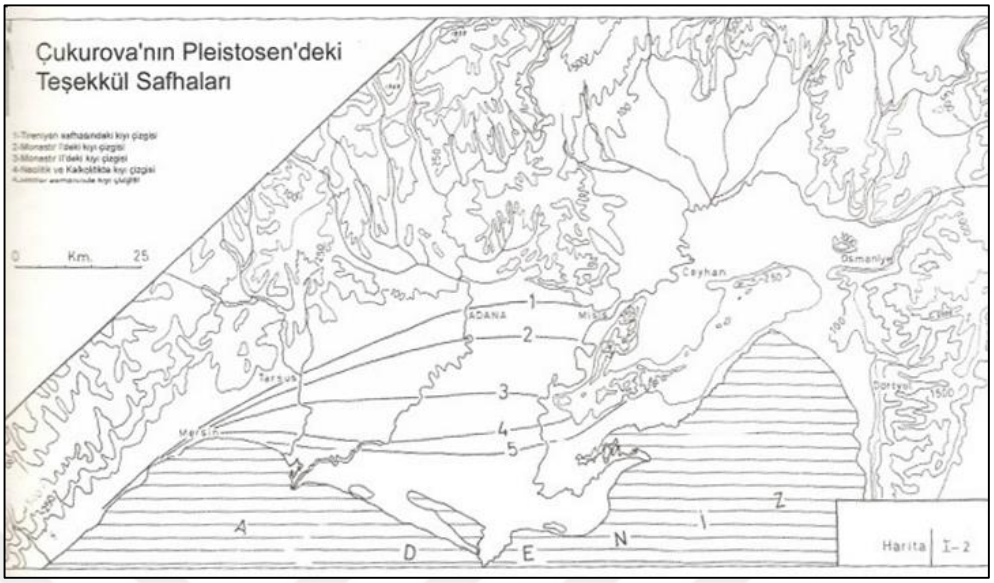

Şekil 2. 15: Çukurova'nın Pleyistosen oluşum evrelerini olası olarak gösteren harita (Göney, 1976: harita 1-2).

2000'li yıllarda, Ertuğ Öner ve arkadaşları tarafından, aşağı ovada konu ile ilgili tek çalışma Tarsus – Gözlükule'de gerçekleştirilmiştir (Öner vd., 2002; Öner vd., 2003; Öner vd., 2005a; Öner vd., 2005b). Yapılan bu çalışmada, DSi tarafından Tarsus Bölgesi'nde gerçekleştirilmiş sondaj sonuçları değerlendirilmiştir. Holosen'in başlangıcından itibaren, Aşağı Ova'nın Tarsus kısmındaki gelişimi de değerlendirilmiş ve bununla birlikte, kıyı çizgisi değişimi ve deniz su seviyesindeki değişimler belirtilmiştir (Şekil 2.16).

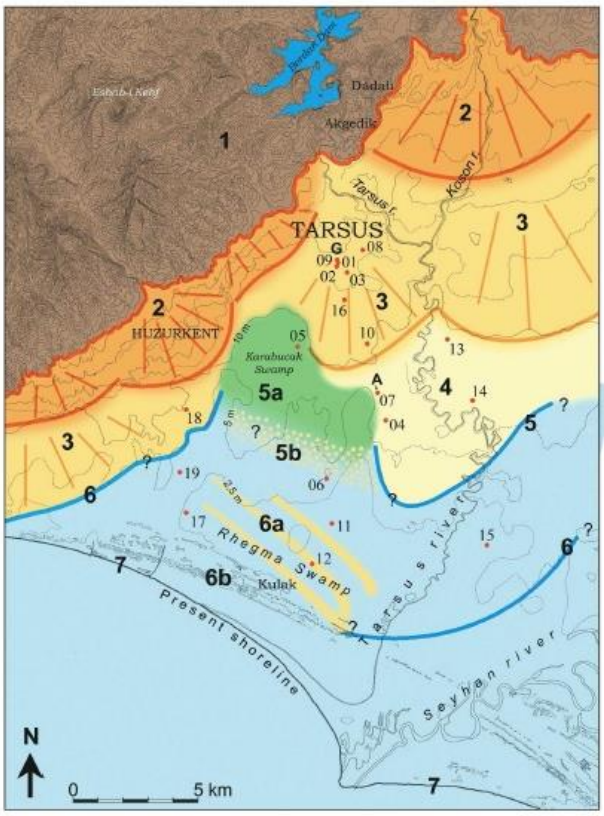

Şekil 2. 16: Tarsus Ovası'nın Paleojeomorfolojik Haritası

(Öner, vd., 2005a: 8, fig. 3).

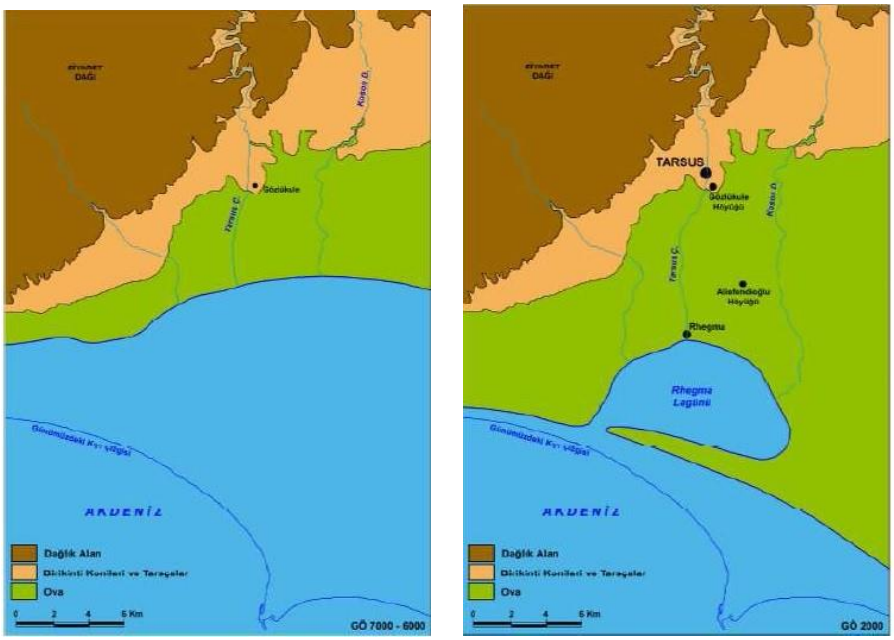

Şekil 2. 17: Tarsus Ovası, MÖ 5000 ve MÖ 0 tarihlerindeki durumunu gösterir harita

(Öner, vd., 2002:1245, Harita 3. a-c).

Çalışmada, Tarsus Ovası'nın oluşum evreleri ayrıntılı olarak ortaya konulmuştur. Araştırmacılar tarafından 3 ve 4 no olarak belirtilen sekiler Holosen öncesi ve Erken Holosen dönemlerine aittirler (Şekil 2.16). Bu çalışmada önemli bir durum, Tarsus'un, mitolojilerde belirtilenin aksine bir kıyı kenti olmadığı ortaya çıkmıştır.

Bununla birlikte, ele aldığımız konu açısından diğer önemli bir durum, Gözlükule etrafından alınmış sondaj sonuçlarına göre, höyüğün Neolitik tabakasına ait malzemenin, höyüğün güneyinde 300 metre boyunca uzandığıdır (Öner vd, 2005b, 89). Höyüğün ilk kuruluş aşamasında, Neolitik Dönem tabakasının, geniş bir alana yayıldığı bu çalışma sonucunda anlaşılmıştır (Şekil 2.18).

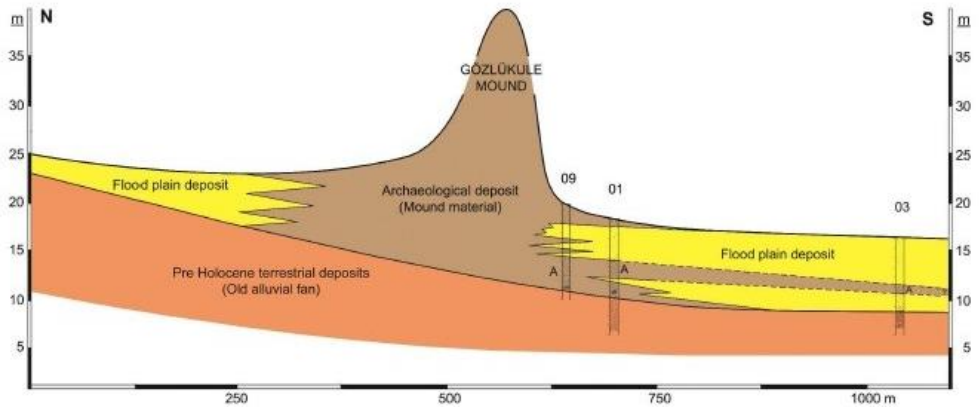

Şekil 2. 18: Tarsus – Gözlükule Höyük'ün ova içerisindeki tabakalaşma konumunu gösteren grafik

(Öner vd, 2005a: 11, fig.4).

Söz konusu yukarıda anlatılmaya çalışılan Çukurova'nın çok bileşenli alüvyal jeomorfolojisinde, özellikle Erken Neolitik Dönem'e ait verilere ulaşmanın zorluğu göz önündedir. Ayrıca, topoğrafya sınırlı imkânlarda yerleşim alanı sunduğu için, Tarsus – Gözlükule, Adana – Tepebağ, Misis höyüklerinde olduğu gibi Neolitik Dönem'e ait tabakalar, bu büyük yerleşim alanlarında ilk dolgular olup, bunlar arkeolojik olarak kilit durumdadırlar. Bu nedenden ötürü ele aldığımız konuda, özellikle Aşağı Ova'nın Yüreğir Ovası olarak adlandırılan bölümde, günümüzde Adana Şehir merkezi ile Misis Dağları arasında bulunan, iki adet kayalık yükselti çevresinde lokal araştırma alanı belirlenmiştir (Şekil 2.19).

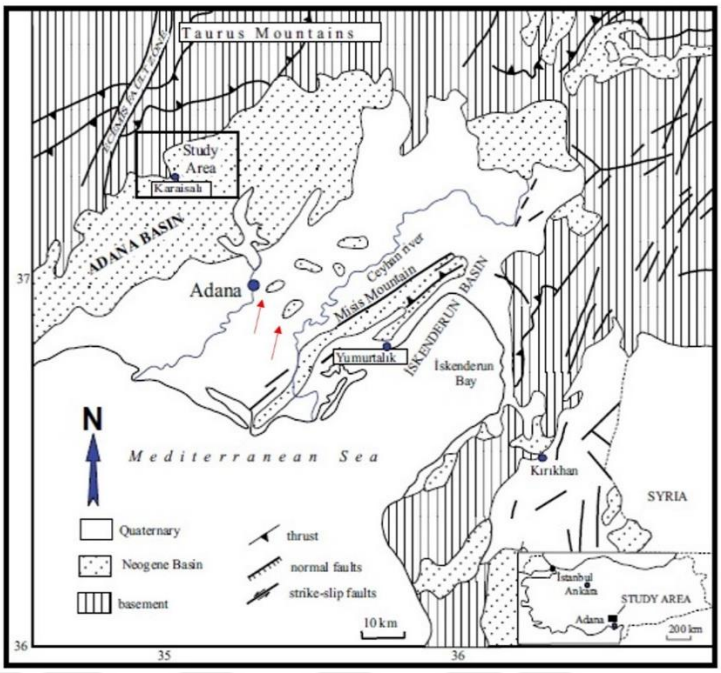

Şekil 2. 19: Ovalık alanda Neojen Dönem'de ada halinde bulunan kayalıkları (Derman - Gürbüz, 2007:183, fig. 1).

Bu kayalık yükselti güneybatı – kuzeydoğu doğrultusunda 8.6 km. uzanır. Söz konusu kireç tepelik batı ve doğu olmak üzere iki kısımdan oluşmaktadır. Adanın batı yakası bir boynuz ya da hilal görünümüne sahiptir. Her iki kayalık arasında kurumuş bir nehir yatağı bulunmaktadır. Batı kesimdeki kayalık 70 m, doğu kesimdeki kayalık ise deniz seviyesinden 144 m yüksekliğe sahiptir. Doğu kısmında, Adana Çimento Sanayi bulunmaktadır ve bu alan taş ocağı açılarak tümüyle tahrip edilmiştir. Camili Höyüğü'nün kuzeyinde, bu kayalık alan içerisinde çok sayıda mağara da yer alır (Çaldağı Mağaraları). 1943 yılında hazırlanmış 25.000'lik haritada Çaldağı Mağaraları, günümüzde söz konusu sanayi bölgesi üzerinde gösterilmiştir. Fakat günümüzde bu alan tamamen yok olmuş durumdadır. Çaldağı yükseltisinin güneyinde, konumuzla ilgili materyal hem Camili Mağaralık alanında hemde Camili Höyük'te bulunmuştur (Bkz. Yerleşimler).

İkinci kayalık güneydeki Çotlu kayalığıdır. Aşağı Ovada, Çalı Dağı'ndan sonra ovadaki ikinci bir yükseltidir ve Çalı Dağı'nın güneyinde yer alır. Söz konusu kayalık alan doğuda, höyük ile Herekli Köyü arasında kalan Çotlu Rampası mevkiinden başlar, güneybatıda Ağzıbüyük mahallesine kadar uzanır. Kuzeybatıda ise Karaoğlanlı

Höyük'e kadar uzanır. Kayalığın en yüksek yeri denizden 53 m yüksekliğe sahiptir (Bağlar Tepe). Bu alanda Aşağı Ova'nın denizden yüksekliği 10 m olup, Çotlu kayalığı en yüksek yerinde ovadan 40 m kadar yükselmektedir**.** Kayalık alan en yüksek yerinden her yöne doğru eğimli bir şekilde alçalarak yayvan bir görünüm arz eder. Koca Höyük'ün 870 m. doğusunda Ceyhan Nehri'nin eski yatağı bulunur. Günümüzdeki Ceyhan Nehri ise, höyükten 1.6 km uzakta yer alır. Söz konusu ova içerisindeki kalker kayalık yükseltiler ile ilgili ilk bilgi Süha Göney tarafından ele alınmıştır. Göney, Aşağı Ovayı ilgili, doçentlik tezinde konuyu şu cümle ile anlatmaktadır: *"Pleyistosen ortalarına doğru, Tiriniyen safhası esnasında, eski kıyı düzlükleri ve bizim Karataş ve Yumurtalık yakınlarında bulduğumuz 42 – 48 m yükseklikteki fosilli denizel Pleyistosen depolarına istinaden, deniz kıyısının Mersin'in kuzeyinden geçtiği ve doğuya doğru Yenice ve Adana'nın biraz kuzeyi boyunca Misis'e doğru Nur ve Dede Dağları eteklerine kadar temadi ettiği ve Pleyistosen'in bu safhasında Adana'nın güneydoğusundaki Çalı Dağı ile diğer bazı alçak tepelerin ve Karataş tepelik kütlesinin adalar halinde Tiriniyen denizi üzerinde yükseltileri tasavvur edilebilir"* (Göney, 1976: 16).

Şekil 2. 20: Aşağı Ovada bulunan Çal ve Çotlu yükseltileri etrafında bulunan höyükler
(Harita, Google Earth'ten alınarak düzenlenmiştir (03.04.2018).

Çotlu kayalağının kuzeybatısında bulunan Karaoğlanlı Höyük'te ve kayalığın güneydoğusunda bulunan Çotlu – Koca Höyük'te Neolitik Dönem'e ait arkeolojik

malzeme gözlemlenmiştir. Ayrıca söz konusu bu kayalıklar etrafında çok sayıda höyükleşmenin olduğunu da vurgulamak gerekir (Şekil 2.20). Sonuç olarak bu kayalıkların, Erken Holosen Dönem'de ve öncesinde birer ada olabileceğini düşünmekteyim. İleride yapılacak interdisipliner çalışmalar ile bu sonuçlanabilecek bir olgudur, test edilmesi gereklidir.

Yukarı ovada da, ova içerisinde ova düzleminden yukarıda, özellikle Misis – Andırın kuşağı içerisinde de adalar yer alır. Bunlara en güzel örnek Yılankale, Anavarza, Dumlu Kalelerinin üzerine oturdukları kayalıklar gösterilebilir. Ceyhan'ın doğusunda bulunan Adatepe ve civarında Neolitik ve Kalkolitik malzeme yaptığım araştırmalarda yoğun olarak gözlemlenmiştir. Ayrıca Tatarlı Höyük'ün güneyinde yer alan Berende Tepesi'nde de, çok tanımlı olmasa da Neolitik malzeme ile özellikle obsidiyen bulunmuştur. Roma döneminde bölgenin başkenti olan, ovanın içerisinde adeta bir gemi gibi yükselen Anavarza kayalıklarında da yapılan araştırmalarda da tarihöncesi dönemlere ait obsidiyen ve çanak çömlek malzeme de rapor edilmiştir (Posamentir – Sayar 2006: 342; Posamentir 2011: 6). Ada yerleşimine başka bir örnek olarak, Tilan Höyük de gösterilebilir. (Bkz. Yerleşimler). Ayrıca İskenderun körfezinin kuzeyinde yer alan Deli Halil volkanizmasının çeperinde bulunan volkanik konilerde Holosen öncesinde birer ada olabilecek yapıdadırlar. Özellikle Tatarlı Höyük'ün bulunduğu Üçtepe konisi, etrafı aluvyal ile dolmuş bir ada görünümündedir.

Son yıllarda Mersin sahil şeridinde Hakan Öniz başkanlığında yapılan, su altı arkeolojik yüzey araştırmasında, Mezitli ile Tarsus arasındaki bölgelerde yoğun alüvyal dolgu nedeniyle arkeolojik buluntuların dolgu altında bulunduğundandan dolayı arkeolojik katmanlara ulaşılamadığı belirtilmiştir (Öniz, 2018: 228). Yine aynı çalışmada aluvyal dolgu bulunmayan Akkuyu burnunda yapılan çaışmalarda 4 m. derinlikte Neolitik Dönem'e ait olabilecek bir yerleşimin bulunduğu bildirilmiştir (a.g.e., 229)[12].

[12] Hakan Öniz tarafından, 6 Ekim 2018 tarihinde, 23. Mersin Arkeoloji Günleri kapsamında vermiş olduğu bildiri de, Dana Adası'nda Paleolitik ve Neolitik Dönemlere ait arkeolojik malzeme bulunduğu bildirilmiştir.

2.3. Hidrografya

Suyun, hem biyolojik hem de kültürel evrimde büyük bir rol oynadığı belirgindir. Tüm canlılar için büyük öneme sahip olan su, tarihöncesinde ve sonrasında insan aktivitelerinde ana bir unsur olmuştur. Su varlığı genel olarak, bölgedeki yağış miktarı ve arazi yapısına bağlıdır. Bu nedenden dolayı arkeoloji ve jeoarkeoloji çalışmalarında büyük öneme sahiptir (Kayan, 2018: 22-26). Bölge, iklimsel yapısından dolayı, özellikle bahar aylarında yağış miktarının artış göstermesi, dağlık alanlarda kar birikiminin yoğunluğu, karstik yapı nedeniyle ise yıl boyu sürekli su kaynaklarının olması gibi özelliklerinden dolayı, çok zengin bir hidrografya gösterir. Bu yapıda küçük sular büyük sulara yönelerek bölgede büyük su havzaları oluşturmuştur.

Bilindiği üzere ele alınan bölgede havzaları büyük ve küçük olmak üzere birçok akarsu havzası bulunmaktadır. Bunların en geniş ve bölge dışı havzalara sahip olanları, Ceyhan (Pyramus) ve Seyhan (Saros) ırmakları havzalarıdır. Esas olarak büyük Çukurova deltasının oluşumunu bu iki akarsu sistemi gerçekleştirmiştir. Bu iki büyük havza, esas kaynaklarını bölgenin dışından almakla beraber, Amanos ve Toros dağ sistemlerini fay hatları boyunca oluşmuş derin vadilerden geçtikten sonra, ovanın kuzeyinde ve doğusunda bulunan dağlık alanların suları ile beslenerek havzalarını genişletirler. Bölgenin batısında yer alan diğer akarsular, kaynaklarını bölge içerisinde yer alan Bolkar Dağlarından ve Taşeli Platosundan alırlar. Bu alanda doğudan batıya, havzalara sahip olan Berdan /Tarsus (Cydnus), Deliçay, Efrenk, Gilindire (Kargıpınarı), Alata, Lamas ve Göksu bulunur. Bunlar içinde Göksu, bölgede üçüncü olarak, Seyhan'dan sonra en büyük havzaya sahiptir.

Ceyhan Nehri ve Havzası

503 km uzunluğa sahip olan Ceyhan, bölgede 21.982 km^2 (Hoşgören, 1984: 104) havza genişliğiyle, bölgedeki akarsu havzaları arasında en büyük havzaya sahiptir (Şekil 2.21). Yılda 5.461000 m^3 sediman oranıyla en büyük debiye sahip olup, Çukurova içerisinde yer alan Erzin – Dörtyol, Yukarı Ova ve Aşağı Ova ile günümüzde de Yumurtalık ovasının oluşumunda en büyük role sahiptir (Erinç, 1953: 153).

Kaynağını kuzeydoğuda, Nurhak Dağlarının kuzeyinde, Elbistan Ovasında, Elbistan şehir merkezinin 3 km güneydoğusunda bulunan Pınarbaşı'ndan alır (Saraçoğlu, 1990: 235). Esas itibariyle kuzeydoğuda Nurhak ve Binboğa dağlarının sularını kendisine katarak, Rift Vadisi'nin (Maraş Çöküntüsü) kuzey ucu olan Maraş çöküntüsü etrafındaki suları bünyesinde toplar. Maraş'ın kuzeyinde bulunan Engizek Dağları'nın sularıyla oluşan Aksu'yu, Maraş'ın batısında bünyesine alır ve Sır, Berke gibi dar boğazlardan geçerek, Bahadırlı civarında (Arslantaş Barajının kuzeyi), Andırın ve Keşiş Suyu'nu aldıktan sonra, Cevdetiye'den sonra ova ile buluşur. Bu bölgede 80 li yıllardan sonra yapılan barajlar (Arslantaş, Berke ve Sır) Ceyhan'ın debisinin azalmasına ve kıyı oluşumunun doğal ilerleyişinin gerilemesine sebep olmuştur (Kuzucuoglu vd., 2019: 86).

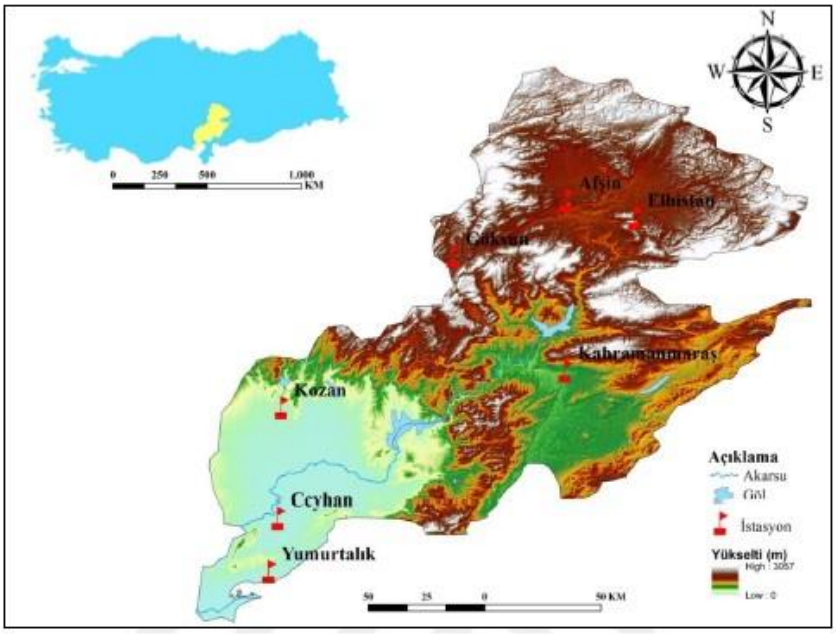

Şekil 2. 21: Ceyhan Havzası
(Uzunkol, 2017: 22, şek. 3.7).

Ova ile buluşmasından sonra, güneyde volkanik arazi sınırı, kuzeyde Toros ve Amanos kütlesinin eşik uzantıları boyunca akıntısına devam eder. Bu alanda eski yatakları ile ilk olarak güneye doğru yönelip, Kısık boğazından geçerek Erzin ovasını doldurmuştur (Göney, 1976). Burası tıkanınca, bugünkü konumunun güneyinde Yumurtalık – Toprakkale Fay zonunun kuzeyi boyunca Ceyhan Ovasına doğru ilerlemiştir. Bugünkü konumunu tektonik hareketler sonucu değiştirmiş, Cevdetiye'de kuzey batı yönüne dönerek almıştır. Bu yatak değiştirmelerinin hangisinin önce hangisinin sonra olduğu belirgin değildir. Ceyhan Nehri, Yukarıova'da menderesler

yaparak dolanır. Bu dolanım esnasında Amanos'lardan gelen Karasu'yu, Kadirli'nin kuzeyinden gelen Savrun ve Sumbas derelerini bünyesine katarak, Yukarıova ile Aşağı Ova'nın sınırını oluşturan Misis Boğaz'ından geçer ve Misis Dağları'nın batı etek eşiği boyunca güneye ilerler. Ayrıca Plio – Kuvatarner oluşum olan bazaltik Üç Tepeler'in batısında, Tatarlı Höyük civarındaki su kaynaklarından meydana gelen Mercin Suyu'nu da unutmamak gerekir. Misis boğazına varmadan önce, bugünkü Ceyhan ilçe merkezinin güneyinde yer alan Ceyhan Ovası'nı Holosen'in geç dönemleri boyunca doldurmuş olabileceği olasıdır. Bu ovada yapılan çok sayıdaki yüzey araştırmasında, Erken Holosen dönem ile çağdaş olabilecek bir yerleşim yeri saptanmamıştır. Erken Holosen veya daha önceki bir dönemde Misis Dağları içerisinden, özellikle Kızıldere boğazından geçtiği düşünülebilir. Misis Dağları'nın batı eteği boyunca ilerleyen Ceyhan, 4000 yıl önce Hurma Boğazı'ndan doğuya doğru yönelmiş ve bugünkü Yumurtalık Ovası'nı doldurmaya başlamıştır. (Erol, 2003). Ceyhan'ın yaklaşık olarak Hitit Dönemi öncesince bu yatak değişimini gerçekleştirdiğini söylemek mümkündür. Bunun öncesinde Ceyhan, Miyosen dönemde oluşmuş Karataş Sırtının kuzeyi boyunca, güneye Akdeniz'e, Misis – Kyrenia hattının batısı boyunca denize dökülmüştür. 1935 yılında gerçekleşen sel nedeniyle, Ceyhan'nın yatağı bugünkü konumuna yani güneye kaymıştır (Ataol, 2016).

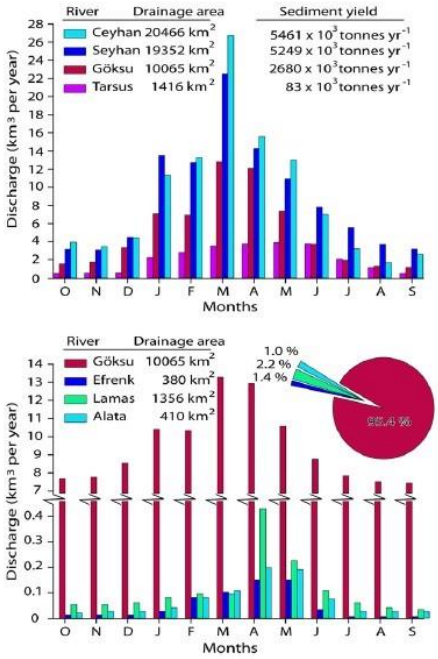

Şekil 2. 22: Başlıca akarsuların havza büyüklükleri ve yıllık yağış oranları (Kennedy vd, 2014:6, fig. 6).

Ceyhan'ın, bölgedeki diğer nehir havzaları ile paralel olarak, ortalama su seviyesi İlkbahar aylarında artış göstermektedir. Özellikle Mart ayı esnasında en yüksek su değeri seviyesine ulaşmaktadır (Şekil 2.22).

Seyhan Nehri ve Havzası

560 km uzunluğu ile bölgenin en uzun akarsuyudur. 20.450 km^2 havza genişliğine sahiptir (Hoşgören, 1984: 104). Yılda 5249000 m^3 sediman oranına sahip olup, bölgede debisi yüksek 2. nehirdir. En uzun kolunu Zamantı Irmağı (308 km) oluşturur. Zamantı Irmağı, Sivas'ın Uzunyayla İlçe sınırlarından doğmaktadır ve 1600 m yükseklikteki toplanan suları kendi bünyesinde toplar (Saraçoğlu, 1990: 220). Buradan güneybatıya, Aladağ'ların doğu sınırı boyunca Akdeniz'e doğru ilerlemeye başlar. Bu alanda Aladağlar'ın doğusunda bulunan Aksu ve Kapuzbaşı sularını alarak ilerlemesine devam eder. Seyhan Irmağı'nın diğer büyük kolu Göksu Irmağı'dır. Kaynaklarını Binboğa Dağları ile Tahtalı Dağları arasındaki koridorda toplanan sulardan alır. Burada Sarız Çayı'nı oluşturur ve sonrasında güneybatıya doğru devam ederek Tufanbeyli (Mağara) ilçe merkezinden geçer. Buradan sonra Dibek Dağı'nın batı kanadı boyunca ilerleyerek; Saimbeyli ilçe merkezinin güneyinde, buradaki su kaynaklarını bünyesine katarak, Feke ilçe merkezinden geçer. Feke ve Kozan'ın kuzeyinde bulunan dağlık arazinin sularını da alarak, Aladağlar'ın güneydoğusunda, Aladağ (Karsantı) ilçesinin doğusunda bulunan Akinek Dağı ile Hunuz (Henüz) Dağı'nın yaratmış olduğu boğazın kuzeyinde Zamantı ile buluşarak esas Seyhan Nehri'ni oluşur. Seyhan buradan sonra güneybatıya doğru ilerler. Bu yönde ilerledikçe Aladağlar'ın güney ve batısında bulunan suları bünyesine katar. Bunlar doğudan batıya Doğansuyu, Eğlence, Körkün, Üçürge ve Çakıt olarak sıralanır. Doğansuyu ve Eğlence, Aladağlar'ın güneyindeki ve Karanfil dağından çıkan suları Seyhan ile buluşturur. Körkün ise Aladağların batısında bulunan Ecemiş fay hattının kuzeyindeki suları toplayarak, Kamışlı'dan sonra güneydoğuya yönelir. Bu yönelişte Karanfil Dağı sularını alarak Kızıldağ ve Barak Dağı arasında derin bir kanyondan geçerek güneyde Karaisalı İlçesinin doğusundan ilerleyerek Seyhan'a ulaşır. Batıda diğer önemli bir kol ise Üçürgedir. Üçürge, Pozantı'nın doğusunda bulunan Gerdağ, Akdağ ve Kızıldağın suları ile beslenir, Karaisalı'nın güneyinde Çakıt Suyu ile buluşarak, Seyhan'a karışır. Seyhan'ın en batısındaki önemli bir kolu ise Çakıt Irmağıdır. Çakıt Irmağı, Bolkar ve Aladağ bloklarının sınırını oluşturur. Esas kaynağını Bolkarlar'ın kuzey

yamaçlarından, Ulukışla'nın güneyinden alır. Buradan Çiftehan üzerinden geçerek Pozantı'ya ulaşır. Pozantı'nın güneydoğusunda, içerisinde Belemedik kazasının da olduğu derin kanyona girerek Karaisalı'nın batısından geçer, bugün Adana'nın kuzeyinde Velican Höyük'ün kuzeyinde Seyhan ile buluşur. Buradan sonra Seyhan, yönünü güneye doğru değiştirir ve Adana şehir merkezinin içerisinden geçerek, güneybatıya yönelir. Ovaya ulaştığında yoğun menderesler yaparak, Tuzla Lagün gölünün batısında bulunan, Deli Burun'dan Mersin Körfezi'ne dökülür (Şekil 2.23).

Seyhan, bölgedeki diğer nehir havzaları ile paralel olarak, ortalama su seviyesi İlkbahar aylarında artış göstermektedir. Özellikle Mart ayı esnasında en yüksek su seviyesine ulaşmaktadır

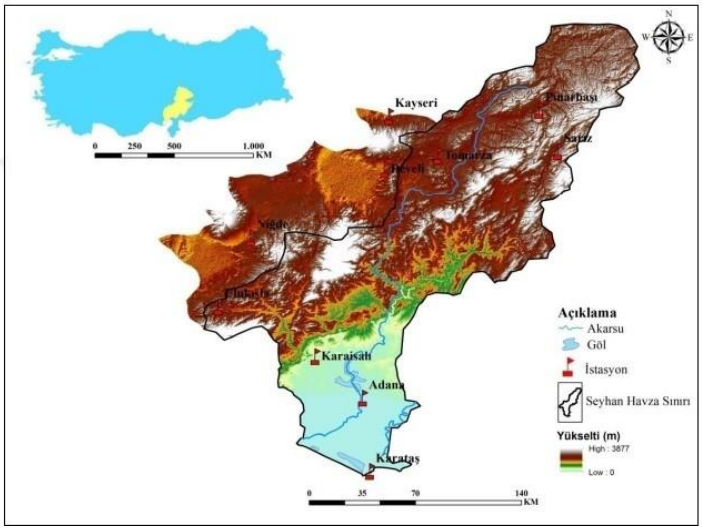

Şekil 2.23: Seyhan Nehri ve Havzası

(Uzunkol, 2017: 14 şek. 3.1).

Tarsus (Berdan) Nehri ve Havzası

106 km uzunluğa sahip olup, ortalama havza genişliği 1500 km² dir. (Saraçoğlu, 1990: 219; Kennedy vd., 2014). Yılda 83.000 m³ sediman oranına sahiptir. Kaynaklarını Bolkar (Bozoğlan) Dağlarından alır. Doğuda Kadıncık, batıda Cehennem Deresi olmak üzere iki ana kola sahiptir. Kadıncık (Muhat Çayı), kaynağını Bolkar Dağlarının zirvelerinden alır. Bu zirvelerin güneyinde doğu batı doğrultusunda sıralanmış, güneye doğru akan birçok dere söz konusu bu iki ana kolu oluşturur. Kadıncık Deresi,

doğuda söz konusu güneye doğru inen İnköy Deresi ve Gülek Deresini bünyesine katarak güneye, Tarsus'a doğru yönelir (Şekil 2.24).

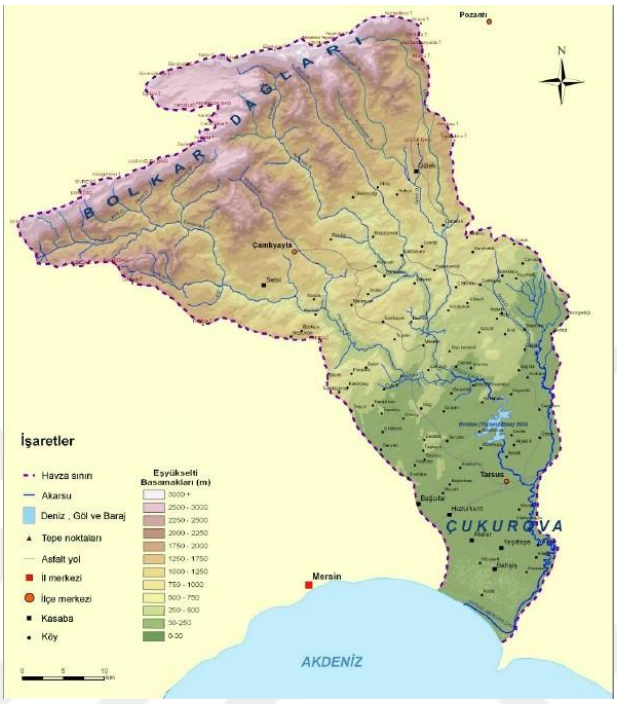

Şekil 2. 24: Berdan Nehri Havzası
(Dinç, 2009: 35, şek. 1.3).

İkinci büyük kol olan Cehennem Deresi, kaynaklarını yine Bolkarlar'da bulunan, Karayelek ve Kırkpınar dağlarından alır. Güneydoğu istikametinde yön bularak, Namrun (Çamlıyayla) Yaylasından gelen suları bünyesine katarak Pamukluk Deresi adını alır. Burdan Ulaş Köyü yakınlarında Keşbükü Kapızından geçer ve Keşbükü Deresi ismi ile anılır. Büyük (Yukarı) Kösebalcı'nın kuzeyinde Kara Kapız (Küllin Kapızı) dan geçerek Kadıncık Deresi ile buluşarak esas Berdan (Tarsus) Irmağını oluşturur. Berdan şehir merkezinden geçerek ova ile buluşur. MS 6. yüzyılda, yaşanmış olan sel felaketinden sonra, nehrin yatağı Justinyen döneminde değiştirilmiş, kent merkezinin doğusuna yönlendirilmiştir. Bugünde görülebilen Tarsus Şelalesi bu yatak değişiminin sonucunda ortaya çıkmıştır. Berdan kent merkezini geçtikten sonra, doğuda Kosun (Kuskun) Deresini de bünyesine alarak güney batıya doğru yol alır ve Seyhan Nehri'nin döküldüğü Deli Burun'un hemen batısında Akdeniz ile buluşur. Strabon'un bildirdiğine göre (Strabon V-11), Roma Dönemi'nde Akdeniz'e açık olan Regyma Gölü'ne dökülmüştür. Berdan Çayı'da bölgedeki diğer akarsular gibi bahar aylarında su oranları yüksek seviyeye ulaşmaktadır.

Deliçay (Selindi)

Berdan Nehri'nin batısında, Berdan ile Efrenk (Müftü) deresi arasında yer alır. Bugünkü Bekirde ovasının oluşumunu gerçekleştirmiştir. 55 km uzunluğa ve 471 km² drenaj ağına sahiptir (Duran, 2010: 92). Kaynaklarını Gözne'nin kuzeyinde, Bolkar Dağlarına bağlı Halilbaba Tepesi civarından alır ve yüksek bir eğim ile güneydoğu yönünde ilerler. Parmakkurdu yakınında, Sığırlı Dağ boğazını geçerek Dikilitaş mevkinin güneyinde Bekirde Ovası ile buluşur. Bu alanlarda Karacailyas'a kadar her iki yakasında konglemeralar yaratmıştır. Karacailyas'ın kuzeyinde, Camili'nin doğusundan gelen İçme Deresi'ni de bünyesine katar ve Karacailyas'ın güneyinde, bugünkü Serbest Bölge'nin oradan Akdeniz'e dökülür. Yıllık yağış ortalaması, bölgede görülen diğer havzaların ortalaması ile eşdeğer niteliktedir (Şekil 2.25).

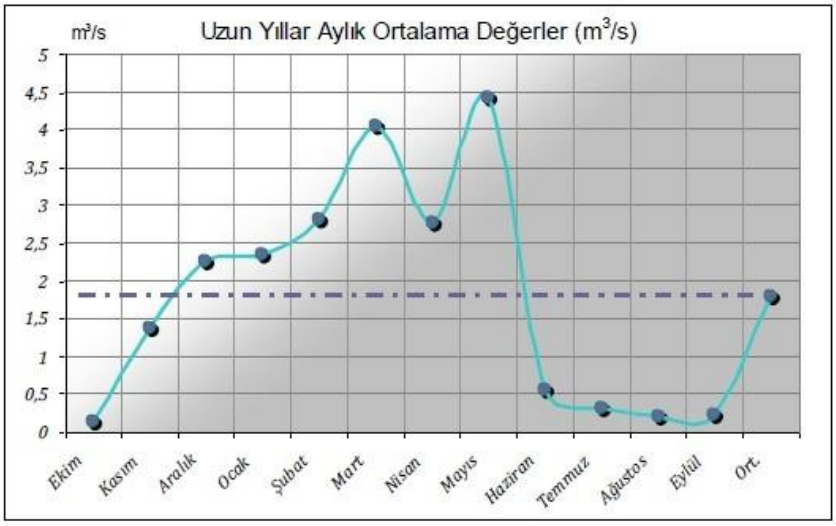

Şekil 2. 25: Deliçay Yıllık Yağış Ortalaması ve Debi Grafiği

(Duran, 2010: 94, gr.1.29).

Efrenk (Müftü Deresi)

Mersin şehir merkezinden Akdeniz'e dökülen, arkeoloji literatüründen de bilindiği gibi Yumuktepe'nin kıyısından geçen deredir. Fransız işgali sırasında dere ismi Efrenk olarak anılmış, sonrasında Müftü Deresi olarak bilinmiş, ayrıca Soğuksu ve Kızıl Dere isimleri de kullanılmıştır.

60 km uzunluğa ve 460 km² direnaj ağına sahip olan dere (Duran, 2010: 92), kuzeyde Aslanköy'ün batısında bulunan Başpınar esas kaynağını oluşturur. Aslanköy'ün eski adının Efrenk olmasından dolayı bu isimle anılmaktadır. Bu alandan doğu yönüne yönelir, bu arada Aslanköy deresi ismini taşımaktadır. Çağlarca'dan güneye doğru yönelerek, Gedinli ve Azı dağlarının doğu etekleri boyunca ilerler. Sarısekmek Tepenin doğusundaki kapız[13] (kanyon) dan geçerek Mersin şehir merkezinin kuzeyine ulaşır ve bugün şehir merkezinin içerisinden geçerek Akdeniz'e dökülür (Şekil 2.26).

Şekil 2.26: Tece – Mezitli – Efrenk – Deliçay Havzaları
(Duran, 2010: 93, Har.1.7:).

Tez kapsamında, coğrafi alan olarak batıda Mersin il merkezi ve doğuda Adana – Ceyhan'a kadar bir alan belirlenmesinden dolayı, daha batıda yer alan hidrografya sistemleri kapsam içerisinde değerlendirilmeyecektir. Müftü Deresi'nin batısında, Silifke – Göksu Vadisi'ne kadar, kuzeyden Bolkar Dağlarından inen, genellikle kuzey – güney doğrultuda çok sayıda vadi ve akarsu sistemi bulunmaktadır (Şekil 2.26). Bunların başlıcaları, Mezitli, Tece, Gilindire (Kargapınarı), Alata, Lamas, Şeytan Deresi ve Göksu'dur. Tez kapsamı Çukurova eksenli ele alındığından dolayı bu alanlar değerlendirmeye alınmamıştır.

[13] Kapız, yöre insanının Kanyon ve Derin Vadilere verdiği isimdir.

Çukurova, yukarıda da anlatıldığı üzere esas olarak üç büyük nehrin binlerce yıldır sediman doldurması ile oluşmuş, büyük bir delta ovasıdır. Söz konusu bu 3 nehrin, özellikle Holosen boyunca, ova üzerinde yatak değiştirdikleri ve hatta büyük seller olduğunda birleştikleri bilinmektedir. Geçen yüzyılda, Çukurova'da birçok sel felaketi yaşanmıştır. 1930,1931 1936, 1948, 1966, 1980 yıllarında özellikle Adana'da birçok sel olayı (bkz. Şekil 2.27- 2.28) olmuştur (Çanak, 2015). Meydana gelen sel olaylarında, Seyhan ve Ceyhan'ın, Karaoğlanlı ve Çotlu civarında birçok defa birleşip, tüm Aşağı Ova'yı sular altında bıraktığı görülmüştür (age). Özellikle 30'lu yıllarda yaşanan sellerden dolayı, Adana ve diğer illerde taşkınları önlemek amacıyla baraj yapımlarına başlanılmıştır. Adana şehir merkezinde bulunan, 1948 yılında yapılan Eski Baraj buna bir örnektir.

Şekil 2. 27: 1966 yılı ocak ayında meydana gelen Ceyhan taşkını ve Misis Höyük (DSİ 6. Bölge Müdürlüğü Arşivi).

Şekil 2. 28: 1966 yılında Ceyhan Ovası'nda meydana gelen selden etkilenmiş bir höyük

(DSİ 6. Bölge Müdürlüğü Arşivi).

Bir mitoloji olan Nuh Tufanı olayı arkeologlar, jeologlar ve dilbilimcilerin dikkatini çekmiştir. Bölgede tarihi ve tarihöncesi çağlarda büyük sel olaylarının gerçekleştiği kuşku götürmez bir gerçektir. Arkeoloji bakış açısıyla bakıldığında, bu sel katmanlarının yerleşimlerin bir kesiminde bulunması çok olasıdır. Bölgede yapılan kazılarda, günümüze kadar böyle bir veri ulaşmış değildir. Fakat Fırat Vadisi'nde yapılmış kazılarda, Karakaya baraj sahasında, Değirmentepe'de Ubeyd tabakasında, Birecik Baraj sahasında Zeytinli Bahçe kazısında da bu sel tabakaları bulunmuştur (Özdoğan, 2006). Bu veri doğrultusunda, çok fazla höyükleşmenin görüldüğü Çukurova'da, höyüklerde bu sel tabakalarının bulunabileceği de göz önünde tutulmalıdır.

Çukurova'daki nehir yataklarının değişimi ile ilgili çalışmaların sayısı çok fazla olmamakla beraber, Holosen dönemin geç aşamaları ile ilgili araştırmalar bulunmaktadır. Bu çalışmalarda özellikle Ceyhan ve Seyhan'ın, ova düzlemine vardıklarında Holosen boyunca, tektonizma, alüvyon birikimi, erozyon, kumul ve lagün oluşumları nedeniyle birçok defa yatak değiştirdiği izlenmektedir. Öncelikli olarak en yüksek debiye sahip Ceyhan'a Nehri'nin, günümüzden 4000 bin yıl önce, Karataş sırtının batısından Akdeniz'e döküldüğü, (Şekil 2.29) yapılan çalışmalarla bilinmektedir (Erol 2003; Gürbüz, 1997).

Aynı çalışmada Ceyhan Nehri'nin günümüzden 2500 yıl önce, Karataş eşiğinden doğuya dönerek, İskenderun Körfezi tarafına dökülmeye ve buradaki lagünü (Şekil 2.30) oluşturmaya başlamıştır (Erol, 2003: 64). Günümüzde bu delta oluşumu ile ilgili çalışmalarda bulunmaktadır (Ataol, 2010). 1935 yılından önce Ceyhan Yumurtalık'a doğru akarken, 1935 yılından sonra bugünkü konumuna yani güneye doğru akmaya devam etmiştir. Seyhan Nehri'nde ise günümüzden önceki yatağının bugün Tuzla ile Karataş arasında olduğu bildirilmiştir. (Gürbüz, 1997: 180). Bu alanda bazıları su dolu ve bazıları örtülü birçok kanalın gözlemlendiği belirtilmiştir.

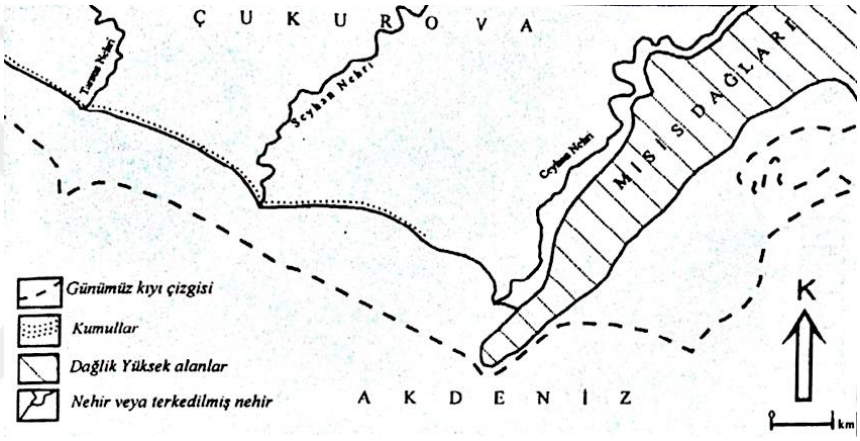

Şekil 2. 29: Seyhan ve Ceyhan nehirlerinin günümüzden 4000 yıl önceki durumu (Gürbüz, 1997, fig. Şek.4).

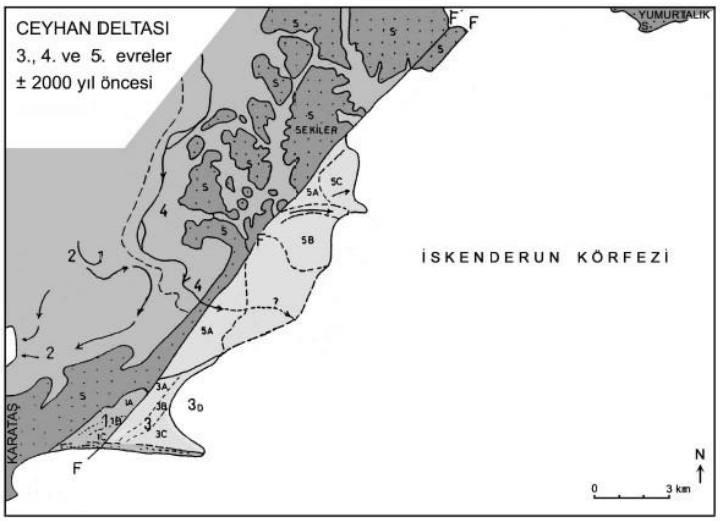

Şekil 2. 30: Ceyhan Nehri'nin günümüzden 2000 yıl önceki durumu (Erol, 2003: 77, fig.3)

Son yıllarda, özellikle Aşağı Ova'da, Seyhan ve Ceyhan'ın yatak değişimi ve bunun arkeolojik yerleşim yerleri ile ilişki ile ilgili önemli çalışmalar yapılmıştır (Bini vd, 2018; Rutishauser vd., 2017; Rutishauser, 2017; İsola vd., 2017). Söz konusu bu araştırmalar, Seton – Williams'ın yüzey araştırma sonuçlarından elde edilen verilere göre uyarlanmıştır. Araştırmalar, uydu fotoğrafları üzerinden uzaktan algılama yöntemi ile gerçekleştirilmişlerdir. Bunlardan Susanna Rutishauser yönetiminde gerçekleştirilen çalışmada, Aşağı Ovanın, geçmiş uydu fotoları (CORONA) ve TanDEM- x yüksek çözünürlüklü seviye belirleme yöntemi ile eski nehir yataklarının tespiti üzerine çalışılmıştır (Şekil 2.31-Şekil 2.32). Bununla birlikte tüm bölgede gerçekleştirilen yüzey araştırma verilerinden yararlanılmıştır.

Sadece son 200 yıl içerisinde, bölgede nehirlerin birçok kere yatak değiştirdiği, lagünlerin ve kıyı şeridinin buna göre şekillendiği bilinmektedir (Kuzucuoğlu vd., 2019, 85, fig. 4.46).

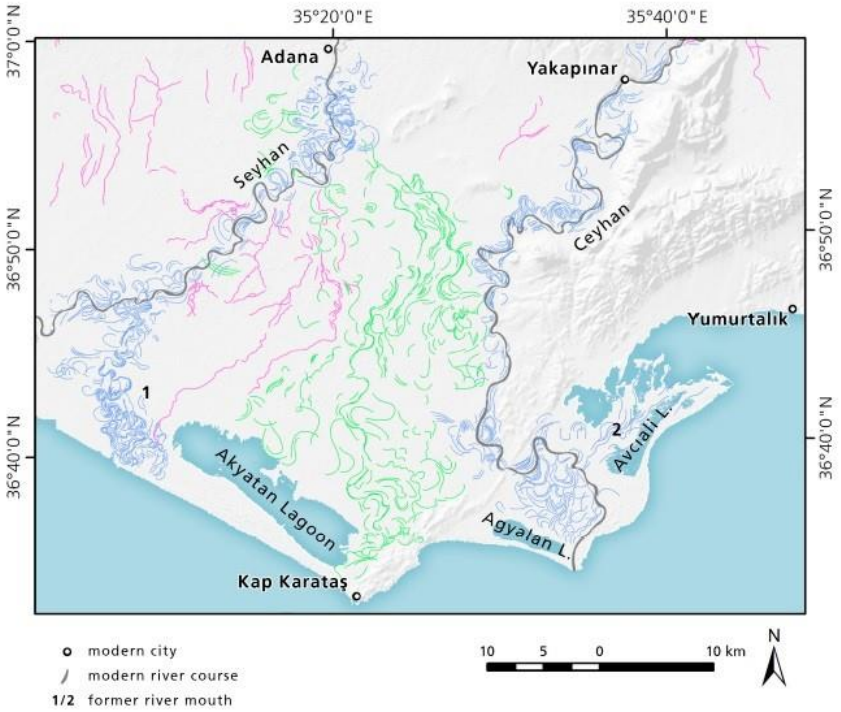

Şekil 2. 31: Çukurova'nın Paleokanalları ve kurumuş nehir yataklarını gösterir harita

(Rutishauser vd., 2017: 9, fig. 7).

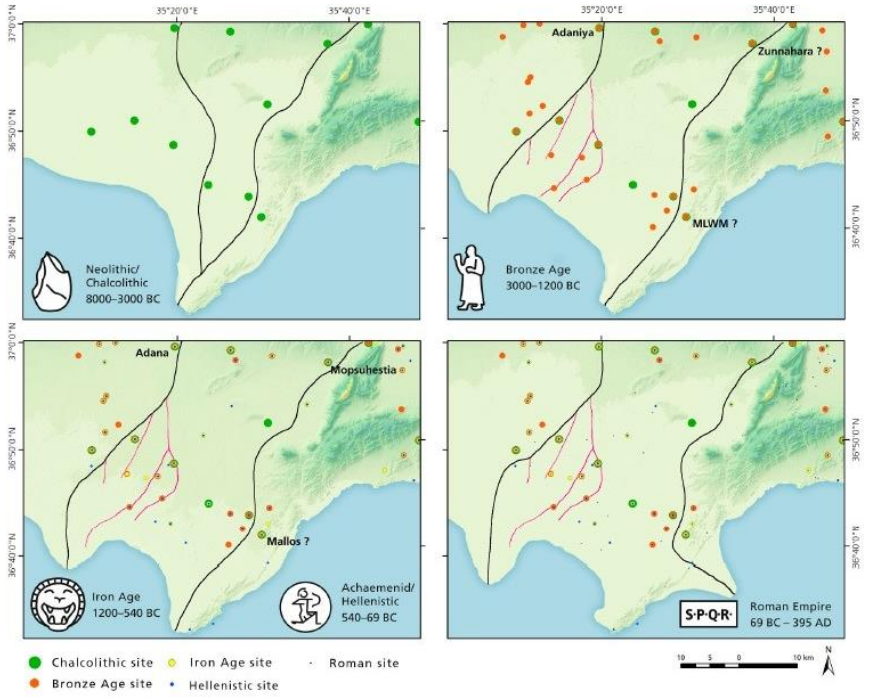

Şekil 2. 32: Çağlara göre Çukurova'nın Paleocoğrafyasını gösterir harita (Siyah renk: Nehir Yatakları, Pembe: Kurumuş Yataklar)

(Rutishauser vd, 2017:14, fig.14).

2.4. İklim ve Bitki Örtüsü

Doğu Akdeniz'de iklim oluşumunda temel rolü, deniz sıcaklığı üstlenir. Doğu Akdeniz'de ortalama 15 cº olan deniz sıcaklığı, etrafı dağlarla çevrili bir alan içerisinde alçak basınç oluşturan, sıcaklık ve yağışı etkileyen önemli bir faktör olarak karşımıza çıkar (Saraçoğlu, 1989: 30). Yükseltiden dolayı oluşan farklılıklar nedeniyle, hem ovada hem de dağlık kesimde iklim özellikleri çok farklılıklar gösterir. Ovada genel olarak yazları sıcak ve kurak, kışları ılık ve yağışlı, tipik Akdeniz iklim özellikleri görülür Genel olarak bu tanım kullanılsa da, birçok değişkene bağlı olarak hem ovalık alanda hem de özellikle dağlık alanda farklılık gösteren bir iklim yapısı mevcuttur. Özellikle dağların sıralanışı, vadilerin yönü, denize uzaklık durumları gibi temel etmenlerden dolayı çok yakın mesafelerde farklı iklim şartlarının görülmesine neden olabilmektedir (Atalay, 1987a: 39 – 40). Burada bu değişkenliği oluşturan bileşenleri tek tek ele almak mümkün olmadığından dolayı, ortalama sıcaklık, yağış miktarı ve vejatasyonun genel özellikleri ele alınacaktır.

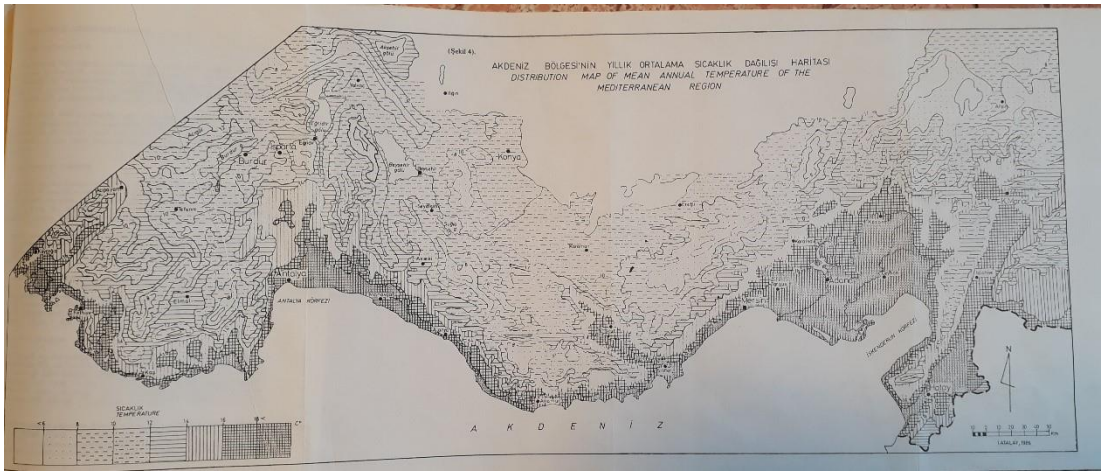

Şekil 2. 33: Akdeniz Bölgesi yıllık ortalama sıcaklık dağılış haritası (Atalay, 1987a, şekil 4).

Bölgenin sıcaklık değerleri de kıyıda, ovada ve dağlık alanda olmak üzere değişkenlik gösterir (Şekil 2.33). Kıyı şeridinde yıllık ortalama sıcaklık, 200 – 250 m. yüksekliklere kadar, 18 cº nin üzerindedir. 1000 m yüksekliğe kadar olan alanlarda yıllık sıcaklık ortalaması 14 cº'dir. 2000 m yüksekliklerde, sıcaklığı değeri 6 cº ye kadar düşer. 3000 m yüksekliklerde ise 0 cº ve altında bir değere sahiptir (Atalay, 1987a: 41). Yaz aylarında, Akdeniz kıyı şeridi ile 500 m arasındaki yükseltide ortalama sıcaklık 20 – 26 cº, 1000 – 1500 m arası 20 – 22 cº, 1500 – 2000 m arası ise 20 – 18 cº sıcaklık değerlerine sahiptirler. Kış mevsiminde ise, en düşük sıcaklıkların görüldüğü Ocak ayına göre, 0 – 500 m yükseltilerde 5 cº nin üzerinde (Adana 9.3 cº, İskenderun 11.9 cº), 500 – 1200 m arası yükseltilerde 6 – 3 c º, 1200 m den yüksek kısımlarda ise 0 cº nin altında sıcaklıklar görülmektedir (a.g.e.).

Yağış ortalaması da kıyı ve dağlık alanlarda çok değişkenlik gösterir (Şekil 2.34). Genel olarak bu 2600 – 400 m arasında değişkenlik görülmektedir. Aladağlar ve Bolkarlar'ın Akdenize bakan kesimleri, Amanoslar'ın batı yamaçlarının yıllık ortalama yağış miktarı 1200 mm nin üzerindedir (Çamlıyayla/Namrun 1118 m, Aladağ 1171 m). Genel olarak, 500 – 2000 m arasında, Torosların güneye ve güneybatıya bakan yamaçlarında yağışın artış gösterdiği gözlemlenmiştir. Yağışların mevsimlere göre dağılışında ise yağışların yarısına yakını kış aylarında, diğer kalan kısımları ise bahar aylarında yağmaktadır. İç kesimlerde, Akdeniz'in güney kısımlarına göre yağışların daha çok bahar aylarında arttığı görülmektedir. Kar yağışları ise kıyı şeridinden 1000

m ye kadar olan alanlarda nadir görülmekle beraber, daha yüksek seviyelerde, Kasım ayından başlayarak Nisan sonuna kadar kar yağışı varlığını gösterir.

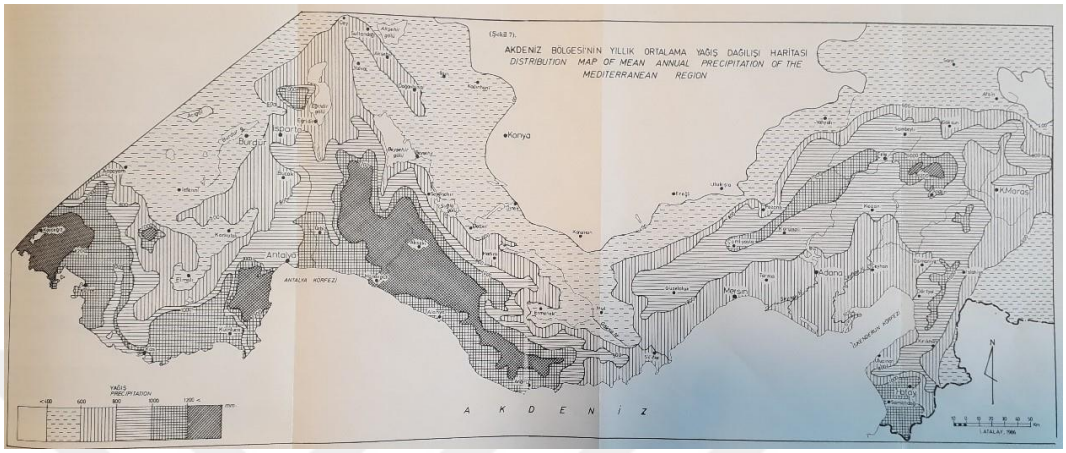

Şekil 2. 34: Akdeniz Bölgesi yıllık ortalama yağış dağılış haritası (Atalay, 1987a, şek. 7).

Bölgede iklim açısından önemli bir faktör rüzgârlardır. Dağlık Toros kütlesi ve güneyde büyük Akdeniz kütlesi üzerindeki basınç değerlerinden dolayı mevsimlere göre rüzgâr yönleri değişkenlik gösterir (Şekil 2.35). Ocak ayında, özellikle Mersin ve Adana'da hâkim rüzgâr yönü kuzeydoğu ve kuzeybatıdan yönelmektedir. Yaz dönemlerinde ise, Akdeniz'in oluşturduğu büyük alçak basınçtan dolayı hâkim rüzgâr yönü güneybatıdır. Dağlık kütlenin sıcaklık değerinin düşmesi ile birlikte, özellikle Ağustos ayının sonundan itibaren gündüzleri rüzgâr güneybatıdan, geceleri ise kuzey ve kuzeydoğudan gelmektedir.

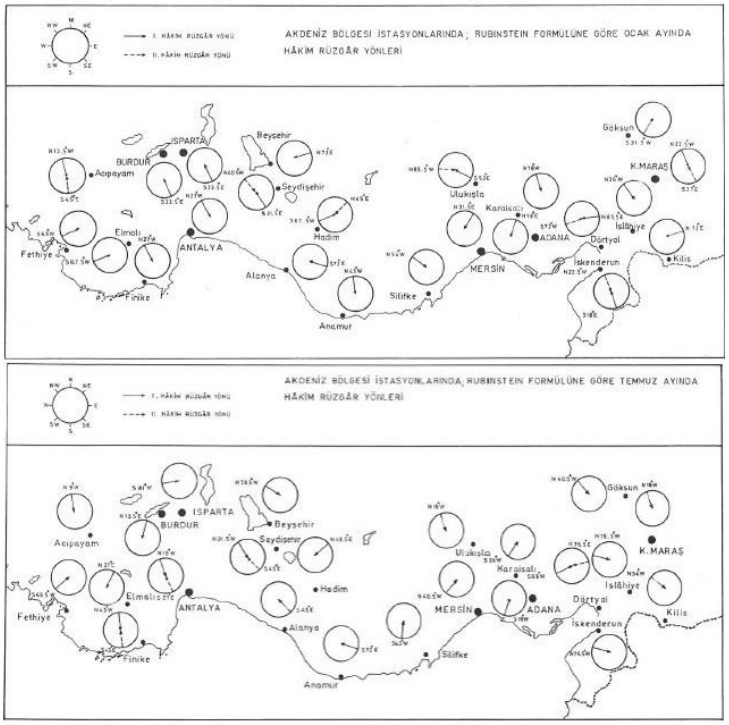

Şekil 2. 35: Ocak ve Haziran ayı hâkim rüzgâr yönlerini gösterir harita (Atalay, 1987a: 45, şek.9-10).

Yukarıdaki bilgiler göz önüne alındığında bölge genelinde çok nemli ve yarı nemli alanlar ortaya çıkmaktadır. Çok nemli alanlar Aladağlar'ın güney yamaçları ve Amanos Dağları'nın batı yamaçlarıdır. Buraları bu özelliğinden dolayı çok sık orman örtüsü ile kaplıdır. Orta Toroslar'ın büyük bir kısmı, Gülnar – Çamlıyayla arası yarı nemli bir kuşağa sahiptir. Bu özellikler ile tipik Akdeniz iklimi, Anamur'un batısından Amanoslar'a kadar olan alandan, 1000 m yüksekliklere kadar görülür. 1000 m üzeri, 2000 m ye kadar olan alanlar Akdeniz Dağ iklimi olarak tanımlanır. (Atalay, 1987a: 49)

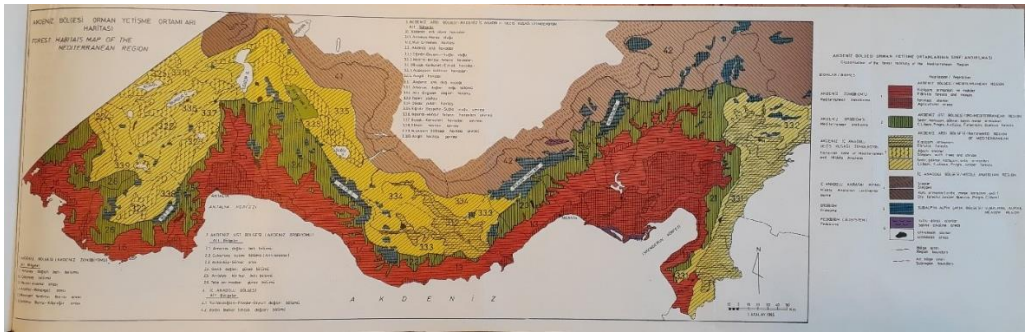

Şekil 2. 36: Akdeniz Vejatasyon haritası (Atalay, 1987a).

Akdeniz Bölgesi vejatasyon yayılımı olarak, İbrahim Atalay bu yayılımı 6 kuşak içerisinde tanımlamıştır (Atalay, 1988). Asıl Akdeniz kuşağı olarak adlandırılan alan, kıyı şeridinden, Torosların güneye bakan yamaçlarında 1000 – 1200 m yüksekliğe kadar ulaşan kuşaktır (Şekil 2.36). Bu kuşakta kızılçam ormanları ve bununla beraber çalı formasyonunda olan tesbih, akçakesme, mersin, yabani zeytin, yabani fıstık, kermez meşesi, defne, sandal, kocayemiş, keçiboynuzu, erguvan, zakkum ve hayıt görülmektedir (Atalay, 1987a: 60 – 61). Bu kuşağın yüksek kısımlarında meşe ve ardıçta dahil olmaktadır.

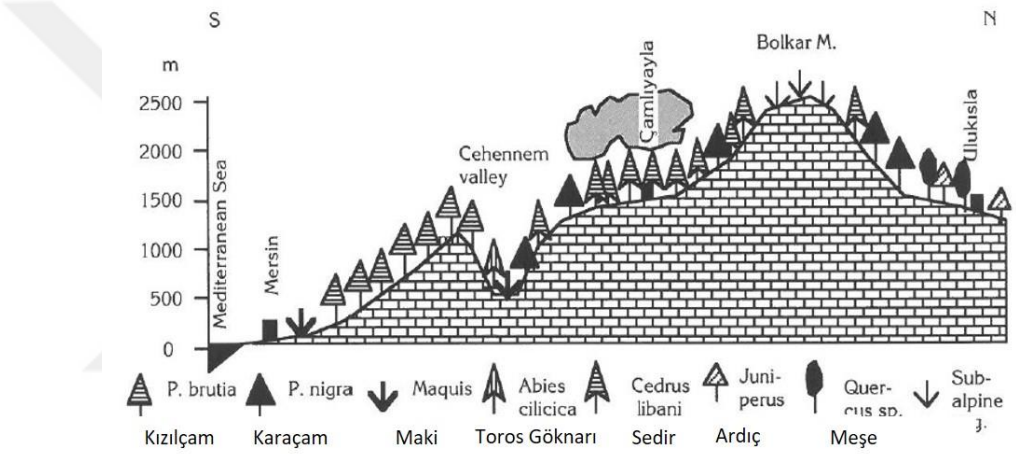

Şekil 2. 37: Toroslar, Mersin – Ulukışla Orman Çeşitliliğini gösterir kesit haritası (Atalay, vd., 2018: 626, fig. 8).

Asıl Akdeniz Bölgesi'nin bir üst kuşağı olan Akdeniz Üst Bölgesi'nde, sedir, karaçam, göknar, kayın, meşe ormanları hâkimdir (Şekil 2.37). Akdeniz Ardı Bölgesi ve İç Anadolu Geçiş Kuşağı olarak adlandırılan kuşakta ise genellikle iğne yapraklılar olarak bilinen karaçam, sedir, göknar, ardıç saf veya karışık hallerde bulunmaktadırlar. Bu kuşak genel olarak 1200 ile 2000 m arasındadır. Bu kuşağında üzerinde Subalpin Çayır bölgesi yer alır. 2000 – 2200 m rakımlardan sonra alpin çayırları hâkimdir. Aladağ ve Bolkar Dağları kısmında görülen alpin çayırlarından sonra, İç Anadolu Bölgesine özgün stepler ve kuru ormanlardan oluşan en kuzeyde yer alan vejatasyon kuşağı bulunur. Zeist ve Bottema ise ele aldığımız bölgeyi vejatasyonu olarak, Akdeniz kuşağı, Dağlık Ormanlar, iğne yapraklıların görüldüğü iç bölge ve subalpine olarak 4 kuşak (Şekil 2.38) içerisinde ele almaktadır (Van Zeist - Bottema, 1991: 24, fig. 4)

Şekil 2. 38: Akdeniz Bölgesi Bitki Örtüsü Haritası

(Atalay, 1987a, şek. 13).

Endemik türler açısında bölge Anadolu'da en zengin endemik alanlarını içermektedir. Adana'nın kuzeyinde yer alan Toroslar ve Amanoslar, Anadolu'nun en zengin endemik çeşitliliğinin görüldüğü bölgelerdir (Davis, 1965, Zohary, 1973: 310). Bitki örtüsünde Arkeoloji esasında bizi ilgilendiren durum, bölgenin Pleyistosen sonu ve Erken Holosen dönemlerinde nasıl bir vejatasyona sahip olduğudur. Bu olguda, önemli olan polen analizlerinin varlığıdır. Tez kapsamında ele aldığımız bölgede, Erken Holosen ve öncesini tanımlayacak bir polen analiz çalışması bulunmamaktadır. Yapılan çalışmalar (Karlıoğlu vd, 2016; Özalp vd, 2017; Altınözlü, 2004; Andric, 2010) ın çoğunda tarihleme yapılmamakla beraber, tarihlemesi yapılmış (Özalp vd, 2017) çalışmada ise günümüzden 5000 yıl öncesine kadar sonuçlar alınmıştır. Karlıoğlu ve arkadaşları tarafından, Orta Toroslar'da, Dağlık Kilikya'nın batısında, günümüz Gazipaşa İlçesi'nin kuzeyinde yapmış oldukları polen analiz çalışmalarında, günümüzden önce verdikleri tarihlere göre, 10.000 yıl öncesinde sedir, 10.000 – 8.300 yılları arasında ardıç ve kızılçam, 8.300 – 6000 yılları arasında ise göknar ve kızılçam'ın bölgede varolduğunu bildirmişlerdir (Karlıoğlu vd, 2016, 120).

Yakın bölge olarak, Amuk Ovası'nda 1996 yılında yapılmış polen analizi Holosen Dönemi anlayabilmemiz açısından yeterli olmadığı belirtilmiştir (Casana – Wilkinson, 2005, 34). Ayrıca, Amanos Dağları'nda, Zorkun ve Metisin yaylalarında ki turba depolarında, Van Campo tarafından palinolojik çalışmalar yapıldığı da bildirilmiştir. (Atalay, 1983: 63). Ele alınan bölgeye en yakın polen analizi sonuçları Kuzey Suriye'de Ghab Vadisi'nden elde edilmiştir. Bu alanda birden çok polen analiz çalışması yapılmıştır (Bottema 1978; Van Zeist – Bottema, 1991; Yasuda vd, 2000). Yapılan çalışmalarda 15.000 bin yıllık bir geçmiş kesintisiz açığa çıkmıştır.

İlk yapılan çalışmalarda, alt katmanlarda otsu bitkilerin oranın yüksek olduğu, ağaçların büyümesi için uygun sıcaklığın mevcut olmadığı belirtilmiştir (Van Zeist, 1982). Sonrasında, Ghab Vadisi'nin yamaç sınırlarında, ağaçlar özellikle meşe formasyonu günümüzden 10.800'den itibaren artış gösterdiği gözlemlenmiştir (Bottema, 1978). Bu katmanda hâkim olan ağaç türleri, meşe, fıstık, zeytin ve gürgendir. Younger Dryas'ta sıcaklıkların tekrardan düşüşe geçtiği Ghab Vadisi'nde gözlemlenmiştir. Günümüzden 10.000 – 8.000 yıl önce orman vejatasyonu tekrardan yükselişe geçer ve bununlar beraber yeni ağaç türleri olarak ceviz, asma, zeytin görülür (Van Zeist – Bottema, 1982: 282 – 283). Ghab Vadi'sinde sonraki yapılan çalışmalar, vadinin güneyinde gerçekleştirilmiştir. Bu çalışma sonucuna göre; günümüzden önce14.500 – 12.500 (calibre edilmiş tarihler), yoğun olarak pelin otu (artemisia) ve Chenopodiaceae (ıspanakgiller) son buzul çağının son aşamalarında hâkim otsu bitkiler olarak gözlemlenmiştir (Yasuda vd, 2000: 129). Ağaç olarak, cedrus libani yoğunluk göstermektedir. Bunun yanında fıstık da bulunmaktadır. Kalibre edilmiş günümüzden önce 12.500 – 9.000 tarihleri arasında, sedir devam etmekle beraber, meşe yoğun olarak gözlemlenmiştir (a.g.e, 130). Günümüzden önce 9.900 – 7. 000 tarihleri arasında meşe yoğunluğunu korumaktadır. Bu dönemde zeytin polenleri de yoğun olarak gözlemlenmiştir. PPNB döneminde yaprak döken meşelerin sayısında oldukça gerileme olduğu gözlemlenmiş, bu gerilemenin insan yoluyla gerçekleştiği belirtilmiştir. Bu durum geniş ölçekte dünyadaki ilk kayıt olduğu vurgulanmıştır.

Genel olarak bölge kapsamında ki değerlendirmeye baktığımızda (Van Zeist – Bottema, 1991), günümüzden önce 16.000 – 11.000 yıl aralığında, Doğu Akdeniz çevresinden alınan polen analizlere göre yapılan değerlendirmede, Orta Toroslar ve Çukurova'nın, ormanlık veya orman – step vejatasyonuna sahip olduğu (Şekil 2.39), günümüzden önce 8.000 yıl ve sonrasında ise ormanlık alanın söz konusu bölgede yoğunluğunun arttığı belirtilmiştir (a.g.e., 125).

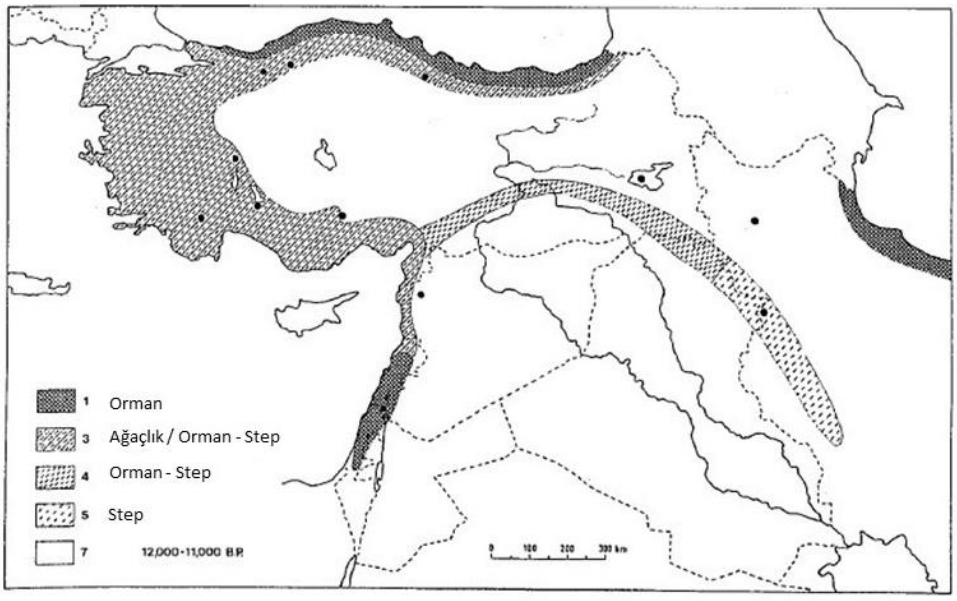

Şekil 2. 39: Günümüzden önce 12.000 – 11.000 yıl önce genel Vejatasyon (Van Zeist - Bottema 1991, fig. 43)

Bölgenin geçmişte ve günümüzde de zengin bir vejetasyona sahip olduğu açıktır. Bu durum tarihöncesinde bölgede yaşayan insanların bitkisel hammadde olarak çok zengin bir coğrafyada yaşadıkları düşünülebilir. Günümüzde, Efrenk Vadisi'nde yapılan bir çalışmada (Çakmak, 2010); kızılçam ağacından zift, çeşitli mutfak gereçleri, sedir ağacının katranından hayvanlar için ilaç, ardıç ağacından mobilya, mimari malzeme, tarım aletleri (orak, ellik), meşe ağacının külünden çamaşır yıkanması, meşe palamutundan un yapımı, pırnal meşesinden, kazma ve balyoz sapı, andız çekirdeği ve keçiboynuzundan pekmez, zeytin ağacı dalından sapan, çınar ağacı gövdesinde pekmez yapımı ve yine çınar ağacından tokuç yapımı, mersin bitkisinden çay yapımı, defne meyvesinden ilaçlık yağ yapımı, sandal ağacından kaşık yapımı, sumaktan baharat elde etme, mimari, dokumacılık ve sepet yapımında kargı kullanımı gibi çok çeşitli bitkisel üretim zincirleri gözlemlenmiştir. Sadece bir vadi havzasında gerçekleştirilen bu çalışma, bölgenin vejetasyon zenginliğinin, insanoğlu tarafından çok çeşitli kullanımın göstermesi açısından önemlidir. Ayrıca boya yapımında kök boya kullanımı (Karatepe Kilimleri), dağ çirişinden hamzan yapımı gibi, insan bitki ilişkisini gösteren birçok etnografik örnek bölgede bulunmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMA TARİHÇESİ

Çukurova'da 1930'lu yıllardan günümüze kadar, birçok kazı, yüzey araştırması ve araştırma gezisi yapılmıştır. Bölgedeki ilk kazılar 1930'lu yıllarda Gözlükule ve Yumuktepe'de başlamıştır. Hatta Yumuktepe'nin erken tabakalarından elde ettiği verilerin sonucunda J. Garstang, Yakındoğu Arkeolojisi için ilk kez Neolitik tanımını kullanmıştır (Caneva, 2003: 38). Fakat bu iki anahtar yerleşimin varlığına karşın, bölgenin tarihöncesi dönemlerine dair kapsamlı ve bütünleşik bir çalışma henüz gerçekleştirilmemiştir. Bölgenin tarihöncesi dönem potansiyelini ilk dile getiren araştırmacı 1950'li yıllarda Kılıç Kökten olmuştur. Kılıç Kökten, *"Tarsus-Antalya Arası Sahil Şeriti Üzerinde ve Antalya Bölgesinde Yapılan Tarihöncesi Araştırmaları"* başlıklı makalesinde, özellikle Anadolu'da, Paleolitik Dönem yerleşimlerinin batıda Antalya'da, doğuda ise Antakya'da yoğunlaştığını vurgulamış, bu iki bölge arasında kalan söz konusu alanda 1956 ve 1957 yıllarında araştırma gezileri düzenlemiştir (Kökten 1959). Bu geziler sırasında Taşucu – Sırtlanini Mağarası'nda yaptığı kazı çalışmaları, bölgede Üst Paleolitik Dönem'e ait materyalin bulunması açısından önem taşımaktadır.

1990'lı yıllarda tekrar kazılmaya başlanan Yumuktepe dışında bugün söz konusu dönemi içeren herhangi bir araştırma sürdürülmemektedir. Yüzey araştırmalarının sayısında bir artış görülse de bölgede bugüne kadar yoğun ve detaylı tarama yöntemi ile gerçekleştirilmiş bir yüzey araştırması da bulunmamaktadır.

Çukurova ve çevresinde bugüne kadar yapılan araştırmalarda, yüzey araştırmalarında, özellikle Neolitik Döneme tarihlenen bulguların tümü bölgedeki çok sayıda var olan höyüklerden elde edilmiştir. Bunun sonucu, yapılan araştırmaların çoğu höyüklerde gerçekleştirilmiş olmakla beraber, aynı höyükler farklı araştırmacılar tarafından defalarca ziyaret edilmiştir. Bu ziyaretler sonucunda bazı höyükler farklı isimlerle literatürde yerini almıştır. Yukarı Ova'da bu isim karmaşıklığı Serdar Girginer tarafından çalışılmış, farklı isim verilen höyükler, toplu olarak ele alınmıştır (Girginer 2006). Diğer bir durum, araştırmaların çoğunda yontmataş buluntuların incelenmeyip yalnızca rapor edilmiş olmasıdır. Araştırmacılar geç dönem sorunsallarına yönelik

çalıştıkları için, bölgenin yerleşim kronolojisi çanak çömlek gruplarına dayandırılmıştır. Bununla beraber bölgede halen temel referans olarak kullanılan Seton – Williams'ın yüzey araştırma sonuçları, Yakındoğu'nun eski kronoloji sistemine göre oluşturulmasından dolayı, bölgenin tarihöncesi dönemleri ile ilgili verilerin güncellenmesi gerekmektedir.

1840'lı yıllardan itibaren, Çukurova'daki birçok höyük gezginler tarafından bilinmektedir. 1845 yılında W.B. Barker, 1852 yılında V. Langlois, Tarsus – Gözlükule'de kazılar gerçekleştirmişlerdir (Girginer, 2000: 76). 1929 yılında, Hans Henning Von Der Osten, Çukurova'nın höyüklerini ilk ziyaret eden kişidir. Yaptığı araştırma gezisinde Çukurova'da 24 tane höyüğü ziyaret ettiğini bildirmiştir (Osten 1930: 55). Batıda Kız Kalesi'nden (Erdemli), doğuda Toprakkale (Osmaniye), kuzeyde Kozan – Kadirli hattı arasında kalan bölgede, bugünde bilinen başlıca büyük höyükleri ziyaret etmiştir. Fakat söz konusu yayınında ziyaret edilen höyükler ile ilgili bilgiler verilmemiştir. Yayınında bölge ile ilgili hazırladığı haritada (a.g.e: 43, map IV), daha sonraki çalışmalarda Neolitik Döneme tarihlenmiş olan Burun (Buruk), Kara Oghlu (Karaoğlan), Shötülü (Çotlu), Misis, Tirmil (Tırmıl / Kozan) ve Tulan (Tilan) gibi höyükleri de ziyaret ettiği anlaşılmaktadır.

1930 yılında, bölgenin höyüklerine yönelik ilk kapsamlı yüzey araştırmasını, Kıbrıs'ta da ilk Neolitik yerleşimi bulan İsveçli arkeolog Einer Gjerstad gerçekleştirir. Kıbrıs kültürünü daha iyi anlamlandırabilmek için gerçekleştirdiği çalışmaları (Gjerstad, 1934: 155), batıda Anamur'dan doğuda Misis'e kadar uzanmıştır. Ziyaret ettiği höyükler, batıdan doğuya; Tell Hüdüde (Silifke), Tömük, Soli, Souk Su (Soğuk Su / Yumuktepe), Çavaşli (Çavuşlu), Tirmir (Tırmıl / Mersin), Kazanli (Kazanlı), Kabarsanın Höyüğü, Hacı Bozan, Kestel, Zeitun Hüyüğü (Zeytinli), İncirlik, Kapür (Kürkçüler), Misis, Tanaverdi (Tanrıverdi), Jenice (Yenice)'dir. Çoğunlukla çanak çömlek üzerinden geliştirdiği kronoloji önerisine göre, el yapımı olan beyaz astarlı boyalı çanakların (White Slip Painted Hand Made) Neolitik Döneme ait olabileceğini belirtmiştir (a.g.e., 179). Makalesinde verdiği yerleşimlere göre çanak çömlek gruplarının dağılımını gösteren tablodaki veri ile bugünkü verilerimiz çelişmektedir (a.g.e: 176).

1934 yılında Hetty Goldman, Gözlükule kazısına başlamadan önce, bölgede bir yüzey araştırması gerçekleştirir. Yapılan araştırmada 41 adet yerleşimin ziyaret edildiği ve bunlardan 4'ünde, Zeytinli, Kabarsa, Domuztepe ve Gözlükule'de sondaj kazıları yaptıkları belirtilmiştir (Goldman 1935: 526). Ziyaret edilen yerleşimler ve höyüklerde yaptıkları sondaj kazılarının sonuçları yayınlanmamıştır.

1936 yılında John Garstang, Neilson Expedition adıyla bölgede yüzey araştırması gerçekleştirir (Garstang 1937). 100'ün üzerinde höyük ziyaret ettiğini ve bunlardan 2'sinde, İmamoğlu ve Çavuşlu Höyük'te tarihöncesi materyal gözlemlediğini belirtir (a.g.e: 55). Çavuşlu, Yumuktepe, Kazanlı ve Sirkeli höyüklerinde sondaj çalışmaları gerçekleştirir. Günümüzde Mersin il merkezi içerisinde kalan ve üzerinde mahalle yer alan Çavuşlu Höyük'te yaptığı çalışmalar önemlidir. Çavuşlu Höyük, Yumuktepe'nin kuş uçumu 3.25 km kuzeydoğusunda yer alır. Yumuktepe ile paralel nitelikli Neolitik materyal bulunan Çavuşlu Höyük (a.g.e: 56-57, Pl. XII), bölgede birbirine oldukça yakın çağdaş dönem yerleşmelerini göstermesi açısından önemlidir.

1942 yılında Remzi Oğuz Arık, Bitik Kazısı bitiminden sonra yaptığı Hatay gezisi sırasında bölgeye uğrar ve İncirlik, Kürkçüler, Misis, Çakaldere, Çokçapınar, Sirkeli, Kenedin/Kanadın (Kinet) höyüklerini ziyaret ettiklerini bildirir (Arık, 1944: 364-366). Von Der Osten'den Remzi Oğuz Arık'a kadar yapılan tüm araştırmalara ait malzemelerin, Adana Müzesi'ne teslim edildiği bildirilmiştir.

40'lı yılların sonuna doğru Kadirli'de Karatepe'nin keşfi ile İstanbul Üniversitesi Çukurova'da çalışmaları başlatır. T. Bossert, U.B. Alkım ve Halet Çambel önderliğindeki ekip Karatepe kazıları ile eş zamanlı olarak bölgede araştırma gezileri gerçekleştirir. U. Bahadır Alkım, 3. Mevsim Karatepe Çalışmaları sonrasında, yaptığı gezi esnasında, Kadirli'nin 30 km. kuzeybatısında yer alan Kalkan Kalesi'nin 250 m kadar güneyinde, kaya üzerine kazı çizi olarak resmedilmiş dağ keçisi figürlerinin tarihöncesine ait olabileceğini bildirmiştir (Alkım, 1950: 528- 529, Res. 27-28).

1951 yılında tüm Çukurova'da, bugünde halen ana referans yüzey araştırması özelliğini koruyan, Garstang Yumuktepe kazılarının ekip üyesi V. Seton – Williams tarafından gerçekleştirilen "Cilician Survey" projesi, Çukurova yüzey araştırmalarının ilk temel taşıdır. Seton – Williams, hem Aşağı Ova hem de Yukarı Ova da çoğunluğu

höyük olan 147 yerleşme gezmiş ve 7 höyüğe de ulaşamadığını bildirmiştir (Seton – Williams, 1954: 174). Eski kronolojiye göre çanak çömlek ayrımına yönelik düzenlenmiş çalışmasında, Son Neolitik olarak tanımladığı yerleşmeler arasında Tarmil, Şamsi ve Tatarlı höyükleri bulunur. Bu dönem ile birlikte Pre Halaf ve öncesine ait açkılı ve boyalı çanak çömleklerin tüm bölgede yoğun olarak ortaya çıktığı belirtir (a.g.e: 129). Bölgede son yapılan kronoloji çalışmaları sonucunda, Mersin Yumuktepe kronolojisine göre Neolitik Dönem MÖ 7000 – 5.500 yıllarına tarihlenir (Caneva, 2012: 12-13; Novak vd., 2017: 158). Yakındoğu kronoloji ile uyumlu olarak Yumuktepe'nin Halaf tabakası da Final Neolitik olarak adlandırılır. Bu kapsamda Seton – Williams'ın çalışmasına bakıldığında, ovada özellikle Son Neolitik Dönem ile birlikte yerleşim sayısında ciddi miktarda artış olduğu gözlemlenebilir (Harita 3.1).

Seton Williams'tan 10 yıl sonra 1961 yılında Fransız arkeolog Jean Perrot bölgede bir yüzey araştırması gerçekleştirir (Perrot, 1962). Bu çalışma, bölgenin tarihöncesi dönemlerini tanımlamak için yapılan ve yontmataş üzerinden bölgenin ilk tarım topluluklarının değerlendirildiği ilk çalışmadır. Goldman, Garstang ve Seton – Williams'ın yüzey araştırmalarında tespit ettikleri Neolitik ve Kalkolitik materyal veren höyükleri tekrardan ziyaret etmiştir. Bütün çalışmasını Yukarı Ova'da gerçekleştirir ve toplamda 18 yerleşimi ziyaret eder. Bunların 17'si höyüklerdir. Söz konusu yayınında höyüklerden topladığı yontmataş malzemenin çizimleri de yer almaktadır. Tek tanımlı Neolitik olarak ifade ettiği höyük, Çukurova Harası'dır. Çok sayıda obsidiyen yontmataş parçaları topladığı yerleşimde, tarım işletmesine ait siloların höyüğü tahrip ettiğini bildirmiştir (a.g.e: 9). Osmanlı'nın son dönemlerinde at harası olarak kurulan çiftlik, bugün de Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü'ne ait Çukurova Harası olarak kullanılmaktadır.

1976 – 1984 yılları arasında Halet Çambel başkanlığında, Aslantaş Baraj sahası içerisinde Mehmet Özdoğan öncülüğünde yüzey araştırmaları gerçekleştirilir. Yapılan araştırma sonucunda birçok döneme ait veriler elde edilmiştir. Gökahmetli Köyü'nün güneyinde yer alan, günümüzde su altında kalmış Otmanlı Höyük'te, Ubeyd Dönemi'ne ait veriler bulunmakla birlikte (Çambel, 1983: 155), Neolitik Dönem'e ait malzemenin olabileceği de bildirilmiştir[14].

[14] Prof. Dr. Mehmet Özdoğan ile yapılan görüşme.

Karatepe'nin karşı kıyısında yer alan Domuztepe'de 1983 yılında M. Özdoğan tarafından gerçekleştirilen çalışmalarda, ana kayanın üzerinde Neolitik Döneme ait olası çukur tabanlı bir kulübeye ait yapı parçaları, çanak çömlek ve yontmataş malzemeler bulunmuştur. Domuztepe'nin, MÖ. 7. binyıl sonuna ait olabileceği rapor edilmiştir (Çambel ve Özdoğan, 1984: 265).

1991 yılında Bartel Hrouda, Sirkeli Höyük'te (1994) kazı başlangıcı öncesinde, Sirkeli çevresinde yüzey araştırması gerçekleştirir. Çalışma sonucunda İncirlik ve Zwei (İki) Höyükler olarak adlandırdığı yerleşmelerde yontmataş malzeme bulunduğunu rapor eder (Hrouda, 1998: 431). Misis Dağları içerisinde yer alan Kızıldere Köyü'nün yaklaşık 3 km güneydoğusunda yer alan Zwei Höyük, Neolitik Dönem açısından farklı ve önemli bir konumda yer alan bir yamaç yerleşimidir. Aynı yıllarda İlknur Özgen ve M. H. Gates tarafından Yumurtalık – Dörtyol sahil bölgesinde de araştırmalar gerçekleştirilir (Özgen ve Gates 1993). Çanak çömlek üzerinden yapılan araştırma sonuçlarının değerlendirmesine göre, çalışılan alanda en erken Geç Kalkolitik verilere ulaşıldığı bildirilmiştir (Steadman, 1994). 2005 yılında Erkan Konyar ve Mustafa Hamdi Sayar'ın Yumurtalık'ta gerçekleştirdikleri envanter çalışmasında da tarihöncesi dönem verilerine rastlanılmamıştır (Konyar ve Sayar 2006). 2016 yılında söz konusu sahil şeridindeki bölgede var olan volkanik alanda, Bakiye Yükmen Edens tarafından başlanan "Erken Prehistorya ve Kilikya Bazalt Alanları" projesinin (Yükmen Edens 2017), bu bölgenin tarihöncesi dönemlerini ileriki yıllarda aydınlatması bakımından değerli, yeni bir çalışma olması açısından önemlidir. Bu araştırmanın yeni sonuçları yayımlanmıştır. Bu araştırma 2016 yılında başlamış ve günümüzde de devam etmektedir. Günümüze kadar Botaş Bazalt bölgesinde, Erzin'de ve Hassa bazalt bölgesinde yapılan araştırma sonuçları prehistorik dönemleri göstermesi bakımından son derece önemlidir. Özellikle, Yumurtalık'ın doğusunda bulunan Botaş Tesisleri'nin kuzeyindeki bazalt alanda yapılan yüzey araştırması sonucunda, erken prehistorya ile ilgili önemli sonuçlara ulaşılmıştır (Yükmen-Edens, 2018). Bu alanda, çakmaktaşından Orta Paleolitik, Orta Epi – Paleolitik, Neolitik dönemlere ait alet tipleri ve Son Neolitik Dönem'e ait olabilecek obsidiyen dilgi ve dilgiciklerin bulunduğu belirtilmiştir (a.g.e, 49). Özellikle C17 olarak numaralandırılmış alanda gözlemlenen yontmataş malzeme için Son PPNB ve Erken Neolitik olabileceği belirtilmiştir (a.g.e., 65).

2000'li yıllara gelindiğinde bölgede Misis Dağları çevresinde, Son Tunç Çağı ve Hellenistik dönem arasındaki sorunsala yönelik araştırma yapan Misis Höyük'ün ekip üyeleri (Salmeri vd, 2004) Misis Höyük'te (Salmeri – D'Agata 2006: 335) ve Ceyhan'ın karşı kıyısında kalan eski adıyla Havraniye'de (Geçitli) prehistorik verilerin bulunduğunu rapor etmişlerdir. (Salmeri – D'Agata, 2009: 122).

2002 yılında, Seton – Williams'tan sonra yapılmış en kapsamlı yüzey araştırmasını "Kizzuwatna Araştırmaları" adı altında K. Serdar Girginer gerçekleştirir. S. Girginer, 2002 – 2006 yıllarında özellikle Yukarı Ova'da ve Toros dağlık bölgesinde, bölgenin MÖ. 2.bin yıl sorunsalı üzerine çalışmalar gerçekleştirir. Yukarı Ova'da kısmen Kozan (Girginer vd., 2006) ve Ceyhan (Girginer, 2007; 2008; Girginer vd., 2008) ilçelerinde yüzey çalışmaları yapılmıştır. Özellikle Ceyhan'da yapılan çalışmalarda, literatürde bilinmeyen birçok höyük tespit edilmiştir. Söz konusu araştırmaların raporlarına göre Neolitik Dönem verilerine, Tatarlı, Hamdilli Beldesi Mezarlığı ve Salyan Höyük'te ulaşılmıştır. Bugün Ceyhan şehir merkezinin kuş uçumu 10.3 km doğusunda yer alan Hamdilli Mezarlığı, bölgede Neolitik Dönemin erken evrelerini göstermesi açısından büyük öneme sahiptir (Girginer 2007: 175-176). Seton – Williams zamanından itibaren Tatarlı Höyük'te Neolitik Dönemin varlığı bilinmekle birlikte, 2011 yılında Tatarlı höyük kazılarında bulunan bir taş mühürün Çanak Çömleksiz Neolitik B (Pre Pottery Neolithic) evresine ait olduğu belirtilmiştir (Girginer ve Collon 2014: 70). Bu veriler, Yukarı Ova'da Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem varlığını, çok az da olsa gösteren önemli verilerdir. 2006 yılı Ceyhan çalışmalarında, Misis'in kuzeydoğusunda yer alan Silvan (Salyan – Selimbeyin Höyüğü) höyükte, Samarra ve Erken Halaf dönemlerine ait çanak çömlek malzeme ile birlikte yontmataş malzemenin de bulunduğu bildirilmiştir (Girginer vd., 2007: 82).

2005 ve 2006 yıllarında, Erkan Konyar ve Mustafa Hamdi Sayar tarafından "Adana Höyükleri" adı altında yüzey araştırması gerçekleştirilir. Bu araştırmanın sonuçlarına göre toplamda 50 höyükte çalışma gerçekleştirilmiştir (Konyar 2006; 2007; Sayar ve Konyar 2007). Yukarı Ova'da Tilan, Tırmıl, Tepecikören, Pekmezci ve Oluğunönü'nde; Aşağı Ova da ise Çotlu Höyük'te Neolitik Döneme ait çanak çömlek malzemenin varlığı bildirilmiştir (Konyar, 2007: 87). Bunlardan, İmamoğlu yakınlarında bulunan Oluğunönü, bu araştırma sonucunda yeni bulunan bir yerleşim olmakla beraber, kaya üstü yerleşim tipine sahip olması açısından da önemlidir.

Aşağı Ova, Yüreğir Ovası'nda, yerel halkın Çotlu Dağı olarak adlandırdığı kireç kayalığın güneydoğu ucunda yer alan Çotlu (Kocahöyük) Höyük, kaliteli Koyu Yüzlü Açkılı (DFBW) çanak çömlekle beraber, yontmataş malzemenin bulunduğu önemli bir höyüktür.

Yukarı Ova'da, 2005 yılında, Osmaniye il sınırlarında, Füsun Tülek tarafından başlatılan "Osmaniye Arkeolojik Kültür Varlıkları Envanter Çalışması" kapsamında, Anavarza'nın hemen kuzeyinde yer alan Devletsiz Höyük'te, Neolitik Döneme ait çanak çömlek ve yontmataş malzemenin bulunduğu bildirilmiştir (Tülek 2007: 65; Tülek ve Öğüt 2014: 157). Aynı yıllarda Richard Posamentir ve Mustafa Hamdi Sayar'ın Anavarza'da yaptıkları çalışmalarda, Anavarza kayalık kütlesinin üzerinde obsidiyen ve prehistorik çanak çömlek malzemenin bulunduğu bildirilmiştir (Posamentir ve Sayar 2006: 342; Posamentir, 2011: 6).

Çukurova'da yaklaşık 90 yıldır yapılan yüzey araştırmaları, hava fotoğrafları kullanılarak yapılan alan tespit çalışmaları (Demir vd., 2006) ve 25.000 lik paftalar üzerinde gerçekleştirdiğim höyük ve höyük mevkii olarak adlandırılmış yer isimlerine göre, bölgede 200'e yakın höyük yer almaktadır. Özellikle 1950 yıllarından sonra, bölgede gerçekleştirilen yoğun tarım faaliyetleri ile onlarca höyük düzlenmiş ve maalesef yok olmuştur. 1960'lı yıllardan itibaren bu tahribat birçok araştırmacı tarafından rapor edilmiştir (Perrot, 1962: 7; Konyar 2006: 20-21; Demir vd., 2006: 195-196). Tarımsal faaliyetlerin yanında, bu süreç içerisinde bölgede yapılmış olan Çatalan, Eyner gibi yeni barajların su toplama sahalarında da sistematik herhangi bir araştırma geçekleştirilmemiştir. Hâlbuki ülkemizde baraj altında kalan arkeolojik varlıkların kurtarılmasına yönelik çalışmalar ilk defa bu bölgede, Seyhan Baraj Gölü'nde başlamış ve sonrasında Aslantaş Baraj Gölü'ndeki çalışmalarla devam etmiştir (Özdoğan, 2000, Akok, 1956, Çambel, 1983). Son zamanlarda Tarsus Sebil Vadisi üzerinde yapımına devam edilen Pamukluk Barajında da maalesef sistematik bir araştırma henüz yapılmamıştır. Bunun dışında bölgenin nüfus artışından dolayı şehirlerin genişlemesi ve maden ocaklarının yapmış olduğu tahribatlar da eklendiğinde tahribat boyutu ve potansiyeli aşırı derecede artmıştır.

Kültür varlıklarının tahribatı bu boyutta sürerken, bölgede yapılan arkeolojik araştırmalar büyük bir öneme sahiptir. Bölgenin tarihöncesi sorunsalına yönelik

araştırmalar yapılmamış olmasına karşılık, geç dönemler üzerine yapılan çalışmalardan, Neolitik Dönem ile ilgili çok sayıda veri elde edilmiştir. Yukarıda özet halinde verilen araştırma sonuçlarına göre, Çukurova'da Neolitik Dönem'e ait olan 31 adet yerleşim yeri tespit edilmiştir (Harita 3.1). Bunların çoğu Son Neolitik Döneme ait olmakla birlikte, Erken ve Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem bulgularına sahip yerleşimler de bulunmaktadır (Şekil 3.1).

Harita (Bkz. Harita 3.1) incelendiğinde, Neolitik Dönem yerleşim yerlerinin, ova ile dağ eşiği arasındaki sınırda olduğu belirgin olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle Yukarı Ova'da ova içerisinde görülen yerleşimler ise, bölgenin Erken Holosen döneminde, Ceyhan'ın olası yatak pozisyonunu göstermesi açısından önem kazanır. Yerleşim tiplerine baktığımızda, Neolitik Dönemle ilişkili verilerin çoğu höyüklerden gelmiştir.

Bugüne kadar yapılan araştırma sonuçları ve bölgede görülen tahribat nedeniyle kaybolan verilerle birlikte değerlendirildiğinde, bölgenin tarihöncesi dönemlerine yönelik çalışmaların acilen yapılması gerekmektedir. Fakat çoğunluğu yüzey malzemesi üzerinden yapılan bu çalışma genel bir çerçeve gösterebilecek olsa da, bölgede sistematik yüzey taramalarının yapılması kaçınılmaz bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır. Bölgede var olan büyük höyük kazılarında ve hiç kazılmamış başka höyüklerde, ileriki yıllarda Neolitik Dönem üzerine çalışmalar gerçekleştirildiği takdirde, Çukurova'nın Neolitikleşme sürecinin aydınlanacağı düşüncesini taşımaktayım.

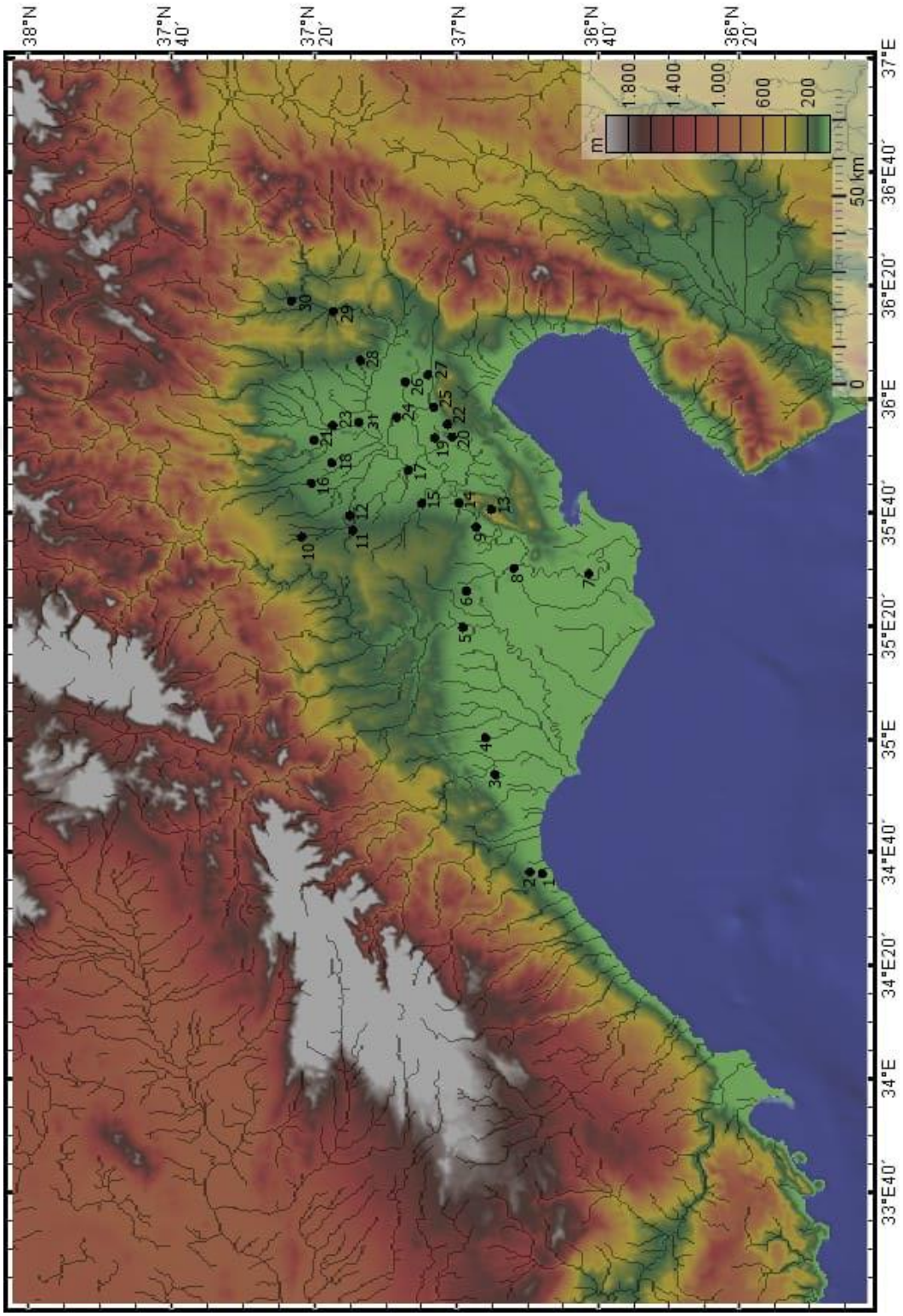

Harita 3. 1: Araştırma Tarihçesi kapsamında bilinen Neolitik Dönem yerleşim yerleri

(Harita, GeoMapApp'ten alınarak düzenlenmiştir (20.03.2019).

	Yerleşim Adı (Höyükler)	Konum
1	Yumuktepe	36.801 Kuzey 34.604 Doğu
2	Çavuşlu	36,830 Kuzey 34,609 Doğu
3	Gözlükule	36.912 Kuzey 34.895 Doğu
4	Hacı Bozan	36.935 Kuzey 35.004 Doğu
5	Tepebağ	36.988 Kuzey 35.328 Doğu
6	İncirlik	36.980 Kuzey 35.436 Doğu
7	Domuztepe	36.691 Kuzey 35.486 Doğu
8	Çotlu	36.868 Kuzey 35.502 Doğu
9	Misis	36.957 Kuzey 35.623 Doğu
10	Tepecikören	37.366 Kuzey 35.595 Doğu
11	Oluğunönü	36.868 Kuzey 35.502 Doğu
12	İmamoğlu	37.254 Kuzey 35.657 Doğu
13	Zwei	36.918 Kuzey 35.687 Doğu
14	Silvan / Salyan	37.020 Kuzey 35.711 Doğu
15	Yaşil	37.084 Kuzey 35.693 Doğu
16	Tırmıl	37.343 Kuzey 35.752 Doğu
17	Çukurova Harası	37.116 Kuzey 35.790 Doğu
18	Tilan	37.296 Kuzey 35.813 Doğu
19	Molla Ahmet	37.057 Kuzey 35.861 Doğu
20	Adatepe II	37.013 Kuzey 35.889 Doğu
21	Pekmezci	37.358 Kuzey 35.847 Doğu
22	Hamdilli Mezarlık	37.024 Kuzey 35.926 Doğu
23	Çukurköprü	37.337 Kuzey 35.880 Doğu
24	Pasçu	37.143 Kuzey 35.947 Doğu
25	Boz	37.056 Kuzey 35.976 Doğu
26	Tatarlı	37.123 Kuzey 36.050 Doğu
27	Sultan Tepe	37.070 Kuzey 36.071 Doğu
28	Şamsin	37.228 Kuzey 36.114 Doğu
29	Domuztepe / Aslantaş	37.292 Kuzey 36.258 Doğu
30	Otmanlı	37.388 Kuzey 36.312 Doğu
31	Devletsiz	37.293 Kuzey 35.922 Doğu

Şekil 3. 1: Araştırma Tarihçesi kapsamında bilinen Neolitik Dönem yerleşim yerleri

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

NEOLİTİK DÖNEM YERLEŞİM YERLERİ

4.1. Kazılar

4.1.1. Yumuktepe Höyük

Yumuktepe, bilindiği üzere Mersin şehir merkezi içerisinde, Müftü Deresi'nin (Soğuksu, Kızıldere, Efrenk) doğu yakasında, Akdeniz'den kuş uçumu ortalama 2 km kuzeyinde yer almaktadır. Çukurova'nın batısında, ovanın daraldığı kısmının başlangıcında konumlanır. Erdemli'ye kadar daralmaya devam eden ova içerisinde, Yumuktepe kadar büyük bir höyük daha bulunmamaktadır. Höyük yaklaşık olarak 250x200 m ölçülerine sahiptir. 1930'lu yıllarda kazıldığı sırada höyük 25 m yüksekliğe sahipken, günümüz yüksekliği, 1960'lı yıllarda höyüğün park haline getirilmesi nedeniyle. 23 metreye düşmüştür (Şekil 4.1). Bu dolgunun yaklaşık 11 metresi Neolitik Dönem tabakaları içermektedir (Ballossi-Restelli, 2017: 83). Höyük konisi toplamda 4.3 hektar alna sahiptir.

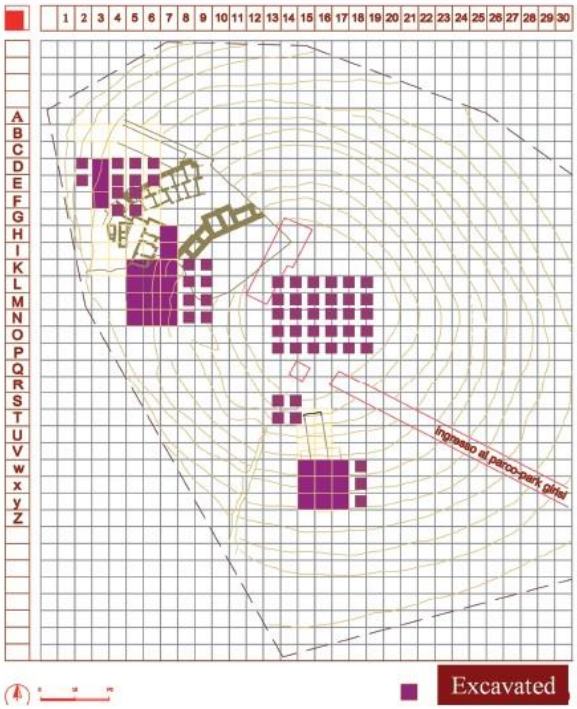

Şekil 4. 1: Yumuktepe durum planı

(Yumuktepe Kazı Arşivi).

Höyük tek bir koniye sahip gözükse de son dönem kazılarında, güney yamaç açmaları alanında, Hitit kültür dolgusunun üzerinin, yaklaşık 2 metre arkeolojik materyal içermeyen bir dolgu ile kapatıldığı anlaşılmıştır (Caneva ve Jean, 2016: 21). Bu aslında doğu ve batıda oluşan iki höyüğün arasının kapatılması durumudur. Ayrıca höyüğün doğu çeperi boyunca geçen asfalt yoldan da farkedileceği üzere, höyük dolgusu bu alandan doğuya doğru devam etmektedir. Bugün Demirtaş Mahallesi'nin altında, aslında Yumuktepe'nin doğu uzantısı yer alır ve olasılıkla bir aşağı şehir dolgusudur.

Doğal çevre olarak Müftü Deresi'nin denize ulaşmadan önce kendi vadisi içerisinde yığmış olduğu alüvyal dolgu üzerinde yer alır (Şekil 4.2). Aslında bunun test edilmesi gerekmektedir. Höyük bölgesinde yapılan jeolojik çalışmalar vadi içerisinde aluvyal dolgunun varlığını ve hemen sonrasında kırmızı renkli topraktan oluşmuş koluvyal dolguyu ve kaliş alanlarının olduğunun bildirir (Eren vd., 2015).

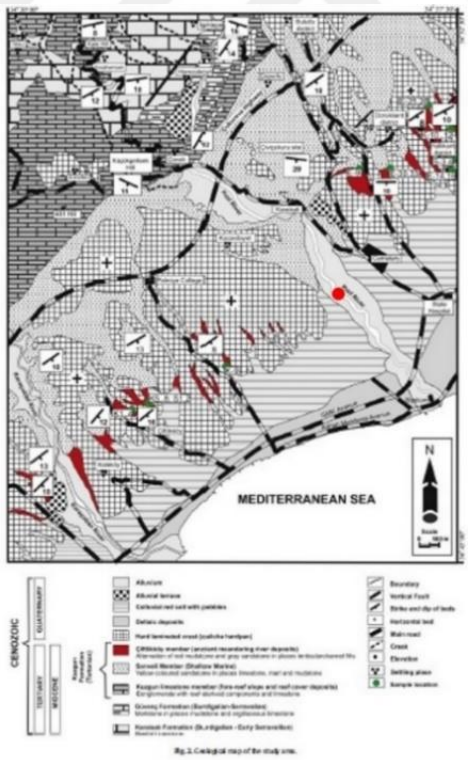

Şekil 4. 2: Müftü Deresi ve çevresi Jeoloji Haritası

(Eren vd, 2015:12, fig.2).

Son kazılarla birlikte yapılan jeomorfolojik çalışmalar, uydu fotoğrafları kullanılarak, Müftü Deresi'nin olası eski yatakları tespit edilmiştir. Çalışma sonucunda Müftü Deresi'nin, Yumuktepe Höyüğü kurulduğu zamanda, höyüğün doğusundan, Akdeniz'e doğru aktığı bildirilmiştir (Caneva ve Marcolongo, 2004). Bu çalışmalarda kıyı çizgisi ve Yumuktepe'nin konumu net olarak belirlenememiştir. Fakat Müftü Deresi'nin batıya doğru yatak değişimi sırasında höyüğün batı eteklerinde erozyon meydana getirdiği anlaşılmıştır (Şekil 4.3).

Şekil 4. 3: Yumuktepe Höyük, kuzeybatıdan görünüm

(Foto: Orkun H. Kayci)

Araştırma tarihçesine bakılacak olursa, 1930'lu yıllardan itibaren birçok araştırmacı tarafından ziyaret edilmiş bir höyüktür. İlk olarak 1930 yılında E. Gjerstad tarafından ziyaret edilmiştir (Gjerstad, 1934: 158). 1934 yılında H. Goldman, tüm ovada ziyaret etmiş olduğu 41 höyükten birisi de Yumuktepe olmalıdır (Goldman, 1935). 1936 yılı Kasım ayı sonunda J. Garstang, Neilson Expedition adına gerçekleştirdiği yüzey araştırmasında, Mersin Bölgesi höyüklerini de araştırır (Garstang, 1937). İlk olarak bugün Yumuktepe'nin kuş uçumu 3.2 km kuzeydoğusunda yer alan Çavuşlu Höyük'te bir sondaj kazısı gerçekleştirir (a.g.e., 56 – 64). Aynı zamanda Kazanlı Höyük'te de sondaj çalışmaları gerçekleştirmiştir. Fakat söz konusu bu iki höyük yerine Yumuktepe'de detaylı kazı çalışmalarına başlamıştır (Garstang, 1953). 1937 – 39 yılları arasında ilk kazı sezonu çalışmalarını gerçekleştirir. Sonrasında araya II. Dünya Savaşı'nın girmesi nedeniyle kazılara ara verilir ve 2. Sezon olarak 1946 – 47 yıllarında tekrardan höyükte çalışmaya başlar (Sevin, 2004: 16).

Bu erken araştırma ve kazı tarihçesi ile Anadolu'da tanımı yapılan ilk Neolitik yerleşim olmuştur (Ballossi – Restelli, 2006: 11). Ayrıca bu özelliği ile Yakındoğu'da da ilk kazısı yapılan Neolitik Dönem yerleşim yeridir (Caneva, 2003: 38). 1993 yılında İstanbul Üniversitesi ve Roma La Sapienza Üniversitesi ortak başkanlığında Veli Sevin ve Isabella Caneva çalışması başlar (Caneva ve Sevin, 2004). 2001 yılından sonrasında da, Isabella Caneva başkanlığında Yumuktepe kazısı günümüzde de devam etmektedir.

Periodization	Approximate Date	Levels (Garstang)
Early Neolithic	*7000–6100 BC*	XXXIII–XXVIII
Middle Neolithic	*6100–6000 BC*	XXVII–XXVI
Late Neolithic	*6000–5800 BC*	XXV
Final Neolithic	*5800–5500 BC*	XXIV Ḥalaf Culture
Early Chalcolithic	*5500–5000 BC*	XXIII–XX
Middle Chalcolithic	*5000–4500 BC*	XIX–XVI
Late Chalcolithic	*4500–3800 BC*	XV–XIV Corresponds to Late 'Ubaid Culture
Early Bronze Age	*2800–2000 BC*	XIII–XII
Middle Bronze Age	*2000–1550 BC*	XI–X–IX (early excavations)
Late Bronze Age	*1550–1200 BC*	VIII/VII–V (early excavations) IX–V (new excavations: southern Trench)
Middle and Late Iron Age	*900–350 BC*	IV–III
Late Roman/Early Byzantine	*4th–7th c. AD*	II (?)
Middle Age	*1000–1300 AD*	I

Şekil 4. 4: Yumuktepe Höyük kronolojisi
(Novak, vd., 2017: 158).

Son çalışmalarla beraber Yumuktepe'nin eski ve yeni kazıların karşılaştırılmalı stratigrafisine göre, Garstang'ın alt ve üst olarak 2 bölüm altında incelediği Neolitik Dönem tabakaları (XXXIII – XXV), günümüz kazıları ile Neolitik Dönem 4 ana evre içerisinde değerlendirilmiştir (Şekil 4.4). Yeni kazılarda Final Neolitik olarak adlandırılan tabaka, eski kazıların İlk Kalkolitik tabakasına (Halaf ve öncesi) karşılık gelmiştir. 2 sigma yöntemi ile kalibre edilmiş tarihlere göre, Erken Neolitik evresi MÖ 7000 – 6200 yılları arasına; Orta Neolitik evresi MÖ 6200 – 6000 yılları arasına, Son Neolitik evre MÖ 6000 – 5.800 yılları arasında ve Final Neolitik olarak adlandırılan Halaf ile çağdaş son evre MÖ 5.800 – 5.500 yılları arasına tarihlenmiştir (Novak, vd., 2017; Caneva, 2012).

Yumuktepe'de yeni dönem kazıları ile birlikte, Neolitik Dönem üzerine interdisipliner çalışmalar gerçekleştirilerek (Caneva ve Sevin, 2004; Caneva ve Köroğlu, 2010)

yerleşimin stratigrafisi (Caneva ve Marcolongo, 2004), Neolitik Dönem evrelerinin genel yerleşim tipleri (Caneva 2004a; 2004b; 2012, Caneva ve Jean, 2016) yerleşimin çevre koşulları (Caneva ve Marcolongo, 2004), besin ekonomisi (Fiorentino, 2004; Buitenhuis, 2004) ve çanak çömleği (Balossi-Restelli, 2004; 2006; 2017) ve yontmataş buluntuları (Zambello, 2004, Altınbilek – Algül, 2011; Lovino, 2004) detaylı olarak araştırılmış ve yayınlanmıştır.

Yumuktepe'de Neolitik Dönem tabakaları höyüğün kuzeybatısında, Garstang'ın "Trench A" olarak adlandırdığı alanda bulunmaktadır (Garstang, 1953: 11). Daha sonraki kazılarda kuzeybatı alanda çalışılarak Neolitik Dönem aydınlatılmaya çalışılmıştır (Caneva, 2004c: 60) (Şekil 4.5).

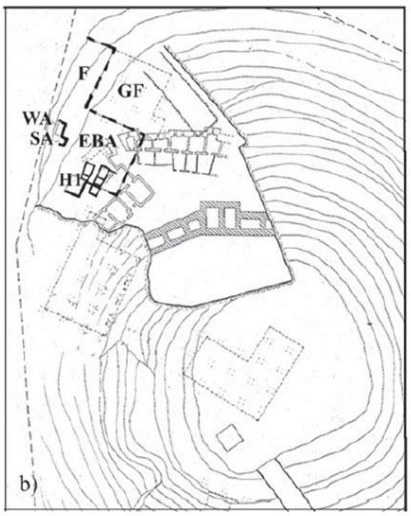

Caneva's trenches	Stratigraphic correspondence
Pit trench WA	Pre- XXXIII
SA, H1	XXXIII-XXVII
F 1-2	XXIX-XXVIII, XXIV and later (terraces)
EBA 1-6, F, NA, H1	XXVII-XXVI, XXV-XXIV
GF 1-6	XXIII-XX

Şekil 4. 5: Yumuktepe Neolitik açma alanlarını gösterir durum planı (Balossi – Restelli, 2017, fig. 9.1b; Balossi– Restelli, 2006, tablo.2.2).

Erken Neolitik evre, WA, SA, H1, F1-2, D2-3 plankarelerinde açığa çıkmıştır. Erken Neolitik dönem dolgusu höyüğün en yüksek dolguya sahip evresidir ve 8 m bir dolguda gözlemlenmiştir. Açılan alanlarda en erken tarihler WA ve SA olarak adlandırılan sondajlardan gelmektedir. Söz konusu bu sondajlarda, mimari bir kalıntıya rastlanmamakla beraber, tüm Yakındoğu'da görülen ve ilk çanak çömlek mal grubu olarak tanımlanan, koyu yüzlü açkılı[15], mineral katkılı çanak çömlek grubu

[15] Her ne kadar light coloured adında adlandırılsa da, yoğun mineral içeriği, açkılı oluşu, açık kahve renge sahip olması, aslında Koyu Yüzlü geleneğini yansıttığı düşünülmektedir.

(Light coloured burnished and slipped ware) bu sondaj açmalarında bulunmuştur (Balossi – Restelli, 2017) (Şekil 4.6).

Şekil 4. 6: Yumuktepe'de en erken döneme tarihlenen koyu yüzlü açkılı, mineral katkılı mal grubu örnekleri
(Balossi – Restelli, 2017, fig.9.2).

Erken Neolitik evreye ait tabakalar çok sınırlı bir alanda açığa çıkarılmıştır. Erken Neolitik ile ilgili tüm veriler, yaklaşık 5 yıl öncesine kadar 8 m lik yüksekliğinde bir dolguya sahip olan alanın, sadece 3 x 6 m lik bir alandan elde edilmiştir. Bu durum Garstang kazıları için de geçerlidir. Erken Neolitik evre, mimari olarak dal örgü (wattle and daub) yapıların varlığı bildirilmiştir (Caneva, 2012: 3). Son yıllarda yapılan çalışmalarda, Erken Neolitik açma alanı genişletilmiş ve bugüne kadar bilinenden farklı sonuçlara ulaşılmıştır (Şekil 4.7). D2 ve D3 plankarelerinde gerçekleştirilen çalışmalarda, alan üst tabakalar nedeniyle tahrip olsa da, kerpiç duvarlara, taş temelli oval planlı duvar parçaları ve kırmızı boyalı ocak gibi yapı elemanlarına ait kalıntılar açığa çıkmıştır. Höyükte teraslama işlemi Son Neolitik evrede başlamış, Orta Kalkolitik ve Bizans dönemlerinde de devam etmiştir. Erken Neolitik alanlarda sözü edilen dönemlere ait teraslama işleminden dolayı, üst dönem tabaka tahribatı oldukça yüksek olarak karşımıza çıkmaktadır. D2 ve D3 plankaresinde 2017 yılı çalışmalarında, Son Neolitik mezar çukurunun hemen altında, tabanı en az 7 kere kırmızı boya ile sıvanmış, kare planlı bir ocak kalıntısı açığa çıkarılmıştır (Şekil 4.8). 2018 yılında boya evrelerini tespit etmek amacıyla yapılan çalışmada, ocağın altında daha erken bir ocak kalıntısının da var olduğu anlaşılmıştır.

Şekil 4. 7: 2018 yılı Erken Neolitik Dönem tabakası kuzeybatıdan görünüm (Foto: Orkun H. Kayci).

Şekil 4. 8: Erken Neolitik kırmızı boyalı ocak kalıntısı (Foto. Isabella Caneva).

2018 yılı çalışmalarında, E2 ve E3 plankarelerinde, söz konusu ocak kalıntısının hemen doğusunda çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Yapılan çalışmalarda oval taş temele sahip, yoğun kerpiç döküntülü bir yapının küçük bir kısmı açığa çıkarılmıştır (Şekil 4.9).

Şekil 4. 9: 2018 yılı Yumuktepe Erken Neolitik tabaka yapısı (Foto: Orkun. H.Kayci).

2015 – 2018 yılları arasında, Yumuktepe Erken Neolitik Dönemi daha iyi anlamlandırabilmek amacıyla, mevcut açmalarının kuzeyinde, 8 x 4 metrelik bir alanda, Erken Neolitik alan genişletilmiştir. Bunun sonucunda bugüne kadar bilinen dal örgü mimari yapı kalıntıları ve silo kalıntılarından bambaşka mimari yapılar ve evreleri ile karşılaşılmıştır. Tam tabakalanma çalışmaları henüz yapılmamış olsa da, Erken Neolitik Dönem'de en az 5 yapı evresinin olduğu tespit edilmiştir. En alt evreden itibaren kerpiç kullanımı söz konusudur. Kerpiçlerin çoğu kırmızı kilden olup, bunun yanında kahverengi, sarı ve sarı – ince kum taneli kerpiçlerinde kullanıldığı görülmüştür. Mimari için en az üç kil kaynağını kullandıkları belirgindir. Kerpiçlerin çoğu homojen killerin kurutulmasıyla yapılmıştır.

Mimari evrelerin hem üst üste biniyor oluşu, hem de höyükte sonraki dönemlerde yapılan teraslama işlemleri nedeniyle, alanda sadece yapıların parçaları açığa çıkarılmıştır. Bunlar içerisinde alt evrelerde eliptik hat veren, olasılıkla oval yapılara ait taş temel duvarlar ve hemen üzerinde kerpiçleri ile belirgin olarak açığa çıkmıştır (Şekil 4.10).

Şekil 4. 10: Yumuktepe Erken Neolitik Dönem mimari yapı evreleri (Foto: Orkun.H.Kayci).

Çanak çömlek olarak yukarıda açıklanan en erken gruptan sonra, yine mineral katkılı, koyu yüzlü, daha çok kahverengi renk tonlarında, açkılı bir mal grubu karşımıza çıkmaktadır (Caneva, 2012: 4). Bu mal grubu koyu yüzlü geleneği temsil etmekle beraber, fırınlamadan ötürü kahverengi, gri ve siyah tonlardadır ve bir sonraki Orta Neollitik'te ortaya çıkan çok kaliteli DFBW örneklerinin öncüleri olarak değerlendirilmektedir[16]. Ayrıca Erken Neolitik evreye özgü ayrı bir grup, yine aynı açkılı mal grubunun üzerine işlenmiş olan impresso mal grubudur. İmpresso grup içerisinde gözlemlediğimiz en yaygın grubu tarama baskı bezeme (rocker) grubu oluşturmaktadır (Şekil 4.11). Bu grubun çok çeşitli örnekleri, son yapılan kazılar sayesinde ele geçmiştir. Bu grubun yanında tırnak baskı da önemli bir çoğunluğa sahiptir (Şekil 4.14). Bununla beraber, derin uçlu sıralı bir tarak ile yapılanlar, basit ve karışık noktalılar, üçgen çiziler bulunmaktadır. Erken Neolitik alanda ortaya çıkan ve değerlendirmeye alınan impresso çanak çömlek, tip olarak kapalı formlarda, orta büyüklükteki çanak formlarında görülmektedirler.

[16] Isabella Caneva ile yapılan özel görüşme

Şekil 4. 11: Yumuktepe impresso çanak çömlek örnekleri, rocker örnekleri (Foto: H. Tümer).

Rocker bezeme genellikle çanak ve küçük çömlek formlarında karşımıza çıkmıştır. Açık kahve ve iyi açkılı örnekleri belirgindir. Yoğunlukla tekli rocker olarak görülmektedir. Az sayıda çoklu rocker örnekleri de bulunmaktadır. Rocker en erken evrelerden itibaren kendini göstermektedir. Tüm gruplar içerisinde yoğun olarak görülmektedir.

Şekil 4. 12: Yumuktepe impresso çanak çömlek örnekleri, basit noktalılar (Foto: H. Tümer).

Basit noktalılar, genellikle hem çanak hem de çömlek formlarında karşımıza çıkmıştır. Tipik olarak ağız kenarının hemen altına nokta sırası yapılmasıyla diğerlerinden kolayca ayırt edilebilmektedir (Şekil 4.12).

Şekil 4. 13: Yumuktepe impresso çanak çömlek örnekleri, derin uçlu tarak baskı örnekleri

(Foto: H.Tümer).

Derin uçlu tarak baskı olarak adlandırdığımız bu grup genellikle diğer gruplara göre daha büyük kaplarda, çömlek formlarında bulunmaktadır (Şekil 4.13). Genellikle bezeme ağız kenarından gövdeye doğru inen sıra halinde uzun ve kısa çizgilerden oluşmaktadır. Çizgiler arasındaki aralıkların eşit olmasından dolayı bir tarak ile yapıldıkları belirgindir. 4 sıra çizgiler 4 dişli bir tarağı gösterse, bazı örneklerde 8 sıra çizgi bulunmaktadır. Olasılıkla aynı tarak yan yana kullanılmıştır. Zaten bu kullanımdan dolayı bu örneklerde, çizgi arasındaki aralıklarda eşitsizlik görülmektedir.

Şekil 4. 14: Yumuktepe İmpresso çanak çömlek örnekleri, Tırnak Baskılar

Tırnak baskı genellikle daha küçük boyutlu çanaklar üzerinde kendini göstermektedir. Ayrık, bitişik ve çoklu sıralı örnekleri bulunmaktadır. Tüm bir kap ele geçirilmemiş olsa da kabın tüm gövdesine işlendiği belirgindir. Aycık formunda daha kalın çizgilere sahip olanlarda bu grup içerisinde ele alınmıştır (Şekil 4.14).

Şekil 4. 15: Yumuktepe, Erken Neolitik İmpresso örnekleri, karışık noktalılar (Foto: H. Tümer).

Karışık noktalılar olarak adlandırdığımız bu grup örnekleri sadece amorf parçalardan tespit edilmiştir. Kap yüzeyi oldukça ıslakken yapıldıkları belirgindir. Bezemeler nokta ya da virgül görünümdedirler. Çok ıslak yüzeye çok sert olmayan esnek bir alet ile yapıldıkları düşünülmektedir. Alet olasılıkla çok dişli bir tarak olmalıdır (Şekil 4.15).

Şekil 4. 16: Yumuktepe, Erken Neolitik İmpresso örnekleri, üçgen çiziler (Foto: H. Tümer).

Sadece iki örnek ile temsil edilen, üçgen çizili olarak tanımlanan grup küçük boyutlu çanaklarda görülmektedir (Şekil 4.14). Çanakların ağız kenarları boyunca ince kısa çizgiler bulunmaktadır. Sonrasında bu çizgi sırası gövdeye doğru üçgen sıra oluşturur şekilde birleşmektedir. Açkılı olan örnekte çizgi sıralarının içerisi kireç ile doldurulmuştur.

Genel olarak değerlendirdiğimizde, rocker, derin uçlu tarak örnekleri ve tırnak baskılar en yoğun grupları temsil etmektedirler. Form açısından, tırnak ve üçgen çizgi sıralı impresso örnekleri küçük boylu çanaklarda kendini gösterir. Derin uçlu tarak ile yapılmış örnekler çömlek formlarında bulunmaktadır. Rocker derin çanak ve küçük çömlek formlarında görülmektedir (Şekil 4.17). Basit noktalılar, mal grubu açısından diğerlerine göre daha özensiz bir mal grubu üzerinde görülmektedirler. Bu özellikleri ile söz konusu bu sembolizma ile farklı işlevlere sahip bir üretimin varlığını gösterdiği düşünülebilir. Aynı durum, Yumuktepe'de çok iyi kaliteli DFBW örneklerinin formları açısından da ele alındığında farklı işlevlere ve kullanım özellikleri görüldüğü bildirilmiştir (Balossi – Restelli, 2006). Erken Neolitik dönemde de, farklı formlar üzerinde çeşitli impresso bezemenin bulunuşu, Yumuktepe Erken Neolitik Dönem insanının, bu kaplara farklı anlamlar ve işlevsellik yüklemiş olabileceği akla gelmektedir.

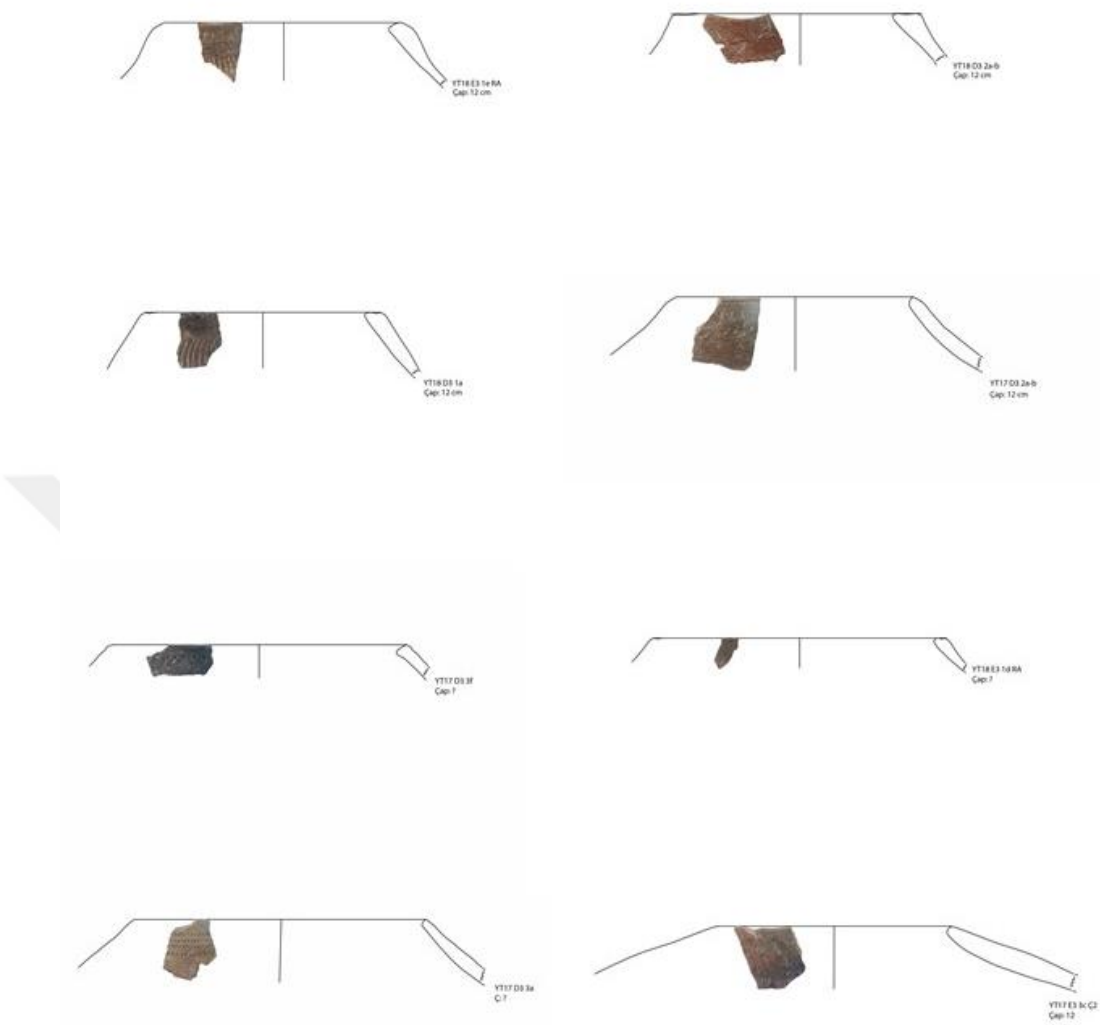

Şekil 4. 17: Yumuktepe Höyük, impresso örnekleri

(Çizim: O. Emre Köse).

Balossi – Restilli, tarafından yapılan Yumuktepe çanak çömlek çalışmalarında, Yumuktepe, Amuk ve Rouj Bölgelerinde impresso grubunun 2 ayrı evrede görüldüğü belirtilmiştir (Balossi, 2004, fig.3). İlk evrede yoğunlukla tırnak baskı bezemenin olduğundan söz edilmektedir. Aynı çalışmada rocker tip Rouj Bölgesinde 2c evresinde geldiği de bildirilmiştir. XXXIII – XXVIII tabakaları arasında yeni dönem kazılarında derin uçlu tarak baskı ve çok az sayıda rocker örneği bilinmektedir (Balossi – Restelli, 2006, Pl. 2. 39). SA sondajında ve F2 açmasının erken evrelerinde de derin uçlu tarak baskı ve rocker örnekleri daha önceki yıllarda bulunmuştur (Balossi – Restelli, 2017, fig.9.4). Garstang döneminde, Erken Neolitik tabakalarda da tırnak ve rocker baskının

varlığı bilinmektedir (Burkitt, 1939, pl. XXXVIII). Orta Neolitik tabakada rocker olarak adladırılan örnek, kaliteli DFBW üzerine iki sıra çift noktalamadan oluşan, kabın gövdesinde oval hatlı dalga şeklinde devam eden bir türdür (Şekil 4.18). Erken Neolitik impresso ürünlerinden çok farklıdır. Bunun yanında, açkısız koyu yüzlü parçalarda, ağız kısmının altında yer alan kabarma üzerinde de kısa çizgilerden yapılmış çizi bezeme görülmektedir (Balossi – Restelli, 2017, fig. 9.6) Orta Neolitikte DFBW haricinde, orange ware üzerinde de parmak baskı olarak impresso örnekleri bulunmaktadır (Şekil. 4.17) (Balossi – Restelli, 2006, pl.2.38; 2017, fig.9.5).

Şekil 4. 18: Yumuktepe Orta Neolitik Dönem, İmpresso örnekleri (Foto. Orkun H. Kayci).

Yontmataş olarak en yoğun grup obsidiyendir. Obsidiyenden de tip açısından baskın olan grup, baskı dilgilerdir. Ayrıca belirgin bir grup olarak Garstang'ın delici olarak belirtmiş olduğu, baskı dilgiden yapılmış "Yumuktepe Tip Delici" grubu (Şekil 4.19) bulunmaktadır (Zambello, 2004; Altınbilek – Algül, 2011). Bu evredeki obsidiyenlerin hepsinin Göllüdağ kaynaklı olduğu bildirilmiştir (Caneva, 2012). Tüm yontmataş içerisinde obsidiyen %88.9 orana sahiptir (Altınbilek-Algül, 2011: 14). Çakmaktaşının %40'ı yonga olup, tek iki yönlü çekirdek, bu hammadde grubuna aittir (a.g.e, fig.2).

Şekil 4. 19: Yumuktepe tip delici grubu

(Caneva – Köroğlu, 2010, f.g28)

Yapılan botanik çalışmalarda, Erken Neolitik evrede, evcilleştirilmiş mercimek, bezelye ve burçak, yabani meyve, yabani zeytin, yabani incir ve yabani fıstık tohumları bulunmuştur (Bereket, 1998). Zeytin tüketimi ile ilgili olarak tüm Yakındoğu'da bilinen ilk kullanım Yumuktepe'den bilinmektedir (Gürbüz vd., 2018). Zooaarkeolojik çalışmalarda, evcilleştirilmiş sığır ve keçi – koyun ve az sayıda domuz olduğu bildirilmiştir. (Buitenhuis ve Caneva, 1998; Minniti, 2008).

Küçük buluntu olarak bu evreye özgü en belirgin grup, taştan yapılmış baskı mühürlerdir. Orta Neolitik evre Garstang'ın tabakalanmasında XXVII ve XXVI. tabakalara denk gelmektedir. Garstang kazılarında, XVI. tabakada, dar bir koridorla ayrılan iki farklı bölme ortaya çıkarılmıştır (Garstang, 1953: 27). Duvarlar çift sıra taş tekniğinde yapılmışlardır. Taşlar dere yatağından alınmış taşlardır ve içerisinde birleştirici bir unsur olarak çamur harç bulunamamıştır. Garstang burayı 309 numaralı alanı avlu olarak değerlendirmiş ve bu alanın batısında kalan küçük odacıklardan oluşan bölmeleri de depo olarak nitelendirmiştir. Erzak odaları olarak yorumlanabilecek bu küçük odaların, üstten el merdiveni kullanılarak girilen bodrum kat odaları olduğu varsayılmaktadır (Naumann, 1998: 363). Bu XXVI. tabakadaki mimari sistemin doğuya doğru uzadığının bildirmektedir. XXVI. tabakanın hemen üzerinde bulunan XXV. tabakada ise yoğun olarak hayvan kemiklerinin çıkması ve kısmi olarak bulunmuş çift taş sıra döşeli duvarlar daha bir geniş alanı kapsamaktadır. Bu sebepten ötürü bu tabakadaki yarım açığa çıkartılmış büyük odalar, Garstang tarafından hayvan ağılı olarak değerlendirilmiştir (a.g.e., 29). Yeni kazılarda EBA kompleks alanı olarak belirtilen açma grubunda, mimari bir kalıntıya rastlanılmamıştır ve buranın bir açık alan olabileceği belirtilmiştir (Caneva, 2012: 5).

Şekil 4. 20: Yumuktepe Orta Neolitik çanak çömlek grubu (Balossi – Restelli, 2017, fig.9.7).

Bu evrenin çanak çömleği F. Balossi Restelli tarafından doktora tezi olarak ayrıntılı çalışılmıştır. (Balossi – Restelli, 2006; Balossi, 2004). Bu evre, karakteristik olarak klasik DFBW çanak çömleği ile bilinmektedir (Şekil 4. 21) (Caneva, 2012: 6). Rouj 2 c evresi ile çağdaştır (Balossi, 2004). Özel amaçlı bir kullanım söz konusudur (Balossi – Restelli, 2006). Daha çok gri ve siyah renkler hâkimdir. İmpresso bezeme bu grup üzerinde, açkılama sırasında yapılmış çizi kazıma olarak görülmektedir (Caneva, 2012: 6). Bu evrede tanımlanmış en az 6 çanak çömlek grubu bulunmaktadır (Balossi – Restelli, 2006: 18-19) bunların en başlıcası pinkish - orange ware olarak adlandırılan en yaygın görülen gruptur (Şekil 4. 20).

Şekil 4. 21: Yumuktepe Orta Neolitik Dönem, DFBW örnekleri (Balossi – Restelli, 2017, fig.9.8).

Yontmataş olarak bu evrede, çakmaktaşında artış olduğu, obsidiyenin yine de yaygın olarak kullanılıldığı bilinmektedir (Caneva, 2012: 6). Erken Neolitik evredeki geleneğin bu evre de devam ettiği vurgulanmıştır.

Son Neolitik evrede kalıcı konutların yapıldığı bilinmekle beraber (Caneva, 2012: 7), dörtgen biçimli, kuzey – güney doğrultuda yapılar bulunmuştur (Caneva, 2010: 26). Bununla beraber yerleşim büyüdüğü için höyük yamacında teraslama işlemleri başlamıştır (Caneva, 2004b). Bu evre ile birlikte ilk defa mezarlar açığa çıkarılmıştır. Bu evrede dörtgen yapılardan farklı olarak oval planlı bir yapı da bulunmuştur (Caneva, 2012:7). Taş döşeli büyük silolar yapı elemanları olarak bu evrede karşımıza çıkmaktadır.

Şekil 4. 22: Son Neolitik evre çanak çömlek örnekleri

(Caneva – Köroğlu, 2010, fig.48).

Bu evrede çanak çömlek ile birlikte, birçok üretimde alanında değişiklikler görülmektedir. Yün eğirme, giyim ve takı üretiminin yanı sıra, çanak çömlekte de yoğun olarak boya bezeme hâkim olmuştur (Şekil 4. 22) (a.g.e.). Kapların boyutları büyümekle beraber, erken dönemlerde yaygın olarak kullanılan açkılama işlemi bu evrede yaygınlığını yitirmiştir. En yaygın grup açık krem – portakal renklerine sahip kum katkılı, açkısız gruptur. Genel olarak boya bezemede, basit geometrik şekiller, chevronlar, bantlar, noktalar görülmektedir. Bununla beraber Garstang'ın yıldırım olarak tanımladığı, dalgalı boya bant bezeme de bu evreye özgü olarak karşımıza çıkmaktadır (a.g.e., 9). Bu evrede gri renkli mermer taşından yapılmış bilezikler karakteristiktir. Bunun yanında çok çeşitli taşlardan açkılanarak yapılmış boncuklarda bulunmaktadır (a.g.e.). Bunda sınırlı bir alanda çalışmanın da etkisi vardır. Çanak çömlek gelenek olarak Son Neolitik evre ile eşdeğer olarak devam etmiştir. Açık renkli, iyi pişirilmiş, kum katkılı, boya bezemeli grup bu evrede de hâkim grup olarak (Şekil 4.23) karşımıza çıkmaktadır (a.g.e.).

Şekil 4. 23: Final Neolitik Boyalı çanak çömlek örnekleri (Yumuktepe Kazı Arşivi).

Sonuç olarak Yumuktepe Neolitik Dönem sürecinde, ilk yerleşim sakinleri çanak çömleğe ve evcilleştirilmiş hayvanlara sahip bir topluluğu işaret etmektedir (Caneva, 2014a: 33) ve Çanak Çömleksiz Neolitik Dönemin Yumuktepe'de bulunmadığı bildirilmekle beraber; sözü edilen bu topluluğun Amuk bölgesinden geldiği düşünülmektedir. Ovalık Kilikya'da Neolitik Dönem mimarisine ilişkin verileri Yumuktepe'den bilmekteyiz. Bu dönemin erken çağlarında yerleşim daha çok çamurla kamışların sıvanması ile yapılan basit barınma kulübe niteliğini göstermektedir. MÖ 7000'li yıllarda çeşitli kültür bitkileri ile evcil hayvanları olan bir çiftçi topluluğu Yumuktepe'ye gelerek yerleşmişlerdir. İlk başlarda dal ve sazlardan yapılan basit kulübelerin yerini Orta Neolitik dönemde taş temelli yapılar almıştır. Daha sonrasında da Geç Neolitik döneme gelindiğinde, su basmanlarının yapılması, teraslama duvarlarının yapılması ve çeşitli işlevselliğe sahip erzak depolarının oluşturulması ile yerel bir gelişim sürecini izleyebilmekteyiz (Caneva, 1999: 105). Geç Neolitik Çağ'da yerleşmenin en az 8 m. çapında büyüdüğü bildirilmektedir (Garstang, 1943: 5). İlk önce bir köy ve sonrasında bir tepe üzerinde yüksek bir kale etrafında teraslandırmalar yapılarak; buralarda bir dizi konutların olduğu bir yerleşimin rekonstrüksiyonu akla gelmektedir. (Caneva, 2003: 39) Burada MÖ 7000'li yıllarda koyun, keçi domuz ve sığırın bolca bulunması, daha çok hayvancılığa dayalı bir yaşam koşulunu yansıtmaktadır. (Caneva, 2002: 121) Özellikle sığırın bolca tüketildiği bilinmektedir (Sevin – Caneva, 1994: 34).

Akdeniz'in doğusundaki Neolitik mimarisine baktığımız vakit; evler çok düzgün iyice belirli, aralarında az bir boşluk bulunan uzun dikdörtgen birimlerden oluşur ve boyutları arasında benzerlik vardır (Frangipane, 2002: 46). İç uzamları genellikle yapının uzun eksenini enine kesen bölümlere ayrılmıştır. Bölümlerin sayısı çoğu evde üçtür. Genel olarak XXVI. tabakada ki mimari de bu işlevselliği yansıtmaktadır. Evlerin şu ya da bu biçimde genel bir kalıba uymaları, çekirdek ailenin pek oynamayan birey sayısı, konut içerisinde yürütülen etkinlikler gibi birbirine yakın gereksinimlerin varlığına işaret etmektedir (a.g.e.).

Genel olarak mimari bağlamda kültürel dolgudan çıkan arkeolojik materyaller değerlendirildiğinde; obsidiyenin Orta Anadolu'dan getirilmiş olmasına karşılık, mimari de benzerlik yoktur (Caneva, 1999: 105). Stratigrafinin sürekliliği açısından ve dönemin seramik üretim kültürünün daha çok Amuk Ovası'ndaki yerleşmelerle paralel olması bakımından, Kilikya neolitiğinin kökenini doğuda aramak gerektiği bildirilmiştir (Caneva; 1999: 105; 2012: 10).

4.1.2 Tarsus Gözlükule Höyük

Tarsus – Gözlükule Höyüğü bilindiği üzere Tarsus Şehir merkezinin güneyinde yer almaktadır. Tarsus – Adana karayolunun 100 m kuzeyindedir ve kuzeybatı – güneydoğu doğrultuda konumlanmıştır. Çukurova'nın en büyük höyüklerinden birisidir. İsminden de anlaşılacağı üzere, çift koniye sahip olup, güney doğusunda da mezarlık olan alanda 3. bir höyük konisi yer almaktadır (Şekil 2.24). Tarsus şehir merkezinde 4. bir höyük de, Belediye Binası'nın yanında yer alır (Seton – Williams, 1954: 170)[17]. Bu özellikleri ile 4 koniye sahip çoklu bir höyüktür. Ovada yerleşimin devamlılığını göstermesi açısından önemlidir. Bugünkü Tarsus isminin en az 5000 yıllık kullanımı bu durumu açıklamaya yeterlidir. Hitit Dönemi'nde Tarsa, Grek Döneminde, Tarsos ve günümüzde Tarsus isimleri bu süreç boyunca kullanılmıştır (Özyar, 2005: 1). Ana höyüğün bulunduğu 3 koniye sahip tepelik alan ve etekleri

[17] Seton – Willams, 1954 yılında yayımlanmış olan makalesinde, Tarsus Hüyük olarak adlandırdığı bu höyüğün, yeni belediye binasının yanında konumlandığını bildirmiştir. Hitit ve Roma Dönemine ait malzeme olduğunu bildirmiştir. Bilinen eski belediye binası Küçük Minare Cami'nin yanında bulunmaktadır.

yaklaşık 450 x 300 m ölçülerine sahiptir. Höyük 37 m yüksekliğe sahip olup, 10 m lik dolgusu da alüvyon altında yer almaktadır (Novak vd., 2017: 162).

Şekil 4. 24: Tarsus – Gözlükule topoğrafik plan (Novak vd., 2017, fig. 4).

Doğal Çevre olarak, Roma Dönemi öncesinde Berdan kenarında yer almakla beraber, Bizans İmparatoru Justinyen tarafından, Berdan'ın yatağının değiştirilmesinden dolayı, günümüzde Berdan ile ilişkisi kesilmiş durumdadır. Berdan Çayı, kuzeyde 3 ana vadide yer alan Cehennemdere, Kadıncık ve Gülek vadileri boyunca akan suların birleşmesiyle oluşmuş, Çukurova'nın önemli nehir havzalarından biridir. Höyükte ve çevresine yapılan Paleocoğrafya araştırmaları, Gözlükule'nin Holosen Dönem'deki konumu hakkında önemli bilgiler sunmuştur (Bkz. Doğal Çevre, Hidrografya, Alüvyal Jeomorfoloji ve Kıyı Çizgisi Değişimi).

Gözlükule Höyük, Çukurova'da bilinen en eski ve uzun bir araştırma tarihçesine sahiptir. İlk olarak, 1845 yılında İngiliz Konsolusu W. B. Barker ve 1852'de V. Longois kazı çalışmaları gerçekleştirmiştir (Sümer, 1942: 13). 1920'li yılların başında ise Fransız askerler höyükte kazı çalışmaları gerçekleştirir (Zoroğlu, 1995: 36). 1930 yılında E. Gjerstad höyüğü ziyaret eder (Gjerstad, 1934,159). 1934 yılında Bryn Mawr College adına Çukurova'da araştırma yapan H. Goldman, ovada 41 höyüğü ziyaret eder ve Zeytin, Kabarsa, Gözlükule ve Domuztepe'de sondaj kazıları gerçekleştirir ve

Gözlükule'de devamlı kazı yapma kararı alır (Goldman, 1935: 526). İlk sezon çalışmaları 1934 ve 1939 yılları arasında gerçekleştirilir. II. Dünya savaşının araya girmesiyle kazılara tekrardan 1947 ve 1949 yılları arasında devam edilebilmiştir (Goldman, 1956). 2001 yılında, Boğaziçi Üniversitesi ve Bryn Mawr College işbirliğinde, A. Özyar başkanlığında arazi çalışmalarına tekrar başlanılmıştır (Özyar, 2005). İlk yıllarda eski dönem kazılarından elde edilen veriler, çok çeşitli uzman kadro ile tekrardan değerlendirilmeye alınmıştır. Aynı dönemde arazi de paleocoğrafya, geodezi ve araştırma çalışmaları interdisipliner bir ekiple gerçekleştirilir (a.g.e.). Bu ön değerlendirme aşamasından sonra, Gözlükule Höyük'te günümüzde de devam eden sistematik kazı çalışmalarına başlar.

İlk etap çalışmalarında, Neolitik Dönem ile ilgili yontmataş ve çanak çömlek malzeme grupları incelenmiştir. Yontmataş, Nur Balkan Atlı tarafından tanımlanmıştır. Yontmataş aletlerin Neolitik dönemden Son Tunç dönemine kadar bulunduğu bildirilmiştir. Obsidiyenin Göllüdağ kaynaklı olduğu, çakmaktaşı ve çörtlerin yerel olabileceği belirtilmiştir (Özyar vd., 2006: 156). Çanak çömlek malzeme R. Özbal (Özyar vd., 2005: 33) incelemiş ve B. Aksoy tarafından da (Özyar vd., 2006: 156) tasnif ve belgelendirme çalışmaları gerçekleştirilmiştir.

Gözlükule'de eski kazılarda, final sondajında, 30.50 ile 32 m arasında kalan kültürel dolgu Neolitik döneme tarihlenmiştir (Goldman, 1956: 5). Ortalama 32 metre derinlikte çok yoğun miktarda çanak çömlek ve yontmataş malzemenin ortaya çıktığı bildirilmiştir (Şekil 4.25). Ayrıca taş döküntülerle birlikte, iyi görünümlü sıvalı duvar parçası bulunmuştur (Goldman, 1956: 5). Bu seviyede yoğun taban suyu ortaya çıkmış ve kazıya devam edilememiştir. Kazılarda ana kayaya ulaşılmamıştır. Aslında kazı Kalkolitik Dönem açmasının içerisine açılmış küçük bir sondaj çukurundan ibarettir (a.g.e., Plan 1/a). Kalkolitik açmanın alt seviyelerinde taban suyu geldiği bildirilmiş, bu nedenle Neolitik sondajda en fazla 1.5 m. derinleşilebilmiştir (a.g.e., 3).

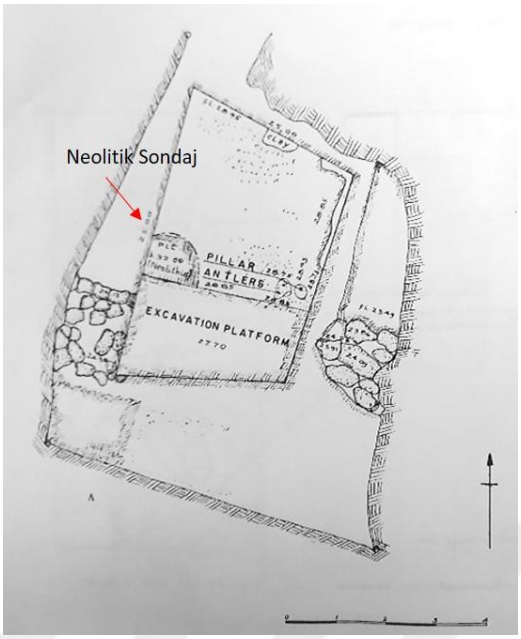

Şekil 4. 25: Tarsus Gözlükule, H. Goldman kazıları, Neolitik Dönem sondaj alanları (Goldman, 1956, Plan 1/a).

Neolitik sondajdan çıkmış çanak – çömlek malzeme grubu, Machteld J. Mellink tarafından çalışılmıştır (Mellink, 1956). Mellink incelediği çanak çömleği iki ana grup içiresinde değerlendirmiştir. İlki tanınmış olan DFBW grup, diğeri ise daha büyük kaplara ait olan açık kumlu (light gritty fabrics) bir mal grubudur (a.g.e., 65). Burada bizim için önemli olan impresso grubun varlığıdır. Bu grup DFBW malların içerisinden geldiğini bildirmiştir. En yoğun grup olarak adlandırdığı, Dark Burnished hole-mouth 1,2 grupları arasında bulunduklarını raporlamıştır (a.g.e., 66; fig 215). Bu grubun daha çok çanak ve kapalı çömlek formlarında geldiği görülmektedir (a.g.e., fig.338).Yumuktepe'de Orta Neolitik tabakada çok iyi DFBW malların üzerinde gelen impresso bezemenin (Bkz. Yumuktepe) daha geç safhalara ait olduğunu bildirmiştir (a.g.e., fig.216). Bu mal grubunu, "Thin Black and Beige Polished ware" olarak adlandırmıştır. Bu grupta Yumuktepe Orta Neolitik çanak çömleği ile bire bir aynı niteliktedir. Elenmiş kil ile yapılan bu mal grubundaki örnekler, 1 cm yi bulan cidar kalınlıklarına sahip olup, çok iyi açkılı mallardır. Bunun dışında açık renkli kum katkılı mal grubu olarak çevirebileceğimiz (light gritty wares) grup, ikinci yoğun grubu oluşturur. Kum, kuvartz ve mika katkılı bu grup, diğer gruba göre daha büyük boyutlu, kısa boyunlu çömleklerde görülmektedir (a.g.e., 69; fig.339). Diğerlerine göre az sayı ile temsil edilen grup, Red Polished Medium and Heavy ware olarak

adlandırmıştır(a.g.e.,68). Sondaj malzemesi olduğu için bazı grupları şüpheli olarak adlandırmıştır. Bu gruplar içerisinden yaklaşık 70 parçayı seçilmiş ve yayınlanmak üzere ayırmıştır. Bu parçalarda ana mal gruplarını ve alt grupları içeren örnekler temsil edilmekle beraber, baskı bezemeli çanak çömlek (impresso) yoğun olarak karşımıza çıkmaktadır. Sonuç olarak Mellink, Tarsus Neolitik sondajdan az sayıda ele geçen çanak çömlek malzemesi ile ilgili Kuzey Suriye – Kilikya benzerliğini dile getirmiştir (a.g.e, 70; Mellink, 1962: 220-221).

2015 ve 2016 yıllarında, ekip üyesi olarak katıldığım Tarsus – Gözlükule kazılarında, depo çalışmasında, benim de bu malzemeyi inceleme fırsatım olmuştur[18]. Yumuktepe'de olduğu gibi benim aslı incelediğim malzeme, yüzey araştırmalarında da anahtar malzemelerden birisi olan impresso gruptur.

Şekil 4. 26: Tarsus – Gözlükule, İmpresso Çanak Çömlek, Rocker Örnekleri (Foto: Orkun H. Kayci).

Bu grubun içerisinde en yoğun olarak gözlemlenen grup rocker gruptur (Şekil 4.26). Bu kadar küçük bir sondajda bu yoğunluğun bulunuyor olması, Gözlükule'nin Erken Neolitik Dönemi'nin potansiyelini göstermesi açısından önemlidir. Yumuktepe örnekleri ile birebir benzerliktedirler. Az sayıda rocker malzemenin içerisinde çoklu rocker örneğinin bulunması da çeşitliliği göstermesi açısından önemlidir.

[18] Bu malzemeyi inceleme fırsatı veren sayın Prof. Dr. Aslı Özyar'a ve Sayın Behin Aksoy'a teşekkürlerimi bir borç bilirim.

Şekil 4. 27: Tarsus – Gözlükule, İmpresso çanak çömlek, Tırnak Baskı örnekleri (Foto: Orkun H. Kayci).

Diğer ikinci yoğunluktaki grup tırnak baskı impresso grup parçalarıdır (Şekil 4.27). Yoğunlukla çanak formlarında karşımıza çıkmaktadırlar. Bazı kaplarda tüm gövdenin tırnak bezeme ile kaplandığı görülmektedir. Bazılarında ise sadece 1 sıra tırnak baskı ağız kenarı altında bulunmaktadır. Erken Neolitik Dönemi göstermesi açısından önemli ikinci bir gruptur.

Şekil 4. 28: Tarsus – Gözlükule, İmpresso Çanak Çömlek, Basit Nokta örnekleri (Foto: Orkun H. Kayci).

Yumuktepe Erken Neolitik Dönem impresso çanak çömlek gruplarında olduğu gibi, Tarsus'ta da basit nokta baskı örnekleri az sayıda da olsa karşımıza çıkmaktadır (Şekil 4.28). Koyu kahve renkli yüzeye sahip, açkılı çanak parçalarında gözlemlenmiştir. Tam nokta şeklinde olanlar ile birlikte, kısa çizgi ve üçgen forma sahip baskı bezeme tipleri de bu grup içerisinde değerlendirmeye alınmıştır.

Şekil 4. 29: Tarsus – Gözlükule, İmpresso Çanak Çömlek, Karışık Noktalama ve Parmak İmpresso örnekleri

(Foto: Orkun H. Kayci).

Ayrıca Tarsus Gözlükule'de birer örnek ile temsil edilen karışık noktalama ve parmak İmpresso örnekleri mevcuttur (Şekil 2.29). Karışık noktalama Yumuktepe Erken Neolitik tabakalarından bilinmekle beraber, parmak baskı ise Yumuktepe Orta Neolitik tabakalarından bilinmektedir (Bkz. Yumuktepe).

Şekil 4. 30: Tarsus – Gözlükule, İmpresso çanak çömlek, Kazı-çizi bezeme ve rocker örnekleri

(Foto: Orkun H. Kayci).

Bu grubun bire bir benzer örnekleri Yumuktepe'nin Orta Neolitik tabakasında bulunmaktadır. DFBW üzeri kazı - çizi bezeme ve dalgalı rocker bezeme örnekleri, MÖ 7.binin sonuna tarihlenen, Yumuktepe'nin Orta Neolitik tabakasının karakteristiği olarak karşımıza çıkmaktadır. Kazı – çizi bezemenin Halaf Dönemi'nde de devam ettiği, Yumuktepe'den bilinmektedir.

Gözlükule de Gritty Ware, İmpresso, DFBW'nin ilk öncüllerinin yoğun olarak malzeme içerisinde yer alması, Gözlükule'de de yoğun bir Erken Neolitik tabakanın olmasını göstermesi açısında önemlidir. Özellikle rocker, tırnak ve nokta baskı impresso

örnekleri Yumuktepe ile bire bir benzerlik göstermektedir. Tüm bu benzerlikler, Gözlükule'de de Amuk kökenli bir topluluğu işaret etmektedir. Bu değerlendirme bugün için geçerli olabilir. Çünkü her iki yerleşmede de hem Yumuktepe hem de Gözlükule'de bu dönem çok dar alanlar da açığa çıkarılmıştır. Gözlükule'de yapılan jeoarkeolojik çalışmalar sırasında alınan karotlar, Neolitik dönem tabakasına ait arkeolojik malzemenin höyüğün 300 m kadar güneyinde bulunmuş olması son derece önemlidir (Öner vd., 2005, fig.4). Bu dönemde yerleşimin geniş bir alanda yayıldığını anlamamızı sağlamıştır.

4.2 Dağlık Alanda Bulunan Yerleşimler

4.2.1 Orta Toroslar

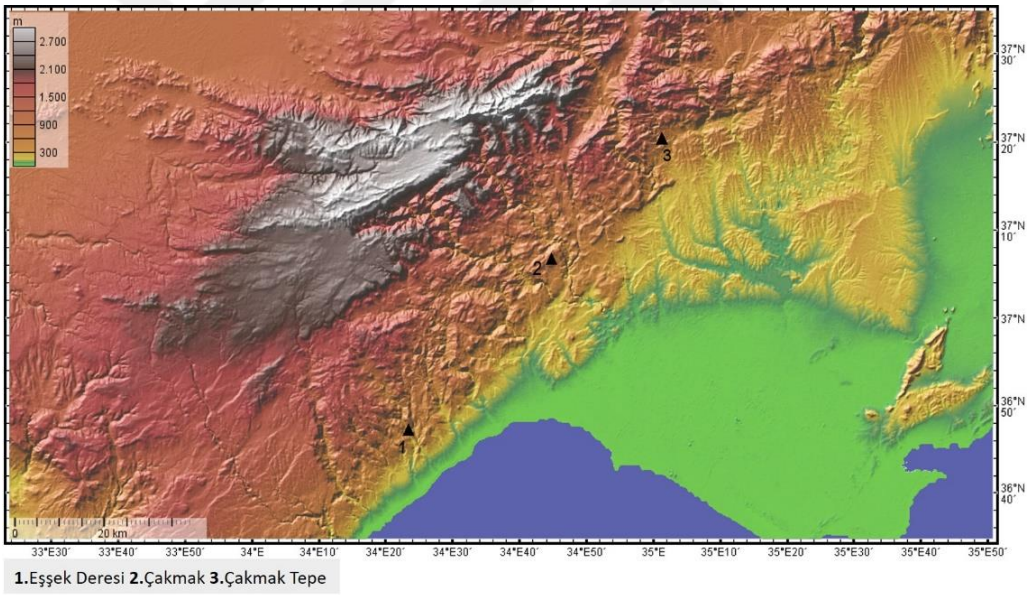

Harita 4. 1. Orta Toroslarda yer alan yerleşim ve mağaralar

(Harita, GeoMapApp'ten alınarak düzenlenmiştir (30.05.2019).

4.2.1.1 Eşşek Deresi, Mağara 1

2016 yılında Doğu Sandal Mahallesi'nin doğusundaki Sandal Vadisi'nde, bir dizi sıra halinde yer alan mağara sırasında çoğunluğu el baskılarından oluşan kırmızı boya ile yapılmış kaya resmi örnekleri bulunmuştu. Fakat söz konusu bu mağaralarda,

herhangi bir arkeolojik bulguya rastlanılmamıştı. Bu nedenden ötürü 2018 sezonunda söz konusu vadinin üst sırtlarında ve vadinin kuzeydeki devamı olan Eşşek Deresi Vadisi'nde araştırmalar gerçekleştirilmiştir[19].

Eşşek Deresi Vadisi, Sandal Vadisi'nin hemen kuzeyinde yer alan bir vadidir. Kuzeybatı – güney doğu doğrultusunda yaklaşık 5 -6 km. boyunca devam etmektedir. Tolköy ve Karayakup mahalleleri arasında kalmaktadır. Vadini en yüksek kesimi, 900 m. rakımla Tolköy Mahallesinin konumlandığı alandır. Vadi içerisinden akan derenin yükseltisi ise 290 m. civarlarındadır. Vadinin ortalama derinliği 600 m. yi bulmaktadır. (Şekil 4.31). Daha önceki yıllarda vadinin bir kısmının sit derecelendirilmesi yapılmıştır. Vadide gözlemlenebilen çok sayıda mağara yer alır (Şekil 4.32).

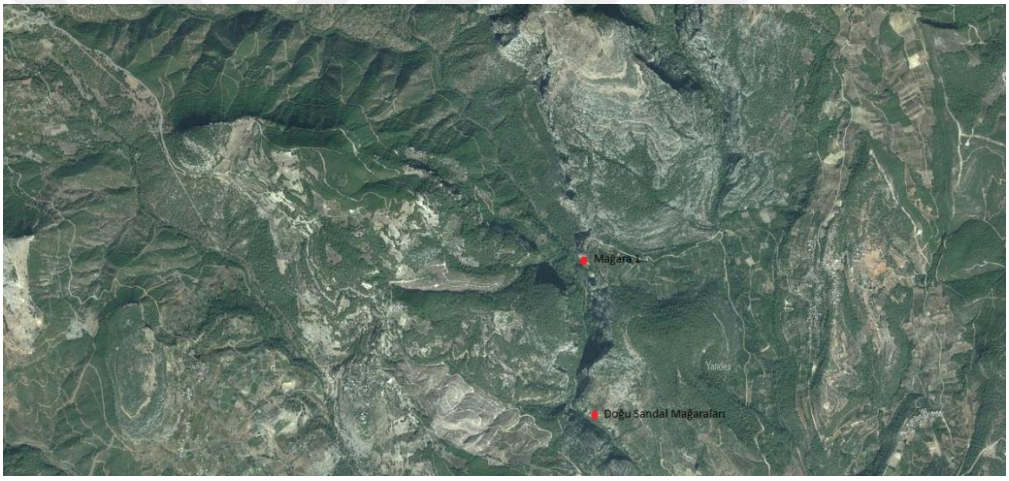

Şekil 4. 31: Eşşek Deresi Vadisi ve mağara mevkiilerini gösterir uydu fotosu (Harita, Google Earth'ten alınarak düzenlenmiştir, 04.09.2018).

Mağara Eşşek Deresi vadisinin orta kesiminde konumlanmaktadır. Vadinin batısında bulunan Cüneler Tepesinin karşı kıyısında, vadinin doğusunda bulunan Bozgöde mevkiinin kuzey batısında, Eşşek Deresi vadi tabanının 30 m. yukarında yer almaktadır. Orman arazisi içerisinde yer almaktadır. Vadinin doğusunda bulunan mağaranın karşı yakasında bir narenciye bahçesi bulunmaktadır. Söz konusu narenciye bahçesinden geçilip vadi tabanına inildikten sonra, yaklaşık 100 m.lik bir tırmanış ile mağaraya ulaşmak mümkündür. Mağara, Eşşek Deresi 1.derece arkeolojik sit sınırının güney sınırı içerisinde yer almaktadır. Vadide bulduğumuz ve

[19] Bu tez çalışmasında bölgede bulunan kaya resimleri kesin bir kronoloji göstermediği için değerlendirilmeye alınmamıştır.

ziyaret ettiğimiz ilk mağara olmasından dolayı 1 nolu mağara olarak adlandırılmıştır (Şekil 4.32). Mağara göçük bir mağaradır. Daha önceki dönemlerde tektonizmadan ve diğer doğal şartlardan ötürü, mağara tavanı ve üstündeki yardan kaya blokları düşmüştür. Söz konusu bu düşen kaya blokları nedeniyle mağaranın girişi kapanmıştır. Fakat bu döküntü taşlar üzerinde de kültür toprağı yer almaktadır. Mağara tavanı göçtükten sonra da mağaranın ön düzlemi kullanılmaya devam edilmiştir.

Şekil 4. 32: Eşşek Deresi Vadisi, kuzey batıdan görünüm (Foto: H. Tümer).

Bu düzlemde maalesef kaçak kazı çukurları bulunmaktadır. Kapanmış olan mağara ağızının üst sekisinde, söz konusu bu döküntü taşların üst seviyesinde döküntü büyük bir taş bloğun üzerinde, tekne biçimli bir oyuk bulunmaktadır. Bu öge, olasılıkla, mağaranın çökmüş halinden sonraki kullanımlardan birine ait olmalıdır. Bu alanda yer alan kaçak kazı çukurlarından, mağaranın ağzına kadar kültürel dolgu ile kaplı olduğu anlaşılmaktadır. Söz konusu bu döküntü üzerindeki kültürel dolgu içerisinde, çok sayıda çanak çömlek ve küp kırığı gözlemlenmiştir. Ayrıca bir adet boyalı Demir Çağ seramiği de gözlemlenmiştir. Mağara tavan döküntüsü üzerinde yer alan bu kültürel dolgu, Demir Çağı ve sonrasına ait olmalıdır.

Şekil 4. 33: Mağara 1 genel görünüm
(Foto: H. Tümer).

Mağara tavan döküntüsünün hemen altında, yaklaşık 3 – 4 m kalınlığında başka bir kültürel dolgu daha bulunmaktadır (Şekil 4.34). Yapılan inceleme sonucunda, bu dolgu içerisinde hiç seramik parçası ya da daha geç dönemleri işaret edebilecek başka bir bulgu ile karşılaşılmamıştır. Dolgu içerisinde tamamen yontmataş ve kemik parçalar gözlemlenmiştir. Döküntünün hemen altında yoğun kemik kalıntıları bulunmaktadır. Bazı kemik parçaları, insanlara ait olabilir.

Şekil 4. 34: Mağara 1, çöküntü altı tarih öncesi kültürel dolgu
(Foto: H. Tümer).

Kemik bulguların yanında büyük çoğunluğu çakmaktaşından yapılmış yonga ve alet parçaları gözlemlenmiştir. Mağarada az sayıda da olsa obsidiyen de bulunmaktadır. Söz konusu yontmataş aletler arasında, bize kronoloji vermesi açısından en tipik örnekleri, Epi – Paleolitik Dönemde, tüm Yakındoğu'da çok yaygın olarak kullanılmış "yarım ay" mikrolit aletlerdir (Şekil 4.35- Şekil 4.36). Mağarada söz konusu bu aletlerin çakmaktaşından yapılmış örnekleri gözlemlenmiştir. Ayrıca bunların yanında yine çakmaktaşından mikro dilgi çekirdeklerde bulunmaktadır. Mağaranın tavan döküntüsü altındaki bu dolgu tamamen prehistorik özelliktedir. Epi – Paleolitik Dönem'in varlığı kesin olmakla beraber daha erken olan Üst Paleolitik Döneme ait verilerinde bu mağarada bulunacağı şüphesizdir. Söz konusu kültürel dolgu 4 m.yi bulmaktadır. Bu 4 m. sadece mağara tavan döküntüsünün mağara ağzına yığılmasıyla oluşmuştur. Mağara tavan seviyesine kadar döküntü ve kültürel dolgu ile dolduğu için, erken dönemlere ait veri çok belirgin değildir. Erken dönemlere ait dolgu büyük olasılıkla mağaranın iç dolgusu içerisinde açığa çıkabilir.

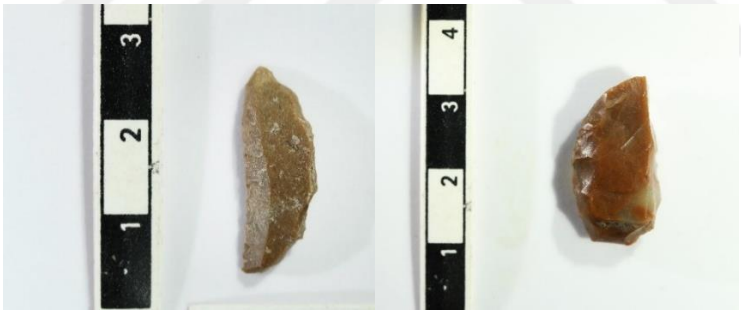

Şekil 4. 35: Mağara 1, bulunan çakmaktaşı yarım ay mikrolitler

Şekil 4. 36: Mağara 1, obsidiyen yarım ay mikrolit (Foto. H. Tümer).

Eşşek Deresi Vadisi 1 nolu mağara, Doğu Sandal kaya resimli mağaralarının kuş uçumu 1.3 km kuzey batısında yer almaktadır. Doğu Sandal kaya resimli mağaraları Sandal Vadisi ile Eşşek Deresi Vadisi'nin kesişme noktasına yakın yerde konumlanmışlardır. Söz konusu Sandal Vadisi zaten Eşşek Deresi vadisinin devamı niteliğindedir. 1 nolu mağara ile arasında yaklaşık 1.5 km.lik derin bir kanyon bulunmaktadır. Yerel halkın bizlere verdiği bilgi doğrultusunda, bu kanyon içerisindeki mağaralarda da özellikle siyah boya ile yapılmış resimlerin varlığı bilinmektedir. Mağaralara ulaşım riskli olduğundan, bu alan bu sene içerisinde ziyaret edilememiştir.

Doğu Sandal mağaralarındaki kaya resimlerinde yer alan sembolizma, Paleolitik ve Neolitik Dönem'i işaret etmektedir. Aynı vadi içerisinde, arkeolojik olarak Paleolitik Dönemin varlığını göstermesi açısından, Eşşek Deresi 1 nolu mağara büyük önem arz etmektedir. Ayrıca bu durum Mersin ilinin bilinmeyen tarihöncesi dönemlerini göstermesi açısından da son derece önemlidir. Kaya resimlerini içinde barındıran vadinin içerisinde bulunan Mağara 1'de, ileriki yıllarda kazı çalışmaları yapıldığı takdirde, hem kaya resimlerinin tarihlendirilmesi hem de Mersin ilinin bilinmeyen tarihöncesi dönemlerini aydınlatması bakımından büyük bir değere sahip olacaktır.

4.2.1.2. Çakmak (Tarsus)

Mersin İli, Tarsus İlçesi, Beylice Köyü sınırları dâhilinde yer almaktadır. Çakmaktaşı yatağı Beylice, Sarıkoyak, Yalamık ve Bağçatağı köyleri arasında yer almaktadır. Tarsus – Çamlıyayla yolundan Sarıkoyak Köyü geçildikten sonraki tepeden başlayarak, Kadıncık Vadisi'ne kadar uzanan alanda yer yer çakmaktaşının kalkerler kayalar arasında görmek mümkündür (Şekil 4.37). Doğu - batı doğrultusunda yaklaşık 6 km uzanmaktadır (Şekil 4.39) (sınırların daha iyi belirlenebilmesi için alanın çevresinde daha detaylı araştırma yapmak gerekmektedir) Bazı yerlerde çakmaktaşı damarları yoğun olarak yüzeye çıkmaktadır. Özellikle bu alanlarda 50 yıl öncesine kadar kullanılmış döven harman yerleri olduğu da bilinmektedir. Buna karşın alanda yapılan çalışma sonucunda, çakmaktaşı yatağının Orta Paleolitik dönemden itibaren kullanım gördüğü anlaşılmaktadır. Çok sayıda Levallois çekirdek gözlemlenmiştir. Alan içerisinde mevcut olan yuvarlak hat veren obruk oluşumları da mevcuttur.

Bu obruk alanları içerisinde ve çevresinde çok sayıda obsidiyen gözlemlenmiştir. Sözü edilen obruklar içerisinde Neolitik Döneme ait olabilecek obsidiyen alet parçaları da gözlemlenmiştir. Bu durum, günümüz konar – göçer rotası üzerinde (Tarsus – Namrun) bulunan çakmaktaşı yatağında, tarihöncesi dönemlerde de konar - göçer rota üzerinde bulunduğunu kanıtlamaktadır. Her ne kadar günümüz yörükleri göç sırasında hayvanlarını modern araçlarla farklı yollardan taşıdığı bilinse de, alanda yaptığımız yerel halk ile görüşmeler sırasında eski rotanın bu bölgeden geçtiği anlaşılmıştır. Bununla birlikte 20. yüzyılın başlarında İngiliz Donanma Servisinin bölgede yaptığı yol envanter çalışmasında da Tarsus – Namrun arasındaki yolun Çakmak Mevkiinden geçmiş olduğu bildirilmiştir (British Naval Staff 1919: 238). Aslında bu alan Bolkarlardan Tarsus'a doğru gelen iki ana vadinin üst sırtında konumlanmıştır. Batıda Sebil (Cehennem Deresi), doğuda Kadıncık Vadisi arasında kalan denizel kireç tabaka içerisinde çakmaktaşı bulunur. Söz konusu bu üst sırtın genişliği 7 ile 3 km arasında değişmektedir. Sırtın engebeli yapısından da dolayı, geçişe imkân sağladığı alanlar sınırlıdır. Bu nedenle rotaların değişikliğe uğraması, coğrafi koşuldan ötürü uygun değildir.

Şekil 4. 37*:* Çakmak Mevkii
(Foto: Orkun H. Kayci).

Bolkarlar Dağlarından Tarsus'a uzanan, batıda Cehennem Deresi doğuda Kadıncık vadilerinin birbirine en yakın olduğu sırtın üstünde ve birbirlerine geçiş imkânı sağlayan bir boğazın güneyinde yer alan Çakmak mevkii konumu itibariyle önem arz etmektedir. Tarsus – Çamlıyayla yolu üzerinde Sarıkoyak ve Sarıkavak köyleri

arasında yer alan tepelik sırt boyunca çakmaktaşının doğal olarak mevcut olduğu gözlemlenmiştir. En yoğun olarak kaynadığı ya da mevcut olduğu yer Beylice Köyü'nün yaklaşık 1.5 km kuzeyindeki sırtta bulunmaktadır (Şekil 4.38). Güneyde ise yatak Meşelik Köyü'nün güneyine kadar devam etmektedir. Çakmaktaşının doğal olarak bulunduğu alanın sınırlarını tam anlamıyla belirleyebilmek için sistematik bir yüzey araştırmasına ihtiyaç vardır. Sistematik bir yüzey araştırması yapılana kadar, yapılacak olan arazi tespit ve tasnif çalışmalarında bu bölgede bir oluşumun olduğu ve bunun tarihöncesi çağlarda kullanılmış olabileceği göz önüne alınmalıdır.

Şekil 4. 38: Çakmak, batıdan görünüm
(Foto: Orkun H. Kayci)

Şekil 4. 39: Çakmak doğu sırtı
(Foto: H. Tümer).

Doğal çevre olarak oldukça zengin bir konumda yer almaktadır. Cehennem Deresi ve Kadıncık Vadisi'nin Bolkarlara dayandığı alanlarda günümüzde de milli parklar bulunmaktadır. Söz konusu bu milli parklarda oldukça zengin fauna ve flora bulunmaktadır. Özellikle dağ keçisi, geyik, alabalık gibi tarihöncesi çağlarda avcılığı yapılan fauna büyük önem gösterir. Her iki vadide de oldukça fazla satıda mağaralar bulunmaktadır. Çakmaktaşı yatağını kullanan yontucular büyük olasılıkla bu mağaralarda yaşamışlardır. Her iki vadide de avcılık ve toplama yapmak için yıl boyunca dolandıkları düşünülebilir.

Tarihöncesi dönemlerde yoğun olarak kullanılan Çakmak mevkiindeki yatağın, araştırmalar sonucunda, Orta Paleolitik Dönemden Neolitik Dönem'e kadar kullanıldığı anlaşılmıştır (MÖ 250.000 – MÖ 6000). Beylice Köyü'nün hemen kuzeyinde yer alan çakmaktaşının en yoğun olarak kullanıldığı alan, kuzey – güney 1.15 km, doğu – batı ortalama 0.40 km ölçülerindedir. Alan kuzeyden güneye doğru bir eğime sahiptir. Tüm bölgede çakmaktaşının en yoğun olarak yüzeye çıktığı yer bu sırtta bulunmaktadır. Bu alan, Tarsus Müze uzmanları ve Van Yüzüncüyıl Üniversitesi öğretim üyelerinden, bölgenin Paleolitik Dönem yontmataş endüstrisi konusunda uzman olan Doç. Dr. İsmail Baykara ile ziyaret edilmiştir. Bunun sonucuna göre yoğun olarak çekirdek, yonga alet, dilgi içeren Orta Paleolitik Dönem yontmataş buluntuları tespit edilmiştir (Şekil 4.40). Aynı alanda Üst Paleolitik ve Neolitik Dönem'e ait yontmataş bulgulara da rastlanılmıştır.

Şekil 4. 40: Çakmak mevkii, Levallois çekirdek
(Foto: H. Tümer).

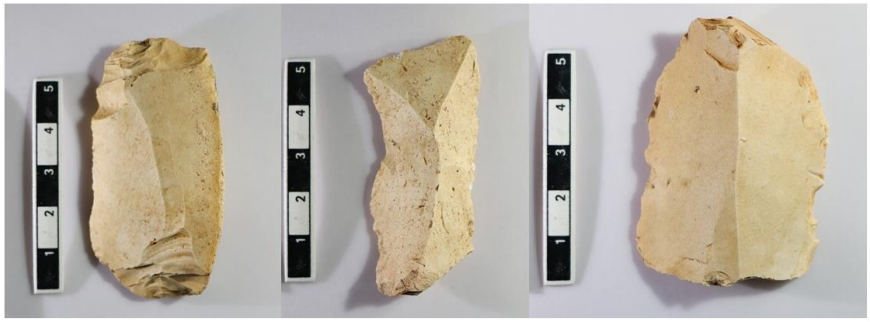

Şekil 4. 41: Çakmak mevkii, iki yönlü dilgiler ve “Y” dilgi (Foto: H.Tümer).

Çakmaktaşı mevkiinin 400 m batısında yer alan bir obruk sırası bulunmaktadır. En doğuda bulunan obruk içerisinde ve özellikle çevresinde yoğun olarak obsidiyen gözlemlenmiştir. Bu obruk bügünkü yörükler tarafından ağıl olarak kullanılmak için ağzı açılmış ve obruğun güneyine doğru açılan ağızdaki kırmızı toprak içerisinde yoğun olarak çok küçük parçalar halinde obsidiyen parçalar bulunmaktadır (Şekil 4.44). Özellikle bu obruğun hemen doğusundaki sırtta obsidiyen yoğun olarak kaya içlerindeki düzlük alanlarda bulunmaktadır (Şekil 4.45-4.46). Bölgede çakmaktaşı endüstrisinin olmasından ötürü, burada yontucu ustalardan bahsetmek mümkündür. Yapılan obsidiyen kaynak analizi sonucu, burada Göllüdağ obsidiyenin gelmiş olduğunu göstermiştir (Bkz. Değerlendirme ve Sonuç). Burada hazır bulunan yontucu ustalar bu obsidiyeni de işlemişlerdir. Yakındoğu’da Göllüdağ obsidiyeninin yayılımı açısından alan, önem arz etmektedir. Bu alanda genel olarak obsidiyen gözlemlenmiştir fakat en doğudaki obruğun doğusunda ve kuzey doğusundaki iki alanda yoğun olarak bulunmaktadır. Bu alanlar olası açıkhava atölyeleri olabilirler. Ayrıca bu atölyelerde çakmaktaşından aletlerin de üretilmiş olduğu anlaşılmıştır (Şekil 4.42). Her iki olası işlik alanında Neolitik Dönem’de kullanılan çakmaktaşı dilgi çekirdekleri gözlemlenmiştir (Şekil 4.43). Obruklar batıya doğru devam etmektedir. En batıda bulunan iki büyük obruk bir çiftlik içerisine yer aldığından ötürü taranamamıştır.

Şekil 4. 42: Çakmak, çakmaktaşı çekirdekler
(Foto: H. Tümer).

Şekil 4. 43: Çakmak mevkii I. Atölye, çakmaktaşı çekirdek
(Foto: H. Tümer).

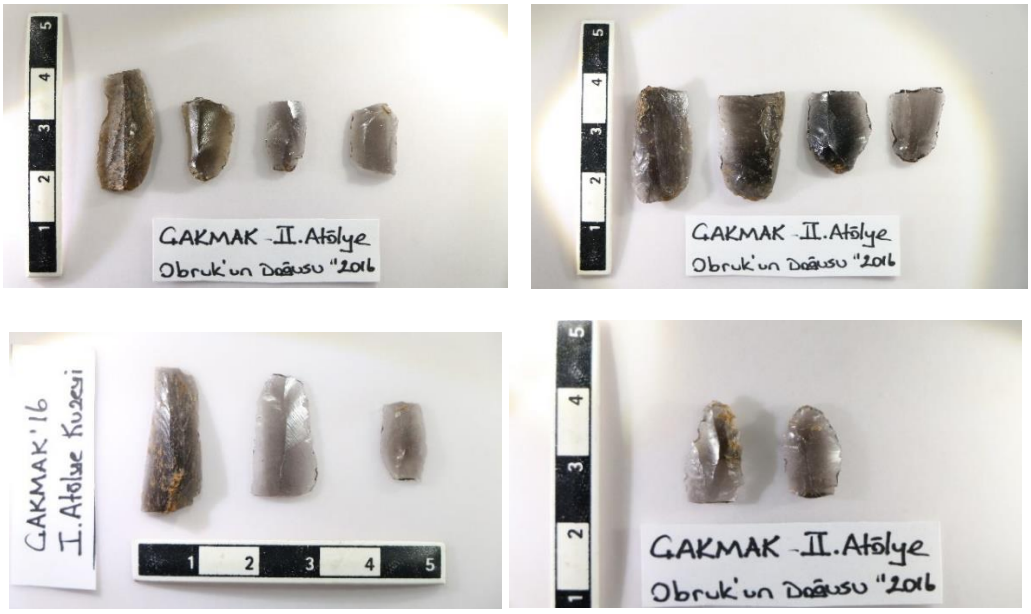

Şekil 4. 44: Çakmak Mevkii bulunan obsidiyenlerden örnekler

Şekil 4. 45: Çakmak mevkii I. Atölye, obsidiyen parçaları

(Foto: H. Tümer).

Şekil 4. 46: Çakmak mevkii, I. Atölye kuzeyi obsidiyen parçaları

(Foto: H. Tümer).

Alanda büyük bir arsa üzerine kurulmuş çiftlik evi ve evin hemen doğusunda Yalamık köyüne doğru açılmış yeni bir yol, tahribat unsuru olarak belirmektedir. Bölgede bilinen tek yatak olmasından dolayı ivedilikle tam sınırlarının tespit edilip, tescil işlemlerinin yapılması çok önemlidir. Ayrıca alan ilk olarak 2015 yılında tarafımızca belgelenmiştir. Fakat 2016 yılı ziyaretimizde, alanın çok yakınına büyük bir güneş enerji santrali kurulduğu gözlemlenmiştir. Güneş enerjisi panelleri, eğimli araziye yerleştirmek amacıyla, tüm satıhta büyük makineler tarafından teraslar açılmıştır.

4.2.1.3. Çakmaktepe (Karaisalı)

Orta Toroslarda bulduğumuz önemli çakmaktaşı yataklarından biridir. Adana İli, Karaisalı İlçesi, Nergizlik Köyü sınırları içerisinde yer alır. Nergizlik Barajının kuzeyinden, Çakıt Vadisi'nin doğusunda yer alan Üçürge Vadisi'nin doğu sırtı boyunca kuzeye doğru uzanır. Adana – Pozantı arasında bir yol olan Kızıldağ yolunun batısı boyunca devam eder. Akdağ ve Kızıldağ'ın güneyinde konumlanır. Özellikle ele alınan Çakmaktepe, Gildirli Köyü'nün, 3.5 km güneybatısında yer alır.

Söz konusu, genel olarak tahmini sınırları ile tanımlananm bölge içerisinde doğal olarak yoğun çakmaktaşı varlığı gözlemlenmiştir. Özellikle bu alan 25.000 lik harita çalışmaları sayesinde keşfedilmiştir. Haritalarda, Nergizlik Barajının hemen kuzeyinde kuzeybatıya doğru, Çakmakköy, Çakmaklı Sırtı, Çakmak Tepe mevkileri bulunmaktadır (Şekil 4.47) Jeolojik tabaka olarak Toros silsilesinin Alt Miyosen de oluşturduğu örtü birimi olan Gildirli Formasyonu içerisinde yer almaktadır. Söz konusu bu formasyon adını Kızıldağın güneybatı eteğinde kurulmuş olan Gildirli köyünden alır. Bu formasyon Gildirli'den itibaren güneye Nergizlik Barajına ve oradan batıya doğru Çakıt vadisine kadar uzanır (Bkz. Doğal Çevre).

Şekil 4. 47: Üçürge Vadisi ve doğusundaki çakmak isimli mevkii alanları (Harita, Google Earth'ten alınarak düzenlenmiştir, 15.10.2017).

Bu özelliği ile 2016 ve 2017 yılında alan 2 defa ziyaret edilmiştir. Özellikle haritada belirtilen noktalarda çalışma yapılmıştır. Ortalama 5 km bir alanda, kırmızı toprak

yoğunluğu gösteren konglemara yapı içerisinde çakmaktaşı yumrulara rastlanılmıştır (Şekil 4.48). Kalker içerisinde de çakmaktaşının olduğu gözlemlenmiştir. Özellikle Üçürge Vadisi'nin doğu kenarında. Çakmaklı sırtı ve Çakmakköy mevkiilerinde çakmaktaşı bulunmakla berbaber, işlenmiş olabilcek bir buluntuya rastlanılmamıştır. Söz konusu bu tepe batıda Üçürge kenarında 760 m yükseklikten doğuda 600 m yüksekliğe kadar devam etmektedir. Alanın yüzey kısmı açık kesimi taranabilmiştir. Yoğun erozyon olduğu gözlemlenmiştir. Alanda düzeltili çakmaktaşı yongalar bulunmakla beraber, obsidiyende gözlemlenmiştir. Obsidiyen az sayıda olmakla beraber alanda mevcudiyeti önemlidir. Alanın Çukurova ve Orta Anadolu'yu bağlayan rota üzerinde yer alıyor olması nedeniyle de önemi daha da artmaktadır. Göllüdağ üzerinde var olan yörük mezarlığı Adana – Sarıçam ilçesinden yola çıkan konar - göçer gruplara ait olduğu, orada yapılan mülakatlar sayesinde anlaşılmıştır.[20] Ovadan itibaren bu alanda özellikle, bu rota üzerinde Çakıt ile Seyhan'nın buluştuğu nokta olan Velican Höyük'te çok fazla obsidiyenin varlığı, olası bu rotanın varlığını gösterir niteliktedir. Ayrıca Karaisalı'nın güneybatısında yer alan Bucak Köyü'nde de obsidiyen bulunduğunu bilmekteyiz. Alanda çakmaktaşından bulunan çekirdekler Neolitik Dönem'in varlığını işaret eder niteliktedir. Alanda başka dönemlere ait özellikle geç dönemlere ait bir malzeme ile karşılaşılmamıştır.

Şekil 4. 48: Çakmaktepe, kuzeyden görünüm
(Foto: H. Tümer).

[20] Yasin Gökhan Çakan ile yapılan özel görüşme.

Şekil 4. 49: Çakmaktepe, Paleolitik Dönem çakmaktaşı alet (Foto: H. Tümer).

Alanda daha büyük bir ekip ile daha fazla tarama yapılması gerekmektedir. Alanın incelemeye alınmasının sebebi, Adana – Orta Anadolu bağlantı rotasının tarihöncesi dönemlerde burdan geçme olasılığıdır. Alanın potansiyelini göstermek açısından tez çalışmamız içerisinde yerini almıştır. Orta Toroslar'da detaylı olarak tarama yapılan yer Tarsus – Çakmak mevkii olmuştur.

4.2.2. Misis Dağları

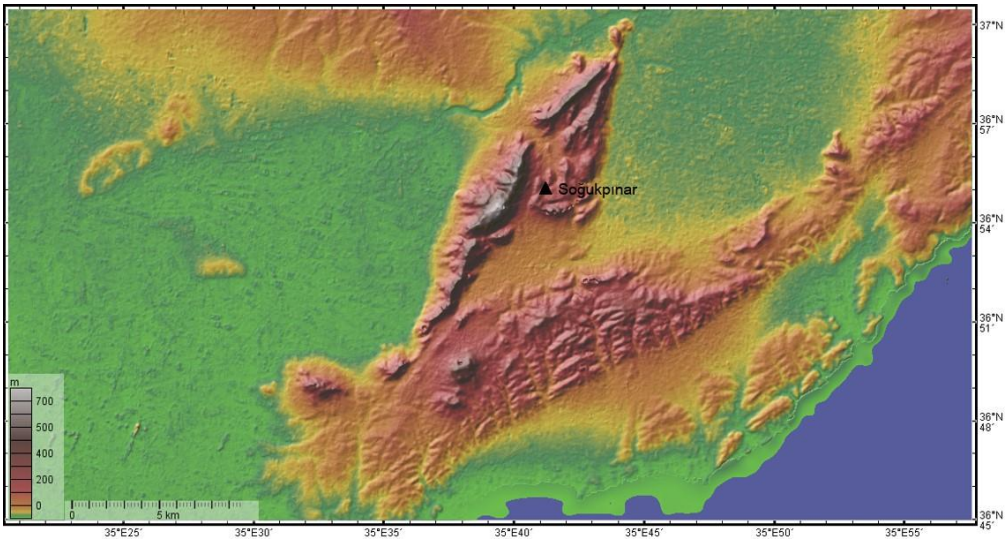

Harita 4. 2: Misis Dağları'nda yer alan yerleşmeler

4.2.2.1. Soğukpınar

Adana İli, Ceyhan İlçesi, Kızıldere Mahallesi'nin, 3 km güneydoğusunda yer alır (Şekil 4.51). Misis Dağları'nın iç kısmında konumlanmıştır. Kuzeyinde ve güneyinde 250 m üzeri rakımları bulan kalker tepeler arasında, bir bel (geçit) üzerindedir (Plan 4.1). Alanın 1.5 km güneyinde Sırkıntılı Dağı yer almaktadır. Buradan hem Ceyhan Ovası'na hem de güneye doğru Yumurtalık'a yani Akdeniz'e geçiş sağlanır. Bu özellikleri ile Soğukpınar yerleşimi bir geçit ve yamaç yerleşimidir. Söz konusu belin her iki tarafında da, daha derin vadiler bulunur. Doğudaki vadi daha derindir.

Şekil 4. 50: Soğukpınar Yerleşimi ve Beli, güneydoğudan görünüm (Foto: Orkun H. Kayci).

Kızıldere Köyü tarafından boğaz girişinde, Soğukpınar adında bir su kaynağı bulunmaktadır. Bu alanda da Geç Dönem, Roma yerleşimi ve Orta Çağ malzemesi gözlemlenmiştir. Söz konusu boğaz 210 rakıma sahiptir. Boğazın içerisinden günümüzde bir toprak yol geçmektedir. Boğazın her iki yakasında çok yoğun Roma malzemesi bulunmaktadır. Özellikle daha yüksek yerde konumlanmış olan güney kısımda Roma malzemesi çok yoğundur. Malzeme yoğunluğu içeresinde en fazla gözlemlenen çatı kiremitleri olmuştur. Bunun yanında sütun parçaları, değirmen taşları da gözlemlenmiştir.

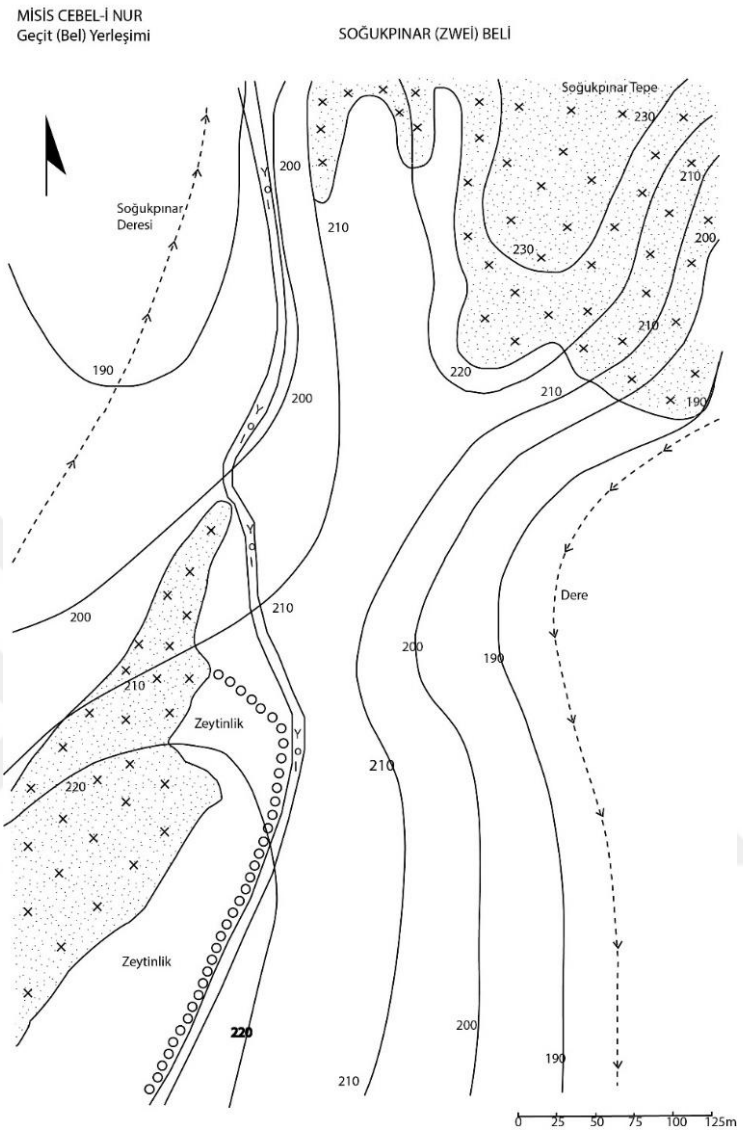

Plan 4. 1: Soğukpınar Yerleşimi topoğrafik plan

Yerleşim 1994 yılında B. Hrouda'nın araştırmasında ilk kez bulunmuştur (Hrouda, 1998). Hrouda, alanı Zwei Höyükleri olarak, Almanca iki höyük anlamında adlandırmıştır ve alanda yontmataş bulduğunu bildirmiştir (a.g.e., 431). Bu isim kullanılamayacağından ötürü, alanın yakınında bulunan Soğukpınar'dan ve Soğukpınar Tepe'den yola çıkılarak buraya tarafımızca Soğukpınar ismini kullanmak uygun görülmüştür.

Çalışmanın ilk ve orta aşamalarında hiçbir tarihöncesi malzemeye rastanılmamıştır. Çünkü alanda çok yoğun bir Roma kültür katmanı bulunmaktadır. Alanın doğu kısmında, toprak yolun aşağısındaki yamaç kısım taranmaya başladığında az sayıda da olsa obsidiyen malzeme kendini belli etmiştir. Çakmaktaşına oranla obsidiyen alanda çok fazla bulunmuştur. Bir adet bitmiş obsidiyen çekirdek ve bir adet çekirdek parçası yerleşimde bulunmaktadır. Obsidiyenler dilgi teknolojisine yönelik olarak hazırlanmıştır. Budanmış ve çentikli obsidiyen dilgiler bulunmuştur (Şekil 4.51).

Şekil 4. 51: Soğukpınar obsidiyen dilgiler
(Foto: H. Tümer).

Bunun yanında korteksli ve korteksiz obsidiyen parçalarda bulunmaktadır (Şekil 4.52). Yontmataş malzeme içerisinde sadece 2 adet iki yönlü (?) çakmaktaşı çekirdek vardır. Alanda hiç erken dönemlere ait olabilecek çanak çömlek gözlemlenmemiştir. Bu özellikleri ile alan olasılıkla tarihöncesi dönemlerde bir prehistorik rota üzerinde yer almaktadır. Alanın kuzeybatısı Misis'e, güney doğusu ise Akdeniz'e açılmaktadır. Alana hiç çanak çömlek malzemenin olmayışı alanın, Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem'e ait olabileceğini akla getirmektedir. Bunu ancak ileride yapılacak daha detaylı yüzey araştırmaları ve özellikle bir arkeolojik kazı ile kesin bir şeyler söyleyebilmek mümkün olacaktır.

Şekil 4. 52: Soğukpınar obsidiyen örnekleri (Foto: H. Tümer).

Ovayı ikiye ayıran, Misis Dağları içerisindeki konumu ile çok dikkate değer, farklı bir yerleşim tipi göstermektedir. Bölgede hatta Anadolu'da bu özellikte, Neolitik Dönem'ait bir yerleşim bilinmemektedir.

Tahribat olarak, belin içerisinden geçen ve belin doğusu boyunca açılan toprak yol yerleşimi tahrip etmiştir. Belin hem kuzeyinde heme güneyinde tarımsal faaliyetler devam etmektedir. Özellikle güney alanda tarla açımı nedeniyle toprak altındaki taşlar kaldırılmış bir tarafta öbek halinde durmaktadır. Ayrıca yine aynı alanın güneyinde de zeytin bahçesi bulunmaktadır.

4.3. Dağ Eşiğinde Bulunan Yerleşimler

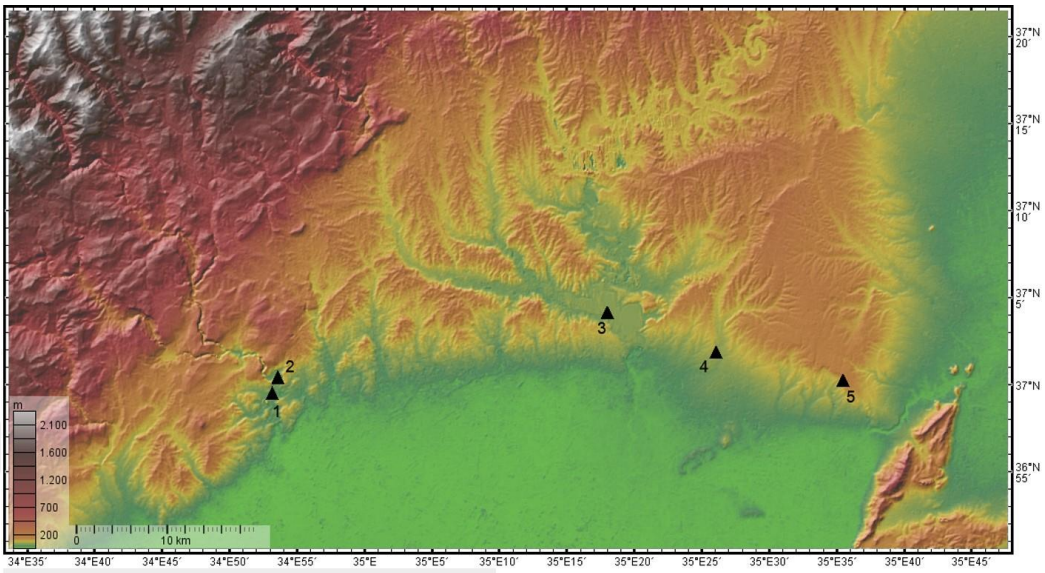

Harita 4. 3. Dağ eşiğimde bulunan yerleşmeler

(Harita, GeoMapApp'ten alınarak düzenlenmiştir (30.05.2019).

4.3.1. Satçı Mevkii

Satçı Mevkii, Adana, Sarıçam İlçesine bağlı, Suluca Kasabası, Kirazlı Mahallesi sınırları içerisinde yer alan, içerisinde azda olsa küçük yumrular halinde doğal çakmaktaşı bulunan kalker bir teras alandır. Bölgesel konum olarak, yukarı ova ile aşağı ovanın birleştiği Misis Boğazı'nın kuzeyinde, dağ eşiği sınırının kuzeyinde, eşik üstünde yer alır. Misis yerleşmesinin 6.1 km. kuzeybatısında, Kirazlı Mahallesi'nin 1.250 m. güneybatısında, Yayla Evleri[21] mevkiinin hemen güneyinde konumlanmıştır. Misis Organize Sanayi bölgesinin de üzerinde bulunduğu kalker teras sırtın üst konumunda bulunmaktadır. Alanın hemen güneybatısında Satçı Kuyusu ve Satçı Mevki yer almaktadır. Bu alanlar üzerinde maalesef, sanayi bölgesine bağlı fabrikalar yer almaktadır. Alanın güneyinde, fabrikalar ve otoban arasında kalan sırtın devamında, yoğun Roma Dönemi'ne ait kaya mezarları gözlemlenmiştir. Bu alanda sanayileşmeden dolayı bir tahribat olmasa da kaçak kazı tahribatı çok yoğundur.

[21] Bu mevkiinin güneyinde Yayla Evleri olarak, aynı isimli başka bir mevkii bulunmakla beraber, maalesef bu alan fabrikalar altındadır.

Mevkii Misis'in kuzeyindeki büyük kalker sırtı tanımlasada alanda sadece, Yayla Evlerinin güneyindeki kayalık teras alan ve onun yamaçları taranmıştır. Terasın hemen altında, güneydoğuya bakan köşede kaya sığınakları bulunmaktadır. Bu alanda tanımsız çakmaktaşları gelmekle beraber, bu alandan sadece, obsidiyen dişli bir dilgiden yapılmış bir delici bulunmuştur. Alanın Misis gibi büyük bir höyüğün kuzeyinde konumlanması ve alanda doğal olarak çakmaktaşı bulunmasından dolayı önem göstermektedir. İleriki yıllarda bu sırt ve kuzeyde bu sırtın devamında yapılacak araştırmalarla, tarihöncesi dönemlere ait bulguların bulunması kaçınılmaz görülmektedir.

4.3.2. Buruk Höyük

Adana ili Sarıçam ilçesi sınırları dâhilinde, Buruk Mezarlık alanının güneyinde yer almaktadır. (Şekil 4.53). Kil Höyük, Adana Tepebağ yerleşmesinin 10.8 km kuzeydoğusunda Velican Höyüğün 12 km güneydoğusunda, İncirlik hava üssünün kuzeyinde yer alır. Höyük literatürde olmamasına karşın müze tescilinde yer almaktadır. Yerleşme iki ana alandan oluşmaktadır, kuzeyde esas höyükleşmenin olduğu Kil Höyük ile buranın 150 m. güneyinde anakaya üzerinde, çok kalın kültürel dolguya sahip olmayan ve Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem'e ait yoğun buluntu veren ikinci bir yerleşim alanı bulunmaktadır. Burası Buruk-güney alanı olarak adlandırılmıştır. İki alan arasında günümüzde bulunan asfalt yol (Buruk caddesi) olasılıkla eski zamanlarda aktif olan bir dere yatağıdır. Bugünkü Sarıçam Deresi ise höyüğün kuzey ve doğu hattında ilerleyerek güneye doğru devam eder.

Kil Höyük, en az 30 m yükseklikte ve 250x150 m ölçülerindedir ve sivri bir konisi bulunmaktadır (Plan 4.2). Höyük kuzeybatı-güneydoğu doğrultudur (Plan 4.3). Höyüğün kuzeyinde, Adana'nın modern mezarlık alanı olan Buruk mezarlığı bulunmaktadır. Höyük bu mezarlık alanın güney sınırları içerisindedir. Doğusunda ise Sarıçam deresi geçmektedir. Höyüğün güneyinde yoğun tarımsal faaliyet ile birlikte yapılaşmanın olduğu görülmektedir (Şekil 4.54).

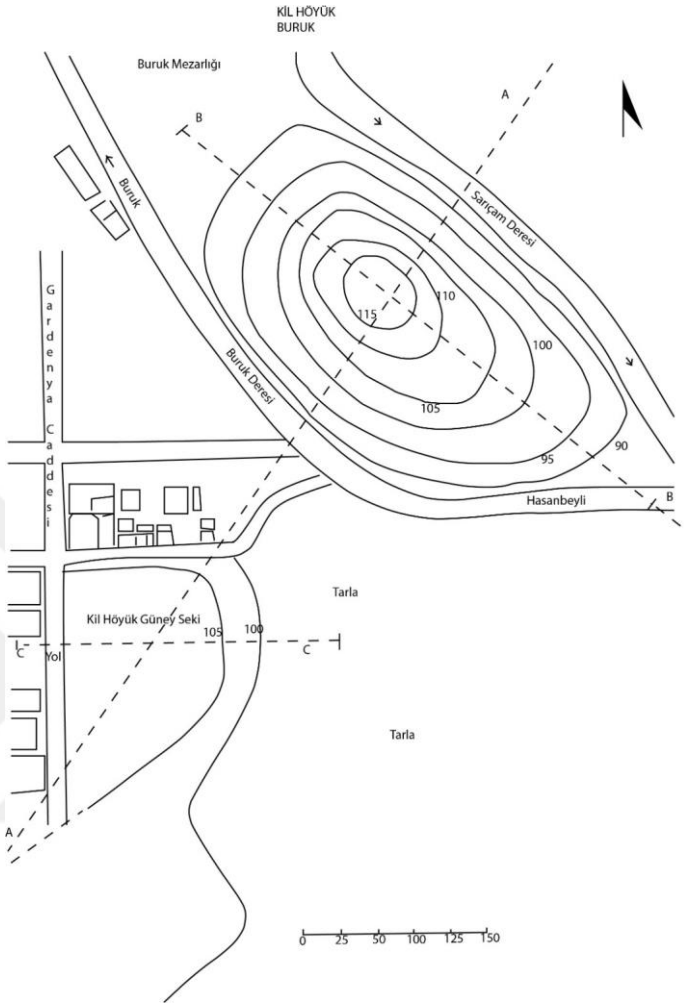

Plan 4. 2: Buruk Höyük topoğrafik plan

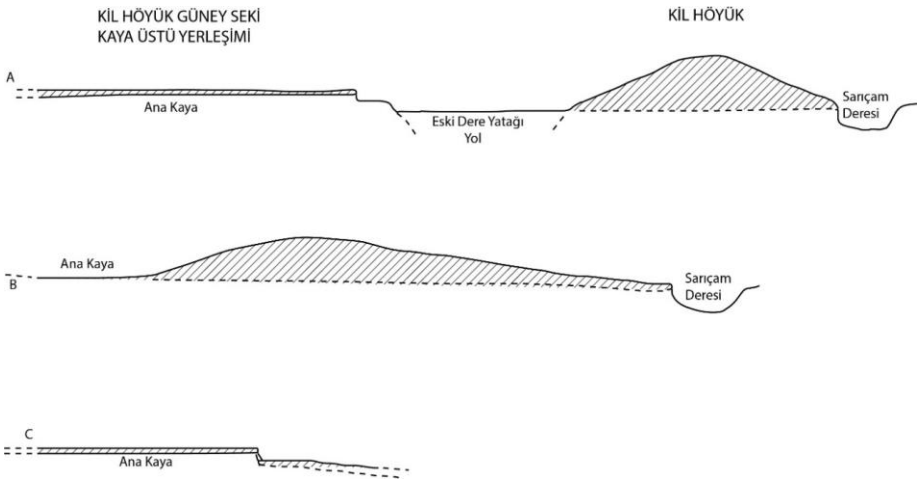

Plan 4. 3: Buruk Höyük kesiti

Şekil 4. 53: Buruk Höyük, güneyden görünüm

(Foto. Orkun H. Kayci).

Höyükte, Neolitik Dönem'e ait materyal, özellikle yontmataş malzeme, höyüğün güney eteğinde gözlemlenmiştir. Güney etekte erozyondan ve tahribattan ötürü, bazı yapı duvarları gözlemlenmiştir. Gözlemlenen yontmataş malzemenin büyük kısmını obsidiyen oluşturur. Bunun yanında çakmaktaşı malzeme de bulunmaktadır.

Şekil 4. 54: Güney Seki, kuzeyde yer alan Buruk Höyük'ün güneyden görünümü

(Foto. Orkun H. Kayci).

Buruk Güney

Buruk güney, höyüğün 150 m. kadar güneyinde yer alan ana kaya üzeri ayrı bir yerleşim yeridir (Şekil 4.55). Hüyük ile arasında, bugün Buruk Caddesi olarak kullanılan yol, eski bir dere yatağına ait olmalıdır. Bu alanda güneye doğru, iki tane ana kaya üzeri seki bulunmaktadır. Bu sekiler, Kuvatarner Dönem'de ovanın hemen üzerinde oluşmuş, Kaliş olarak adlandırılan jeomorfolojik yapı unsurlarıdır (Bkz. Doğal Çevre). Kuzeydeki sekinin güney yamacında, bir pınar bulunur. Ana kaya üzerinde yer alan bu sekilerin üzerindeki kültürel dolgu ortalama 1 – 2 m. kalınlıktadır.

Şekil 4. 55: Buruk Güney yerleşimi kuzeydoğudan görünüm

(Foto. Orkun H. Kayci)

Otobana doğru yaklaşık 500 m uzanan bu sekilerin üzerinde yoğunlukla yontmataş malzeme gözlemlenmiştir. Bunun yanında çok az sayıda (2,3 parça) İlk Tunç ve II.bin çanak çömlek bulgulara rastlanıldı. Sadece kuzeydeki sekide çok az sayıda çanak çömlek bulundu. Güneydeki seki de ise hiç çanak çömleğe rastlanılmadı. Bu özelliği ile bu alan, Buruk Höyüğü'nün çanak çömlek kullanmayan, ilk yerleşik toplumuna ait olduğu düşünülmektedir. Söz konusu höyüğün güneyinde yer alan sekiler, Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem'e aittir. Bu bakımdan yerleşme, Adana'nın tarihöncesi devirleri açısından çok önemlidir.

Yontmataş endüstrünin çoğunluğu obsidiyen hammaddeye aittir. Bunun yanında daha az oranda çakmaktaşı hammadde gözlemlenmiştir. Yerleşimde yongalamayı gösteren çakmaktaşı ve obsidiyenden çekirdekler bulunmaktadır (Şekil 4.63).

Bunların arasında baskı dilgi çekirdekleri de bulunmaktadır (Şekil 4.57). Çekirdek yenilemeyi gösteren, omurgalı, dalmalı dilgiler ve tabletler de yerleşimde gözlemlenmiştir. Yerleşmede yontmataş teknolojisi daha yoğunlukla dilgi üretimine yönelik olduğu belirgindir (Şekil 4.56-57-58). Obsidiyenden ve çakmaktaşından çok sayıda dilgi bulunmaktadır. Bunların arasında her iki hammadde ile yapılmış baskı dilgiler, bize Neolitik kronolojiyi göstermesi bakımından önemlidir. Ayrıca yerleşmede "Y" dilgi olarak adlandırdığımız, Neolitik Dönem içerisinde, Yakındoğu'da, PPNB (Çanak Çömleksiz Neolitik B Evresi) evresinde görülen dilgiler, kronoloji vermesi açısından önemlidir (Şekil 4.58). Bununla birlikte iki yönlü baskı dilgilerde, PPNB yontmataş teknolojisini göstermektedir. Ayrıca yerleşmede serpantin ve çakıl taşından yapılmış minyatür baltalarda gözlemlenmiştir (Şekil 4.64). Yine yerleşmede, Yakındoğu'da, Çanak Çömleksiz Neolitik B evresinden bilinen, 1 adet "kelebek biçimli" boncukta bulunmuştur[22] (Şekil 4.65).

Şekil 4. 56: Kil-Buruk, Höyük obsidiyen dilgiler (Foto: H. Tümer).

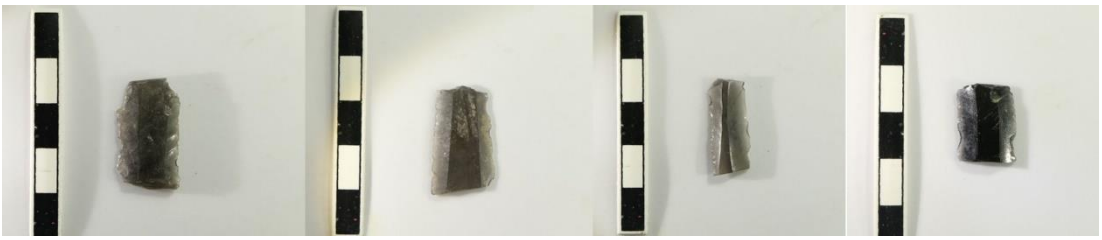

Şekil 4. 57: Kil-Buruk, Höyük obsidiyen baskı dilgi

[22] Alarashi, H, 2016, " Butterfly Beads in the Neolithic Near East, Evolution, Technology, Socio – cultural İmplications", Cambridge Archaeological Journal, vol.26, 493 – 512.

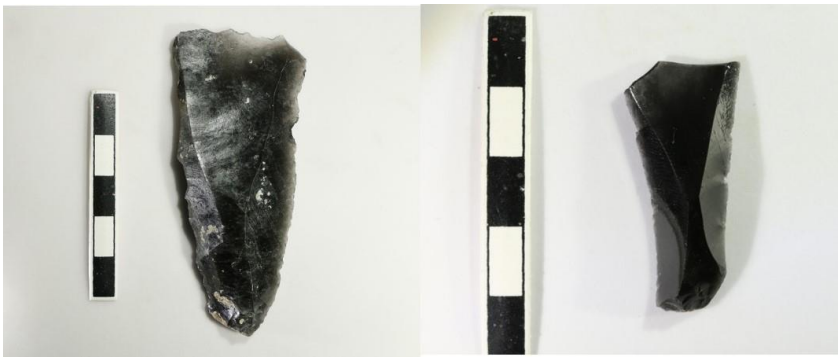

Şekil 4. 58: Kil - Buruk Höyük, obsidiyen Y dilgi

Şekil 4. 59: Kil-Buruk Höyük, obsidiyen dişli dilgi

Şekil 4. 60: Kil-Buruk Höyük, ok ucu ve bitmemiş ok ucu (Foto. H. Tümer).

Şekil 4. 61: Kil-Buruk Höyük, obsidiyen kazıyıcı (Foto: H. Tümer).

Şekil 4. 62: Kil- Buruk Höyük, çakmaktaşı orak bıçağı (Foto: H. Tümer).

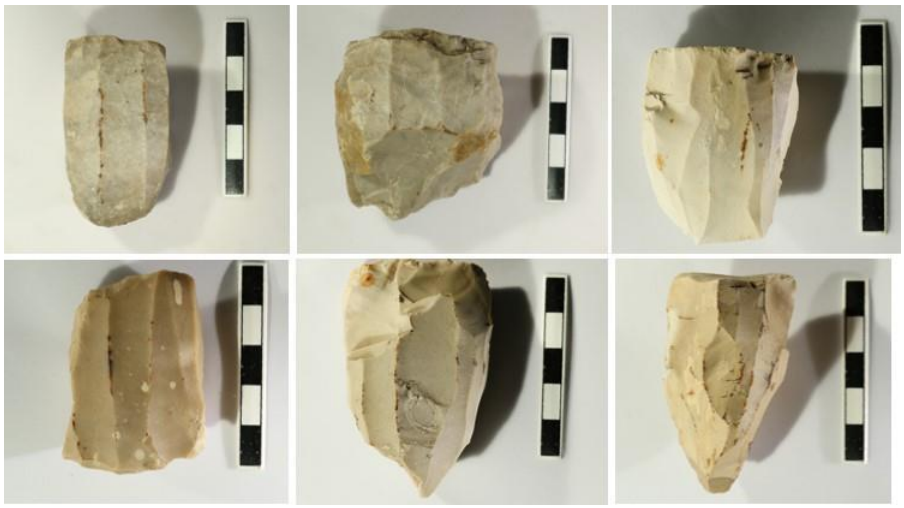

Şekil 4. 63: Kil-Buruk Höyük, çakmaktaşı çekirdek (Foto: H. Tümer).

Şekil 4. 64: Kil-Buruk Höyük, minyatür taş balta (Foto: H. Tümer).

Şekil 4. 65: Kil- Buruk Höyük, kelebek biçimli taş boncuk (Adana Müzesi)

Sonuç olarak Buruk Höyüğün güneyinde yer alan ana kaya üzeri yerleşmeler, Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem'e aittir. Bu dönem, araştırma eksikliğinden ötürü Kilikya genelinde bilinmediğinden dolayı, Kil-Buruk Höyük, hem Kilikya için hem de Adana ilinin tarihöncesi verilerini içermesi bakımından çok büyük bir önem sahiptir. Bu nedenden ötürü söz konusu alanın ivedilikle koruma altına alınması, en az 10 bin yıllık Adana tarihini aydınlatması için çok önemli olacaktır.

4.3.3. Velican Höyük

Velican Höyük, Adana İli, Çukurova İlçesi, Karslılar Mahallesi sınırları içerisinde yer alır. Höyük, günümüzde, Seyhan Baraj Gölü suları içerisinde kalmıştır. 1956 yılından itibaren, baraj gölü içerisinde bir ada olarak kalmaktadır. Yılın Ekim ve Kasım aylarında, baraj suyunun çekilmesiyle birlikte höyüğe ulaşmak mümkündür.

Velican, Buruk höyükteki yerleşim modelinde olduğu gibi esas olarak 2 yerleşim alanından oluşmaktadır. Günümüzde yerleşimin doğal çevre ortamını anlayabilmek, Seyhan Baraj Gölü nedeniyle mümkün değildir. Bu nedenle höyüğün doğal çevre ortamını göz önüne koyabilmek için 1943 yılında hazırlanmış, 1/25.000'lik askeri harita paftasından (Şekil 4.66) yararlanılmıştır (Kurttepe Paftası). Bununla birlikte baraj sahasında su tutulmadan önce 1954 yılında hazırlanamış paftanın (Şekil 4.67) bilgileride göz önüne alınmıştır (Kozan N34-c4 paftası).

Şekil 4. 66: 1943 yılında hazılanmış olan 1/25.000 lik haritada Velican Höyüğün Konumu (Kurttepe Paftası**)**

Kuzeyde yer alan esas höyük mevkii, Çakıt ve Seyhan Nehrinin birleştiği alanda, su altında kalmış olan Karalar Bucağı ve Bayramhacılı köylerinin doğusunda, bugün Çobandede olarak adlandırılan, eski ismi ile Dede Tepe mevkii alanının kuzey batısında yer alır. 1943 yılında hazırlanıp, 1946 yılında basılan askeri haritaya göre höyük mevkinin hemen doğusunda Karacapınar olarak belirtilen bir su kaynağı bulunmaktadır. Höyüğün ve güney yerleşmenin batısından da Hayıtlı Deresi geçmektedir.

Şekil 4. 67: Velican Höyük, 1954 yılında hazırlanmış 25.000 lik haritadaki konumu (Kozan N34 – C4 paftası)

Höyük konik bir görünüme sahip olup, mevcut ölçüleri 155 x 150 metredir (Plan 4.4). Höyüğün nirengi noktasının denizden yüksekliği ise 67 metredir (eski haritalarda 69 m. olarak işlenmiştir, höyüğün üst kısmı 2 m kadar düzlenmiş olabilir). Höyüğün yüksekliği, 30 m. kadardır (Şekil 4.4). Seton – Williams höyüğün 10 m kadar yüksekliğe sahip bir anakaya üzerinde yer aldığını bildirmiştir. Söz konusu bu ana kaya, Üst Miyosen'de oluşmuş, Handere formasyonu olarak tanımlanan bir konglemeradır. Bu çok yoğun hidrografya sonucunda, jeolojik zamanlarda, söz konusu bu kollar tarafından, höyüğün bulunduğu alandan, Tepebağ Höyüğe kadar büyük bir konglomera oluşmuştur. Seyhan Baraj Gölü'nün güney kesitinde, Dilberler Sekisinde ve Reşatbey mahallesinde bulunan güncel inşaat çukurlarından bu konglomera gözlemlenebilir. Yoğun çakıllı dolgu içerisinde Toroslardan koparak gelmiş çok çeşitli taş örneklerini bu konglomera içerisinde bulmak mümkündür. Bu konglomera alanda, çört, çakmaktaşı, radyolarit, kuvars gibi tarihöncesi yontmataş endüstrilerinde kullanılmış taşları bulabilmek mümkündür. Bu özelliği ile alan ikincil bir hammadde yatağıdır (Bkz. Doğal Çevre).

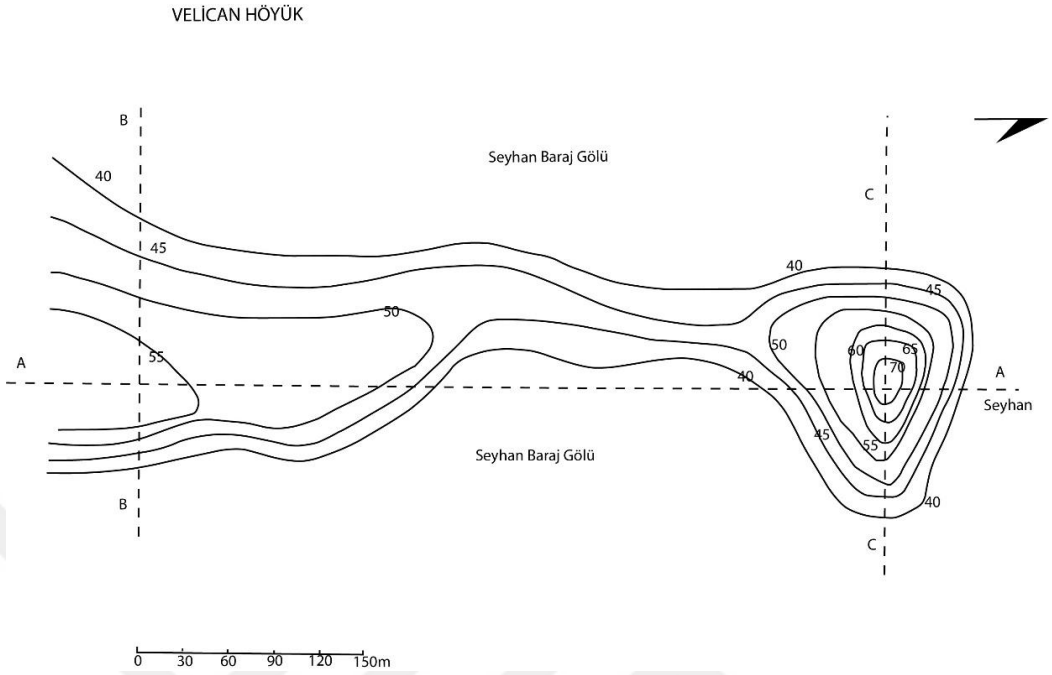

Plan 4. 4: Velican Höyük topoğrafik plan

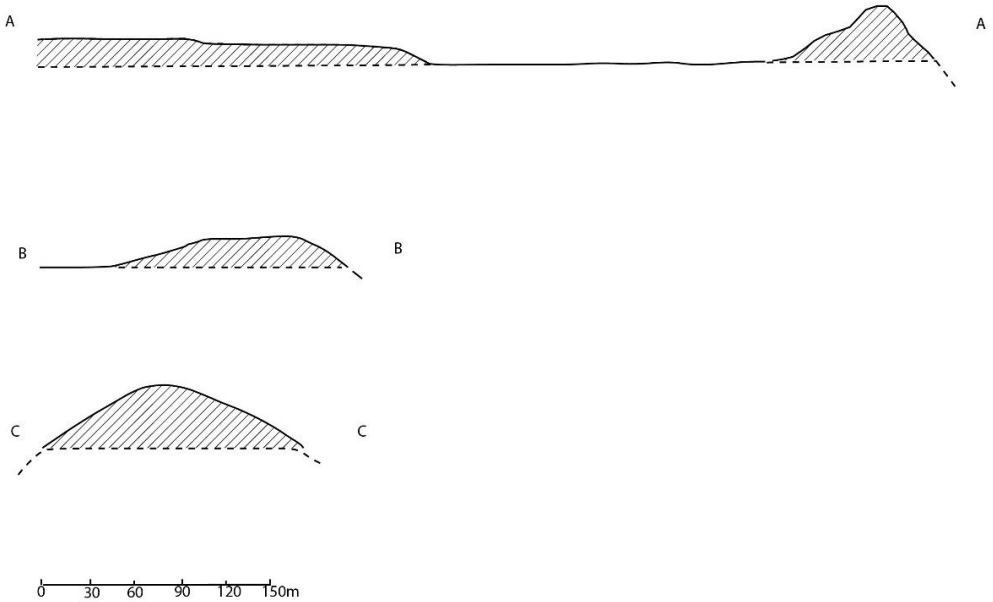

Plan 4. 5: Velican Höyük kesiti

Şekil 4. 68: Velican Höyük, Seyhan Baraj Gölü içerisinde (Foto: H. Tümer).

Höyük bölgede ilk araştırma ekiplerinden American Expedition (Hetty Goldman başkanlığında) ve Ali Rıza Yalman tarafından ziyaret edilmiş; sonrasında Seton – Williams tarafından incelenmiş (Seton-Williams, 1954: 171-172) ve İlk Kalkolitik Dönem'den Demir Çağ'a kadar tabakalanma belirtilmiştir. Ali Rıza Yalman, toplanan keramiklerin Neolitik karakter gösterdiklerini bildirmiştir (Girginer, 2000: 85). Velican Höyük'ün "Uru Adaniya" olabileceğini belirtenlerde olmuştur. (Garstang ve Gurney, 1959: 61). Eski araştırmacılar çalışmalarını çoğunlukla höyük konisi üzerinde gerçekleştirmişlerdir. Aslında höyük, kuzey – güney doğrultudaki bir yarımadanın uç kısmında yer alır ve baraj sebebiyle yılın büyük bir kısmında sualtında kaldığı için ada görünümde olur (Şekil 4.68). Höyüğün güneyinde yer alan yarımada da hiç araştırma yapılmamıştır. Bu yarımadanın güneydeki yüksek sekisinin genişliği daha fazla olup, höyüğe doğru ilerledikçe yarımadanın genişliği büyük ölçüde azalır (Şekil 4.69).

Şekil 4. 69: Velican Höyük Konisi, güneyden görünüm (Foto: H. Tümer).

Höyükte yaptığımız araştırmalarda, özellikle höyüğün güney, batı ve doğu yamaçlarında çok sayıda obsidiyen parçaları gözlemlenmiştir. Bu malzemenin alt kodlarda daha yoğun olduğu söylenebilir. Batı yamaçta, baraj gölü suyunun gelgitleşmesinden dolayı, birçok duvar ve çöp çukuru çok belirgin olarak gözlemlenmiştir. Kuzey yamaç diğer yamaçlara göre eğimi fazladır. Bu yamaçta da duvarlar gözlemlenmiştir. Doğu yamacın alt sekilerinde, 10x10 m.lik bir alanda, çok yoğun olarak obsidiyen malzeme gözlemlenmiştir. Bu malzeme genellikle büyük yonga parçalarından oluşmaktadır.

Velican Güney

Esas höyük konisinin, güneyinde, höyüğe doğru uzanan yarımadanın üst sekisinde yer alır. Söz konusu bu yarımada 750 m uzunluktadır (kuzeydeki höyük alanı da dâhil ölçüsü). Bu yarımadanın güneyinde restoranlar ve evler bulunur. Bu alanlar taranamamıştır. Restoranın kuzey duvarından hemen hemen höyüğe kadar ki alan taranabilmiştir. Bu alanda, tamamen yontmataş malzeme gözlemlenmiştir. Baraj suyunun gelgitleşmesinden dolayı alandaki kültürel dolgu çok belirgindir. Yarımadanın doğu hattı boyunca tahrip olmuş bir kerpiç duvar bulunmaktadır. Baraj suyundan ötürü burada ne kadar kültürel dolgu toprağının olduğunu kesin

belirtememekle beraber, ziyaret edilen zamandaki su seviyesine göre en az 4 m kültürel dolgunun olduğunu söyleyebilmek mümkündür. Bu alanın kuzeyine höyüğe doğru ilerledikçe, yarımadanın darlaştığı alanın başladığı kesimde, çanak çömlek malzeme görülmeye başlanılmıştır. Gözlemlenen malzeme yoğunlukla Roma Dönemi'ne aittir. Bu özelliği ile Velican Höyük güney seki, Buruk Höyük ile yerleşim tipi açısından birbirine paraleldir (Şekil 4.70). Her iki yerleşmede çanak çömlek kullanmayan ilk yerleşik topluluklar, mevcut her iki höyüğün güneyinde yer alan sekilerde ilk yerleşik yaşama başlamış oldukları tarafımızdan düşünülmektedir.

Şekil 4. 70: Velican Höyük Güney Yerleşimi, kuzeyden görünüm (Foto: H. Tümer).

Yontmataş malzemenin çoğunluğu obsidiyenden olduğu gözlemlenmiştir. Çakmaktaşı daha az bir oranda karşımıza çıkmıştır. Seyhan baraj gölünün suları, yılda yaklaşık 10 ay boyunca, güney seki üzerinde yer aldığından ve Seyhan'ın debisi bu alanda yoğun olmasından dolayı, güney sekideki yüzeyin çoğunluğu küçük çakıl ile kaplı halde bulunmaktadır. Yukarıda da bahsedilen Seyhan'ın kolları, mevcut konglomeraya halen çakıl ve taş getirmeye devam etmektedir. Yüzeyin söz konusu malzeme ile dolu olmasına yani bu nedenle yüzeyin kapalı olmasına rağmen, gözlemlenen obsidiyen sayısı, 4 yıldır Çukurova'da sürdürmüş olduğum araştırmalarım esnasında gözlemlediğim en yoğun obsidiyen buluntu alanıdır. Bir insan elinin geçecek büyüklükte blok parçalarda, Çukurova genelinde bu höyükte gözlemledim. Buraya gelen obsidiyen örneklerden yapılan analiz sonuçlarının hepsi

Göllüdağ kaynaklı olduğu anlaşılmıştır (Bkz. Değerlendirme ve Sonuç). Günümüzde, Anadolu'nun ve Yakındoğu'nun Neolitik Dönem ve öncesinde, en çok kullandığı kaynak Göllüdağ olduğu bilinmektedir. Göllüdağ üzerinde yer alan yörük mezarlığının sahiplerinin, Adana Sarıçam'dan geldiği bilinmektedir. Sarıçam'dan Göllüdağ'a 50 yıl öncesinde kaybolmuş bir konar-göçer rotası bilinmektedir. Tarihöncesinde de bu rota büyük olasılıkla Velican'dan geçip, Sarıçam'daki Buruk Höyük'e ulaşmış olmalıdır. Her iki höyükteki obsidiyen niceliği, ovada en fazla olmasından dolayı, bu öneride bulunulmuştur.

Velican Höyük'te obsidiyenin yerleşimde yongalandığı belirgindir. Yongalamanın burada yapıldığına işaret edecek çekirdek yenileme yongaları yerleşimde gözlemlenmiştir. Aynı şekilde çakmaktaşı çekirdeklerde bulunmaktadır (Şekil 4.74). PPNB yontmataş teknolojisini gösteren "Y" biçimli dilgiler (Şekil 4.72) iki yönlü dilgiler, baskı dilgi (Şekil 4.73) ve dilgicikler yerleşmede yoğun olarak gözlemlenmiştir. Bunun yanında yine iki yönlü dilgi teknolojisi ile yapılmış ok uçları da, bu dönemi göstermesi açısından önemlidir (Şekil 4.71). Aynı şekilde çakmaktaşı aletlerde de bu teknoloji gözlemlenmiştir. Bu teknolojiyi gösteren alet tipolojisi dışında kazıyıcılar, deliciler de yontmataş içerisinde bulunmaktadır. Bunun yanında minyatür taş baltalar da, Buruk Höyük'te olduğu gibi burada da gözlemlenmiştir.

Şekil 4. 71: Velican Höyük, obsidiyen ok ucu ve bitmemiş ok ucu parçaları

Şekil 4. 72: Velican Höyük, obsidiyen “Y”dilgi
(Foto: H. Tümer).

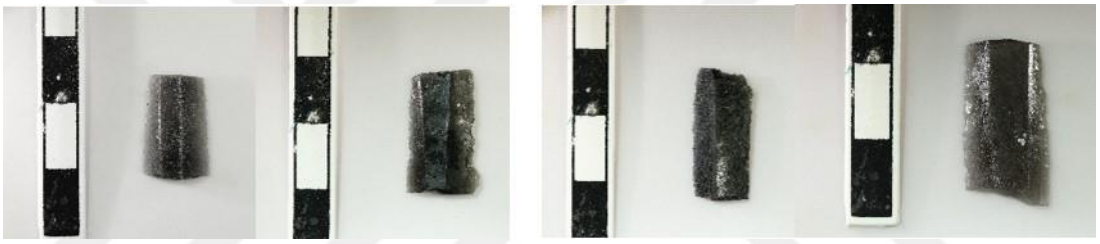

Şekil 4. 73: Velican Höyük, obsidiyen baskı dilgi
(Foto: H. Tümer).

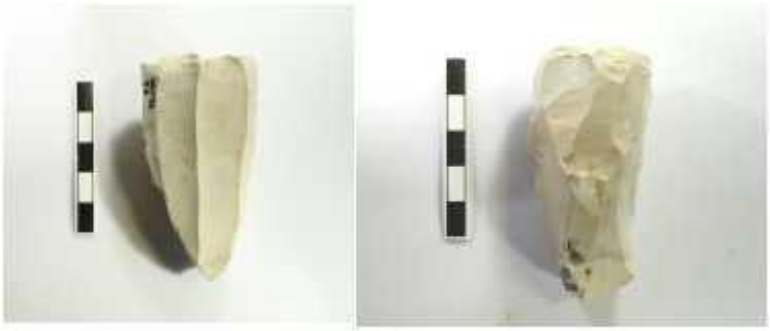

Şekil 4. 74: Velican Höyük, çakmaktaşı çekirdek
(Foto: H. Tümer).

Neolitik dışında, yerleşimde Paleolitik Dönem’e ait olabilecek çakmaktaşı aletlerde gözlemlenmiştir. Bu özelliği ile yerleşimin konumu oldukça önemlidir. Seyhan Nehri’nin kenarındaki üst sırta yer alması ve ikincil dolgu hammadde kaynağı üzerinde yer almasından dolayı olasılıklar Paleolitik Dönemlerden itibaren önemli bir konum görevi üstlenmiştir.

4.3.4. Tahtanınbaşı

Tahtanınbaşı mevkii Büyükkösebalcı köyünün yaklaşık 2.4 km. güneydoğusunda, Kızılinbaşı mevkinin yaklaşık 1.8 km. güneyindeki yarımada üzerinde yer almaktadır. Yerleşim Berdan Nehri'nin batı kıyısındaki yamaç üzerinde yayılmıştır, bu özelliği ile bir yamaç yerleşimidir (Şekil 4.75). Yerleşmenin kuzey kısmında var olan yüksekliği az olan tepelik alanda höyükleşmenin olduğu belirgindir.

Yerleşmede gözlemlenen Neolitik Dönem materyallerinin yanında yoğun olarak Roma Dönemi'ne ait çatı kiremiti parçaları da gözlemlenmiştir. Büyük olasılıkla Neolitik ve Roma dönemlerine ait tabakalar içermektedir. Yüzeyde gözlemlenen materyalin dağılımına bakılacak olursa yerleşme, kuzeyden güneye ortalama 500 m, batıdan doğuya ortalama 250 m. ölçülerindedir. Yerleşmenin büyük bir kısmı şu anda Berdan Barajı'nın suları altındadır. Eylül – Kasım aylarında ziyaret mümkündür. Fakat suların çekilmesi ile birlikte yerleşme alanında tarımsal faaliyetler gerçekleştirildiği için halen tehdide açık bir konumdadır.

Şekil 4. 75: Tahtanınbaşı Mevkii
(Foto. H. Tümer).

Yerleşmede çok sayıda çakmaktaşı ve obsidiyen alet parçaları gözlemlenmiştir (Şekil 4.76-80). Ayrıca yerleşmede çok sayıda çakmaktaşı baskı dilgi çekirdekleri bulunmaktadır ve yerleşmede yontmataş üretiminin yapıldığını göstermesi açısından

önem arz etmektedir. Bunun yanında Yumuktepe'nin Erken Neolitik tabakalarından bildiğimiz impresso çanak çömlek parçaları da gözlemlenmiştir (Şekil 4.81). Düz dibe sahip, en erken çanak çömleği işaret eden çanak parçalarına da yerleşmede rastlanılmıştır. Bugün sular altında bulunan Berdan Vadisi kayalıklarından üst sekideki tepeye doğru kültürel dolgu devam etmektedir. Burayı eski vadinin üst sırtındaki, yarımada düzlüğü üzerine kurulu büyük bir yamaç yerleşimi olarak da tanımlayabiliriz.

Yerleşim, kuzeyde yer alan çakmaktaşı yatağına yakın bir mesafede olmasından dolayı, yerleşimde çakmaktaşı yoğun olarak bulunmuştur. Çakmak mevkiinde olduğu gibi bu alanda da obsidiyenin varlığı oldukça belirgindir. Kuzeyden güneye Çakmak ve Gözlükule rotası üzerinde yer almaktadır. Berdan vadisi içerisinde yer alması da bunu doğrular niteliktedir. Yontmataşta hem çakmaktaşında hem de obsidiyen de Naviform teknoloji ürünleri belirgindir. Gözlemlenen bir adet obsidiyen yoğun düzeltili Amuk ucu önemlidir (Şekil 4. 80). Bununla birlikte her iki hammadden yapılmış dilgi ve baskı dilgi ve parçalarıda yerleşimde gözlemlenmiştir (Şekil 4.78-4.79). Yerleşimde yongalamanın yapıldığı gösteren korteksli yan dilgiler oldukça yoğun olarak bulunmuştur (Şekil 4. 77).

Şekil 4. 76: Tahtanınbaşı Mevkii, çakmaktaşı çekirdekler

(Foto: H. Tümer).

Şekil 4. 77: Tahtanınbaşı Mevkii, çakmaktaşı yan dilgiler

Şekil 4. 78: Tahtanınbaşı Mevkii, çakmaktaşı dilgiler
(Foto: H. Tümer).

Şekil 4. 79: Tahtanınbaşı Mevkii, obsidiyen dilgiler
(Foto: H. Tümer).

Şekil 4. 80: Tahtanınbaşı mevkii, obsidiyen mızrak ucu (Foto: H. Tümer).

Şekil 4. 81: Tahtanınbaşı impresso çanak çömlek örnekleri (Foto: H. Tümer).

Yerleşimde bulunan çanak çömleğe baktığımızda yoğunlukla impresso gözlemlenmiştir. İmpresso da rocker bezeme yoğunluktadır. Yumuktepe'nin ve Gözlükule'nin örnekleri ile oldukça benzer niteliktedirler. Bununla beraber mineral katkılı en erken çanak çömleğe ait olabilecek çanak çömlek parçalarıda yerleşimde gözlemlenmiştir. Gözlemlenen malzeme özellikleri ile Tahtanınbaşı'nın, MÖ 7. bin yılın başından itibaren bir kültürel sürecin başladığını söylemek mümkündür. Son Neolitik Döneme ait veriler bulunmamıştır. Bu nedenle MÖ 7. bin ilk yarısına, Çanak çömlekli Neolitik Dönemin, ilk evresine ait olduğu tarafımızca düşünülmektedir.

4.3.5. Kızılinbaşı Mevkii

Kızılinbaşı mevkii, (Kızılininbaşı) bugünkü Berdan Barajının en kuzey noktasında, nehrin batı kıyısında, Büyükkösebalcı köyünün yaklaşık 2.5 km. doğusunda, Karasu Kanyon'un yaklaşık 1 km güneydoğusunda yer almaktadır. Yerel insanlarla yapılan mülakatlar sonucunda, burada barajdan önce yoğun olarak mağaraların yer aldığı, şu anda kapalı konumda yer alan ve Kızılin olarak adlandırılan bir mağaradan ötürü buranın mevkii adının Kızılinbaşı olduğu bilinmektedir (Şekil 4.82-83). Alanda Haziran ve Ekim aylarında ziyaretler gerçekleştirilmiştir. Haziran ayında baraj sularının çok yüksek seviyede olmasından ötürü gerekli araştırma yapılamamış ve alan suların çekilmesi ile birlikte Ekim ayında tekrar ziyaret edilmiştir. Bu ziyaret esnasında barajn sularının çekildiği alanda Berdan Çayının her iki yakasında çok sayıda mağaranın olduğu gözlemlenmiştir. Maalesef baraj gölünün su salınımı ve baraj gölünün mil dolmaya başlaması sebebiyle, birkaç mağaraya yapılan ziyarette hiçbir materyalle karşılaşılmamıştır. Bugün itibariyle Berdan Baraj Gölü'nün en kuzey kısmında yer alan bu alanda mil dolmaya başlamıştır ve bu dolgu içerisinden herhangi bir materyal bulmanın olasılığı yoktur. Barajların dolduktan sonra araştırma yapılabilir olması önerileri; Berdan Barajı gözlemimizi ortaya koyduğumuzda, geçerliliğini yitirmektedir. Bu alanda Berdan Barajı'nda 1984 yılı itibariyle su tutulma işlemine başlanmış ve aradan geçen 32 yıl boyunca kuzeyinde barajın dolmaya başladığı gözlemlenmiştir.

Şekil 4. 82: Kızılinbaşı Mevkii
(Foto: H. Tümer).

Kızılinbaşı mevkii, Berdan Çayı'nın batı yakasında kuzeyden güneye yaklaşık 1.3 km boyunca uzanan terra rossa toprağın bulunduğu alanda ikincil dolgu niteliğinde insutu olmayan, Paleolitik Dönem'e ait çakmaktaşından yapılmış aletlerin bulunduğu bir alandır. Ayrıca alanda az sayıda obsidiyen alet parçaları da gözlemlenmiştir. Herhangi bir yerleşmeye dair kalıntı ya da kültürel bir dolgu tespit edilememiştir. Büyük olasılıkla mevkiye verilen isimden de anlaşıldığı üzere bu alanda Orta Paleolitik ve sonrası dönemlere ait mağaraların bulunma olasılığı çok yüksektir.

Şekil 4. 83: Kızılinbaşı Mevkii veTahtanınbaşı Mevkii batısı, batıdan görünüm (Foto: H. Tümer)

Şekil 4. 84: Kızılinbaşı, çakmaktaşından Paleolitik Dönem Aletleri (Foto: H. Tümer).

4.4. Çukurova'da Bulunan Yerleşimler

4.4.1. Aşağı Ova

4.4.1.1. Adana Bölümü

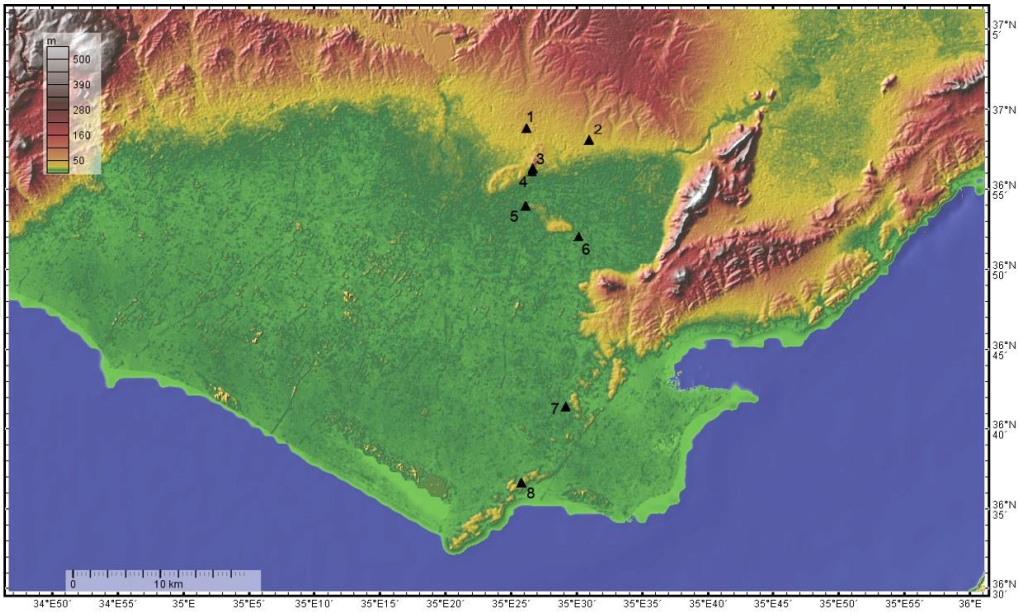

1.İncirlik **2.**Kürkçüler **3.**Camili Mağaraları **4.**Camili Höyük **5.**Karaoğlanlı **6.**Çotlu **7.**Domuztepe **8.**Gavurini Mağaraları

Harita 4. 4: Aşağı Ova, Adana Bölümünde yer alan yerleşmeler

(Harita, GeoMapApp'ten alınarak düzenlenmiştir (29.05.2019).

4.4.1.1.1. İncirlik Höyük

Adana İli, Yüreğir İlçesi, İncirlik Mahallesi sınırları içerisinde yer alır. Adana – Ceyhan (E5) karayolunun hemen güneyinde bulunmaktadır. Adana Tepebağ Höyüğün 9.4 km doğusunda, Buruk / Kil Höyüğün 5.7 km güneyinde, Camili Höyüğün 4.9 km kuzeyinde, İncirlik düzlüğünün güneyinde ova içerisinde konumlanmıştır. Höyüğün doğusundan Boğagölü Deresi geçmektedir.

Höyük günümüzde korunmuş durumu ile 280 x 180 m ölçülerine sahiptir (Plan 4.6) Ova zemininden yüksekliği 19 m. yi bulmaktadır (Plan 4.7). 25.000 lik haritada nirengi olarak 64 m yükseklik gösterilmesine rağmen, günümüzdeki yüksekliği 60 m kadardır.

Kuzeyde yoğun tahribat olmasından dolayı höyüğün burada ne kadar uzandığı bilinmemektedir. Fakat 100 metrelik bir uzantı tahrip olmuş durumdadır.

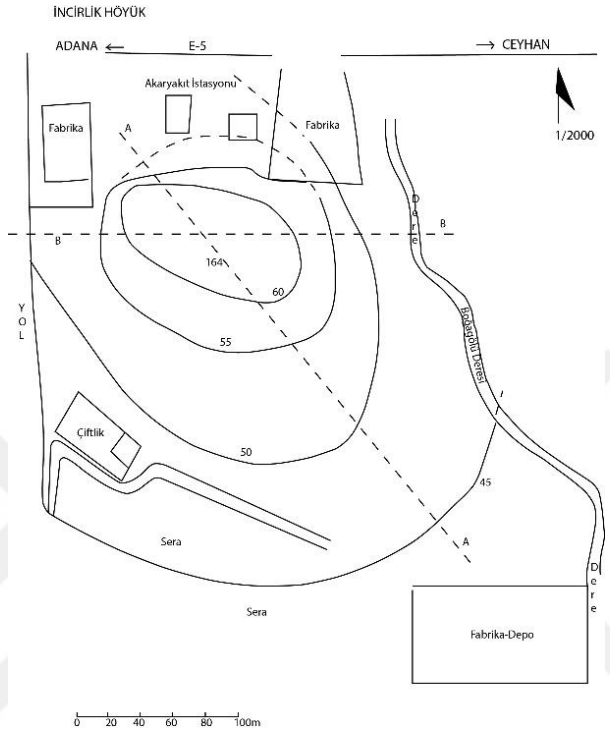

Plan 4. 6: İncirlik Höyük topoğrafik plan

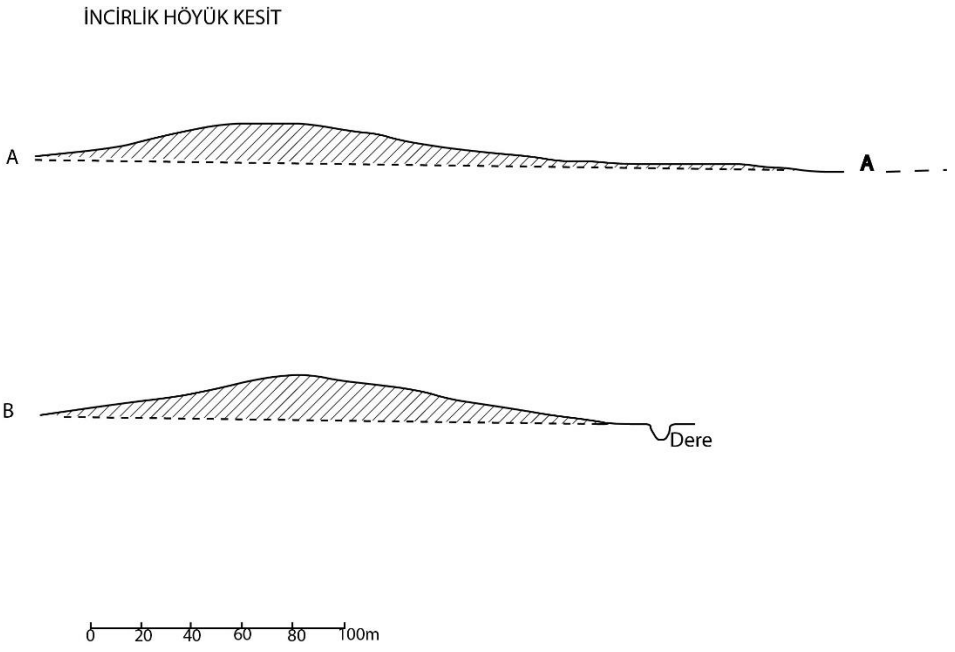

Plan 4. 7: İncirlik Höyük kesiti

1930 yılında ilk olarak E. Gjerstad tarafından ziyaret edilmiştir (Gjerstad, 1934: 160). 1936'da J. Garstang tarafından (Garstang, 1938: 55); 1942'de de R. O. Arık tarafından ziyaret edilmiştir (Arık, 1944: 364). Detaylı çalışma Seton Williams tarafından 1951 yılında yapılmıştır (Seton – Williams, 1954). Seton Williams, höyükte Kalkolitik, özellikle Son Tunç Çağı, Demir Çağı ve Hellenistik Çağ malzemesi bulduğunu bildirir (a.g.e., 158). Kalkolitik materyal arasında Halaf Öncesi, açkılı mal grubunun bulunduğunu listelemiştir (a.g.e., 130). Yeni kronoloji ile Son Neolitik Dönemin varlığı belirgindir. Sonrasında, 1961 yılında J. Perrot höyüğü ziyaret eder ve höyükte obsidiyen dilgiler ve çakmaktaşından kenani dilgilerin varlığından bahseder. Ayrıca höyükte Son Tunç, Hellenistik ve Roma – Bizans malzemesi bulduğunu (Şekil 4.85) bildirir (Perrot, 1962: 11). 1994 yılında B. Hrouda ziyaret eder ve höyükte güney batıda Kalkolitik Döneme ait yontmataş malzeme bulduğunu bildirir (Hrouda, 1998: 431). Höyük 2006 yılında E. Konyar tarafından da ziyaret edilmiştir. Tarafımızdan höyük ziyaret edilmemiştir. Sadece İstanbul Prehistorya laboratuvarında bulunan J. Perrot'un malzemesi ve Ankara İngiliz Enstitüsü'nde bulunan Seton – Williams'ın malzemesi incelenmiştir. Söz konusu malzeme çok az miktardadır ve Seton – Williams'ın bildirdiği Son Neolitik çanak çömlek bulunamamıştır, söz konusu malzeme Kalkolitik ve sonrasındaki dönemlere aittir (Şekil 4.87). Seton-Williams'ın malzemesinde öne çıkan grup kenani dilgilerdir (Şekil 4.86). Höyükte tahribat üst boyutlardadır. Özellikle kuzey kısmı tümden yok olmuştur. Kuzeyde E – 5 karayolu ile beraber, kuzey eteklerinde bir adet akaryakıt istasyonu ve 2 adet fabrika yapısı höyüğün bu kısmını tümden yok etmiştir. Höyüğün güneybatısında bir çiftlik evi ve güneydoğusunda da bir fabrika deposu tahribatı bulunur. Bununla beraber, höyük konisi hariç höyüğün tüm güney eteklerinde yoğun tarımsal faaliyet devam etmektedir.

Şekil 4. 85: İncirlik Höyük, çanak çömlek örnekleri - J. Perrot Yüzey Araştırması, İstanbul Üniversitesi Prehistorya Laboratuvarı
(Foto: H. Tümer).

Şekil 4. 86: İncirlik Höyük, çakmaktaşı alet örnekleri - Seton – Williams Yüzey Araştırması, İngiliz Arkeoloji Enstitüsü

Şekil 4. 87: İncirlik Höyük çanak çömlek örnekleri - Seton – Williams Yüzey Araştırması, İngiliz Arkeoloji Enstitüsü
(Foto. H. Tümer).

4.4.1.1.2. Kürkçüler Höyük

Adana İli, Yüreğir İlçesi, Yürekli/Kürkçüler Mahellesi sınırları içerisinde yer almaktadır. Adana – Ceyhan E -5 karayolun hemen güneyinde bulunmaktadır. Höyük Kürkçüler Cezaevinin güneyinde, üzerinde mezarlık bulunan anakaya sekinin güney uç kısmında konumlanmıştır. Bu konumu itibariyle tam eşik ucunda konumlanmış bir höyüktür (Şekil 4.88). Söz konusu mezarlık E- 5 karayolu açıldığı sırada tahrip olmuş, ikiye bölünmüştür. Bu mezarlığın eski ismi Aydınınöreni'dir. Höyüğün ise eski ismi Karsan Höyüğü'dür. Höyüğün batısında Alayürek Deresi bulunmaktadır. Doğusunda ise eski 25.000 lik haritalarda, kuzeyde bulunan Dağcı (Yürekli Köyü) Köyün doğusunda kaynağı alan bir dere daha bulunmaktadır. Söz konusu bu iki derenin arasında oluşmuş yarımada mezarlık ve höyük konumlanmıştır. Adana Şehir merkezinin kuş uçumu 16.3 km doğusunda, İncirlik Höyüğün 7.2 doğusunda, Misis Höyüğü'nün 9.7 km batısında yer alır. 2.1 km güneyinde Dörttekneli Höyük bulunmaktadır.

Şekil 4. 88: Kürkçüler Höyük

(Foto: Orkun H. Kayci)

Mevcut höyüğün kuzey – güney uzunluğu, 500 m, batı – doğu uzunluğu 400 m. yi bulmaktadır (Plan 4.8). Höyük kuzey alanda yoğun tahribata uğradığı için, aslında mezarlığın içerisinde de devam etmektedir. Bu durumu ile en az 600 m uzunluğa sahip olmalıdır. Ana kaya üzerinde yer alan, yol tarafından tahrip edilmiş mezarlığın

kuzey – güney uzunluğu 300 m. kadardır. 1943 yılında hazırlanmış 25.000 ik haritada nirengi yüksekliği 64 m, daha sonrasında hazırlanmış aynı ölçeğe sahip haritalarda 61 m yüksekliği buunmaktadır. Günümüz yüksekliği ise 53 m. ye kadar düşmüştür. Höyük konisi 130 x 110 m ölçülerindedir. Ortalama günümüzde korunmuş yüksekliği 18 m. kadardır (Plan 4.9).

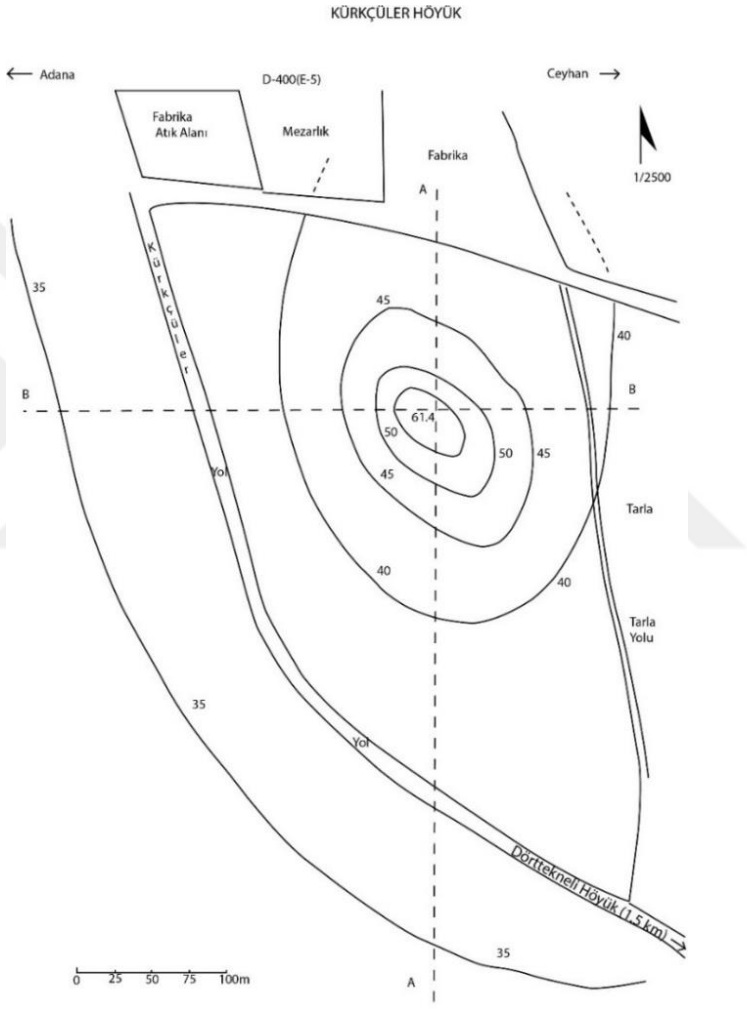

Plan 4.8: Kürkçüler Höyük topoğrafik planı

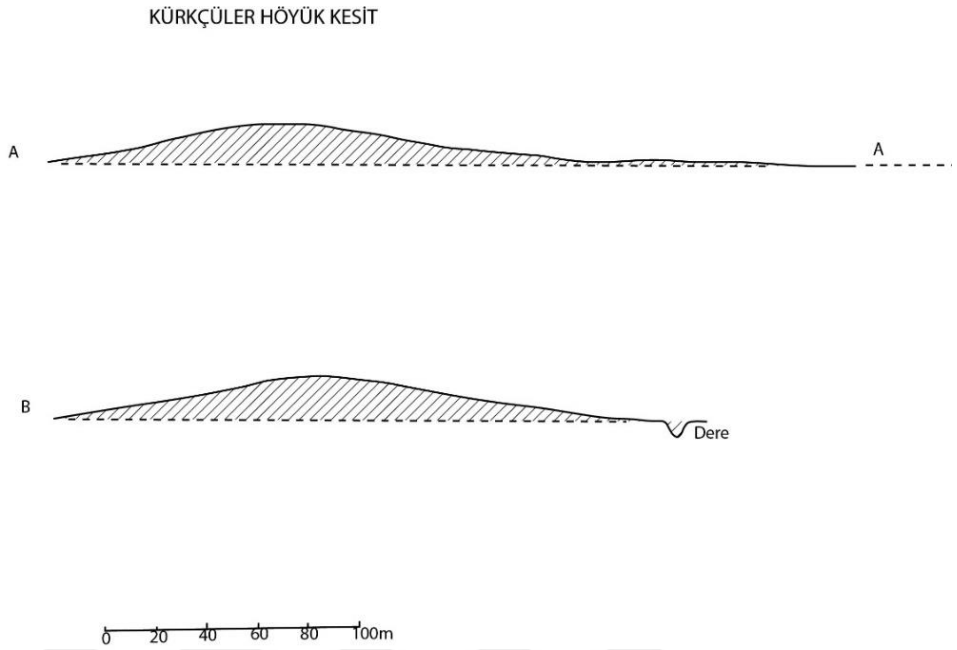

Plan 4. 9: Kürkçüler Höyük kesit

Höyük yol güzergâhı üzerinde buunmasından dolayı, bölgede araştırma yapan birçok kişi tarafından ziyaret edilmiştir. İlk defa 1930 yılında, E. Gjerstad tarafından ziyaret edilmiş ve "Kapür Höyüğü" olarak adlandırılmıştır (Gjerstad, 1934: 160). Sonrasında 1936 yılında J. Garstang tarafından ziyaret edilmiştir (Garstang, 1937: 55). Höyükte Son Hitit kültürel dolgusunu gördüğünü bildirmiştir. 1942 yılında, R. Oğuz tarafından ziyaret edilmiştir. Arık, ziyaretinde höyüğün çift tepeye sahip olduğunda bahsetmektedir (Arık, 1944: 364). 1951 yılnda Seton – Williams höyüğü ziyaret eder ve höyükte İlk Tunç Çağı'na ait malzeme gördüğünü, Hitit malzemesi tespit etmediğini bildirir (Seton – Williams, 1954: 163). 1961 yılında J. Perrot tarafından ziyaret edilir ve höyükte İlk Tunç malzemesi ve az sayıda Roma malzemesi bulunduğunu bildirir (Perrot, 1962: 11). 1994 yılında B.Hrouda höyüğü ziyaret eder ve höyükte şüpheli olarak M.Ö II bin çanak çömleği ve Roma Dönemi'ne ait çanak çömlek bulduğunu bildirir (Hrouda, 1998: 431). 2006 yılında E. Konyar tarafından ziyaret edilir ve höyükte MÖ II. bin malzemesinin varlığını bildirir (Konyar, 2006: 89).

Höyük tarafımızdan 2015 yılında ziyaret edilmiştir. Ziyaret edilmeden önce İstanbul Üniversitesi, Prehistorya Laboratuvarında bulunan J. Perrot'ya ait malzeme incelenmiştir. Malzeme de çanak çömlek olarak, Neolitik Dönem'e ait bir veri bulunmamaktadır (Şekil 4.90). Yontmataş olarak ise yoğun olarak Kenani dilgiler

bulunmaktadır (Şekil 4.89). Höyüğün sadece koni yükselti kısmı ve etekleri ziyaret edilmiştir. Ziyaretimiz sırasında da kenani dilgiler höyükte gözlemlenmiştir. Bunlar olasılıkla İlk Tunç ve daha öncesi bir dönemi işaret ediyor olmalıdırlar. Bunun yanında çok az sayıda yontmataş malzeme gözlemlenmiştir. Sadece 1 adet düzeltili dilgi obsidiyen parçası bulunmuştur. Çanak çömlek malzeme içerisinde de Neolitik Dönem'e ait bir veriye rastlanılmamıştır. Tez kapsamında ele almamızın sebebi konumu itibariyledir. Tam olarak eşik ucunda yer alışı ve bu uç kısmın kenarında bulunan Tarsus'tan Misis'e kadar biz zincir şeklinde oluşmuş höyük sırası içerisinde yer almasından dolayı ele alınmıştır. Kuzey tarafında yer alan mezarlık ziyaret edilmesede, erken dönemlere ait malzemenin o kısımda bulunabileceği tarafımdan öngörülmektedir. Höyük kısmında erken dönem malzemesi kilitli durumda da olabilir. Çünkü höyükte çok malzeme veren bir toprak yapısı bulunmamaktadır.

Höyükte tahribat üst boyuttadır. Yerleşmenin kuzeyin yamaçlarında iki adet fabrika ve fabrikalarla höyük arasında bir yol tahribatı bulunur. Ayrıca höyüğün batı eteğinde de bir yol tahribatı bulunmaktadır. Höyüğün batı, güney ve doğu eteklerinde yoğun tarım faaliyeti devam etmektedir.

Şekil 4. 89: Kürkçüler Höyük, Kenani dilgiler - J. Perrot Yüzey Araştırması, İstanbul Üniversitesi Prehistorya Laboratuvarı

(Foto: H.Tümer)

Şekil 4. 90*:* Kürkçüler Höyük çanak çömlek örnekleri - J. Perrot, Yüzey Araştırması, İstanbul Üniversitesi Prehistorya Laboratuvarı

(Foto: H.Tümer).

4.4.1.1.3. Camili Höyük

Adana İli Yüreğir İlçesi Camili Köyü'nün 600 m. doğusunda yer alır. Yaklaşık olarak batıdan doğuya ortalama 300 metre, kuzey - güney 160 metre ölçülerine sahiptir. (Plan 4.10). Höyük konisi ise ortalama 15 m. yüksekliğe sahiptir (Plan 4.11). Höyük, Adana şehir merkezinin güneydoğusunda, İncirlik Höyük'ün güneyindeki Çalıdağı olarak adlandırılan büyük kalker kayalık kütlenin güney yamaç eşiğinde bulunmaktadır (Figür 4.91-92). Bu alan Holosen başlangıcında aşağı ovanın, bugünkü Adana (Tepebağ Höyük)'ya yakın konumda yer alan ve ovanın kuzey kısmında bulunan büyük bir ada olmalıdır. İleride yapılacak jeoarkeolojik çalışmalarla bu durum netlik kazanacaktır. Olası ada GB-KD doğrultusunda 8.6 km. uzanır.

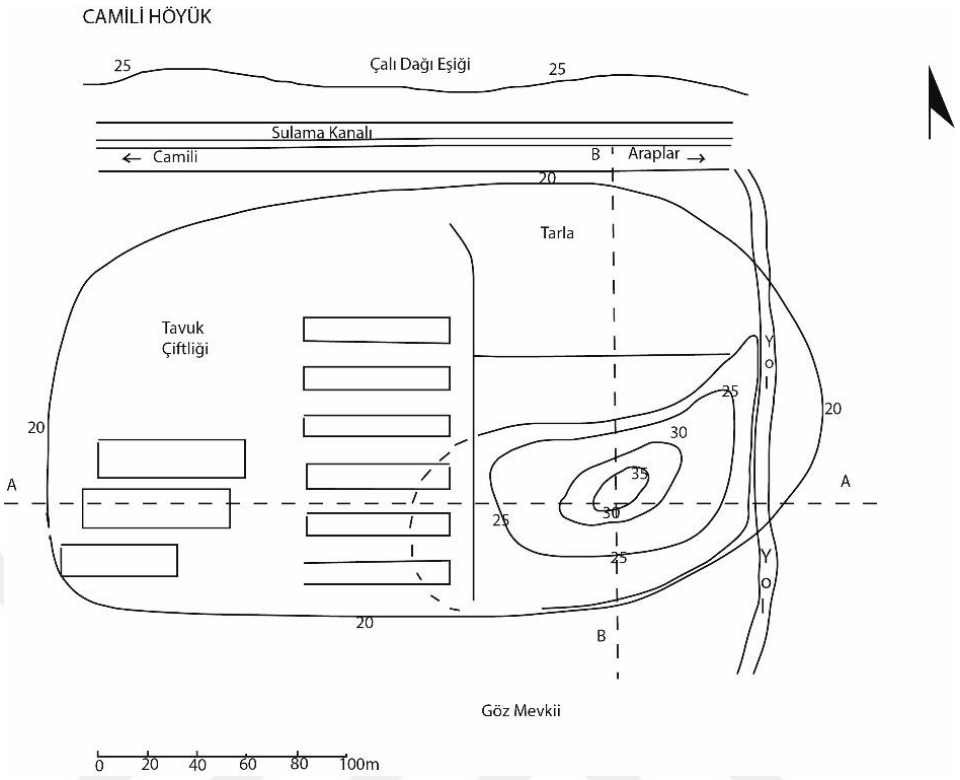

Plan 4. 10: Camili Höyük topoğrafik planı

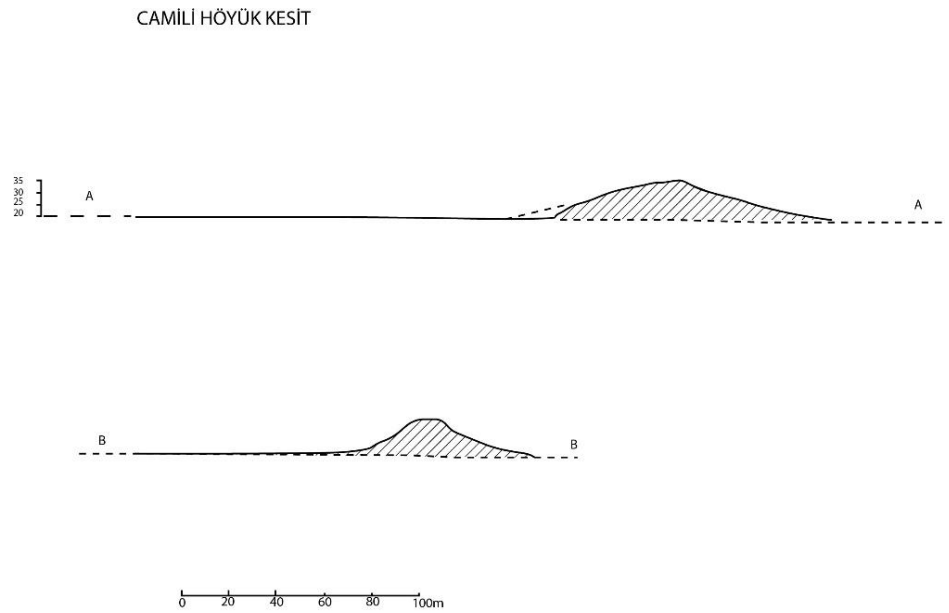

Plan 4. 11: Camili Höyük kesiti

Söz konusu kireç tepelik batı ve doğu olmak üzere iki kısımdan oluşmaktadır. Adanın batı yakası bir boynuz ya da hilal görünümüne sahiptir. Her iki kayalık arasında kurumuş bir nehir yatağı bulunmaktadır. Batı kesimdeki kayalık 70 m, doğu kesimdeki kayalık ise deniz seviyesinden 144 m. yüksekliğe sahiptir. Doğu kısmında, Adana Çimento Sanayi bulunmaktadır ve bu alan taş ocağı açılarak tümüyle tahrip edilmiştir. Höyüğün kuzeyinde, bu kayalık alan içerisinde çok sayıda mağara da yer alır (Çaldağı Mağaraları). 1943 yılında hazırlanmış 25.000 lik haritada Çaldağı Mağaraları, günümüzde söz konusu sanayi bölgesi üzerinde gösterilmiştir. Fakat günümüzde bu alan tamamen yok olmuş durumdadır. Höyüğün, kuzeyinde bir sulama kanalı, doğusunda ve güneyinde açılmış toprak bir yol vardır. Batısında ise höyüğün yarısını kaplayan bir tavuk çiftliği vardır. Güneyinde halen kurumamış küçük doğal bir su kaynağından oluşmuş gölet/bataklık bulunmaktadır. Höyüğün kuzey ve doğu eteklerinde tarımsal faaliyet devam etmektedir. Höyük ayrıca Adana Tepebağ Höyük'ün 11 km. güneydoğusunda, İncirlik Höyük'ün 5 km. güneyinde yer almaktadır.

Şekil 4. 91: Camili Höyük, kuzeydoğudan görünüm
(Foto: H. Tümer).

Höyük uzun yıllar Camili olarak bilinirken, höyüğün üzerinde yer alan ve Üçok boyuna ait bir mezarlıktan ötürü höyüğün adı Üçok Damgalı Höyük diye değiştirilmiştir. Söz konusu mezarlar için çevre düzenlenmesi yapılmıştır fakat günümüzde bu düzenleme de tahrip olmuş durumdadır.

İlk defa 1951 yılında Seton –Williams höyüğü ziyaret etmiş (Seton – Williams, 1954: 150) ve höyükte Hitit Dönemi'nden itibaren bir kültürel başlangıcın olduğunu belirtmiştir. Bu çalışmanın öncesinde, 1930'lu yıllarda Adana Müze Müdürü Ali Rıza Yalgın tarafından höyükte sondaj kazısı gerçekleştirilmiştir. Bizim 2015 ve 2017 yıllarında yaptığımız araştırma gezilerinde; höyük konisi, kuzey, güney ve doğu yamaçları taranmıştır. Höyük üzerinde çok sayıda, özellikle doğu kesimde yontmataş malzeme ile karşılaşılmıştır.

Şekil 4. 92: Camili Höyük, güney-güneybatı yamaç

Malzeme olarak, çanak çömlek içerisinde, amorf nitelikte DFBW çanak çömleği, öncüleri, kırmızı astarlı mal ile beraber bir adet Coba tipi kase parçası ele geçmiştir. Yontmataş malzeme olarak obsidiyen ve çakmaktaşı bulunmuştur. Obsidiyen toplam yontmataş içerisinde % 77 orana sahip olarak en büyük grubu oluşturmaktadır. Obsidiyen içerisinde yongaların yanında, baskı dilgiler yoğun olarak bulunmuştur (Şekil 4.94). Bir çekirdek parçası ve çok sayıda yonga obsidiyenin yerleşmede yongalandığını gösterir niteliktedir. Alet olarak bir Amuk uç parçası (Abu Koş düzeltili) (Şekil 4.93), ön kazıyıcı, baskı dilgiler, düzeltili baskı dilgiler ve düzeltili dilgiler alet tipleri içerisinde sayıca en fazladır. 1 adet düzeltili dilgiden yapılmış obsidiyen delici, bölge kronolojisini göstermesi açısından önemlidir (Şekil 4.93). Bu tipteki aletler, Yumuktepe yerleşmesinin Erken Neolitik tabakasında ele geçirilen en büyük düzeltili

alet grubu olarak karşımıza çıkmaktadır (Garstang, 1953, 15; Caneva – Köroğlu, 2010, 23; Altınbilek - Algül, 2011: 21 – 23). Höyükte ele geçirilen çakmaktaşının toplam yontmataş içindeki oranı %23.3 tür. Çakmaktaşı, gri, gri – kahve, kahve, sarı, açık kahve renklerdedir. Yoğunlukla merkezi dilgiler bulunmaktadır. Bunlar içerisinde baskı dilgilerde yer almaktadır. İki adet merkezi dilgi orak bıçağı olarak kullanılmıştır. Çakmaktaşından bir ok ucu parçası da yerleşimde bulunmuştur. Olası Geç Kalkolitik Çağ'a ait bir kenani dilgi de yerleşimde bulunmuştur.

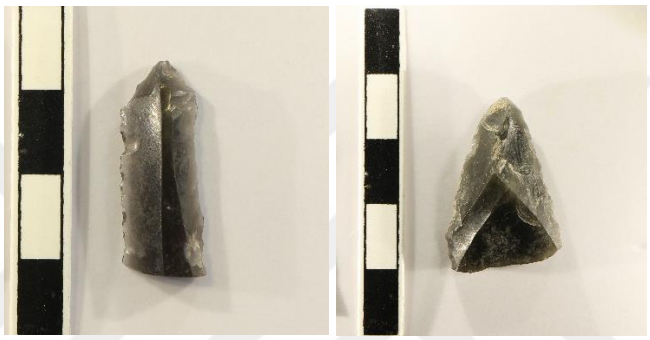

Şekil 4. 93: Camili Höyük, obsidiyen Yumuktepe delici (solda) ve ok ucu parçası (sağda)

Şekil 4. 94: Camili Höyük, obsidiyen baskı dilgi
(Foto: H.Tümer).

Höyükte kesintisiz bir kültürel süreç yaşanmış olduğu daha önceki çalışmalardan da bilinmektir. Bu nedenle alt tabakalar daha kilitli durumda olduğundan Neolitik Dönem'e ait buluntu yoğunluğu diğer kültür tabakalarına oranla daha düşük oranda karşımıza çıkmıştır. Her şeye rağmen Camili Höyük'ün ilk sakinlerinin Holosen başıyla birlikte buraya yerleştiklerini söyleyebiliriz. Elde edilen arkeolojik veri MÖ 7.bin yılın başından ya da Çanak Çömlekli Neolitik Dönemin başından itibaren bir yerleşimin olduğunu göstermektedir. Höyüğün hemen 150 m. kadar kuzeyinde, Çalı Dağı

mevkiinde yan yana sıralanmış olan mağaralarda da (Camili Çalıdağı Mağaraları) daha erken dönemlerin varolma olasılığı yüksek bulunmaktadır.

4.4.1.1.4. Camili Mağaraları

Adana İli, Yüreğir İlçesi, Camili Mahallesi sınırları içerisinde yer alan mağaralar, Çalı Dağı'nın doğu kütlesinin güney batı ucunda, Camili yerleşmesinin hemen kuzey karşısındaki kayalık alan içerisinde oval bir hat boyunca bir sıra halinde uzanmaktadırlar (Şekil 4.95). Mağaraların ağzı ortada yer alan büyük bir açık alana bakar. Bu açık alan içerisinde de yer yer kültürel dolgu bulunur. Alanda ne kadar mağaranın yer aldığı bilinmemektedir. Bir kısmının ağzı kapanmıştır. Ağzı açık olup, içerisine girilebilen 3 adet mağara bulunmaktadır. Bu mağaralar güneybatıdaki mağaradan başlayacak şeklide numaralandırılmıştır.

Şekil 4. 95: Camili- Çalıdağ Mağaraları, güneybatı görünümü
(Foto: H. Tümer)

Güneybatıdaki 1 no'lu mağaranın girişinin iki tarafında da 5m ye yakın bir kültürel dolgu bulunmaktadır (Şekil 4.96). Maalesef bu alan yoğun tahribata uğramıştır. Olasılıkla bir iş makinası ile mağaranın girişi açılmıştır. Mağaranın güney ve kuzey yanında ağzı kapalı girilmeyen başka mağaralarda bulunmaktadır. Gözlemlenen mağaraların hepsi yatay mağaradır.

1 no'lu mağaranın giriş kısmında, mağaranın tavanında ve kenar duvarlarının bulunduğu anakaya düzlemi, düzgün dörtgen kesitli sıralar halinde kesilerek, mağara içerisine bir tür iç mimari öge gibi bir görünüm verilmeye çalışılmış görünümündedir. Mağara ağzının üzerindeki kalker büyük dörtgen blok çıkarımları görülmektedir. Bu işlemlerin olasılıkla Roma Döneminde yapıldığı düşünülmektedir. Giriş üzeri ve mağara içindeki tavan yoğunlukla is kaplıdır. Mağara girişinin önünde yukarıdan düşmüş oldukça büyük taş bloklar bulunmaktadır. Bu bloklardan biri mağara girişinin büyük bir bölümünü kapatmıştır. Girişten hemen sonra ise büyük bir kaçak kazı çukur bulunmaktadır. Mağara içeriye doğru yatay olarak, çok dar olmayan bir açı ile daralarak devam eder. Yaklaşık 20 m sonra sonradan doldurulmuş bir taş sırası ile mağaranın ileriki dip kısmına giden koridor kapatılmıştır. Burada taş sırası arasından gözlemlenebildiği kadar, kültürel dolgu mağara tavanına yakın bir seviyeye kadar ulaşmaktadır. Bu taş sırasında kadar mağaranın içinin boşaltıldığı, mağaranın sol duvarı kenarında neredeyse tavana kadar ulaşan kültürel dolgudan anlaşılmaktadır. Mağaranın sol duvarında yaklaşık 10 cm yüksekliğinde, ince uzun bir niş açılmıştır. Sol duvarın ileriki kısmında kesilmiş ve bir kolon çıkıntısı verilmiş dörtgen kesitli kaya üzerine kazılarak yapılmış bir haç işareti bulunmaktadır. Mağara içerisinde gözlemlenen malzeme Roma ve Bizans Dönemlerine aittir. Fakat mağaranın giriş önündeki kazılmış büyük çukurun kesitlerinden ve yüzeyden az sayıda obsidiyen parçası bulunmuştur.

Şekil 4. 96: Camili Mağaraları, I no'lu mağara
(Foto: H. Tümer)

2 no'lu olarak adlandırdığımız mağara, 1 no'lu mağaranın yaklaşık 60 m kuzey doğusunda yer almaktadır. Söz konusu iki mağara arasında ağzı kapalı mağaralarda yer alır. İki mağara arasında kalan açıklık alanın güney yarısı yer yer kültürel dolgu ile kaplıdır. Mağaranın ağzı geniş olmakla birlikte, mağaranın önündeki kültürel dolgu, mağaranın ağzını kapatmıştır (Şekil 4.97). Bu nedenle mağaranın içerisine eğilerek girmek mümkün olabilmektedir. Girişin üstündeki ana kaya yüzeyinde, kaya bloklarının alındığı görülmektedir. Girişin sağında bir üst sekide, duvarlarında is bulunan bir kaya oyuğu yer almaktadır. Bu kaya oyuğunun doğusunda da başka bir kaya oyuğu daha bulunmaktadır. Mağara içerisinde mağara tavanın 1.5 m mesafeye kadar kültürel toprak dolgu kaplıdır. Maalesef bu mağara içinin tam ortasında büyük ve derin bir kaçak kazı çukuru bulunmaktadır. Çukurun derinliği ortalama 10 m. yi bulmaktadır. Mağaranın kültürel toprak dolgusu 10 m yi aşmaktadır. Tehlikeli olduğu için çukur içerisine inilememiştir. Kaçak kazı çukuru kesitinden kömürlü organik birikim hatları ve ince kireç hatlar belirgindir. Mağara girişinin hemen karşısında doğal bir niş bulunmaktadır. Burada da kaçak kazı çukuru bulunmaktadır. Bu çukurda ana kayayı bile kazmış oldukları belirgindir.

Şekil 4. 97: Camili Mağaraları, II no'lu mağara kültürel dolgu (Foto: H. Tümer).

2. mağaranın güney doğusunda içerisine girilebilen 3 nolu mağara bulunmaktadır. Mağaranın 25 m. önündeki kaya bloklarının üzerinde düzgünce açılmış 5 – 10 cm

derinlikte, 10 cm genişlikte yuvarlak çukurlar bulunmaktadır. Bu alanın etrafındaki kültür dolgu toprağında da kaçak kazı çukurları bulunmaktadır. Genelde çok tanımlı olmayan çakmaktaşından yonga parçaları bu alandan bulunmuştur. Bu mağaranın girişi ve içerisinde kaçak kazı çukurları bulunmaktadır.

3 nolu mağaranın doğusunda ağzı taşlar ile doldurulmuş başka bir mağara daha bulunmaktadır. Bu ağzı kapalı mağaranın doğusunda, girişinin kayalık yüzeyi traşlanmış, olasılıkla bir kaya mezarının girişi haline dönüştürülmüştür. Bu mağaranın da 50 m. kadar kuzeyinde yine kapalı olan başka bir mağara daha bulunmaktadır. Söz konusu bu mağaralık alanın üstünde bulunan teras üzerinde de Roma Dönemine ait olan dromoslu girişe sahip kaya mezarları bulunmaktadır. Bu alanda da tahribatlar mevcuttur. Bir mezarın yakınında 3 no'lu mağaranın önünde olan düzgün küçük yuvarlak çukurlar ana kayaya açılmıştır.

Mağaraların olduğu alanda gözlemlenen çanak çömlek, yoğunlukla Bizans ya da Orta Çağ dönemlerine aittir. Kahverengi, yeşil sırlı parçalar, bir pişmiş topraktan pipo parçası, mavi ve yeşil renkte bilezik parçaları alanda gözlemlenmiştir. Prehistorik dönemlere ait olabilecek bir mal grubuna rastlanılmamıştır.

Yontmataş malzeme mağara önlerindeki açık alanlarda gözlemlenmiştir. Sadece 2 adet obsidiyen parçası bulunmuştur. Bunlardan biri düzeltili dilgiye aittir. Yoğunlukla çakmaktaşından korteksli, korteksiz yongalar ele geçirilmiştir. Korteksiz yongaların 10 tanesinde düzelti bulunmaktadır. 2 tanesi kazıyıcı formundadır. Tanımlı bir dönemi işaret edebilecek yontmataş malzeme bulunamamıştır. Mağaralık alan geç dönemlerde çok yoğun kullanıldığı için, olası alt prehistorik dolgular sıkışmış olmalıdır. Mağaralık alanda çok tanımlı olmasa da yontmataş malzemenin bulunuşu ve Neolitik Dönem'de kurulmuş Camili Höyüğe çok yakın olması sebebiyle, ileride bu mağaralarda yapılacak çalışmalarla Çanak Çömleksiz Neolitik ve hatta Paleolitik Dönemlere ait kültür dolgularının çıkabileceği tarafımdan büyük olasılıkla beklenmektedir.

4.4.1.1.5. Karaoğlanlı Höyük

Karaoğlanlı Höyük, Adana İli, Yüreğir İlçesi, Camili Mahallesine bağlı, Karaoğlanlı Mahallesi içerisinde yer almaktadır. Çotlu kireç kayalığının kuzeybatı uç kısmında, kayalığın güneye doğru eğim aldığı alanda konumlanmış, yükseltisi 5 m. olan yayvan bir höyüktür (Plan 4.12-13). Adana şehir merkezinin (Taşköprü) 13.7 km güneydoğusunda, Camili yerleşmesi 4. Km güneybatısında yer alır (Şekil 4.98). Bölgesel olarak Aşağı Ovanın, Yüreğir kısmında bulunur. Köy höyüğün üzerine yerleştiğinden ötürü, höyüğün sadece kuzey ucunda 130 x 75 m.lik bir alan taranabilmiştir. Bu yükseltinin olduğu alanın batı – doğu ekseninde sadece 75 m.lik bir kısmı korunmuştur. Batı kısım maalesef tarımsal faaliyetlerden dolayı tamamen düzlenmiştir. Yükseltinin olduğu kısımda modern mezarlıkta bulunmaktadır. Modern mezarlığın hemen güneyinde bir kaçak kazı çukuru içerisinde, geç dönemlere ait olabilecek düzgün kesilmiş büyük kireç taşı bloklar gözlemlenmiştir. Buna parallel olarak, batı kesimde Roma Dönemi'ne ait çatı kiremit parçaları da bulunmaktadır. Bu mezarlıktan ötürüde taranabilen alan daha daralmıştır.

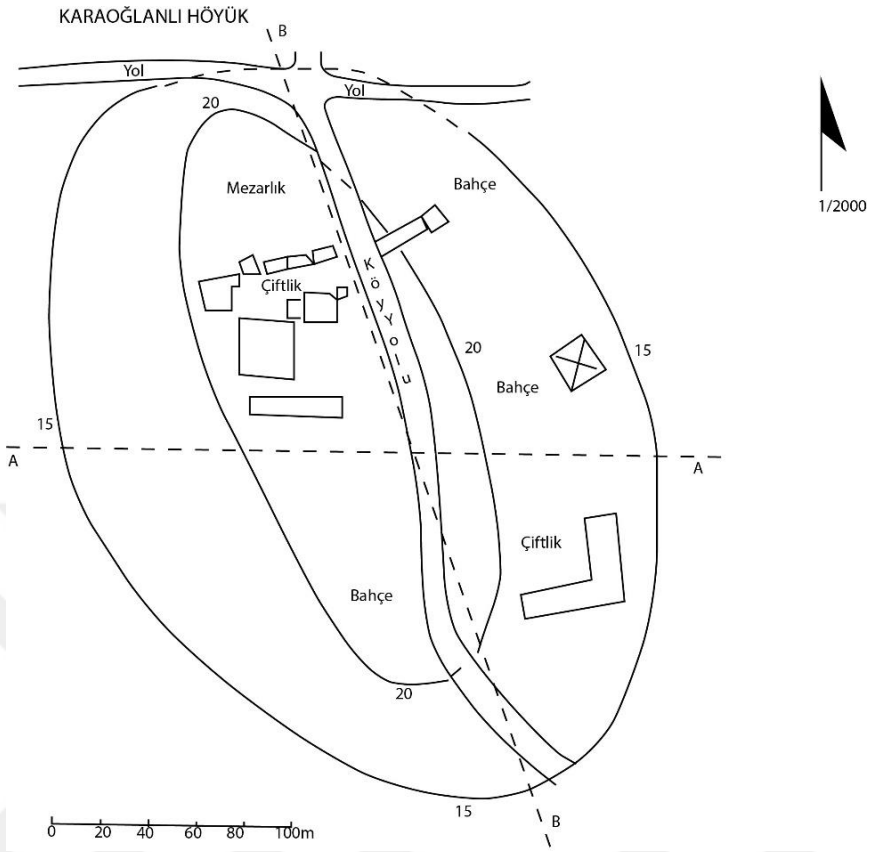

Plan 4. 12: Karaoğlanlı Höyük topoğrafik planı

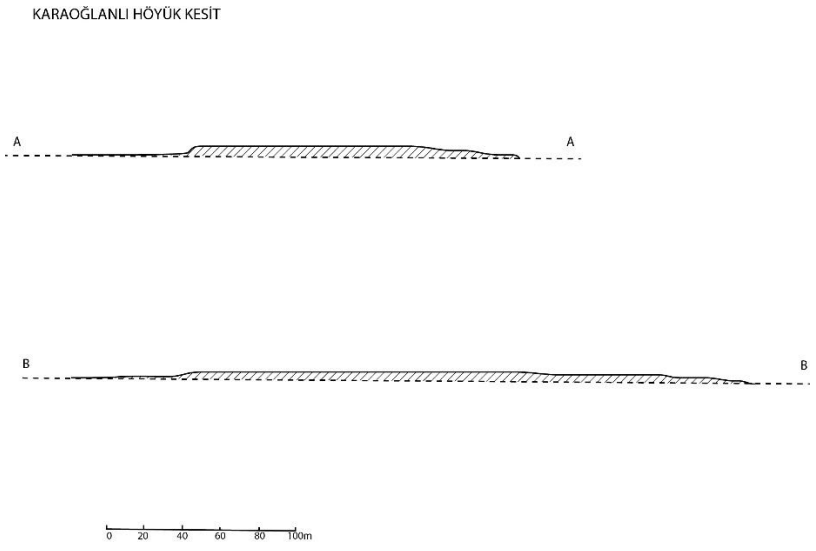

Plan 4. 13: Karaoğlanlı Höyük kesiti

Sadece höyüğün kuzey uç kısmı taranabilmiştir. Bu kadar dar alanda bile az da olsa Neolitik Döneme ait bulgulara rastlanılmıştır. Çanak çömlek malzeme olarak koyu

yüzlü ve onun öncü parçaları höyüğün bu kısmında azda olsa bulunmuştur. Kalkolitik (Ubeyd) dönemini işaret eden, Yumuktepe XV. tabaka ile benzer coba ve gri malda höyükte bulunmaktadır.

Şekil 4. 98: Karaoğlanlı Höyük

(Foto: Orkun H. Kayci).

Yontmataş olarak çakmaktaşı ve obsidiyen parçalar bulunmaktadır. Zeytin yeşili renge sahip olasılıkla Doğu Anadolu obsidiyen kaynaklarına ait bir parçada taranan alan içerisinde bulunmuştur. Bulunan yontmataş parçaların %90'nı obsidiyendir. Obsidiyende baskı düzelti dilgileri ve küçük boyutlu yongalara rastlanılmıştır. Çakmaktaşında düzeltili dilgi, orak bıçağı ve bir ok ucu parçası bulunmuştur. Hem çakmaktaşı hem de obsidiyen iki yönlü dilgi mevcuttur (Şekil 4.99).

Şekil 4. 99: Karaoğanlı Höyük, çakmaktaşı ve obsidiyen iki yönlü dilgi

(Foto: H. Tümer)

4.4.1.1.6. Çotlu Koca Höyük

Adana İli, Yüreğir İlçesi, Çotlu Mahallesinin 2 km doğusunda yer alır. Çotlu Höyük olarak da bilinir ve literatüre bu isimle geçmiştir (Konyar, 2007). Çotlu Koca Höyük ismi bu tez kapsamında kullanılacaktır. Höyük, yerel halk tarafından Çotlu Dağı olarak adlandırılan kalker kayalık yükseltinin güneydoğu ucunda konumlanmıştır (Şekil 4.100-101). Çotlu kayalığı, Aşağı Ovada, Çalı Dağı'ndan sonra ovadaki ikinci bir yükseltidir ve Çalı Dağı'nın güneyinde yer alır. Söz konusu kayalık alan doğuda, höyük ile Herekli Köyü arasında kalan Çotlu Rampası mevkiinden başlar, güneybatıda Ağzıbüyük mahallesine kadar uzanır. Kuzeybatıda ise Karaoğlanlı Höyüğü'ne kadar uzanır. Kayalığın en yüksek yeri denizden 53 m yüksekliğe sahiptir (Bağlar Tepe). Bu alanda Aşağı Ovanın denizden yüksekliği 10 m olup, Çotlu kayalığı en yüksek yerinde ovadan 40 m kadar yükselmektedir Kayalık alan en yüksek yerinden her yöne doğru eğimli bir şekilde alçalarak yayvan bir görünüm arz eder. Koca Höyük'ün 870 m. doğusunda Ceyhan Nehri'nin eski yatağı bulunur. Günümüzdeki Ceyhan Nehri ise, höyükten 1.6 km uzakta yer alır.

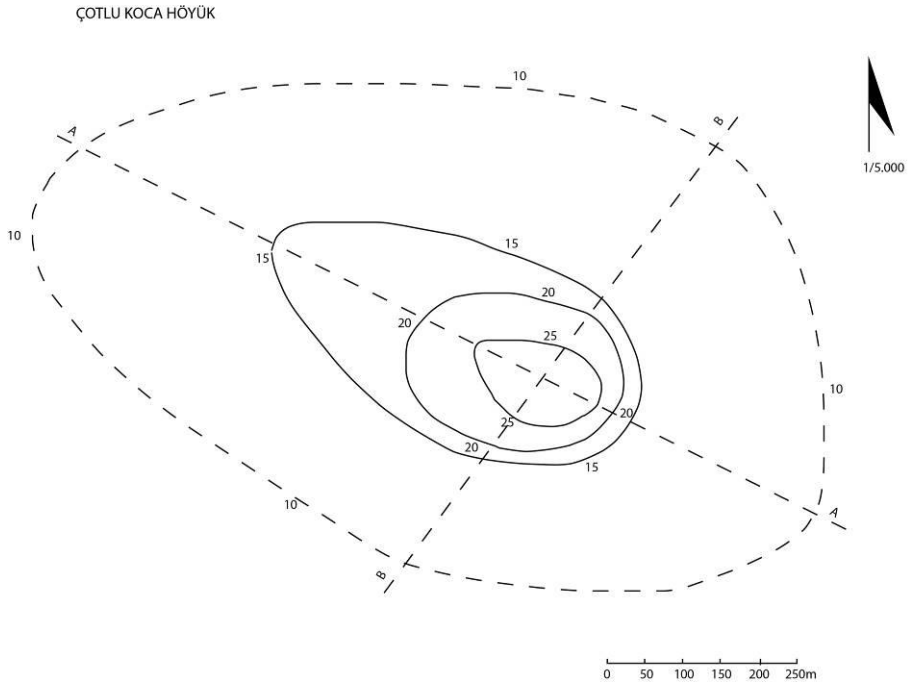

Plan 4. 14: Çotlu Höyük topoğrafik planı

Höyük, doğuya doğru eğimli bir ana kayalığın üzerine kurulmuş, konisi olan büyük yayvan bir höyüktür. Alanda malzeme gözlemi üzerinden yaptığımız höyük sınır tespitine göre, batı – doğu aksında 1.050 m, kuzey – güney aksında 750 metre kadar uzamaktadır (Plan 4.15). Höyük kuzeybatı – güneydoğu doğrultusunda konumlanmıştır. Höyüğün konik kısmı 150 x 110 m. ölçülerine sahiptir. 25000'lik haritada höyük konisinin yükseltisi 25.1 m olup, günümüzde bu yükselti 20 m. kadardır (Plan 4.16). Höyüğün ovadan yüksekliği ise 10 metredir. Yoğun tahribat sonucunda, höyük yüksekliği alçalmıştır. Koninin dışındaki yayvan kültürel dolgunun yüksekliği ortalama 5 m. kadardır. Bu alanda da tarımsal faaliyetten dolayı bir alçalma söz konusudur

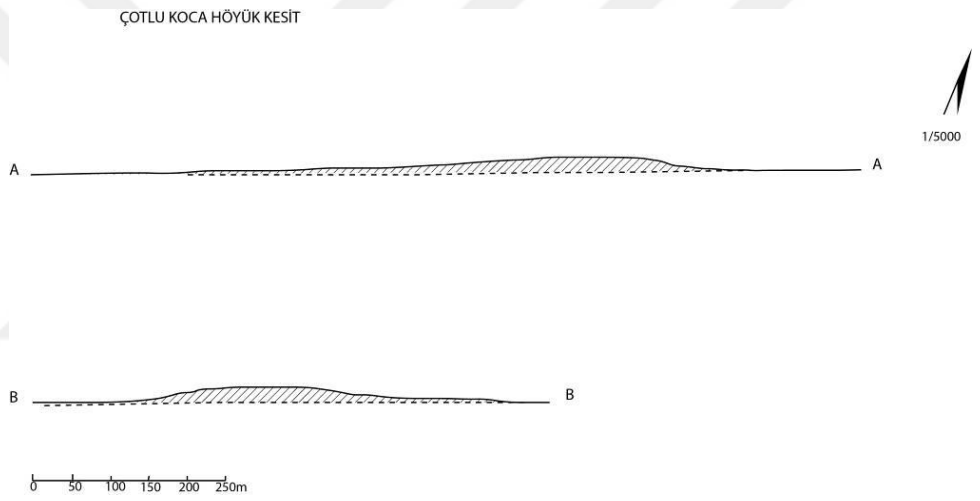

Plan 4. 15: Çotlu Höyük kesiti

Höyük ilk defa 2006 yılında Erkan Konyar'ın başkanlığında yürütülen "Adana Höyükleri" projesi kapsamında tespit edilmiştir. Fakat bunun çok öncesinde 1929 yılında Von der Osten'in Çukurova'da gezdiği 24'ten höyükten biri Çotlu Höyük'tür. (Osten, 1930, s.43, map.IV). Sadece yayınında kullandığı harita üzerinden, bu höyüğü ziyaret ettiği bilinmektedir. Haritada Çotlu Höyük, "Shötülü" olarak adlandırılmıştır. Tarafımızdan, 2015, 2017 ve 2018 yıllarında tarafımdan 3 kere olmak üzere höyük ziyaret edilmiştir (Bkz. Yerleşim Fişi). Her ziyarette sadece höyük konisi ve doğu yamaç taranabilmiştir. Diğer tüm alanlarda tarla faaliyetleri devam ettiği için taranamamıştır. Gözlemlediğimiz malzeme dışında, Konyar'ın yüzey araştırması malzemesi de bu tez kapsamında incelenmiştir.

Şekil 4. 100: Çotlu Koca Höyük
(Foto: Orkun H. Kayci).

Çukurova'nın diğer höyüklerinde olduğu gibi bu höyükte de tahribat üst boyutlara ulaşmıştır ve halen devam etmektedir. Höyüğün konisinin yarısı iş makinası ile alınmıştır (Şekil 4.101). Bu kazıdan dolayı konide oluşan kesit içerisinde ve konin üzerinde birçok kaçak kazı çukuru vardır. Bazıları tünel niteliğindedir. Höyüğün güneyinde sulama kanalı güney eteği keserek tahrip etmiştir. Höyüğün diğer alanlarında da yoğun tarımsal faaliyetten oluşan tahribat devam etmektedir.

Şekil 4. 101: Çotlu Höyük tahribat
(Foto: Orkun H. Kayci).

İncelenen çanak çömlek malzemenin hepsi Erkan Konyar'ın araştırmasından toplanmış malzemedir. Toplanan malzeme içerinde en fazla Coba kâse parçaları bulunmaktadır (Şekil 4.102). Coba grubunun yanında, koyu yüzlü açkılı mal ve koyu – gri açkılı mal grupları bulunmaktadır (Şekil 4.103). Söz konusu bu gruplar Yumuktepe'nin Son Kalkolitik Dönemine ait XV. tabakanın tipik mallarıdır. Burada bulunan koyu yüzlü açkılı mallar Neolitik dönem geleneğinden gelen bir mal grubudur, fakat Neolitik Döneme ait değillerdir. Bu grup Yumuktepe'de XV. tabakada görülen siyah açkılı mal grubu ile bire bir benzerlik gösterir. Bu grubun dışında diğer bir grubu Ubeyd boyalıları oluşturmaktadır. Genellikle krem astar üzeri siyah renkle yapılan boyama, büyük çömleklerden küçük çanak parçalarına kadar birçok biçimde uygulanmıştır (Şekil 4.105). Tipik Ubeyd boyalıları olan bu grupta Yumuktepe'nin XVI. tabakası ile çağdaştır. Konyar'ın araştırmasından toplanan malzeme yoğunlukla Orta ve Son Kalkolitik Dönemlere aittir. Malzeme içerisinde daha erken dönemleri yansıtabilecek çanak çömlek çok azdır ve şüphelidir. Çok iyi açkılı kırmızı astarlı mallar vardır fakat bu grup hakkında bir çıkarım yapmak çok zordur. Bunun dışında da sadece bir adet impresso (?) çanak parçası bulunmuştur.

Çotlu Koca höyüğe gerçekleştirdiğim ziyaretlerde daha çok yontmataş malzeme arayışı içerisinde oldum. Bunun sebebi, Konyar'ın malzemesinde yok denecek kadar az yontmataş malzemenin oluşuydu. Fakat toplamda 3 kere ziyaret edilen höyükte istenilen malzeme sayıca çok bulunamamıştır. Gözlemlenen malzemenin %90 nı obsidiyen oluşturmaktadır. Bunun yanında çok az sayıda çakmaktaşı malzeme bulunmuştur. Çakmaktaşı malzeme içerisinde bulunan Kenani dilgi parçaları, dönemsel olarak höyükte bulunan çanak çömlek ile çağdaş olmalıdır. Obsidiyen malzeme içerisinde en fazla grubu düzeltili baskı dilgiler oluşturur. Bunun yanında şüpheli bir ay biçimli mikrolit (?), bir sırtlı dilgi, bir delici ve aracı parçalar bulunmaktadır. Obsidiyenden baskı dilgi üretimi daha çok Neolitik Dönem ile karakterize olmaktadır. Bölgenin tek arkeolojik konteksti olan Yumuktepe'ye baktığımızda da, Kalkolitik dönemle beraber, Neolitik Döneme göre obsidiyen kullanımı azalmış ve özellikle bu tabakalarda obsidiyen baskı dilgiler çok nadiren bulunmuştur (Zambello, 2004, 150; Algül – Altınbilek 2019). Sonuç olarak Çotlu Koca Höyük'te bulunan bu malzeme grubu Neolitik Döneme ait olmalıdır.

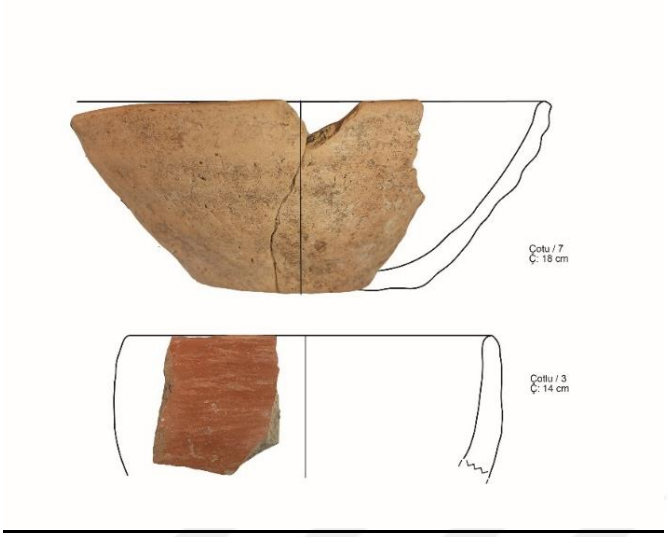

Şekil 4. 102: Çotlu Höyük Coba Kasesi

(Çizim: O. Emre Köse).

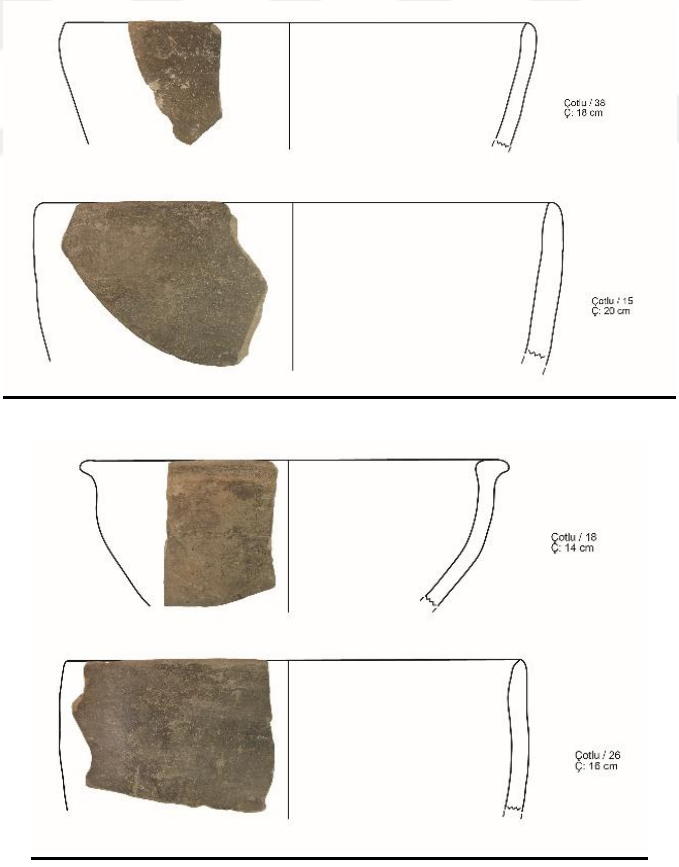

Şekil 4. 103: Çotlu Höyük, Orta Kalkolitik (Ubeyd) koyu yüzlü açkılı mal ve koyu – gri açkılı mal grupları

(Çizim: O. Emre Köse).

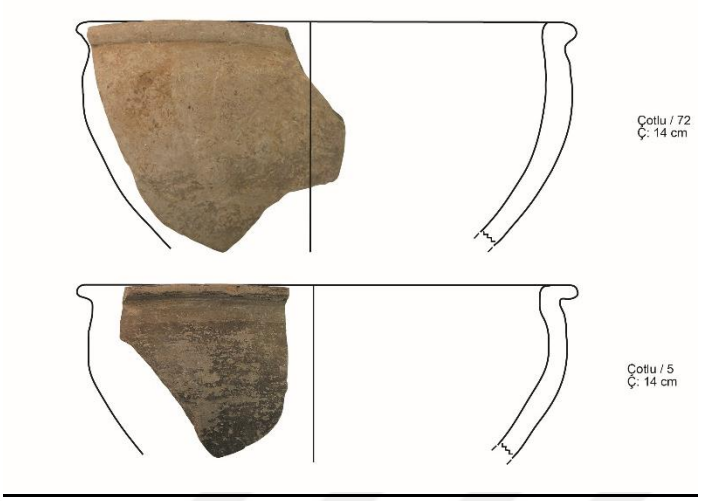

Şekil 4. 104: Çotlu Höyük Gri Mallar(Ubeyd)

(Çizim: O. Emre Köse)

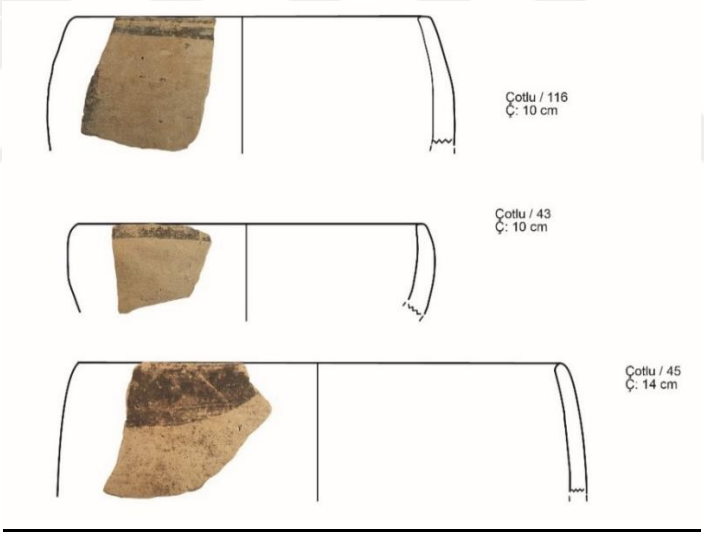

Şekil 4. 105: Çotlu Höyük, Ubeyd boyalıları

(Çizim: O. Emre Köse).

Hem kendi ziyaretlerimde hem de Konyar'ın ziyaretinde[23] taranan alan höyük konisi çevresi olmuştur. Höyüğün diğer alanlarında yoğun tarım yıl boyu devam ettiği için höyüğün büyük bir kısmı taranamamıştır. Sadece malzemenin yayılım sınır alanları tespit edilmiş ve bu alanlarda da çok az sayıda obsidiyen malzeme gözlemlenmiştir.

[23] Erkan Konyar ile yapılan görüşme sonucu

Koni çevresinde bu kadar yoğun Kalkolitik malzemenin var oluşu, höyük konisinin Son Neolitik - İlk Kalkolitik Dönemde oluştuğunu akla getirmektedir.

Aşağı ovada Erken Holosen dönemde bu yorumu destekleyen tek çalışma Tarsus – Gözlükule Höyük'te yapılmıştır. Yapılan çalışmaya göre Gözlükule'nin 1 km. kadar güneyinde denizel dolgu ile karşılaşılmıştır (Öner vd, 2005:79 - 80). Buradan yola çıkarak; Çalı Dağı ve Çotlu kayalığını, Holosen dönemin başlangıcında, deniz içerisinde birer ada olma olasılıkları çok yüksektir. Tabi ki burada Seyhan ve Ceyhan nehirlerinin Holosen başlangıcındaki konumları ve bu kayalık adalar ile ilgili ilişkileri de büyük önem taşımaktadır. Karaoğlanlı bu adanın bir yerleşimi, Çotlu Koca Höyük ise bu adanın en büyük yerleşimidir. Bunun yanında aynı ada içerisinde Karaoğlanlı'nın 2 km güneybatısında yer alan Şeyh Murat Höyük[24] adında bir höyük ve Çotlu Koca Höyüğün 5 km batısında yer alan Ağzıbüyük köyünün altında da bir höyük daha bulunmaktadır[25]. Ayrıca Çotlu Koca Höyüğün ortalama 2.8 km kadar güneyinde, bugün düzleşmiş halde bulunan Çakalhöyüğü ve Gösteki Höyük yer almaktadır. Anlaşılacağı gibi söz konusu bu kayalık kütlenin etrafında höyükleşme sayısı oldukça fazladır.

Çalışmalarımızın sonucuna göre Çotlu Koca Höyük'te Neolitik Dönem verileri çok azda olsa kendini göstermiştir. Fakat Neolitik Dönemin hangi evresinin burada var olduğunu söyleyebilmek, elde olan malzemeye göre mümkün olmamıştır. Höyüğün çok büyük oluşu, taranan alanın küçük bir alanda sınırlı kalması ve yukarıda sözü edilen jeomorfolojik yapı, Çotlu Koca Höyük'te Neolitik sürecin yaşanmışlığını destekler niteliktedir.

4.4.1.1.7. Domuztepe Höyük

Domuztepe, Adana İli, Yumurtalık İlçesine bağlı Yeşilköy Beldesinin 1.8 km kuzeyinde yer almaktadır. Coğrafi olarak Aşağı Ovada yer alan Domuztepe Höyüğü, Misis Dağlarının yükseklik olarak alçaldığı, Karataş eşiği olarak adlandırılan kireç sırtın batı

[24] Şeyh Murat Höyük tarafımdan 18.07.2017 tarihinde ziyaret edilmiştir. Höyükte prehistorik malzeme olarak sadece 1 adet obsidiyen baskı dilgi parçası bulunmuştur. Höyük üzerinde Demir Çağı ve Roma Dönemi yoğunluklu bir malzeme bulunmaktadır. Bu nedenle bu tez kapsamında ele alınmamıştır. Bu höyükte de maalesef yoğun tarım faaliyetleri devam etmektedir.

[25] Höyüğün üzerinde güncel bir köy yer aldığı için alan ziyaret edilememiştir.

kenarında, günümüz Ceyhan nehri yatağının 1 km kadar doğusunda bulunur (Şekil 4.106). Daha önceki zamanlarda Ceyhan Nehri'nin menderes yaptığı eski yatak alanı, höyüğün hemen güneyinde yer alır. Bu alan Ceyhan Gölü olarak adlandırılmıştır. Bu alanda 50 yıllık bir dönemde mendereslerin değiştiği gözlemlenmiştir (Erol, 2003: 66, şek.2) Günümüzde de alan özellikle kuş avlak alanı olarak kullanılmaktadır.

Höyük yükseltisi 170 x 150 m ölçülerinde olup, höyüğün koni dışındaki yayılım alanı, 410 x 250 metreyi bulmaktadır (Plan 4.17). Aşağı şehir olarak adlandırabileceğimiz bu yayılım alanında maalesef yoğun tarım faaliyetleri devam etmektedir. Höyük konisinin nirengi kısmının denizden yüksekliği, 21.4 m.dir. Höyüğün günümüz ova yüzeyinden yüksekliği de 11 m kadardır (Plan 4.18). Höyüğün bir ana kaya üzerine oturduğu, güney doğu yamaçta yer alan ana kaya bloğundan anlaşılmaktadır. Aşağı kısımda en fazla yayılım Ceyhan Gölü kesimine doğru güney etekte bulunmaktadır. Kuzeyde daha dik bir eğim mevcuttur. Höyüğün doğusunda yer alan ana kayalığın güneyinde deki kültürel dolgu toprağında, özellikle Roma dönemine ait yoğun bulgular gözlemlenmiştir. Ana kayalığın kuzeyinde ise Roma Kaya mezarları bulunmaktadır.

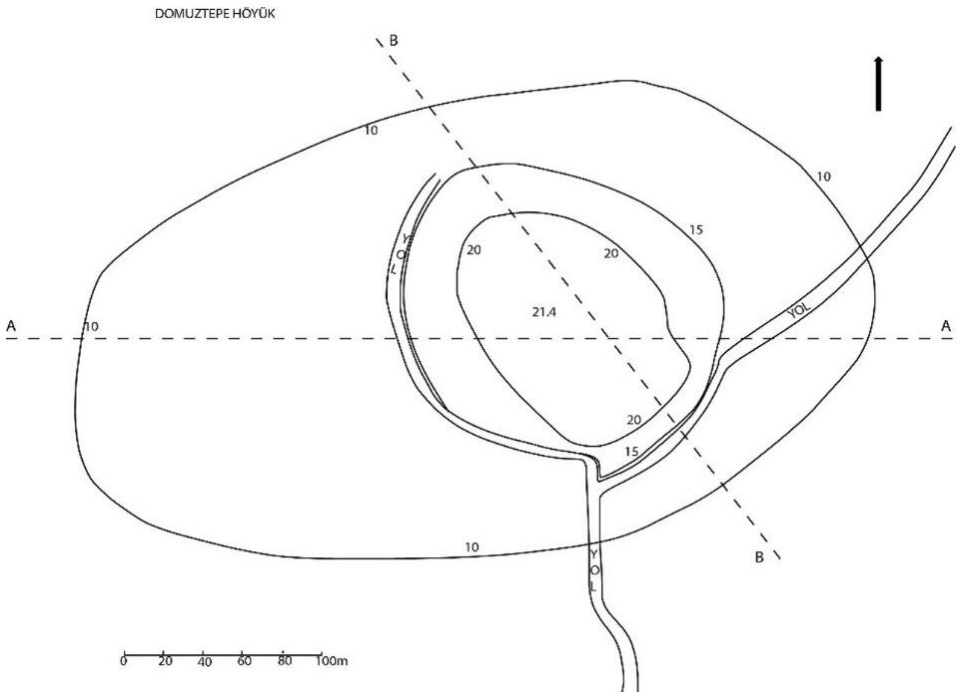

Plan 4. 16: Domuztepe Höyük topoğrafik planı

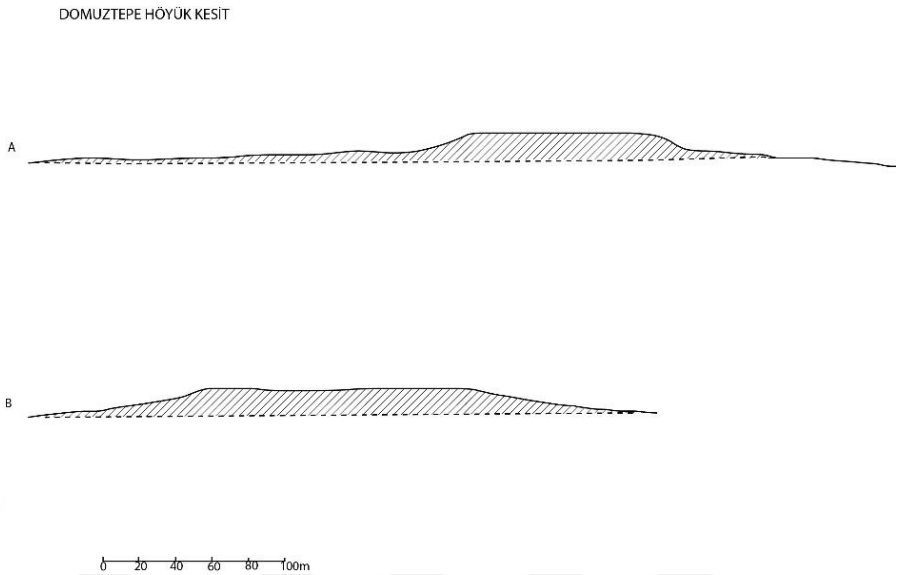

Plan 4. 17: Domuztepe Höyük kesiti

Şekil 4. 106: Domuztepe Höyük, güneydoğudan görünüm (Foto. H. Tümer).

Domuztepe Höyüğü söz konusu bu yerel konumu haricinde, Aşağı ovada, Son Neolitik veri veren en güneydeki yerleşimdir. Günümüz kıyı çizgisine uzaklığı 11 km. kadardır. Erken Holosen döneminde Akdeniz kıyısında bir yerleşim olmalıdır. Höyüğün yer aldığı Karataş sınırı olarak adlandırılan kayalık kütle doğu batı doğrultusunda 3.7 km kadar genişliğe sahiptir. Höyüğün yaklaşık 4.5 km güneyinde, Bebeli Köyü'nün hemen kuzeyinde, günümüzdeki Ceyhan Nehri, Bebeli boğazından geçerek, doğuya doğru ilerlemiş ve Yumurtalık Lagününü doldurmaya devam

etmektedir. Alanda Oğuz Erol tarafından yapılan çalışmalarda, söz konusu bu yatak değişiminin günümüzden yaklaşık 2.500 yıl öncesinde olduğu anlaşılmıştır (Erol, 2003: 64). Höyüğün yaklaşık 12 km kuzeydoğusunda bulunan, Deveciuşağı Köyü'nün batısında yer alan Milli Tepe eteklerinde MÖ 4000 yıllarına tarihlenen denizel kumul dolguları da tespit edilmiştir (a.g.e., 65). Tüm bu jeomorfolojik çalışma verileri, Domuztepe'nin bir kayalık üzerinde Akdeniz kenarında bir yarımadanın hemen yakınında ki bir ada yerleşimi olduğunu gösterir niteliktedir.

Domuztepe ilk olarak 1934 yılında Hetty Goldman tarafından ziyaret edilmiş (Goldman, 1935: 526) ve höyükte bir sondaj kazısı gerçekleştirmiştir. Goldman'ın hem ziyaret raporları hem de sondaj raporları yayımlanmamıştır. Domuztepe ile ilgili verdiği tek bilgi, 1937 yılı Tarsus Gözlükule raporunda yer almaktadır. Bu raporda Tarsus'ta bulunanlara benzer olarak, ana kaya üzerinde erken olmasını düşündüğü saman katkılı çanak çömlek malzemeden ve Orta Tunç Çağ'ına ait Miken malzemesinden söz etmektedir (Goldman, 1938: 43, 54). Sonrasında 1951 yılında Seton – Williams höyüğü ziyaret eder. Halaf öncesi boyalı çanak çömleğin varlığından bahseder (Amuk B), Tarsus Chevron olarak adlandırdığı Son Neolitik çizi bezemeli çanak çömlek ve Coba kâselerinin bulunduğunu bildirir (Seton – Williams, 1954: 130, 154). Ayrıca höyüğün kuzeyinde belli belirsiz yer alan 2 adet büyük tümülüsten bahseder. Günümüzde bu Tümülüsler maalesef bulunmamaktadır. Bu özellikler dikkate alarak höyük tarafımızdan 2015 ve 2016 yaz sezonlarında ziyaret edilmiştir. Her iki ziyarette de höyük konisi, doğu ve güney yamaçları ve doğudaki ana kayalık olan alan taranabilmiştir. Kuzeyde ve batıdaki yamacın dik oluşu ve çalı ile kaplı olması, kuzeydeki aşağı şehirde ve güney yamacın güney kısımlarında yoğun tarım faaliyetlerinin olmasından dolayı bu alanlar taranamamıştır. Tarama sonucunda Neolitik döneme ait olabilecek çok az veri ile karşılaşılmıştır.

Tahribat durumuna bakıldığında, höyüğün tüm yamaçlarında yoğun tarım faaliyeti devam etmektedir. Höyüğün doğusunda höyük konisi etrafını saran tarla yolu eteklerde tahribat yapmıştır. Ayrıca koninin tepesinden toprak alınmış ve burasını da bir tarla olarak kullanıldığı gözlemlenmiştir. Höyüğün doğusunda yer alan ana kayalıkta yer alan kaya mezarlarında da kaçak kazı tahribatları bulunmaktadır.

Elde edilen verilere bakıldığında; çanak çömlek açısından sadece 2 adet Halaf boyalısı gözlemlenmiştir. Fakat sonraki dönemlere ait çanak çömleğin varlığı (Orta – Geç Kalkolitik, İlk Tunç, Orta Tunç, Roma, Orta Çağ) yoğun olarak bulunmaktadır.

Yontmataş olarak yoğunlukla çakmaktaşı bulunur. Sarı renkte bir hammadde hâkim olarak gözlemlenmiştir. Bunların çoğunluğu korteksli ve korteksiz yongalardan oluşmaktadır. Tanımlı alet olarak 2 ön kazıyıcı ve 1 adet Kenani dilgi bulunmuştur. Obsidiyen çok az sayıdadır (4 adet). Bunlar arasında 2 adet alt bitim dilgi ve bir adet baskı dilgi bulunmaktadır. Obsidiyen renk itibariyle Göllüdağ obisidiyenine benzerlik gösterir. Obsidiyen'nin bir kısmı höyüğün doğusundaki kayalık alanın güneyinde yer alan kültürel dolgu içerisinde bulunmuştur.

Domuztepe yerleşiminde hem daha önceki çalışmalarda hem de bizim ziyaretlerimizde, Son Neolitik (Halaf öncesi ve Halaf) Dönem'e ait verilerin olduğunu bildirebiliriz. Yumuktepe'nin XXVI ve XXIV. tabakaları ile çağdaş malzeme bulunmaktadır. Yerleşimin bir başka önemi, Aşağı Ova'da obsidiyenin görüldüğü en güney nokta olarak karşımıza çıkar. Yukarıda söz edilen jeomorfolojik çalışmalarda, yerleşimin Erken Holosen'de bir kıyı yerleşimi olduğunu kanıtlamaktadır. Olasılıkla bu özelliği Demir Çağı'na kadar devam etmiş olmalıdır. Yerleşimde ciddi bir Orta Tunç ya da Hitit varlığı da bulunmaktadır. Bu dönemde de büyük olasılıkla kıyı ya da bir liman yerleşimi olabilir. Tarihöncesi konumunu daha iyi anlayabilmek için yakın çevresinde yoğun taramaların yapılması gereklidir. Höyüğün kuzey batısında, Ceyhan Nehri'nin karşı kıyısında da çok yoğun bir höyükleşme bulunur (kuzeyden güneye, Domuz Höyüğü, Çatal Höyüğü, Mazak Höyüğü, Adak Höyüğü, Nergis Höyük). Domuztepe'nin tarihöncesi çağlarını daha iyi anlamlandırabilmek için bu yerleşimlerde ziyaret edilmiştir. Fakat Seton – Williams'ın Domuz Höyük, Domuz III olarak, Halaf çanak çömleğinin geldiğini belirttiği bu höyükler (Seton – Williams, 1954: 130) günümüzde maalesef düzlenmiştir ve ova seviyesindedir. Ziyaretler sırasında da söz konusu höyüklerde tarım faaliyeti devam ettiğinden dolayı, en azından ova seviyesinde de olsa tarama yapılamamıştır.

4.4.1.1.8. Gavurpınar Mağaralar Mevkii

Adana İli, Karataş İlçesi, Bahçeköy Mahallesi sınırları içerisinde, Bahçeköy merkezin 1.63 km kuzeybatısında yer alır (Şekil 4.107). Aşağı ovada, Karataş eşiği üzerinde en fazla yüksekliğe sahip kalker kütle içerisinde bulunmaktadır. Yerleşim alanı 2015 yılında sadece bir defa ziyaret edilmiştir. Literatürde yer almamaktadır.

Bilindiği üzere Karataş Eşiği, Miyosende oluşmuş bir jeolojik formasyondur. Bahçeköy'ün kuzeybatısnda yer alan bu formasyon içerisinde çok sayıda mağara yer almaktadır. Alan günümüzde zeytin bahçeliğidir ve bu nedenle alanın büyük kısmı taranamamıştır.

Şekil 4. 107: Gavurpınarı Mağaralar mevkii
(Foto: Orkun H. Kayci)

Alandaki mağaralar, özellikle klasik dönemlerde mezarlık alan olarak kullanılmıştır. Ayrıca alanda kaçak kazı tahribatının olmasından dolayı, arazi sahibi tarafından tüm mağaralar, etraftaki molozlar ile doldurulmuştur. Ziyaretimizde molozlar ile doldurulan bir mağaranın ön terasında, sadece 3 adet çakmaktaşı yonga dan üretilmiş alet parçaları bulunmuştur. Bunun benzerleri Camili Mağaralar yerleşiminde de gözlemlenmiştir.

Karataş eşiği Çukurova'da, Miyosen Dönem'den itibaren bir yükselti olarak deniz kıyısında yer alması nedeniyle çok büyük bir jeomorfolojik öneme ve konuma sahiptir. Söz konusu eşikte bir ilçe merkezi, yoğun tarımsal faaliyet, özel mülk arazi nedeniyle çok iyi taranamamıştır. Olasılıkla bu eşiğin uç kısmında yer alan ve üzerinde antik Magarsus şehri bulunan yüksek falez alanında olası prehistorik verilerin varlığı tarafımca beklenmektedir. Fakat bu alanda askeri bölge ve özel mülkiyet alanı olmasından dolayı taranamamıştır. Karataş eşği ile ilgili elimizde olan tek yerleşim yeri Gavurpınarı Mağaralık alanıdır. Klasik dönemler ile ilgili tahribat bölgede çok yoğun olmakla beraber, çok küçük bir kıta sahanlığına sahip bu eşikte Klasik Dönem ve sonrası tahribat da son derece büyük boyuttadır. Bu yerleşim yeri ile ilgili önerime göre, ileride yapılacak çok detaylı araştırmalarla burada prehistorik bir katmanın varlığı tespit edilebilir. Ayrıca bu yerleşmenin güneyinde, Kamışlı Tepe mevkiinde bir höyük bulunmaktadır. Burası da tarafımdan ziyaret edilmiş ve sadece yoğunlukla Roma Dönemi'ne ait verilere rastlanılmıştır.

4.4.1.2. Tarsus Bölümü

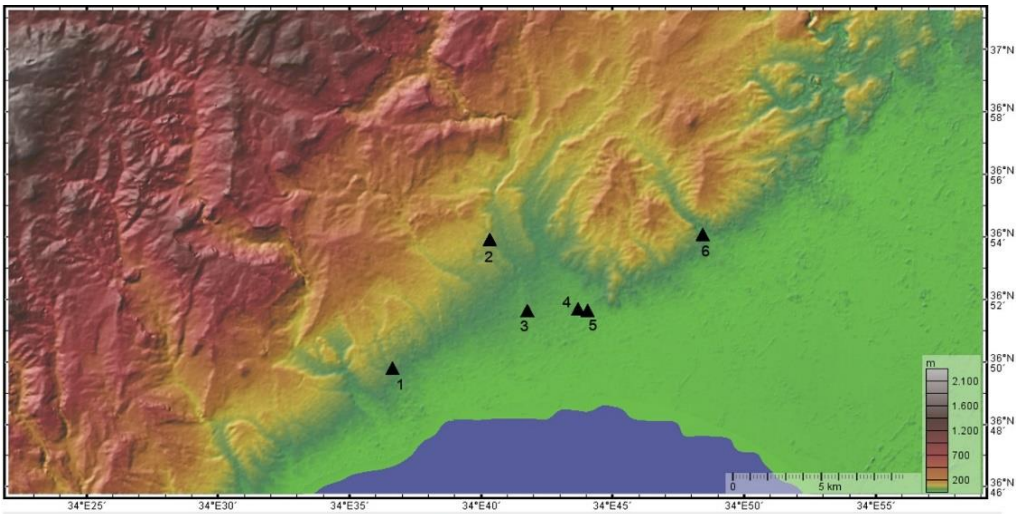

1.Çavuşlu **2.**Sakızöreni **3.**Sırbağı **4.**Gudubez **5.**Gudubez Kalesi **6.**Nacarlı

Harita 4. 5: Aşağı Ova, Tarsus Bölümü'nde yer alan yerleşmeler

(Harita, GeoMapApp'ten alınarak düzenlenmiştir (29.05.2019).

4.4.1.2.1. Sakızöreni

Sakızöreni mevkii, Mersin İli, Akdeniz İlçesi, Iğdır Mahalle merkezinin 2.7 km. güneydoğusunda yer almaktadır. Akdam mahallesinin ise 1.6 km kuzeydoğusunda yer alır. Günümüz Deli Çay yatağının 900 m batı yakasında yer alan konglomera sırt üzerinde üzerine konumlanmıştır (Şekil 4.108). Günümüzde alanın tümü Narenciye bahçesi olarak kullanılmaktadır. Sakızöreni mevkiinin denizden yüksekliği yaklaşık 110 m. kadardır. Oval görünümlü bir tepenin kuzeydeki eğimli sırtına kurulmuş bir yerleşim alanıdır. Alanda yoğun olarak Roma Dönemine ait çatı kiremitleri ve seramik bulgular gözlemlenmiştir. Alanın güneydoğusunda yer alan Taşlıtoprak Tepe mevkiine kadar alan taranmış burada da Roma Dönemine ait bulguların bulunduğu gözlemlenmiştir. Bu nedenle alanda bir Roma yerleşiminin olduğu mutlaktır. Fakat tarihöncesine ait verilerde alanda gözlemlenmiştir. Tarihöncesinde bir yerleşim olup olmadığı bilinmemekle beraber, alanda gözlemlenen bulgulara göre, açık hava kullanım alanı olmuş olabileceği düşünülmektedir.

Şekil 4. 108: Sakızöreni Mevkii
(Foto: Orkun H. Kayci)

Deliçay, jeolojik devirlerde büyük bir taşlık birikinti yığmıştır. Bu söz konusu taşlık birikinti konglomera olarak adlandırılmaktadır. Bu konglomera içerisinde, kalker, jips, radyolarit, çört ve çok çeşitli çakmaktaşından oluşan hammadde bulmak mümkündür. Bölgede büyük nehirler, bu tür konglomera alanları jeolojik devirlerde yaratmışlardır

(Buna en güzel örnek Adana Şehir Merkezinin, baraja kadar olan kuzey bölümü örnek verilebilir). Bu alanlar prehistorik arkeoloji çalışanlar tarafından ikincil dolgu ya da yatak olarak adlandırılmaktadır. Çünkü bu alanlar, prehistorik dönemlerde, insanoğlunun yontmataş ihtiyacını giderecek alanlar olarak kullanılmaktadır. Aynı konglomera Deli Çay'ın doğu yakasında daha düşük seviyede yer almaktadır. Sırbağı Höyük söz konusu bu konglomera üzerine konumlanmıştır.

Söz konusu bu kullanımı gösteren yontmataş hammadde ve hammaddeden üretilmiş alet parçaları alanda dağınık olarak gözlemlenmiştir. Alanda mikrolit üretimine ait çakmaktaşı çekirdek parçaları, uçlar gözlemlenmiştir (Şekil 4. 109). Gözlemlenen malzeme Epi Paleolitik Dönem karakterindedir. Alan ikincil hammadde alanı olduğu için daha detaylı bir tarama sonucunda daha erken dönemlerinde bulunabileceği varsayılabilir.

Şekil 4. 109: Sakızöreni Höyük, çakmaktaşı ok ucu (solda) ve çekirdek (sağda) (Foto: H. Tümer)

4.4.1.2.2. Sırbağı

Sırbağı Höyük, Mersin İli, Akdeniz İlçesi, Karacailyas Mahallesi sınırları içerisinde yer almaktadır. Karacailyas'ın kuş uçumu ortalama 2 km. kuzey batısında, Deliçay'ın doğu yakasında yer alır (Şekil 4.110). Deliçay'ın jeolojik devirlerde oluşturduğu konglemera alan üzerine konumlanmıştır. Höyük, 1996 yılında Yumuktepe Kazı ekibi tarafından tespit edilmiş ve Karacailyas Höyüğü olarak adlandırılmıştır.[26]

[26] Sevin, V; Caneva, I; Köroğlu, K, 1998, " Mersin'de Yeni bir Merkez Karacailyas Höyüğü", 5. Yılında Yumuktepe, , Eski Çağ Bilimleri Ens. Yay, s. 23.

Bizim burada höyüğün adının Sırbağı olarak kullanmamızın iki ana sebebi bulunmaktadır. Birincisi yerel halk mevkiiyi Sırbağı olarak bilmektedir ve Karacailyas Höyük olarak bir mevkii bilinmemektedir. İkinci sebep ise Karacailyas Mahallesinin topoğrafyasına baktığımızda, mevcut mahalle de bir höyük üzerine kurulmuştur. Esas Karacailyas Höyüğü, mevcut mahallenin altında yer aldığı için buraya Karacailyas höyüğü adının verilmesi daha uygun görülmüştür.

Höyük, ortalama kuzey – güney 300 m, doğu – batı 200 m ölçülerine sahip olup, günümüzdeki mevcut yükseltisi 5 m civarındadır. Höyük içerisinde kalan arazi sahipleri ile yapılan mülakatlardan, höyüğün 1960'lı yıllarda çok yoğun bir şekilde tahribata uğradığı öğrenilmiştir. İlk olarak bugünkü yükseltisinden çok daha fazla yüksekliğe sahip olduğu (en az 10 m. daha fazla), fakat höyüğün tarımsal faaliyetler nedeniyle traşlandığı bilinmektedir. Yine aynı yıllarda, DSİ'nin bölgede yaptığı sulama kanalı çalışmaları nedeniyle, höyüğün üzerinden 4m. derinliğe sahip bir sulama kanalı yapılmış ve bu kanala paralel olarak yollar yapılmıştır. Günümüzde ise söz konusu tahrip alanları dışında kalan alanda ise narenciye bahçesi yer almaktadır. Bahçe tarımı aktif olarak günümüzde de devam etmektedir.

Şekil 4. 110: Sırbağı Yerleşmesi
(Foto: H. Tümer).

Daha önceki ekibin ziyaretinde höyük, Erken Neolitik Döneme ve sonrasında tarihlenmiştir ve erken tabakanın üzerinde yoğun bir Roma tabakası olduğu belirtilmiştir. Bizim gözlemlerimizde, alanda, çok yoğun bir Roma kalıntısı olduğu ve

bu kalıntıların arasında Neolitik Döneme ait az sayıda yontmataş ve çanak çömlek buluntuya rastlanılmıştır. Koyu yüzlü açkılı çanak çömlek malzemenin yanında, baskı dilgilerden oluşan obsidiyen bulgular, höyükte gözlemlenmiştir. İmpresso çanak çömlek yerleşimde gözlemlenmemiştir. Fakat daha yoğun bir tarama ile bu bulgulara rastlanılması da mümkün olabilir. Obsidiyenden baskı dilgi üzerine yapılmış olan Yumuktepe Tipi Delici örneği Erken Neolitik'te Yumuktepe'de yoğun olarak bulunduğu bilinmektedir (Şekil 4. 111). Gözlemlediğimiz kadarıyla bu yerleşme, Çanak Çömlekli Neolitik Döneme aittir. MÖ 7. bin yıl boyunca bir yerleşimin söz konusu olduğu tarafımızca ön görülmektedir. Obsidiyenden yapılmış, düzeltili Amuk ucu parçası da, bu zaman aralığını göstermesi açısından önemlidir (Şekil 4. 111).

Şekil 4. 111: Sırbağı Höyük, obsidiyen ok ucu parçası (solda) ve Yumuktepe tipi delici (sağda)

(Foto: H. Tümer)

4.4.1.2.3. Gudubes Höyük

Gudubes Höyük, Mersin İli, Akdeniz İlçesi, Kürkçü Mahallesi sınırları içerinde yer almaktadır. Yüksekliği 5 m.yi geçmeyen höyük, sığ ve yayvan görünümündedir. 25.000'lik haritada "höyük tepesi" olarak belirtilen alan, tarafımızdan Gudubes Höyük olarak adlandırılmıştır (Şekil 4.112). Aslında karşı yakada yer alan Gudubes Kalesi'nin[27] alt dolgusu da, anakaya üzerine kurulmuş bir höyüğe işaret etmektedir. Söz konusu bu alanda Gudubes Höyük mevkii ile beraber çift höyük bulunmaktadır. Höyüğün tepe kısmında ve doğu yamacında şeftali bahçesi, kuzey yamacında ise narenciye bahçesi bulunmaktadır. Bu durumdan ötürü tarım faaliyetleri höyük

[27] Edwards, R.W, 1987, The Fortifications of Armenian Cilicia, s.265, 267 (Edwards çalışmasında Gudubes Kalesi'ni Yaka Kalesi olarak adlandırmıştır).

üzerinde devam etmektedir. Höyüğün güney kenarında ve üzerinde bahçelere ulaşmak amacıyla toprak yol açılmıştır.

Şekil 4. 112: Gudubes Höyüğü'nün güneydoğudan görünümü

(Foto: Orkun H. Kayci)

2017 çalışma sezonunda, Dedeman Deresi kenarında yer alan Gudubes Kalesi ziyaret edilmişti. Ziyaret sonucunda, kalenin eteklerinde az sayıda Neolitik Döneme ait olabilecek obsidiyen alet parçaları gözlemlenmişti. Bu nedenle 2018 sezonunda, Gudubes Kalesinin batısında, Dedeman Deresi'nin karşında yer alan höyük mevkii ziyaret edildi. Höyüğün sadece tepe noktası ve kuzeydoğusundaki alanlar gezilebilmiştir. Kuzey ve doğuda bahçelerin varlığı ve batı yamaçta ise yoğun dikenlik alanın oluşundan ötürü bu alanlarda çalışma yapılamamıştır. Höyükte gözlemlenen ilk malzeme grubu, bölgede diğer höyüklerde de olduğu gibi Klasik çağlara ait olup, yoğunlukla Roma Dönemine ait bulgular gözlemlenmiştir. Tarihöncesi çağlara ait olabilecek, özellikle Neolitik Döneme ait olabilecek yontmataş buluntular ile karşılaşılmıştır. Az sayıda da olsa obsidiyenden yapılmış baskı dilgi ve dilgicikler bu höyükte bulunmaktadır. Aynı buluntu grubu Gudubes Kalesi'nde yapılan çalışmalarda da gözlemlenmiştir. B yontmataş buluntu topluluğunu destekleyecek az sayıda amorf nitelikte Neolitik Döneme özgü "koyu yüzlü açkılı" çanak çömlek grubuna ait olabilecek malzemede höyükte bulunmaktadır. Bu malzemeden dolayı höyüğün Neolitik Dönemde yerleşilmiş olduğunu söylemek mümkündür. Fakat Neolitik Dönem'in hangi aşamasında yerleşimin başladığını elde edilen veriye göre söylemek güçtür.

4.4.1.2.4. Gudubes Kalesi

Mersin İli, Akdeniz İlçesi sınırlarında bulunan Gudubez Kalesi, Dikilitaş Mahallesi'nin yaklaşık 2.5 km kuzeydoğusunda, Dedeman Deresi kenarında yer almaktadır. Yerleşim, kalker bir ana kaya bloğunun üzerinde yer alan bir kale görünümüne sahiptir. Fakat yüzeydeki arkeolojik malzeme çeşitlilik göstermektedir. Çok tanımlı olmasada yerleşimden, obsidiyen ve çakmaktaşı malzeme gözlemlenmiştir. Obsidiyen baskı dilgiler tanımlı bir grup olarak karşımıza çıkmıştır. Bunun dışında Roma ve Orta Çağ'a ait seramik parçaları malzemenin esas yoğunluğunu gösterir. Ovalık Kilikya'da birçok höyük ana kaya üzerinde yer alır (Tatarlı, Misis, Domuztepe, Tilan vb.). Bu özellikten ötürü, Gudubez Kalesi yerleşim yerinde bir höyükleşmenin olduğunu söylemek çok şaşırtıcı olmayacaktır.

Höyüğün güneyinde zeytin ve narenciye bahçeleri, kuzey ve doğusunda ise tarlalar yer almaktadır. Bu nedenle tarımsal tahribata çok açık bir haldedir. Ekim ayının son haftası içerisinde ziyaret etmiş olduğumuz yerleşimde, maalesef hem ot hem de söz konusu bu bahçelerde bulunan ağaç yapraklarının döküntüsü nedeniyle, yüzey çok iyi taranamamıştır. Sırbağı, Gudubez Kalesi yerleşimleri ile çağdaş bir zamanda oldukları söylenebilir.

4.4.1.2.5. Nacarlı Höyük

Mersin İli, Akdeniz İlçe sınırlarında yer alan Nacarlı Höyük, Nacarlı Mahallesinin batısında yer almaktadır. Sit derecelendirilmesi yapılmış bir höyüktür (Şekil 4.113). Nacarlı Mahallesinin içerisinden geçen Sumaklı Deresi'nin batısındaki kalker kayalık alan üzerinde höyük konumlanmıştır. Höyüğün güneydoğu ucunda dere üstünde Osmanlı Döneminden kalma, tek tonoz kemere sahip bir taş köprü bulunmaktadır.

Şekil 4. 113: Nacarlı Höyük

(Foto: Orkun H. Kayci)

Höyük ova seviyesinden ortalama 40 m yüksekliğe sahiptir. Fakat bu yüksekliğin büyük bir kısmını teraslı kalker kayalık oluşturmaktadır (Şekil 4.114). Höyük kayalığın en üst terasına konumlanmıştır. Kayalığın doğu ve kuzey yamaçları daha keskin bir eğime sahiptir. Batı ve güney yamaçları daha az bir eğime sahiptir ve höyük söz konusu bu yamaçlara yayılmış durumdadır. Fakat maalesef, batı ve güney yamaçta iş makineleri ile tarla açımı yapıldığı için bu alanlarda höyük dolgusu aşırı tahrip olmuştur. Tahrip olmuş batı yamaç üzerinden de bir yüksek gerilim enerji nakil hattı geçmektedir. Tahribat höyüğün batı ve güney profillerinde belirgindir. Özellikle batı profilde, duvar kalıntıları görülebilmektedir. Höyüğün üst kısmı zeytin bahçesi, batı yamaç alanı ise üzüm bağı olarak kullanılmaktadır. Höyüğün doğu yamacında olasılıkla Roma Dönemine ait kaya mezarları bulunmaktadır. Mezarlar daha önce açılmış ve içerisine moloz doldurulmuştur. Höyüğün batı alt sekileri üzerinde konutlar yer aldığı için taranamamıştır.

Şekil 4. 114: Nacarlı Höyük
(Foto: Orkun H. Kayci)

Höyük üzerinde taranan alanlarda, yoğunlukla Roma dönemine ait çatı kiremiti parçaları ve çanak çömlek parçaları ile karşılaşılmakla beraber, tarihöncesi çağlara ait olabilecek malzemede gözlemlenmiştir. Az da olsa höyükte obsidiyen ve çakmaktaşı alet parçaları gözlemlenmiştir. Kronoloji verebilecek tipte sadece obsidiyenden yapılmış baskı dilgicikler Neolitik Dönem'e ait olabilir. Bunun yanında Son Neolitik yani Halaf Dönemine ait çanak çömlek parçaları da gözlemlenmiştir. Bu çanak çömlek yanında İlk Tunç Çağı'na ve Hitit'e ait çanak çömlek de höyük üzerinde gözlemlenmiştir.

Nacarlı Höyük konum itibariyle, günümüz E – 5 karayoluna paralel konumlanmış Misis, Tepebağ, Tarsus gibi höyüklerin yer aldığı dağ eşiği ucunda değil, bu sekinin bir üst sekisinde, eşik üzerinde yer almaktadır. Konumu itibariyle tarihöncesi dönemlere uygun bir arazide konumlanmıştır. Fakat yapılan gözlem sonucunda höyükte Erken Neolitik Dönemlere ait olabilecek bir bulgu ile karşılaşılmamıştır. Höyüğün Son Neolitik dönemde oluşmaya başladığı, gözlemlenen malzemeye göre düşünülmektedir. Bu nedenle Nacarlı Höyüğü'nün, MÖ 6. bin yılın başlarında ilk yerleşime sahip olduğu söylenebilir. Fakat söz konusu tahribat ve üst tabaklarının sıklığı nedeniyle de olası erken tabakalara ait bulgular olabilir. Höyüğün kronolojisini kesinleştirmek, ileride yapılacak kazı çalışmaları ile mümkün olacaktır.

4.4.1.2.6. Çavuşlu Höyük

Bugünkü Mersin il merkezi, Toroslar ilçe sınırlarında, Çavuşlu Mahallesi'nde, Çavuşlu Deresi'nin doğu kıyısında, bugünkü 207 nolu cadde ile Gaziosmanpaşa caddesinin kesistiği alanda yer almaktadır (Şekil 4.115). Çavuşlu Höyük ilk olarak İsveçli arkeolog E.Gjerstad tarafından 1930 yılında ziyaret edilmiştir. Höyüğü Tunç Çağı'na tarihlemiş ve höyüğün yakınında bir dromosa sahip Byblos tipi kaya mezarının olduğu belirtmiştir (Gjerstad, 1934: 158 – 159). Sonraki yıllarda J.Garstang, Neilson Expedation bünyesinde 1937 yılında höyükte sondaj kazılarında bulunmuştur. Garstang, Hiristiyan Köy ile Çavuşlu Köy yolu üzerinde olan höyüğün 5 – 6 m yüksekliğe sahip olduğunu, bir ana kaya üzerinde yer aldığını, ortalama 1 hektar (2 akre) alana yayıldığını belirtmektedir (Garstang, 1938: 56). Yaptığı çalışma sonucuna göre, höyükte Neolitik, Kalkolitik, Hitit ve Roma Dönemlerine ait veriler elde etmiştir.

Şekil 4. 115: Çavuşlu Höyük
(Foto: Orkun H. Kayci)

Yukarıda bahsedilen literatür verileri kapsamında, Mersin müzesi uzmanlarından Yaşar Ünlü ve Sedat Ateş ile birlikte höyük ziyaret edilmiştir. Höyüğün bugün tümüyle 1980'li yılarda oluşmaya başlamış bir mahalle altında kaldığı gözlemlenmiştir. Sadece höyüğün batı yamacında, bugünkü 207 nolu caddenin hemen üzerindeki boş bir arazide höyüğün ana yamaç üzerindeki batı profilini görebilmek mümkündür. Garstang zamanındaki gibi yaklaşık 6 m yükseklik burada da gözlemlenmiştir. Ayrıca batı profilde Neolitik Döneme ait obsidiyen ve çakmaktaşı alet parçaları da belirgin olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu özellikleri ile Çavuşlu Höyük, Mersin il merkezinde Yumuktepe ile beraber Neolitik Döneme ait çağdaş bir höyüktür. Kuş uçumu Yumuktepe'den uzaklığı 3.3 km. kadardır. Sadece bu veri bile Mersin'nin Neolitik dönemde yoğun olarak kullanıldığını göstermektedir. Höyüğün üzerindeki mahalle, 1 ve 2 katlı, temel çukuru fazla derin olamayan müstakil evlerden oluşmaktadır. Mahallenin kuzeyinde ve güneyinde büyük bloklar halinde apartmanlar bugün bulunmaktadır. Yakın bir zamanda mahallenin kentsel dönüşüm kapsamında büyük apartmanlarla kaplanması kaçınılmazdır. Bu sebeplerden ötürü, bu höyüğün ivedilikle sit derecelendirilmesinin yapılması gerekmektedir. Ayrıca sözü edilen batı profilinde yapılacak profil temizliği ve sondaj kazısı ile de Mersin Müzesine ve Kilikya kültür tarihine yeni veriler kazandırılabilir.

4.4.2. Yukarı Ova

4.4.2.1. Kozan Bölümü

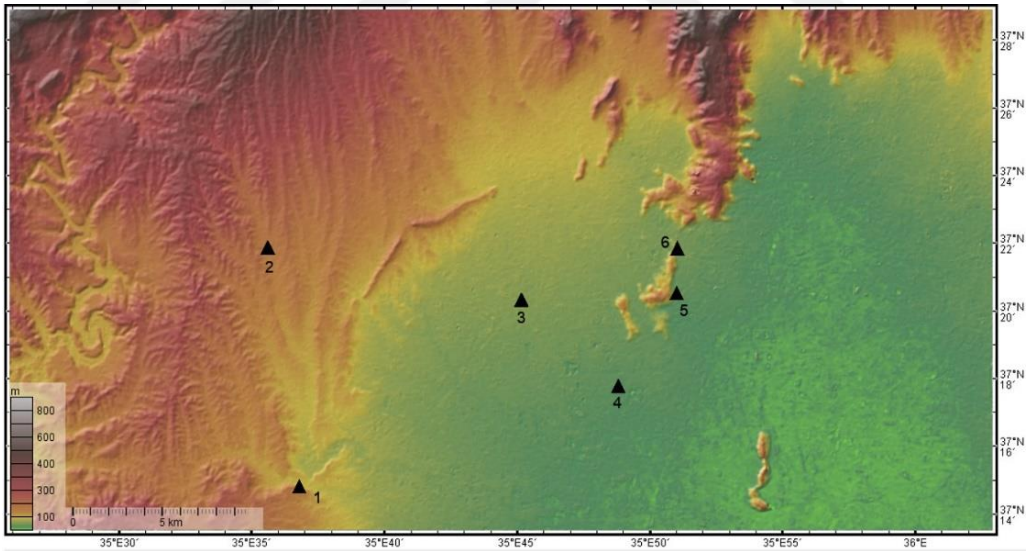

1.Oluğunönü **2.**Tepecikören **3.**Tırmıl **4.**Tilan **5.**Alapınar Höyük **6.**Çiriştepe

Harita 4. 6: Yukarı Ova, Kozan Bölümü'nde yer alam yerleşmeler (Harita, GeoMapApp'ten alınarak düzenlenmiştir (29.05.2019).

4.4.2.1.1. Çirişlepe Höyük

Adana İli, Kozan İlçesi, Pekmezci Mahallesi içerisinde yer alır. Mahallenin 1.1 km kuzeybatısında bulunmaktadır. Kuzey – güney doğrultuda uzana Pekmezci Tepe kayalığının kuzeydoğu eşiğinde yer alır (Şekil 4.116-117). Höyüğün kuzey ve batı yamaçları bu tepeye yaslanmıştır. Höyüğün kuzeyinden Kadirli – Kozan karayolu geçmektedir. 25.000 lik haritada Kiriş Tepe olarak adlandırılmıştır. Kozan, Kadirli Ovasının sınırında yer alır. Söz konusu kayalık bu sınırı oluşturur. Höyük ortalama 300 x 150 m boyutlarındadır. Ortalama 35 m yüksekliğe sahiptir. Asıl höyükleşme tepenin üzerinde ve doğu yamaçta oluşmuştur. Batıda kurumuş bir dere yatağı yer alır. Bu dere yatağı ayrıca, Kozan Ovası'ndan doğuya kayalık arasından geçit sağlamaktadır.

S. Girginer ve ekibi 2004 yılında höyüğü ziyaret etmiş ve Çirişlepe olarak adlandırmıştır. Höyükte obsidiyen ve çakmaktaşı parçalarla beraber, İTÇ, II. binyıl, Roma ve Bizans mazlemesi bulunduğu bildirilmiştir (Giginer vd, 2006: 298). Sonrasında E. Konyar höyüğü ziyaret etmiştir. Höyükte Son Kalkolitik Dönem'a ait çanak çömlek bulunduğu bildirilmiştir (Sayar – Konyar, 2007: 41 – 42).

Bu doğrultuda höyük 2015 yılında tarafımdan ziyaret edilmiştir. Daha önceki ziyaretlere eşdeğer gözlemlemlerde bulunulmuştur. Höyükte çok az sayıda tanımsız küçük yonga parçalarından obsidiyen gözlemenmiştir. Höyükte yoğun olarak Roma malzemesi gözlemlenmiştir. Söz konusu kayalıkta çok sayıda dromuslu kaya mezarları da bu dönemin yoğun olarak alanda var olduğunu göstermektedir.

Şekil 4. 116: Çiriştepe Höyük
(Foto: Orkun H. Kayci).

Şekil 4. 117: Çiriştepe Höyük
(Foto: Orkun H. Kayci)

4.4.2.1.2. Alapınar Höyük

Adana İli, Kozan İlçesi, Alapınar Köyü içerisinde yer alır. Köy höyüğün üzerinde bulunur. Çiriştepe'nin 2.4 km güneyinde yer alır. Aynı kayalık sıranın, yine doğu yakasında konumlanmıştır (Şekil 4.117). Höyük ortalama, 350 x 250 m ölçülerine sahiptir. Ortalama 15 m yüksekliğe sahiptir. Köy yerleşiminin üzerinde bulunması ve doğu ve güney eteklerinde yoğun tarımsal faaliyetten dolayı yükseklik azalmış olabilir.

Şekil 4. 118: Alapınar Höyük
(Foto. Orkun H. Kayci)

Doğal çevre olarak höyük, Kadirli, Kozan Ova sınırında yer alır. Höyüğün batısında, Pekmezci Tepenin devamı olan Çilhirti sırtı bulunur. Bu kayalık sırtın en yüksek yeri, 200 m rakıma sahip Alapınar Tepe'dir. Bu tepenin hemen doğu yamaç dibinde, günümüz köyünün batısında, köyün isin kaynağı olan Alapınar su kaynağı yer alır. Su kaynağı günümüzde yoğun olup, oluştuğu yerde küçük bir gölet oluşmuştur. Höyüğün batı sınırı bu kaynağa kadar dayanır. Bu kaynaktan dolayı höyük çevresinde yoğun sulak tarımsal arazi bulunur.

1951 yılında ilk olarak Seton – Williams tarafından ziyaret edilmiş, Orta Tunç Döneminden, Roma Dönemine kadar bir tabakalanma verisinin olduğu bildirilmiştir (Seton – Williams, 1954:148). 2004 yılnda S. Girginer tarafından yapılan ikinci ziyarette, obsidiyen yontmataş malzeme ile birlikte Kalkolitik, İTÇ, MÖ II. binyıl ve geç dönemlere ait çanak çömlek malzemenin bulunduğu bildirilmiştir (Girginer vd, 2006: 299). 2005 yılında, E. Konyar tarafından höyük tekrardan ziyaret edilmiştir. Bu ziyaret sonucunda höyükte, yoğun olarak MÖ II. bin çanak çömleğinin yanında obsidiyen yontmataş malzemenin olduğu bildirilmiştir (Konyar, 2006: 89; Sayar – Konyar, 2007: 41).

Bu doğrultuda Temmuz 2015'te tarafımdan höyük ziyaret edilmiştir. Fakat sadece höyüğün en yüksek tepe kısmında yer alan bir çiftlik evinin bahçesi ve pınar kısmı taranabilmiştir. Diğer alanlarda köy yerleşimi ve bahçe ve tarlalar bulunmaktadır. Söz konusu evin kuzeyinde höyüğün en tepe kısmına ait 3- 4 m yükseklikte tahrip olmuş

kesitler yer almaktadır. Bu kesitlerde daha çok Demir Çağı ve Roma malzemesi gözlemlenmiştir. Bu yoğun tahiribat ve taranan alanın azlığı nedeniyle höyükte Neolitk Dönem'e ait bir malzeme gözlemlenememiştir. Sadece 2 adet Kenani dilgi, orak bıçağı olarak kullanılmıştır. Ayrıca düzeltili yonga parçası mevcuttur. Çanak çömlek malzeme olarak yoğun olarak Demir Çağ boyalıları bulunur.

Höyükte tahribat boyutu üst sınırdadır. Mevcut köy tahribatı ve konutlaşma devam etmekle birlikte, yoğun tarımsal faaliyette tüm yamaçlarda devam etmektedir. Ayrıca köy içerinde bulunan yol tahribatları da önemlidir. Ayrıca höyüğün güneyinde kayalık sırtın yamacında Roma Dönemine ait kaya mezarları ve bir hamam kalıntısı da bulunmaktadır. Kaya mezarları yoğun tahribata uğramıştı

4.4.2.1.3. Tilan Höyük

Adana İli, Kozan İlçesi, Hamam Köyü, Gökçeyol Mahallesi sınırları içerisinde yer alır. Mahallenin hemen doğusundaki büyük kayalık üzerinde bulunmaktadır. Höyük ortalama 600 x 500 m ölçülerine sahip olup, Kozan Ovası'nın en büyük höyüğüdür (Plan 4.19). Tüm Çukurova'da da en büyük höyükler arasında yerini alır. Ortalama 44 m yüksekliğe sahiptir (Plan 4.19). Doğal Çevre olarak, Kozan İlçe merkezinden güneye doğru uzanan Pekmezci, Kızılkaya olarak adlandırılan kalker kayalığın güneyinde, bu sisteme bağlı bugün ova ortasında ada şeklinde yükselmiş olan kayalığın üzerinde yer almaktadır (Şekil 4.119).

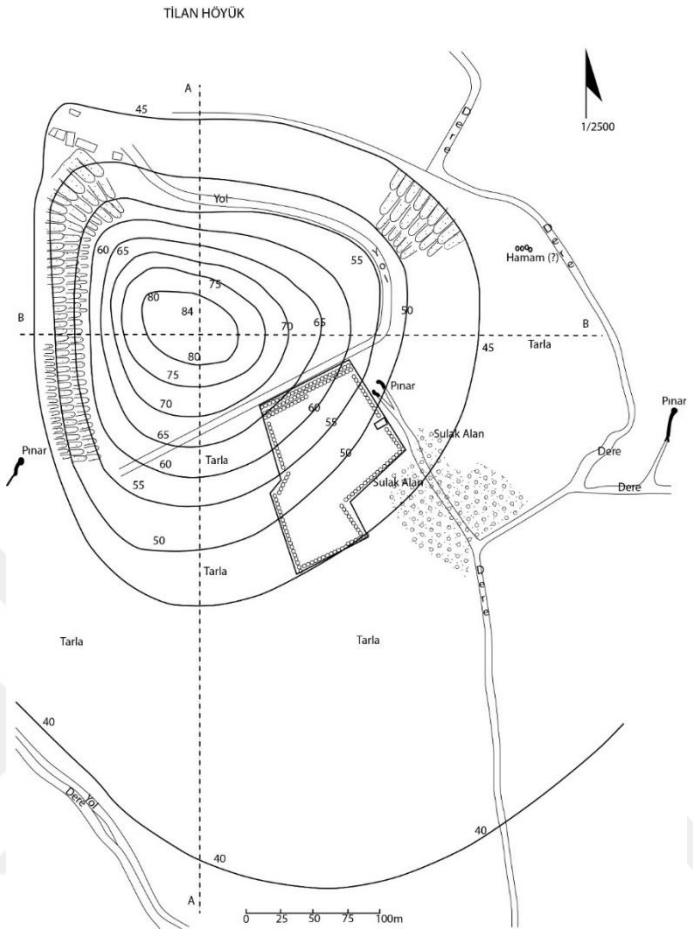

Plan 4. 18: Tilan Höyük topoğrafik planı

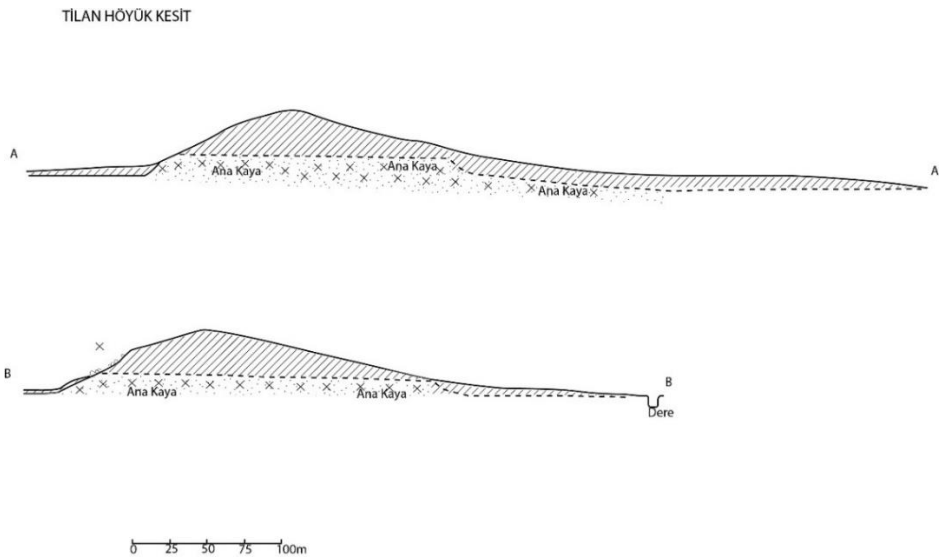

Plan 4. 19: Tilan Höyük kesiti

Höyüğün güney eteklerinde bugün aktif olan iki su pınarı ve höyüğün batısında bugün kurumuş olan başka bir su kaynağı daha yer alır. Höyüğün güneyinde zeytin bahçesinin hemen kuzeydoğusunda yer alan 2 kaynak suyu, höyüğün güney yamacı boyunca bir dere oluşturur ve höyüğün doğusundan geçen dere ile birleşerek güneye doğru devam eder. Bu birleşme noktasının hemen doğusunda başka bir su kaynağı daha yer almaktadır. Ayrıca höyüğün güneybatısında da bugün kurumuş olan, bir başka dere yatağı daha bulunmaktadır. Bu özellikleri ile höyüğün tüm çeperinde dere yatakları ve su kaynakları bulunur. Karstik yapının bir ürünü olduğu düşünülmekte ve bu özelliğiyle tüm Çukurova genelinde nadir değil tektir. Höyüğün doğu eteğinde yer alan Hamam kalıntısıda bu doğrultuda önemlidir. Ayrıca höyük çevresinde günümüzde de aktif olan ziyaretler de bulunmaktadır. Höyüğün üzerine oturduğu kalker kayalık kütle höyüğün batı yamacında ve kuzeydoğu yamacında yerüstüne çıkmış halde belirgin olarak görülmektedir. Höyük bu özelliğinden dolayı daha çok güney ve doğu eteklerine doğru bir yerleşim yayılımı göstermektedir.

Şekil 4. 119: Tilan Höyük
(Foto. Orkun H. Kayci)

Höyük ilk defa 1951 yılında Seton – Willams tarafından ziyaret edilmiş, höyükte Neolitik'ten Hellenistik Dönem'e kadar kesintisiz bir tabakalanma olduğu belirtilmiştir (Seton – Williams, 1954: 171). Höyükte Halaf öncesi boyalı mal grubuna ait çanak çömlek örneklerinin bulduğunu bildirmiştir (a.g.e., 130). Sonrasında Höyük 2004

yılında S.Giriginer tarafından ziyaret edilmiştir. Höyükte, Kalkolitik ve İlk, Orta, Son Tunç çanak çömlek malzeme bulunduğu ve bununla birlikte çakmaktaşı ve obsidiyenin varlığı (Şekil 4.122) bildirilmiştir (Girginer vd, 2006, 299). Sonrasında E. Konyar tarafından höyük ziyaret edilmiştir (Konyar, 2006). Kalkolitik Dönem boyalı çanak çömleğin varlığı bildirilmiştir (Sayar – Konyar, 2007).

Bu doğrultuda 2015 ve 2016 yılında höyük tarafımdan ziyaret edilmiştir. Bu ziyaretler sırasında höyüğün sadece tepe kısmı ve doğu eteği taranabilmiştir. En büyük yüzölçümüne sahip olan güney eteğinde mevcut Zeytin Bahçesinin yer almasından dolayı o kısım taranamamıştır. Höyüğü ilk ziyaretimde edindiğim izlenim, ilk defa Çukurova'da bu kadar yoğun malzeme veren bir höyükle karşılaşmış olmamdır. Sanki büyükçe bir mutfak dağılmış gibidir ve özellikle höyüğün tepe kısmında her yer çeşitli dönemlere ait çanak kırıkları ile doludur. O kadar malzemenin arasında erken dönemleri bile gözlemlemek mümkün olmamıştır. Burada, höyüğün tepe konumunda çok sayıda kaçak kazının var olduğunu da, göz ardı etmemek gerekliliği doğmaktadır. Güneyinde de bir kazı çukuru etrafında yoğun olarak obsidiyen ve çakmaktaşı dilgiler gözlemlenmiştir (Şekil 4.120-121). Ayrıca yanmış kerpiç parçaları aynı alanda bulunmuştur. Bu alan, yukarıda bahsedilen höyüğün güneydeki pınarların olduğu alandır. Yoğun obsidiyen hem bu alanda hem de doğu etekte gözlemlenmiştir. Burada obsidiyen yapılmış, olta kancasına benzer bir buluntu bulunmuştur (Şekil 4. 123). Ayrıca hem E. Konyar'ın malzemesinde hem de bizim gözlemlerimizde obsidiyen baskı dilgilerin varlığı belirgindir. Bununla birlikte zümrüt yeşili renge sahip olasıklı Doğu obsidiyeni de yerleşimde gözlemlenmiştir. 10 cm yi geçen levye tekniği ile çıkarıldıkları belirgin iki adet çakmaktaşı uzun dilgi de yerleşimde bulunmuştur (Şekil 4. 122). Çanak çömlek olarak, Yukarı Ova'nın diğer yerleşimlerinde gözlemlendiği gibi kırmızı astarlı grup bu yerleşimde de gözlemlenmiştir. Bunun yanında özellikle E. Konyar'ın malzemesinde DFBW örnekleri belirgin olarak bulunmaktadır. MÖ 7. Binyılın sonunu işaret eden kazı – çizi bezemeli çanak çömlek parçaları da, bu malzeme içerisinde gözlemlenmiştir. Bununla beraber Halaf ve Ubeyd boyalıları ile birlikte Coba kâseleri de yerleşimde bulunmaktadır. Bu özelliği ile Yumuktepe gibi prehistorik kökenli bir höyüktür. MÖ 7. binyılın başlarından itibaren bir kültürel sürecin varlığı belirgindir. Özellikle prehistorik malzeme höyüğün güney yamacında çok belirgindir. Güney yamacın üzerinde zeytinlik bahçesi bulunmasından ötürü bu alan iyi taranamamıştır.

Höyüğün kuzeyindeki kesitlerde tahribat oldukça yoğundur. Özellikle kayalığın ötesinde, günümüz Gökçeyol yerleşimi devam etmektedir. Olumsuz olarak görülen tahribatla beraber bu alanda günümüzde "Huğ" evlerinin kullanıldığı ve içlerinde yaşamsal faaliyetlerin devam ettiği belirgin olarak gözlemlenmiştir. Batı yamaç daha keskin ve dik olduğu görülmektedir. Güney yamaçta ise zeytinlik ve zeytinliğe ait bir konut bulunmaktadır. Doğu yamacın aşağısında muhtemelen Bizans devrine ait tonozlu bir yapının kalıntısı bir kaçak kazı çukurundan belirgin olarak izlenmektedir.

Şekil 4. 120: Obsidiyen bitirilmemiş ok ucu

Şekil 4. 121: Çakmaktaşı dilgi

Şekil 4. 122: Tilan Höyük, çakmaktaşı uzun dilgi

Şekil 4. 123: Tilan Höyük, obsidiyenden yapılmış olta kancası

Tilan Höyük, adındanda anlaşılacağı üzere çok yerleşim görmüş, Çukurova'nın en büyük höyükleri arasındadır. Diğer büyükler, Tarsus, Adana/Tepebağ, Misis'te de yerleşim sürekli devam etmiş ve günümüzde de devam etmektedir. Tilan Höyük üzerinde modern yerleşme olmaması nedeniyle, bu bağlamda söz edilen bu höyüklere göre, kısa vadade Çukurova tarihi ile ilgili daha net sonuçlara ulaşılabilecek bir höyüktür. Stratigrafisi hem Çukurova hemde Yukarı Ova için çok önemlidir. Ayrıca doğal çevre ortamından dolayı farklı disiplinler açısından da önem göstermektedir.

4.4.2.1.4. Tırmıl Höyük

Adana İli, Kozan İlçesi, İdem Mahallesi sınırarı içerisinde yer alır. İdem Mahallesi'nin 1.7 km güneydoğusundadır. Adana - Kozan yolu üzerinde yer alan höyük, Karapınar Deresi'nin güney yakasında konumlanmıştır (Şekil 4.124-125). Yerleşmenin doğu yarısı yol nedeniyle kesilmiş ve doğusunda modern mezarlık bulunmaktadır. Höyük doğuda Karapınar Deresi'ne kadar uzanmaktadır. Mezarlık içersinde de höyük malzemesi devam etmektedir. Ortalama 400 x 350 m boyutlarında, büyük olan höyük kuzeyde 20 m kadar yüksekliğe sahiptir (Plan 4.21-22). Güneyde ise 150 m kadar ova seviyesine kadar devam etmektedir. Höyük kuzeybatı – güneydoğu doğrultusunda konumlanmıştır. Höyük konum olarak, ovanın kuzeye, Kozan – Feke hattı ile Anti – Toroslar içerisine ve sonrasında kadar giden yolun üzerinde bulunmasından dolayı önemlidir. Güneydoğusunda, yine Neolitik Dönem'e ait Tilan Höyük bulunmaktadır. Ayrıca höyüğün, batısında Kiremitli Höyük, güneyinde Karahöyük ve Yarımhöyük, güney doğusunda Kepirinhöyüğü, doğusunda Taşlı Höyük ve Eşekçi Höyüğü gibi çok sayıda höyük bulunmaktadır.

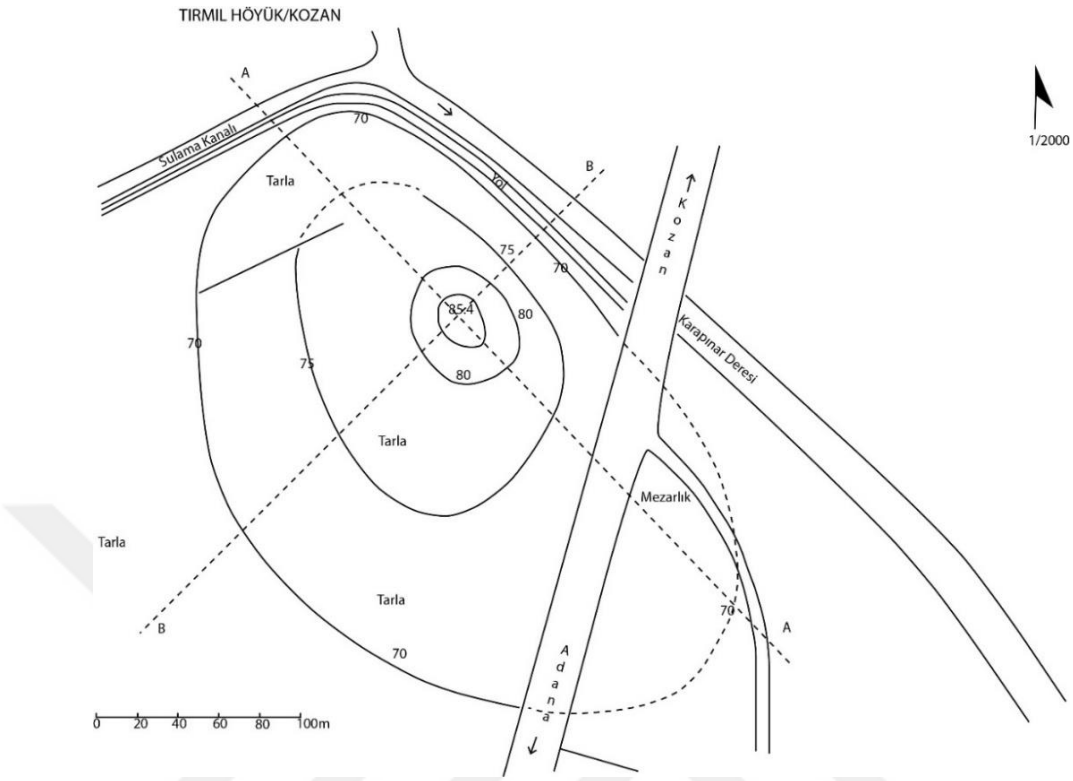

Plan 4. 20: Tırmıl Höyük topoğrafik planı

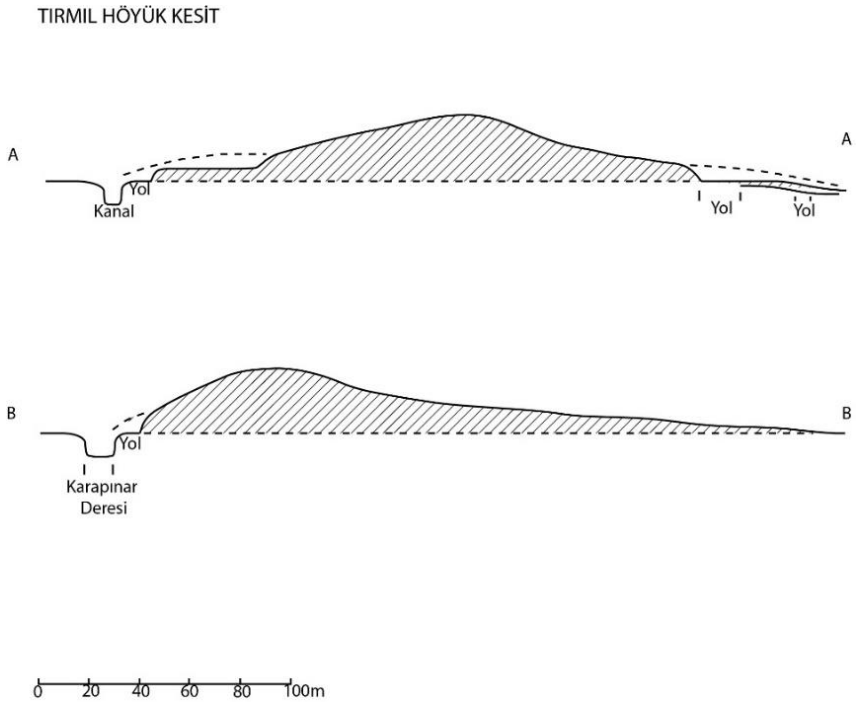

Plan 4. 21: Tırmıl Höyük kesit

Şekil 4. 124: Tırmıl Höyük, güneydoğudan görünüm

(Foto. Orkun H. Kayci)

Höyük 1930'lı yıllardan itibaren çok sayıda araştırmacı tarafından ziyaret edilmiştir. (Osten, 1930[28]; Gjerstad, 1934; Goldman, 1935; Garstang, 1938; Seton – Williams, 1954; Perrot, 1962; Konyar; 2006; Girginer vd,2006). Seton – Williams, höyükte Neolitik Dönem'den Hitit'e kadar kesintisiz bir tabakalaşmanın olduğunu bildirmiştir (Seton –Williams, 1954, 169). İstanbul Üniversitesi, Prehistorya laboratuvarında, J.Perrot'un malzemesi içerisinde bu höyük yer almaktadır. Malzeme de çok sayıda obsidiyen parça bulunur. Ayrıca kendisinin de tanımlamış olduğu bir çakmaktaşı dilgi ve minyatür balta da yer almaktadır (Perrot, 196, fig. 3, no.101). Ayrıca E. Konyar ve S. Girginer'in araştırmalarından elde edilen malzeme, gözlemlerime göre Kalkolitik ve II. bin ağırlıktadır. Kendileri de bu doğrultuda rapor etmişlerdir (Konyar, 2006; Girginer vd, 2006).

[28] Von Der Osten, bu höyüğü Topraklar Höyük olarak raporlamıştır.

Şekil 4. 125: Tırmıl Höyük
(Foto. Orkun H. Kayci)

Yapılan çalışmada, az sayıda obsidiyen hammadden yapılmış yontmataş malzeme gözlemlenmiştir. Bunların içerisinde bir adet ok ucu parçası ve baskı dilgi önem gösterir. Söz konusu malzemelerin bir kısmı höyüğün doğusunda bulunan mezarlık alan içerisinde gözlemlenmiştir. Yerleşimde Neolitik Döneme ait olabilcek bir çanak çömlek mal grubu ile karşılaşılmamıştır. Çok malzeme veren bir höyük değildir. Ayrıca höyük çok defa ziyaret edildiği için, söz konusu malzeme de daha önceleri toplanmış olabilir. Bizim gözlemlerimiz ve daha önceki raporlanan araştırma rapolrları doğrultusunda höyükte Çanak Çömlekli Neolitik Dönem'in varlığının olduğu söylenebilir.

Höyükte tahribat çok yoğundur. Höyüğün doğu yarısı Adana – Kozan yolu nedeniyle yok olmuştur. Burada yola bakan kesit erozyona mahruz kalmış durumdadır. Höyüğün kuzeyinde bir sulama kanalı açılmıştır. Ayrıca höyüğün kuzeyinde bir zeytin bahçesi yer almaktadır. Höyük konisinden güney sınırına kadar da yoğun tarımsal faaliyet devam etmektedir.

4.4.2.1.5. Oluğunönü Höyük

Adana İli, İmamoğlu İlçesi Saygeçit Mahallesi sınırları içerisinde yer alır. Mahallenin 1 km güneydoğusunda bulunmaktadır (Şekil 4.126). Kuzeyinden İmamoğlu – Aladağ yolu geçmektedir. Oluğunönü bir kaya üstü yerleşimidir.

Bir sırt şeklinde doğu batı doğrultusunda uzanan kayalığın ovaya bakan uç kısmının üzerinde yer alır. Kayalık alan yamaçta iki terastan ve tepe üstü kısmından oluşmaktadır (Plan 4. 23-24). Tepe üstünde ve teraslarda höyükleşme yani tabakalanma olmuştur. Bu özelliği ile tüm araştırma bölgemiz içerisinde, yerleşim tipi olarak tektir. Kayalığın kuzeyi çeperinden İnce Dere geçmektedir. Konglemera kayalığın bir kısmı çökmüş, mevcut kaya oyuklarının içinde dolgu olduğu görülmektedir. Olasılıkla bu çöküntüden ve höyükten aşağılara malzeme akmıştır.

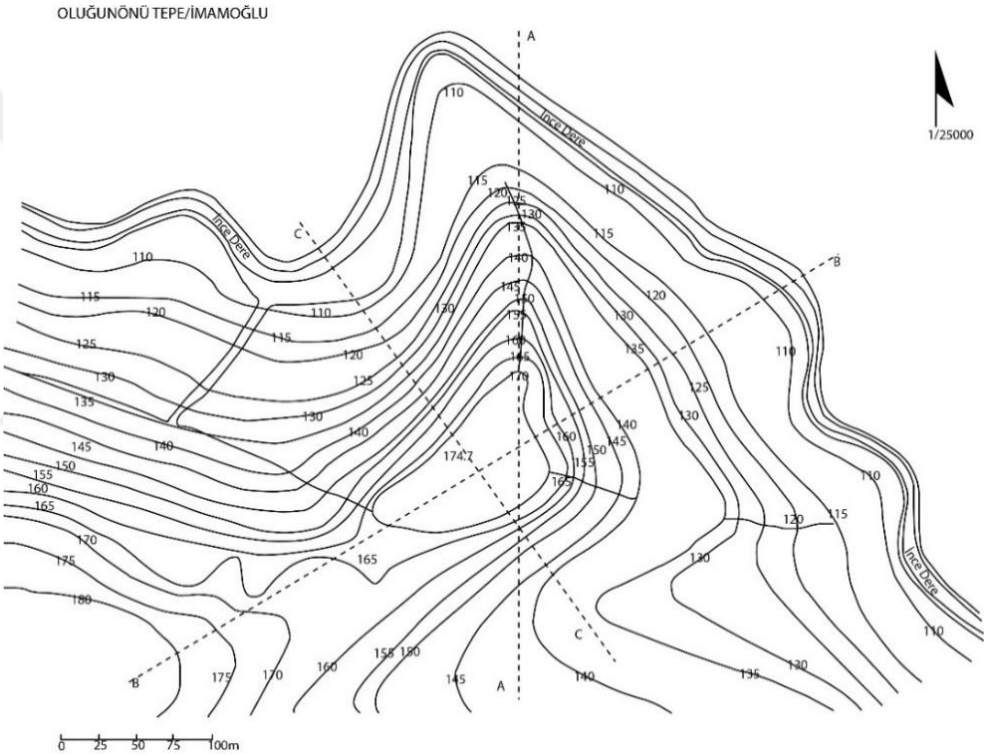

Plan 4. 22: Oluğunönü Yerleşmesi topoğrafik planı

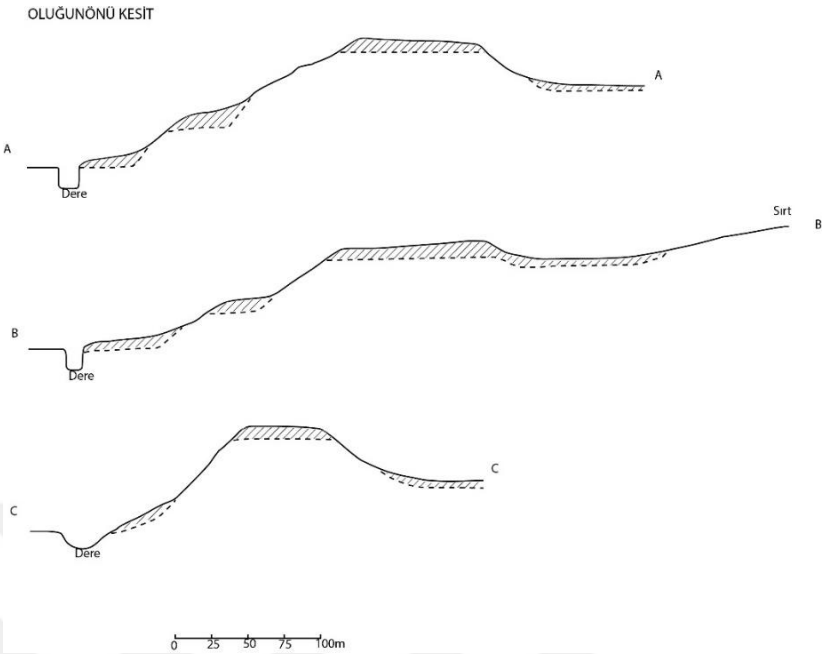

Plan 4. 23: Oluğunönü Yerleşmesi kesiti

Şekil 4. 126: Oluğunönü Yerleşmesi
(Foto. Orkun H. Kayci).

E. Konyar'ın 2005 yılında yapmış olduğu yüzey araştırması sonucunda bulunmuştur. Konyar tarafından yoğun Neolitik ve Kalkolitik malzeme bulunduğu bildirilmiştir (Konyar, 2006: 87). Bu doğrultuda ilk önce E. Konyar'ın İstanbul Üniversitesi, Eski Çağ Tarihi anabilim dalı laboratuvarında bulunan malzeme incelenmiştir. Malzeme de yoğun olarak Halaf ve Ubeyd çanak çömlek ve odsidyen yontmataş bulunmaktadır.

Bu yerleşim, 2015 yılında da tarafımdan ziyaret edilmiştir. Kayalığın özellikle alt terasında obsidiyen malzeme ve boyalı Halaf, Ubeyd çanak çömleği gözlemlenmiştir. Dik olan Doğu yamacın üst kısmında, konglemara içerisinde kaya oyukları oluşmuştur. Buradan da malzeme gözlemlenmiştir. Güney alan bir bel ile söz konusu sırta bağlanmaktadır. Bu alanda yoğun olarak Roma Dönemine ait malzeme bulunmaktadır. Tepe üstünde ise yoğun Kalkolitik ve Demir Çağı malzeme gözlemlenmiştir.

Hem arazi çalışmamızın hem de E. Konyar'ın malzemesi değerlendirilmeye alınmıştır. Yontmataş olarak obsidiyen oldukça fazladır. Obsidiyen de Amuk ucu parçaları ve baskı dilgiler yoğunluktadır. Bulunan tek yönlü dilgi çekirdeği ve çok sayıda yonga obsidiyenin yerleşimde yongalanmış olduğunu söyleyebilmemize yardımcı olur niteliktedir.

Çanak çömlek malzeme içerisinde, DFBW ve öncüleri, çizi – kazı bezemeli parçalar, Halaf, Ubeyd boyalıları ve Coba kaseler bulunmaktadır. Bu özellikleri ile Neolitik Dönem'den itibaren tüm tarihöncesi süreç boyunca önemli bir geçit konumunda oluşmuş bir yerleşim tipine sahiptir. Hem konum olarak, hemde yerleşim tipi olarak tüm bölge içerisinde nadirdir.

4.4.2.1.6. Tepecikören Höyük

Adana İli, Kozan İlçesi, Tepecikören Köyü'nün yaklaşık 2.5 km batısında yer alan höyük bir vadinin içerisinde kuzey güney doğrultudadır (Şekil 4.127). Yangıca Deresinin yanında yer aldığı için, kurul çalışmalarında Yangıca Höyük olarak isimlendirilmiştir. 200 x 200 m ölçülerindedir (Plan 2.25). Kuzey kısmı daha yüksektir. Ortalama 20 m yüksekliğe sahip, büyük höyük kategorisindedir (Plan 2.26).

Çift koniden oluşmaktadır. Batıdan höyüğe bakıldığında bu durum daha belirgin olarak gözükmektedir. Kuzeyde oluşmuş bir höyük ve onun güneyinde oluşmuş başka bir höyükleşme belirgin olarak görülebilmektedir. Kozan Ovası'nın kuzeybatı ucunda dağ eşiğinde konumlanmıştır. Bilindiği kadarıyla Yukarı Ova'nın en kuzeyinde konumlanmış bir höyüktür. Kozan ve İmamoğlu'nun batısında uzanan kayalık sırtın batısında oluşmuş üst ova içerisinde, ovanın kuzeybatısında yer almaktadır. Söz

konusu ova içerisinde, güneyde Eskihöyüktepe, Toprakhöyük Tepe gibi başka höyükler bulunmaktadır. Bu höyükler de ziyaret edilmiş fakat prehistorik dönem malzemesi ile karşılaşılmamıştır.

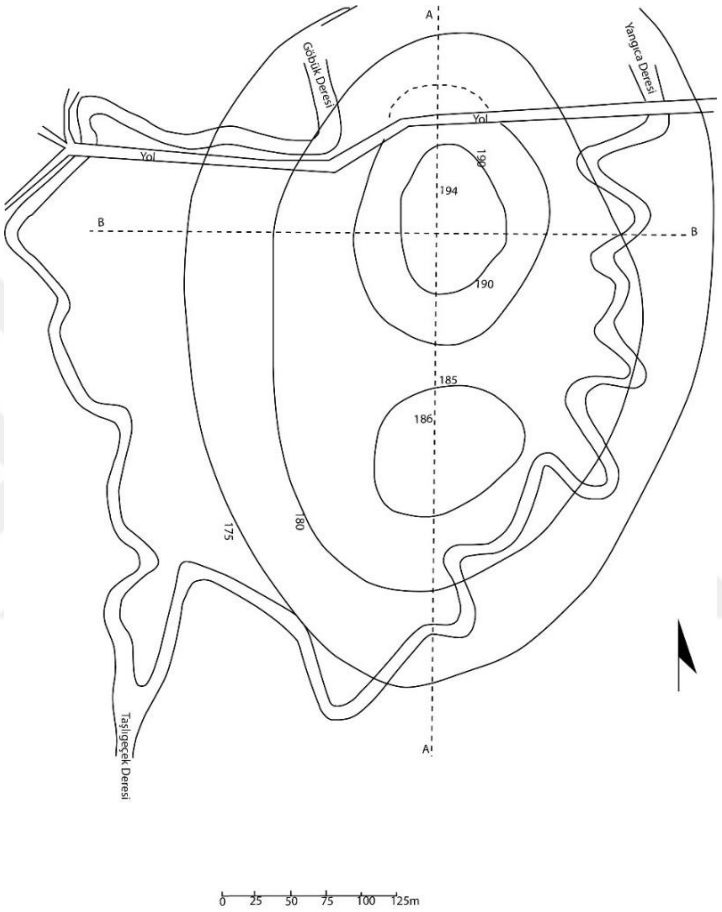

Plan 4. 24: Tepecikören Höyük, topoğrafik planı

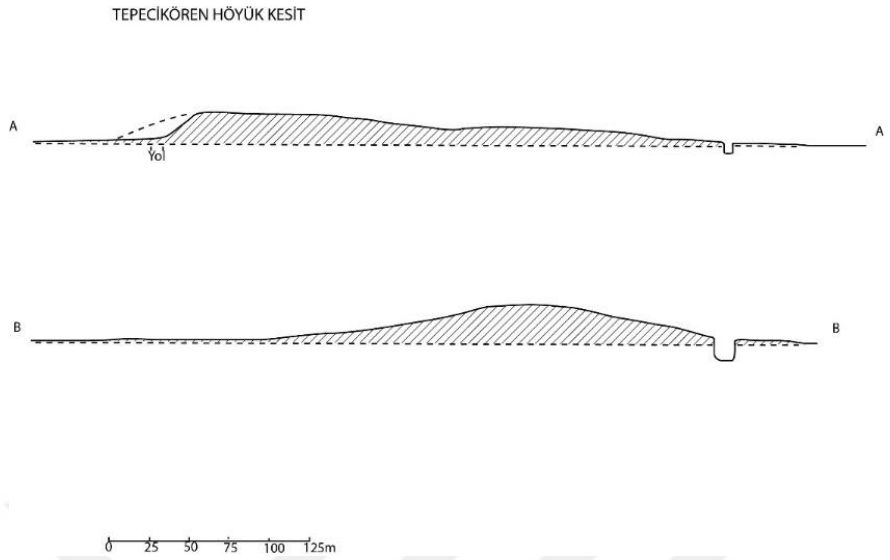

Plan 4. 25: Tepecikören Höyük kesiti

Şekil 4. 127: Tepecikören Höyük
(Foto. Orkun H. Kayci)

2004 yılında S. Girginer ve ekibi tarafından ziyaret edilmiştir. Yapılan çalışmalarda İTÇ, II. Bin ve daha geç dönemlere ait çanak çömlek malzeme bulunduğu bildirilmiştir (Girginer vd, 2006: 300). Sonrasında 2006 yılında E. Konyar tarafından ziyaret edilmiş ve höyükte Neolitik, Kalkolitik Dönemlere ait çanak çömleğin varlığından söz edilmiştir (Konyar, 2006: 87). Kalkolitik malzeme içerisinde boyalıların olduğu belirtilmiştir (Sayar – Konyar, 2007: 41).

Bu doğrultuda tarafımdan 2015 yılında höyük ziyaret edilmiştir. Höyük toprak olarak çok kapalı bir durumdadır. Neolitik Döneme ait bir malzeme yüzeyde bulunamamıştır. Höyükte çok az sayıda obsidiyen gözlemlenmiştir. Bunların çoğu küçük yonga parçalarıdır. E. Konyar malzemesi içerisinde de Neolitik Dönemi tanımlayabilcek bir malzeme gözlemlenmemiştir. İncelenen malzeme içerisine Coba kaseleri ve Ubeyd Boyalıları yoğunluktadır. Azda olsa Halaf Boyalı parçaları bulunmaktadır. Azda olsa Halaf malzemesinin varlığı, yerleşimin Son Neolitik Dönem'de kurulmuş olduğunu söylememize olanak sağlamaktadır. Fakat büyük bir höyük oluşu, toprak yapısından dolayı fazla malzeme vermiyor oluşu nedeniyle, belki erken tabaka malzemeleri sıkışmışta olabilir.

4.4.2.2. Kadirli Bölümü

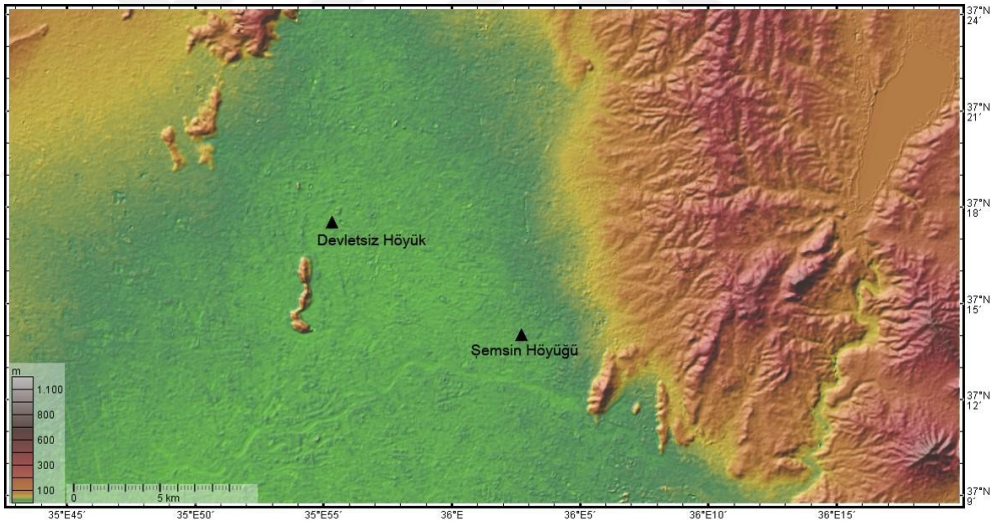

Harita 4. 7: Yukarı Ova, Kadirli Bölümü'nde bulunan yerleşmeler

(Harita, GeoMapApp'ten alınarak düzenlenmiştir (29.05.2019).

4.4.2.2.1. Devletsiz Höyük

Osmaniye İli, Kadirli İlçesi, Aşağıçiyanlı Mahallesi sınırları içerisinde, mahallenin 3.3 km. güneydoğusunda yer alır. Anavarza kayalığının kuzey ucunun 2.2 km kuzeydoğusunda konumlanmıştır. Höyük ortalama 300 x 250 m ölçülerindedir (Plan.4.27). Yaklaşık 3 m. yüksekliğe sahiptir (Plan 4.28). 1954 yılında hazırlanmış 25.000'lik haritada da bu yükseklik belirtilmektedir.

Daha önceki yıllarda tarım faaliyetleri nedeniyle seviyesi düşmüş olabilir. Günümüzde de höyük üzerinde yoğun tarım devam etmektedir.

Doğal çevre olarak, yukarı ova içerisinde yer alan, Misis – Andırın fay sistemine bağlı, ova içerisinde ortaya çıkmış tarihi Anavarza Kayalığının eşiğinde yer almaktadır. Bu kayalık kütle, kuzey – güney doğrultusunda olup 4.6 km uzunluğa sahiptir. Kayalığın en yüksek yeri kuzey kısımda yer alan Anavarza Tepesi'dir ve 227 m yüksekliğe sahiptir. Bilindiği üzere bu kayalık üstünde ve etrafında çok yoğun arkeolojik kalıntılar barındırır. Roma Dönemi'nde Doğu Kilikya'nın başkentliğini yapmış Anazarbos bu kayalıklarda kurulmuştur. Ayrıca kayalığın kuzey kısmında bir Orta Çağ kalesi de yer alır. Bu kayalıkta prehistorik malzeme olarak çanak çömlek ve obsidyien bulunduğu da bilinmektedir (Posamentir – Sayar 2006: 342; Posamentir 2011: 6). Bu kayalık kütle ile beraber, bölgede çok yoğun hidrografya bulunur. Devletsiz Höyük'ün 1.5 km kuzey batısında, Kozan'nın kuzeybatısındaki dağlık bölgeden doğan Deliçay ve Kadirli'in kuzeyindeki dağlardan kaynaklarını alan Sumbas ve Savrun çayları birleşir ve Sumbas Çayı olarak Anavarza Kayalığının doğusu boyunca güneye doğru akar.

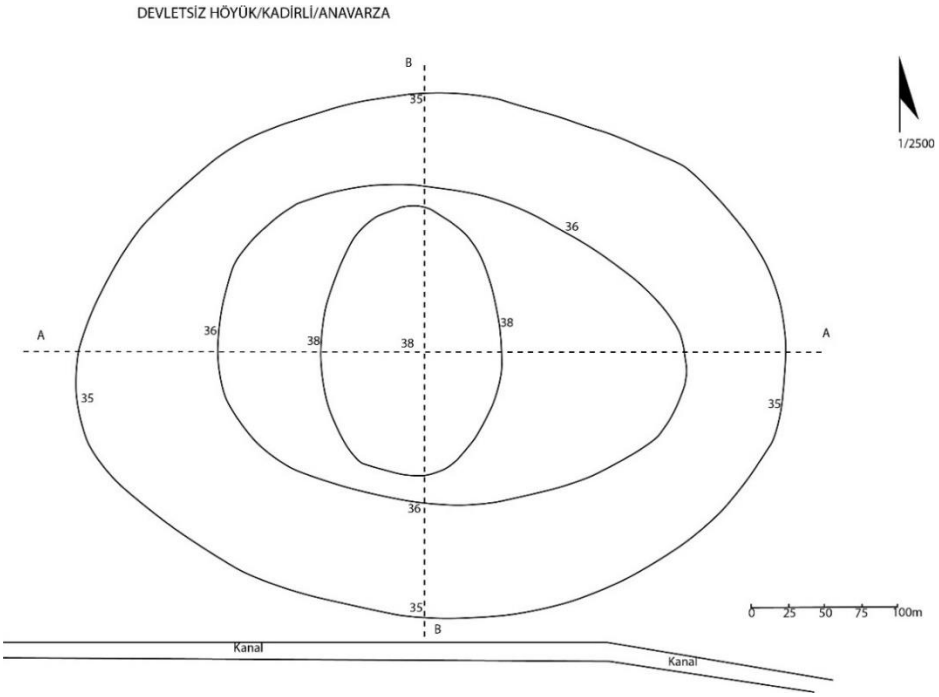

Plan 4. 26: Devletsiz Höyük topoğrafik planı

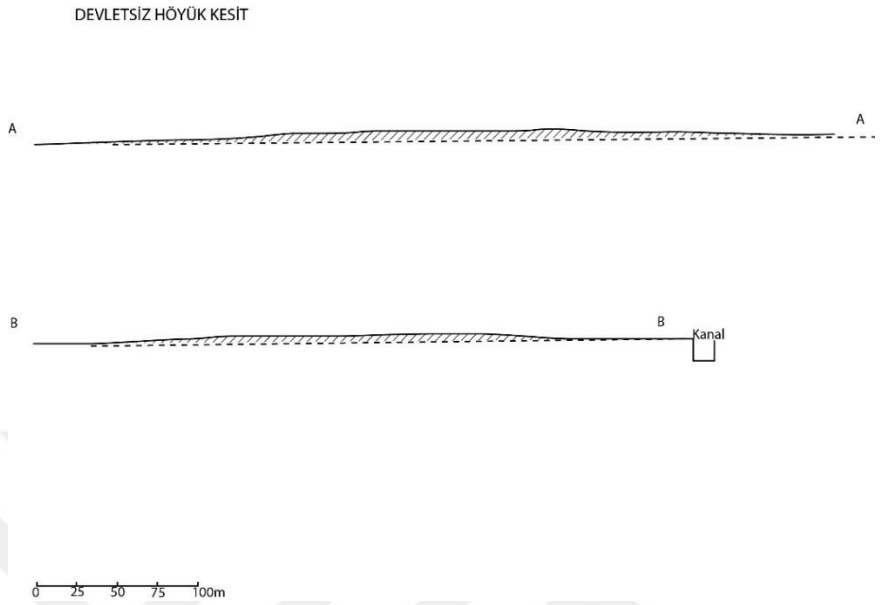

Plan 4. 27: Devletsiz Höyük kesiti

Höyük ilk defa, 2005 yılında, Osmaniye il sınırlarında, Füsun Tülek tarafından başlatılan "Osmaniye Arkeolojik Kültür Varlıkları Envanter Çalışması" kapsamında, ziyaret edilmiş ve Neolitik Döneme ait çanak çömlek ve yontmataş malzemenin bulunduğu bildirilmiştir (Tülek 2007: 65; Tülek – Öğüt 2014: 157). Bu doğrultuda ilk olarak Kocaeli Üniversitesi Arkeoloji Bölümü Laboratuvarında bulunan Devletsiz Höyük malzemesi tarafımdan incelenmiştir. Çanak çömlek içerisinde, Yukarı Ova'da Hamdilli, Şemsin gibi höyüklerden bildiğimiz gibi kırmızı mal grubu ağırlıktadır. Az sayıda DFBW gözlemlenmiştir. Yontmataş malzeme de obsidiyen daha falzacadır ve dilgiler ve özellikle 2 adet Amuk uç parçası önemlidir (Şekil 4.128). Bunun yanında obsidiyen baskı dilgilerde malzeme içerisinde gözlemlenmiştir.

Şekil 4. 128: Devletsiz Höyük, obsidiyen dilgiler

Şekil 4. 129: Devletsiz Höyük, obsidiyen Amuk ok ucu (Foto: H. Tümer).

Sonrasında, Füsun Tülek başkanlığında gerçekleştirilen Osmaniye Yüzey Araştırması ekibi ile birlikte[29], Devletsiz Höyük 2017 yılı Ağustos ayında ziyaret edilmiştir. Bu ziyaret sonucunda höyük üzerinde gözlemlediğimiz malzeme, daha önce toplanan malzeme ile eşdeğerdir. Ziyarette yoğun olarak odsidiyenden yapılmış Amuk uçları[30] ve kırmızı astarlı çanak çömlek bulunmuştur. Sonuç olarak değerlendirilen ve gözlemlenen malzeme, Devletsiz Höyük'ün Çanak Çömleksiz Neoilitik Dönem'e ait bir yerleşim olduğunu göstermektedir.

[29] Prof. Dr. Füsun Tülek'e teşekkürü bir borç bilirim.
[30] Söz konusu malzeme Osmaniye Arkeoloji Müzesi'nde bulunmaktadır.

4.4.2.2.2. Şemsin Höyük

Osmaniye İli, Merkez İlçesi, Endel Köyü sınırları içerisinde yer alır. Eski adı ile Eşkiler günümüz adı ile Tatarlı Köyü'ne daha yakın bir konumdadır. Tatarlı Köyü'nün 2.2 km güneydoğusunda, Osmaniye – Kadirli karayolunun hemen doğusunda yer almaktadır. Höyük ortalama 300 x 250 m ölçülerinde olup, orta boylu bir höyüktür ve sığ ve yayvan bir görünüme sahiptir (Şekil 4.29). Korunmuş ortalama yüksekliği 5 m kadardır (Şekil 4.30). Devam eden yoğun tarımsal faaliyetin etkisi, yüksekliğinin düşmesine neden olmuştur.

Doğal çevre olarak Amanos Dağları'nın batı etek ucunda yer alır. İncelenmiş haritalara göre, bu kütlenin ilk eşik ucunda oluşmuş ovanın kenarında yer alır. Aslında bundan önce bir eşik, bugün Aslantaş Barajı'nı su tutma alanının kuzeyinde yer alan iç düzlükte bulunur. Hatta bu eşikte var olmuş ovanın kuzey sınırında Otmanlı Höyük yer almaktadır. Bu eşik ve sonrası olasılıkla Ceyhan Nehri ve kollarının ürünüdür. Ceyhan Nehri'nin o dönemki konumu önemlidir. Şemsin Höyüğün erken tarih vermesi ile ilgili konumu sorgulanmalıdır.

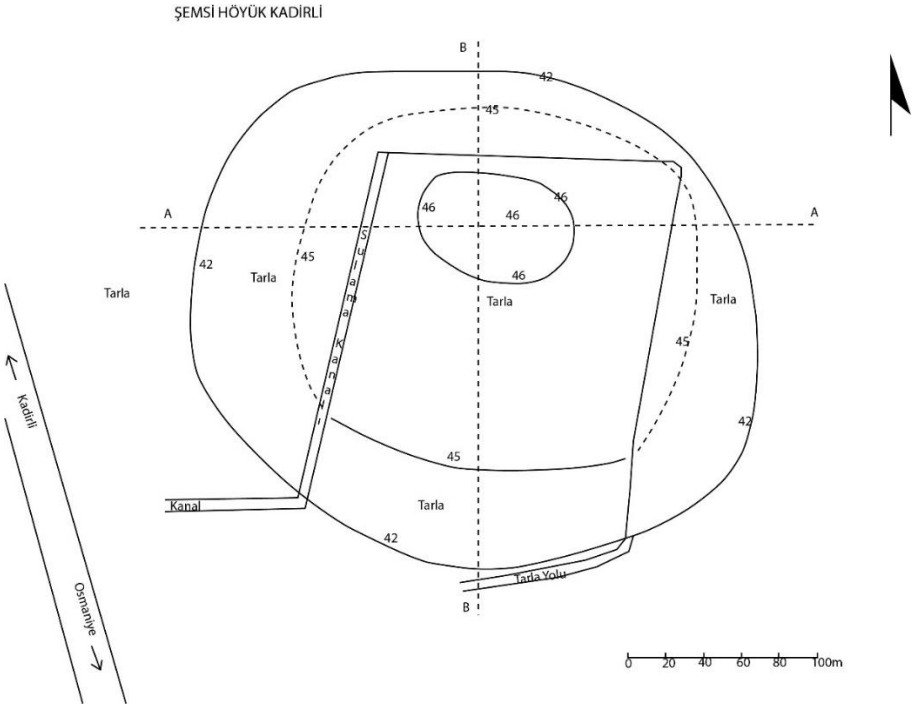

Plan 4. 28: Şemsin Höyük topoğrafik planı

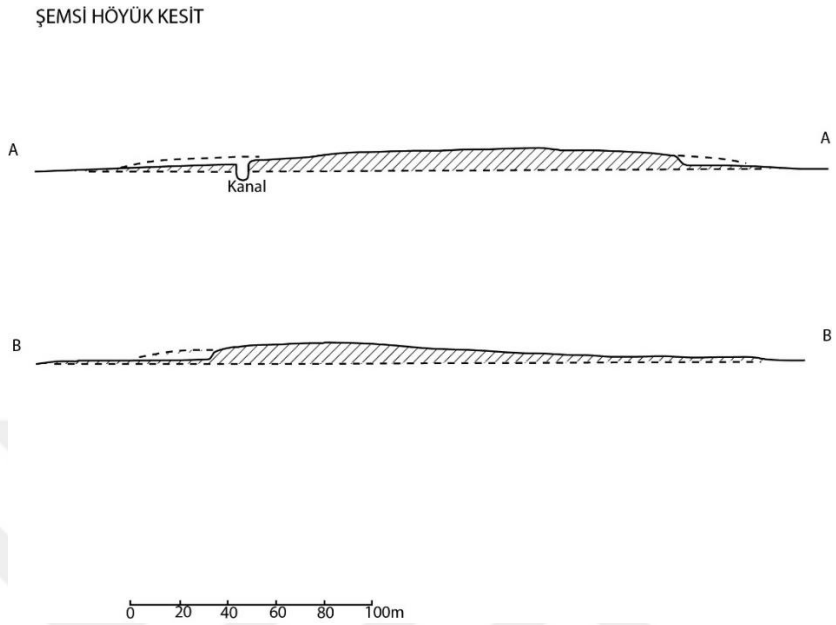

Plan 4. 29: Şemsin Höyük kesiti

Höyüğün doğu kısmında, tahribattan dolayı oluşmuş sekinin kesitinde, kalker anakaya belirgin olarak durmaktadır. Ovaya bakan, kalker ana kayanın yarımada olarak uzanmış kayalığının, ova ile birleştiği noktada, bir kayalık çıkıntı üzerinde yer aldığı gözlemlenmiştir. Höyüğün etrafında günümüzde bir hidrografik bir unsur bulunmasa da, araştırmacıların höyükte bir kuyu olmasını rapor etmesi önemlidir. Günümüzde de bu kuyu varlığını korumaktadır. Karstik arazinin bir ürünü olmalıdır.

Höyüğü ilk defa 1951 yılında Seton – Williams ziyaret etmiştir. “Şamsin Höyüğü” olarak adlandırmıştır. Ziyareti sırasında höyüğün yüksekliğini 7 m kadar bildirmiştir. Höyükte Neolitik, Kalkolitik ve Hitit Dönemlerine ait malzeme bulunduğunu ve ayrıca yüzeyde obsidiyen ve çakmaktaşı gözlemlediği bildirmiştir (Seton - Williams, 1954: 168). Sonrasında höyüğü 1961 yılında J. Perrot ziyaret etmiştir. 5 – 7 m yüksekliğe sahip olduğunu belirtimiş ve yüzeyde bulunan çakmaktaşlarını bildirmiştir. Ayrıca höyükte Bizans Dönemi kalıntısı olduğunu raporlamıştır (Perrot, 1962: 8 – 9). 2005 yılında da höyük, F. Tülek tarafından ziyaret edilmiş, “Şemsi Höyük” olarak adlandırılmıştır. Orta Tunç Çağı ve Orta Bizans Çağı’na ait çanak çömlek malzeme bulunduğu bildirilmiştir (Tülek, 2007:51).

Bu bilgiler doğrultusunda, ilk önce İstanbul Üniversitesi Prehistorya Laboratuvarında bulunan J.Perrot'nun malzemesi incelemeye alınmıştır. Çanak çömlek malzeme birçok dönemi özellikle geç dönemleri göstermektedir. İçerisinde el yapımı malzeme olmasına karşın dönem belirgin değildir. Çakmaktaşı malzeme ise bulunmamaktadır. Seton – Williams'ın malzemeside İngiliz Arkeoloji Ensitüsü'nde bulunmamaktadır. Kocaeli Üniversitesi Arkeoloji Bölümü Laboratuvarın'da gerçekleştirilen, F. Tülek malzemesinde ise kırmızı astarlı el yapımı çanak çömlekler, Yukarı ovada görülen Neolitik Dönem'e ait mal gruplarına benzemektedir.

Bu doğrultuda höyük 2016 ve 2017 yıllarında tarafımdan ziyaret edildi. Bu ziyaretler sonucunda hem çanak çömlek hem de yontmataş malzeme höyük üzerinde gözlemlenmiştir. Özellikle bu tür malzeme höyüğün batısında yoğun olarak bulunmuştur. Çanak çömlek malzeme içerisinde DFBW öncüleri ve DFBW ve Kırmızı astarlı açkılı mal grubu bulunmaktadır. Yontmataş malzeme içerisinde obsidiyen daha yoğun olarak gözlemlenmiştir. Obsidiyen renkleri, Kapadokya bölgesine benzemektedir. Az da olsa Doğu Anadolu kaynaklı zeytin yeşili obsidiyende höyükte gözlemlenmiştir. Bu malzemenin içerisinde en yoğun grubu baskı dilgiler oluşturmaktadır. Sonuç olarak Şemsi Höyüğü, Çanak Çömlekli Neolitik Dönem'e ait olduğu net olarak söylenebilmektedir. Malzeme açısından özelikle çanak çömlek olarak Devletsiz Höyük ile eşdeğer bir malzeme bulunmaktadır.

Höyük günümüzde de yoğun tarımsal faaliyetten ötürü yoğun tahribat devam etmektedir. Tüm ovada olduğu gibi höyüklerin sit derecelendirilmesi yapılmasına karşın, tarımsal faaliyet denetim olmadığı için tüm höyüklerde devam etmektedir.

4.4.2.3. Osmaniye Bölümü

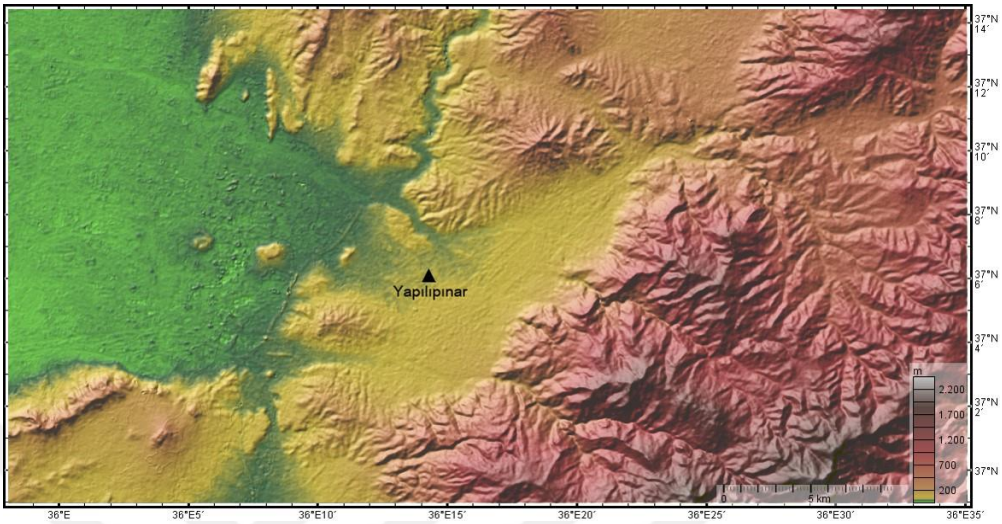

Harita 4. 8: Yukarı Ova, Osmaniye Bölümü'nde yer alan yerleşmeler

(Harita, GeoMapApp'ten alınarak düzenlenmiştir (28.05.2019).

4.4.2.3.1. Yapılıpınar Höyük

Osmaniye İli, Merkez İlçesi, Yenimahalle sınırları içerisinde yer almaktadır. Osmaniye şehir merkezinin hemen kuzeyinde Kadirli yolunun batısında, yeni kurulmuş olan Otogarın kuzeybatısında yer almaktadır. 200 x 150 m ölçülerine sahip orta boyda bir höyüktür. Sığ, yayvan bir höyük şeklindedir. Ortalama yüksekliği 5 m. kadardır (Şekil 4.130).

Doğal çevre olarak, Karataş – Osmaniye fay hattı boyunca uzanan volkanik arazi içerisindeki, Cevdetiye'nin güneyindeki ovada kurulmuştur. Cevdetiye'den geçen Ceyhan Nehri'nin, 5.7 km güneydoğusunda yer alır. Başka bir söylem ile zengin Amanos Dağları'nın batı etek ucunda yer alır.

Şekil 4. 130: Yapılıpınar Höyük
(Foto. Orkun H. Kayci)

İlk olarak, 2007 yılında Füsun Tülek tarafından bulunmuştur. Tülek höyükte yaptığı araştırmada çakmaktaşı malzeme gözlemlediklerini bildirmiştir (Tülek, 2009: 9). Kocaeli Üniversitesi Arkeoloji Bölümü labortavurında gerçekleştirdiğim çalışma sonucunda, Yapılıpınar'da, Neolitik Dönem'i işaret edebilecek bir malzeme ile karşılaşılmamıştır. Az sayıda çakmaktaşı yonga ve dilgi parçaları bulunmaktadır. Çanak çömlek malzeme ise Tunç çağlarını ve sonrasını içerir. Dikkate değer olan bir malzeme ise taşınabilir bir eserdir. Bir çakıl taşının etrafı siyah boya ile noktalanmış ve taşın bir yüzünde balık tasviri bulunur. Bu nedenle bu höyükte daha erken tabakaların da olabileceği düşünülmektedir.

Bu doğrultuda, 2017 yılında, Füsun Tülek başkanlığındaki yüzey araştırması ekibi ile birlikte höyüğü tekrar ziyaret ettik. Bu ziyaret sonucunda alanda çok sayıda yontmataş malzeme bulunmuştur. Çakmaktaşı obsidiyene oranla daha fazlacaydı. Özellikle bazı obsidiyen parçaların zeytin yeşili renge sahip olduğu görüldü. Bu olasılıkla Doğu Anadolu kaynaklı, obsidiyen değiş – tokuşunu ya da ticaretini göstermesi açısından önemlidir. Höyük konumu itibariyle Çukurova'nın en doğusunda yer alıyor olması da, bu önemi daha da artırmaktadır. Hem çakmaktaşı hem de obsidiyende baskı dilgiler görüldü. Çakmaktaşından bir kenani dilgi de belirgindir[31]. Yontmataşa eş değer olarak

[31] Söz konusu malzeme Osmaniye Arkeoloji Müzesi'nde bulunmaktadır.

Neolitik Dönemi yansıtacak çanak çömlek malzeme gözlemlenemedi. Bunda höyüğün yoğun tarımdan dolayı çok fazla tahribata uğramış olmasının bir etkisi de olmalıdır.

Sonuç olarak, Yapılıpınar'da, yontmataş malzeme tipolojik olarak net bir dönem bildirmemize yardımcı olmasada, potansiyel olarak Neolitik Dönem'in varlığının burada olabileceği tarafımdan düşünülmektedir. Bununla birlikte net bir tarihlendirme yapılamamasının gerçek nedeni, höyükteki tahribattır. Günümüzde höyüğün üst kısmında bir çiftlik evi güneyinde ayrı bir çiftlik evi kuzeyinde ise iki çifltlik evi bulunmaktadır. Höyük üzerinde yoğun tahribat devam etmektedir. Bu nedenlerden dolayı, ziyaretimizde höyükte taranabilen alan sınırlı kalmıştır. İleriki yıllarda daha detaylı, sürekli ziyaret edilerek höyüğü kültür katmanlarının varlığı daha iyi aydınlatılabilceği düşüncesini taşımaktayım.

4.4.2.4. Ceyhan Bölümü

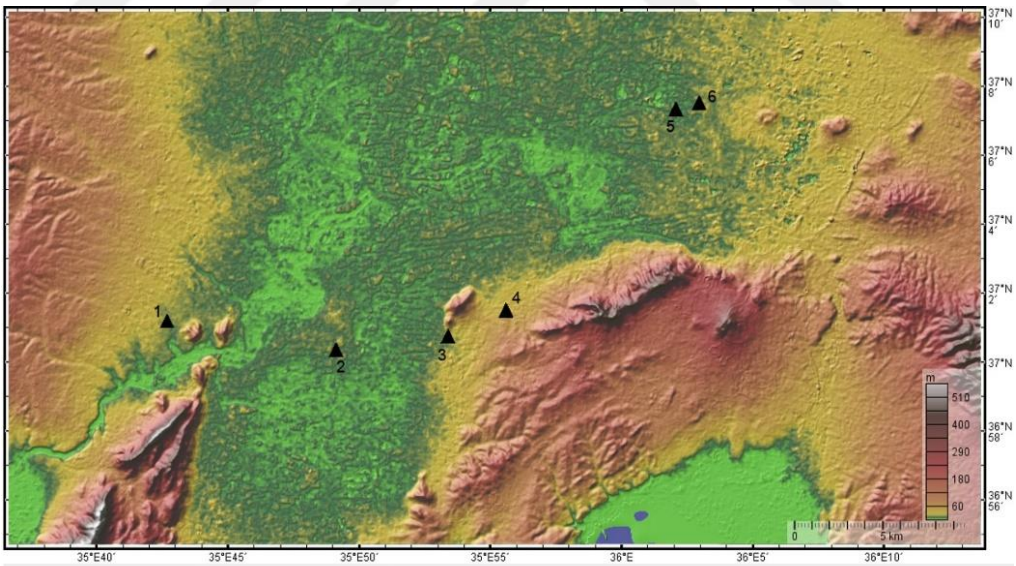

1.Salyan **2.**Hacılar Höyük **3.**Adatepe **4.**Hamdilli **5.** Kuyruktepe **6.**Tatarlı

Harita 4. 9: Yukarı Ova, Ceyhan Bölümü'nde yer alan yerleşmeler

(Harita, GeoMapApp'ten alınarak düzenlenmiştir (28.05.2019).

4.4.2.4.1. Salyan Höyük

Adana İli, Ceyhan İlçesi, Altıkara Köyü'nün 2. km kuzeyinde yer almaktadır. Adana – Ceyhan karayolunun hemen kuzeyinde bulunmaktadır. Yukarı Ova ile Aşağı Ovayı birbirinden ayıran Misis Boğazı'nın kuzeydoğusunda yer alır (Şekil 4.131). Bu konumu ile önemli bir geçit üzerinde yer alır. Yerleşmenin hemen doğusunda Höyük Deresi geçmektedir. 300 x 200 m. ölçülerine sahip orta boyda bir höyüktür (Plan 4.31). Konik bir görünümdedir. Ortalama 15 m yüksekliğe sahiptir. (Plan 4.32). Höyük kuzeydoğü – güneybatı doğrultusunda konumlanmıştır. Doğal çevre olarak, Yılankale'nin bulunduğu kayalığın kuzeybatısında yer alan, bugün taş ocağı yüzünden yok olmuş durumda olan Kokar Tepe'nin (233 m)[32] kuzey eşik ucunda konumlanmış bir alanda bulunmaktadır.

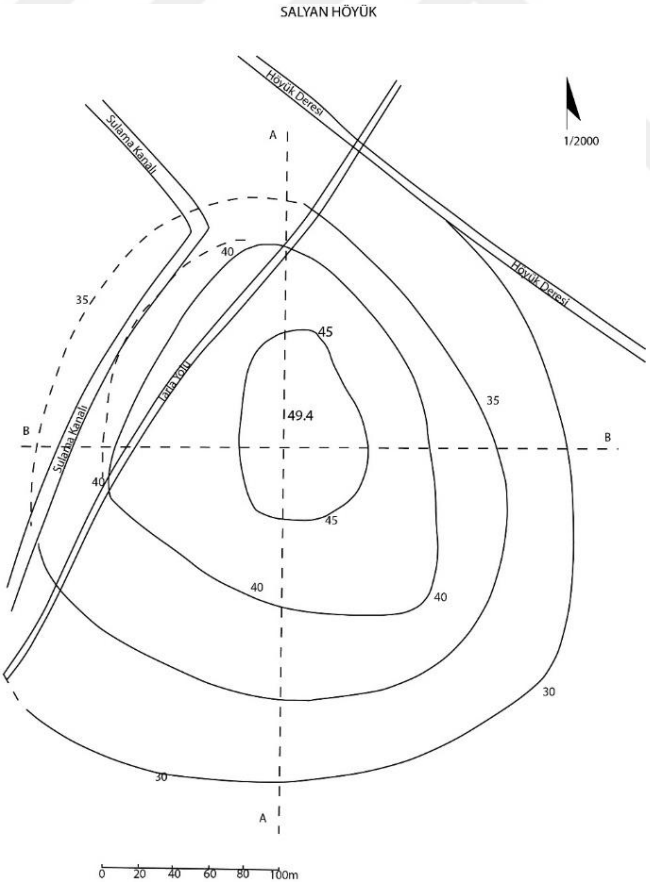

Plan 4. 30: Salyan Höyük topoğrafik planı

[32] Kokar Tepe, ova içerisindeki kayalık adalardan birisidir (Bkz. Doğal Çevre)

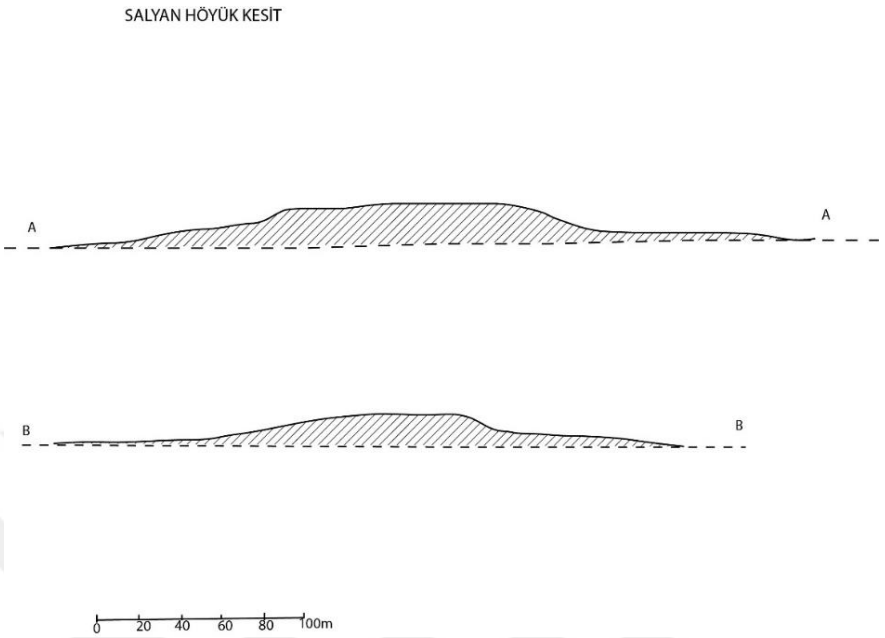

Plan 4. 31: Salyan Höyük kesiti

İlk olarak 1994 yılında B. Hrouda tarafından ziyaret edilmiştir ve Demir Çağ, Roma ve Orta Çağ malzemesi bulduğunu belirtmiştir (Hrouda, 1998: 430)[33]. Sonrasında, S. Girginer tarafından 2006 yılında ziyaret edilmiştir. Silvan (Salyan – Selim Beyin Höyüğü) höyük olarak adlandırılmıştır[34]. Höyükte Samarra ve Erken Halaf Dönemlerine ait çanak çömlek malzemenin yanında, obsidiyen dilgilerin bulunduğu bildirilmiştir (Girginer vd, 2007: 82). Ayrıca İlk Tunç Çağı malzemesi de bulunduğu belirtilmiştir.

2015 yılında höyük tarafımızdan ziyaret edilmiştir. Fakat bu ziyaret 5 kişilik kalabalık bir ekip ile yapılmasına karşın, hemen hemen hiç yontmataş malzeme ile karşılaşılmamıştır. Höyüğün yaklaşık 300 m. doğusunda başka bir yerleşim alanı daha bulunduğu tespit edilmiştir. Sözü edilen alanda Roma dönemine ait çanak çömlek parçaları yoğunluktadır.

[33] Hrouda, höyüğe isim vermemiş, No 1 olarak belirtmiştir.
[34] 25.000 lik haritada Salyan Höyük olarak adlandırıldığı için, tarafımızdan bu isim tercih edilmiştir.

Şekil 4. 131: Salyan Höyük, doğudan görünüm
(Foto. Orkun H. Kayci).

Salyan Höyük malzemesi, Çukurova Üniversitesi Laboratuvarında bulunan, S. Girginer'in Ceyhan Yüzey araştırması malzemesi kapsamında değerlendirilmeye alınmıştır. Yapılan değerlendirme S.Girginer'in yaptığı değerlendirme ile eş değer nitelik taşımaktadır. Höyükte Son Neolitik Dönem'in varlığı kesindir. Olasıkla höyük, Son Neolitik Dönem'de ova seviyesine kurulmuştur. Höyük alanında yoğun tarımsal faaliyet nedeniyle tahribat devam etmektedir. Kuzeyinde de bir sulama kanalı tahribatı bulunmaktadır.

4.4.2.4.2. Hacılar Höyük

Adana İli, Ceyhan İlçesi, Gaziosmanpaşa Mahallesi sınırları içerisinde, Ceyhan İlçesi'nin, Yumurtalık yolu tarafından güney girişinin doğusunda yer alır. Ortalama ölçüleri 350 x 150 m kadardır (Plan 4. 33). Yüksekliği 9 m kadardır (Şekil 4.34). Perrot 12 m (Perrot, 1962: 10), B. Hrouda ise 10 m yükseklik bildirmiştir (Hrouda, 1998: 430). Seton – Williams, höyüğü 1936 yılında ilk ziyaret ettiğinde yüksekliğinin çift sürme nedeniyle azaldığını bildirir (Seton – Williams, 1954: 156). Höyük kuzeydoğu – güneybatı doğrultusunda konumlanmış, orta büyüklükte bir höyüktür. Tahribattan dolayı büyüklüğü azalmışta olabilir. Höyük ova tabanına oturmuş vaziyettedir (Şekil 4.132).

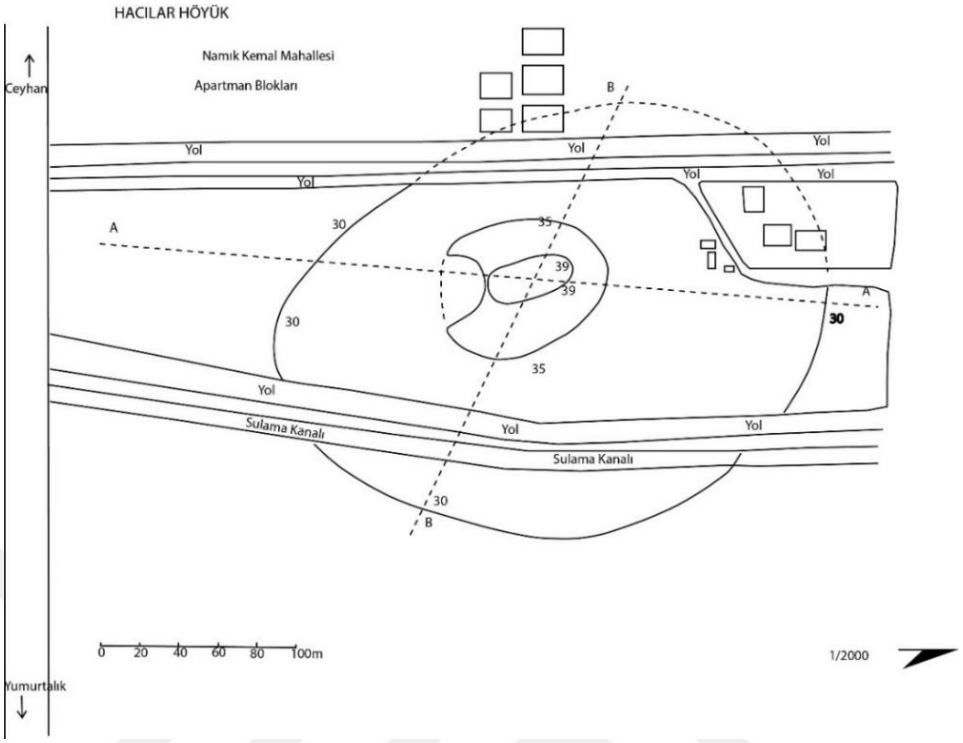

Plan 4. 32: Hacılar Höyük topoğrafik planı

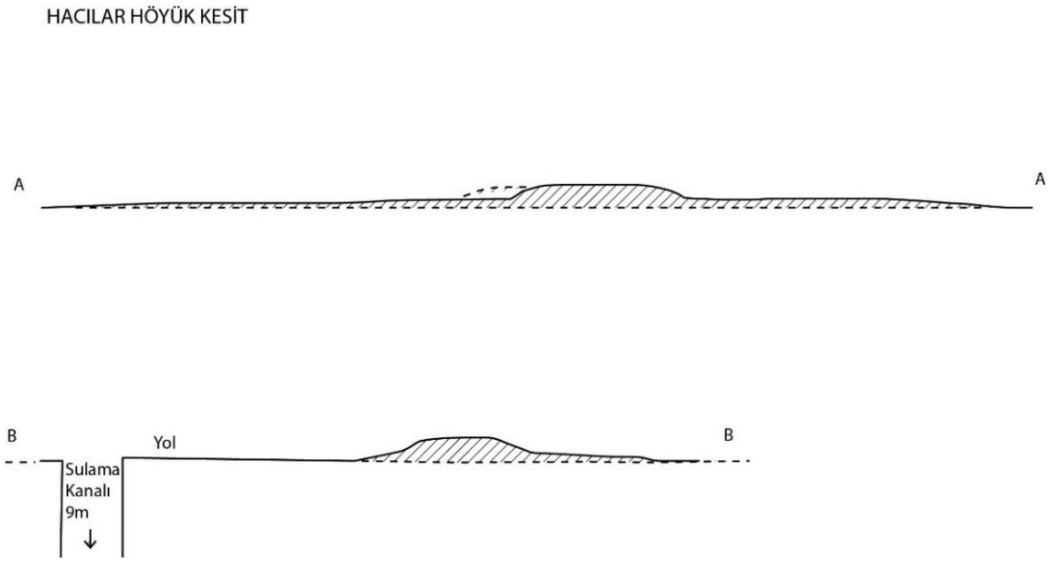

Plan 4. 33: Hacılar Höyük kesiti

Höyük, ana yol güzergâhı üzerinde bulunmasından dolayı 1930'lu yıllardan itibaren birçok araştırmacı tarafından ziyaret edilmiştir. İlk olarak 1936 yılında J.Garstang ve ekibi ziyaret etmiştir (Garstang, 1938). Sonrasında detaylı çaışmayı Seton – Williams 1951 yılında gerçekleştirmiştir.

Seton – Williams, höyükle ilgili ele aldığı raporda, 1936 yılında ilk ziyaretlerinde erken dönemlere ait materyali bulmadıkları, 1951 yılında gittiklerinde ise bulduklarını belirtmiştir (Seton – Williams, 1954, 156). Bu çalışmasında höyükte, Halaf Öncesi, Ubeyd ve Coba çanak çömlek mal grupları bulduğunu bildirir. Ayrıca Kenani dilgilerin varlığından bahseder. Perrot, höyükte, yoğun obsidiyen, Hitit, Roma, Bizans, Ortaçağ malzemesi bulduğunu bildirmiştir (Perrot, 1962: 10). B. Hrouda, 1994 yılında yapmış olduğu ziyaret sonucunda, höyüğün güney ve batı eteklerinde Kalkolitik, diğer kısımlarında, Roma ve Orta Çağ malzemesi bulduğunu bildirir (Hrouda, 1998: 430). S. Girginer ise höyükte Kalkolitik, İlk Tunç, Hitit, Roma ve Bizans malzemesi bulduğundan söz eder (Girginer, 2007: 174).

Hacılar Höyük, Ceyhan ilçe merkezine çok yakın bir höyüktür ve Halaf öncesinden (Son Neolitik) itibaren yerleşim gördüğü yapılan yüzey araştırmaları ile bilinmektedir. Tarafımızca, 2018 yılında yapılan ziyarette, Halaf ve geç dönemlere ait malzemeler gözlemlenmiştir. Bugüne kadar sulama kanalı, yol, yakınındaki imar faaliyetleri yüzünden çok tahrip olmuş bir höyüktür. Bir an önce çevresinin korumaya alınması çok önemlidir

Şekil 4. 132: Hacılar Höyük
(Foto. Orkun H. Kayci).

Hem ziyaretimizde hem de Çukurova Üniversitesi Laboratuvarında bulunan S.Girginer'e ait malzeme ve J.Perrot'un İstanbul Üniversitesi Prehistorya Laboratuvarında bulunan malzeme tarafımdan incelenmiştir.

İncelen malzeme höyükte Son Neolitik ve kesintisiz bir Kalkolitik Dönem'in varlığını ortaya koymuştur (Şekil 4. 133-136). Höyük Son Neolitik Dönem'de ova üzerine kurulmuş olmalıdır. Ceyhan Ovası'nın, Kurtkulağı'na doğru olan ova kısmında en en güneyde yer alan erken tarih veren yerleşim Hacılar Höyük'tür. Daha güneydeki höyüklerde, Yumurtalık'a doğru kısımda, erken malzeme hem tarafımdan hemde bölgede yapılan araştırmalardan bilinmemektedir.

Höyükte tahribat üst boyuttadır. Kuzeyde ve doğuda konutlaşma sonucunda höyük yoğun tahrip edilmiştir. Güneyde ise höyük eteğinden geçen derin bir sulama kanalı (9m) bulunmaktadır. Üst ve batı etekerinde tarımsal faaliyet devam etmektedir. 2018 yılında yapmış olduğumuz ziyarette höyük konisinin batısına bir apartman inşaatı yapıldığı gözlemlenmiştir. Bu tahribat müzeye bildirilmiştir.

Şekil 4. 133: Hacılar Höyük, Kalkolitik Dönem çanak çömlek örnekleri - S. Girginer Yüzey Araştırması, Çukurova Üniversitesi Arkeoloji Laboratuvarı

(Foto. H. Tümer).

Şekil 4. 134: Hacılar Höyük, çanak çömlek örnekleri - J. Perrot Yüzey Araştırması İstanbul Üniversitesi, Prehistorya Laboratuvarı

(Foto: H. Tümer).

Şekil 4.135: Hacılar Höyük, obsidiyen

Şekil 4.136: Hacılar Höyük, boyalı çanak

(Foto: H. Tümer).

4.4.2.4.3. Adatepe Höyük

Adana İli, Ceyhan İlçesi, Değirmendere Mahallesi'nin hemen güneyinde yer alır. Höyük, Ceyhan ilçe merkezinin 7 km doğusunda yer alan, yaklaşık 285 m yüksekliğe sahip, Misis Dağ formasyonunun bir parçası olan, Adatepe olarak adlandırılmış kayalık tepeninin en güney ucunda yer alır. Holosen Dönem başlangıcında ve öncesinde söz konusu tepe, bir ada görünümünde olmalıdır. Bu jeomorfolojik özelliğinden dolayı, tarihöncesi dönemler açısından önemlidir. Yaklaşık olarak ortalama ölçüsü 350 x 250 metredir (Plan 4.35). Höyük yaklaşık 30 m yüksekliktedir. (Plan 4.36). Yerleşme kuzey-güney doğrultusunda konumlanmıştır. Yerleşme, Çukurova'daki birçok höyükte olduğu gibi ana kaya üzerine oturmuştur. Kayalık alan höyüğün batı yamacından görülebilmektedir. Güneye doğru eğimli kayalığın üzerine kurulmuş bir höyüktür (Şekil 4.137). Höyüğün kuş uçumu 3.5 km kuzeydoğusunda, Erken Neolitik Döneme tarihlenen Hamdilli Höyük bulunmaktadır.

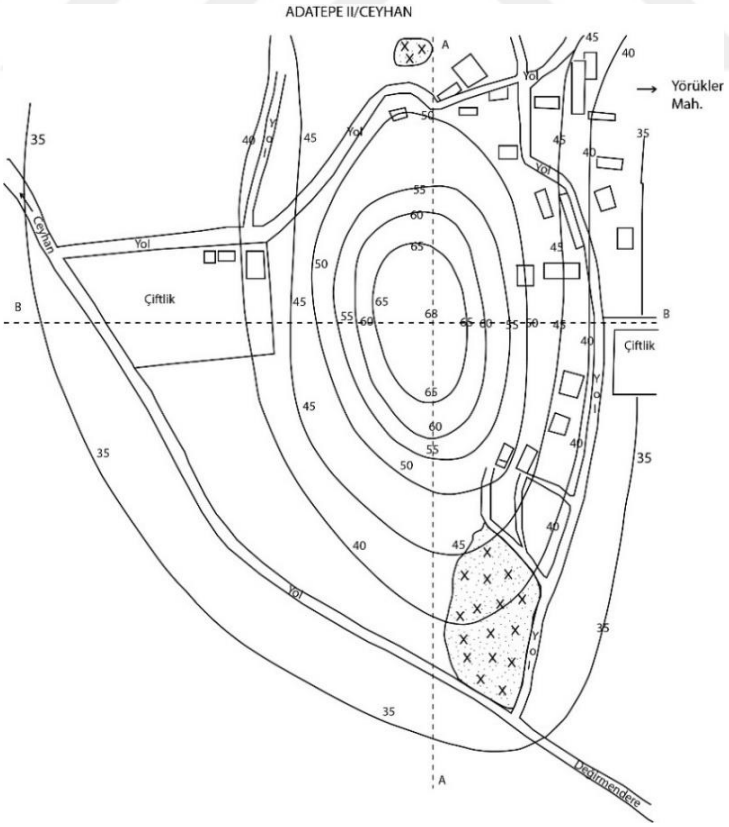

Plan 4. 34: Adatepe Höyük topoğrafik planı

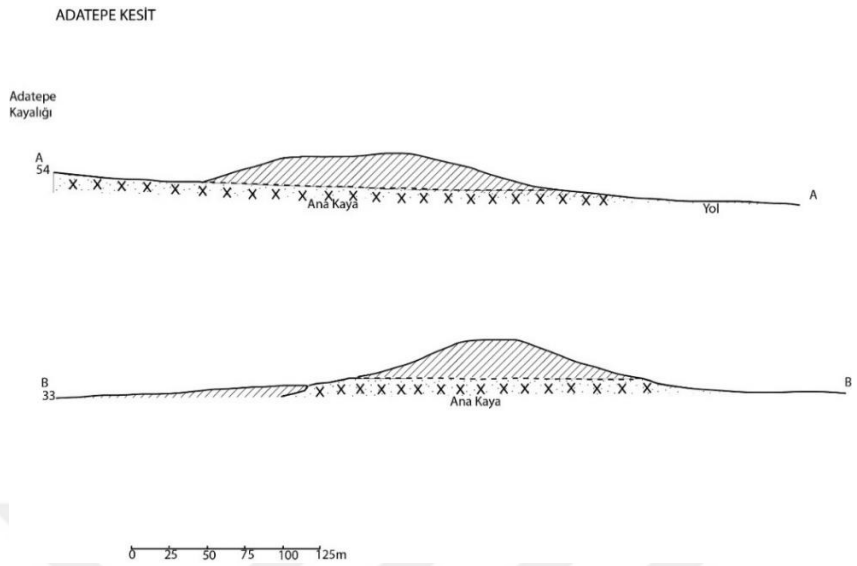

Plan 4. 35: Adatepe Höyük kesiti

Birçok araştırmacı tarafından ziyaret edilen bir höyüktür. İlk olarak Seton – Williams, höyüğü ziyaret etmiş ve Adatepe II olarak adlandırmıştır (Seton – Williams, 1954: 147). Sonrasında B. Hrouda (Hrouda, 1998: 431) ve S. Girginer (Girginer, 2007: 176) araştırmalar gerçekleştirmiştir. Seton – Williams, yerleşimde Halaf Dönemine geçiş olarak adlandırdığı çanak çömlek bulduğunu bildirmektedir (Seton – Williams, 1954: 130).

Şekil 4.137: Adatepe Höyük, batıdan görünüm

(Foto: Orkun H. Kayci).

Yontmataş olarak obsidiyen ve çakmaktaşı parçalar gözlemlenmiştir (Şekil 4.138). Höyükte, Halaf öncesi bir dönem olduğu gözlemlenen malzemeden anlaşılmıştır. MÖ 6. bin başlarında yani Son Neolitik Dönemde yerleşimin başladığı söylenebilir.

Höyüğün kuzey ve doğu kısmında, köy yerleşimi bulunduğu için bir tahribat söz konusudur. Kuzeybatısına ise bir çiftlik bulunmaktadır. Höyüğün güneyinden batı eteği boyunca geçen Değirmender – Ceyhan asfalt yolu da tahribat oluşturmuştur.

Şekil 4. 138: Adatepe Höyük, çakmaktaşı orak bıçağı (Foto: H. Tümer).

4.4.2.4.4. Hamdilli Höyük

Adana İli, Ceyhan İlçesi, Hamdilli Mahallesi'nin, 900 m güneyinde yer alır. Çamdan Dağı'nın kuzeybatı eşiğinde, Yukarı ovanın güney kısmında konumlanmıştır (Şekil 4.139). Doğusunda Çamdan Deresi bulunur. Kuzeyinde ise sulama kanalı geçmektedir. Mevcut höyük mevkiinde ise Hamdilli Mahallesi'nin mezarlığı yer alır. Esas olarak hafif eğime sahip, yarımada şeklinde bir ana kaya üzerine konumlanmıştır (Plan 4.37-38). Söz konusu bu ana kaya Paleosen Dönem'de oluşmuş denizel kireç taşı formasyonuna aittir. Batısında su kaynağı olarak Akpınar bulunmaktadır. Ceyhan ilçe merkezinin 9.5 km doğusunda, Adatepe Höyük'ün 3.5 km kuzeydoğusunda yer alır. 2005 yılında, S. Girginer başkanlığında yürütülen, Ceyhan Yüzey Araştırması sırasında keşfedilmiştir (Girginer, 2007: 175 – 176). Bu keşif sonucunda yerleşim üzerinde mezarlık bulunmasından dolayı "Hamdilli Beldesi Mezarlığı" olarak adlandırılmıştır.

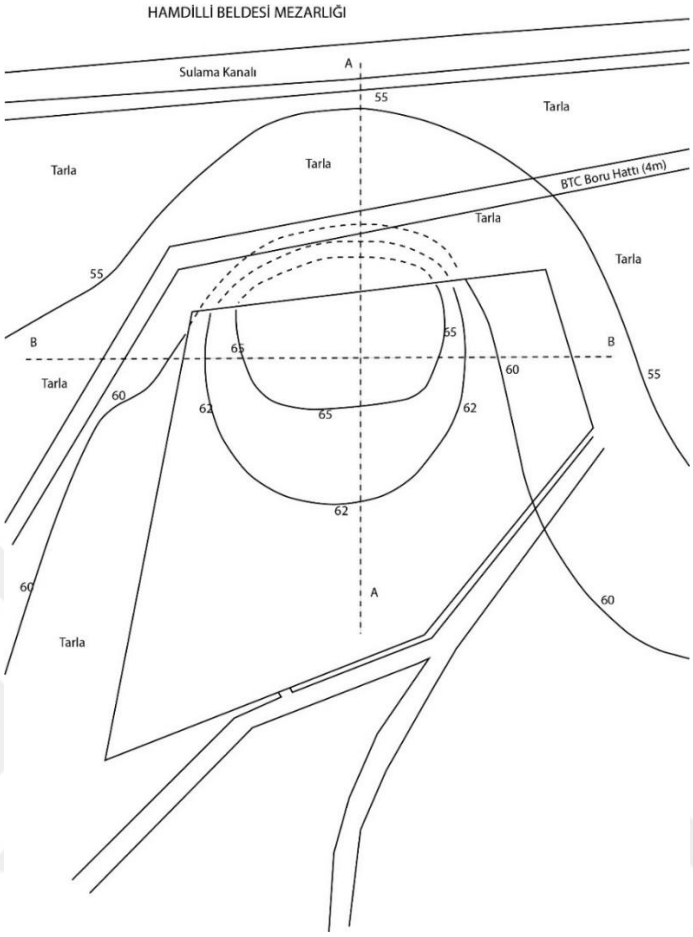

Plan 4. 36: Hamdilli Höyük topoğrafik planı

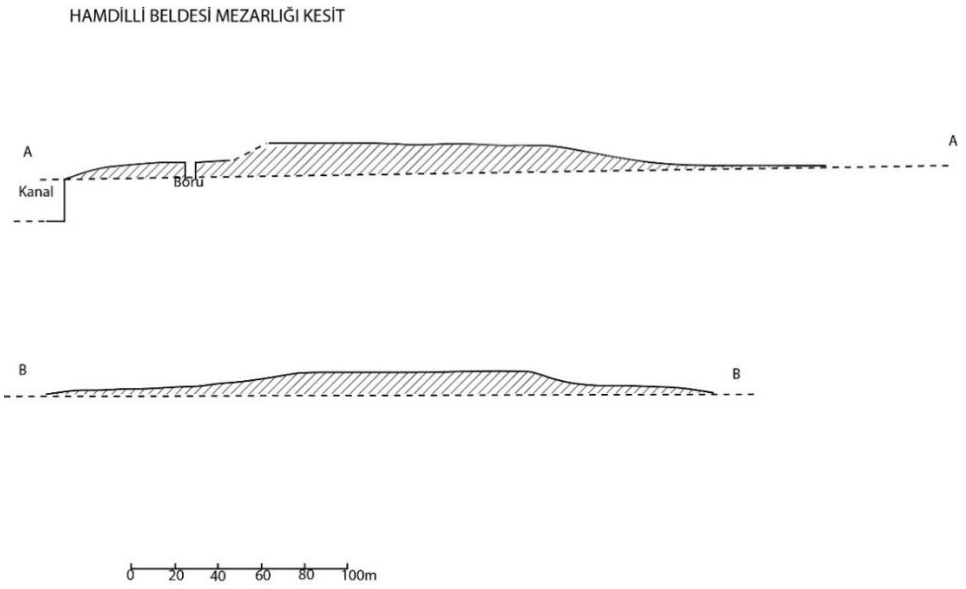

Plan 4. 37: Hamdilli Höyük kesiti

Ayrıca aynı alanda tarımsal faaliyetlerden dolayı da büyük tahribat vardır. Bununla beraber, höyüğün batısında geçip, günümüzde kanal ile höyük arasında bulunan Botaş Doğal Gaz Boru Hattı, höyüğün batı ve kuzey yamaçlarını tahrip etmiştir. Günümüze sadece mezarlık olmasından dolayı korunan küçük bir höyük kalmıştır.

Şekil 4. 139: Hamdilli Höyük
(Foto: Orkun H. Kayci).

Yukarı ovada Neolitik Döneme tarihlenen önemli höyüklerden bir tanesidir. Diğer bir önemi de, Neolitik sonrası dönemlerde çok fazla yerleşimin olmamasıdır. Höyükte, Halaf malzemesi bulunmakla beraber, sayıları çok fazla değildir. Höyükte gözlemlenen malzemenin çoğunluğu Neolitik Döneme aittir. Çanak çömlek ve yontmataş malzeme bir arada gelmektedir. Çanak Çömlekli Neolitik Dönemin tüm aşamalarını belirten malzeme höyük üzerinde gözlemlenmiştir. Çanak çömlek malzemenin değerlendirilmeye alınan büyük kısmı, Serdar Girginer'in yüzey araştırmasından elde edilenlerdir. Erken Neolitik Dönemi göstermesi açısından impresso grup önemlidir. Az sayıda bulunmuştur. İçerisinde bir adet rocker ve damla biçimli bezme baskı görülmektedir. Çok kaliteli örnekleri olmamakla beraber DFBW çanak çömlek yerleşimde gözlemlenmiştir. Bunun dışında çok az sayıda Halaf Boyalı malzeme de bulunmaktadır. Bu tez kapsamında kırmızı astarlı çanak çömlek grubu kapsama alınmasa da bu yerleşimde en yoğun grubu bu mal grubu oluştur (Şekil 4.140). Yerleşimde İlk Tunç ve öncesi dönemlere ait malzemenin olmayışı, bu el yapımı grubun Neolitik Döneme ait olduğu söylenebilir. Bunun yanında, kahve – kırmızı örneklerde bulunmaktadır.

Şekil 4. 140: Hamdilli Höyük, kırmızı astarlı mal grubu (Foto: H. Tümer).

Diğer önemli bir grup krem üzeri kırmızı boyalılar oluşturur (Şekil 4.141). Tüm bölge kapsamında en yoğun olarak bu yerleşimde bulunmuşlardır. Boyama renklerinde az sayıda kahverengi de gözlemlenmiştir. Bu grup doğuda Proto – Hassuna boyalılarına çok benzer niteliktedir (Bkz. Değerlendirme ve Sonuç). Kırmızı astarlı grup ile bir arada yoğun olarak bulunmuş olmaları da bu öneriyi desteklemektedir. Kırmızı grup üzerinde, Son Neolitik Dönemi işaret edecek, nokta ve çizi bezemeli parçalarda bulunmaktadır. Farklı bir grup ise koyu krem astarlı mallardır. Büyük boyutlu kap formlarına aittirler. Bu mal grubu da sadece bu yerleşimde gözlemlenmiştir. 2005 yılında yapılan yüzey araştırmasında yerleşimde Coba kasesi bulunduğu bildirilse de, ziyaretlerim sırasında Coba kase parçasında hiç rastlanılmamıştır. Prehistorik çanak çömlek dışında yerleşimde, az sayıda Helenistik, Roma ve Orta Çağ çanak çömlek malzeme gözlemlenmiştir.

Şekil 4. 141: Hamdilli Höyük, beyaz-krem astar üzeri kırmızı boyalılar - S.Girginer Yüzey Araştırması, Çukurova Üniversitesi Arkeoloji Laboratuvarı)
(Foto: H. Tümer).

Yontmataş malzeme hammadde olarak obsidiyen, çakmaktaşı ve çok az sayıda radyolarit gözlemlenmiştir. Yerleşim alanının genelinde obsidiyen malzeme oldukça yaygın olarak gözlemlenmiştir. Değerlendirilmeye alınan yontmataş malzemenin %82'sini obsidiyen hammadde içerir. Obsidiyen hammaddenin içerisinde az sayıda zeytinimsi yeşil renge sahip olası Doğu Anadolu kökenli hammadde örnekleri de gözlemlenmiştir. Yapılan kaynak analiz çalışması bunu doğrulamış, yerleşmede Bingöl A ve B ve Nemrut'tan obsidiyen geldiği anlaşılmıştır (Bkz. Değerlendirme ve Sonuç) Yerleşmede, obsidiyen hammadde yongalama işleminin yapılmış olduğunu, çekirdekler, omurgalı ve dalmalı dilgilerin varlığı gösterir. Çekirdiklerin hepsi bitmiş ve parça örnekleridir. Arka omurgalı baskı çekirdekler yoğunluktadır. Üretimin büyük kısmı dilgi üretimine işaret etmektedir. Merkezi dilgilerin büyük kısmını baskı dilgiler oluşturur (Şekil 4.142). Alet tipi olarak ok ucu parçaları yaygındır. Bunların içinde, Amuk ucu parçaları ve bir adet kanatlı ok ucu (Şekil 4.144) önemlidir. Bunun dışında obsidiyenden yapılmış, düzeltili dilgiler (Şekil 4.143), kazıyıcılar ve mikro delici (Şekil 4.145) bulunmaktadır. Ayrıca Doğu obsidiyeninden yapılmış "Çayönü Aleti", benzeri bir alette yerleşimde görülmüştür (Şekil 4.146).

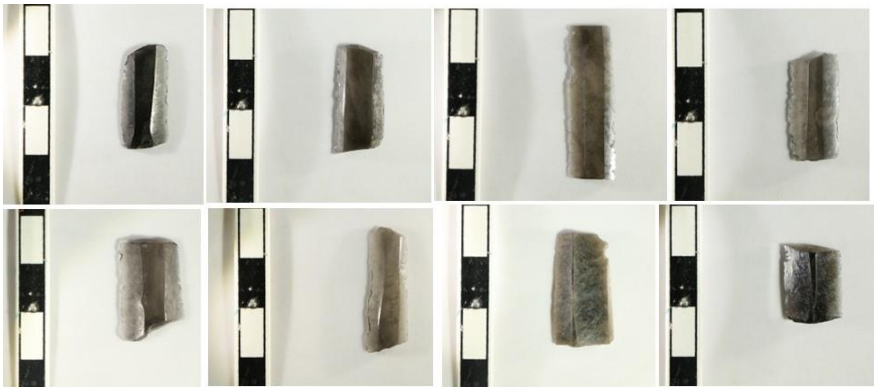

Şekil 4. 142: Hamdilli Höyük, obsidiyen baskı dilgiler

Şekil 4. 143: Hamdilli obsidiyen düzeltili dilgi

(Foto: H. Tümer)

Şekil 4.144: Obsidiyen ok ucu

Şekil 4. 145: Obsidiyen delici

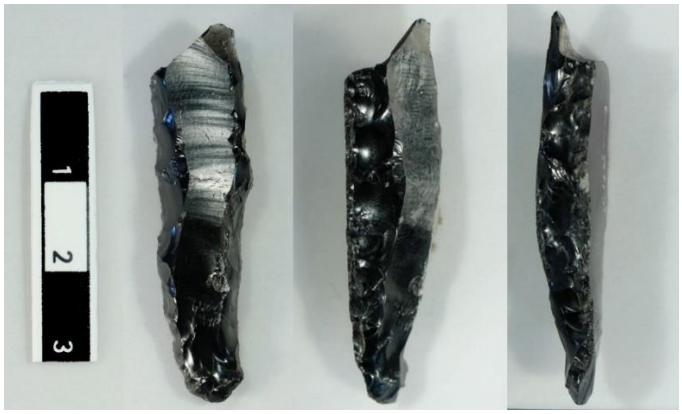

Şekil 4. 146: Çayönü Tipi
(Foto: H. Tümer).

Çakmaktaşı ise değerlendirilen malzeme içerisinde %18 orandadır. Alet tipindeki oranı %26'yı bulmaktadır. Hammadde olarak çok çeşitlidir. Çakmaktaşında özellikle çekirdekler yoğundur ve obsidiyen hammadde de gözlemlendiği gibi bitmiş durumdadırlar (Şekil 4.149). Bu grupta da, 2 adet ok ucu parçası bulunur (Şekil 4.147). Sadece bu grup içerisinde görülen tek grup orak bıçaklarıdır (Şekil 4.148). Yerleşmede küçük buluntu olarak 1 adat çakıl taşı minyatür balta (Şekil 4.150), 1 adet serpantin keski, pişmiş toprak ağırlık, chipped disk, 1 adet taş mühür ve biley taşı gözlemlenmiştir.

Şekil 4. 147: Hamdilli Höyük, çakmaktaşı ok ucu parçaları

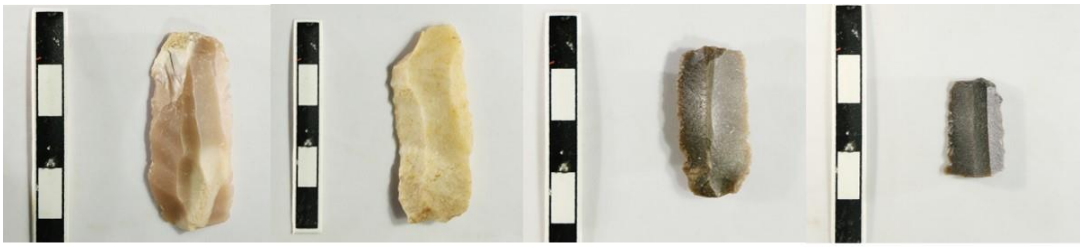

Şekil 4. 148: Hamdilli Höyük, çakmaktaşı orak bıçakları

Şekil 4. 149: Hamdilli Höyük, çakmaktaşı çekirdekler

(Foto: H. Tümer).

Şekil 4. 150: Hamdilli Höyük, minyatür taş balta

(Foto: H. Tümer).

Hamdilli Höyük bu özellikleri ile yoğunlukla Çanak Çömlekli Neolitik Dönem'in ayırt edici işaretlerini barındırmaktadır (Şekil 4.151-156). Yerleşimde impresso mal grubunun varlığı Çanak Çömlekli Neolitik Dönem'in erken aşamalarını göstermesi açısından önemlidir. Daha erken dönemlerin varlığı da, yerleşimde az olarak gözlemlenen, dik kenara sahip yoğun mineral katkılı, koyu yüzlü, açkılı parçalarda gözlemlenmiştir (Şekil 4. 152). Bu grup olasıkla, Yakındoğu'da bilinen mineral katkılı en erken çanak çömlek grubuna ait olduğu tarafımızca düşünülmektedir.

Yerleşimin bölgesel açıdan önemi, yerleşimde genel olarak Neolitik Dönem malzemesi gözlemlenmesi, diğer dönemlere ait malzemenin toplam malzeme içerisinde çok az bir orana sahip olması gibi nedenlerden dolayı, Hamdilli Höyük, Yukarı Ova'da sadece prehistorik tabakalanma içeren nadir bir höyüktür. Bölgede diğer höyüklere bakıldığında kesintisiz bir kültürel sürecin yaşandığı ve bu nedenden dolayı özellikle büyük höyüklerde alt tabakalarının kilitli olduğu belirgindir. İleriki yıllarda Hamdilli Höyük'te kazı yapıldığı takdirde, sadece prehistorik tabakaların ortaya çıkacağı belirgindir.

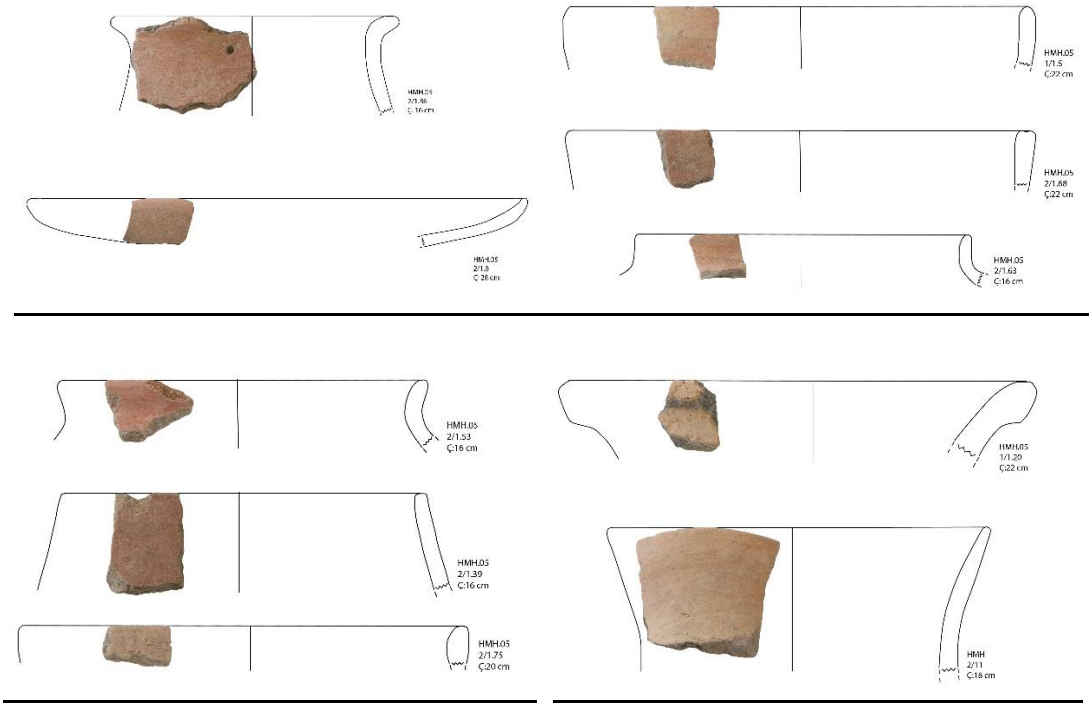

Şekil 4. 151: Hamdilli Höyük, kırmızı astarlı çanak çömlek çizimleri

(Çizim: O.Emre Köse).

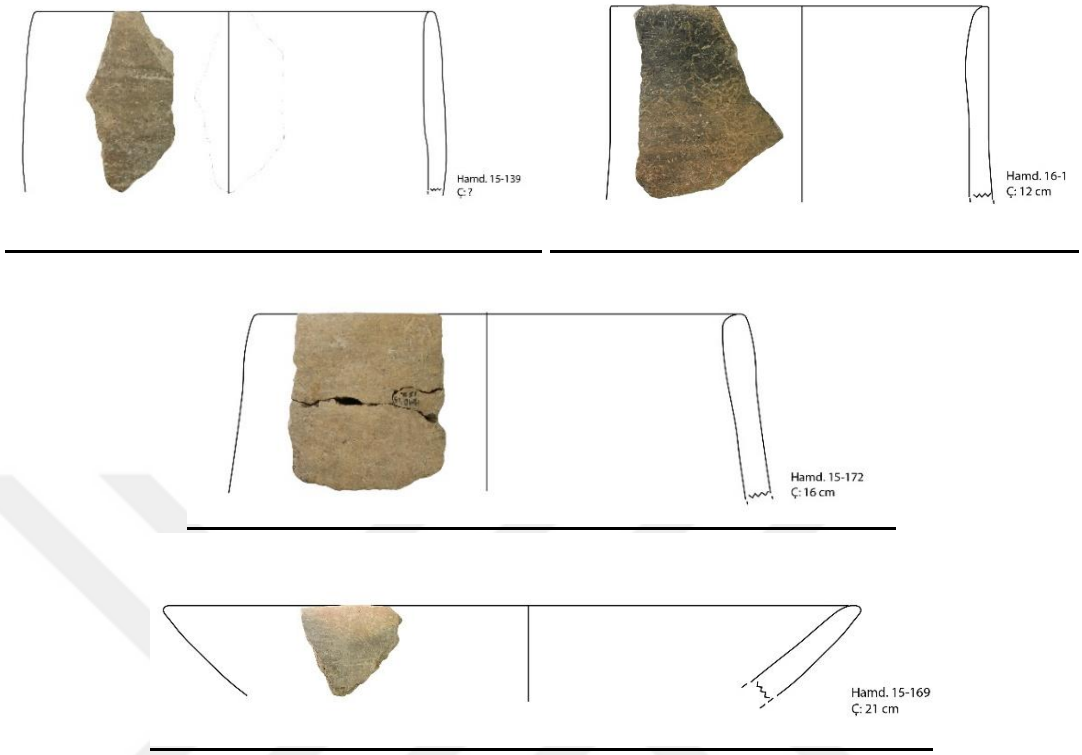

Şekil 4. 152: Hamdilli Höyük, en erken çanak çömlek ve DFBW öncüsü örnekler (Çizim: O.Emre Köse).

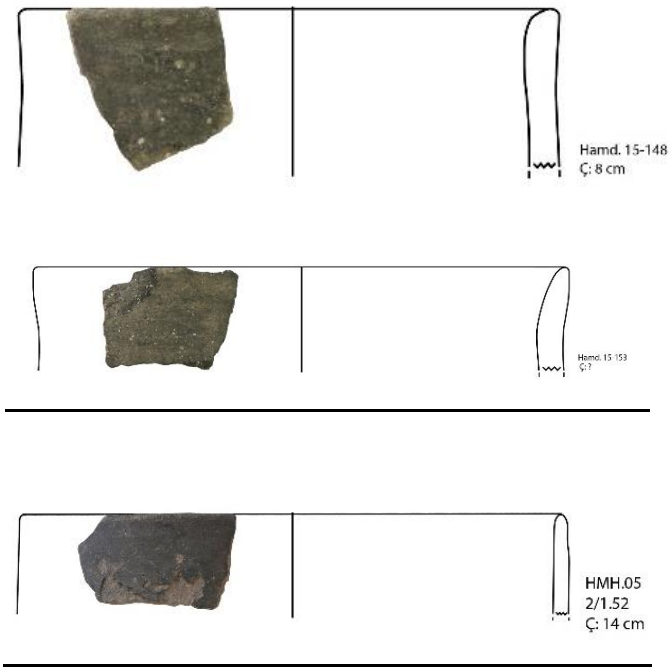

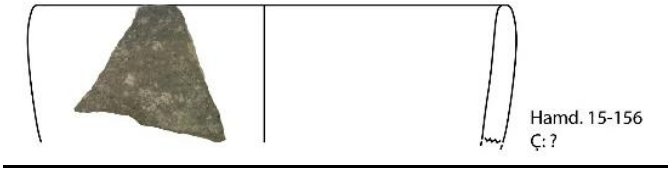

Şekil 4. 153: Hamdilli Höyük, DFBW öncüsü

(Çizim: O.Emre Köse).

Şekil 4. 154: Hamdilli Höyük, boyalı çanak çömlek parçaları

(Çizim: O.Emre Köse).

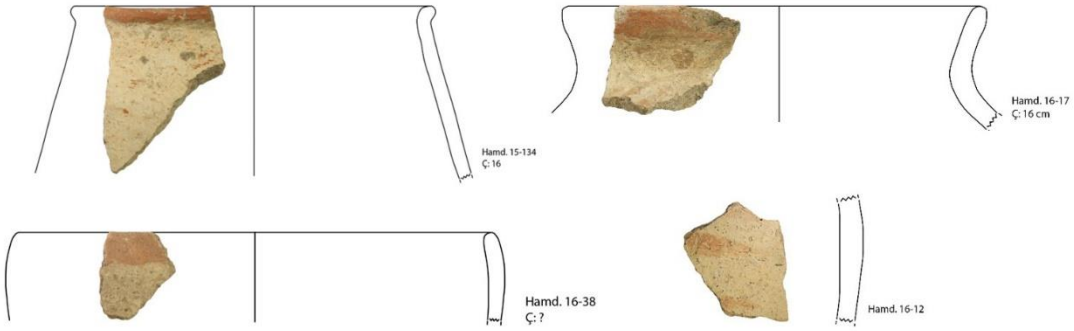

Şekil 4. 155: Hamdilli Höyük, krem üzeri kırmızı boyalılar

(Çizim: O.Emre Köse).

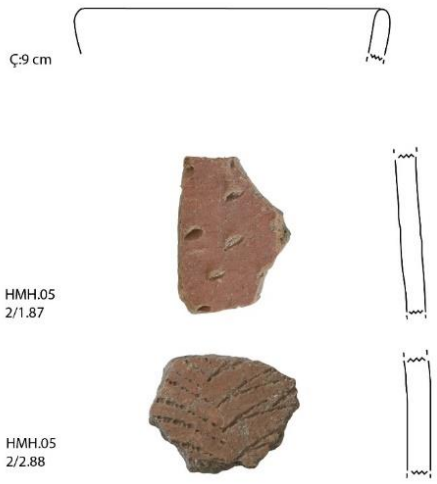

Şekil 4. 156: Hamdilli Höyük, İmpresso örnekleri (Çizim: O.Emre Köse).

4.4.2.4.5. Tatarlı Höyük

Adana İli, Ceyhan İlçesi, Tatarlı (Yedioluk) ve bir kısmı Çataklı Mahallesi içerisinde yer alan, Yukarı Ova'nın en büyük höyüğüdür (Şekil 4.157). Ceyhan'ın kuş uçumu, 24 km kuzeydoğusunda yer alır. Adana – Osmaniye sınırında yer alan Mustafabeyli Kasabası'nın 5 km küzeyinde bulunmaktadır. Diğer bir ismi ile yöre halkı tarafından Tazılı Höyük olarak ifade edilmektedir. Konumu itibariyle, Çukurova'nın doğusunda Amanos Dağları'nın batı etek uzantılarında yer alır. Höyük bazalt bir ana kaya üzerine kurulmuştur. Höyüğün doğusunda, yerel ismi ile Tatarlı Leçelik Bölgesi yer alır. Söz konusu bu bazaltik formasyon Üçtepeler olarak adlandırılan volkanik koniler vasıtasıyla, Plio Kuvaterner dönemde oluşmuştur. Bu bazaltın çevrede kapladığı alan 23 km² dir (Girginer, 2010: 454).

Şekil 4. 157: Tatarlı Höyük hava fotoğrafı, doğudan görünüm
(Tatarlı Höyük Kazı Arşivi)

Bununla birlikte, volkanik yapıdan ötürü höyük içerisinde ve çevresinde birçok su kaynağı bulunmaktadır. Höyüğün sitadel kısmı ile aşağı şehir arasında birçok su kaynağı yer alır. Günümüzde bu sular Mercin Çayı'na karışmakla beraber, ayrıca Ceyhan'ın 22 köyüne su dağıtımı bu kaynaklardan yapılır (a.g.e., 455). Su kaynağının en büyüğü, yerleşmenin sitadel kısmının yaklaşık 1 km güneybatısında yer alır ve bu kaynaktaki su Ceyhan İlçe merkezine dağıtılmaktadır. Ayrıca höyüğün 1 km kuzeyinde Çataklı Köyü sınırları dahilinde başka bir kaynak daha yer almaktadır (Karagöz). Bu çok yoğun su kaynaklarından dolayı höyük, Hitit Dönem'inde Kizzuwatna'nın kutsal başkenti olan ve 7 adet pınara sahip olan Lawazantiya ile eşleştirilmektedir (Girginer, 2012).

Sitadelin 400 m kadar güneyinde ise kurumuş bir göl yatağı bulunmaktadır. Günümüzde kuru olmasının nedeni, Ceyhan ve köylerine suların dağıtılıyor oluşudur. Burada 2010 yılında Maja Andric tarafından yapılan yayınlanmamış polen analizi çalışmaları geçekleştirimiştir. İki alandan alınan karotlar (1. karot 1.30 m, 2. Karot 1.50 m) sonucunda birçok flora çeşiti tespit edilmiştir, fakat bunların tarihlendirilmesi yapılmamıştır. Söz konusu bu ön sonuçlara göre, kurumuş göl yatağında, Çam Ağacı, Huş Ağacı, Meşe Ağacı, Kızılağaç, buğdaygiller, ıspanakgiller ve Hasır Sazı

(papirusgiller) ait polenler bulunmuştur[35]. Tatarlı Höyük'ün yerleşim yapısına baktığımızda, esas olarak sola doğru yatmış "⊃" harfi şeklinde koca bir höyükten söz etmek mümkündür. Söz konusu bu şekil itibariyle, bu "⊃" nun içerisinde de birçok su kaynağı yer alır. Höyüğün güney kısmında, esas höyükleşmenin yoğun olarak görüldüğü sitadel/ akropol kısmı yer almaktadır. Bu kısmın ortalama ölçüleri 250 x 360 m olup, 37 m. yüksekliğe sahiptir. Sitadelin yüksekliği kuzey kısımda 37 metreyi bulurken, güney kısımda ise 25 m kadardır. Bu durum höyüğün konumlandığı bazalt anakayanın eğimsel durumundan da kaynaklanmış olabilir. Sitadel kısmının dışında, höyüğün kuzeyinde, su kaynaklarının olduğu çukur havzanın hemen üzerinde, Bucak mevkii olarak adlandırılan, doğu – batı doğrultusunda 800 m, kuzey – güney doğrultuda 200 m ölçülerine sahip ve Tatarlı Köyü'nün de içerisine kadar devam eden, aşağı şehir olarak yorumlanan bir höyük daha bulunmaktadır. Yaklaşık 10 m yüksekliğe sahiptir. Söz konusu bu aşağı şehir höyükleşmesi doğuda leçelik alana kadar uzamakla beraber, Leçelik alandan güneye ve sonra batıya dönüş yaparak, Mustafabeyli tarafından Tatarlı Köyü'ne gelen yol üzerinde, köyün girişinde sitadel ile birleşir. Söz konusu bu alanda mevcut köy yerleşimi bulunmaktadır. Bı koca höyük yerleşim şekli itibariyle, höyüğün batı – doğu uzantısı 1 km.yi bulmaktadır. Bununla beraber, höyüğün batısında 2 adet höyük daha yer alır. Güneydeki daha büyükçe olanı Kuyluk Tepe, kuzeydeki ise Keçebey Höyük'tür. Bu yerleşim dağılımı ile beraber Tatarlı Höyük, sola yatık "Ü" harfi şeklini alır. Bu alanda doğal çevre açısından önemli olarak, Bucak Höyük'ün batısında, Bucak ile Kuyluk ve Keçebey höyük arasında, biri sarı renkte diğeri kahverengi renkte olmak üzere iki adet kil yatağı bulunmaktadır. Özellikle sarı renkteki kil, sitadel kısmında yapılan kazı çalışmalarından iyi tanınmaktadır. Ayrıca bu kil yatağı halen Tatarlı köyünde yaşayanlar tarafından kullanılmaktadır. Sitadel ile Kuyluk Tepe arasında da büyük bir düzlük mera alanı olarak günümüzde işlev görmektedir.

Araştırma tarihçesine baktığımızda, belli başlı bilinen diğer höyükler gibi çok ziyaret edilmediği anlaşılmaktadır. Bunun nedeni, olasılıkla höyüğün günümüz ana yolları üzerinde konumlanmamış olmasıdır. İlk olarak 1951 yılında Tatarlı Höyüğü'nü Seton – Williams ziyaret etmiştir. Ziyaretinde sadece sitadel kısmı incelemiş ve bu alanda yoğun olarak obsidiyen ve çakmaktaşı buluntuların varlığını bildirimiştir. Ayrıca genel

[35] Söz konusu Polen analiz raporunu benimle paylaştığı için hocam Serdar Girginer'e teşekkürü bir borç bilirim.

olarak höyüğü Neolitik, Kalkolitik (Halaf), Hitit, Assur, Helenistik, Bizans dönemlerine tarihlemiştir (Seton – Williams, 1954, 170). Sonrasında, 1991 yılında M.H. Sayar, Tatarlı Köyü içerisinde yer alan, Geç Roma Dönem'ine ait hamam kalıntısını rapor etmiştir (Sayar – Siewert, 1993: 179). 2005 yılında, Serdar Girginer başkanlığında yürütülen yüzey araştırmasında, höyük ziyaret edilmiş ve höyük çevresinden çok sayıda yontmataş malzeme ve 1 adet Byblos ucu bulunmuştur (Girginer, 2007: 177). Sonrasında Serdar Girginer başkanlığında 2007 yılında kazılara başlanılmıştır[36]. Kazılar aralıksız olarak günümüze kadar gelmiş ve halen devam etmektedir (Şekil 4.160). Yaklaşık 11 yıldır yapılan kazılar sonucunda, Çanak Çömlekli Neolitik Dönem başlangıcından Bizans Dönemine kadar bir stratigrafinin (Şekil 4.158) olduğu anlaşılmıştır (Novak vd, 2017: 175 – 176). Neolitik ve Kalkolitik Dönem'e ait tabaka kazısı yapılmamış olup; konteks dışı alanlardan gelen, özellikle elde edilen mühür buluntularından yola çıkarak bir stratigrafi oluşturulmuştur (Girginer – Collon, 2014). Bu stratigrafide VIII A ve VIIIB tabakaları Tatarlı'nın Neolitik Dönem'ine aittirler (Şekil 4.159).

Classical Period	Period
Neolithic (pre-Ḥalaf) Late Neolithic (Ḥalaf)	Tatarlı VIII b Tatarlı VIII a
Early and Middle Chalcolithic (Late 'Ubaid) Late Chalcolithic	Tatarlı VII
Early Bronze Age III (?)	Tatarlı VI
Middle Bronze Age	Tatarlı V
Late Bronze Age I	Tatarlı IV b
Late Bronze Age II	Tatarlı IV a
Early Iron Age ?	–
Middle Iron Age (Late Assyrian ?) (Neo Hittite)	Tatarlı III b 1
Late Iron Age (Achaemenid)	Tatarlı III a
Hellenistic/Early Roman	Tatarlı II a–b
Early Byzantine Necropolis (Citadel Eastern Slope)	Tatarlı I

Şekil 4. 158: Tatarlı Höyük Genel stratigrafi tablosu

(Novak, vd, 2017, 175).

[36] 2007, 2008, 2009, 2016, 2017, 2018 kazı sezonlarında Tatarlı ekip üyesi olarak kazı çalışmalarında yer aldım.

Period	Date	Level	Historical affiliation	Features and objects	Connections
Early PN Late PN (Ḥalaf)	*7000–6300* *6300–5000*	VIIIb VIIIa		Stamp seals Stamp seals	Northern Levant (Ra's Šamra, Tall al-Karḫ 2, Tell Açcana, Kazane, Tepecik-Çiftlik, Yumuktepe, Yarım Tepe I and Cilician settlements
EC ('Ubaid) LC	*5000–4000* *4000–3000*	VII		Amuq F-related stamp seals	Mesopotamia, Syria, Amuq
EBA III (?)	*2400–2000*	VI		Orange wares	Tilmen and Gedikli

Şekil 4. 159: Tatarlı Höyük tarih öncesi tabakalara ait stratigrafi tablosu

(Novak vd, 2017: 176)

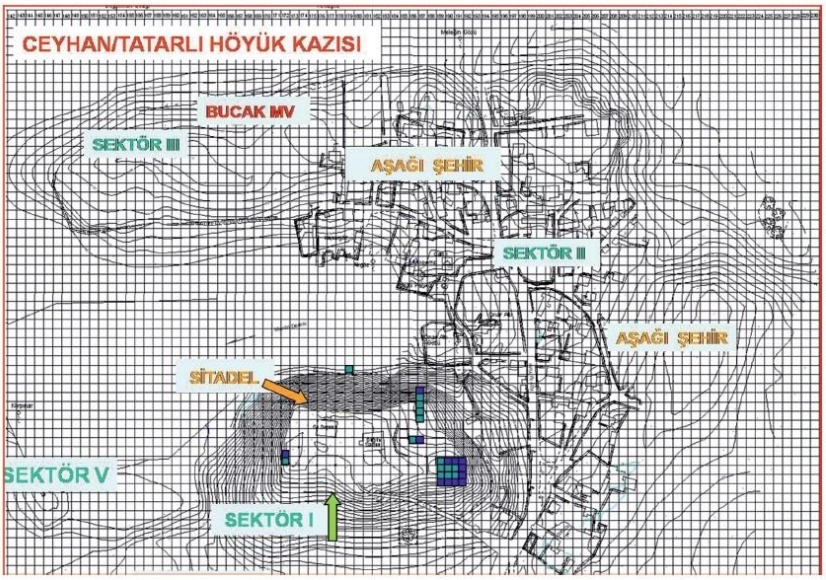

Şekil 4. 160: Tatarlı Höyük kazı alanları

(Tatarlı Höyük Kazı Arşivi)

Tatarlı Höyük'te ilk sene kazı çalışmalarına katıldığım zamanlarda, höyük ve çevresinde yaptığımız gezilerde çok sayıda yontmataş materyal ile karşılaşmıştım. Hatta bu malzeme o kadar yoğundu ki, üst tabakalarda, geç dönemlere ait açmalardan da çok sayıda gelmekteydi. Bu durumu daha iyi anlamdırabilmek amacıyla doktora tez çalışmama paralel olarak 2015 yılından itibaren kazılarda ekip üysei olarak tekrar görev aldım. Amacım, Tatarlı'nın Neolitik Dönemini anlamlandırabilmekti. Bu amaç doğrultusunda öncelikle kazı evi laboratuvarında önceki yıllarda konteks dışı çıkan yontmataş malzemenin ön inceleme çalışması yapıldı. Özellikle üst tabakalardan açığa çıkarılmış çok sayıda yontmataş malzeme

arasından, Neolitik Döneme ait olabilcek malzemenin bir kısmı ayıklandı. 2017 yılında ise, sitadelin güney batısında, BA-176 açmasında, 5x5 m ölçülerinde bir açma açıldı ve kazı çalışmalarına başlandı. 24 günlük çalışma sonucunda 4 m derinliğe ulaşıldı. Fakat erken dönem yani Neolitik Dönem tabakalarına bu çalışma sonucunda ulaşılamadı. Söz konusu bu sondaj denemesi ile beraber, kazıda yer alan öğrencilerimiz ile birlikte, Tatarlı'nın tüm hinterlandında yoğun yüzey taramaları gerçekleştirildi. Bu taramalar özellikle, sitadelin güney ve güneybatı yamaçlarında, Bucak mevkiinde, Leçelik bölgede, Berende Tepesinde, Kuyluk ve Keçebey Höyüklerinde yapıldı (Şekil 4.161).

Şekil 4. 161: 2017 yılında yüzey taraması yapılan alanların uydu fotosu (Harita, Google Earth'ten alınarak düzenlenmiştir, 25.07.2017).

Yapılan yoğun yüzey taramaları sonucunda, özellikle yontmataş malzeme höyüğün tüm çeperi ve uydularında bulunmuştur. Bununla beraber Leçelik alanda ve höyüğün yaklaşık 2.5 km güneyinde yer alan Berende Tepesi'nde de yontmataş malzeme ile karşılaşılmıştır. Bununla birlikte sitadel de daha önceki senelerde, konteks dışı olarak üst tabakalarda açığa çıkarılmış yontmataş malzeme içerisinde de Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem'e ait malzemenin bulunduğu, yapılan laboratuvar çalışmalarında anlaşılmıştır.

Genel olarak tüm alanlardan elde edilen malzeme yoğunlukla çakmaktaşı ve obsidiyenden yapılmıştır. Çakmaktaşı çok çeşitlidir. Hemen hemen her renkte

çakmaktaşı kullanılmıştır. Bu kadar çeşitlilik, Ceyhan gibi büyük nehirlerin getirdiği konglemeralarda bulunan ikincil yatakları işaret edebilir. Obsidiyen malzemede renk olarak çok çeşitlidir. Şeffaf, tam siyah, dumanlı gri ve siyah genelde yaygın olarak gözlemlenen hammaddedir. Az sayıda kuvars, kan taşı (jips) ve radyolaritten hammadde de yerleşim ve çevresinde bulunmaktadır.

İlk olarak kazı evi laboratuvarında, daha önceki senelerde üst tabaka açmalarından açığa çıkarılmış olan konteks dışı malzeme incelenmiştir. Bu malzeme içerisine iki yönlü çekirdekler, baskı dilgiler (Şekil 4.162), iki yönlü dilgiler, iki yönlü dilgilerden üretilmiş orak bıçakları, "Y" dilgiler (Şekil 4.163), çok sayıda çakmaktaşı ve obsidiyen çekirdekler, yoğunlukla Amuk (Şekil 4.165), az sayıda Byblos uçları (Şekil 4.168) gibi kronoloji verebilecek tipteki malzeme bulunmaktadır. Çakmaktaşından bitirilmiş ok uçları mevcuttur (Şekil 4.167). Çekirdeklerin çoğunlu çakmaktaşındandır (Şekil 4.166). Obsidiyen çekirdeklerin çoğu bitmiş durumdadır (Şekil 4.164). Yerleşimde yongalamayı gösterecek nitelikte çok sayıda tablet, dalmalı dilgi vb tipolojik malzeme hem obsidiyende hem de çakmaktaşında gözlemlenmiştir. Bu alandan ede edilmiş, kireç taşından yapılmış fallus biçimli insan heykelciği, Neolitik Dönemi göstermesi bakımından önemlidir.

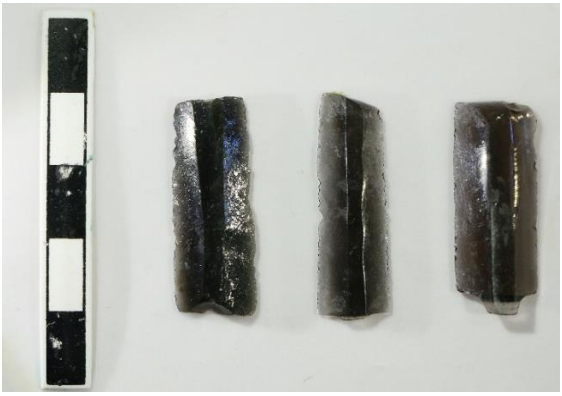

Şekil 4. 162: Baskı dilgi (konteks dışı)

Şekil 4. 163: Obsidiyen "Y" dilgi

Şekil 4. 164: Tatarlı Höyük, obsidiyen çekirdek (konteks dışı)

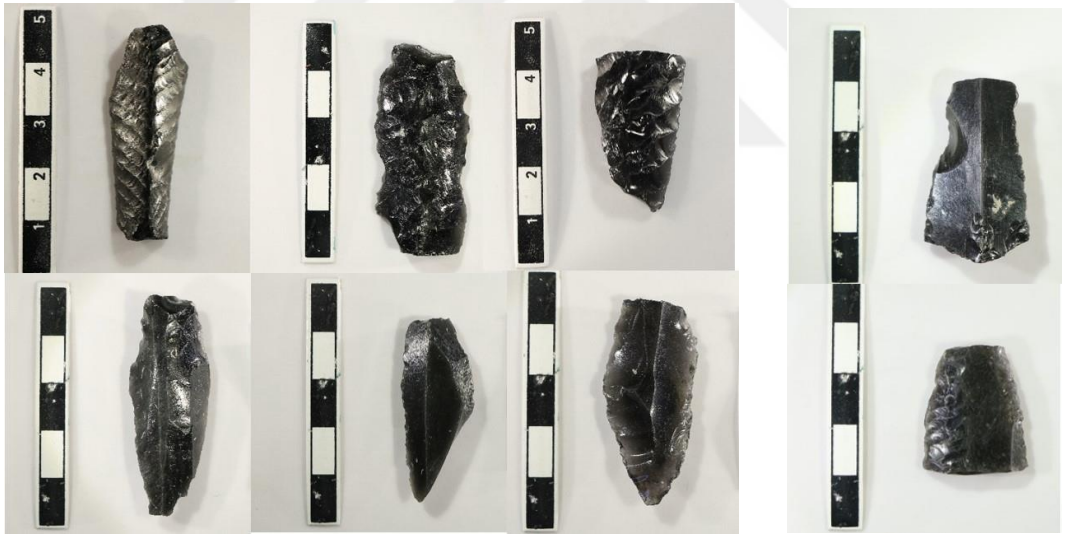

Şekil 4. 165: Tatarlı Höyük, obsidiyen ok ucu parçaları ve Amuk ok ucu parçaları (sağda)

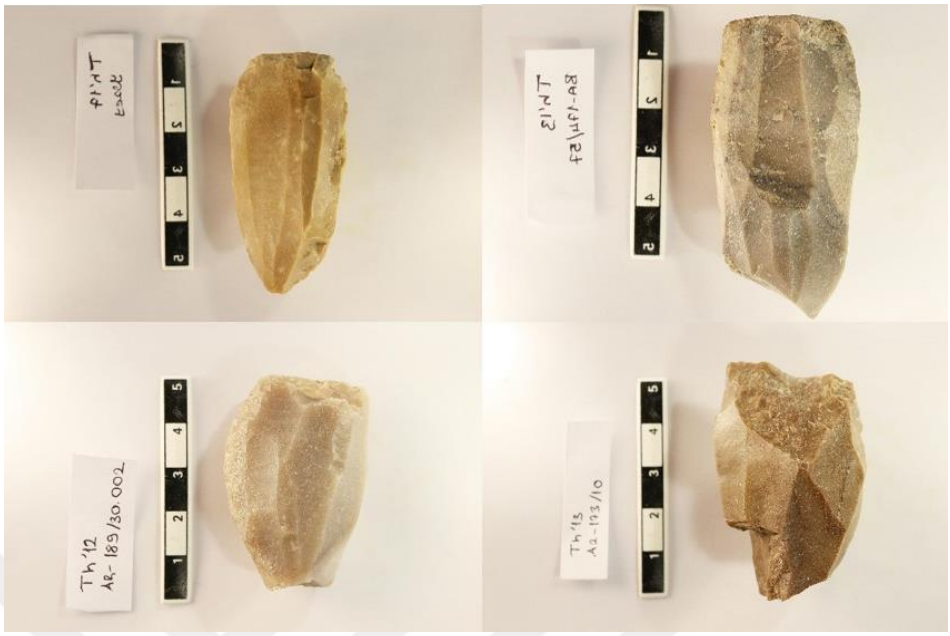

Şekil 4. 166: Tatarlı Höyük, çakmaktaşı çekirdekler (konteks dışı)

Şekil 4. 167: Tatarlı Höyük, çakmaktaşı çekirdekten bitirilmemiş ok ucu (konteks dışı)

Şekil 4. 168: Tatarlı Höyük, çakmaktaşı Byblos (konteks dışı) (Foto: H. Tümer).

Sitadelden gelen malzemeye benzer nitelikte malzeme, sitadelin güney ve güneybatı yamaçlarında da bulunmuştur. Çok sayıda çakmaktaşı çekirdek tipleri bulunmaktadır (Şekil 4. 169). Konik, bir yüzlü arka omurgalı ve korteksli dilgi çekirdekleri yaygındır. Bunun yanında dalmalı dilgiler ve tabletler yerlerinde yongalamayı gösterir niteliktedir. Özellikle iki yönlü dilgi çekirdekleri önem gösterir (Şekil 4. 171). Malzeme oranları yani çakmaktaşı ile obsidiyen oranı eşdeğer niteliktedir. Tip olarak hem çakmaktaşından hem de obsidyinden Amuk uçları yaygın olarak bulunmuştur (Şekil 4.170). Bazıları büyük mızrak ucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Hepsi çok yoğun düzeltilidirler. Abu Khos düzelti bu türde çok yoğundur. Bununla birlikte hem obsidiyenden hem de çakmaktaşından Byblos uçları da bulunmaktadır. Alanda her iki malzemeden de çok türlü kazıyıcı çeşitleri bulunmuştur. Baskı dilgi yoğunlukla obsidiyenden olup, çakmaktaşından da azımsanmayacak sayıda bulunmuştur. Çekirdekler de bunu gösterir niteliktedir. Orak bıçakları da hem baskı dilgilerde hem de iki yönlü dilgiler de gözlemlenmiştir. Sadece bu alanda bulunmuş olan önemli bir grup, çakmaktaşından yapılmış chipped disklerdir.

Şekil 4. 169: Tatarlı Höyük güneybatı yamaç, çakmaktaşı çekirdekler

Şekil 4. 170: Tatarlı Höyük, Amuk ok ucu örnekleri (sol konteks dışı – sağ güneybatı yamaç)

(Foto: H. Tümer).

Şekil 4. 171: Tatarlı –güneybatı yamaç, iki yönlü çakmaktaşı dilgi (Foto: H.Tümer).

Diğer bir değerlendirme alanımız, Bucak mevki olmuştur. Bucak mevkiinin sadece batı kısmı taranabilmiştir. Orta ve doğu kısmında köy yerleşimi olduğu için taranamamıştır. Bucak mevkiinde de diğer iki alandaki gibi benzer malzeme ile karşılaşılmıştır. İki yönlü çekirdekler ve dilgiler (Şekil 4.173) bu alanda da bulunmuştur. Obsidiyen çekirdekler bitmiş durumda parçalardan ibarettir. Çakmaktaşı ve obsidiyen Amuk uçları mevcuttur (Şekil 4.172). Baskı uçları yoğunlukla obsidiyen olup, çakmaktaşından örnekler mevcuttur. Orak bıçaklar burada da yaygın olarak görülmüştür. Bu alanda ayrıca çok sayıda minyatür balta (Şekil 4.174) ve keski bulunmuştur. Ayrıca bu alandan bir adet taş kap parçası da bulunmuştur (Şekil 4.175). Bu alanda diğer önemli bir grup ise çakmaktaşından yapılmış baltalardır.

Şekil 4. 172: Tatarlı-Bucak çakmaktaşı Amuk ok ucu (Foto. H. Tümer).

Şekil 4. 173: Tatarlı- Bucak, obsidiyen iki yönlü dilgiler (Foto: H. Tümer).

Şekil 4. 174: Tatarlı Höyük, minyatür taş balta

(Foto: H. Tümer).

Şekil 4. 175: Tatarlı- Bucak taş kap

(Foto: H. Tümer).

Leçelik kısımda yapılan araştırmalar da, önemli sonuçlar elde edilmiştir. Leçelik'te daha erken malzeme gözlemlenmiştir[37]. Bu alanda çok yoğun çakmaktaşı çekirdek bulunmuştur (Şekil 4.176). Baskı dilgi çekirdek (Şekil 4.179) ve özellikle Erken Üst Paleolitik Dönem'e ait çakmaktaşından çekirdeklerde alanda mevcuttur (Şekil 4.177). Çekirdeklerden farklı olarak çakmaktaşında "Chipped Disk" adlandırılan Neolitik Dönem'de görülen malzeme vardır (Şekil 4.180). Alanda bir adet çakmaktaşı satırda bulunmuştur (Şekil 4.178). Paleolitik malzeme ile birlikte, yoğun olarak Neolitik Dönem'e ait yontmataş malzeme de alanda gözlemlenmiştir.

Şekil 4. 176: Leçelik, çakmaktaşı çekirdek (Foto: H. Tümer).

Şekil 4. 177: Leçelik, Erken Üst Paleolitik Dönem'e ait çekirdekler (Adana Müzesi)

[37] Paleolitik malzemenin tanımlanması Doç. Dr. İsmail Baykara tarafından yapılmıştır.

Şekil 4. 178: Leçelik, kıyıcı satır
(Foto: H. Tümer).

Şekil 4. 179: Leçelik, çakmaktaşı baskı dilgi çekirdeği (Adana Müzesi)

Şekil 4. 180: Leçelik, çakmaktaşı chipped disk
(Foto: H. Tümer).

Yapılan yüzey araştırması sonucunda alanda çanak çömlek malzemede bulunmuştur. Çanak Çömlekli Neolitik Dönem'in başlangıcına ait çanak çömlek buluntuar ise yoğun

olarak güney ve güneybatı yamaçta karşımıza çıkmıştır. Burada yoğun olarak DFBW öncesi diye tanımlanan çanak çömlek grubu ağırlıklı olarak ele geçmiştir (Şekil 4.181). Bununla aynı dönemlere ait olabilcek impresso malzeme grubuda aynı alanda bulunmuştur (Şekil 4.182). Ayrıca Hamdilli'de yoğun olarak gözlemlenen kırmızı astarlı gruba ait çanak çömlek parçaları da, azda olsa varlığı bilinmektedir. Bunun dışında Halaf öncesi çizi kazı bezemeli parçalar ve boyalı çanak çömlek az sayıda olsa da söz konusu alanda varlığını göstermiştir.

Şekil 4. 181: Tatarlı Höyük, DFBW öncüsü (Foto: H. Tümer).

Şekil 4. 182: Tatarlı Höyük, İmpresso çanak çömlek parçası (Foto: H. Tümer).

Neolitik dünya içerisinde tüm Yakındoğu da, yaygın olarak görülen (Nergis, 2008). [38] "Fallus" heykelciklerinin bir örneği de Tatarlı yerleşmesinde bulunmuştur (Şekil 4. 183). Bu heykelcik olasılıkla M. Verhoeven Nevali Çori örneğinden yola çıkıp belirtmiş olduğu gibi (Verhoeven 2001), hem bir insanı hem de bir penisi tasvir ettiği düşünülebilir. Bu örnek PPNB sembolizmasını göstermesi açısından, Kilikya'da tek örnek olduğu için oldukça önemlidir.

Şekil 4. 183: Tatarlı Höyük, fallus biçimli heykelcik (Adana Müzesi)

Sonuç olarak, Tatarlı ve hinterlandında yaptığımız yoğun yüzey taraması, Tatarlı'da Çanak Çömleksiz Neolitik Döneme ait verileri elde etmemizi sağlamıştır. Keçebey höyük dışında tüm alanlarda Neolitk Dönem'e ait malzeme elde edilmiştir. Berende Tepesi'nde bulunan malzeme çok az sayıda olduğu için değerlendirmeye alınmamıştır. Yontmataş malzemenin gösterdiği gibi, yerleşimde PPNB varlığının olduğunu söyleyebilmekteyiz. Yontmataş açısından özellikle Tell el Kerkh ve Tell Ain el Kerkh'e çok benzer özellikler taşımaktadır. Söz konusu Tatarlı ve Rouj bölgesindeki yerleşimler birbirlerine coğrafi olarak yakın konumda olmakla birlikte, çoklu höyük yapıları ile de yerleşim tipleri olarakta benzerlikler göstermektedir. Tatarlı'nın etrafında su kaynaklarının varlığından ötürü, Üst Paleolitik Dönemden itibaren, tarihöncesi insanlarının uğrak yeri olduğu çok belirgindir. Leçelikte yapılan yüzey taramalarında yontmataş mikrolit örnekleri ile de karşılaşılmıştır. Fakat bu malzeme uzmanlık alanım dışında olduğu için değerlendirmeye alınmamıştır. İleride yapılacak çalışmalar da, Tatarlı'da özellikle Leçelik alanda Epi – Paleolitik döneme ait yontmataş endüstürisine

[38] Şafak Nergis ile bu "Fallus" örneği üzerinde bilgi alışverişinde bulunulmuştur. Kendisinin görüşü bu tipte benzer bir örneğinin bulunmadığını bildirmiştir.

ait olası örneklerin bulunacağı çok olasıdır. PPNA verileri yaptığımız yüzey çalışmalarında bulunmamış olmasına karşılık; ileri de yapılacak kazı çalışmalarında da hem Epi –Paleolitik hem de PPNA tabakalarına ulaşabilmek tarafımca mümkün görülmektedir. Tatarlı bu özelliği ile tarihöncesi dönemlerin bir arada görüldüğü, ovada bilinen tek yerleşimdir. Üst Paleolitik'e kadar giden bir geçmiş göstermesi de oldukça önemlidir. Bu özelliği ve konumu dolayısıyla, Yakındoğu Neolitik dönemi içinde oldukça önemli bir yerleşim olarak karşımızda durmaktadır.

4.4.2.4.6. Kuyluk Tepe

Tatarlı Köyü'nün 1.6 km. batısında, köy mezraasının içerisinde yer alan bir yerleşmedir. Höyük ortalama 600 x 400 m ölçülerine sahip, yaklaşık 15 m. yüksekliğindedir. Doğu kısmının denizden yüksekliği 45 m.yi bulmaktadır. Höyük kuzeybatı – güneydoğu doğrultusunda konumlanmıştır. Ortalama 12 m. yüksekliğe sahiptir. Güneyi ve batısı boyunca Berende Tepe yönünden gelen dere, kuzeyinden de Tatarlı'dan gelen dere geçmektedir (Şekil 4.184).

Şekil 4. 184: Kuyluktepe uydu fotoğrafı görünümü

(Harita, Google Earth'ten alınarak düzenlenmiştir, 02.04.2018).

2005 yılında Serdar Girginer başkanlığında yürütülen Ceyhan Yüzey araştırmasında keşfedilmiş ve raporlanmıştır (Girginer, 2007). Yapılan çalışmada obsidiyen ve çakmaktaşı malzeme ile birlikte, Kalkolitik, Roma ve Bizans dönemlerine ait çanak çömlek bulunduğu bildirilmiştir (a.g.e., 177). Höyük çok defa ziyaret edilmiştir.

Fakat höyük çok malzeme veren bir özellik göstermemektedir. Çok sıkı bir toprağa ve her mevsim adam boyu otlarla kaplıdır. Höyüğün doğu yakasında Ceyhan'a özgü Karağaçlar bulunmaktadır. Bu alanda meralık bölge devam etmektedir. Yapılan yüzey taramalarında höyükte yontmataş malzeme bulunmuştur. Neolitik Döneme ait olabilcek herhangi bir çanak çömlek malzeme bulunamamıştır. Yontmataş malzeme içerisinde obsidiyen sayıca çakmaktaşına göre daha yoğundur. Obsidiyenden üretilmiş baskı dilgiler yoğunluktadır. Ayrıca obsidiyenden bir fırlatma ucu da burda bulunmuştur. Çakmaktaşından baskı dilgilerin yerleşimde varlıkları bilinmektedir. Kesin Neolitik Döneme ait olabilcek bir malzeme grubundan söz edebilmek şu aşamada mümkün değildir. Daha önceki araştırmalarda belirtildiği gibi Kalkolitik Dönem içeren bir höyük olmalıdır.

BEŞİNCİ BÖLÜM

DEĞERLENDİRME ve SONUÇ

Bu tez kapsamında ana amacım, benden sonra bölgede tarihöncesi çalışma yapacak araştırmacılar için bir altlık oluşturmasıdır. Bu doğrultuda yeni araştırmalar gerçekleştirilmiştir. Bununla birlikte yeni araştırmalar ve bölgede bilinen araştırmalarda elde edilen veriler incelenmiştir. Tüm veriler bölge içi ve çevre bölgeler ile karşılaştırılması yapılarak, Kilikya'nın Neolitikleşme süreci üzerine ana değerlendirme ve öneriler bu bölümde ele alınmıştır. Ayrıca bölgenin dinamik jeomorfolojisi dikkate alınmış ve bu konuda da, bölgenin tarihöncesi devirlerini daha iyi anlamlandırmak adına paleocoğrafya üzerine önerilerde bulunularak, bölgenin Neolitik Dönemdeki yerleşim stratejisi açıklanmaya çalışılmıştır.

DEĞERLENDİRME:

Bu bölümde "Değerlendirme" başlığı adı altında, bu tez kapsamında yaptığımız yeni araştırma sonucunda elde edilen arkeolojik malzemenin, bölge ve çevre kültür bölgeleri ile karşılaştırılması temeli üzerinde durulacaktır. Söz konusu malzeme çanak çömlek, yontmataş ve diğer buluntular adlı alt başlıklar içerisinde değerlendirilecektir.

Bu konuda ilk söylenmesi gerekli önemli konu, bu sonuçların bir yüzey araştırması sonucu olmasıdır. Daha kapsamlı bir değerlendirme için yeni kazı verilerine ihtiyaç vardır. Bu nedenle, yöntemde de vurgulandığı gibi, malzeme grupları içerisinde, bölge ve çevre bölgelerde yapılan kazıların, Neolitik Dönem arkeolojik kültür katmanları göz önüne alındığında, kronoloji verebilen yani genel anlamda ortalama bir zaman aralığı söyleyebilmemizi sağlayan alt malzeme grupları değerlendirme kapsamına alınmıştır. Bu kapsamda alt malzeme gruplarının genel tanımlamaları yapılarak, grupların hangi zaman aralığında bölgede ve yakın çevre bölgelerde var olduğu üzerinde durulacaktır. Sonrasında söz konusu grupların bölge içerisindeki varlığı ve bölge içi dağılımları yani görüldüğü yerleşimler açıklanacaktır. Bununla birlikte bölgede olup çevre bölgelerde olmayan ya da çevre bölgelerde olup bölge arkeolojik verilerde

(Yumuktepe) bugüne kadar bilmediğimiz malzeme grupları da değerlendirme kapsamında ele alınacaktır.

Arkeolojik malzeme içerisinde, yontmataş grubu altında, obsidiyenin varlığı ve bölgede gözlemlenen sayısal değeri değerlendirme kapsamında yer alacaktır. Özellikle bu hammadde grubu üzerinde gerçekleştirilmiş olan analiz sonuçları bu kapsam içerisinde ele alınmıştır.

Arkeolojik malzeme değerlendirme sonrasında, ele alınan bölgedeki hem ovalık hem de dağlık alanda bulunmuş olan, farklı doğal çevre koşullarına sahip yerleşimlerin genel değerlendirilmesi yapılmıştır. Bu değerlendirme içerisinde yerleşim tipleri, bu tiplerin görüldüğü yakın doğal çevre koşulları ele alınmıştır. Ayrıca söz konusu bu tiplerin bulunduğu jeomorfolojik yapı içerisinde, özellikle Erken Holosen dönemdeki konumları üzerinde durulmuştur. Bu bağlamda gelecekte bölgede araştırma yapacak olan araştırmacılar için, bölge içerisinde tarihöncesi potansiyelin yüksek olduğu lokal alanlar açıklanmaya çalışılmıştır.

Çanak – Çömlek

Yerleşim fişlerinden, çanak çömlek olarak ayrılan fişlerden de anlaşılacağı üzere, impresso, DFBW öncüleri, DFBW, kazı –çizi bezeme, Halaf Boyalısı ve Coba olarak ana malzeme grupları belirlenmiştir. Burada özellikle, Erken Neolitik sorunsalına yönelik olarak, impresso ve DFBW öncüleri olarak adlandırdığımız grup değerlendirmeye alınmıştır. Diğer gruplar kültürel devamlılığı göstermesi açısından önemli oldukları için, onlar da kısa olarak değerlendirme kapsamında yer verilmiştir. Burada formlarda ele alınmayan fakat farklı özellik gösteren grupların varlığı ve karşılaştırması da yapılmıştır (Kırmızı Astarlılar, Beyaz/Krem üzeri kırmızı boyalılar).

Çanak – çömlek başlığı altında aslında ilk olarak şunu belirtmek gerekir ki, Yakındoğu'da en erken görülen mineral katkılı çanak çömlek (Le Mière 2009), ele aldığımız bölgede, Yumuktepe'nin en erken evrelerinden bilinmektedir (Balossi – Restelli 2017, Bkz. Yumuktepe). Tüm Yakındoğu genelinde, ortalama MÖ 7. binyılın başlarında, bu çanak çömlek batıda Çatalhöyük'ten doğuda Zagros Dağları'na kadar olan bölgede görülmektedir (Özdoğan, 2009). Bu grup, ortalama MÖ 7000 – 6800

tarihleri arasında, Yakındoğu genelinde görülür (Miyake, 2016). Bu çanak çömlek genel olarak koyu yüzlü olup, mineral katkılıdır ve biçim olarak PPN'de bilinen vazo biçimlerine benzerdir (Le Mière vd., 2017). Ayrıca içerisinde var olan ve pişirilmesinde önemli bir katkı sunan kalsitin ezilerek kilin içerisine konulmuş olduğu belirgindir (Le Mière, 2009). Bu genel yapıda, en erken çanak çömlek Kilikya'da Yumuktepe'de (Balossi – Restelli, 2006; 2017); Kuzey Suriye'de Tel el Kerkh 2'de (Tsuneki – Miyake, 1996; Miyake, 2003); Orta Fırat'da Mezraa Telilat (Özdoğan, 2011) ve Akarçay Tepe'de (Arimura vd., 2000); Yukarı Dicle' de Sumake Höyük'te (Erim – Özdoğan, 2011a) ve Salat Cami Yanı'nda (Miyake, 2011); Balık Vadisinde Tell Sabi Abyad I'de (Nieuwenhuyse vd., 2010) ve Habur Bölgesi'nde Tell Seker al-Aheimar'da (Le Mière, 2009) görülmektedir.

Söz konusu en erken çanak çömleğin kökeni hakkında çok sayıda tartışma bulunmaktadır (Özdoğan, 2009; Le Mière, 2009). Yoğun mineral katkılı (özellikle kalsit) ve açkılı olması nedeniyle DFBW geleneğini yansıttığı söylenebilir. Bu nedenle bu çanak çömleğin kökenini batıda Amuq ve Kilikya'da aramak (Özdoğan, 2009), çok yanlış bir öngörü olmaması gerekmektedir. Sadece Kilikya bölgesinde çok sayıda kil yatağının varlığının, konu ile ilişkili olabileceği tarafımızdan düşünülmektedir (Sakarya, 1992; Sakarya, 1985; Kilinç Mirdalı vd., 2016).

Tüm bu geniş coğrafya kapsamında kazı alanlarında ele geçen en erken çanak çömlek örnekleri sayıca diğer mal gruplarına göre oldukça azdır. Bu nedenle yüzey araştırması sırasında bulunabilmeleri çok mümkün gibi durmamaktadır. Bu tez kapsamında yaptığımız araştırmalarda, Yukarı Ova'da sadece bir örnek, biçim ve yoğun kalsit katkılı olarak en erken çanak çömlek grubuna benzemektedir. (Bkz. Hamdilli Höyük, DFBW öncüleri, 15/172). Bunun dışında, dağlık bölgede, Tarsus'un kuzeyinde Berdan Vadisi içerisinde yer alan, Tahtanınbaşı yerleşiminde de en erken çanak çömlek geleneğine ait olabilecek çanak – çömlek parçaları ile karşılaşılmıştır.

En erken çanak çömleğin hemen sonrasında, bu tez çalışmasında da anahtar malzemelerden birisi olan impresso çanak çömlek grubu gelmektedir. İmpresso bezeme, MÖ 7. bin yılın sonlarında, Neolitik yaşam biçiminin yayılımı ile ilişkili olarak ele alınan ve süreci izlememizi sağlayan Neolitik Paket ögelerinden biridir (Özdoğan, 2007: 411). Bu bakımdan impresso çanak çömlek, Doğu Akdeniz'den İspanya'ya

kadar uzanan ve Akdeniz Havzası boyunca izlenen, Neolitik Dönem için önemli bir parametredir (Güldoğan, 2008: 55).

İlk önce ele aldığımız bölgeye bakılacak olduğumuzda, Yumuktepe kazılarından bilindiği üzere, söz konusu impresso örnekleri, DFBW öncüleri mal grubu üzerinde, Yumuktepe'nin Erken Neolitik tabakalarından bilinmektedir. Burada impressodan önce söz konusu bu mal grubunu tanıtmakta fayda olacağı düşüncesini taşımaktayım.

Bilindiği üzere DFBW, ilk olarak Braidwood'ların Amuq Ovası'nda yaptıkları çalışmalar sonucunda tanımlanan bir mal grubudur (Braidwood ve Braidwood, 1960). Braidwoodların bu tanımlaması daha çok, diğer açık renkli mallardan ayırt edilebilmesi için koyu tanımını kullanmış ve aslında koyuya çalan tüm donuk renklerde dâhil bu grubun içerisinde değerlendirmiştir (Özdoğan, 2009: 27). Bölgelere göre farklı koyu yüzlü malların da bu grup içerisinde değerlendirmeye alınması büyük bir anlam karmaşıklığına neden olmaktadır (Balossi – Restelli, 2006).

DFBW ya da Türkçe'ye Koyu Yüzlü Açkılı Mal (KYAM) olarak çevrilen bu mal grubu, Doğu Anadolu'da Kalkolitik Dönem'de ve sonrasında da görülmesi (Arsebük, 1974), bu mal grubu ile ilgili sorunsalı bir derece daha büyütmüştür. Söz konusu mal grubu ile ilgili en detaylı çalışma F. Balossi – Restelli'ye aittir (Balossi – Restelli, 2006). Balossi çalışmasını daha çok Kilikya ve Kuzey Suriye kapsamında ele almıştır. Orta Anadolu'da da söz konusu bu mal grubunun varlığı eskiden beri bilinmekte olup (Mellart, 1961), iki bölge arasında bu mal sorununa yönelik bir çalışma halen bulunmamaktadır (Özdoğan, 2009: 27).

Bu mal grubunun, en erken çanak çömleğin bulunduğu, Yumuktepe'nin Erken Neolitik Dönemi'ne ait olan sondaj açmalarının üst iki evresinde ortaya çıktığı bilinmektedir (Balossi – Restelli, 2017: 86). Bu ilk DFBW grup, kahverengi, kahverengi – kırmızı, koyu kahve, gri ve siyah renklerde yüzey renklerine sahip olup, iyi açkılıdır. Yoğun mineral (kalsit) katkı bu grupta da görülmektedir (a.g.e.). Bu özellikleri ile en erken çanak çömlek geleneğinin devamı niteliğindedirler. Kil ve içerik olarak benzer yapıdadırlar. Belirgin farklılıkları, en erken çanak çömleğin düz dipli, büyük boyutlu kaplarda görülmesidir. Diğer grup yoğunlukla daha küçük boyutlu olarak çanaklarda karşımıza çıkar ve halka dibe sahiptirler. Bu grup ile beraber, koyu

yüzlü malların açkısız örnekleri de Yumuktepe, Erken Neolitik çanak çömleği içerisinde bulunmaktadır (a.g.e.). Yumuktepe'de, Orta Neolitik Döneme gelindiğinde, çok iyi DFBW örnekleri olarak belirtilen, elemine edilmiş kil içerikli, çok iyi açkılı olan, iyi(fine) DFBW örnekleri ortaya çıkmıştır (Balossi – Restelli, 2006: 31 – 32).

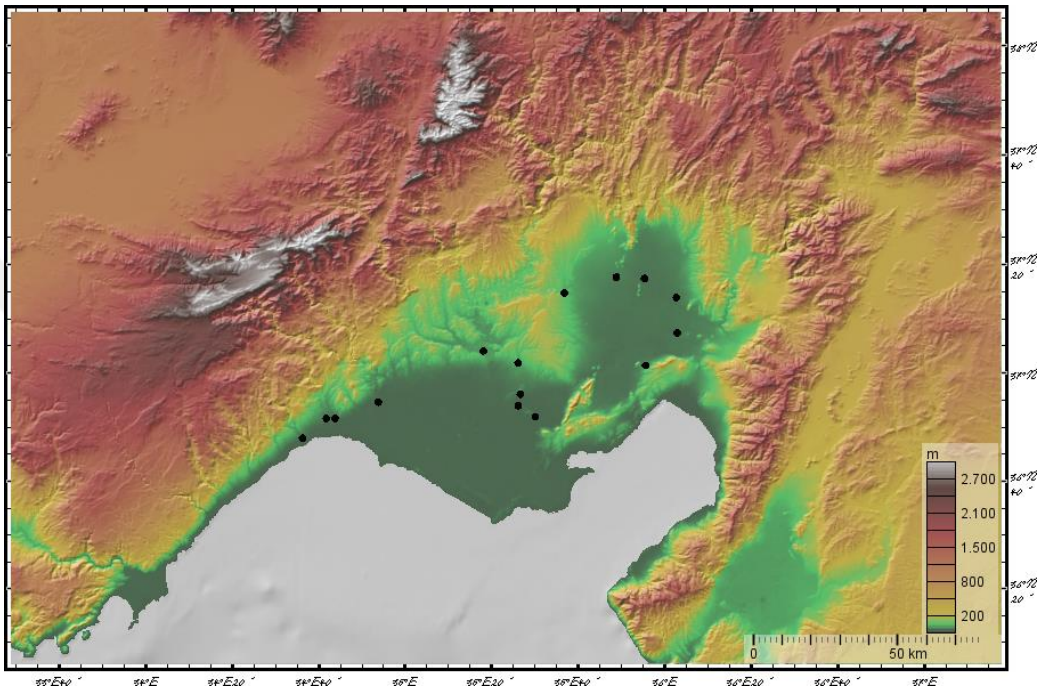

Harita S. 1: Kilikya'da "DFBW" bulunan yerleşmeler

(Harita, GeoMapApp'ten alınarak düzenlenmiştir (02.06.2019).

Bu çok iyi açkılı, iyi (fine) olarak adlandırılan DFBW örneklerinden dolayı, Erken Neolitik Dönem boyunca görülen DFBW örnekleri, "DFBW öncüleri olarak" bu tez kapsamında incelenmiştir[39]. Ayrıca, Yumuktepe'de bu geleneğin, yani koyu yüzlü açkılı çanak çömlek geleneğinin, Son Kalkolitik'e kadar devam ettiği de bilinmektedir (Palumbi, 2019). Bu geniş zaman aralağından dolayı, bu gelenekle üretilen çanak çömlek gruplarını alt gruplara ayırmak, yüzey taramasında bir yöntem olarak kaçınılmaz olmuştur. Bölgede bazı yerleşimlerde, Neolitik görünümlü DFBW olarak adlandırabileceğimiz çanak çömlekler, aslında Orta Kalkolitik'e yani Ubeyd Dönemi'ne ait oldukları anlaşılmıştır (Bkz. Çotlu / Koca Höyük).

[39] Prof. Isabella Caneva ile yapılan ortak değerlendirme

Yukarıda anlatıldığı üzere, DFBW öncüsü olarak adlandırdığımız grup üzerinde, Yumuktepe'de yoğun olarak, impresso bezeme erken evrelerden itibaren görülmektedir. Son yapılan çalışmalara göre, impresso çanak çömleğin Yumuktepe'de ilk ortaya çıkışı MÖ 6800 olarak belirtilmektedir.[40] Sayı ve çeşit olarak en fazla impresso örnekleri, Erken Neolitik tabakalarda ortaya çıkmaktadır. Fakat Yumuktepe başlığında da anlatıldığı üzere (Bkz. Yumuktepe), impresso Orta Neolitik'te de devam etmektedir. MÖ 7. binyılın sonuna tarihlenen Orta Neolitik tabakada, iki mal grubu üzerinde de devam ettiği bilinmektedir (Balossi 2004; Balossi – Restelli, 2007, fig.9.5, 9.6). F. Balossi tarafından yapılan değerlendirme de, DFBW horizonu boyunca, Kilikya, Amuk ve Rouj bölgelerinde, Neolitik Dönem tabakalarında çalışılmış höyüklerde, impresso çanak çömlek erken ve geç olmak üzere 2 aşamada değerlendirilmiştir (Balossi, 2004). İlk aşama, Yumuktepe'nin XXXIII – XXVII, Rouj Bölgesi, Rouj 2b'de ve Amuk'ta Amuk A evrelerinde, yoğunlukla tırnak baskı impressonun bulunduğu belirtilmiştir. İkinci aşamada, Yumuktepe'nin XVII ve XXVI, Rouj 2C'de ve Amuk B evrelerinde, yoğunlukla dalgalı noktalı hatlardan oluşan tarak baskı impresso ve rocker örneklerinin görüldüğünü bildirmiştir (a.g.e.,141). Yumuktepe'de ve çevre bölgelerde nokta sıralı tarak baskı impresso bezeme örnekleri, MÖ 7. bin yıl son çeyreğinde ortaya çıkmaktadır. Bununla beraber, açık yüzlü mineral katkılı mal grubunda da parmak baskı örnekleri Yumuktepe'de, Orta Neolitik Dönem tabakalarından (XXVII- XXVI) bilinmektedir. Son Neolitik Dönem'de bu gelenek, Yumuktepe'de, kendini kazı çizi bezeme ve krem üzeri kahverengi, siyah ve kırmızı boyama geleneğine bırakmıştır. Her ne kadar bu belirgin ise de, Orta Kalkolitik'te kazı çizi ile ayrılmış üçgen hatlar içerisinde nokta impresso bezemenin devam ettiği de, Yumuktepe'den bilinmektedir (Palumbi, 2019).

Bu tez kapsamında, çanak çömlek malzeme içerisinde, sağlıklı kronoloji veren nadir malzeme grubu olan impresso, yoğun değerlendirme altına alınmıştır. Bundan dolayı, tez sürecinde, tarafımca hem Gözlükule'nin hem de Yumuktepe'nin eski ve yeni impresso malzemeleri üzerine çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Özellikle, Yumuktepe'de Erken Neolitik dönem açmalarının kuzeye doğru genişletildiği yeni açmalarda, çok çeşitli impresso örnekleri ile karşılaşılmıştır. D2, D3, E2 ve E3 plankarelerinde

[40] Prof. Isabella Caneva ile 13 Mayıs 2018 tarihinde yapılan görüşme sonucunda, genişletilen yeni Erken Neolitik açmalardan alınan karbon örneklerine göre, yayınlanmamış kalibre sonuçlar söz konusu bu tarihi işaret ettiği belirtilmiştir.

gerçekleştirilen çalışmalarda, DFBW öncüsü olan mal grubunda içerisinde sayısı oldukça fazla impresso örnekleri açığa çıkmıştır (Bkz. Yumuktepe).

Bu çeşitliliğe genel olarak baktığımızda, yoğun olarak, Yumuktepe'nin Erken Neoliitik Döneme ait yeni açmalarında, yoğunlukla rocker, tırnak ve nokta impresso bezeme grupları görülmektedir. Biçim açısından değerlendirildiğinde, tırnak ve üçgen çizgi sıralı impresso örnekleri küçük boylu çanaklarda görülmekle beraber, derin uçlu tarak ile yapılmış örnekler orta boylu çömlek formlarında bulunmaktadır. Rocker impresso bezeme ise derin çanak ve küçük çömlek formlarında görülmektedir. Basit noktalılar, mal grubu açısından diğerlerine göre daha özensiz bir mal grubu üzerinde görülmektedirler (Bkz. Yumuktepe).

Tarsus – Gözlükule örnekleri ise Yumuktepe ile bire bir benzerlik göstermektedir (Bkz Gözlükule). H. Goldman kazılarında, Kalkolitik Dönem tabakası içerisinde çok küçük bir çukur alanda, sadece ortalama 1.5 m.lik bir dolgu içerisinde çok çeşitli impresso örnekleri bulunmuştur (Garstang – Goldman, 1947; Mellink 1956; Mellink 1962). Her iki yerleşimde de belirli impresso tiplerinin belirli kap biçimlerinde ortaya çıktığını söyleyebilmek mümkündür. Bu özelliği ile Yumuktepe Orta Neolitik'te görülen asıl DFBW mal gruplarının, özel tercihlere göre bir işleve sahip olma düşüncesi (Balossi – Restelli, 2012), belki de Erken Neolitik Dönemde farklı impresso bezemelerinin, farklı biçimlerde görülmesi bu geleneğin ya da bu kullanım işlevinin öncüleri olarak düşünebilmemizi sağlamaktadır.

İmpresso içerisinde Rocker bezeme, yukarıda değinildiği üzere, Amuk ve Rouj bölgelerinde biinmesine karşılık Anadolu genelinde çok fazla bilinmemektedir. Genellikle bu bezeme tipi MÖ 7. binin başlarında, Yumuktepe, Mezraa Teleilat, Amuk A, Tell el Kerh 2, Tell Aray 2 ve Ras Shamra V. tabakalarında bulunduğu bilinmektedir (Güldoğan 2008, tablo 5). Özelikle bu bezeme tipi MÖ 6. bin yılın başlarında Yunanistan ve Dalmaçya kıyılarında ve Fransa'nın Akdeniz sahilindeki Neolitik yerleşmelerde ve sonrasında MÖ 5. bin yıl içerisinde de İber Yarımadası'ndaki Neolitik yerleşmelerde ortaya çıktığı görülmektedir (a.g.e., tablo.6,7). Afrika'da ise rocker geleneğin çok uzun süre devam ettiği bilinir (a.g.e., tablo.8). Afrika'da ilk çanak çömlek örnekleri MÖ 10. bin yılın ortalarında görülmeye başlanmakla beraber (Huysecom vd., 2009), Kuzey Afrika'da rocker impresso bezeme, MÖ 9000 lerden

itibaren görülmeye başlar (Jesse, 2010). Dolayısıyla bu bezeme türünün en erken örnekleri Kuzey Afrika'da ortaya çıktığı anlaşılmaktadır.

İmpresso varlığı Doğu Akdeniz'in kuzey doğu kıyı şeridi boyunca, MÖ 7. binlerin başında görüldüğü ve bin yıllık bir süreç sonucunda Batı Anadolu'ya ve Ege'ye aktarıldığı bilinmektedir (Balossi – Frangipane, 2002).

Anadolu'da impresso üzerine yapılmış olan çalışmalarda, (Çilingiroğlu, 2010; Çilingiroğlu, 2016), Pre – Halaf etkisiyle, impresso çanak çömleğin, Doğu Akdeniz'de MÖ 6100 – 6000 zaman aralığında görüldüğü belirtilse de, bu değerlendirme Doğu Akdeniz'de görülen impressonun ikinci aşamasına aittir ve dolayısıyla yanlıştır.

Doğu Akdeniz'de Ras Shamra'dan, Mersin'e kadar olan kıyı şeridinde ve Amuk Ovası'nda, Yakındoğu'nun ilk impresso örneklerinin geldiği kolaylıkla söylenebilir. Yapılan çalışmalar impressonun; Kilikya'da Yumuktepe ve Tarsus'ta ve Amuk Ovası'nda Tell el Cüdeyde ve Tell Dhahab, Rouj Ovasın'da da, Tell el Kerkh 2, Ain El Kerkh, Tell Aray'da, Akdeniz kıyısında Ras Shamra, Byblos, Neba'a Jallouk, Neba Faour, Tell es-Shuna, Abu Habil, Ard Tlaili, Ain Nfaikh, Tell ed Jisr'de; kıyı bölgesinin doğusunda kalan iç bölgelerde Qminas, Qal'at el Mudig, Hama, Nebi Merid, Labweh, Bahouerte, Kadrich, Berne, Tell Ramad'da; Amuk Ovası'nın kuzeyinde Coba Höyük ve Domuztepe'de ve Fırat Vadisi'nde Mezraa Teleilat ve Akarçay Tepe'de, Balık Vadisinda Sabi Abyad,'da impresso örneklerinin bulunduğu bilinmektedir (Balossi-Frangipane, 2002).

Tez kapsamında yaptığımız çalışmada ise söz konusu bu coğrafyada impresso çeşitliliğini gösteren, en zengin malzeme örnekleri Yumuktepe ve Gözlükule'den ortaya çıktığı anlaşılmıştır. Tabii burada şunu belirtmekte fayda var ki, hem Kilikya'da hem Amuk'ta hem de Rouj Basin'de Neolitik Dönemle ilişkili olarak çok küçük alanlarda çalışılmıştır. 2015 yılından itibaren Yumuktepe'de var olan Erken Neolitik açmalar genişletildiği zaman, söz konusu bu impresso çeşitlilik ile karşılaşıldığı unutulmamalıdır.

Konuyla ilgili diğer bir özellik, batıya yayılımda ve tüm Akdeniz havzası boyunca, Neolitik Dönem'in varlığını gösteren belirgin bir malzeme olan impresso, Doğu

Akdeniz kıyılarından doğuya doğru farklı bir yayılımı göstermesi açısından da önem göstermektedir (bkz. Harita S. 2). Kilikya'nın hemen doğusunda Amuk'ta, Tell el Cüdeyde ve Tell Dhahab'tan elde edilen sonuçlara göre, Amuk A'nın başlagıcından itibaren özellikle tırnak baskı impresso bilinmektedir (Braidwood – Braidwood, 1960: 51 – 54). Bu bölgede görülen impresso örnekleri, DFBW ve washed impressed ware olarak adlandırılmış iki farklı grup üzerinde bulunmaktadır (a.g.e.). Burada Yumuktepe görülmeyen bir grup olan "red washed impresso ware" (Balossi, 2004: 111) malları üzerinde de yoğun impresso bezemenin varlığı bilinmektedir (Braidwood – Braidwood, 1960: 54, fig.29).

Daha doğuda Rouj Ovası'nda, Tell El Kerkh 2'de yapılan 5 x 5 m.lik sondaj sonucunda, Rouj 2a evresine ait 5. tabakada çok az sayıda impresso örneğin, DFBW grup üzerinde bulunduğu bildirilmiştir (Miyake, 2003: 26, fig.55). Bu yerleşimde impressonun en yoğun geldiği Rouj 2b evresine ait 4.tabakadır (a.g.e., 128). Bu yerleşimin diğer tabakalarında da (Tabaka 3 – 1) impresso çanak çömlek bulunmaktadır. Bu yerleşim ile ilgili olarak M.Ö 7. binin ortalarından itibaren impresso çanak çömlekte bir artış görüldüğünü söyleyebilmekteyiz.

Aynı durum Amuk Ovası'nın kuzeyinde yer alan Maraş Bölgesi içinde söylemek mümkündür. Domuztepe'de (Carter vd., 2003) ve çevresinde yapılan araştırmalarda (Atakuman - Eissenstat, 2004) KM 8 ve KM 70 olarak adlandırılan yerleşimlerde, MÖ 7. binin 2. yarısına ait olabilecek, özellikle tırnak, rocker ve nokta baskılı impresso çanak çömleğin varlığı bildirilmiştir (a.g.e., 78 – 79). Domuztepe'de açılan sondaj sonuçlarına göre, Domuztepe'de Erken Neolitikli çanak çömlek evresinin varlığı bildirilmiş, MÖ 7. binin tümüyle höyükte var olduğu anlaşılmıştır (Campell – Healey, 2011a).

Daha doğuya gidildikçe, Fırat Vadisi'nde Mezraa Teleilat ve Akarçay Tepe'de yapılan kazılar sonucunda (Özdoğan, 2011c, Özbaşaran – Duru, 2011), MÖ 7. bin yılın ikinci yarısında impresso çanak çömleğin geldiği bilinmektedir. Mezraa Telielat'ın Orta Neolitik tabakasında, IIB3 evresinden itibaren impresso çanak çömleğin varlığı bilinmekte olup (Özdoğan, 2011c: 214), esas olarak yoğun geldiği tabaka IIB2 olarak belirtilmiştir (Güldoğan, 2008). Akarçay Tepe'de yapılan çalışmalar sonucunda da, I. tabakada impresso çanak çömleğin varlığı bildirilmiştir (Arimura vd., 2000: 347).

Ortalama bir tarih verilecek olunursa, M.Ö 6500 den itibaren Mezraa'da ve Akarçay'da impresso'nun ortaya çıktığı söylenebilir (Özdoğan vd., 2011b: 281, chronological table). Aynı doğrultuda daha doğuda, Çayönü'nde, I. tabakanın 2. evresinde, nokta bezemeli impresso, kazı – çizi ve krem ve beyaz astarlı mallarla birlikte geldiği bildirilmiştir (Özdoğan – Özdoğan 1993: 100). Son Neolitik Dönem'e tarihlenen Hakemi Use'de de impresso çanak çömleğin varlığı da rapor edilmiştir (Tekin 2011: 154). Bu doğrultuda Suriye – Kilikya bölgesinden de doğuya impresso çanak modasının aktarıldığını düşünmek olasıdır. Hakemi Use sonuçları, batıdan doğuya çanak çömlek üzerinden bir aktarımın olduğunu desteklemektedir (Tekin, 2007).

Tez kapsamında yaptığımız arazi çalışmaları sonucunda, erken evre impresso olarak; Aşağı Ova'da, batıda Mersin – Yumuktepe, Tarsus – Gözlükule dışında, Berdan vadisi üzerinde yer alan Tahtanınbaşı'nda, Adana Velican Höyük'te; Yukarı Ova'da ise Hamdilli ve Tatarlı Höyük'te tespit edilmiştir (Bkz. Yerleşimler). Burada önemli bir fark olarak, Aşağı Ova'da Yumuktepe, Gözlükule ve özellikle yeni bir yerleşim olarak Tahtanınbaşı'nda görülen impresso örnekleri, DFBW öncüsü olarak adlandırdığımız mal grubu üzerinde görülmektedir. Yukarı Ova'da ise bundan farklı olarak, hem Hamdilli hem de Tatarlı'da impresso örnekleri kırmızı astarlı bir mal grubu üzerinde olduğu gözlemlenmiştir.

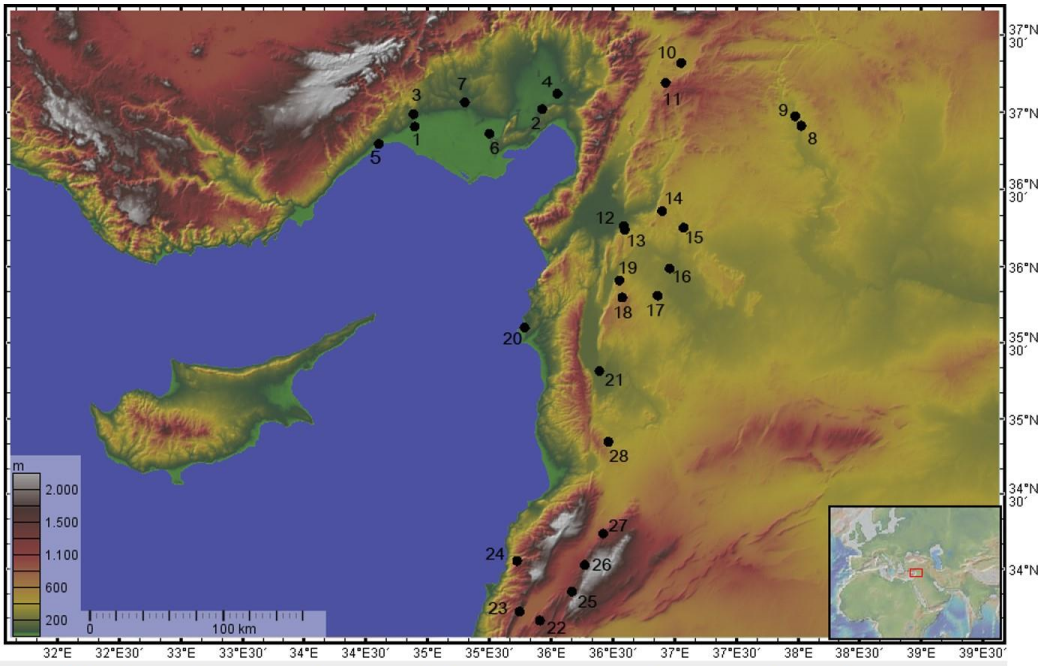

1.Gözlükule **2.**Hamdilli **3.**Tahtanınbaşı **4.**Tatarlı **5.**Yumuktepe **6.**Çotlu **7.**Velican **8.**Akarçay **9.**Mezraa Teleilat **10.**Domuztepe **11.**Sakçagözü **12.**Tell-el Cüdeyde **13.**Dhabab **14.**Kadrioh **15.**Bahouerte **16.**Berne **17.**Qminas **18.**Aray 2 **19.**Tell el-kerkh **20.**Ras Shamra **21.**Qual'al el Mudiq **22.**Neba Four **23.**Tell ed Jisr **24.**Byblos **25.**Ain Nfaik **26.**Ard Tlaili **27.**Labweh **28.**Nebi Mend

Harita S. 2: Kilikya ve Levant'ta impresso çanak çömlek görülen yerleşmeler (Harita, GeoMapApp'ten alınarak düzenlenmiştir (29.05.2019).

Ayrıca bununla beraber, sadece Yukarı Ova'da araştırma yapılan ve tarafımızca Neolitik Döneme ait olduğunu düşündüğümüz Tilan, Devletsiz, Şamsin, Tatarlı ve Hamdilli'de, yoğun olarak kırmızı astarlı mal grubu karşımıza çıkmaktadır (Bkz. Yerleşimler). Kırmızı astarlı malların, Yakındoğu'nun Neolitik paket içerisinde görülmesiyle beraber; Orta Anadolu, Batı Anadolu, Batı İran, Kuzey Mezopotamya, Kuzey Suriye ve Kilikya'ya kadar olan geniş bir alanda bilinmektedir (Özdoğan – Özdoğan, 1993). Hatta genel olarak Kuzeybatı İran'dan, Balkanlar'a Macaristan Ovası'na kadar bir yayılım gösterdiği bildirilmiştir (Çilingiroğlu, 2009: 212). Fakat söz konusu bu bölgeler arasında hangisinin öncü olduğu henüz bilinmemektedir (Özdoğan ve Özdoğan, 1993: 100).

Kilikya'ya yani Yumuktepe konteksine baktığımızda, Orta Neolitik Dönem'de kırmızı astarlıların görüldüğü bilinir (Balossi – Restelli, 2006). MÖ 6200 ile 6000 arasına tarihlenen bu tabakada, kırmızı astarlı mallar " Pinkish Gritty Ware" altında değerlendirmiş ve "reddish wash", "red burnished slip" alt gruplarına ayrılmıştır

(a.g.e., 21). “Red burnished” olarak adlandırılan, çok iyi açkılamaya sahip olan grubun hepsi çanaklarda, “reddish wash” olarak adlandırılan grup ise çömlek boyunlarında, çanaklarda ve az da olsa tabaklarda görülmektedir (a.g.e., 27).

Yakın coğrafya olarak özellikle Amuk’ta, kırmızı astarlı mallar, Amuk B’nin başlangıcından itibaren “coarse red slipped ware” olarak bilinen mal grubundan bilinmektedir (Braidwood – Braidwood, 1960: 70 – 73, fig. 41). Aslında, Amuk’ta kırmızı boya kullanımı, Amuk A’nın başlangıcından itibaren bilinen, “washed impressed ware” olarak adlandırılmış malların, ağız kenarlarının iç ve dışı kısmının kırmızı boya ile kaplanması ile oluşan mal grubu üzeriden tanımlanmıştır (a.g.e., 52 – 55). Amuk’ta bu mal grubu yoğunlukla çanaklarda görülmekle beraber, boyalı olan ağız kenarının hemen altında, tırnak, rocker ve nokta sıralarından oluşan impresso bezeme bulunmaktadır (a.g.e., fig. 29). Söz konusu bu mal grubu, hem Amuk A ve hem de B boyunca görülmektedir (Balossi 2004: 111). Bununla beraber, Amuk B’de kazı – çizi bezeme ile beraber gelen red slipped olarak adlandırılan, Yumuktepe’nin Orta Neolitik dönemdeki red burnished slip olarak adlandırılan mal grubu ile bire bir yakın özellikler göstermektedir (Balossi, 2004: 111). Rouj Ovası’nda da Amuk ile benzer olarak, Tell el Kerkh 2’nin, 2. tabakasının son evrelerinde (Rouj 2C) kazı çizi ile beraber kırmızı astarlılar görülmektedir (a.g.e., 112; Miyake, 2003: 128). Red washed impressed ware ise Tell el Kerkh’te bulunmamasına karşılık, Rouj Ovası’nın doğusunda Ominas yerleşiminden bilinmektedir (a.g.e., 117).

Daha doğuda ise, Orta Fırat’ta Akarçay Tepe ve Mezraa Telielat’ta kırmızı malların varlığı bilinmektedir (Özdoğan, 2011c, Özbaşaran – Duru, 2011). Akarçay Tepe’de, “black series” olarak adlandırılan, en erken çanak çömleğin görüldüğü, MÖ 7. bin yılın başlarına tarihlenen 3. tabakada, kırmızı malların olduğu bildirilmiştir (Arimura vd., 2000: 239). Bununla beraber aynı tabakada bulunan bazı kazı – çizi bezemeli çömleklerin ağız kenarlarında kırmızı boyamanın olduğu (red washed ware) rapor edilmiştir (a.g.e.). Akarçay II. tabakada ise bu geleneğin devam ettiği ve boyunlu çömlekler üzerinde görüldüğü bildirilmiştir (a.g.e.).

Mezraa Telielat’ta ise, ilk olarak, IIC - IIB geçiş tabakasında bir avuç kadar kırmızı astarlıların görülmektedir (Özdoğan, 2013: 384). Esas olarak Mezraa IIB 1 evresinde kırmızı astarlı malların, impresso ve proto halaf boyalı çanak çömleği ile beraber

yoğun olarak görüldüğü bildirilmiştir (Karul vd., 2002). Mezraa'da impresso bulunan bazı kapların ağız kenarında kırmızı astar bulunmakla beraber, aynı tabakalarda kazı – çizi bezemeli DFBW kapların ağız kenarında da kırmızı boya gözlemlenmiştir (Özdoğan 2013: 384). Daha doğuda Yukarı Dicle Havzası'nda ise, Çayönü'nün 1. tabakasının 2. evresinde kırmızı astarlı malların ortaya çıktığı bilinmekle beraber, aynı kontekste çizi ve nokta impressonun bulunduğu bildirilmiştir (Özdoğan ve Özdoğan, 1993: 100).

Til Huzur – Yayvantepe'de yapılan kazılar sonucunda da, Son Neolitik Dönemde DFBW mallarının yanında, ağız kenarı kırmızı boya ile kaplanmış bir mal grubunun varlığı bilinmektedir (Caneva, 2011: 176 - 177).

Salat Cami Yanı'nda yapılan çalışmalarda, yerleşimin, Son Neolitik Dönem'e tarihlenen 3. tabakasında red washed ware olarak adlandırılan kırmızı malların ortaya çıktığı belirtilmiştir (Miyake, 2011: 132 – 133).

Sumaki Höyük'te ise, 1. abakada, red slipped/washed olarak adlandırılan, ince kenar kalınlığına sahip bir mal grubunun bulunduğu bildirilmiştir (Erim – Özdoğan, 2011: 29).

Hakemi Use'nin, Son Neolitik tabakasında standart ware olarak adlandırılan ana mal grubu içerisinde, kırmızı astarlıların yoğun varlığı rapor edilmiştir (Tekin, 2011: 153 – 154).

Orta Anadolu'ya baktığımızda; özellikle Çatalhöyük kazılarından ve Suberde'den anlaşılacağı üzere "erken gelenek" olarak adlandırılan grup, Kuzey Suriye ve Kilikya'da bilinen en erken çanak çömlek ile benzer niteliktedir ve MÖ 7. bin yılın başlarından itibaren söz konusu bu yerleşmelerde, bu geleneğe özgü çanak çömlek kullanımının başladığı bilinmektedir (Özdöl, 2007).

Bölgede yapılan yeni çalışma sonuçlarına göre, özellikle Konya Ovası'nda Boncuklu Höyük'te yapılan çalışmalarda, Akeramik Neolitik Dönem tabakasında az sayıda çanak çömleğin var olması da ayrı bir önem taşımaktadır (Fletcher vd., 2017).

Konumuz ile ilişkili olarak, Orta Anadolu'da söz konusu bu erken geleneğe ait koyu yüzlü çanak çömlekten sonra, özellikle Konya Bölümü'nde, MÖ 7.binin ikinci yarısından sonra, Çatalhöyük Doğu'nun, ortalama MÖ 6300'lere tarihlenen (Cessford,

2005) V. tabakasında, kırmızı astarlı çanak çömlek ilk olarak görülmeye başlandığı bilinmektedir (Çilingiroğlu, 2009: 205). Orta Anadolu Bölgesi'nin doğusunda, Volkanik Kapadokya'da ise özellikle Tepecik – Çiftlik, Köşk Höyük ve Musular'da yapılan kazılar ile birlikte, söz konusu bu bölgede yoğun bir kırmızı astar kullanımı görülmektedir (a.g.e.). Özellikle Tepecik'te MÖ 6600'den sonra[41], V. tabakanın üst evrelerinde kırmızı astarın ortaya çıktığı ve sonraki dönemlerde en yaygın grup halini aldığı bildirilmiştir (Bıçakçı vd., 2012: 97; Godon, 2005: 5). Bolkar Dağları'nın hemen kuzeyinde yer alan Köşk Höyük'te de kırmızı astarlı mal grubunun yoğunluğu da önem taşımaktadır (Öztan 2012; 2002). Kırmızı astar yoğunluğu ile ilgili benzer veriler, Musular kazısında da bulunmuştur ve Son Neolitik Dönemin erken evrelerinden itibaren ortaya çıkan kırmızı astarlı mallar, toplam çanak – çömlek içerisinde ortalama %60 gibi bir orana sahip olduğu bildirilmiştir (Özbaşaran vd., 2012: 168).

Bu verilerden yola çıkarak, kırmızı astar ile ilgili olarak, Orta Anadolu için MÖ 7. bin yılın ikinci yarısından itibaren kırmızı astar geleneğinin başladığı ve sonrasındaki evrelerde, özellikle Son Neolitik dönemde dominant bir grup haline dönüştüğü söylenebilir.

Komşu bölgelerde ele aldığımız günümüz sonuçlarına göre, kırmızı malların MÖ 7. bin yılın başında Amuk'ta ve Orta Fırat'ta Akarçay Tepe'de ilk olarak görülmüş olduğu sonucu çıkmaktadır. Sonrasında, Güneydoğu Anadolu, Kuzey Suriye ve Orta Anadolu'da bu mal grubunun, tüm bu coğrafya genelinde belirli yaygın gruplardan biri halini aldığı söylenebilir. Söz konusu bu zaman aralığında, Kilikya'da, Yukarı Ova'da görülen bu malların hangi zamanda ortaya çıktığını yüzey malzemesi üzerinden söyleyebilmek mümkün değildir.

Teknolojik olarak değerlendirildiğinde, kilin içinde doğal olarak var olan ya da sonrasında eklenen demir oksitin, belirli bir fırınlama ile hem siyaha yakın koyu renklerin hem de kırmızı tonların elde edilmesinde ana faktör olduğu belirtilmiştir (Le Miere vd., 2017: 32).

[41] Tepecik – Çiflik yayınlanmamış yeni C14 sonuçlarına göre bu tarih verilmiştir, Yasin Gökhan Çakan ile yapılan özel görüşme.

Amuk A'nın başlangıcından itibaren kırmızı boya astarın görülmesi ve sonrasında da devam ediyor oluşu, bu mal grubunun çekirdek bölgesinin Amuk olabileceği sorusunu akla getirmektedir. Kilikya'da, Yukarı Ova'da bu grubun tarafımızca Neolitik olarak değerlendirilen höyüklerde, yoğun olarak gözlemlenmiş olması ayrı bir önem taşımaktadır. Yukarı Ova'nın Amuk Ovası'na yakın konumu nedeniyle, iki bölge arasındaki iletişimin ne zaman başlamış olduğu da, bölgenin kültürel konumu açısından önem taşımaktadır. İmpresso açısından bakıldığında, Aşağı Ova'da DFBW öncülerinde görülürken, Yukarı Ova'da kırmızı mal üzerinde görülmesi, her iki ova arasında kültürel bir farklılığın olup olmadığını sorusunu düşündürmektedir. Coğrafi olarak, Yukarı Ova'nın, alüvyal dolum süreci Aşağı Ova'ya göre daha erken başlamış olabilir. Ayrıca Yukarı Ova'da, Osmaniye'nin Hasanbeyli İlçesinin Almanpınarı Köyü'nde yoğun demir oksit içeren büyük bir kil yatağının valığı bilinmektedir (Kılınç – Miradalı vd., 2006). Her iki ovalık alan kapsamında değerlendirmeye alınan malzeme, özellikle Yukarı Ova'da kırmızı malların yoğun olarak bulunuyor olması ve bu farklılığın impresso çanak çömlek üzerinde de görülmesi belirgin bir farklılık olarak, çanak çömlek değerlendirmesinde karşımıza çıkmıştır. İki ovayı birbirinden ayıran Misis Dağları, Kilikya'nın Çanak Çömlekli Neolitik Döneminde de iki ova arasında kültürel bir bariyer olup olmadığı gibi bir soruyu daha bu sonuçtan doğmuştur. Bunu kapsamlı olarak anlayabilmek için, söz konusu bu yerleşimlerde kazılar yapıldıktan sonra, gerçek ya da esas bir değerlendirme yapmak mümkün olacaktır.

Çanak – çömlek açısından Yukarı Ova'da farklı bir mal grubu daha bulunmaktadır[42]. Ceyhan ilçe merkezinin doğusunda, Misis dağlarının kuzey eteğinde konumlanmış olan Hamdilli'de, "beyaz/krem astar üzeri kırmızı boyalılar" olarak adlandırdığımız, bölge genelinde hiç varlığını görmediğimiz boyalı bir mal grubu karşımıza çıkmıştır (Bkz. Hamdilli). "S" profilli küçük çömlekler ve küçük çanaklar üzerinde karşımıza çıkan bu mal grubu için, mineral katkılı, tüm kap formunun beyaz renkli bir astara sahip olduğu ve genellikle ağız kenarının hem iç hem de dış kısmının kırmızı boyalı olduğu tanımı yapılabilir. Orta düzeyde bir açkıya sahip oldukları söylenebilir. Fakat parçaların çoğunun, yüzeyde bulunmalarından ötürü, açkılarında bir tahribatta söz konusudur. Bazı parçalarda beyaz boya çok belirginken bazı parçalarda devetüyümsü krem renkler bulunmaktadır. Bir kısım başka parçalarda ise kısa

[42] Bu mal grubu sadece bir yerleşimde bulunmasında dolayı, çanak çömlek fişlerinde ayrı bir sekme olarak eklenmemiştir.

boyunun hemen altında gövdeye doğru uzanan kırmızı çizgi sıraları bulunmaktadır. Genel olarak tanımlandığında, diğer bölgelerde red washed olarak adlandırılan ağız kenarlarının iç ve dış kısmının kırmızı boya bandı ile kaplı örneklere birebir benzer niteliktedir. Ayrıca yine beyaz/krem gövde üzerinde kırmızı boya çizgilerinin oluşu karşılaştırma için önemli bir parametre olmuştur.

Kilikya'da Yumuktepe konteksinden bilinmeyen bu grup, daha doğuda, özellikle Güneydoğu Anadolu'da ve Kuzey Mezopotamya'da Proto Hassuna olarak adlandırılan ilk boyama kültürünün başlangıcı olan, boyalı çanak çömlek malzeme ile yakın ilişkide olduğu anlaşılmıştır. Proto Hassuna, Kuzey Mezopotamya'nın, Neolitik Dönem'inin ilk çanak çömlekli evresi için kullanılan bir terimdir (Nishiaki – Le Miere, 2017). Bunun öncesinde Pre Proto Hassuna terimi ise, yukarıda açıklamaya çalıştığımız, MÖ 7. bin yılın ilk çeyreğine ait en erken çanak çömlek için tanımlanmıştır (a.g.e.). Kültürün, Doğu Toroslardaki PPNB kültüründen doğmuş olabileceği belirtilmiştir (Nishiaki ve Le Miere, 2017: 50; Nishiaki ve Le Miere, 2005). Sonrasında, ilk önce Umm Dabaghiyah ve Sotto'dan tanımlanan bu kültürü ile çağdaş veriler Kuzey Suriye ve Güneydoğu Anadolu'da ortaya çıkmasıyla Proto Hassuna terimi kullanılmaya başlanılmış ve kabul görmüştür (Özdoğan, 2009). Kuzey Mezopotamya'da Pre Proto Hassuna'dan Proto Hassuna ya geçiş tarih aralığı olarak MÖ 6600 – 6500 yılları verilmiştir ve genel olarak MÖ 7. bin yılın ikinci yarısı başlangıcında bu evrenin başladığı bildirilmiştir (Nishiaki ve Le Miere, 2017: 45).

Hamdilli'de bulunan boyalı parçalar Tel Seker al – Aheimar'ın Proto Hassuna Dönemi'ne ait boyalı çanaklarla benzerlik göstemektedir (a.g.e., fig. 5.9). Aynı şekilde Yukarı Dicle'de Salat Camii Yanı'nda, Proto Hassuna olarak değerlendirilen 3. tabakada bulunmuş örneklerde de birebir benzerlik göstermektedirler (Miyake 2010, fig.5; Miyake, 2011, fig.20).

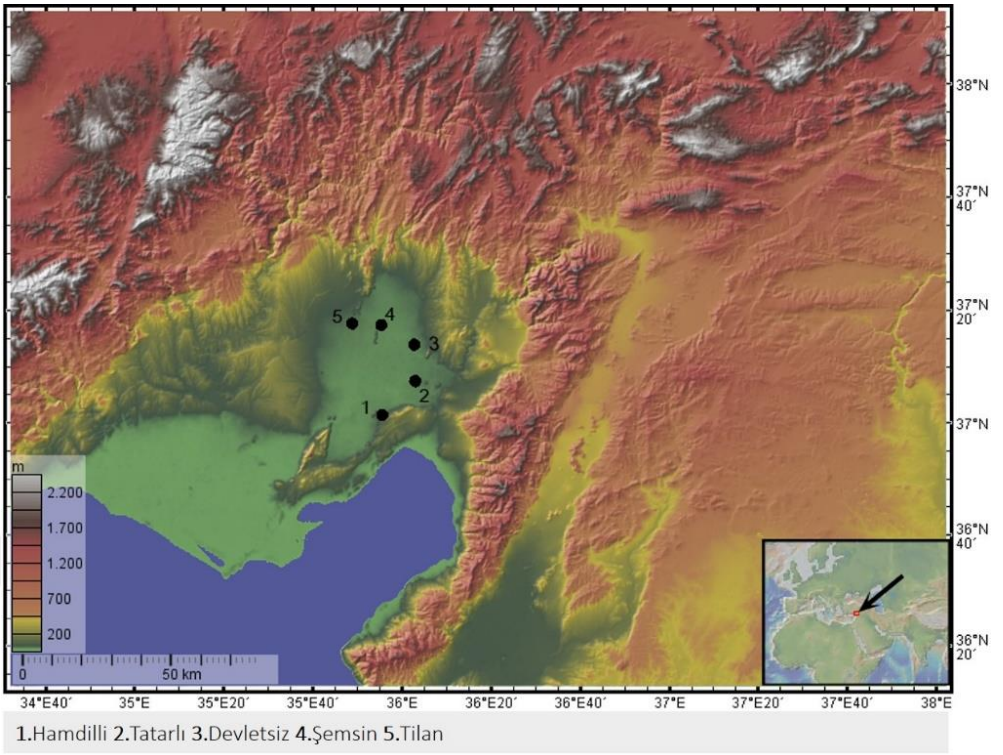

Harita S. 3: Kilikya'da kırmızı astarlı çanak çömlek görülen yerleşmeler (Harita, GeoMapApp'ten alınarak düzenlenmiştir (30.05.2019).

En erken çanak çömleğin Kilikya'da bulunması, Proto Hassuna boyalılarında Hamdilli'de bulunuyor oluşu birbirinden bağımsız değerlendirilemeyecek bir durumdur. Ayrıca özellikle Hamdilli'de bu boyalı mallarla beraber, kırmızı astarlı mal grubunun da yoğun olarak bulunması da doğudaki aynı dönem kazısı yapılmış yerleşimlere baktığımızda da boyalı mallarla ile beraber kırmızı astarlı mal grubunun yoğun olarak geldiği gerçeği ile örtüşmektedir. Salat Cami yanında Proto Hassuna tabakalarında (Miyake, 2011), Mezraa Telielat'ın IIB tabakasında (Gürdil, 2006: 67; Özdoğan, 2011c: 215), Akarçay Tepe'nin en erken çanak çömleğin geldiği 3. tabakasından itibarenden kırmızı astarlılar ile birlikte boyalılarında varlığı bilinmektedir (Arimura vd., 2000: 346 – 347). Bu özellikleri ile Hamdilli ölçeğinde ve tüm Yukarı Ova'da kırmızı astarlı mal grubunun yoğun olarak gözlemlenmiş olması nedeniyle de; Çukurova'nın bu kısmının yani Yukarı Ova'nın, MÖ 7.bin yılın ilk yarısında, Güneydoğu Anadolu ve Kuzey Mezopotamya'da bulunan Hassuna Kültür ögelerinin bulunduğunu söyleyebiliriz. Bununla beraber, tez kapsamında Hamdilli'den alınan obsidiyen analiz örneklerinde, tüm bölge kapsamında en fazla ve çeşit olarak

Doğu obsidiyenin varlığı da bu yerleşimde tespit edilmiştir (Bkz. Değerlendirme, Yontmataş).

Yukarıda söz edildiği gibi, impresso çanak çömleğin ise MÖ 7.bin yıl ortalarında itibaren, Doğu Akdeniz Bölgesinden daha doğuya Fırat ve doğusuna kadar yayılım göstermesi de iki bölge arasındaki ilişki dinamiğini göstermesi açısından son derece önem göstermektedir.

Yontmataş

Hammadde

Bu tez kapsamında çakmaktaşı ve obsidiyen olmak üzere iki ana hammadde değerlendirmeye alınmıştır. Yerleşimlerde yoğun olarak bu iki ana hammadde gözlemlenmiştir. Bunların da dışında çört, radyolarit, kuvarst tan yapılmış örnekler az sayıda da olsa bulunmuştur. Farklı hammadde kaynakları gözlemlenen yerleşimlerin raporlarında bu çesitllik bahsedilmiştir fakat bunun herhangi bir istatistiği, yüzey malzeme olması nedeniyle yapılmamıştır. Çakmaktaşı ve obsidiyen dışında diğer taş hammaddelerin en çok görüldüğü yerleşim Tatarlı Höyük'tür.

Çakmaktaşı

Çakmaktaşında hammadde çeşitliliği çok fazladır. Bu nedenle formlarda alt kısımda yer alan not bölümlerinde, eğer yerleşimde bu çeşitlilik belirgin ise gözlemlenen çakmaktaşı renkleri açıklanma çalışılmıştır. Çakmaktaşı çeşitliliğin en yoğun görüldüğü yer de gözlemlerimize göre Tatarlı Höyük'tür.

Yöntemde belirtildiği gibi, bölgede çakmaktaşı hammadde yataklarının varlığını anlayabilmek için, farklı dönemlerde hazırlanmış 25.000'lik haritalardan, çakmak ile ilişkili mevkii isimlerini bulmak koşuluyla, çakmak mevkiileri listesi hazırlanmıştır (Bkz. Katalog). Bu mevkiilerin bir kısmı ziyaret edilerek, alanda çakmaktaşı varlığı olup olmadığı belirlenmiştir (Bkz. Yerleşmeler/Orta Toroslar). Bu listede özellikle daha batıda Mersin – Karaman sınırında yer alan yerlerin hiçbiri ziyaret edilmemiş, sadece listeye eklenmiştir. Haritalar dışında araştırma gezilerimiz esnasında hammadde gözlemlenen alanlarda bulunmuştur (Bkz. Yerleşmeler /Satçı Mevkii). Bunun dışında

yerleşmelerin doğal çevresinde var ise ikincil dolgu olarak nitelendirilen alanlarda, yerleşim raporlarında belirtilmiştir. Bazı ziyaret edilen çakmaktaşı yataklarında, örneğin Adana, Karaisalı, Barak Dağı'nda bulunan Kurukuyu mevkii ve Yumurtalık'ta bulunan Çakmaktepe gibi alanlarda doğal hammadde gözlemlenmesine karşılık, tarihöncesi dönemlere ait bir veri ile karşılaşılmamıştır. Özellikle bazı yerleşmelerde, bulunan çakmaktaşlarının, ziyaret ettiğimiz yataklarda var olan çakmaktaşına benzer nitelikteyse, bunlar formlarda belirtilmeye çalışılmıştır. Fakat bu nitelikte sadece iki yerleşim yeri tespit edilebilmiştir. Tarsus'un hemen kuzeyinde, Berdan Vadisi içerisinde, günümüzde Berdan Barajı'nın suları altında kalmış olan Tahtanınbaşı yerleşiminde, yerleşimin kuzeyinde yer alan Çakmak mevkiinden (Bkz. Yerleşimler/ Çakmak) yoğun hammadde geldiği anlaşılmıştır. Diğer bir yerleşim ise, o da Seyhan Baraj Gölü'nün suları altında kalan, Adana'nın hemen kuzeyinde yer alan Velican Höyük'tür. Burada da, Karaisalı'nın kuzeyinde yer alan Çakmaktepe mevkiinde (Bkz. Yerleşimler / Çakmaktepe) gözlemlediğimiz hammaddenin benzerleri bulunmuştur.

Çakmaktaşı yatakları ile ilgili sonuç olarak şunu belirtmek gerekir ki, bölgede denizel kalker dolgusal alanlar çok fazladır ve doğal olarak çakmaktaşının burlalarda bulunması olağandır. Fakat bölgenin yoğun jeomorfolojik hareketliliğinden ötürü, Güneydoğu Anadolu'da bilinenin aksine, çok geniş alanlarda hammadde bulunabilmesi söz konusu değildir. Bu hareketlilik söz konusu yatakların, flüvyal ve aluvyal dolgularla kaplanmış olabileceğini akla getirmektedir.

Esas çakmaktaşı yatakların dışında, yukarıda söz edilen hareketliliğe de işaret eden, ikincil kaynaklar olarak adlandırılan alanlarda bulunmaktadır. İkincil kaynak, daha uzak yerlerden özellikle akarsular ile depolanmış alanlardır ve buralarda bulunan hammadde aşınmış çakıl görünümüne sahiptirler. (Baykara, 2015: 187 – 188). Bu nitelikte alanlar Kilikya'da çok sayıda bulunmaktadır. Batıda, Mersin ile Tarsus arasında kalan Deliçay'ın yaratmış olduğu dolgu içerisinde çok çeşitli çakmaktaşı hammadde gözlemlenmiştir. Bu alanda Gudubez Höyük, Sırbağı ve Sakızöreni gibi yerleşimler tespit edilmiştir. Özellikle Sakızöreni'nde çok yoğun ve çeşitli çakmaktaşı hammadde gözlemlenmiştir (Bkz. Yerleşimler /Sakızöreni). Adana'nın kuzeyinde yer alan, Seyhan Baraj Gölü'nün güney kıyısı boyunca uzanan, Seyhan Nehri'nin, Üst Miyosen Dönem'e ait konglamera dolgusu da diğer bir ikincil kaynak olarak karşımıza çıkmaktadır. Söz konusu alanda Velican Höyük yerleşimini bulunuyor oluşu ve bu kıyı

çizgisi boyunca yapmış olduğum incelemede, çakmaktaşı, çört, radyolarit, jips, kuvarst gibi çok çeşitli hammadde, küçük çakıl yumrular halinde tarafımca gözlemlenmiştir. İkincil kaynağa diğer bir örnek, Misis Höyük'ün karşı yakasında Havraniye'den, Misis Dağları içerisinde yer alan Kızıldere Köyü'ne kadar uzanan, olasılıkla Ceyhan Nehri'ni eski yatak alanı boyunca devam eden alanda karşımıza çıkmıştır. Yukarı Ova'da, özellikle Ceyhan'ın oluşturduğu ikincil alanlar, Amanos Dağları'nın batı etekleri eşiğinde, Osmaniye – Cevdetiye ve Hemite civarında; Savrun ve Sumbas'ın oluşturduğu bir dolgu ise Anavarza Kayalığı'nın doğusunda gözlemlenmiştir. Özellikle Tatarlı'da ki çakmaktaşı çeşitliliğinin, olasılıkla bu ikincil kaynaklardan oluşmuş olabileceğini düşünmekteyim.

Obsidiyen

Konumuz ile bölgeler arası iletişimi göstermesi açısından en önemli anahtar malzeme obsidiyen olmuştur. Ele alınan sorunda da vurgulandığı gibi Orta Anadolu - Yakındoğu ilişkisini anlayabilmemiz açısından, çok önemli bir rol üstlenmektedir. Araştırma alanımız içerisinde hem dağlık alanda hem de ovalık alanda çok sayıda yerleşim yerinde obsidiyen ile karşılaşılmıştır (bkz. S.Harita 4). Kendi ziyaretlerimiz dışında, bölgede yapılan yüzey araştırmalarında rapor edilen obsidiyen görülen yerleşimler de dâhil edilerek, bölgede obsidiyen görülen alanların listesi yapılmıştır (Bkz. Katalog).

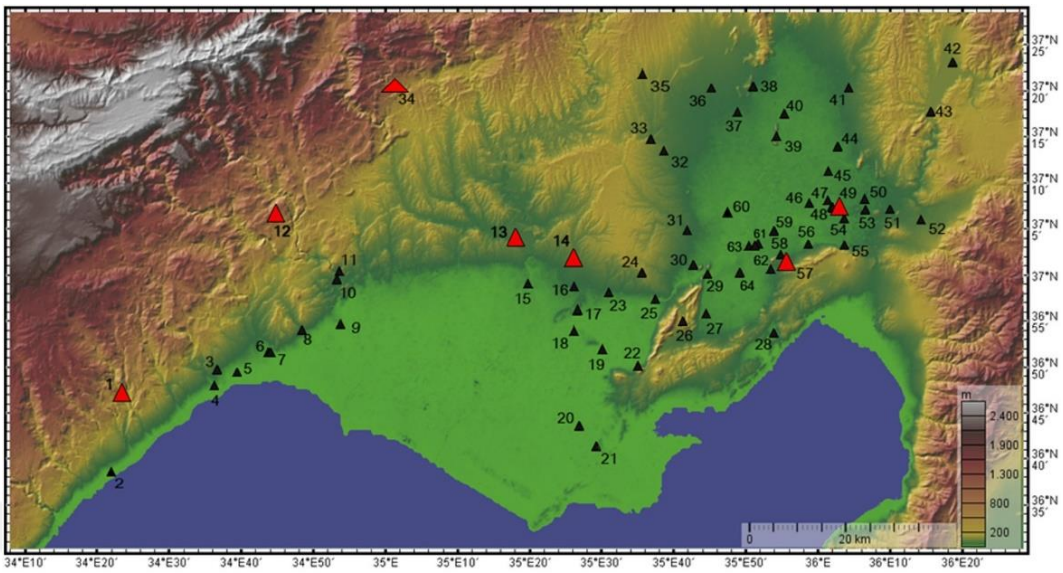

1.Eşşek Deresi Mağara I **2.**Tömük **3.**Çavuşlu **4.**Yumuktepe **5.**Tırmıl **6.**Sırbağ **7.**Budubes **8.**Nacarlı **9.**Gözlükule **10.**Tahtanınbaşı **11.**Kızılininbaşı **12.**Tarsus-Çakmak **13.**Velican **14.**Buruk **15.**Tepebağ **16.**İncirlik **17.**Camili Höyük ve Camili Mağaraları **18.**Karaoğlan **19.**Çotlu **20.**Domuz I **21.**Domuztepe **22.**Çiriştepe **23.**Kürkçüler **24.**Satçı **25.**Misis **26.**Soğukpınar **27.**İsalı **28.**Boyalı **29.**Sirkeli **30.**Salyan **31.**Yeşil **32.**İmamoğlu **33.**Oluğunönü **34.**Çakmaktepe **35.**Tepecikören **36.**Tırmıl **37.**Tilan **38.**Alapınar **39.**Anavarza **40.**Devletsiz **41.**Anberin Arkı **42.**Otmanlı **43.**Domuztepe-Aslantaş **44.**Şemsin **45.**Akfatma **46.**Ökkeş **47.**Bakırlı Çiftliği **48.**Keçebey **49.**Tatarlı **50.**Kırmıt **51.**Kamışlı **52.**Yapılıpınar **53.**Terkovan **54.**Berende Tepesi **55.**Sultantepe **56.**Bozhöyük **57.**Hamdilli **58.**Ortataş Tepe **59.**Tepesidelik **60.**Çukurova Harası **61.**Mercin **62.**Mercin-Bozhöyük **63.**Çatalhöyük 6**4.**Hacılar

Harita S. 4: Kilikya'da obsidiyen bulunan yerleşmeler

(Harita, GeoMapApp'ten alınarak düzenlenmiştir (30.05.2019).

Tez kapsamında ele alınan yerleşim yerlerinin yontmataş fişlerinde, o yerleşim ile ilgili obsidiyenin sayısal yoğunluğu belirtilmiştir. Tüm bölgede, yaklaşık 70 yerleşim alanında, obsidiyen varlığı bilinmektedir. Bunlar içerisinde çok yoğun obsidiyen bulunan yerleşimler bulunmaktadır. Batıda Yumuktepe ve Gözlükule ile beraber, Tarsus'un kuzeyinde Tahtanınbaşı ve Çakmak alanlarında çok sayıda obsidiyen malzeme ile karşılaşılmıştır. Bolkar Dağı'nın güney eteklerinde bu kadar yoğun obsidiyenin bulunuşu konumuz açısından son derece önemlidir. Bu bilgiye ek olarak, Adana Müzesi'nde bulunan, Gözlükule'den çıkmış çok sayıda standart obsidiyen dilgi de örnek gösterilebilir[43].

[43] Adana müzesinde orta ebatlarda 2 kutu olarak, Gözlükule Höyük'ten çıktığı bildirilen obsidiyen malzeme, 2015 yılı Adana Müzesi çalışmalarım esnasında gözlemlenmiştir. Tarsus Müzesi'nde de obsidiyen malzeme açısında önemli olarak bir adet obsidiyen ayna da bulunmaktadır. Bu malzeme satın alma yoluyla alınmış olup, nereden geldiği bilinmemektedir.

Diğer yoğun obsidiyen gözlemlediğimiz bölge Adana şehir merkezinin kuzeyinde yer alan Velican ve Buruk Höyük'tür. Her iki höyükte de çakmaktaşına oranla çok fazla obsidiyen gözlemlenmiş ve bu yoğunluktan ötürü, büyük çoğunluğu da değerlendirme kapsamına alınmamıştır. Bu bölgede en fazla Velican Höyük'te sayısal olarak obsidiyen gözlemlenmiştir.

Yukarı Ova'da, Ceyhan kısmında ise özellikle Tatarlı ve Hamdilli Höyükleri'nde çok sayıda obsidiyenin varlığı gözlemlenmiştir. Bu alanlarda da obsidiyenin hepsi değerlendirmeye alınmamış, seçme malzeme kullanılmıştır. Tatarlı'da hem yüzeyden hem de daha önceki senelerde, üst tabaka açmalarından çıkmış çok yoğun bir obsidiyen malzeme olduğu tarafımca gözlemlenmiş ve sadece Neolitik tipteki malzeme seçilerek değerlendirilmeye alınmıştır.

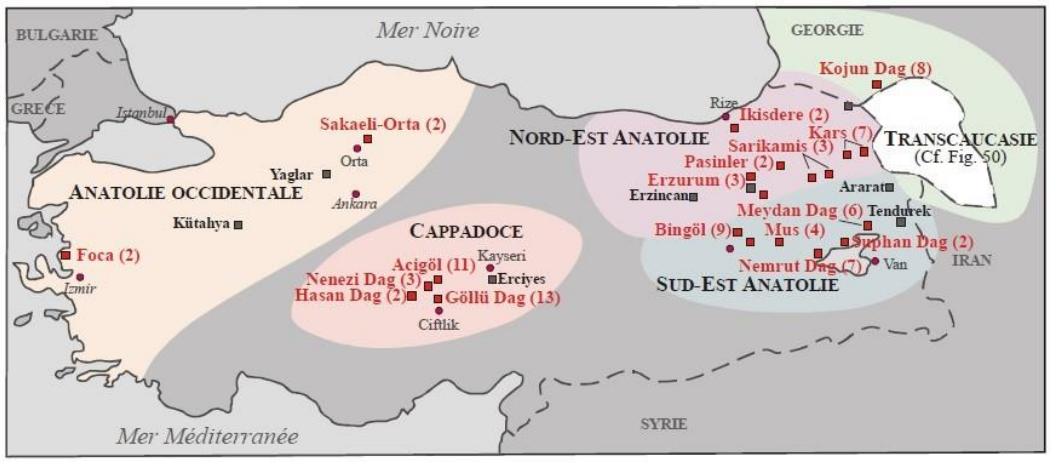

Şekil S. 1: Anadolu ve Kafkaslarda bulunan obsidiyen yatakları

(Delerue 2007: 79, fig.49).

Obsidiyen görülen yerler ve sayısal oranları dışında, konumuz açısından çok önemli olan, bölgede elde ettiğimiz obsidiyenin farklılık gösteren az bir kısmının kaynak analizi gerçekleştirilmiştir[44]. Toplam 46 obsidiyenin analizi yapılmıştır. 46 parçanın belirlenmesinde ilk önemli parametre, PPN dönemine ait olduğunu düşündüğümüz yerleşimler olmuştur. Bunlar içerisinde, Yukarı Ova'da, Tatarlı ve Hamdilli Höyük; Aşağı Ova'da, dağ eşiğinde Velican ve Buruk Höyük; Orta Toroslar'da dağlık kesimde ise Tarsus – Çakmak ve Karaisalı – Çakmaktepe olmuştur (bkz. Şekil S.2). Diğer bir

[44] Kaynak analizi, Universite de Rouen Normandie'dan Damase Mouralis tarafından yapılmıştır.

parametre, analiz edilecek malzemenin belirlenmesinde, konuyla ilgili uzmanlar tarafından, farklı obsidiyen renkleri belirlenerek ön bir seçme yapılmıştır[45]

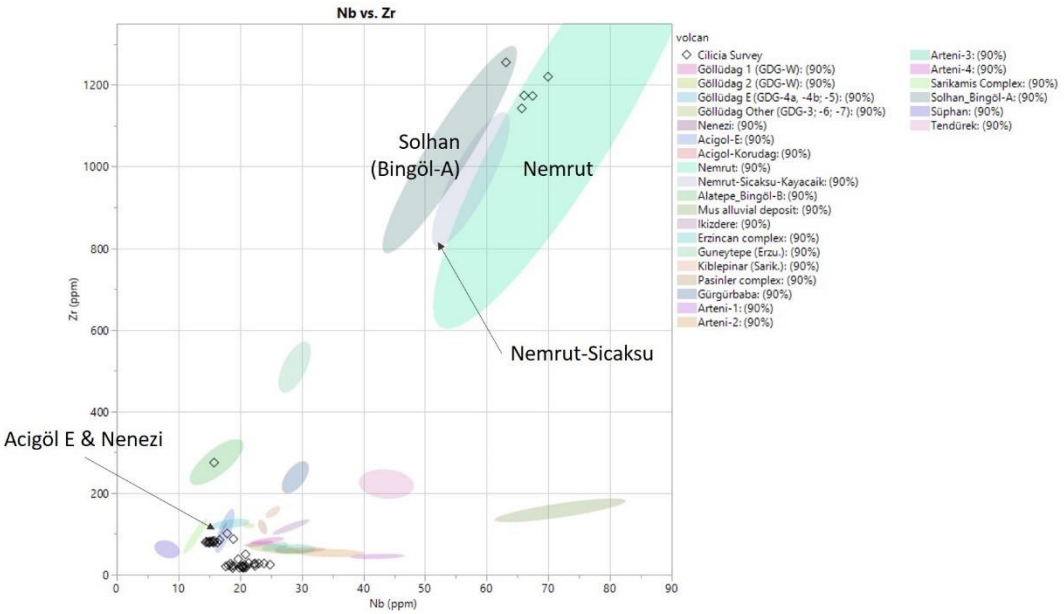

Şekil S. 2: Kilikya obsidiyen analiz sonuçlarını gösteri genel grafik

Analiz sonuçlarına baktığımızda 46 parçanın, 24'ü Göllüdağ East (Kalatepe) kaynaklı olduğu anlaşılmıştır. 13 parçanın Nenezi ve 1 parçanında Acıgöl kaynaklı olduğu tespit edilmiştir. Böylece, Orta Anadolu kaynaklı obsidiyen, toplamda 38 parçada kendini göstermiştir. Analize verilen toplam parça sayısından elde edilen sonuca göre, bölgede %82.5 oranında Orta Anadolu kaynaklı obsidiyenin varlığı tespit edilmiştir (bkz. Şekil S.3).

[45] Bu belirleme işlemi, Doç. Dr. Çiler Algül ve Doç. Dr. Semra Balcı tarafından gerçekleştirilmiştir.

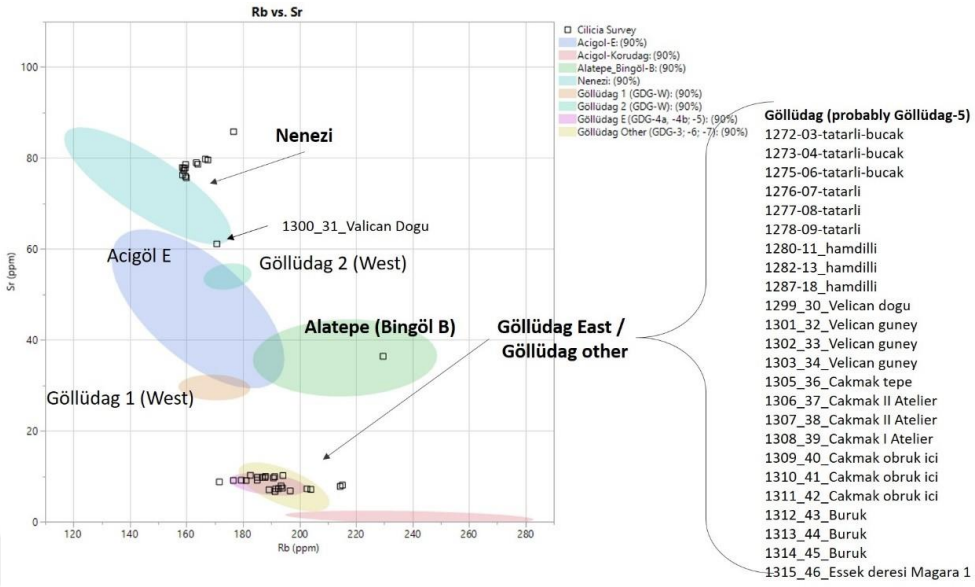

Şekil S. 3: Kilikya'da Orta Anadolu kaynaklı obsidiyen analizini gösterir grafik

Orta Anadolu dışında, özellikle Yukarı Ova'da Doğu obsidiyenin varlığı tespit edilmiştir. Özellikle Hamdilli'de Bingöl A (Solhan), Bingöl B (Alatepe) ve Nemrut (Sıcaksu) kaynaklarından gelen obsidiyenler belirlenmiştir (bkz. Şekil S.4). Tatarlı'da da, Nemrut (Sıcaksu) kaynaklı bir adet obsidiyen baskı dilgi bulunmaktadır. Bunun dışında analizi yapılan malzemede özellikle "zümrüt yeşili" olanların hepsinin Doğu kökenli bir kaynağa ait oldukları anlaşılmıştır. Bunlardan dördü Nemrut, diğer birinin ise Bingöl A olduğu anlaşılmıştır. Tüm tez kapsamında ele aldığımız malzeme içerisinde, Aşağı Ova'da, sadece bir yerleşimde Karaoğlanlı'da; Yukarı Ova'da ise Oluğunönü, Tilan, Devletsiz, Şamsin ve Yapılıpınar höyüklerinde zümrüt yeşili renge sahip obsidiyen baskı dilgi parçalarının varlığını da belirtmek gerekir (Bkz. Katalog/Yontmataş Fişleri).

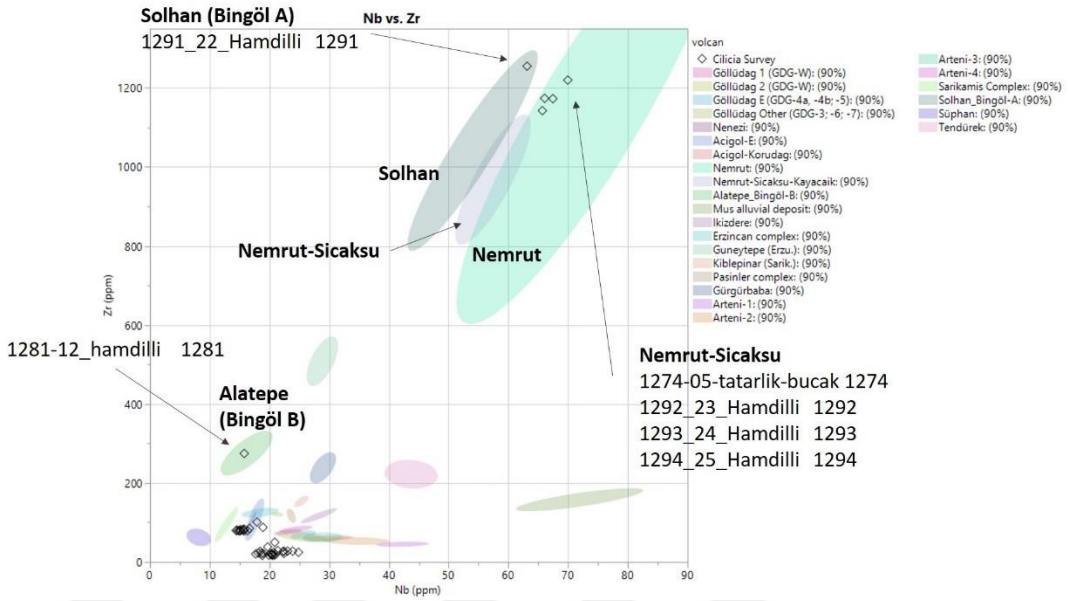

Şekil S. 4: Kilikya'da Doğu Anadolu kaynaklı obsidiyen analizini gösterir grafik

Analizi gerçekleştirilen malzemede, Doğu kaynaklı obsidiyenlere baktığımızda çoğunluğunun baskı dilgi ve dilgi tipinde oldukları ortaya çıkmıştır. Hamdilli'den sadece bir adet Çayönü aletine benzeyen düzeltili dilgi, Nemrut kaynaklı olduğu anlaşılmıştır.

Orta Anadolu kaynaklı analizi yapılan obsidiyen örneklerinin tipolojisine baktığımızda, Hamdilli'de bulunan 2 adet arkası omurgalı (wedged shaped) obsidiyen çekirdek Göllüdağ Doğu (Kaletepe) kaynaklıdır. 3 adet ok ucundan ikisi Göllüdağ, sap kısmı baskı düzeltili bir ok ucu parçası ise Nenezi kaynaklı olduğu anlaşılmıştır. Nenezi kaynaklı oluşu direk Nenezi'den farklı bir yataktan geliyor gibi anlaşılıyor olsa da, Kaletepe'de yapılan kazılarda, Naviform üretimi için işliğe Nenezi'den de taş getirilmiş olduğu anlaşılmıştır (Balkan – Atlı ve Binder, 2007: 219 – 220). Buruk'tan da 1 adet oku ucu parçası Göllüdağ (Doğu) kaynaklı olduğu görülmüştür. Velican ve Buruk höyüklerinden analizi yapılan "Y" dilgiler ve özellikle baskı dilgilerin hepsinin, Göllüdağ (Doğu) kaynaklı oldukları anlaşılmıştır. Velican'a ait bir obsidiyen yonga ise Acıgöl kaynaklı olduğu belirlenmiştir. Bu parça siyah opak renki olup içerisinde beyaz perlit parçaları bulunmaktadır. Buna benzer obsidiyen malzeme, Oluğunönü, Tırmıl ve Tilan höyüklerinde de tarafımca gözlemlenmiştir.

Kaynak analiz sonuçları ile ilgili diğer bir durum, Orta Toroslar'da bulunan örneklerin kaynak tespiti olmuştur. Özellikle, Orta Anadolu ile ilişkili konar - göçer rotaları üzerinde yer alan Tarsus – Çakmak ve Karaisalı – Çakmaktepe'de elde edilen sonuçlar tümüyle Göllüdağ kaynaklı olduklarını göstermiştir. Bu sonuç, bu alanların Göllüdağ ile ilişkisini göstermekle kalmamış, olası rota üzerinde olduklarını da kanıtlamıştır.

Diğer bir sonuç kronolojik süreç ile ilgilidir. Epi – Paleolitik Dönem'e ait olduğunu düşündüğümüz, Erdemli – Eşşek Deresi 1 Mağarası'ndan (Bkz. Yerleşimler / Eşşek Deresi Mağara 1) alınan bir adet obsidiyenin analizi de, Göllüdağ kaynaklı olduğunu göstermiştir. Epi – Paleolitik Dönem'den itibaren Orta Anadolu ve Kilikya ilişkisini görebilmemiz açısından yeni bir bulgudur ve oldukça önemli bir değere sahiptir. Bölge içerisindeki iletişimi göstermesi açısından da ayrı bir önemdedir.

Genel olarak ele aldığımız bölge ile ilgili obsidiyen sonuçlarına baktığımızda, öncelikli olarak bu tez kapsamında yaklaşık 3000 adet obsidiyen incelemesinin yapıldığını belirtmek gerekir. Söz konusu bu rakamdan daha çok obsidiyen yerleşimlerde gözlemlenmiş fakat incelenmemiştir. Bu yoğun obsidiyenin büyük bir kısmı, çanak çömlek içermeyen alanlarda gözlemlenmiştir. Bunun yanında incelemeye alınan höyük yerleşmelerinde bulunan obsidiyenlerin bir kısmının başka dönemlere de ait olma olsalığı da bulunmaktadır. Örneğin Tarsus – Çakmak'ta hiç çanak çömlek bulunamamasına karşılık, eğer burası Orta Anadolu'ya açılan bir rota üzeri ise aynı rotanın daha sonraki dönemlerde de kullanılmış olması gerekir.

1960 yıllardan itibaren, obsidiyenin dağılımı ile ilgili nasıl bir biçimde ve kimler tarafından yapıldığına dair birçok model öne sürülmüştür (Renfrew vd., 1966; Wright, 1974; Bar – Yosef, 2001; Balkan – Atlı, 2003). Genel olarak temel modellemelere baktığımızda; Renfrew, ilk olarak "down the line" olarak adlandırdığı Türkçe'ye model aktarmalı olarak çevirebileceğimiz bir modeli, Yakındoğu genelinde yaptığı çalışmalar ile öne sürmüştür. Bu modelin kısaca tanımı obsidiyenin bir köyde diğer bir köye aktarılmasıdır. O. Bar – Yosef, durumu toplulukların değiş tokuş sisteminde, yerleşik olanlarla, toplayıcılıların karbonhidrat üzerindeki alışverişinden kaynaklandığını bildirmiştir (Bar – Yosef, 2001). N. Balkan-Atlı ise, Kaletepe gözlemleri doğrultusunda,

söz konusu bu ticaretin ya da değiş tokuş sistemini gerçekleştirenlerin "yontucu gezginler" olduğunu belirtmiştir (Balkan – Atlı, 2003).

Modellerin yanında, Yakındoğu genelinde obsidiyen ticaretine kronolojik olarak baktığımızda, obsidiyenin Levant'ta Epi – Paleolitik Dönemde bilinmesine karşılık (Khalaily – Valla, 2013), esas olarak yoğunluğu PPNA'dan başlamış ve 6000 yıl boyunca Kalkolitik Döneme kadar olarak ticareti devam etmiştir (Özdoğan, 2008). Hatta son bir yayına göre, günümüzden 40.000 yıl önce, güney Suriye'deki Yabroud II olarak adlandırılan kaya sığınağının, Erken Üst Paleoltik Dönem tabakasında, 1 adet obsidiyen kazıyıcının Göllüdağ kaynaklı olduğu bildirilmiştir (Frahm – Hauck, 2017). PPNA'da obsidiyen sıklıkla ok ucu yapımında gözlemlenmiş ve bunun bir sembolik anlamı olabileceği belirtilmiştir (Cauvin, 2000). EPPNB ile beraber, özellikle Göllüdağ obsidiyeni, çekirdek bölge olarak tanımlanan Orta Fırat Vadisi'nde Dja'de ve Mureybet gibi yerleşimlerde ilk olarak görülmeye başlamıştır (Balkan Atlı – Binder, 2007: 220; Binder, 2002). MPNNB'de ise obsidiyen, daha uzaklar bölgelerde, örneğin Kıbrıs Adası'nda bulunan Tatlısu (Şevketoğlu, 2017) ve Shillourukambos'a (Brios vd.,1997) ortaya çıkmıştır. Bunun yanında, MPPNB'de Güney Levant Bölgesi'nde de obsidiyende bir artış olduğu bilinmektedir (Garfinkel, 2011). Son zamanlarda, Yakındoğu Neolitiğinde obsidiyen görülen yerleşimlerden çıkan obsidiyen sayısına göre modelleme çalışmaları bulunmaktadır (Ibanez vd., 2016; Ibanez vd., 2015). Yakındoğu genelinde PPNA döneminde Erken PN dönemine arasına tarihlenen 166 yerleşimden elde edilen obsidiyen sayılarına göre dağılım mekanizması tanımlanmıştır (Ibanez vd., 2016: 13 – 15). Çalışmaya göre özellikle Final PPNB'de tüm Yakındoğu genelinde obsidiyen de bir yoğunluk görülmekte ve bu yoğunluk Kıbrıs'ı da kapsamaktadır (a.g.e.).

Tüm bu veriler kapsamında değerlendirildiğinde, uzun zaman boyunca süren obsidiyen aktarım sisteminde, Kilikya Bölgesi'nin nasıl bir konumda yer aldığı önemlidir. Herhangi bir Coğrafi Bilgi Sistemi programı kullanılır ise, Orta Anadolu'dan Kuzey Suriye'ye en yakın rota olarak, kısalığı nedeniyle Kiliya üzerinden bir rota verdiği görülmektedir. Fakat bunun dışında Orta Anadolu ile Kuzey Suriye'yi bağlayan başka bir rota daha bulunmaktadır. Rota, Erciyes Dağı'nın güneyinden başlar Develi, Fraktin, Gezbel Geçidi, Tufanbeyli, Göksun ve son olarakta Maraş'ta son bulur. Maraş bölgesinde yapılan çalışmalarda özellikle Halaf Dönem'inde, Domuztepe'de

çok sayıda obsidiyenin varlığı bilinmektedir (Campell – Healey, 2011b; Healey, 2007). Bununla beraber, Göllüdağ obsidiyeninin Direkli Mağarasında, Epi – Paleolitik Dönem'de varlığı bilinmektedir (Erek, 2012). Aynı bölgede Epi – Paleolitik Dönem malzeme veren Yağlak Mağarası'nda da obsidiyenin varlığı bildirilmiştir (Erek, 2008). Sakçagözü çevresinde yapılan yüzey araştırmasında da PPNB'ye tarihlenen SAK 4/5 olarak adlandırılan açık hava yerleşiminde de obsidiyenin varlığı bilinmektedir (Garrard vd., 1996). Bununla beraber bu bölgede Maraş ve güneyinde Erken Neolitik Dönemin varlığı bir sorundur. Garrard ve ekibinin yaptığı araştırmalarda, sadece 4 alan PPNB olarak değerlendirilmiştir (a.g.e., 62). Fakat bunların ikisi açık hava yerleşimi diğer ikisi ise kaya sığınağı olarak belirtilen çok küçük alanlardır.

Sonuç olarak, Kilikya bölgesinde de Epi – Paleoltik'ten itibaren obsidiyen varlığının bilinmesi, tüm bölge kapsamında oldukça yoğun olarak obsidiyenin gözlemlenmesi ve özellikle büyük höyükler olarak tanımladığımız yerleşim birimlerinde yoğun olarak bulunuyor olması ve bununla birlikte Kıbrıs'ta bulunuyor oluşu nedeniyle, söz konusu ana rotanın Kilikya üzerinden gerçekleşmiş olduğunu belirtmek isterim. Bununla birlikte tez kapsamında ele aldığımız Orta Toroslar bölgesinde bilinen en az iki rota üzerinde obsidiyen var olması bu ihtimali daha da kuvvetlendirmektedir. Ayrıca daha Bolkar Dağları'nn kuzeyinde A. Yener tarafından yapılan araştırmalarda, Ulukışla – Pozantı yolu arasında Çiftehan'a yakın konumda yer alan Mahmudun Sekisi adlı yerleşimde, Neolitik Dönem'e ait yoğun obsidiyen bulunduğu rapor edilmiştir (Yener, 1986). Bununla birlikte, Niğde'nin doğusunda S. Balcı tarafından yapılan araştırmalarda, Çamardı'nın kuzeybatısına kadar Neolitik Dönem obsidiyen aletlerin bulunduğu belirtilmiştir[46]. Bu durum bize Ecemiş fay hattı boyunca, Niğde'nin doğusuna açılan, Kilikya ile ilgili farklı bir rotanın varlığını gösterir niteliktedir. Diğer yandan Bolkar Dağları üzerinden yaz ayları boyunca Ulukışla – Tarsus hattı boyunca kullanılmış bir rota daha bulunmaktadır. Günümüzde Çukurova Yörükleri üzerine yapılan bir doktora tez çalışmasında, Çukurova'da kışlaklayan yörüklerin yaylakları olarak, doğuda Amanoslar ve onun ardı olarak Hassa, Islahiye; kuzeyinde Maraş'ta, Elbistan, Afşin ve Sarız; Kayseri'de Tomarza, Develi, Yahyalı, Erciyes Dağı; Niğde'de Çamardı ve Melendiz Dağlar'ndaki yaylalar olduğu belirtilmiştir (Doğaner, 2013: 103 – 117). Ayrıca Ali Rıza Yalman'nın Bolkar Dağı'nda yaptığı çalışmalardan da Tarsus – Silifke boyunca Ermenek, Karaman ve Ereğli'ye yörüklerin ulaştıklarını bildirir ve

[46] Doç. Dr. Semra Balcı ile yapılan özel görüşme

birçok yaylak ve kışlağı obalara göre tanımlar (Yalman, 1977). Söz konusu bu rota yoğunluğu da Kilikya – Orta Anadolu obsidiyen ilişkisinin yakınlık derecesini gösterir niteliktedir.

Tipoloji

Tez kapsamında yaptığımız araştırmalarımızdan elde ettiğimiz yontmataş aletlerin tipolojik değerlendirmesine baktığımızda, değerlendirmeye alınan malzeme öncelikli olarak kronoloji verebilen anahtar malzemeler üzerinden tanımlanmıştır. Esas olarak değerlendirmeye alınan malzemeyi, PPN olabileceğini düşündüğümüz Tarsus - Çakmak, Velican, Buruk, Hamdilli ve Tatarlı yerleşimlerinde gözlemlenen, tanımlı seçmece malzeme oluşturmuştur. Bu yerleşimlerin dışında, anahtar malzeme olarak belirlenen tipler başka yerleşimlerde de bulunuyor ise; bu durumu, genel bir bölge haritası üzerinden hazırlanmış, tip dağılım haritaları ile gösterilecektir. Bununla birlikte farklı bir bölgeye ait olan bir tip var ise de bunlar değerlendirilmeye çalışılacaktır.

Söz konusu bu anahtar malzeme seçimi, Neolitik Dönem başlangıcından itibaren, özellikle PPNA ve PPNB evrelerinde, çevre bölgelerde yontmataş teknolojiden bilinen farklılıklar üzerinden tanımlanmıştır. Yakındoğu genelinde yontmataş üzerine yapılan çalışmalar, özellikle PPNB'nin başlangıcından itibaren, yontmataşta farklı teknolojilerin varlığını göstermiştir. MÖ 9. bin yılın ilk yarısından itibaren, tüm Yakındoğu genelinde, "Naviform"[47] teknolojisi ile birlikte "baskı dilgi" teknolojisi ortaya çıkar ve ortalama MÖ 8500 ile MÖ 6000 yılları arasında bu baskın iki teknoloji ve ürünleri görülür (Kayacan, 2015). Naviform teknolojide ki hedef, çekirdekten alınan merkezi dilgiden ok ucu üretilmesidir. Kaletepe'de yapılan çalışmalar, her bir çekirdekten en fazla 7 adet merkezi dilgi çıkarılabildiğini gösterir (Balkan Atlı – Binder, 2007: 219). Tüm Yakındoğu'da, bu teknoloji ile elde edilen merkezi dilgiler, Byblos ve Amuk tipteki ok uçlarının yapımında ve diğer yan dilgilerde ise orak bıçağı yapımında kullanılmıştır (Balcı, 2013: 280). Ayrıca Naviform çekirdeklerde dilgi üretiminde yongalama yüzünü düzeltmek amacıyla çıkarılan ve "Y" (Upsilon Blade) Dilgi olarak adlandırılan dilgi türü de (Altınbilek –Algül, 2008: 19) , söz konusu Naviform teknolojiyi gösteren ana tiplerde biri olarak bilinmektedir.

[47] "Sırtı gemi omurgası şeklinde hazırlanmış iki vurma düzlemine sahip çekirdeklerdir. Yakındoğu'da PPNB dönemi için tipiktir" (Kayacan, 2015: 21).

Bununla beraber, yine PPNB'de, yoğun olarak görülen iki yönlü çıkarımlı çekirdeklerin de (bipolar core - nucléus bipolaire), Byblos ve Amuk tipteki uçları elde etmek amacıyla kullanıldığı bilinmektedir (Borrell – Stafanisko, 2016). PPNA dönemi ise yontmataş teknolojisi kronolojik olarak ok ucu tiplerine göre tanımlanır. Kuzey Levant ve Orta Fırat'ta "El Khiam ve Helwan uçları, bu dönemi karakterize eden ok ucu tipleridir (Gopher, 1994: 32 – 33). Daha doğuda ise Nemrik ucu, PPNA dönemi yerleşimlerinde yaygın olarak bulunur (Kozlowski – Aurenche, 2005: 70 – 71). Bu genel kapsamda, bu teknolojinin ana tiplerini sıraladığımızda, Naviform çekirdek, iki yönlü çıkarımlı çekirdek, Byblos ve Amuk uçları, "Y" dilgi, iki yönlü dilgi olarak anahtar tipler ön plana çıkmıştır.

İlk olarak Naviform çekirdeğe bakacak olursak, tüm araştırma kapsamımızda hiç Naviform çekirdek bulunmamıştır. Tatarlı'da iki yönlü arkası omurgalı çekirdekler iki yönlü teknolojiyi göstermesi açısından önemlidir. Sadece bu yerleşimde gözlemlenmişlerdir. İki yönlü dilgiler ise batıdan doğuya, Tarsus – Çakmak, Velican, Buruk, Karaoğlanlı, Çotlu, Hamdilli ve Tatarlı'da görülmüşlerdir. PPNB karakterini gösteren, Tatarlı'da iki yönlü uzun orak dilgiler de dikkate değerdir. Diğer çekirdek türlerine baktığımızda, en yoğun olarak karşımıza çıkan grup arkası omurgalı (wedge shaped) dilgi çekirdekleridir. Bu tür çekirdekler, Tarsus – Çakmak, Tahtanınbaşı, Velican, Buruk, Hamdilli ve Tatarlı'da bulunmuşlarıdır. En yoğun olarak görüldüğü yerler Tahtanınbaşı ve Tatarlı'dır. Buruk ve Hamdilli'de obsidiyenden örnekleri de bulunmaktadır.

İki yönlü teknolojinin ana ürünleri olan Byblos ve Amuk uçları da çalışma kapsamımızda ele alınmıştır. Tanımlı olarak Byblos uçları, sadece Tatarlı Höyük'te bulunmaktadır. Bunun dışında bölge genelinde, tez kapsamında ele alınan alanlarda yoğun olarak Amuk ucu ve parçaları gözlemlenmiştir. Amuk ucu görülen yerler, batıdan doğuya, Sırbağı, Tahtanınbaşı, Velican, Buruk, Camili, Karaoğlanlı, Oluğunönü, Hamdilli, Devletsiz ve Tatarlı'dır. En yoğun Amuk tipi ok uçları Tatarlı Höyük'te gözlemlenmiştir. Özellikle bu yerleşimde çakmaktaşından çok sayıda örneği bulunmaktadır. Bununla birlikte bazı uçların özellikle sap kısımları, yoğun düzelti bulunmaktadır. Bu tip örnekler, Hamdilli ve Tatarlı'da yoğun olarak bulunmuştur. Velican, Buruk, Tahtanınbaşı'nda da örnekleri vardır.

“Y” dilgiler ise, Tarsus – Çakmak, Velican, Buruk ve Tatarlı’da yoğun olarak bulunmuşlarıdır. Özellikle Velican ve Buruk’ta oldukça yoğun gözlemlenmişlerdir. Buradaki örneklerin hepsi obsidiyen hammadde üzerinde gözlemlenmiştir.

Genel tip ayrımından elde edilen sonuca baktığımızda, PPNB olarak önerebileceğimiz yontmataş teknolojisi gözlemlenen yerleşimler; Tarsus – Çakmak, Velican, Buruk, Hamdilli ve Tatarlı’dır. Söz konusu bu yerleşimlerde yoğun olarak baskı dilgiler de bulunmaktadır. Batıda özellikle Adana’nın kuzeyinde konumlanan Velican Güney ve Buruk Güney alanlarında hiç çanak çömlek bulunmayışı da bunu destekler niteliktedir. Yukarı Ova’da ise Tatarlı ve Hamdilli’de çanak çömleğin varlığı bilinmektedir. Yukarıda da bahsedildiği gibi iki yönlü çıkarımlı çekirdek teknolojisin elde edilen özellikle Amuk uc tipi ve baskı teknolojisi MÖ 6. binyılın başına kadar varlığını sürdürmüştür. Ok uçlarında Byblos ve Amuk tüm Neolitik Dönem boyunca gözlemlenmiş ve bir moda halini alarak Anadolu’dan Mısır’a ve Arap Yarımadası’na kadar dağılım göstermiştir (Gopher, 1994:36 – 39). Yakındoğu dışında, Naviform teknoloji ve ürünlerinin Orta Anadolu’da Kalkolitik Dönem’e kadar devam ettiği bilinmektedir (Balcı, 2013: 287).

Bölgeye en yakın konumuyla, Rouj Ovasın’daki, Tell el Kerkh 2 ve Tell Ain el Kerkh’in PPNB dönemine ait tabakalarından elde edilmiş yontmataş malzeme üzerinde yoğun çalışmalar gerçekleştirilmiştir (Arimura, 1999; Arimura, 2003a, 2003b; Arimura, 2007; Arimura, 2011; Arimura, 2019; Tsuneki vd, 2006; Tsuneki, 2012). Ele aldığımız Kilikya malzemesine, kronoloji verebilen en yakın arkeolojik konteks bu yerleşimlerdir. MÖ 8700 – 8300’e tarihlenen, Tell Ain el Kerkh’in EPPNB tabakasında, dominant ok ucu grubu olarak Helwan ucunun alt grubu olan Aswad uçlarının yoğun olarak bu tabakalarda bulunduğu bildirilmiştir (Tsuneki vd., 2006: 55). Rouj 1A evresinde, Aswad uçları yoğunken, Rouj 1C olarak adlandırılan LPPNB evresinde ise Byblos ucu yoğun olarak bulunur (Tsuneki, 2012: 35). Bu evre de azda olsa Ugarit uçlarıda bulunmaktadır. MÖ 7.binyılın başlarına tarihlenen, en erken çanak çömleğin geldiği Rouj 2A evresinde ise Amuk uçları görülmeye başlar (a.g.e.). MÖ 6600’den MÖ 6000’e tarihlenen Rouj 2C evresinde ise tamamiyle Amuk uçlarının dominant hal aldığı görülmüştür (a.g.e., 36). M. Arimura tarafından yapılmış olan Rouj ve Orta Fırat Bölgesi, PPNB yontmataş endüstrisi karşılaştırmasında da söz konusu bu iki bölge de MÖ 7. binin 2 yarısı boyunca Amuk uçlarının dominant tip olduğunu belirtir

(Arimura, 2019: 201). Bu ok ucu tiplerinin uzun dönem görülmesinden ötürü, bu teknolojiye ait olduğunu belirtiğimiz "Y" dilgiler ise Rouj'un tüm evreleri boyunca görülür (Arimura, 2003a; 2003b). Rouj konteksi bize gösteriyor ki, Amuk uçları MÖ 7. bin yıl boyunca görüldüğü anlaşılmış olup, daha çok çanak çömlek ile başladığı ve 7. bin yılın sonunda birden ortadan kaybolduğu görülmektedir (Arimura, 2019: 201; Arimura, 2007:145). Byblos ise azda olsa Rouj 2A evresinde devam etmekle beraber, esas olarak MÖ 8. binin 2. yarısı boyunca Tell Ain el Kerkh'te görülmüştür.

Bu bağlamda özellikle Tatarlı Höyük yontmataş malzemesi, Rouj Bölgesi'ndeki yerleşimlerde bulunanlara çok benzer yapıdadır. Burada malzemenin tek tek karşılaştırılmasına girilmemiştir. Yontmataş tipolojisinden yola çıktığımızda, Tatarlı Höyük'te Byblos uçlarının varlığı ve bununla beraber yoğun olarak Rouj Bölgesi ile benzer olarak Amuk uçlarının bulunuşu, MÖ 7500 lü yıllardan MÖ 6000 li yıllara kadar kesintisiz bir sürecin yaşanmış olabileceğini, sadece Tatarlı ölçeğinde öne sürebiliriz.

Bunun dışında farklı bölge malzemesi olarak Hamdilli'de 1 adet "Çayönü Aleti" benzeri, yoğun düzeltili obsidiyenden bir sırtlı dilgi bulunmaktadır. Kaynak analizi sonucu Nemrut'u göstermiştir. Çayönü aletleri arka yüzlerinde yoğun aşınma yüzeyine sahip olması ile tanınmaktadır (Altınbilek –Algül, 2008: 293). Bu özelliği ile J. Cauvin, kişisel süs eşyaları ve taş kapların son aşama düzeltim işlemlerinde kullanıldığını belirtmektedir (Cauvin, 2000: 87)[48]. Fakat Hamdili'de bulunan örnekte arka yüzde herhangi bir aşınma izine rastlanılmamıştır. Bu aletler Çayönü'nün Erken PPNB tabakasından, PN tabakalarına kadar görüldüğü belirtilmiştir ve Güneydoğu Anadolu'da PPNB döneminde özellikle Son PPNB'de Cafer, Boytope, Gritille ve Gürcütepe bulunmakla beraber (Altınbilek – Algül, 2008: 294), doğuda Zagros'a yakın yerleşimlerde çanak çömlekli tabakalarda geldiği bilinmektedir (a.g.e.). Hamdilli'de hem en erken çanak çömleğin varlığı hem de doğudan bu tür aletlerin gelmiş olması, Hamdilli'de de Son PPNB ya da bir geçiş tabakasının olabileceğini akla getirmektedir.

Düzeltili uçlar[49], değerlendirme kapsamında ele aldığımız yerleşimlerde çok sayıda bulunmuşlardır ve çok muntazam hazırlanmış oldukları bellidir. Özellikle Tatarlı ve Hamdili'de elde edilenlerin bazıları"V" harfi şeklinde çok düzenli baskı çıkarım izlerine

[48] Bunun dışında bu aletler ile ilgili kullanım işlevleri için bkz (Altınbilek –Algül 2008: 302 – 306)
[49] Yakındoğu'da bu tip uçlara Abu Ghosh tipi de denilmektedir.

sahiplerdir. Bu tipteki düzeltilerin en yakın benzerleri ve Yakındoğu genelinde ilk görülenleri Cafer Höyük'ün MÖ 9. bin yılın son yüzyıllarına ait MPNNB ye ait en erken tabakalarında bulunmaktadır (Cauvin, 1989: 81; Cauvin v.d. 2011: 3 – 4, fig. 10.13). Ortalama aynı zamanlara ait olan Kaletepe işliğinde de 1 adet Abu Ghosh düzeltili ok ucu bulunmaktadır (Balkan Atlı – Binder, fig.9). Orta Fırat bölgesinde ise düzeltili ok uçlarının Son PPNB'de bulıundukları belirtilmiştir (Borrell – Khalaily 2016; Balkan – Atlı vd 2004: 233 – 234). Bu bilgilere göre söz konusu bu düzeltinin dağlık alanlardaki yerleşimlerde daha erken geldiği sonucu çıkabilir. Tez kapsamında incelediğimiz malzemenin hangi zaman aralığında olmasını belirtmek güçtür. Rouj ve Orta Fırat'ta Son PPNB tarihi, Kilikya için daha uygun durmaktadır. Bunun dışında Velican ve Buruk Höyük'te yine düzeltili oval formda obsidiyen ok ucları ile karşılaşılmıştır (Bkz. Yerleşimler / fig. 71. 1; fig. 4. 60). Orta Anadolu'da Musular, Aşıklı ve Canhasan III'te MÖ 8. binyılın ikinci yarısına tarihlenen örneklere (Kayacan, 2018, fig.2) oldukça benzer olduğu tarafımdan düşünülmektedir. Velican ve Buruk höyüklerinde çok yoğun olarak Orta Anadolu kaynaklarından gelen obsidiyenin bulunuşu, iki bölge arasındaki iletişimi sadece obsidiyen ticaretine değil, kültürel etkileşim yoluyla bilgi transferine de bağlamak gerekliliğine inanmaktayım.

Tez kapsamında yapılan yüzey taramalarında, farklı bir grup olarak "chipped disk" olarak adlandırılan bir malzeme grubu karşımıza çıkmaktadır. Tahtanınbaşı ve Hamdilli'de çakıl taşından yapılmış örnekleri gözlemlenmiştir. Tatarlı'da ise kullanıldığı belirgin olan, çakmaktaşından yapılmış bir grup ele geçmiştir. Bu malzeme grubu Güneydoğu Anadolu'da Çayönü'nün Final PPNB tabakası ve sonrasındaki (Erim – Özdoğan, 2011b: 218), çanak çömlekli tabakada bulunmaktadırlar. Aynı şekilde Yukarı Dicle'de Sumaki Höyük'te oldukça yoğun olarak PPNB, PPNC ve PN tabakalarında (az sayıda) bulunduğu bildirilmiştir (a.g.e.; Erim – Özdoğan 2011a: 32). Mezraa Telielat'ta PPNB den PN boyunca bulunduğu bildirilmiştir (Erim – Özdoğan, 2011: 218). Rouj Ovası'nda Tell El Kerkh 2'de Rouj 2A evresinde ilk çanak çömlekle beraber görülmektedir (Arimura, 1999: 9).

Amuk'ta ise Amuk A evresinden bilinen bir örnek bulunmaktadır (Braidwood – Braidwood, 1960, fig.31). Maraş – Domuztepe'nin Erken Neolitik tabakasında da rastlanmıştır (Campell – Healey, 2011a, fig. 5). Bu buluntu grubu da Son PPNB ve

PN tabakalarının başlangıcını işaret ediyor olması açısından, diğer malzeme guruplarının da bu doğrultuda bir tarih vermesi açısından önem taşımaktadır.

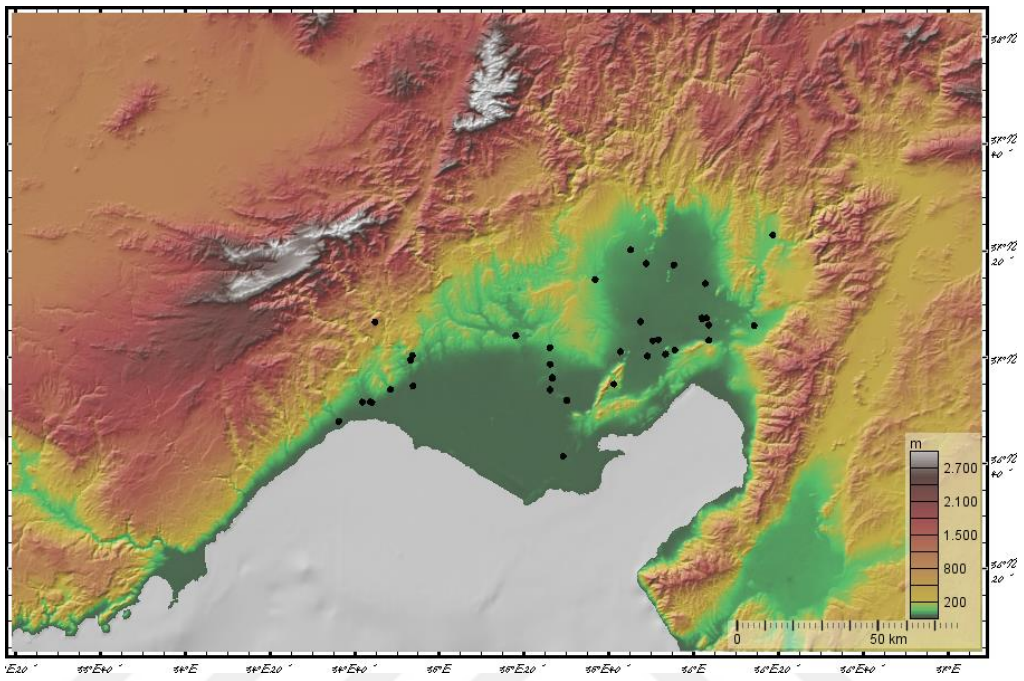

Harita S. 5: Kilikya genelinde obsidiyen baskı dilgi görülen yerleşimler

(Harita, GeoMapApp'ten alınarak düzenlenmiştir (30.05.2019).

Son olarak yontmataş buluntular üzerine bir çıkarım daha yapılabilir. Bu da baskı dilgilerin bölgede çok yoğun olarak gözlemlenmiş olmasıdır (bkz. Şekil S.5). Yumuktepe Neolitik tabakalarında, özellikle obsidiyen baskı dilgilerin en yoğun grup olduğu bilinmektedir (Altınbilek – Algül, 2011). Bu aletin kullanımı Yumuktepe'nin Orta Kalkolitik tabakasına kadar devam eder. Sitadel tabakası olan XVI. tabaka ile dramatik bir şekilde azaldığı görülmektedir (Altınbilek-Algül, 2019). Bu veriye göre, yaklaşık 2000 yıl boyunca, MÖ 7000 ile 5000 arasında baskı dilginin kullanılmış olduğunu göstermektedir. Yaklaşık 40 yerleşim yerinde baskı dilgi gözlemlenmiştir. Bu bize söz konusu bu 2 bin yıl boyunca bölgedeki yoğun yerleşimi ve dolayısıyla onunla aynı orantıda ki yoğun populasyonu gösterir niteliktedir. Bu veriler sadece tarafımızdan yapılan araştırmalarda gözlemlenen malzeme ile birlikte daha önceki yıllarda yapılmış yüzey araştırmalarında bulunan malzeme üzerinden yapılmıştır. Daha detaylı yapılacak bir araştırmada yerleşim sayısının artması çok olasıdır.

Yerleşim Stratejisi

Doğal Çevre bölümünde de anlatıldığı gibi, Kilikya'nın jeomorfolojik yapısı oldukça aktiftir. Özellikle ovanın oluşum sürecinin çok karmaşık bir süreç olduğu belirtilmiştir (Erinç, 1953). Bunun sonucunda da özellikle tarihöncesi dönemlerde günümüze göre daha sınırlı bir alanda yerleşimlerin olduğunu düşünebiliriz. Tarsus'ta yapılan çalışmalar Erken Holosen öncesinde dolum sürecinin başlamış olduğunu gösterir (Öner vd., 2005a; 2005b). Yapılan çalışmalarda Tarsus'un 5 km. güneyinde Erken Holosen delta taşkın ovası sınırı bulunur. Bu veri üzerinden düşündüğümüzde ise bugünkü Aşağı Ova'nın büyük kısmının Akdeniz'in suları ile kaplı olduğu sonucuna ulaşılır. Bu noktada Erken Holosen deniz suyu seviyeside, paleocoğrafyayı kurgulayabilmemiz için çok önemlidir. Holosen başlangıcında deniz suyu seviyesi, günümüz seviyesinden ortalama 50 m. kadar daha aşağıda bulunmaktadır. Günümüzden 14 bin - 11 bin yıl önce, buzul erimesinden dolayı çok hızlı bir yükseliş gösterdiği bilinmektedir (Kayan, 2012: 14). İlk erimede 500 yılda 20 m, ikincisinde 300 yılda 28 m. yükseldiği anlaşılmıştır (a.g.e.). Son artış günümüzden 8. bin yıl önce gerçekleşmiş ve deniz suyu seviyesi günümüzden 6500 yıl önce bugünkü seviyesine ulaşmıştır. Bu bağlamda ova oluşmaya başlamışken, deniz seviyesi de hızla yükselmeye başlamış olduğu görülür. Ovada bu süreç sadece aşağı ova genelinde bilinirken, Yukurı ovanın oluşumu ile ilgili bilgilerimiz yoktur. Aynı şekilde Toroslarda da bu dönem üzerine herhangi bir paleocoğrafya çalışması bulunmadığından dolayı, bölge ile ilgili Holosen'in hemen öncesinde ve Erken Holosen'de bütüncül bir palecoğrafya kurgusu yapabilmek oldukça güçtür.

Ovalık alanın kuzeyinde yer alan Orta Toroslar dağlık kesiminde tarihöncesi yerleşim ile ilgili olarak potansiyel barındıran yerlerin başında mağaralar yer alır. Bölgede kesin mağara sayısı bilinmemekle beraber, binlerce kadar mağara olduğu söylenebilir. Buna ek olarak karstik arazi yapılarında oluşan uvala, dolin ve obruklar da olası tarihöncesi dönem yerleşim potansiyeli barındıran alanlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Tarsus – Çakmak'ta obruklarla ilişkili olarak tarihöncesine ait verilerle karşılaşılmıştır. Tez kapsamında sadece bir adet mağara değerlendirmeye alınmıştır. Bölgede birçok alanda özellikle Mersin il sınırları dâhilindeki Tarsus – Anamur arasında çok sayıda vadide yüzlerce mağara gözlemlenmiştir. Söz konusu alanlara ulaşım çok riskli olduğundan ziyaret edilememiştir.

Erdemli'nin kuzeydoğusunda, yer alan Eşşek Deresi mağarası, ara bir vadi olan Eşşek Deresi Vadisi üzerinde yer alır. Vadinin hemen güneyinde, içerisinde prehistorik dönemlerde yapıldığı düşünülen (Kayci vd., 2018) kaya resimli mağaraları barındıran Sandal Vadisi yer almaktadır. Vadi tabanından 40 m kadar yüksekte yer alan mağarada Epi – Paleolitik Dönem'e ait yontmataş mikrolit aletler ile karşılaşılmıştır. Mağarada görülebilen kültürel dolgu kalınlığı 3 -4 m. kadardır. Epi – Paleolitik Dönem de bu kadar yüksek dolguyu barındırması kuşkulu olduğu için mağarada olasılıkla Üst Paleolitik dolgularda bulunuyor olmalıdır. Mağaranın vadi tabanından yükseliği, paleocoğrafyayı anlayabilmemiz açısından önemlidir.

Orta Toroslarda tarihöncesi yaşam izi barındıran alanların başında çakmaktaşı yatakları gelmektedir. Tarsus – Çakmak ve Karaisalı – Çakmaktepe'den anlaşılacağı üzere, bu alanlar iki derin vadinin ortasında kalan yarı engebeli açık teraslarda bulunmaktadır. Dağlık alandaki söz konusu bu düzlükler Adana – Tarsus arasında çok engebeli topoğrafyadan ötürü az sayıda bulunurlar. Özellikle iki vadi arasında kalan bu sırtlık teras alanlar, Orta Anadolu'ya geçişi sağlayan rotalarında oluşmasını sağlamışlardır. İki alanda da obsidiyenin bulunmuş olması da bunu doğrular niteliktedir. Çakmaktaşı yataklarında obsidiyenin de var olması, yontucuların bu coğrafyaya hâkim olduklarını ve onların bir şekilde obsidiyeni de tedarik etmiş olabilecekleri akla gelmektedir. Bu olguya bir örnek, Ege'de Kikladların bir parçası olan Naxos Adası'ndaki çakmaktaşı yatağında da obsidiyenin bulunuyor olmasıdır (Carter vd., 2018). Buna ek olarak Niğde il sınırlarında S. Balcı tarafından yapılan araştırmalarda Çamardı'nın kuzeybatısında çakmaktaşı yatağı alanında obsidiyenin varlığı görülmüştür.[50] Özellikle Tarsus'un kuzeyindeki Kadıncık ve Cehennem Deresi arasında kalan ve Bolkarlar'dan seki seki aşağıya devam eden teras, bugünde olduğu gibi önemli bir yol - geçit güzergâhı olarak kullanılmaktadır. Diğer bir geçit yerleşimi Misis Dağları içerisinde yer alan Soğukpınar'dır. Akdeniz'e bağlantı yolu üzerinde olması açısından önemli bir konumda yer almaktadır. Yerleşim konumu olarak Güney Kıbrıs'ta Trodos Dağları içerisinde yer alan Rhoudias'a (Efstratiou vd., 2012) ve Ayia Varvara Asprokremnos'a (McCartney, 2017) benzerlik göstermektedir.

[50] Semra Balcı ile yapılan özel görüşme

Dağlık yapının güneyinde, ovalık alan ile olan sınır bölgesinde dağ eşiği olarak adlandırdığımız bölge yer alır. Bu alanlar ile ilişkili olarak batıdan doğuya Tahtanınbaşı, Kızılinbaşı, Velican, Buruk ve Satçı mevkii değerlendirmeye alınmıştır. Aslında bu yerleşimler ova ile dağ eşiği sınırının hemen kuzeyindeki yerleşimlerdir. Berdan ve Seyhan vadilerinin üstündeki taraçalarda bulunmaktadır. Tahtanınbaşı, Kızılinbaşı ve Velican ana vadi sistemlerinde bulunan önemli yerleşimlerdir. Su ile ilişkili olarak hem büyük nehir kenarında yer almalarından dolayı nehir havzalarında oluşmuş tarım arazilerine sahip olmaları hem de ana vadi sistemi üzerinde yer aldıkları için vadi geçitlerine hâkim konumda yer almaları nedeniyle önemli konuma sahiptirler. Dağ eşiğinin hemen güneyinde eşik ile ova sınırı boyunca da Yumuktepe, Gözlükule, Misis gibi büyük höyükler konumlanmıştır. Bu sınırda bu büyük höyükler arasında sınır boyunca konumlanmış daha küçük höyüklerde bulunmaktadır (İncirlik, Kürkçüler vb.). Bu höyüklerin hepsi dağ eşiğinden güneye doğru inen büyük nehirler ya da derelerin ova ile buluştuğu konumda yer almaktadır. Yukarı Ova'da Salyan, Hamdilli, Şemsin, Tepecikören, İmamoğlu ve Oluğunönü höyükleri de dağ eşiği sınırında konumlanmıştır. Özellikle Misis Dağları'nın hem doğu hem batı eteklerinin ova ile buluştuğu sınırında da Misis, Çokçapınar, Sirkeli, İsalı, Göktepe, Hamdilli, Boz Höyük, Sultan Tepe vb. gibi birçok höyük konumlanmıştır. Ayrıca Misis Dağları'nın bir kolu olan, Osmaniye – Ceyhan karayolunun güneyinde doğu – batı doğrultusunda uzanan Çamdan Dağı'nın küzey eteği boyunca karşılıklı olarak birçok höyük de sıralanmaktadır.

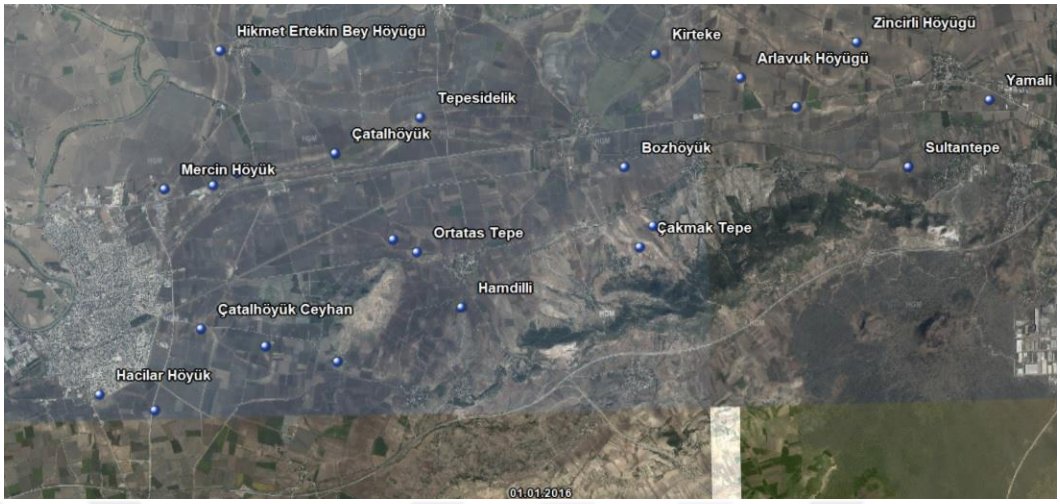

Şekil S. 5: Misis Dağları'nın kuzeyinde höyükleşme yoğunluğunu gösterir uydu haritası

(Harita, Google Earth'ten alınarak düzenlenmiştir, 01.04.2016).

Çamdan Dağı'nın ova ile buluştuğu alanda bulunan Hamdilli Höyük, tüm ovaya hâkim bir konumda yer almaktadır. Dağın eğiminin daha uygun olan en alt terasının bitiminde bulunur. Güneyinde, volkanik bölge ile Misis Dağ kütlesinin kaynaştığı alanlar, kalker kütlenin içinden çıkmış olan bazalt taşlarından belirgindir. Söz konusu bu bölgenin daha güneyinde Botaş leçeliğinde yapılan araştırmalardan Orta Paleolitik, Epi – Paleolitik ve Neolitik döneme ait yontmataş buluntuların varlığı bilinmektedir (Yükmen - Edens, 2018). Hamdilli'nin doğusunda yer alan Boz Höyük ve Sultan Tepe'de Halaf varlığı bilinmektedir. Aynı durum bu sıranın hemen kuzeyinde konumlanmış olan Mercin Höyük, Çatalhöyük ve Tepesidelik içinde geçerlidir. Burası Yukarı Ova'da Neolitik ve sonrasında Kalkolitik boyunca görülebilecek en yoğun höyükleşmenin olduğu bir alandır. Mercin ve Boz höyük en az 3 höyükten oluşan çoklu höyüklerdir. Tarımsal tahribat çok yoğundur, sürekli gözlem halinde incelenirse Neolitik Dönem tabakalarının çıkması çok olasıdır. Söz konusu bu höyüklerin hepsinde obsidiyene de rastlanmıştır.

Yukarı ovanın ovalaşma süreci ile ilgili yapılmış bir çalışma bulunmamaktadır. Ne zaman, ne şekilde dolmaya başladığı çok belirgin değildir. Fakat ovanın dolumunu Ceyhan gibi bölgenin en yüksek debisine sahip bir nehir üstlendiği için, bu süreç hızlı bir şekilde gerçekleşmiş olabilir.

S. Göney'in önerisine göre Ceyhan ilk olarak Dörtyol Ovası'nı doldurduktan sonra Ceyhan Ovası'nı doldurmaya başlamıştır (Göney, 1976). Olasılıkla bu aşamalarınında öncesinde Aslantaş Barajı'nın altında kalan ovayı doldurmuştur. Ceyhan Ovası'nı doldurmaya başlamasındaki eski yatağı, yukarıda bahsettiğimiz höyük sırasının bulunduğu Misis Dağları'nın kuzey eteği boyunca olmuş olabileceğini söyleyebilmemiz elimizdeki arkeolojik veriler ile olası durmaktadır. Ceyhan bu alandan kuzeye doğru ilerleyerek, günümüzde Anavarza kayalığının güneyindeki çukura yerleşmiş olmalıdır.

Ceyhan'nın ilerleyişinde özellikle Toprakkale boğazının kuzeyinde kalan volkanik konilerde önemli rol almış olmalıdır. Tatarlı bu volkanik konilerin ovada bulunanlar içersinde en büyüğü olan Üçtepeler konisinin batı eşiğinde konumlanır. Bu volkanik bölge altından geçen soğuk sular, Tatarlı höyüğünün içerisinden çıkarak, ilk yerleşiklik içinde çok önemli olan bir doğal çevre yaratır (Bkz. Tatarlı). Bu alanları erken Holosen öncesinde volkanik adalar olarak tanımlamak olasıdır.

Aşağı Ova'nın oluşumunda Ceyhan, Seyhan ve Tarsus gibi büyük nehirler rol almıştır. Özellikle Ceyhan yüksek debisi nedeniyle, en fazla alüvyal dolguyu buraya taşımıştır (Erol, 2003; Erinç 1953). Konumuzla alakalı olarak, bu bölgede olası tarihöncesi yerleşimlere Misis Dağları'nın batı eşiğinde ve Karataş sırtında rastlanılmıştır. Ayrıca, Aşağı ovanın kuzeydoğu kesiminde, bugün Yüreğir Ovası olarak adlandırılan bölümünde, ovanın içerisinde bulunan iki kayalık kütlenin çeperinde yer alan yerleşimlerde Neolitik dönem ve öncesine ait önemli veriler ile karşılaşılmıştır.(Bkz. Doğal Çevre).

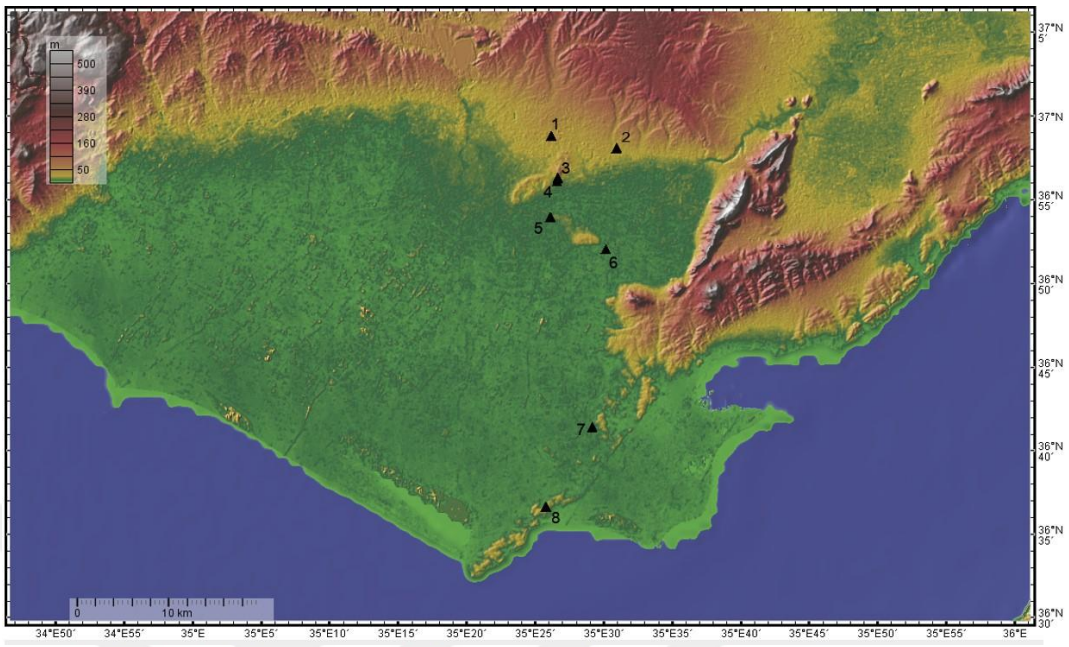

Harita S. 6: Kilikia Bölgesi'ndeki yükseltiler (adalar) ve burada yer alan yerleşmeler (Harita, GeoMapApp'ten alınarak düzenlenmiştir (03.06.2019).

Bu yükseltilerden kuzeyde yer alan Çal Dağı 100 m kadar yüksekliğe sahiptir. Esas olarak iki kayalık alana bölünmüştür. Bölündüğü yerde eski bir nehir yatağı bulunmaktadır[51]. Bu nehir yatağının hemen doğusunda, kayalığın güneyinde Camili Höyük ve Camili Mağaraları bulunmaktadır (Bkz. Yerleşimler). Camili Mağaraları'nda olasılıkla Paleolitik Dönem olmakla birlikte, Camili Höyük'te ise araştırmalarımız sırasında MÖ 7. binin başını işaret eden veriler ile karşılaşılmıştır. Camili Höyük'ün 4 km kadar güneybatısında ise, ikinci kayalık olan Çotlu kayalık (70 m) alanın kuzeydeki Neolitik Dönem yerleşimi olan Karaoğlanlı Höyük bulunmaktadır. Üzerinde köy yerleşmesi olmasına rağmen taranabilen kuzey yamaçlarında Neolitik Dönem'e ait önemli veriler ile karşılaşılmıştır. İki yönlü dilgiler bu yerleşimde yoğun olarak gözlemlenmiştir. Erken Neolitik dönemi işaret eden önemli bir höyüktür. Çotlu Kayalığı'nın batı eşiğinde ise Şeyhmurat Höyük ve Ağzıbüyük yer almaktadır. Bu kayalığın en büyük höyüğü ise kayalığın güneydoğu ucunda konumlanmış Çotlu / Koca Höyük'tür. Höyük yoğunlukla prehistorik bir höyüktür. Çok yoğun Ubeyd malzemesi bu yerleşimde bulunmuştur. Yerleşimde Çanak Çömlekli Neolitik Dönemi işaret eden veriler ile de karşılaşılmıştır.

[51] Tarafımızca Seyhan Nehri'nin erken yataklarından birisi olduğu düşünülmektedir.

Aşağı ovanın içerisinde bulunan bu kayalık alanlar, Erken Holosen ve öncesinde, ova dolum süreci başlamadan önce ve sonrasında, kıyıya çok yakın bir alanda deniz içerisinde yer alan iki ada olma olasılıkları oldukça yüksektir. Ovanın bu kesimini hem Ceyhan hem de Seyhan'nın çok hızlı bir sürede doldurmuş olması olasıdır. Yapılan jeolojik çalışmalar, tarihöncesi devirlerde Seyhan Nehri'nin en eski yatağının Misis Dağları'nın batısında olduğu ve sonraki dönemlerde, alüvyal dolgunun güneye ilerlemesiyle, yatağını batıya bügünkü Mersin Körfezi'ne kadar taşıdığı bildirilmektedir (Gürbüz, 1997; Rutishauser vd 2017). Ceyhan Nehri'nin ise tarihöncesi devirlerde Misis Dağları'nın batı eşiği boyunca aktığı ve Karataş sırtının kuzey kenarı boyunca Akdeniz'e ulaştığı bilinmektedir (Erol, 2003). Bu nedenlerden dolayı, erken Holosen öncesinde Seyhan ve Ceyhan'nın, söz konusu bu adalar etrafından aktığı düşünülebilir. Erken Holosen ve öncesinde, bu olası adaların etrafını suyun çok yoğun olduğu bir bölge olarak tanımlayabiliriz. Cumhuriyet Dönemi'nde gerçekleşen sel felaketlerinin çoğunluğunda Seyhan ve Ceyhan nehirlerinin Çotlu Kayalığı çevresinde birleştiği de bilinmektedir (Çanak, 2015).

Bilindiği üzere, dünya prehistoryasında, Paleolitik Dönem'de deniz aşırı ulaşımın ada sıraları üzerinden gerçekleştirildiği bilinmektedir (Bednarik, 1999). Yapılan son çalışmalar Ege Denizi'nde, ada üzerinde deniz aşırı yolculuğun ilk olarak Paleolitik Dönemde olduğu belirtilse de (Strasser vd 2010), genel kabul görüş Geç Epi – Paleolitik Dönemde gerçekleşmiş olduğudur (Çilingiroğlu, 2017).

Akdenizde deniz aşırı yolculuğun gerçekleştiği ilk adanın Kıbrıs olduğu kabul edilmektedir (Simmons, 2004). Kıbrıs'ta yakın zamanlarda Paleolitik Dönem'e ait buluntuların bulunduğu bildirilmesine (Strasser vd., 2016) karşılık, genel olarak Kıbrıs'a ilk deniz yolculuğunun günümüzden 12. bin yıl önce, MÖ 11. bin yılda, Geç Epi – Paleolitik Dönem'de gerçekleştiği kabul edilmektedir. (Bar Yosef – Mayer vd., 2015; Vigne vd., 2012). Sonrasında, özellikle Kıbrıs PPNB döneminin başlangıcında MÖ 8500'lerde, ada ile ana kara arasında sürekli olan ziyaretlerin varlığı da bilinmektedir. Final PPNB döneminde MÖ 7000'lere kadar bu iletişimin devamlılığı belirtilmiş, özellikle bu dönemden sonra adada bulunan yerleşimlerde bulunan obsidiyen sayısı radikal bir şekilde düşüş gösterdiği anlaşılmıştır (Peltenburg vd., 2001: 52).

Kıbrıs adasında uzun yıllar, Neolitik Dönem üzerine çalışmalar gerçekleştiren E. Peltenburg, 2000'li yıllara kadar adaya Levant Bölgesi'nden bir gelişin söz konusu olmuş olduğunu bildirse de, sonraki yıllarda bu görüşünü değiştirek, adayı keşfedenlerin Suriye'nin kuzeybatısından veya Kilikya'dan gelmiş olacağı görüşünü benimsemiştir (Peltenburg, 2004). Bu görüşü benimsemesindeki önemli unsur, Kıbrıs'ta görülen Neolitik paketin (yerleşim yapısı, yontmataş, evcilleşitirilmiş ürünler vb) benzerinin Kuzey Suriye'de bulunuyor olmasının yanında adaya getirilen yabani hayvanların çoğunun Üst Paleolitik Dönem'de Üçağızlı Mağarası faunasına benzer oluşudur[52]. Son yıllarda Kıbrıs'ta yapılan fauna araştırmalarında da Epi – Paleoltik Dönem'de Kıbrıs'a ilk önce yaban domuzunun geldiği ve sonrasında adaya alageyiğin getirilmiş olduğu anlaşılmış ve bu yabani hayvanların Suriye – Kilikya orijinli olduğu belirtilmiştir (Vigne vd., 2014). Bununda ötesinde, Kıbrıs adasına gidişin, Misis – Kyrenia hattı boyunca gerçeklemiş olduğunu, Son buzul çağı sonrasındaki deniz suyu seviyesi -120 metre baz alındığında bu hat boyunca, Kıbrıs'ın kuzeyinde, Karataş'a doğru sıralan adaların varlığı ortaya çıkmaktadır (a.g.e., fig.1).

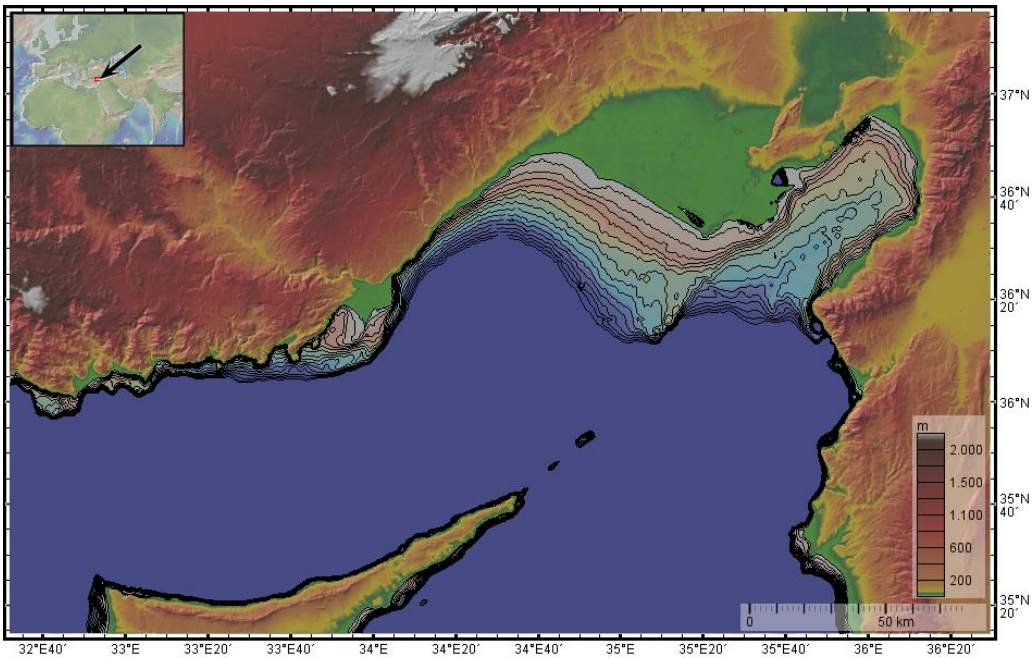

Harita S. 7: Kilikia Bölgesi batimetri haritası

(Harita, GeoMapApp'ten alınarak düzenlenmiştir (30.05.2019).

[52] Bu hayvanların başlıcaları yaban domuzu, alageyik, kedi, köpek ve tilkidir.

Yukarıdaki batimetri haritasında da bu durum net bir şekilde görülmektedir (Bkz. Harita S. 6). -120 m dikkate alındığında bugünkü Karataş sırtı güneye doğru yaklaşık 42 km ilerlemektedir. Bu alanda da -70 m. lerde en az 3 adadan oluşan ada sırasının varlığı belirmektedir. Bu adaların en sonundan, Kıbrıs'ın en kuzeyinde beliren – 70 m lerdeki ada arasındaki mesafe 40 km.ye kadar düşmektedir. Bugüne kadar genel kabul gören, Son buzul çağı sonunda -120 m su seviyesi dikkate alındığında, Kıbrıs'a Anadolu tarafında en yakın yerin Anamur olduğu görüşüdür (Bar Yosef – Mayer vd., 2015: 54). Söz konusu su seviyesinde Anamur – Kıbrıs arasındaki mesafe 30 Deniz mili (55.5 km) olarak belirtilmiştir (a.g.e.). Dolayısıyla söz konusu ada sırasının varlığı çok belirgindir. Bununla birlikte Son Buzul Dönemi sonrasında Misis Dağları'nın güney uzantısı olan Karataş Sırtı'da kendi başına bir ada olmalıdır. Bu kapsamda düşünüldüğünde, Misis Dağı hinterlandında yer alan Çotlu ve Çal Dağı kayalığı da, bu sıra ada sisteminin bir parçası olduğu belirgin olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu doğrultuda bu olası adalar çevresinde, bu teoriyi test etmek amacıyla, bu tez kapsamında yüzey çalışması gerçekleştirilmiştir. Kuzeyde yer alan Çotlu Dağı'nın güney yamacında bulunan Camili Mağaraları konumuz açısından son derece önemlidir. Bu bölgede yaklaşık bir düzine mağara yer alır. Mağaraların hepsi Roma ve Bizans döneminde yoğun olarak kullanılmıştır. Bu nedenle kültürel dolgu çok kapalı durumdadır. Yalnız bir mağarada açılan kaçak kazı çukuru 10 m. ye kadar ulaşmaktadır. Bu mağara da bu kadar büyük bir dolgunun yer alması ve mağara önlerinde az da olsa tanımlayamadığımız çakmaktaşı yongaların varlığı nedeniyle, bu mağaralarda ileriki yıllarda yapılacak çalışmalarda Paleolitik Dönem'e kadar inen bir geçmişi barındırdığı düşünülmektedir. Mağaranın hemen güneyinde yer alan Camili Höyük'te ise MÖ 7.bin yılın başını gösteren arkeolojik buluntular ile karşılaşılmıştır. Aynı durum güneydeki Çotlu kayalığı yerleşmeleri olan Çotlu ve Karaoğlanlı için de geçerlidir. Karaoğlanlı'da daha erken tarihlere tarafımca ulaşılabileceği düşünülmektedir. Fakat ortaya sunulan bu önerinin de, ileriki yıllarda yapılacak jeoarkeolojik çalışmalarla sınanması gerekmektedir. Böyle bir çalışma yapıldığı takdirde, bu kayalık alanların deniz, ova ve nehirler ile ilişkisinin kesin bir şekilde ortaya konulacaktır.

SONUÇ:

Tez kapsamında değerlendirmeye aldığımız arkeolojik malzemeye kronolojik olarak baktığımızda; bölgede Epi – Paleolitik, PPNB ve PN dönemlerine ait verilerin olduğu anlaşılmıştır. Epi – Paleolitik sadece bir alanda bulunmuştur (Bkz. Eşşek Deresi Mağarası). Araştırmamız kapsamında, mağara ziyaretlerinin çok az yapılmasından kaynaklı bir durumda söz konusudur. Bölgenin doğusundaki volkanik bölgede yapılan tarihöncesi araştırmalarında da, Kilikya'da Epi – Paleolitik Dönem varlığı kanıtlanmıştır (Yükmen – Edens, 2018). Bununla birlikte bölgede Üst Paleolitik Dönem batıda Taşucu – Sirtlanini Mağarası (Kökten, 1959), Tatarlı ve Samandağı – Üçağızlı Mağarası'dan bilinmektedir. Tez konumuzdaki zaman aralığı Neolitik Dönem üzerine olduğu için, bu dönemlerle ilgili yüzey çalışması yapılmamıştır. Fakat Mersin – Erdemli'de, arkeolojik dolgu içermeyen, tarihöncesi sembolizmasına çok benzer kaya resimleri bulunan mağaralar keşfedilmiştir (Kayci vd., 2018). Gün geçtikçe de bunların sayısı artış göstermektedir. Bu açıdan özellikle Mersin İl sınırları sahilindeki, büyük karstik arazi içerisinde, Paleolitik kültür dolgusuna sahip onlarca mağara bulmak çok olasıdır. Söz konusu kaya resimlerinin bulunduğu vadilerde yaptığımız araştırmalarda, aynı vadilerde Üst Paleolitik ve Epi – Paleolitik Dönem'e ait veriler ile karşılaşılmıştır.

Bu çalışmada kronolojik olarak bölgede, Orta Paleolitik Dönem'den itibaren Neolitik Dönem'in sonuna kadar bir sürecin varlığı ortaya çıkmıştır. Sadece PPNA evresini işaret edecek bir malzeme ile karşılaşılmamıştır. PPNB malzeme veren höyüklerde ileride yapılacak kazılarda, bu kronolojik boşluğun kapanacağı tarafımızca düşünülmektedir. Bununla birlikte, PPNA döneminde olasılıkla, Younger Dryas'tan sonra bölgede çok yoğun sellerin olmuş olabileceği de büyük bir olasılık olarak karşımızda durmaktadır. Olası yerleşimler alüvyal dolgu altında kalmış olabilir. Aladağ ve Bolkarlar gibi büyük dağ kütlelerinden eriyen karlar ve Erken Holosen'de yoğun yağış dönemlerinde birleşimiyle gerçekleşen sellerin izlerini yakalayabilmek için, konu ile ilgili jeolojik ve jeomorfolojik çalışmaların yapılması kaçınılmazdır. Olası bu seller doğrultusunda Kıbrıs'ın kolonileşmesi de tarafımdan düşünülmektedir. Kıbrıs'ın kolonileşmesinde yaban hayvanlarını da içinde taşıyabilecek teknelerin valığından bahsedilmektedir (Vigne vd., 2012; Vigne vd., 2014). Yaban hayvanlarının teknelerle ana karadan Kıbrıs adasına taşınması, mevcut inanç sistemlerinin

vazgeçilmez öğelerini yanlarında yeni yerleşim alanlarına götürülmüş olması açısından değerlendirilmiştir (Özdoğan, 2018b). Söz konusu bu teorileri destekleyecek verilere ihtiyaç vardır. Her yaban hayvanından hem dişi hem erkek yavru çiftlerin yakalanıp teknelerle Kıbrıs adasına taşınması çok güçlü bir organizasyonu gerektirmektedir. Kedi, köpek ve fare gibi küçük boyutlu hayvanların Kıbrıs Adasına tekneler ile taşınması mümkündür, fakat söz konusu büyük boyutlu hayvanların taşınması oldukça karmaşık, güç bir işlem gerektirmektedir. Böyle bir teori de her iki yakada da söz konusu hayvanların beslenip yetiştirilmesi için çiftlikler kurulması gerekmektedir. Her çift hayvanın olası üreme ve gelişmeleride olasılığı küçük olası bir değer taşımaktadır. Bu nedenlerden dolayı bu teorilere katılmak tarafımca mümkün değildir. Bu konuda benim görüşüm, bu hayvanların – özellikle yaban domuzu, alageyik, yaban sığırı vb. hayvanların- sel ile Kıbrıs Adası'na taşınmış olacağını düşünmekteyim. Bölgede sel gerçekliği günümüzde de devam etmektedir. 1950 yıllardan itibaren yapılan barajlar sayesinde sel olaylarında azalma yaşandığı bilinmektedir (Bkz. Doğal Çevre). Dolayısıyla Kıbrıs Adası'na olan kolonileşme hareketinde kaotik doğal çevrenin tetikleyici bir ana unsur olduğunu önermekteyim. Hem hayvanlar hem de insanlar için bu kaos ortamlarında yeni sığınılacak alan arayışlarına yönelmesi kaçınılmaz olarak karşımıza çıkmaktadır.

Erken Neolitik Dönem açısından baktığımızda, özellikle yontmataş malzeme yoğunlukla, çevre bölgelerde olduğu gibi, naviform ve iki yönlü dilgi çekirdeklerinden üretilmiş tiplerle beraber, yoğun olarak obsidiyen hammadeden yapılmış baskı dilgi teknolojisi göstermiştir. Velican Güney, Buruk Güney gibi çanak çömlek malzeme içermeyen alanların varlığı da PPNB dönemini işaret etmektedir. Yukarı Ova'da Tatarlı Höyük'ün yontmataş malzemesi de bu dönemin varlığını kanıtlamaktadır. Bölgenin PPNB etkileşim dünyası içerisinde (Asouti, 2006) olduğu çok belirgindir. Yoğun obsidiyen ve benzer teknolojik üretim de bunu gösterir niteliktedir. Elde olan malzemeye göre PPNB'nin hangi evrelerinin bulunduğunu söyleyebilmek güçtür. Tatarlı'nın yontmataş malzemesi, Tel Ain el – Kerkh'in LPPNB tabakası ile benzerlikler söz konusudur. Hamdilli'de de olasılıkla LPPNB tabakalar olmalıdır. PPNB çöküş zamanında (Rollefson – Köhler Rollefson, 1989), bölgede nasıl bir süreç yaşandığı ile ilgili bilgi çıkarabilmek güçtür. Fakat bu evre ile birlikte yerleşim sayısında artış olduğunu söyleyebilmek mümkündür.

Bununla birlikte obsidiyenin çok yoğun olarak bölgede bulunuşu, yapılan analiz sonuçlarına da göre de yoğun olarak Göllüdağ obsidiyen kaynağına ait oldukları Orta Anadolu ile yoğun bir iletişimin varlığını gösteren ana gösterge olarak karşımızda durmaktadır. Ayrıca Velican ve Buruk höyüklerinde Orta Anadolu'da varlığını bildiğimiz oval ok ucu tiplerinin varlığı da bunu kanıtlamaktadır. Aynı yerleşimlerde Kuzey Suriye'den varlığını bildiğimiz naviform teknoloji ürünlerininde varlığı bölgeler arası iletişimin göbeğinde yer alıyor oluşunu göstermektedir. Dağlık bölgede bulunan, Tarsus – Çakmak mevkiinde yoğun olarak baskı teknolojinin varlığı da konar - göçerlerin bu iletişimine de ki varlığını işaret etmektedir. Bu konuda, Nur Balkan Atlı'nın "yontucu gezerler" teorisi bölgeler arası iletişimde akla en yatkın gelen bir öneri olarak karşımıza çıkmaktadır (Balkan – Atlı 2000; 2003). Bölgeye Orta Anadolu dışında Doğu Anadolu kökenli obsidiyenin varlığı da, bölgeler arası iletişimi göstermesi açısından çok önemlidir. Bu durum, özellikle PPNB döneminde bölgenin, tüm çevre bölgeler ile yoğun iletişimi göstermektedir. Özellikle Yukarı Ova'da ki yerleşimlerde Cafer Höyük'ten bildiğimiz düzelti tipi ve obsidiyen analiz sonuçları Doğu Anadolu ile PPNB'de bir ilişkinin olduğunu gösterir niteliktedir. Bu ilişki ağına Kıbrıs'ta dâhil edildiğinde, Kilikya'nın kültürel iletişimdeki göbek konumu çok belirgin olarak karşımıza çıkmaktadır. Yukarıda da değinildiği gibi Kıbrıs'a ilk gidenlerin Kilikyalılar olduğu tarafımca önerilmiştir. Ada toplumlarının varlığı belirgin olup, bu iletişimi onların gerçekleştirmiş olması çok olası olarak tarafımdan değerlendirilmektedir. Bu yönden bakıldığında yontucu gezerlerin tarihöncesi Kilikyalılar olabilceği düşünülebilir. Günümüz konar – göçer rotaları da bunu desteklemektedir. Ayrıca Kuzey Suriye ve Güney Doğu Anadolu ile de PPNB döneminde iletişimin bulunduğu söylenebilir. Hamdilli ve Tatarlı'da elde edilen malzeme bunu kanıtlar niteliktedir. MÖ 7. binyıl sonrasında bu ilişkinin yoğunlaşarak devam ettiği bilinmektedir. Çayönü aleti, obsidiyen malzeme, fallus tipi heykelcikler bunu desteklemektedir.

Bölgenin aktif coğrafyası, bölgede yaşayan tarihöncesi insanlarının hayatta kalabilmeleri için çeşitli buluşlara, Kıbrıs gibi yeni yerleşim alanlarının keşfine olanak sağlamış olmalıdır. Özellikle evcilleştirilmiş sürü hayvanlarının, sıcaktan teleflerini önlemek uğruna özellikle dağlık alanlara yönelimleri PPNB döneminden itibaren başlamış olmalı ve bu toplulukların Orta Anadolu'nun Neolitikleşmesinde önemli rol almış olabileceği tarafımca düşünülmektedir. Kışın ovada konaklayıp yazın Orta

Anadolu yaylalarına çıkan topluluklar olduğu ve bu toplulukların Neolitik yaşam biçimini bu alanlara taşımış olabilecekleri tarafımca olası olarak görülmektedir.

Çanak Çömlekli Neolitik Dönem'de ise kesintisiz bir süreç yaşandığı çok belirgindir. Çanak çömlek değerlendirmesinde, bölge dışı unsurları barındırması bakımından Hamdili önemli sonuçlar vermiştir. Yerleşimde Proto Hassuna çanak çömleği belirgin olarak karşımıza çıkmıştır. Yerleşimden alınan obsidiyen kaynak analizi sonuçlarıda bunu destekler niteliktedir. Bu gelenek Aşağı Ova'da tarafımızca yapılan araştırmalarda gözlemlenmemiştir. Bundan dolayı, Aşağı Ova ile Yukarı Ova arasında Çanak Çömlekli Neolitik Dönem'de bir farklılık olduğu söylenebilir. Proto Hassuna'nın buraya kadar yayılım göstermesi de ayrı bir sonuç olarak karşımıza çıkmaktadır. Yakındoğu'da çanak çömlek üzerine yapılan genel çalışmalarda, Balık Vadisi'nin batısından Akdeniz'e Yumuktepe'ye kadar olan alan Pre – Halaf, Balık Vadisi'nin doğusunda kalan alan ise Proto – Hassuna olarak değerlendirilmiştir (Le Miere, 2013). Bu kesin sınır ayrımına katılmak mümkün değildir. Hamdilli sonuclarına göre PPNB döneminden itibaren Doğu ve Güneydoğu Anadolu ile yoğun bir iletişimin olduğu belirgindir. Bu yerleşim alanına söz konusu bu bölgelerden insan topluluklarının gelmiş olduğu söylenebilir. Çanak – çömlek olarak farklı bir sonuç, Yakındoğu'da ilk görülmeye başlanan mineral katkılı çanak çömleğin bölgedeki varlığıdır. Bölgede Yakındoğu ile benzer olarak MÖ 7. binin başlarında çanak çömlek yapmayı bilen toplulukların varlığını göstermektedir. Bölgede kil yataklarının, yoğun hidrografyadan dolayı çok yoğun olması, Yakındoğu'da ilk çanak çömlek yapanların Kilikya ve Amuk bölgelerinden çıkmış olabileceğini akla getirmektedir. Sonrasındaki evrelerde hem impresso hemde DFBW'nin diğer bölgelere göre kaliteli olarak tanımlayabileceğim malzemenin bu bölgelerde oluşu da bu öneriyi desteklediği tarafımdan düşünülmektedir. Bu önerinin ileriki yıllarda bölgede yapılacak kazılarla test edilmesi kaçınılmazdır.

Tüm bölge genelinde yerleşim sistemine baktığımızda, ele alınan bölgenin doğal çevre özellikleri, hem dağ hem kıyı ya da ada hem de ova topluluklarına uygun alanların varlığını gösterir. Tarsus – Çakmak ve Karaisalı – Çakmaktepe, yontucu gezerlerin (Balkan – Atlı, 2003) dağlık bölgedeki varlığına işaret etmektedirler. Çotlu, Karaoğlanlı ve Camili ise olası ada veya kıyı topluluklarını gösterir niteliktedirler. Tatarlı, Hamdilli, Buruk ve Velican çevrelerinde de tarıma uygun arazilerin varlığı, ova

toplumlarını gösterir niteliktedir. Hangi dönemlere ait oldukları belirgin olmasa da, söz konusu yerleşmelerde bulunan yoğun orak bıçakları bu topluluklara işaret eder. Yerleşim stratejisinde diğer önemli bir durum, aynı yerde sürekli yerleşimlerin devam ediyor oluşudur. Tarsus – Gözlükule, Adana – Tepebağ Höyük, Misis Höyük ve Tatarlı Höyük bu durum için gösterilebilecek en önemli yerleşimlerdir. Bunda en fazla yoğunluk, Adana – Tepebağ'da olmuştur. Tarifi yerinde ise adeta bir pestil gibidir. Günümüzde Adana il merkezi tümüyle höyüğün üstünde yer almaktadır. Seyhan'ın kıyısında yer alan Tepebağ gibi, Berdan'ın yakınında yer alan Tarsus – Gözlükule'de çok büyük öneme sahiptir. İki yerleşim yerinin adı da binlerce yıl boyunca hiç değişmemiş olması da düşünülmesi gereken ayrı bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu nedenle söz konusu bu höyükler Neolitik Dönem'in erken verilerini, alt tabakalarında barındırıyor olmaları çok olasıdır. Çünkü olasılıkla erken Holosen ve öncesindeki aktif coğrafya belirli kısıtlı alanların yerleşime uygun olduğunu akla getirmektedir. Bu nedenden dolayı da, söz konusu bu yerleşimlerde günümüzde dâhil kültürel süreç Neolitik Dönemden itibaren başlamış ve yerleşimler terk edilmemiştir.

Bu tez yüzey malzemelerinden elde edilen verilere dayandığı için, bölge geneli ile ilgili olarak Neolitik sürecin oluşumunu belirtebilmek mümkün olmamıştır (PPNA). Bölgesel konumu itibariyle, çevresindeki diğer komşu bölgeler ile Epi – Paleolitik'ten itibaren sürekli bir iletişim içerisinde olduğu çok belirgindir. Özellikle obsidiyen üzerinden kurgulanan bu iletişim dikkate alındığında, tarihöncesi bölge insanı obsidiyenin diğer bölgelere dağıtımında önemli bir rol almış olduğu tarafımızca düşünülmektedir. Bununla beraber hem obsidiyen hem de Kıbrıs'a en yakın kıyı yerleşmelerini barındırması bakımından, Kıbrıs'ın kolonileşmesinde ana aktör olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sonuç olarak bu tez kapsamında, Kilikya'nın önemli tarihöncesi potansiyele sahip alanlar barındırdığı anlaşılmıştır. Fakat bölgede yoğun sanayi, yoğun kentleşme, tarımsal faaliyetler, barajlar, taş ocakları, kaçak kazı vb. faaliyetlerden ötürü gün geçtikçe yok olan kültür varlıkları bulunmaktadır. Örneğin, Eshab –ı Keyf'in hemen doğusunda bulunan Karahöyük bugün var değildir, yerinde 100 m. derinliğe ulaşmış taş ocağı çukuru bulunmaktadır. Yine Tarsus'ta, Sebil Vadisi'nde yapılan Pamukluk

Barajında hiçbir bilimsel araştırma yapılmamıştır. Seyhan Baraj Gölü'nde 1956 yılında başlayan, baraj sahalarında kültürel varlıkları kurtarma işi anlayışı, bölgede sonrasında Aslantaş Barajı ile devam etmesine rağmen; günümüzde Seyhan üzerinde yapılan barajlarda bu kurtarma faaliyetleri gerçekleştirilmemiştir. Bundan dolayı ivedilikle Kilikya'nın kültürel tüm potansiyelini ortaya koymak ve belgelemek çok önemlidir. Bölgenin sadece Neolitik Dönem sorunsalı yoktur. Bu bilinmezlik Paleolitik, Kalkolitik ve İlk Tunç Çağları içinde geçerlidir. Özellikle Orta Toroslar'da araştırmayı bekleyen bakir birçok alan bulunmaktadır. Bu nedenle bölgede yapılacak daha çok iş olduğunu, tüm bilim dünyasına iletmek isterim.

BİBLİYOGRAFYA

Antik Kaynaklar

Strabon

Geogpraphika, Antik Anadolu Coğrafyası, çev. A. Pekman, İstanbul, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2000.

Modern Kaynaklar

Abbo, S, S. Lev-Yadun, A. Gopher:

2012 "Plant domestication and crop evolution in the Near East: On events and processes", **Critical Reviews in Plant Sciences** 31: 241 – 57.

Akok, M.:

1956 "Augusta Şehir Harabeleri", **V. Türk Tarih Kongresi**, 173 – 198.

Aksu, A.E, S.Walsh-Kennedy, J. Hall, R.N. Hiscott, C. Yaltırak, S.D. Akhun, G. Çifçi:

2014 "The Pliocene–Quaternary tectonic evolution of the Cilicia and Adana basins, eastern Mediterranean: Special reference to the development of the Kozan Fault zone", **Tectonophysics**, 622, 22–43.

Al – Sheikhly, S. S, W. A. Al – Jumaily, F. S. Al - Ka'abi, Z. Kh. Al – Shehmany, M. A. Owen:

2017 "Late Pleistocene - Holocene Paleoecology of Southern Mesopotamia, Iraq", **Journal of Science**, 58, No.4A: 1856 – 1873.

Alkım, U.B.:

1950 “Üçüncü Mevsim Karatepe Çalışmaları Kazı ve Geziler”, **Belleten** 14/56: 515 – 534.

Altınbilek – Algül, Ç.:

2011 “Chipped Stone Industry of Yumuktepe: Preliminary Results from “The Early Neolithic” Phase”, **Anatolia Antiqua XIX**, 13 – 25.

2019 “Chipped Stone İndustries of the Middle Chalcolithic Level XVI at Yumuktepe (Mersin)”, Yaz haz. G. Palumbi & I. Caneva, **The Chalcolithic at Mersin-Yumuktepe Level XVI Reconsidered**, Ege Yayınları, İstanbul, 129 – 136.

Altınözlü, H.:

2004 “Flora of the Natural Conservation Area in Adana-Yumurtalık Lagoon (Turkey)”, **Turkish Journal of Botany** 28, 491 – 506.

Andric, M.:

2010 “Field survey, sediment sampling and preliminary palynological research at Tatarli Höyük (august 2010)”, Yayınlanmamış Rapor, Tatarlı Höyük Kazı Arşivi.

Arık, R.O.:

1944 “Bitik Kazısı ve Hatay Tetkikleri Hakkında Kısa Rapor”, **Belleten** 8/32: 341- 384.

Arimura, M.:

1999 “The Lithic Industry of the Final Pottery Neolithic: New Evidence from Tell Ain el-Kerkh, Northwest Syria”, **Neo – Lithics**, vol. 99/3, 7 - 9.

2003a “Chipped Stone Artifacts”, yay.haz., T. Iwasaki & A. Tsuneki, **Archaeology of the Rouj Basin: a Regional**

Study of the Transition from Village to City in Northwest Syria, Vol. I: Tsukuba: University of Tsukuba, 57–97.

2003b "The lithic production system in the Northwestern Levant from the LPPNB the Early Pottery Neolithic: a view from Tell el-Kerkh 2", Yay.haz. T. Iwasaki& A. Tsuneki, **Archaeology of the Rouj Basin. A Regional Study of the Transition from Village to City in Northwest Syria**, Vol. I: Tsukuba: University of Tsukuba, 155–165.

2007 "The lithic industry of the Early PPNB layers at Tell Ain el-Kerkh, northwest Syria", Yay.haz. L. Astruc, D. Binder, F. Briois, **Systèmes techniques et communautés du Néolithique précéramique au Proche-Orient**. Antibes, Éditions APDCA, 137 – 151.

2011 "Late PPNB blade caches at Tell Ain el-Kerkh, north-west Syria", Yay.haz. Healey, E. Campbell, S. and Maeda, O, **The State of the Stone Terminologies, Continuities and Contexts in Near Eastern Lithics**, Ex-Oriente, Berlin, 373 - 383.

2019 "Last PPNB Blade Maker in the Pottery Neolithic at Tell Ain elKerkh, Northwest Syria: The Demise of PPNB - type Bidirectional Blade Technology", Yay.haz. S. Nakamura, T. Adachi, M. Abe, **Decades in Deserts: Essays on Near Eastern Archaeology in honour of Sumio Fujii**, Rokuichi Syobou, Japan, 191 - 204.

Arger, J, J. Mitchel, R. W. C. Westaway:

2000 "Neogene and Quaternary volcanism of southeastern Turkey", Yay. haz., Bozkurt, E, J. A. Winchester, J. D.A. Piper, **Tectonics and Magmatism in Turkey and the**

Surrounding Area. Geological Society, London, Special Publications, 173, 459 – 487.

Arimura, M, N. Balkan – Atlı, vd.:

2000 "A New Neolithic Settlement in Urfa Region: Akarçay Tepe, 1999", **Anatolia Antiqua** VII, 227 – 255.

Arsebük G.:

1974 Altınova'da Koyu Yüzlü Açkılı ve Karaz Türü Çanak Çömlek Arasındaki İlişkiler Sorunu, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi.

Asouti, E.:

2006 "Beyond the Pre-Pottery Neolithic B interaction sphere", **Journal of World Prehistory** vol. 20: 87 – 126.

Atakuman - Eissenstat, Ç.:

2004 Ritualization of Settlement: Conditioning Factors of Spatial Congruity and Temporal Continuity during the Late Neolithic of Southeastern Anatolia, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), University of California, Los Angeles.

Atalay, İ.:

1983 **Türkiye Vejetasyon Coğrafyasına Giriş,** Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay., no.19, Ticaret Matbaacılık, İzmir.

1987a **Sedir (Cedrus Libani, A. Rich) Ormanlarının Yayılış Gösterdiği Alanlar ve Yakın Çevresinin Genel Ekolojik Özellikleri ile Sedir Tohum Transfer Rejiyonlaması**, Tarım Orman ve Köy İşleri Bakanlığı, Orman Genel Müdürlüğü Yay, No.663, Seri no.61, Ankara.

1987b **Türkiye Jeomorfolojisine Giriş**, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, No: 9, (Genişletilmiş 2. Baskı), İzmir.

1988 "Vegetation Levels of the Taurus Mountains of Mediterranean Region in Turkey", **Aegean Geographical Journal**, Vol. 4: 88 – 122.

Atalay, İ, S. Altunbaş, A. Ahmad Khan, M. Coşkun:

2018 "The Mountain Ecology of the Taurus Mountains and Its Effects on Nomadism, Toros dağlarının ekolojisi ve nomadizm üzerindeki etkileri", **TÜCAUM 30. Yıl Uluslararası Coğrafya Sempozyumu, International Geography Symposium on the 30th Anniversary of TUCAUM**, 3-6 Ekim 2018 /3-6 October 2018, Ankara, 623 – 640.

Ataol, M.:

2015 "A Crevasse Splay Induced Avulsion on the Ceyhan Delta", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi (The Journal of İnternational Social Research)**, cilt.8, s. 41, Aralık 2015, 675 – 681.

Baird, D.:

2012a "The Late Epipaleolithic, Neolithic, and Chalcolithic of the Anatolian Plateau, 13,000-4,000 BC", **A Companion to the Archaeology of the Ancient Near East**, Ed., D. T. Potts, Oxford, 431 - 465.

2012b Pınarbaşı: From Epi – Paleolithic Camp – Site to Sedentarising Village in Central Anatolia", **The Neolithic in Turkey, New Excavations & New Research (Central**

Turkey), Eds.i M. Özdoğan, N. Başgelen, P. Kuniholm, Archaeology & Art Publications, İstanbul, 181 – 218.

Baird, D vd.:

2018 "Agricultural origins on the Anatolian plateau", **PNAS**, 115 (14), 1 – 10.

Balbo, A, L, E Iriarte:

2014 "Karstic Landscapes: Geoarchaeology", **Encyclopedia of Global Archaeology**, Yay.haz. C. Smith, Springer, 4244 – 4257.

Balcı, S.:

2013 "Naviform technology at Göllüdağ, Central Anatolia: Some Remarks", **Stone Tools in Transition: From Hunter-Gatherers to Farming Societies in the Near East**, Yay. Haz. F. Borrell, J.J. Ibáñez, M. Molist, 7 th Conference on PPN Chipped and Ground Stone Industiries of the Fertile Crescent, Bellaterra (Barcelona) : Universitat Autònoma de Barcelona. Servei de Publicacions, 277 – 288.

Balossi-Restelli, F.:

2004 "The pottery production of levels XXVII – XXVI", in I. Caneva – V. Sevin (eds**)**, **Mersin – Yumuktepe a Reappraisal**, Congedo Editore, Lecce, s. 135 – 142.

2006 **The Development of Cultural Regions in the Neolithic of the Near East. The Dark Faced Burnished Ware Horizon**. BAR International Series 1482, Oxford.

2017 "Yumuktepe Early Ceramic Production: Dark versus Light Coloured Wares and the Construction of Social Identity", **The Emergence of Pottery in West Asia,** Eds. A. Tsuneki, O. Nieuwenhuyse, S. Campell, Oxbow Books, Oxford, 83 – 96.

Balossi, F – M. Frangipane:

2002 "La Ceramica Impressa del Vicino Oriente", **2002 Le Ceramiche Impresse nel Neolitico Antico Italia e Mediterraneo**, Eds. M. A.Fugazzola, A. Delpino, V Pessina Tiné, Istituto Poligrafico e Zecca Dello Stato, Roma, 3 -15.

Balkan - Atlı, N.:

2000 "Kapadokya Obsidien Araştırmaları ve Kömürcü / Kaletepe Obsidien Atölyesi Kazısı", **Türkiye Arkeolojisi ve İstanbul Üniversitesi**, Yay. Haz. O. Belli, İstanbul Üniversitesi Yayınları, Ankara, 31 – 38.

2003 "Obsidien Ticareti, Yeni Veriler, Yeni Modeller, Yeni Sorunlar, Bir Deneme", **Archaeological Essays in Honour of Homo amatus: Güven Arsebük için Armağan Yazılar**, Yay. Haz. M. Özbaşaran, O. Tanındı, A. Boratav Ege Yay, İstanbul, 9 – 18.

Balkan-Atlı, N., D,Binder:

2007 "Kömürcü - Kaletepe Obsidiyen İşliği", **Anadolu'da Uygarlıgın Dogusu ve Avrupa'ya Yayılımı, Türkiye'de Neolitik Dönem, Yeni Kazılar, Yeni Bulgular**, Yay. Haz., M.Özdoğan, N. Başgelen, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 216 – 222.

Balkan-Atlı, N, F. Borrell, G. Duru, J. Ibanez, O. Maeda, Y. Miyake, M. Molist, M. Özbasaran:

2004 "Akarçay Tepe 2001 Yılı Çalısmaları", **Ilısu ve Kargamıs Baraj Gölleri Altında Kalacak Arkeolojik ve Kültür Varlıklarını Kurtarma Projesi 2001 Yılı Çalısmaları**, Yay. Haz., N. Tuna, J. Greenhalg, J. Velibeyoglu, ODTÜ TAÇDAM, Ankara, 227 – 240.

Barakat, H.:

1998 “Preliminary Archaeobotanical Report on Mersin-Yumuktepe”, **The V. Anniversary of the Excavations at Yumuktepe**, Yay.haz. K.Köroğlu, Ege Yayınları, 7 – 10.

Bar – Yosef, O.:

1989 “The PPNA in the Levant - An Overview”, **Paléorient***,* vol. 15, n.1: 57 - 63.

1994 “Form, Function and Numbers in Neolithic Lithic Studies”, **Neolithic Chipped Stone Industry of the Fertile Crescent**, Ed., H. G. Gebel ve Kozlowski, Exoriente, Berlin, 61-82.

2001 “Lithics and the social geographic configurations identifying neolithic tribes in the Levant”, **Beyond Tools. Redefining the PPN Lithic Assemblages of the Levant. Proceedings of the Third Workshop on PPN Chipped Lithic Industries** Eds., I. Caneva, C. Lemorini, D. Zampetti, and P. Biagi, (Ca'Foscari University of Venice, Nov. 1998), 437-448.

2001 “From Sedentary Foragers to Village Hierarchies: The Emergence of Social Institutions”, Ed., W. G. Runcimen, **The Origins of Human Social Institutions**, Oxford, British Academy Press, 1 – 38.

Bar – Yosef Mayer, D.:

2017 “Shell Ornaments And Artifacts İn Neolithic Cyprus And Correlations With Other Mediterranean Regions”, **Quaternary International XXX**, 1 – 10.

Bar-Yosef, O., R. H. Meadow:

1995 “The origins of agriculture in the Near East”, yay. haz. T. D. Price and Anne-Birgitte Gebauer, **Last hunters, first farmers: new perspectives on the prehistoric transition to agriculture**, Santa Fe, New Mexico: School of American Research Press, 39 – 94.

Baykara, İ.:

2013 “Hatay Orta Paleolitik Endüstrilerinde Hammadde Kullanımı”, **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,** 4(2), 19 – 33.

Baysal, E.:

2013 “Epipalaeolithic marine shell beads at Pınarbaşı: central Anatolia in a wider context”, **Anatolica** 39, 261 - 276.

Bednarik, R.G.:

1992 “Early subterranean chert mining”, **The Artefact**, vol. 15, 11 – 24.

1999 “Maritime navigation in the Lower and Middle Palaeolithic”, Prehistory / Prehistorie, Comptes Rendus de l'Académie des Sciences - Series IIA **- Earth and Planetary Science**, volume 328 (8), 559 – 563.

Benjamin, J, A. Rovere, vd.:

2017 “Late Quaternary sea-level changes and early human societies in the central and eastern Mediterranean Basin: An interdisciplinary review”, **Quaternary International XXX**, 10 – 29.

Bıçakçı, E., M., Godon, Y. G., Çakan:

2012 “Tepecik-Çiftlik”, **The Neolithic in Turkey, New Excavations & New Research (Central Turkey)**,

Yay.haz., M. Özdoğan, N. Başgelen. P. Kuniholm, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 89 - 134

Binder, D.:

2002 "Stones making sense: What obsidian could tell about the origins of the Central Anatolian Neolithic", **The Neolithic of Central Anatolia**, Yay.haz., F.Gérard, L. Thissen, Ege Yayınları, İstanbul, 79 - 90.

Binford, L.:

1980 "Willow Smoke and Dogs' Tails: Hunter-Gatherer Settlement Systems and Archaeological Site Formation", **American Antiquity**, 45 (1), 4-20.

Bini, M, İ. İsola, G. Zanchetta, A. Ribolini, A. Ciampalini, İ. Baneschi, D. Mele, A. L. D'Agata:

2018 "Identification of Leveled Archeological Mounds (Höyük) in the Alluvial Plain of the Ceyhan River (Southern Turkey) by Satellite Remote-Sensing Analyses**", Remote Sensing**, 10 (241), 2 – 16.

Borrell, F - H. Khalaily:

2016 "Reconstructing the last stages of bidirectional blade technology in the Levant: North and South (dis)connections", **Paleorient**, 42 / 2, 73 – 95.

Borrell, F – D. Stefanisko:

2016 "Reconstructing projectile technology during the Pre-Pottery Neolithic B in the Levant: An integrated approach to large tanged points from Halula", **Journal of Archaeological Science**, **69**, 130 – 142.

Bottema, S.:

1978 “The Late Glacial in the Eastern Mediterranean and the Near East”, Ed., W.C. Brice, The Environmental History of the Near and Middle East, Academic Press, 15 – 28.

Braidwood, R. J.:

1937 **Mounds in the Plain of Antioch, An Archaeological Survey**, The University of Chicago, Oriental Institute Publications Vol XLVIII, The University of Chicago Press, Chicago, Illinois.

Braidwood. R.J., , L. S. Braidwood:

1960 **Excavations in the Plain of Antioch I, The Earlier Assembleges Phases A – J**, The University of Chicago Oriental Institute Publications, Vol. LXI, The University of Chicago Press, Chicago, Illinois.

Brios, F, B. Gratuze, J. Guilane:

1997 "Obsidiennes du site néolithique précéramique de Shillourokambos (Chypre)",
Paléorient, 23 / 11: 95 - 112.

British Naval Staff

1919 **A Handbook of Asia Minor**, Vol IV. Part.2, Cilicia, Anti Taurus and Norts Syria, Naval Staff, İntelligence Department.

Buitenhuis, H:

2004 “Yumuktepe, The importance of Yumuktepe in the origin and spread of animal domestication” Eds., I. Caneva – V.Sevin **Mersin – Yumuktepe a Reappraisal**,
Congedo Editore, Lecce, 163 – 170.

Buitenhuis, H., I. Caneva:

1998 “Early Animal Breeding in South-Eastern Anatolia: Mersin-

Yumuktepe", yay.haz. L. Bartosiewicz, Man and the Animal World. **Studies in Honour of Sandar Bökönyi**, Archaeolingua, Budapest, 121 – 130.

Burkitt, M.

1939 "Explorations in Cilicia, The Neilson Expedition: 1938 – 1939, The Earliers Culture of Mersin", **LAA,** vol. XXVI, 51 – 72.

Calcagnile, L., G. Quarta., M. D'Elia:

2010 "Mersin Yumuktepe Yerleşmesi Örnekleri Üzerinde Yüksek Teknik Aracılığıyla Gerçekleştirilen Teşhis ve Tanı Araştırması", **Yumuktepe Dokuzbin Yıllık Yolculuk**, Yay. Haz.,I. Caneva – G. Köroğlu, Ege Yay: 123 – 131.

Campbell, S - Elizabeth Healey:

2011a "A 'Well' and an Early Ceramic Neolithic Assemblage from Domuztepe", **Neo – Lithics**, 2 / 11, 19 – 25.

2011b "Stones of the living and bones of the dead? Contextualising the lithics in the Death Pit at Domuztepe", **The State of the Stone: Terminologies, Continuities and Contexts in Near Eastern Lithics,** Eds., E. Healey, S. Campbell, O. Maeda, Studies in Early Near Eastern Production, Subsistence, and Environment 13: Berlin: ex oriente, 327 – 342.

Caneva, I.:

1999 "Early Farmers on the Cilician Coast: Yumuktepe in the Seventh Millenium B.C", **Neolithic in Turkey**, Yay.Haz. M. Özdoğan, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, s. 105 – 114, fig. 81 – 86.

2001 De Çayönü à Mersin: les premiers villageois de l'Anatolie du Sud Est. **Les communautés villageoises du Proche Orient à l'Atlantique** (8000-2000 avant notre ère), Ed., In J. Guilaine Paris : Editions France, 13 - 34.

2002 "Ethnicity as a Farm of Social Relationship between Neolithic Cilicia and Central Anatolia", **The Neolithic of Central Anatolia (CaneW)**, Eds., F. Gerard, L.Thisson, Ege Yayınları, İstanbul, 119 – 128.

2003 "Mersin/ Yumuktepe 2002 Kazı Raporları," **ANMED 3**, News Bulletin on Archaeology from Mediterranean Anatolia: 38- 39

2004a "The early human occupation (7000 – 6000 BC)",)", **Mersin – Yumuktepe a Reappraisal**, Eds.: I. Caneva, V. Sevin, Congedo Editore, Lecce, s. 33 – 44.

2004b "Of terraces, silos and ramparts (6000 – 5800 BC)", **Mersin – Yumuktepe a Reappraisal**, Eds.: I. Caneva, V. Sevin, Congedo Editore, Lecce, s. 45 – 56.

2010 "Erken Prehistorik Yerleşmeler Dönemi (7000 – 5800 BC), **Yumuktepe. Dokuzbin Yıllık Yolculuk**, Yay. Haz. I. Caneva, V. Sevin, Ege Yay, İstanbul, s. 19 – 36.

2011 "Til Huzur – Yayvantepe", **The Neolithic in Turkey, The Tigris Basin**, Eds., M. Özdoğan, N. Başgelen, P. Kuniholm, Archaeology & Art Publications, İstanbul,173 – 184.

2012 "Mersin – Yumuktepe, In the Seventh Millenium BC: an updated view", **The Neolithic in Turkey, New Excavations & New Research (Central Turkey)**, Eds. M. Özdoğan, N. Başgelen, P. Kuniholm, Archaeology & Art Publications, İstanbul: 1 – 29.

Caneva.I , G., Köroğlu:

2010 **Yumuktepe. Dokuzbin Yıllık Yolculuk**, Ege Yay, İstanbul.

Caneva I.,G., Köroğlu, K. Köroğlu, T. Özaydın:

2005 "2003 Yılı Yumuktepe Kazıları, **26. Kazı Sonuçları Toplantısı**, Cilt. II, Ankara, 203 – 214.

Carter, E., S. Campbell, S. Gauld:

2003 "Elusive Complexity: New Data from late Halaf Domuztepe in South Central Turkey.", **Paleorient**, 29 (2), 177 – 193.

Carter, T, D. Contreras, D. Sean, D. Mihailovic, N. Skarpelis:

2016 "Early Holocene Interaction in the Aegean Islands: Mesolithic Chert Exploitation at Stélida (Naxos, Greece) in Context", Ed., M. Ghilardi, **Géoarchéologie des îles de Méditerranée:Geoarchaeology of the Mediterranean Islands**, CNRS ÉDITIONS, Paris, 275 – 285.

Carter, T. F., X. L., Bourdonnec, M., Kartal, G., Poupeau, T., Calligaro, P., Moretto.

2011 "Marginal Perspectives: Sourcing Epi-Palaeolithic to Chalcolithic Obsidian from the Öküzini Cave (SW Turkey)", **Paléorient,** vol. 37, n.2, 123 – 149.

Casana, J.J., T. J. Wilkinson:

2005 "Settlement and Landscapes in the Amuq Region", **The Amuq Valley Regional Projects Vol 1**, Survey in the Plain of Antioch and Orantes Delta, 1995 – 2002, Ed. K.A. Yener, Oriental Institute Publications, n.131, Chicago, 25 – 65.

Cauvin, J.:

1989 "La Stratigraphre de Cafer Höyük – Est (Turquie) et les origines du PPNB du Taurus", **Paleorient**, vol.15 / 1, 78 – 86.

2000 **The Birth of the Gods and the Origins of Agriculture**, Cambridge University Press, Cambridge.

Cauvin, J., O., Aurenche, M.C Cauvin,, N. Balkan- Atlı:

2011 "The Pre – Pottery Site of Cafer Höyük", **The Neolithic in Turkey, The Euphrates Basin**, Eds. M. Özdoğan, N. Başgelen, P. Kuniholm, Archaeology & Art Publications, İstanbul: 1 – 40.

Cauvin, J, O. Aurenche, M. Claire – Cauvin, N. Balkan – Atlı:

2007 "Cafer Höyük, Çanak Çömleksiz Neolitik Döneme Ait Bir Yerleşme", **Türkiye'de Neolitik Dönem**, Yay.haz. M. Özdoğan, N. Başgelen Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 99 – 114.

Cessford, C.:

2005 "Absolute Dating at Çatalhöyük" yay.haz, I. Hodder, **Changing Materialities at Çatalhöyük Reports from the 1995-1999 Seasons, Volume 5** (McDonald Institute Monographs; BIAA Monograph 39) Cambridge, McDonald Institute for Archaeological Research; London, British Institute of Archaeology at Ankara, 65 - 99.

Cipollari vd.:

2013 "Easternmost Mediterranean evidence of the Zanclean flooding event and subsequent surface uplift: Adana Basin, southern Turkey", **Geological Society**, 372: 473-494.

Clarke, J.:

2013 "Cyprus during the Neolithic period", **The Oxford handbook of the archaeology of the Levant: c. 8000–332 BCE**, Eds. M. L. Steiner, A. E. Killebrewi, Oxford University Press, Oxford, 177 – 193.

Coqueugniot, E.:

2014 “2014 Dja’de (Syria) and the symbolic representations during the IXth millennium Cal. BC”. Eds., C. Manen, T. Perrin, J. Guilaine, **La Transition Néolithique en Méditerranée**, France, Paris, 91 - 108.

Çanak, E.:

2015 “Cumhuriyet Döneminde Adana (Seyhan)’da Meydana Gelen Seller ve Alınan Önlemler (1930 – 1956)”, **Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt. 13, s.1, 296 – 341.

Çakmak, Z.:

2010 Efrenk Dersi Vadisi ve Yakın Çevresinin Bitki Örtüsü, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Çambel, H.:

1983 “Karatepe – Aslantaş Göl Alanı ve 1982 Çalışmaları”, **5.Kazı Sonuçları Toplantısı** I, 153 – 161.

Çambel, H., M. Özdoğan.:

1984 “1983 Yılı Domuztepe Çalışmaları”, **Kazı Sonuçları Toplantısı** VI: 259 – 272.

Çilingiroğlu, Ç.:

2010 “The Appearance Of Impressed pottery in the Neolithic Agean And its Implications for Maritime Networks in The Eastern Mediterranean”, **Tüba –Ar,** 13, 9-22.

2016 “Impressed Pottery as a Proxy for Connectivity in the Neolithic Aegean and Eastern Mediterranean”, **Sheffield Studies in Aegean Archaeology Of Odysseys and Oddities Scales and modes of interaction between prehistoric Aegean societies and their neighbours**, Ed., Barry P.C. Molloy, 75 – 96

2017 “Tarihöncesi Çağlarda Doğu Akdeniz’de Denizcilik Etkinlikleri: Son Verilere Gene Bir Bakış”, **TINA, Denizcilik Arkeolojisi Dergisi,** 7, 12 - 29

Çiner, A., M, A, Sarıkaya:

2017 “Cosmogenic 36Cl geochronology of late Quaternary glaciers in the Bolkar Mountains, south central Turkey”, **Quaternary Glaciation in the Mediterranean Mountains**. Eds., P. D., Hughes, J. C. Woodward, Geological Society, London, Special Publications, 433, 271 – 287.

Davis, P. H.:

1965 **Flora of Turkey and the East Agean İslands, Vol. I,** Edinburgh University Press.

Delage, C.:

2003 **Siliceous Rocks and Prehistory: Bibliography on Geo-Archaeological Approaches to Chert Sourcing and Prehistoric Exploitation**, Oxford: John and Erica Hedges (BAR International Series, 1168).

Delerue S.:

2007 L’obsidienne dans le processus de Néolithisation du Proche-Orient (12000-6500 av. J.-C. Cal.). Thèse non publiée (yayınlanmamış doktora tezi), Esplanade des Antilles, Maison de l’Archéologie, Domaine Universitaire Bordeaux, Pessac Cedex, France.

Demir, F., A.O., Dinç, K.S., Girginer,:

2006 “Ceyhan Ovası’nda Hava Fotoğrafları Kullanılarak Arkeolojik Alan Tespiti”, **Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi** 15 (13), 183 – 198.

Dinç, A,:

2009 Tarsus Çayı Havzasının Coğrafi Etüdü, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya.

Doğan, U., A., Koçyiğit, B., Varol, İ., Özer, A. Molodkov, E. Zöhra:

2012 "MIS 5a and MIS 3 relatively high sea-level stands on the HatayeSamandağ Coast, Eastern Mediterranean, Turkey", **Quaternary International,** 262, 65 – 79.

Doğaner, A.:

2013 Çukurova Bölgesi Konargöçerlerinde Halk Kültürü ve Halk Edebiyatı, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Adana.

Duran, C.:

2010 Tece Deresi – Deliçay Havzaları (Mersin) Arasındaki Sahada Bitki Örtüsünün Ekolojik Şartları ve Değerlendirilmesi, Fırat üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Elazığ.

During, B.:

2016 **Küçük Asya'nın Tarihöncesi: Karmaşık Avcı – Toplayıcılardan Erken Kentsel Toplumlara**, Çev. A. Keskin, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Duru, G.:

2018 "Değişen Zaman, Dönüşen Geçmiş: Volkanik Kapadokya", **Anadolu / Anatolia** 44, 157 – 179.

Ege, İ.:

2016 "Konglomeralar Üzerindeki Karstlaşma, Göller Yaylası ve Yakın Çevresi (Kozan/Adana)", **International Journal of Social Science,** No.51, Autumn III 2016, 237 – 263.

Efstratiou, N, C McCartney, D. Kyriakou.

2012 "An upland early site in the Troodos mountains", **Report of the department of antiquities**, Cyprus, 2012, 1 – 26.

Erek, M.C.:

2008 "Levant – İç Anadolu Arasındaki Prehistorik Bağlantılarda Amik – Maraş Çöküntü Alanının Önemi", **OLBA,** vol. XVI, 1 – 22.

2011 "Kahramanmaraş İli Prehistoryası". **Işın Yalçınkaya'ya Armağan**, Yay. Haz., H. Taşkıran, M. Kartal, K. Özçelik, M. B. Kösem, G. Kartal, Bilgin Kültür Sanat Yayınları, Ankara:, 113 – 26.

2012 "Güneybatı Asya Ekolojik Nişi İçinde Direkli Mağarası Epi-paleolitik Buluntularının Değerlendirilmesi", **Anadolu/ Anatolia 38**, 53 - 66.

Erim – Özdoğan, A.:

2011a "Sumake Höyük: A New Neolithic Settlement in the Upper Tigris Basin", **The Neolithic in Turkey, The Tigris Basin** Yay. haz, M. Özdoğan, N. Başgelen, P. Kuniholm, Archaeology & Art Publications, İstanbul, 19 – 60.

2011b "Çayönü", **The Neolithic in Turkey, The Tigris Basin**, Yay. Haz, M. Özdoğan, N. Başgelen, P. Kuniholm, Archaeology & Art Publications, İstanbul, 185 – 269.

Erinç, S,

1953 "Çukurovanın Aluviyal Jeomorfolojisi Hakkında", İstanbul Üniversitesi, **Coğrafya Enstitüsü Dergisi**, Cilt.2, Sayı. 3 - 4, 147 – 159.

1978 "Changes in the Physical Environment in Turkey Since the End of the Last Gacial", **The Environmental History of**

the Near and Middle East, Ed., W. C. Brice,Academic Press, 87 – 110.

Erol, O.:

1963 "Asi nehri deltasının jeomorfolojisi ve Dördüncü Zaman deniz-akarsu sekileri (Die Geomorphologie des Orontes-Deltas und der anschliessenden Pleistozänen Strand- und Flussterrassen, Provinz Hatay, Türkei)", **Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yay**. Sayı 148, Ankara.

1997 "Çukurova'nın Neotektonik Jeomorfolojik Evrimi", **Yerbilimleri / Geosound**, 30, 127 – 134.

1998 "Dating of Pleistocene Caliche Formations in the Paleosols of Çukurova and Their Part in the Geomorphology of Turkish Red Soils / Çukurova Paleoselleri İçindeki Kaliş Formasyonlarının Yaşlandırılması ve Bunun Türkiye Kırmızı Topraklarının Jeomorfolojisi Yönünden Önemi", **Geosound /Yer Bilimleri**, 33, 30 – 46.

2003 "Ceyhan Deltasının Jeomorfolojik Evrimi", **Ege Coğrafya Dergisi,** 12, 59 – 81.

Esin, U., S. Harmankaya:

2007 "Aşıklı Höyük", **Türkiye'de Neolitik Dönem**, Yay. haz. M. Özdoğan, N. Başgelen, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 255 – 272.

Fairbanks, R.G.:

1989 "A 17.000- year glacio-eustatic sea level record: influence of glacial melting rates on the Younger Dryas event and deepp-ocean circulation", **Nature**, 342, 637–642.

Fletcher, A, D., Baird, M., Spataro, A., Fairbairn:

2017 "Early Ceramics in Anatolia: Implications for the Production and Use of the Earliest Pottery. The Evidence from Boncuklu Höyük", **Cambridge Archaeological Journal** 27 (2), 351 – 369.

Frangipane, F.:

2002 **Yakındoğu'da Devletin Doğuşu**, Arkeoloji ve Sanat Yay, İstanbul.

Frahm, E., C. T. Hauk:

2017 "Origin of an Obsidian Scraper at Yabroud Rockshelter II (Syria): Implications for Near Eastern Social Networks in the Early Upper Palaeolithic", **Journal of Archaeological Science: Reports** 13, 415 – 427.

Galili, E, O. Lernau, I. Zohar:

2004 "Fishing and Coastal Adaptations at Atlit – Yam, A Submerged Ppnc Fishing Village of the Carme Coast, Israel", **Atiqot** 48, 1 – 34.

Galili, E., L. K., Horwitz, V., Eshed, B., Rosen, I,. Hershkovitz:

2014 "Submerged prehistoric settlements off the Mediterranean coast of Israel", **SKYLLIS**, 13, 181 – 204.

Garfinkel Y.:

2011 "Obsidian distribution and cultural contacts in the southern Levant during the 7th millennium cal. BC", **The State of the Stone. Terminologies, Continuities and Contexts in Near Eastern Lithics**: Eds., E. Healey, S. Campbell, O. Maeda, Berlin: ex Oriente, 411 - 416.

Garrard, A., J., Conolly, N., Moloney, K., Wright:

1996 “The Early Prehistory of The Saçagözü Region, North Levantine Rift Valley: Report on 1955 Survey Season”, **Anatolian Studies**, vol. 46, 53 – 81.

Garstang, J.:

1937 “Explorations in Cilicia: The Neilson Expedition: Preliminary Report”, **LAAA**, vol. XXIV, Liverpool.

1953 **Prehistoric Mersin, Yümük Tepe in Southern Turkey**, The Neilson Expedition in Cilicia, Oxford.

Garstang, J., H. Goldman:

1947 “A Conspectus of Early Cilician Pottery”, **American Journal of Archaeology**, Vol. 51, No.4, 370 – 388.

Girginer, K.S.:

2000 *“Tepebağ Höyük Kizzuwatna Ülkesi’nin Başkenti miydi **?”*** **Efsaneden Tarihe:Tarihten Bugüne Adana: Köprü Başı**, Yay.Haz., E. Artun, M.S. Koz, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 71 – 83.

2003 “2002 Yılı Adana İli ve Çevresi Yüzey Araştırmaları (Tufanbeyli) ve Kizzuwatna Araştırmaları”, **21. Araştırma Sonuçları Toplantısı**, 1, 311 – 324.

2006 “Ceyhan Ovası’ndaki Arkeolojik Araştırmalara Genel Bir Bakış”, **Ceyhun’dan Ceyhan’a*,* 1.Ceyhan Sempozyumu Bildiriler Kitabı**, cilt.1, 147-161.

2007 “2005 yılı Adana (Ceyhan) ve Kayseri (Develi) Yüzey Araştırmaları”, **24. Araştırma Sonuçları Toplantısı**, 2, 173 -196.

2008 “2006 Yılı Kapadokya ve Kilikya Yüzey Araştırmaları: Kayseri (Yahyalı) ve Adana (Ceyhan II)”, **25. Araştırma Sonuçları Toplantısı***,* 2, 379 - 402.

2010 “Tatarlı Höyük (Ceyhan) Kazısı: İlk İki Dönem”, **31. Kazı Sonuçları Toplantısı**, 3, 453 – 476.

2012 “Tatarlı Höyük Arkeolojik Kazısı, Kraliçenin Doğduğu Yere Doğru”, **Altın Şehir Adana, Kent Kültürü ve Sanat Dergisi 10**, 36 – 39.

Girginer, K.S., D., Collon:

2014 “Cylinder and stamp seals from Tatarlı Höyük”, **Anatolian Studies,** 64, 59 – 72.

Girginer, K.S., Ö. O., Girginer F., Erhan:

2006 “ 2004 yılı Adana ve Kayseri Yüzey Araştırmaları (Sarız ve Kozan), **23. Araştırma Sonuçları Toplantısı** 2, 293 – 308.

Girginer, K.S, H.F., Özdemir, F., Şahin:

2007 “Adana (Yukarı Ova – Ceyhan Ovası) Yüzey Araştırmaları 2006”, **ANMED** *5* -News Bulletin on Archaeology from Mediterranean Anatolia, 79 – 85.

Girginer, K.S, H.F., Özdemir, B,.Kaplan:

2007 “2002 – 2006 Yılları Kapadokya ve Kilikya Yüzey Araştırmaları: Genel Bir Değerlendirme”, **Doğudan Yükselen Işık Arkeoloji Yazıları**, Yay.haz., B. Can, M. Işıklı, Atatürk Üniversitesi Yay. İstanbul, 231 – 266.

Gjerstad, E.:

1934 “Cilician Studies”, **Revue Archéologique**, Sixième Série, T. 3: 155-203.

Godon, M.:

2005 2005 “New results and remarques about Pottery Neolithic in Central Anatolia: A view from Tepecik-Çiftlik”, **Colloquium Anatolicum, IV**,1 - 13.

Goldberg, P., O., Bar – Yosef:

2012 "Cave Dwellers in the Middle East", **Encyclopedia of Caves**(Second Edition), Eds., W. B. White – D. C, Culver, Elsevier Academic Press, 94 – 99.

Goldman, H.:

1935 "Preliminary Expedition to Cilicia, 1934, and Excavations at Gözlü Kule, Tarsus", **American Journal of Archaeology** 39 (4), 526 – 549.

1950 **Excavations at Gözlükule, Tarsus I: The Hellenistic and Roman Periods**. Princeton, New Jersey, Princeton University Press.

1963 **Excavations at Gözlükule, Tarsus II. From the Neolithic through the Bronze Age**, Princeton, New Jersey, Princeton University Press.

Gopher, A.:

1989 "Neolithic Arrowheads of the Levant: Results and Implications of a Seriation Analysis", **Paléorient**, vol. 15, no.1, 43-56.

1994 **Arrowheads of the Neolithic Levant: a Seriation Analysis**, Eisenbrauns, Winona Lake.

Goring – Morris, N., A., Belfer – Cohen:

2016 "The appearance of the Neolithic in the Levant: Sudden? Gradual? And Where From?", **Anatolian Metal VII, Anatolien und seine Nachbarn vor 10.000 Jahren, Anatolia and neighbours 10.000 years ago,** Ed., Ü. Yalçın, Montanhistorische Zeitschrift Der ANSCHNITT, Beiheft 31, Bochum, 198 – 185.

Göney, S.:

1976 **Adana Ovaları I**, İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Yayınları, no: 88, İstanbul.

Güldoğan, E.:

2008 Mezraa – Teleilat Tarak – Baskı “Impresso” Bezemeli Çanak ve Çömleğin Köken ve Dağılımı”, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.

2018 Akdeniz’de Neolitik Dönem ve Bölgesel Yaklaşımlar”, **Colloquium Anatolicum**, 17, 91 – 117.

Güleç, E., İ., Baykara, İ., Özer, M., Sağır, A., Açıkkol, A.C., Erkman, H., Yılmaz:

2009 "2008 Yılı Üçağızlı Mağarası Kazısı", **31. Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu**, 121 - 132.

Gurbuz - Veral, M., A., El Bakkali, L., Essalouh, C., Tollon, M., Hakan, M., Ulaş, B., Ulas, S., Santoni, B., Khadari:

2018 “New insight on olive domestication in Turkey”, **Acta Hortic**, 1199, 15 - 20.

Gürbüz, K.:

1997 “Seyhan ve Ceyhan Delta’larının Kronolojik Evrimi ve Bunların Kıyı Değişimine Etkileri”, Yer Bilimleri - **Geosound** 30, 175 – 189.

Gürdil, V.:

2006 Güneydoğu Anadolu’da Halaf Kültürüne Kadar Boya – Bezemeli Çanak Çömlek’in Gelişimi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Harel, M., R., Amit, N., Porat, Y., Enzel:

2017 "Evolution of the Southeastern Mediterranean Coastal Plain", **Quaternary of the Levant Environments, Climate Change, and Humans**, Eds., Y. Enzel, O. Bar – Yosef, Cambridge University Press, Cambridge, 433 – 445.

Hauptmann, H.:

2007a "Nevali Çori ve Urfa Bölgesindeki Neolitik Dönem, Genel Bir Bakış", **Türkiye'de Neolitik Dönem**, Yay.haz. M. Özdoğan, N. Başgelen, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 131 – 164.

2007b Urfa Bölgesi",**Türkiye'de Neolitik Dönem, Yeni Kazılar ve Yeni Bulgular**, Yay.haz. M. Özdoğan, N. Başgelen, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 131 – 164.

2011 "The Urfa Region", **The Neolithic in Turkey, The Euphrates Basin**, Eds., M. Özdoğan, N., Başgelen, P. Kuniholm, Archaeology and Art Publications, İstanbul, 85 – 138.

Healey, E.:

2007 "Obsidian as an Indicator of Inter-Regional Contacts and Exchange: Three Case-Studies from the Halaf Period", **Anatolian Studies**, 57, 171 – 189.

Hoşgören, Y.:

1984 Hidrografya'nın Ana Çizgileri I, Yeraltı Suları, Kaynaklar, Akarsular, Acar Matbaacılık Tesisleri, 2.Baskı, İstanbul.

Hrouda, B.:

1998 "Survey in der Umgebung von Sirkeli Höyük 1994", **Light on top of the Black Hill, Studied presented to Halet Çambel, Karatepe'deki Işık, Halet Çambel'e Sunulan**

Yazılar, Eds. G. Arsebük. M. Mellink, W. Schirmer, Ege Yay., İstanbul: 427 – 433.

Huysecom, E., M., Rasse vd.:

2009 "The emergence of pottery in Africa during the tenth millennium cal BC: new evidence from Ounjougo (Mali)", **Antiquity**, 83, 322, 905 – 917.

Ibanez, J.J., D.. Ortega, D., Campos, L., Khalidi, V., Mendez:

2015 "Testing complex networks of interaction at the onset of the Near Eastern Neolithic using modelling of obsidian Exchange", **J. R. Soc. Interface,** vol. 12, 1 – 11.

Ibanez,J., D., Ortega, D., Campos, L., Khalidi, V., Méndez, L., Teira:

2016 "Developing a complex network model of obsidian exchange in the Neolithic Near East: Linear regressions, ethnographic models and archaeological data", **Paléorient**, vol. 42.2, 9 – 32.

Iovino, M.R.

2004 "Use wear trace analysis on obsidian tools from the Early Neolithic of Yumuktepe", **Mersin – Yumuktepe a Reappraisal**, Eds., in I. Caneva V. Sevin, Congedo Editore, Lecce, 153 – 158.

Isola, I., M., Bini, A., Ribolini, G., Zanchetta, A. L., D'Agata:

2017 "Geomorphology of the Ceyhan River lower plain (Adana Region, Turkey)", **Journal of Maps,** 2017, v. 13, n. 2, 133–141.

Iwasaki, T., A., Tsuneki:

2003 **Archaeology of the Rouj Basin - A Regional Study of the Transition from Village to City in Northwest Syria,** Vol. I, University of Tsukuba.

Jesse, F.:

2010 "Early Pottery in Northern Africa - An Overview", **Journal of African Archaeology**, Vol. 8, No. 2, 219 – 238.

Karlıoğlu, N., H., Caner, N. K., Rauh, Ü., Akkemik, N., Köse, E. M., Connor:

2016 "Palynological evidence for human occupation in western Rough Cilicia (southwest Turkey)", **Quaternary International,** 401, 109 – 122.

Karul, N.,

2011 "Gusir Höyük", **The Neolithic in Turkey, The Tigris Basin**, Eds., M. Özdoğan, N.Başgelen, P. Kuniholm,Archaeology & Art Publications, İstanbul, 1 – 17.

Karul, N., A., Ayhan, M., Özdoğan:

2002 "2000 Yılı Mezraa-Teleilat Kazıları" **Ilısu ve Karkamıs Baraj Gölleri Altında Kalacak Arkeolojik Kültür Varlıklarını Kurtarma Projesi 2000 Yılı Çalısmaları**, Yay.haz., N. Tuna, J. Velibeyoğlu, ODTÜ - TAÇDAM, Ankara, 101 – 129.

Kayacan, N.:

2015 Anadolu'da Neolitik Dönemde Baskı Tekniği İle Taş Yongalama: Uygulama, Dağılım ve Kültürel Farklılıklar, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.

2018 "Oval – Points and Cattle – Hunting Practices in Central Anatolia During the 8th Millenium BC", **Adalya,** 21 (18), 45 – 61.

Kayci, O.H., Y., Ünlü, S.Ateş:

2018 “Anadolu’nun Elleri”, **Magma**, 35, 78-95.

Kayan, İ.:

1999 “Holocene stratigraphy and geomorphological evolution of the Aegean coastal plains of Anatolia”,**Quaternary Science Reviews**, 18, 541 – 548.

2012 “Kuvaterner’de Deniz Seviyesi Değişmeleri”, **Kuvaterner Bilimi**, Yay. haz., N. Kazancı, A. Gürbü, Ankara Üniversitesi Yay. No: 350, Ankara: 59 – 78.

2014 “Paeogeography of the Coastal Regions of Turkey During the Neolithic Period”, **The Neolithic in Turkey Vol 6**, Eds., M. Özdoğan, N. Başgelen, P. Kuniholm, Archaeology and Art Publications, İstanbul, 95 – 23.

2018 “Jeoarkeoloji ve Paleocoğrafya Araştırmalarının Arkeolojideki Yeri”, **Arkeolojide Temel Yöntemler** Yay.haz, S. Ünlüsoy, C. Çakırlar, Ç. Çilingiroğlu, Ege Yayınları, İstanbul, 17 – 67.

Kennett, D. J., J. P., Kennett:

2007 “Influence of Holocene marine transgression and climate change on cultural evolution in southern Mesopotamia”, , **Climate Change and Cultural Dynamics: A Global Perspective on Mid-Holocene Transitions,** Eds. D. G., Anderson, K. A., Maasch, D. H., Sandweiss Elsevier Publications, 229 – 264.

Kennedy, S.W, A.E., Aksu, J., Hall, R.N., Hiscott, C., Yaltırak, G., Çiftçi:

2014 “Source to sink: The development of the latest Messinian to Pliocene–Quaternary Cilicia and Adana Basins and theirlinkages with the onland Mut Basin, Eastern Mediterranean”, **Tectonophysics** 622: 1–21.

Kenyon, K. M.:

1956 “Jericho and its setting in Near Eastern History”, **Antiquity 120**, 184 –195.

Khalaily, H., F. R., Valla:

2013 “Obsidian in Natufian context: the case of Eynan (Ain Mallaha), Israel”, **Natufian Foragers in the Levant: Terminal Pleistocene Social Changes in Western Asia**, Eds., O. Bar-Yosef, F.R. Valla, International Monographs in Prehistory, Ann Arbor Michigan, 193 – 202.

Kilinç Mirdali N., Y.Z., Halefoğlu, N., Sakarya :

2006 "Almanpınarı Kırmızı Kilinin Seramikte Boya Olarak Kullanılabilirliginin Arastırılması", **Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, cilt.15, 229 – 234.

Knapp, A. B.,

2008 **Prehistoric and Protohistoric Cyprus, Identity, Insularity, and Connectivity**, Oxford Universitiy Press, Oxford.

Konyar, E.:

2006 “Adana Höyükleri - 2005, **HABERLER** 22, Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü: 20 - 21.

2008 “Kizzuvatna’nın Doğu Sınırları: Adana, Osmaniye ve Kahramanmaraş Höyükleri’nde 2006 Yılı Araştırmaları”, **ANMED** *5* - News Bulletin on Archaeology from Mediterranean Anatolia, 86 – 92.

Kodaş, E.:

2018 “Boncuklu Tarla, Un nouveau site du Néolithique précéramique en Anatolie Orientale”, **Bulletin de la Société préhistorique française**, 115 (2), 385 - 389.

Konyar, E., M.H., Sayar:

2006 “Yumurtalık (Adana) Arkeolojik Kültür Varlıkları Envanteri 2005”, **TÜBA Kültür Envanteri Dergisi**, 5, 23 – 31.

Kozłowski, S.K., O., Aurenche

2005 **Territories, Boundaries and Cultures in the Neolithic Near East**, BAR International Series.1362, Oxford.

Kökten K.:

1959 “Antalya Bölgesi’nde Yapılan Tarihöncesi Araştırmaları”, **Türk Arkeoloji Dergisi** 2, 10- 16.

Köroğlu, K.:

1998 **5. Yılında Yumuktepe, The Anniversary of the Excavations at Yumuktepe**, Eski Çağ Bilimleri Enstitüsü Yayınları, İstanbul.

Kuijt, I., N. G., Morris:

2002 “Foraging, Farming, and Social Complexity in the Pre-Pottery Neolithic of the Southern Levant: A Review and Synthesis”, **Journal of World Prehistory**, vol.16, n. 4: 361 – 440.

Kuhn, S.L.:

2004 “Upper Paleolithic raw material economies at Üçağızlı Cave, Turkey”, **Journal of Anthropological Archaeology** 23, 431 – 448.

Kuzucuoğlu, C; A. Çiner; N. Kazancı

2019 “The Geomorphological Regions of Turkey”, **Landscapes and Landsforms of Turkey**, Eds., C. Kuzucuoğlu, A. Ciner, N. Kazancı, Springer 41 – 178.

Lambeck, K., J., Chappell:

2001 “Sea level change through the Last Glacial Cycle”, **Science**, 292, 679–686.

Le Mière, M.:

2009 “Early Neolithic pottery from the Near East: The question of temper and its implications”, **Methodes d’approche des premieres productions ceramiques: etude de cas dans les Balkans et au Levant**, Eds, L. Astruc, A. Gaulonet L. Salanova, Berichte de Kolloquiums in Nanterre, Maison de l’Archeologie et de l’Ethnologie, 28. Februar 2006, 73 - 80.

2013 “Uniformity and Diversity of pottery in the Jezirah and the Northern Levant During the Early Pottery Neolithic”, **Interpreting The Late Neolithic of Upper Mesopotamia**, Eds., O.P.Nieuwenhuyse, P.Bernbeck, P.M.M.G. Akkermans, J. Rogasch, Brepols Publishers, 323 - 330.

Le Mière, M., Özbaşaran, M., Picon:

2017 “Dark and light colour in Early Near Eastern pottery: from technique to decoration”, **Painting Pots – Painting People Late Neolithic Ceramics In The Ancient Mesopotamia**, Edsi, W Cruells, I Mateiciucova, O. Nieuwenhuyse, Oxbow Books, Oxford & Philadelphia, 30 – 37.

Louis, H.:

1941 “Türkiye Coğrafyasının Bazı Esasları”, **Birinci Coğrafya Kongresi, Raporlar, Müzakereler, Kararlar** (6 – 21 Haziran 1941), Maarif Vekilliği Yay., Ankara: 173 – 228.

Mallol, C.:

2017 “Atapuerca”, **Encylopedia of Geoarchaeology**, Ed., A. S, Gilbert, Encyclopedia of Earth Sciences Series, Springer, 62 – 63.

Mazurowski,R., D. J., MichczyÒska, A., Pazdur, N., Piotrowska:

2009 “Chronology of the Early Pre – Pottery Neolithic Settlement Tell Qaramel, Northern Syria, in the Light of Radiocarbon Dating”, **Radiocarbon**, vol. 51, No. 2, 771 – 781.

McCartney, C.:

2017 “Ayia Varvara Asprokremnos A late PPNA specialized site on Cyprus”, , **Nouvelles données sur les débuts du Néolithique à Chypre, New data on the beginnings of the Neolithic in Cyprus Actes de la séance de la Société préhistorique française,** Eds. J. D. Vigne, F. Briois, M. Tengberg Paris, 18-19 mars 2015 Paris, Société préhistorique française, 47 - 58

Mellaart, J.:

1961 “Early Cultures of the South Anatolian Plateau”, **Anatolian Studies** X**I**, 159 –184.

1967 **Çatal Höyük: a Neolithic Town in Anatolia**, Thames and Hudson, London.

Mellink, M. J.:

1956 “Neolithic and Chalcolithic Pottery”, **H. Goldman, Excavations at Gözlükule – Tarsus, From the Neolithic through the Bronze Age I**I, Princeton University Press, Princeton, 63 – 91.

1962 The Prehistory of Syria – Cilicia", **Bibliotheca Orientalis**, 19 / 5 – 6, 219 – 226.

Minniti, C.:

2008 "Animal exploitation at Yumuktepe", **Paleonutrution and food practices in the Ancient Near East**, Ed., L. Milano, Towards a multidisciplinary approach, Padua, (S.A.R.G.O.N), Venice: 125 – 129.

Miyake, Y.:

2003 "Pottery", **Archaeology of the Rouj Basin, A Regional Study of the Transitional from Village to City in Northwest Syria**, vol. 1, Eds., A.Tsuneki, Y. Miyake, Tsukuba, 119 – 141.

2010 Excavations at Salat Camii Yanı 2004 – 2006: A Potttery Neolithic Site in the Turkish Tigris Valley", Eds., P. Matthiae, F. Pinnock, L. Nigro, N. Marchetti**, Proceedings of the 6th International Congress on the Archaeology of the Ancient Near East**, May, 5th-10th 2008, "Sapienza" - Università di Roma, Volume 2, Excavations, Surveys and Restorations: Reports on Recent Field Archaeology in the Near East, Wiesbaden, 417 – 429.

2011 "Salat Camii Yanı: A Pottery Neolithic Site in the Tigris Valley", **The Neolithic in Turkey, The Tigris Basin**, Yay. haz, M. Özdoğan, N. Başgelen, P. Kuniholm Archaeology & Art Publications, İstanbul, 129 – 149.

2016 " Origins of Pottery as Technological Innovation in South West Asia", **Anatolian Metal VII**, Anatolien und seine Nachbarn vor 10.000 Jahren Anatolia and neighbours 10.000 years ago, Ed. Ü. Yalçın, Bochum, 115 – 124.

Miyake, Y., O., Maeda, K., Tanno, H., Hongo, C. Y., Gündem:

2012 “New Excavations at Hasankeyf Höyük: A 10th Millennium cal. BC Site on the Upper Tigris, Southeast Anatolia”, **Neo – Lithics**, 1 (12), 3 – 7.

Morris, A. N. G., A. B., Cohen:

2011 “Neolithization Processes in the Levant: The Outer Envelope”, **Current Anthropology**, vol. 52, n. 4: 195 – 208.

Naumann, R.:

1998 **Eski Anadolu Mimarlığı**, TTKY, Ankara.

Nazik, L., Bayarı, S.:

2018 “ Mağara Zengini Ülke: Türkiye”, **Mavi Gezegen,** 24, 7 – 19.

Nazik, L., M., Poyraz, M., Karabıyıkoğlu:

2019 “Karstic Landscapes and Landforms in Turkey”, **Landscapes and Landsforms of Turkey**, Eds. C. Kuzucuoğlu, A. Ciner, N. Kazancı, Springer, 181 – 196.

Nergiz, Ş.:

2008 Yakındoğu Neolitik’inde Phallous Sembolü Sorunu, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Nieuwenhuyse, O., P.M.M.G., Akkermans, J., Von Der Plicht

2010 “Not so Course, nor always Plain, the Earliest Pottery of Syria”, **Antiquity**, 84, 1 – 15.

Nishiaki, Y., M., Le Miere,

2005 "The Oldest Pottery Neolithic of Upper Mesopotamia: New Evidence from Tell Seker Al-Aheimar, The Khabur, Northeast Syria", **Paleorient**, vol. 31/2, 55 - 68.

2017 "The Oldest Neolithic Pottery from Tell Seker al-Aheimar, Upper Khabur, Northeastern Syria", **The Emergence of Pottery in West Asia** Eds., A. Tsuneki, O. Nieuwenhuyse, S. Campell), Oxbow Books, Oxford, 43 – 54.

Novak, M vd.:

2017 "Cilician Chronology Group, A Comparative Stratigraphy of Cilicia, Results of the first three Cilician Chronology Workshops", **Altorientalische Forschungen**; 44/2: 150 186.

Öner, E.:

2016 "Alüvyal Jeomorfoloji Paleocografya ve Jeoarkeoloji Araştırmaları", **Fiziki Coğrafyada Araştırma Teknikleri ve Yöntemler**, Yay. haz., N. Özgen, S. Karadoğan, Pegem Akademi Yayınları, Ankara, 91 – 122.

Öner, E., L., Uncu, B., Hocaoğlu

2002 "Türkiye'nin Doğu Akdeniz Kıyılarında Deniz Seviyesi ve Kıyı Çizgisi Değişimleri", **Türkiye'nin Kıyı ve Deniz Alanları, 4. Ulusal Konferans, Türkiye Kıyıları 02 Konferans Bildiriler Kitabı**, 5 – 8 Kasım 2012, Yay. Haz. İzmir, E. Özhan, N. Alpaslan, 1237 – 1247.

2003. "Paläogeographische Studien in der Umgebung des Gözlükule-Hügels (Tarsus-Mersin, Türkei)", **Aktuelle Ergebnisse der Küstenforschung**, 20, AMK-Tagung Kiel, 133 – 149.

Öner, E., B., Hocaoğlu, L,. Uncu,

2005a “Paleogeographical Surveys Around The Mound of Gözlükule (Tarsus), , **Field Seasons 2001 – 2003 of the Tarsus – Gözlükule, Interdiciplinary Research Project**, Yay.haz., A. Özyar, Ege Yayınları, İstanbul, 57 – 68.

2005b “Tarsus Ovasının Jeomorfolojik Gelişimi ve Gözlükule Höyüğü”, **Turqua V, Türkiye Kuvaterner Sempozyumu,** 82 – 89.

Öniz, H.:

2018 “Coastal and Underwater Archaeological Surveys in Mersin and Antalya Provinces – 2017, Mersin ve Antalya İlleri Arkeolojik Kıyı ve Sualtı Araştırmaları – 2017, **ANMED**, 16, 226 – 233.

Özalp, İ., M., Avcı, H., Caner:

2017 “Analysis of Fossil Pollen Record from the Late Holocene in the Turkish Highland (Middle Taurus,Turkey)”, **Ecological Questions 26**, 91–94.

Özbal, R.:

2014 “Hatay’ın Neolitik ve Kalkolitik Dönemleri”, **Uluslararası Çağlar Boyunca Hatay ve Çevresi Arkeolojisi Sempozyumu Bildirileri** (21 – 24 Mayıs 2013), Antakya: 43-60.

Özbaşaran, M.:

2011 “The Neolithic On The Plateau”, **The Oxford Handbook of Ancient Anatolia 10.000 – 323 B.C.E,** Eds. S.R. Steadman, G. McMahon, Oxford University Press, Oxford: 99 – 124.

Özbaşaran, M., G., Duru:

2011 “Akarçay Tepe, A PPNB and PN Settlement in Middle Euphrates – Urfa”, **The Neolithic in Turkey**, **The Euphrates Basin,** Eds., M. Özdoğan, N. Başgelen, P. Kuniholm**,** Archaeology and Art Publications, İstanbul, 165 – 202.

Özbaşaran, M., M., Cutting,.:

2007 “Orta Anadolu’da Neolitiğin Ortaya Çıkışı ve Gelişimi”, **12000 Yıl Önce Neolitik Dönem**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul: 55 – 62.

Özbaşaran. M., G., Duru, N., Kayacan, B., Erdoğu, H., Buitenhius:

2012 “Musular: The 8th Millenium cal.BC Satellite Site of Aşıklı”, **The Neolithic in Turkey, New Excavations & New Research (Central Turkey)**, Eds., M. Özdoğan, N. Başgelen, P. Kuniholm**,** Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 159 - 180.

Özdoğan, M.:

2000 “Türkiye’de Yok Olan Kültürler ve Baraj Gölleri Sorunlar ve Öneriler”, **GAP Bölgesinde Kültür Varlıklarının Korunması ve Tanıtılması Sempozyumu**, GAP Yay Kültür Dizisi no:3, Ankara, 71-84.

2004a “Neolitik Çağ, Neolitik Devrim, İlk Üretim Toplulukları Kavramının Değişimi ve Braidwoodlar”, **TUBA – AR VII**, 43 – 51.

2004b “The Neolithic and Highlands of Eastern Anatolia”, Ed. by A. Sagona, **View From the Highlands. Archaeological Studies in Honour of Charles Burn**ey, Ancient Near Eastern Studies, Supplement 12, Peeters Press, 23 - 34.

2006 “Büyük Sırrın Arkeolojik Keşfi, Nuh Tufanı”, **Atlas Dergisi**, 157, 58 – 73.

2007 “Bazı Genellemeler – Öngörüler”, **Türkiye’de Neolitik Dönem**, Yay.haz. M. Özdoğan, N. Başgelen, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 441 – 458.

2009 “Early Farmers, Late Foragers and Ceramic Traditions: On the Beginning of Pottery in the Near East and Europe”, , **Early Farmers, Late Foragers,and Ceramic Traditions:On the Beginning of Pottery in the Near East and Europe**, Ed. D., Gheorghiu Cambridge Scholars Publishing, 22 – 41.

2011 “Mezraa Teleilat”, **The Neolithic in Turkey, The Euphrates Basin**, Eds., M. Özdoğan, N. Başgelen, P. Kuniholm, Archaeology and Art Publications, İstanbul, 203 – 260.

2013 “Reconsidering The Late Neolithic Period in: Southeastern Turkey: A Regional Prespective”, **İnterpreting the Late Neolithic of Upper Mesopotamia**, Eds, O.P. Nieuwenhuyse, R. Bernbeck, P.M.M.G. Akkermans, J. Royasch,Brepols, Publishers, Turnhout, 377 – 386.

2017 “The Archaeology of Early Farming in Southeast Turkey”, **Quaternary of theLevant Environments, Climate Change, and Humans** Eds., Y. Enzel, O.B. Yosef, Cambridge University Press, 723 – 731.

2018a “Defining the Presence of an Elite Social Class in Prehistory”, **Anatolian Metal VIII, Eliten–Handwerk–Prestigegüter,** Ed. Ü. Yalçın, Bochum, 29 – 42.

2018b “Mediterranean as a Supra-Regional Interaction Sphere During Late Prehistory: An Overview on Problems and

Prospects", **Eastern Mediterranean Port Cities, A Study of Mersin, Turkey – From, Antiquity to Modernity**, Eds., F. Yenişehirlioğlu, E. Özveren, T. S. Ünlü, Springer, Switzerland. 29 – 51.,

Özdoğan M., A.Özdoğan

1993 "Pre-Halafian Pottery of Southeastern Anatolia with Special Reference to the Çayonü Sequence", Eds.M. Frangipane et al., **Between The Rivers and Over The Mountains. Festschrift for A. Palmieri**: Dipartimento di Scienze Storiche Archeologiche dell' Antichita Universita di Roma, La Sapienza, Roma, 87 - 103.

Özdoğan, M., N., Başgelen, P., Kuniholm:

2011a **The Neolithic in Turkey, The Tigris Basin**, Eds., M. Özdoğan, N. Başgelen, P. Kuniholm,, Archaeology & Art Publications, İstanbul.

2011b **The Neolithic in Turkey, The Euphrates Basin,** Eds., M. Özdoğan, N. Başgelen, P. Kuniholm,, Archaeology & Art Publications, İstanbul.

Özdöl, S.,

2007 "Anadolu Platosunda En Eski Çanak Çömlekli Neolitik: "Erken Gelenek" Orta Anadolu ve Göller Yöresi Kanıtları", **Arkeoloji Dergisi**, X, 33 – 54.

Özgen, İ., M. H., Gates:

1993 "Report on the Bilkent University Archaeological Survey in Cilicia an the Northern Hatay: August 1991", **10. Araştırma Sonuçları Toplantısı I**, 387 – 393.

Özkaya, N., A. Coşkun:

2011 “Körtik Tepe”, **The Neolithic in Turkey, The Tigris Basin**, Eds., M. Özdoğan, N. Başgelen, P. Kuniholm, Archaeology & Art Publications, İstanbul, 89 – 127.

Öztan, A.:

2002 “Köşk Höyük: Anadolu Arkeolojisine Yeni Katkılar”, **TÜBA – AR 5**, 55 - 69.

2012 “Köşk Höyük: A Neolithic Settlement in Niğde - Bor Plateau”, **The Neolithic in Turkey, New Excavations & New Research (Central Turkey)**, Yay haz. M. Özdoğan, N. Başgelen, P., Kuniholm. Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 31 - 70.

Öztürk, M. Z., M., Şimşek, M., Utlu:

2015 “Tahtalı Dağları (Orta Toroslar) karst platosu üzerinde dolin ve uvala gelişiminin CBS tabanlı analizi”, **Türk Coğrafya Dergisi**, 65 59 – 68.

Özyar, A.:

2005 **Field Seasons 2001 – 2003 of the Tarsus – Gözlükule, Interdisiplinary Research Project**, Ege Yay, İstanbul.

Özyar, A., G., Danışman, C., Gürbüz, H., Özener:

2003 “Tarsus-Gözlükule 2001 Yılı Enterdisipliner Araştırmaları”, **20. Araştırma Sonuçları Toplantısı**, 1, 273 – 282.

Özyar, A., G., Danışman, H., Özbal,

2005 “Field Seasons 2001 – 2003 of the Tarsus-Gözlükule Interdisciplinaryt Research Project”, **Field Seasons 2001-2003 of the Tarsus-Gözlükule, Interdisciplinary Research Project**, Ed., A. Özyar Ege Yayınları, İstanbul, 8-47

2006 “Tarsus-Gözlükule 2004 yılı Disiplinlerarası Çalışmaları”, **23.Araştırma Sonuçları Toplantısı**, 2, 155 – 162.

Osten, Von Der H.H.:

1930 **Explorations in Hitite Asia Minor, 1927 – 28**, The University of Chicago Press, Chicago.

Palumbi, G.:

2019 “The Ceramic Production of Yumuktepe Level XVI”, **The Chalcolithic at Mersin-Yumuktepe Level XVI Reconsidered**, Eds., G. Palumbi, I. Caneva,Ege Yayınları, İstanbul, 49 – 118.

Palumbi, G, I. Caneva:

The Chalcolithic at Mersin-Yumuktepe Level XVI Reconsidered, Ege Yayınları, İstanbul.

Parlak O, Kozlu, H, Demirkol, C, Delaloye, M.:

1997 “Intracontinental Plio-Quaternary Volcanism Along The African-Anatolian Plate Boundary, southern Turkey”, **Ofioliti**, 22 (4), 111-117.

Peltenburg, E,

2004 “Cyprus: A Regional Component of the Levantine PPN”, **Neo – Lithics**, 1, 3 – 7

Peltenburg, E., S. Colledge, P., Croft, A., Jackson, C., McCartney, M. A., Murray:

2001 “Neolithic Dispersals from the Levantine Corridor: a Mediterranean Perspective”, **Levant,** 33, 35 - 64.

Perrot, J.:

1962 **Reconnaissance Archaeologique en Turquie Meridionale 1961**, Jerusalem, Charge de recherches au

C.N.R.S.

Pirazzoli, P.A., J. Laborel, J. F., Saliege, O., Erol, İ., Kayan, A., Person

1991 "Hoocene raised shorelines on the Hatay Coasts (Turkey): Paleoecological and tectonic implications", **Marine Geology**, 96, 295 – 311.

Pirazzoli, P. A., J. Laborel, J. F,. Saliège, O., Erol, İ., Kayan, A., Person:

1993 "Hatay'da yükselmiş Holosen Kıyı Çizgileri, Paleoekolojik ve Tektonik Değerlendirmeler", Çev. İ. Kayan, **Ege Coğrafya Dergisi**, 7, 43 - 76.

Posamentir, R.,

2011 "Anazarbos im Hellenismus", Eds., A. Hofmann, R. Posamentir, M.H. Sayar, *Hellenismus in der Cilicia Pedias,* **BYZAS** 12: 1 – 24.

Posamentir, R., Sayar, M.H.,

2006 "Anazarbos – ein Zwischhenbericht aus der Metropole des Ebenen Kilikien", **İstanbuler Mitteilungen**, 56*,* 317 – 355.

Radeff, G, T. F,. Schildgen, D., Cosentino, M. R., Strecker, P., Cipollari, G., Darbaş, K., Gürbüz:

2015 "Sedimentary evidence for lateMessinian uplift of the SEmargin of the Central Anatolian Plateau: Adana Basin, southernTurkey", **Basin Research**, 1–27.

Renfrew, C., J. E., Dixon, J. R., Cann:

1966 "Obsidian and Early Cultural Contact in the Near East", **Proceedings of the Prehistoric Society,** New Series, vol. XXXII, 30 – 72.

Rollefson, G., I. Köhler Rollefson:

1989 "The collapse of early aceramic Neolithic settlements in the Levant" **People and Culture in Ch**ange, Ed. I. Herzkovitz, BAR International Series 508, 73 – 89.

1993 "PPNC Adaptations in the First Half of the 6th Millenium", **Paléorient** ,19 (1), 32 - 42.

Rosenberg, M.:

2007a "Hallan Çemi", **Türkiye'de Neolitik Dönem**, Yay.haz. M. Özdoğan, N., Başgelen Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 1 – 11.

2007b "Demirköy", **Türkiye'de Neolitik Dönem**, Yay. haz., M. Özdoğan, N., Başgelen, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 13 – 19.

2011a "Hallan Çemi", **The Neolithic in Turkey, The Tigris Basin**, Eds., M. Özdoğan, N.Başgelen, P. Kuniholm,Archaeology & Art Publications, İstanbul, 61 – 78.

2011b "Hallan Çemi", **The Neolithic in Turkey, The Tigris Basin**, Eds., M. Özdoğan, N.Başgelen, P. Kuniholm, Archaeology & Art Publications, İstanbul, 61 – 78.

Rutishauser, S.:

2017 "Siedlungskammer Kilikien, Untersuchungen zur Siedlungsentwicklung der Bronze- und Eisenzeit", **Altorientalische Forschungen**, 44 (2), 121–149

Rutishauser, S., S. Erasmi, R. Rosenbauer, R. Buchbach

2017 "SARchaeology—Detecting Palaeochannels Based on High Resolution Radar Data and Their Impact of Changes in the Settlement Pattern in Cilicia (Turkey)", **Geosciences** 7, (109), 2 – 20.

Sakarya, N.:

1985 Adana İli Çevresinde Yaygın Olarak Bulunan Bazalt Kayaçları Ve Kilce Varsıl Materyaller Ve Beykoz Söğüt Killeri İle Yapılan Karışımların Seramik Yapımına Uygunluklarının Araştırılması Ve Mikromorfolojik Özellikleri, Çukurova Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Toprak Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

1992 Bazaltik Seramiklerin Teknolojik, Mikromorfolojik Ve Minerolojik Özellikleri Ve Erozyon-Korozyona Dayanıklı Malzemelerde Kullanılma Olanakları, Çukurova Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Toprak Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi.

Salmeri, G., A. L., D'Agata:

2006 "Cilicia Survey 2004", **23. Araştırma Sonuçları Toplantısı** 2, 333 – 335.

2009 "Cilicia Survey 2007", **26. Araştırma Sonuçları Toplantısı** 2, 119 – 123.

Salmeri, G., A. L., D'Agata, L,. Falesi, C., Oliva, F., Martorano:

2004 "Cilicia Survey 2002", **26. Araştırma Sonuçları Toplantısı** 2, 111 – 116.

Saraçoğlu, H.:

1989 **Akdeniz Bölgesi**, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Öğretmenler Kitapları Dizisi, Milli Eğitim Basım Evi, İstanbul.

1990 **Bitki Örtüsü, Akarsular ve Göller**, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Öğretmenler Kitapları Dizisi:177, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.

Sarıkaya, M, A., Çiner, A.:

2017 "Late Quaternary glaciations in the eastern Mediterranean",**Quaternary Glaciation in the Mediterranean Mountains Geological Society**, Eds., P. D. Hughes, J. C. Woodward, London, Special Publications, 289 – 305.

2019 "Ice in Paradise: Glacial Heritage Landscapes of Anatolia", **Landscapes and Landsforms of Turkey**, Eds., C. Kuzucuoğlu, A. Ciner, N. Kazancı, Springer, 397 – 411.

Sayar, M. H., P., Siewert:

1993 "Doğu Kilikya'da Epigrafi ve Tarihi Coğrafya Araştırmaları, 1991", **10. Araştırma Sonuçları Toplantısı**, 175 – 197.

Sayar, M.H., Konyar, E.:

2007 "Kozan (Adana) Arkeolojik Kültür Varlıkları Envanter Çalışması 2005", **TÜBA Kültür Envanteri Dergisi** 6, 37 – 46.

Selen, H.S.:

1941 "Türkiye'nin Coğrafi Bölgelere Taksimine Dair Bir Muhtıra", **Birinci Coğrafya Kongresi, Raporlar, Müzakereler, Kararlar** (6 – 21 Haziran 1941), Maarif Vekilliği Yay., Ankara: 251 – 255.

Seton – Williams, M.V.:

1954 "Cilician Survey", **Anatolian Studies**, IX, 121 – 174.

Seyrek, A., T., Demir, M., Pringle, S., Yurtmen, R., Westaway, D., Bridgland, A., Beck, G., Rowbotham

2008 "Late Cenozoic uplift of the Amanos Mountains and incision of the Middle Ceyhan river gorge, southern Turkey; Ar–Ar dating of the Düziçi basalt", **Geomorphology,** 97, 321–355.

Sevin, V.:

2004 "Introduction", **Mersin – Yumuktepe a Reappraisal**, Eds., in I. Caneva, V. Sevin**,** Congedo Editore, Lecce: 13 – 22.

Simmons, A. H.:

2004 "Bitter hippos of Cyprus: The island's first occupants and last endemic animals—Setting the stage for colonization. **In Neolithic Revolution: New Perspectives on Southwest Asia in Light of Recent Discoveries on Cyprus**, Eds.i E. J. Peltenburg, A. Wasse**,** Oxford: Oxbow, 1–14.

2007 **The Neolithic Revolution in the Near East, Transforming the Human Landscape**, The University of Arizona Press, Arizona.

Sivan, D., S., Wdowinski, K., Lambeck, E., Galili, A,. Raban:

2001 "Holocene sea-level changes along the Mediterranean coast of Israel, based on archaeological observations and numerical model", **Palaeogeography Palaeoclimatology, Palaeoecology,** 167: 101 – 117.

Sivan, D., G., Sisma-Ventura, vd.:

2016 "Eastern Mediterranean sea levels through the last interglacial from a coastal-marine sequence in northern Israel", **Quaternary Science Reviews**, 145, 204 – 225.

Steadman, S.:

1994 "Prehistoric Sites on the Cilician Coastal Plain: Chalcolithic

and Early Bronze Age Pottery from the 1991 Bilkent University Survey", **Anatolian Studies** vol. 44, 85 – 103.

Strasser, T. F., C., Runnel, C., Vita – Finzi:

2016 "A possible Paleolithic hand axe from Cyprus", Antiquity, Project Gallery Article, Issue 350, vol. 90, April 2016.

Strasser, T. F., E, Panagopoulou, vd.:

2010 "Stone Age Seafaring in the Mediterranean: Evidence from the Plakias Region for Lower Palaeolithic and Mesolithic Habitation of Crete", **Hesperia** 79, 145–190.

Sümer, O.:

1942 "Tarsus Gözlükule Hafriyatı", **Görüşler** (Adana Halkevi Kültür Dergisi) 44, 13.

Swiny, S.

2001 **The Earliest Prehistory of Cyprus from Collonization to Explotation**, American Schools of Oriental Research Boston.

Şevketoğlu, M.Ç.:

2000 **Archaeological Field Survey of the Neolithic and Chalcolithic Settlement Sites in KyreniaDistrict, North Cyprus**, BAR international Series 834, Oxford.

Şevketoğlu, M.Ç.:

2017 "Tatlısu-Çiftlikdüzü (Akanthou-Arkosykos): maritime connections of Early Neolithic society in Cyprus", **TINA**, **Maritime Archaeology Periodical** 7, 10 - 28.

Tekin, H.:

2007 “New discoveries concerning the relationship between the upper Tigris region and Syro-Cilicia in the Late Neolithic”, **Anatolian Studies**, vol. 57, 161 – 169.

2011 “Hakemi Use: A Newly Discovered Late Neolithic Site in Southeastern Anatolia”, **The Neolithic in Turkey, The Tigris Basin**, Yay. Haz, M. Özdoğan, N. Başgelen, P. Kuniholm, Archaeology & Art Publications, İstanbul, 151 – 172.

Tusuneki, A,

2012 “Tell el-Kerkh as a Neolithic Mega Site”, **Orient**, vol. XLVII, 29 – 65.

Tsuneki, A., Miyake, Y.:

1996 “The Earliest Pottery Sequence of the Levant, New Data from Tell el Kerkh 2, North Syria”, **Paleorient,** vol. 22 (1), 109 – 123.

Tsuneki, A., M.i Arimura, O., Maeda, K., Tanno, T., Anezaki:

2006 “The early PPNB in the north Levant: a new perspective from Tell Ain el-Kerkh, northwest Syria”, **Paléorient**, vol. 32 / 1: 47 – 71.

Tülek, F.:

2007 “Osmaniye Arkeolojik Kültür Varlıkları Envanter Çalışması 2006”, **TÜBA Kültür Envanteri Dergisi**, 6, 63 – 76.

2010 “Osmaniye Arkeolojik Varlıklar Envanter Çalışması 2009”, **TÜBA Kültür Envanteri Dergisi**, 8, 43 - 64.

2015 “Late Roman Ceramics of the Deli Halil Settlement in the East Cilicia”, Keramos **Ceramics: A Cultural Approach**, Yay. haz. R. G. Gürtekin-Demir, H. Cevizoğlu, Y. Polat, G. Polat, Bilgin Kültür Sanat Yayınları, Ankara, 238 – 339.

Tülek, F., Öğüt, B.:

2014 “Prehistoric Pottery of Osmaniye Province in East Cilicia: A Holistic Approach”, **ICAANE** 8*,* 8.th International Congress on The Archaeology of The Ancient Near East, 155 – 164.

Uzunkol, M.:

2017 Seyhan ve Ceyhan Havzalarının İklimi ve Kuraklık Analizi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş.

Ünlügenç, U. C., Akıncı, A. C.:

2017 “Kızıldere-Güveloğlu (Ceyhan-Adana) Civarının Tektono-Stratigrafisi”, **Çukurova Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi**, 32 (2), 85 – 99.

Williams, M. A. J.:

2009 “Late Pleistocene and Holocene environments in the Nile basin”, **Global and Planetary Change**, 69, 1–15.

Van Zeist, W., Bottema, S.:

1982 “Vegatational History of the Eastern Mediterranean and the Near East During the Last 20.000 Years**Paleoclimates, Paleoenvironments and Human Communities in the Eastern Mediterranean Region in Later Prehistory**, Ed., J. L. Bintliff, W. Von Zeist, BAR İnternational Series 133, 277 – 321.

1991 **Late Quaternary Vegataitons of the Near East**, Beihefte Zum Tübinger Atlas Der Vorderen Orients, Dr. Ludwig Rechert Verlag, Wiesbaden.

Verhoeven, M.:

2011 “Person or Penis”, **Neo – Lithics**, 1, 8 – 9.

Vigne J. D., F., Briois, A. Zazzo:

2012 “First wave of cultivators spread to Cyprus at least 10,600y ago”, **PNAS** 109 (22), 8445–8449.

Vigne, J. D., A. Zazzo, T., Cucchi, I., Carrère, F., Briois, J., Guilaine:

2014 “The transportation of mammals to Cyprus sheds light on early voyaging and boats in the Mediterranean Sea”, **Eurasian Prehistory**, 10, 157 - 76.

Yalman, A.R.:

1977 **Cenupta Türkmen Oymakları I**, Kültür Bakanlığı Yayınları, sayı:256, Kültür Eserleri no: 14, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.

Yasuda, Y., H., Kitagawa, T., Nakagawa:

2000 “The earliest record of major anthropogenic deforestation in the Ghab Valley, northwest Syria: a palynological study”, **Quaternary International,** 73/74, 127 – 136.

Yener, K. A.:

1986 “Bolkar Dağ, Aladağ ve Keban Madenlerinde 1984 yılı İncelemeleri”, **I. Arkeometri Sonuçları Toplantısı**, 93 – 106.

2005 **The Amuq Valley Regional Projects, Volume I, Surveys in the Plain of Antioch and Orantes Delta, Turkey**, Oriental İnstitute Publications, n. 131, Chicago.

Yılmaz, Y., Ö. F. Gürer:

1996 “Andırın (Kahramanmaraş) Dolayında Misis – Andırın Kuşağının Jeolojisi ve Evrimi” **Turkish Journal of Earth Sciences**, 5, 39 – 55.

Yükmen Edens, B.:

2017 “Erken Prehistorya ve Kilikya Bazalt Alanları Projesi, 2016 Yüzey Araştırmaları Sezonu, **35. Araştırma Sonuçları Toplantısı** 1, 225 – 246.

2018 “Basalt Landforms and the Prehistory of Eastern Smooth Cilicia and Northern Hatay”, **Anatolica**, XLIV, 43 – 74.

Zambello, M.:

2004 “The use of obsidian and flint at prehistoric Yumuktepe: an overview”, **Mersin – Yumuktepe a Reappraisal**, Eds., in I. Caneva, V. Sevin, Congedo Editore, Lecce, s. 143 – 152.

Zeder, M. A.:

2009 “The Origins of Agriculture in the Near East**”, Current Anthropology,** vol. 52, Supplement 4, 221 – 235.

Zohary, M.:

1973 **Geobotanical Foundations of the Middle East**, Vol.1, Gustav Fischer Verlag, Stuttgart.

Zoroğlu, L.:

1995 **Tarsus Tarihi ve Tarihsel Anıtları**, Yeni Zamanlar Dağıtım, Adana.

EK 1: KATALOG

Ad: Çakmak	Eski Adı:	Tip: Yatak Tip No:
İl:Mersin İlçe: Tarsus Mahalle: Beylice	Konum: Beylice Köyü'nün kuzeyindeki sırtın tümünde ve güneyde Meşelik'e doğru uzayan çakmaktaşı yatağı Pafta:	Tarih: 09.09.2015 02-03. 07.2016 25-26. 10.2016 Koordinat: 37°6'54.85"N 34°45'8.28"E
Boyut: yaklaşık 15 km çapında bir alan Yük: Rakım:	Bölge: Orta Toroslar (Tarsus- Kadıncık Vadisi) Tanım: Kadıncık ve Sebil vadilerinin Berdanı oluşturmadan önce yaklaşık 900-1000 rakımlarındadır. Güneyde Mesdik, kuzeyde Yalamık ve Sarıkaya'ya kadar uzanan alan	

Çevresel Kontekst		Buluntu /Mimari	
Anakaya üstü	■	Çanak çömlek	■
Su kenarı	□	Yontma Taş	■
Konglomera üstü	□	Sürtme Taş	□
Kıyı / ada Yerleşimi	□	Kemik	□
Vadi üzeri	□	Diğer	□
Vadi içi / Boğaz	□	Bina/ Duvar	■
Karstik Arazi	□	Mezar	□
Volkanik Bölge	□	Çukur vb.	□

Dönem: Orta Paleolitik, Neolitik, Orta Çağ

Not/Yorum: Alan çok büyük olduğu için belirlenen local alanlardaki malzeme değerlendirildi. Paleolitik malzeme değerlendirilmemiştir.	Durum-Tahribat: Çakmaktaşı yatağının bazı kısımlarından tali yol geçmektedir. Alanın hemen kuzeyinde ise Güneş enerji santrali 2016 yılında yapılmıştır.

İlgili Kaynaklar: literatürde yoktur.

Yerleşim: Çakmak	Alan: I. Atölye	Bölge: Tarsus – Kadıncık Vadisi

YONTMATAŞ

Tip	Obsidiyen	Çakmaktaşı	Özel Alet Tipi	Obsidiyen	Çakmaktaşı
Çekirdekler			**Ok Uçları**		
Tek yönlü dilgi		1	Amuk		
İki yönlü dilgi			Byblos		
Naviform			Parça		
Bir yüzlü (arka omurgalı)			**Parçalanmış ok Uçları**		
Bir yüzlü (arka korteksli)					
Konik			**Kazıyıcılar**		
Mermi Biçimli			Ön		
Mermi biçimli (arka kort.)			Yan		1
Yonga çekirdek			Yuvarlak		
Amorf			Dilgi		
Çekirdek parçası			**Düzelti Dilgi**		
Bipolar çekirdek			Düzelti	3	
Tanımlanamayan			Budanmış		
Dilgiler			Dişli		
Merkezi Dilgi:			Çentikli		
Tam			Baskı		1
Orta parça		1	Sırtlı		
Alt bitim	5		**Rmu** (Retouch museum use)		
Üst bitim	1				
Korteksli yan dilgi:			**Orak Bıçağı**		
Plunging/dalmalı:			**Deliciler**		
Omurgalı dilgi:			**Kelemlar**		
"Y" dilgi			**Mikrolitler**	4	
Yongalar			**Aracı**		
Korteksli			**Tanımlanamayan Düzelti Alet**		
Korteksiz	50	2			
Yenileme/tablet			**Diğer**		
Düzeltili	5	1			
Artıklar	46				
Tanımlanamayan Parç.					
Toplam:	107	4	**Toplam:9**		

Notlar: Obsidiyen baskı dilgi teknolojisine yönelik, atölye gibi çok fazla yonga ve artık mevcut. Karakteristik alet yoktur. Aynı alanda çakmaktaşından tek yönlü bir baskı dilgi çekirdeği önemlidir.

Yerleşim: Çakmak	Alan: I.Atölye kuzeyi	Bölge: Tarsus – Kadıncık Vadisi

YONTMATAŞ

Tip	Obsidiyen	Çakmaktaşı	Özel Alet Tipi	Obsidiyen	Çakmaktaşı
Çekirdekler			**Ok Uçları**		
Tek yönlü dilgi			Amuk		
İki yönlü dilgi			Byblos		
Naviform			Parça		
Bir yüzlü (arka omurgalı)			**Parçalanmış ok Uçları**		
Bir yüzlü (arka korteksli)					
Konik			**Kazıyıcılar**		
Mermi Biçimli			Ön	1	2
Mermi biçimli (arka kort.)			Yan		
Yonga çekirdek			Yuvarlak		
Amorf			Dilgi		
Çekirdek parçası			**Düzelti Dilgi**		
Bipolar çekirdek			Düzelti	6	
Tanımlanamayan			Budanmış	1	
Dilgiler			Dişli		
Merkezi Dilgi:			Çentikli		
Tam			Baskı	9	
Orta parça	11		Sırtlı		
Alt bitim	7	2	**Rmu** (Retouch museum use)		
Üst bitim	2				
Korteksli yan dilgi:			**Orak Bıçağı**		
Plunging/dalmalı:			**Deliciler**	1	
Omurgalı dilgi:	3		**Kelemlar**		
"Y" dilgi			**Mikrolitler**	10	
Yongalar			**Aracı**		
Korteksli			**Tanımlanamayan Düzelti Alet**		
Korteksiz	18				
Yenileme/tablet			**Diğer**		
Düzeltili	18				
Artıklar	33				
Mikro parça	13				
Toplam:	105	2	**Toplam: 30**		

Notlar: Bir vurma dilginin üst bitimi düzeltili, kazıyıcı olabilir. Bir adet ince baskı dilgi budanmıştır. Budanan yüzey veya kenarı düzeltilidir. Bir başka baskı dilgi de budama için hazırlık yapılmıştır. Çok küçük yonga parçalarının topuk kısımları düzeltilidir. (Mikrolit) bazı korteksiz düzeltili yongalar bipolar tekniktedir. Menteşe ve topuk parçalarının çoğu düzeltilidir, mikto kazıyıcı özelliktedir. Bazı dilgilerin üst kısmında çift yönlü çıkarımlar vardır. Bu alanda çakmaktaşı alet azdır, 2 adet dilgi kazıyıcı mevut. Ayrı bir yongalama alanı olabilir.

Yerleşim: Çakmak	Alan: II. Atölye (Obruk doğusu	Bölge: Tarsus-Kadıncık Vadisi

YONTMATAŞ

Tip	Obsidiyen	Çakmaktaşı	Özel Alet Tipi	Obsidiyen	Çakmaktaşı
Çekirdekler			**Ok Uçları**		
Tek yönlü dilgi			Amuk		
İki yönlü dilgi			Byblos		
Naviform			Parça		
Bir yüzlü (arka omurgalı)		1	**Parçalanmış ok Uçları**		
Bir yüzlü (arka korteksli)					
Konik			**Kazıyıcılar**		
Mermi Biçimli			Ön		1
Mermi biçimli (arka kort.)			Yan		2
Yonga çekirdek			Yuvarlak		
Amorf			Dilgi		
Çekirdek parçası	1		**Düzelti Dilgi**		
Bipolar çekirdek			Düzelti	7	9
Tanımlanamayan			Budanmış		
Dilgiler			Dişli		
Merkezi Dilgi:			Çentikli	3	1
Tam			Baskı	5	3
Orta parça	6	2	Sırtlı		
Alt bitim	12	11	**Rmu** (Retouch museum use)		
Üst bitim	1				
Korteksli yan dilgi:	1	1	**Orak Bıçağı**		
Plunging/dalmalı:			**Deliciler**		
Omurgalı dilgi:	3		**Kelemlar**		
"Y" dilgi		1	**Mikrolitler**	1	
Yongalar			**Aracı**		
Korteksli			**Tanımlanamayan Düzelti Alet**		
Korteksiz	73	21			
Yenileme/tablet		1	**Diğer**		
Düzeltili	14	4			
Artıklar	201	4			
Tanımlanamayan Parç.					
Toplam:	312	46	**Toplam:**		

Notlar: Bir yüzü arka omurgalı çakmaktaşı baskı dilgi çekirdeği vardır. Bir adet mikro baskı dilgi vardır. Baskı dilgi ve dilgicik üretimi mevcut. Düzeltili küçük yongalar var.

Yerleşim: Çakmak	Alan: I. Atölye kuzeyi	Bölge: Tarsus-Kadıncık Vadisi

YONTMATAŞ

Tip	Obsidiyen	Çakmaktaşı	Özel Alet Tipi	Obsidiyen	Çakmaktaşı
Çekirdekler			**Ok Uçları**		
Tek yönlü dilgi			Amuk		
İki yönlü dilgi			Byblos		
Naviform			Parça		
Bir yüzlü (arka omurgalı)			**Parçalanmış ok Uçları**		
Bir yüzlü (arka korteksli)					
Konik			**Kazıyıcılar**		
Mermi Biçimli			Ön		
Mermi biçimli (arka kort.)			Yan		
Yonga çekirdek			Yuvarlak		
Amorf			Dilgi		
Çekirdek parçası			**Düzelti Dilgi**		
Bipolar çekirdek			Düzelti		
Tanımlanamayan			Budanmış		
Dilgiler			Dişli		
Merkezi Dilgi:			Çentikli		
Tam			Baskı	2	
Orta parça	1		Sırtlı		
Alt bitim	2		**Rmu** (Retouch museum use)		
Üst bitim					
Korteksli yan dilgi:			**Orak Bıçağı**		
Plunging/dalmalı:			**Deliciler**		
Omurgalı dilgi:			**Kelemlar**		
"Y" dilgi			**Mikrolitler**		
Yongalar			**Aracı**		
Korteksli			**Tanımlanamayan Düzelti Alet**		
Korteksiz	4				
Yenileme/tablet			**Diğer**		
Düzeltili	4				
Artıklar	13				
Tanımlanamayan Parç.					
Toplam:	24		**Toplam: 2**		

Notlar: Düzeltili yonga bipolar kalitededir.

Yerleşim: Çakmak	Alan: Eski yol üzeri -oval kayalık alan (obruk		Bölge: Tarsıs		
YONTMATAŞ					
Tip	**Obsidiyen**	**Çakmaktaşı**	**Özel Alet Tipi**	**Obsidiyen**	**Çakmaktaşı**
Çekirdekler			**Ok Uçları**		
Tek yönlü dilgi			Amuk		
İki yönlü dilgi			Byblos		
Naviform			Parça		
Bir yüzlü (arka omurgalı)			**Parçalanmış ok Uçları**		
Bir yüzlü (arka korteksli)					
Konik			**Kazıyıcılar**		
Mermi Biçimli			Ön	1	
Mermi biçimli (arka kort.)			Yan		
Yonga çekirdek			Yuvarlak		
Amorf			Dilgi		
Çekirdek parçası			**Düzelti Dilgi**		
Bipolar çekirdek			Düzelti	1	
Tanımlanamayan			Budanmış		
Dilgiler			Dişli		
Merkezi Dilgi:			Çentikli		
Tam			Baskı		
Orta parça			Sırtlı		
Alt bitim	1		**Rmu** (Retouch museum use)		
Üst bitim					
Korteksli yan dilgi:			**Orak Bıçağı**		
Plunging/dalmalı:			**Deliciler**		
Omurgalı dilgi:			**Kelemlar**		
"Y" dilgi			**Mikrolitler**		
Yongalar			**Aracı**		
Korteksli			**Tanımlanamayan Düzelti Alet**		
Korteksiz	1				
Yenileme/tablet			**Diğer**		
Düzeltili	1				
Artıklar	1				
Tanımlanamayan Parç.					
Toplam:	4		**Toplam: 2**		

Notlar: Bir düzeltili yonga ön kazıyıcı görünümündedir. Üçgen formlu bir menteşe parçasının geniş kenar yüzünde düzelti vardır.

Yerleşim: Çakmak	Alan: Yol üzeri -çoban çadırının güneyi	Bölge: Tarsus- Kadıncık Vadisi

YONTMATAŞ

Tip	Obsidiyen	Çakmaktaşı	Özel Alet Tipi	Obsidiyen	Çakmaktaşı
Çekirdekler			**Ok Uçları**		
Tek yönlü dilgi			Amuk		
İki yönlü dilgi			Byblos		
Naviform			Parça		
Bir yüzlü (arka omurgalı)			**Parçalanmış ok Uçları**		
Bir yüzlü (arka korteksli)					
Konik			**Kazıyıcılar**		
Mermi Biçimli			Ön	1	
Mermi biçimli (arka kort.)			Yan		
Yonga çekirdek			Yuvarlak		
Amorf			Dilgi		
Çekirdek parçası			**Düzelti Dilgi**		
Bipolar çekirdek			Düzelti	1	
Tanımlanamayan			Budanmış		
Dilgiler			Dişli		
Merkezi Dilgi:			Çentikli		
Tam			Baskı		
Orta parça	1		Sırtlı		
Alt bitim	1		**Rmu (Retouch museum use)**		
Üst bitim	1				
Korteksli yan dilgi:			**Orak Bıçağı**		
Plunging/dalmalı:			**Deliciler**		
Omurgalı dilgi:			**Kelemlar**		
"Y" dilgi			**Mikrolitler**	2	
Yongalar			**Aracı**		
Korteksli			**Tanımlanamayan Düzelti Alet**		
Korteksiz	3				
Yenileme/tablet			**Diğer**		
Düzeltili	2				
Artıklar	2				
Tanımlanamayan Parç.					
Toplam:	10		**Toplam: 4**		

Notlar: Bir menteşe parçası düzeltili mikrolit olarak değerlendirildi.

Yerleşim: Çakmak	Alan: Atölye alanlarının güneyi		Bölge: Tarsus – Kadıncık Vadisi		
YONTMATAŞ					
Tip	**Obsidiyen**	**Çakmaktaşı**	**Özel Alet Tipi**	**Obsidiyen**	**Çakmaktaşı**
Çekirdekler			**Ok Uçları**		
Tek yönlü dilgi			Amuk		
İki yönlü dilgi			Byblos		
Naviform			Parça		
Bir yüzlü (arka omurgalı)			**Parçalanmış ok Uçları**		
Bir yüzlü (arka korteksli)					
Konik			**Kazıyıcılar**		
Mermi Biçimli			Ön		
Mermi biçimli (arka kort.)			Yan	1	2
Yonga çekirdek			Yuvarlak		
Amorf			Dilgi		
Çekirdek parçası			**Düzelti Dilgi**		
Bipolar çekirdek			Düzelti	4	6
Tanımlanamayan			Budanmış		
Dilgiler			Dişli		
Merkezi Dilgi:			Çentikli		
Tam			Baskı	1	1
Orta parça	2		Sırtlı		
Alt bitim	5	1	**Rmu** (Retouch museum use)		
Üst bitim					
Korteksli yan dilgi:		2	**Orak Bıçağı**		
Plunging/dalmalı:			**Deliciler**		
Omurgalı dilgi:		1	**Kelemlar**		
"Y" dilgi			**Mikrolitler**	1	
Yongalar			**Aracı**		
Korteksli			**Tanımlanamayan Düzelti Alet**		
Korteksiz	3	6			
Yenileme/tablet			**Diğer**		
Düzeltili	2	4			
Artıklar	10	1			
Tanımlanamayan Parç.					
Toplam:	22	15	**Toplam: 16**		

Notlar: Bir obsidten düzeltili dilgi bipolar teknikte kazıyıcıdır. Çakmaktaşı kazıyıcılarda da bipolar çıkarım vardır. Düzeltili orta parça dilgide iyi yönlü çıkarım mevcuttur.

Yerleşim: Çakmak	Alan: I. Obuk ve doğusu	Bölge: Tarsus – Kadıncık Vadisi

YONTMATAŞ

Tip	Obsidiyen	Çakmaktaşı	Özel Alet Tipi	Obsidiyen	Çakmaktaşı
Çekirdekler			**Ok Uçları**		
Tek yönlü dilgi			Amuk		
İki yönlü dilgi			Byblos		
Naviform			Parça		
Bir yüzlü (arka omurgalı)			**Parçalanmış ok Uçları**		
Bir yüzlü (arka korteksli)					
Konik			**Kazıyıcılar**		
Mermi Biçimli			Ön		
Mermi biçimli (arka kort.)			Yan		
Yonga çekirdek			Yuvarlak		
Amorf			Dilgi		
Çekirdek parçası			**Düzelti Dilgi**		
Bipolar çekirdek			Düzelti		
Tanımlanamayan			Budanmış		
Dilgiler			Dişli		
Merkezi Dilgi:			Çentikli		
Tam			Baskı	1	
Orta parça	1		Sırtlı		
Alt bitim			**Rmu** (Retouch museum use)		
Üst bitim					
Korteksli yan dilgi:			**Orak Bıçağı**		
Plunging/dalmalı:			**Deliciler**		
Omurgalı dilgi:			**Kelemlar**		
"Y" dilgi			**Mikrolitler**		
Yongalar			**Aracı**		
Korteksli			**Tanımlanamayan Düzelti Alet**		
Korteksiz	1				
Yenileme/tablet			**Diğer**		
Düzeltili					
Artıklar	7				
Tanımlanamayan Parç.					
Toplam:	9		**Toplam: 1**		

Notlar: Çakmaktaşı, Paleolitik nitelikte olup değerlendirilmeye alınmamıştır. 1 adet küçük baskı dilgicik mevcut.

Yerleşim: Çakmak	Alan: Obruk içi	Bölge: Tarsus – Kadıncık Vadisi

YONTMATAŞ

Tip	Obsidiyen	Çakmaktaşı	Özel Alet Tipi	Obsidiyen	Çakmaktaşı
Çekirdekler			**Ok Uçları**		
Tek yönlü dilgi			Amuk		
İki yönlü dilgi			Byblos		
Naviform			Parça		
Bir yüzlü (arka omurgalı)			**Parçalanmış ok Uçları**		
Bir yüzlü (arka korteksli)					
Konik			**Kazıyıcılar**		
Mermi Biçimli			Ön		
Mermi biçimli (arka kort.)			Yan		
Yonga çekirdek			Yuvarlak		
Amorf			Dilgi		
Çekirdek parçası			**Düzelti Dilgi**		
Bipolar çekirdek			Düzelti		1
Tanımlanamayan			Budanmış		
Dilgiler			Dişli		
Merkezi Dilgi:			Çentikli		
Tam			Baskı		
Orta parça			Sırtlı		
Alt bitim	2		**Rmu** (Retouch museum use)		
Üst bitim					
Korteksli yan dilgi:		1	**Orak Bıçağı**		
Plunging/dalmalı:			**Deliciler**		
Omurgalı dilgi:			**Kelemlar**		
"Y" dilgi			**Mikrolitler**		
Yongalar			**Aracı**		
Korteksli			**Tanımlanamayan Düzelti Alet**		
Korteksiz	3				
Yenileme/tablet			**Diğer**		
Düzeltili	1				
Artıklar					
Tanımlanamayan Parç.					
Toplam:	6	1	**Toplam: 1**		

Notlar: Çakmaktaşı Paleolitik nitelikte olup değerlendirilmeye alınmamıştır. Sadece bir yan dilgi Neolitik özellikte olabilir.

Yerleşim: Çakmak	Alan: Obruk önündeki akıntı alan		Bölge: Tarsus – Kadıncık Vadisi		
YONTMATAŞ					
Tip	Obsidiyen	Çakmaktaşı	Özel Alet Tipi	Obsidiyen	Çakmaktaşı
Çekirdekler			**Ok Uçları**		
Tek yönlü dilgi			Amuk		
İki yönlü dilgi			Byblos		
Naviform			Parça		
Bir yüzlü (arka omurgalı)			**Parçalanmış ok Uçları**		
Bir yüzlü (arka korteksli)					
Konik			**Kazıyıcılar**		
Mermi Biçimli			Ön		
Mermi biçimli (arka kort.)			Yan		
Yonga çekirdek			Yuvarlak		
Amorf			Dilgi		
Çekirdek parçası		1	**Düzelti Dilgi**		
Bipolar çekirdek			Düzelti	1	
Tanımlanamayan			Budanmış		
Dilgiler			Dişli		
Merkezi Dilgi:			Çentikli		
Tam			Baskı	1	
Orta parça	1		Sırtlı		
Alt bitim	1		**Rmu (Retouch museum use)**		
Üst bitim					
Korteksli yan dilgi:			**Orak Bıçağı**		
Plunging/dalmalı:			**Deliciler**		
Omurgalı dilgi:			**Kelemlar**		
"Y" dilgi			**Mikrolitler**		
Yongalar			**Aracı**		
Korteksli			**Tanımlanamayan Düzelti Alet**		
Korteksiz	3				
Yenileme/tablet			**Diğer**		
Düzeltili	2				
Artıklar	13				
Tanımlanamayan Parç.					
Toplam:	20	1	**Toplam:**		

Notlar: Büyük bir çakmaktaşı arka korteksli yonga üzerinde çok sayıda mikro dilgi çıkarımı mevcut. Arka kısımdan tek çıkarım ile taşa keskin bir kenar verilmiş ayrıca düzeltilidir.

Yerleşim: Çakmak	Alan: Obruğun batısı I. nolu açık alan önü ve içi		Bölge: Tarsus		
YONTMATAŞ					
Tip	**Obsidiyen**	**Çakmaktaşı**	**Özel Alet Tipi**	**Obsidiyen**	**Çakmaktaşı**
Çekirdekler			**Ok Uçları**		
Tek yönlü dilgi			Amuk		
İki yönlü dilgi			Byblos		
Naviform			Parça		
Bir yüzlü (arka omurgalı)			**Parçalanmış ok Uçları**		
Bir yüzlü (arka korteksli)					
Konik			**Kazıyıcılar**		
Mermi Biçimli			Ön		
Mermi biçimli (arka kort.)			Yan		
Yonga çekirdek			Yuvarlak		
Amorf			Dilgi		
Çekirdek parçası			**Düzelti Dilgi**		
Bipolar çekirdek			Düzelti	2	1
Tanımlanamayan			Budanmış		
Dilgiler			Dişli		
Merkezi Dilgi:			Çentikli	1	
Tam			Baskı	3	1
Orta parça	4	1	Sırtlı	1	
Alt bitim	1	2	**Rmu** (Retouch museum use)		
Üst bitim					
Korteksli yan dilgi:			**Orak Bıçağı**		
Plunging/dalmalı:			**Deliciler**		
Omurgalı dilgi:			**Kelemlar**		
"Y" dilgi			**Mikrolitler**		
Yongalar			**Aracı**		
Korteksli			**Tanımlanamayan Düzelti Alet**		
Korteksiz	5				
Yenileme/tablet			**Diğer** baskı dilgi mikrolit	1	
Düzeltili	4				
Artıklar	31				
Tanımlanamayan Parç.					
Toplam:	45	3	**Toplam:10**		

Notlar: 1 adet obsidiyen sırtlı dilginin dik kenarı iki yönden çok ince düzeltilidir. Obsidiyen baskı dilgi mevcut. Bir çentikli dilgi mikrolit niteliktedir.

Yerleşim: Çakmak	Alan: I. Obruk kuzeyi -Toros alan		Bölge: Tarsus- Kadıncık Vadisi		
YONTMATAŞ					
Tip	Obsidiyen	Çakmaktaşı	Özel Alet Tipi	Obsidiyen	Çakmaktaşı
Çekirdekler			**Ok Uçları**		
Tek yönlü dilgi			Amuk		
İki yönlü dilgi			Byblos		
Naviform			Parça		
Bir yüzlü (arka omurgalı)			**Parçalanmış ok Uçları**		
Bir yüzlü (arka korteksli)					
Konik			**Kazıyıcılar**		
Mermi Biçimli			Ön		1
Mermi biçimli (arka kort.)			Yan		1
Yonga çekirdek			Yuvarlak		
Amorf			Dilgi		
Çekirdek parçası			**Düzelti Dilgi**		
Bipolar çekirdek			Düzelti	1	
Tanımlanamayan			Budanmış		
Dilgiler			Dişli		
Merkezi Dilgi:			Çentikli		
Tam			Baskı		
Orta parça	1		Sırtlı		
Alt bitim			**Rmu** (Retouch museum use)		
Üst bitim					
Korteksli yan dilgi:			**Orak Bıçağı**		
Plunging/dalmalı:			**Deliciler**		
Omurgalı dilgi:			**Kelemlar**		
"Y" dilgi			**Mikrolitler**		
Yongalar			**Aracı**		
Korteksli		1	**Tanımlanamayan Düzelti Alet**		
Korteksiz	2	3			
Yenileme/tablet			**Diğer**		
Düzeltili	1				
Artıklar					
Tanımlanamayan Parç.					
Toplam:	4	4	**Toplam: 3**		
Notlar:					

Yerleşim: Çakmak	Alan: Obruk yol üzeri – çiftlik güney	Bölge: Tarsus

YONTMATAŞ

Tip	Obsidiyen	Çakmaktaşı	Özel Alet Tipi	Obsidiyen	Çakmaktaşı
Çekirdekler			**Ok Uçları**		
Tek yönlü dilgi			Amuk		
İki yönlü dilgi			Byblos		
Naviform			Parça		
Bir yüzlü (arka omurgalı)			**Parçalanmış ok Uçları**		
Bir yüzlü (arka korteksli)					
Konik			**Kazıyıcılar**		
Mermi Biçimli			Ön		
Mermi biçimli (arka kort.)			Yan		
Yonga çekirdek			Yuvarlak		
Amorf			Dilgi		
Çekirdek parçası			**Düzelti Dilgi**		
Bipolar çekirdek			Düzelti		
Tanımlanamayan			Budanmış		
Dilgiler			Dişli		
Merkezi Dilgi:			Çentikli		
Tam			Baskı	1	
Orta parça	1		Sırtlı		
Alt bitim			**Rmu** (Retouch museum use)		
Üst bitim					
Korteksli yan dilgi:			**Orak Bıçağı**		
Plunging/dalmalı:			**Deliciler**		
Omurgalı dilgi:			**Kelemlar**		
"Y" dilgi			**Mikrolitler**		
Yongalar			**Aracı**		
Korteksli			**Tanımlanamayan Düzelti Alet**		
Korteksiz	4				
Yenileme/tablet			**Diğer**		
Düzeltili	1				
Artıklar	3				
Tanımlanamayan Parç.					
Toplam:	9		**Toplam: 1**		

Notlar:

Ad: Çakmaktepe	Eski Adı:	Tip: Yatak Tip No:
İl: Adana İlçe: Karaisalı Mahalle: Nergislik	Konum: Nergislik barajının kuzeyi ile Akdağ arasında kalan çakmaktaşı yatağı Pafta: N34 – a4	Tarih: 2016, 2017 Koordinat: 37°20'27.91" 35° 1'16.07"
Boyut: 5 km Yük: Rakım: 760 – 500 m	Bölge: Orta Toroslar Tanım: Çakmak Mahallesi ve Çakmaktepe alanlarında, özellikle Çakmaktepe Eğlence Vadisi'nin doğu tarafından Nergislik barajının kuzeyine kadarki alanda çakmaktaşı kaynamaktadır.	

Çevresel Kontekst		Buluntu /Mimari	
Anakaya üstü	■	Çanak çömlek	□
Su kenarı	□	Yontma Taş	■
Konglomera üstü	■	Sürtme Taş	□
Kıyı / ada Yerleşimi	□	Kemik	□
Vadi üzeri	■	Diğer	□
Vadi içi / Boğaz	□	Bina/ Duvar	□
Karstik Arazi	■	Mezar	□
Volkanik Bölge	□	Çukur vb.	□

Dönem: Paleolitik, Neolitik Dönem

Not/Yorum: Çok büyük ve ormanlık bir alan olmasının yanında 2016-2017 yıllarındaki kısa ziyaretlerde az miktarda yontmataş gözlemlenmiştir. Yine az sayıda obsidiyen oluşu burada bir işlik olabileceğini düşündürtmektedir.	Durum-Tahribat

İlgili Kaynaklar -

Yerleşim: Çakmaktepe		Alan: Yamaç		Bölge: Adana- Orta Toroslar	
YONTMATAŞ					
Tip	**Obsidiyen**	**Çakmaktaşı**	**Özel Alet Tipi**	**Obsidiyen**	**Çakmaktaşı**
Çekirdekler			**Ok Uçları**		
Tek yönlü dilgi		1	Amuk		
Naviform			Byblos		
Bir yüzlü (arka omurgalı)			Parça		
Bir yüzlü (arka korteksli)		1	**Parçalanmış ok Uçları**		
Konik					
Mermi Biçimli			**Kazıyıcılar**		
Mermi biçimli (arka kort.)			Ön		
Yonga çekirdek			Yan		1
Amorf			Yuvarlak		
Çekirdek parçası	1	1	Dilgi		
Bipolar çekirdek			**Düzelti Dilgi**		
Tanımlanamayan			Düzelti	1	
Dilgiler			Budanmış		
Merkezi Dilgi:			Dişli		
Tam			Çentikli		
Orta parça			Baskı		
Alt bitim			Sırtlı		
Üst bitim			**Rmu (Retouch museum use)**		
Korteksli yan dilgi:					
Plunging/dalmalı:			**Orak Bıçağı**		
Omurgalı dilgi:			**Deliciler**		
"Y" dilgi			**Kelemlar**		
Yongalar			**Mikrolitler**		
Korteksli		4	**Aracı**	1	
Korteksiz			**Tanımlanamayan Düzelti Alet**	2	1
Yenileme/tablet		3			
Düzeltili			**Diğer**		
Artıklar					
Tanımlanamayan Parç.	1	9			
Toplam:	2	21	**Toplam:6**		

Notlar: Çakmaktaşı yatağında çok tanımlı olmayan fakat düzeltili bir dilgi parçası ve bitmiş bir obsidiyen çekirdekten aracı parça mevcut. Çakmaktaşı genelde gri-kahve ve sarı renktedir. Radyolarit taşı da bulunur. Tablet ve çekirdek gibi parçalar dikkate değerdir.

Ad: Soğukpınar	Eski Adı: Zwei Höyük	Tip: Yamaç, boğaz yerleşmesi Tip No:

İl: Adana İlçe: Ceyhan Mahalle: Kızıldere	Konum: Kızıldere köyünün 3 km güneydoğusundadır. Misis dağları içindedir. Pafta: 035 – a2	Tarih 10.07.2017 Koordinat: 36°55'5.20"K 35°41'13.98"D

Boyut: Yük: Rakım: 210 - 230 m	Bölge: Misis Dağları Tanım: Hrouda 1991'de Zwei 1 ve 2 olarak adlandırmıştır. Zvei 1 Soğuksu pınarının çıktığı alandadır. Zwei 2 ise güney kısımda boğazın olduğu alandır.

Çevresel Kontekst		Buluntu /Mimari	
Anakaya üstü	■	Çanak çömlek	□
Su kenarı	□	Yontma Taş	■
Konglomera üstü	□	Sürtme Taş	□
Kıyı / ada Yerleşimi	□	Kemik	□
Vadi üzeri	□	Diğer	□
Vadi içi / Boğaz	□	Bina/ Duvar	□
Karstik Arazi	□	Mezar	□
Volkanik Bölge	□	Çukur vb.	□

Dönem : Neolitik, Roma

Not/Yorum: Zwei 2 olarak adlandırılan alan boğaz üstü yerleşimidir. Burada yoğun Roma buluntusu mevcut. Yontmataş çok az sayıdadır.	Durum-Tahribat: Yerleşim çevresinde yoğun tarımsal faaliyet vardır.

İlgili Kaynaklar: Hrouda, 1998.

Yerleşim: Soğukpınar		Alan: İkiz Höyük/ Kızıldere		Bölge: Adana Ceyhan	
YONTMATAŞ					
Tip	Obsidiyen	Çakmaktaşı	Özel Alet Tipi	Obsidiyen	Çakmaktaşı
Çekirdekler	1		**Ok Uçları**		
Tek yönlü dilgi			Amuk		
Naviform			Byblos		
Bir yüzlü (arka omurgalı)			Parça		
Bir yüzlü (arka korteksli)			**Parçalanmış ok Uçları**		
Konik					
Mermi Biçimli			**Kazıyıcılar**		
Mermi biçimli (arka kort.)			Ön		
Yonga çekirdek			Yan	1	
Amorf			Yuvarlak		
Çekirdek parçası	1		Dilgi		
Bipolar çekirdek		2 (?)	**Düzelti Dilgi**		
Tanımlanamayan			Düzelti	4	
Dilgiler			Budanmış	1	
Merkezi Dilgi:			Dişli		
Tam			Çentikli	1	
Orta parça	5		Baskı		
Alt bitim	4		Sırtlı		
Üst bitim	1		**Rmu** (Retouch museum use)		
Korteksli yan dilgi:					
Plunging/dalmalı:			**Orak Bıçağı**		
Omurgalı dilgi:			**Deliciler**		
"Y" dilgi			**Kelemlar**		
Yongalar			**Mikrolitler**		
Korteksli	1		**Aracı**		
Korteksiz	4		**Tanımlanamayan Düzelti Alet**		
Yenileme/tablet					
Düzeltili			**Diğer**		
Artıklar	4				
Tanımlanamayan Parç.	1				
Toplam:	25	3	**Toplam: 7**		

Notlar: 1 adet radyolit görünümlü, kırmızı – kahverenge sahip çakmaktaşına benzer çekirdek parçası mevcut. Obsidiyende genelde baskı yöntemi ile merkezi dilgiler var, baskı dilgilerin bir kısmı düzeltili dilgi. Obsidiyenler genelde şeffaf bir hammadde görünümündedir. Obsidiyen çekirdekler sonuna kadar kullanılmıştır.

Ad: Satçı Mevkii	Eski Adı:	Tip: Kaya Sığınağı Tip No:

İl: Adana İlçe: Sarıçam Mahalle: Suluca / Kirazlı Mah	**Konum:** Misis Höyüğün 6.1 km. kuzeybatısında, Kirazlı Mahallesi'nin 1.250 m. güneybatısında, Yayla Evleri mevkiinin hemen güneyinde yer alır. **Pafta:** N35d4	**Tarih:** 12.07.2017 **Koordinat:** 37.005563° 35.591783°

Boyut 350 x 250 Yük: **Rakım:** 180 – 190 m.	**Bölge: Aşağı Ova (Eşik üstü)** **Tanım:** Misis'in kuzeyinde yer alan, kalker teras alanlardan birisidir. Bu teras alanın altında, güneyde bir sıra kaya sığınağı yer almaktadır. Teras alanda kalker içerisinde, küçük yumrular halinde az miktarda çakmaktaşı doğal olarak bulunmaktadır.

Çevresel Kontekst		Buluntu /Mimari	
Anakaya üstü	■	Çanak çömlek	□
Su kenarı	□	Yontma Taş	□
Konglomera üstü	□	Sürtme Taş	□
Kıyı / ada Yerleşimi	□	Kemik	□
Vadi üzeri	□	Diğer	□
Vadi içi / Boğaz	□	Bina/ Duvar	□
Karstik Arazi	■	Mezar	□
Volkanik Bölge	□	Çukur vb.	□

Dönem: Son Neolitik, Kalkolitik, Son Tunç, Demir, Hellenistik

Not/Yorum: Çok fazla tanımlı prehistorik materyal bulunmamakla birlikte, alanın Misis'e yakınlığı ve alanda doğal olarak bulunan çakmaktaşının varlığı göz önüne alındığında, alanın bir yerlerinde prehistorik bir yoğunluğun olduğu düşünülmektedir.	**Durum-Tahribat:** Taranan alanın güney ve güneydoğusunda Organize Sanayi Bölgesi, otoban ve mühtelif alanlarda (özellikle kaya mezarlarında) kaçak kazı çukurları gözlemlenmiştir.

İlgili Kaynaklar:

Ad: Kil/Buruk	Eski Adı: Kilhöyüğü Tepe	Tip: Höyük Tip No:

İl: Adana İlçe: Sarıçam Mahalle: Buruk	**Konum:** Buruk mezarlığının güney sınırında, Sarıçam Deresinin batısında yer alır. **Pafta:** N 34 – C3	**Tarih:** 06.09.2015 26.06.2016 14.07.2017 24.10.2018 **Koordinat:** 37° 2'5.24"K 35°26'8.17"D

Boyut: 300 x 160 m. **Yük:** 25 m **Rakım:** 105 m.	**Bölge: Aşağı Ova** **Tanım:** İki yerleşim alanından oluşur. Kuzeyde höyükleşmenin olduğu höyük ile güney sekisinde bulunan az dolgulu, prehistorik malzemenin yoğun olduğu ikinci bir alan yer alır.

Çevresel Kontekst		Buluntu /Mimari	
Anakaya üstü	■	Çanak çömlek	■
Su kenarı	■	Yontma Taş	■
Konglomera üstü	□	Sürtme Taş	■
Kıyı / ada Yerleşimi	□	Kemik	□
Vadi üzeri	□	Diğer	□
Vadi içi / Boğaz	□	Bina/ Duvar	□
Karstik Arazi	□	Mezar	□
Volkanik Bölge	□	Çukur vb.	□

Dönem Neolitik, Kalkolitik, Tunç Çağı, Demir Çağı, Roma

Not/Yorum: Adana bölgesinde, erken malzeme veren önemli bir höyük. 2 yerleşim alanı mevcut. Çok yoğun obsidiyen alet bulunmaktadır. Güney sekinin doğuya bakan yamacında kaya oyukları bulunur.	**Durum-Tahribat:** Höyük konisi mezarlık alanın içinde kalmıştır. Kaçak kazı çukurları tespit edilmiştir. Güney alanda yapılaşmaya açık haldedir, ayrıca yoğun tarımsal faaliyet yapılmaktadır.

İlgili Kaynaklar: Literatürde sadece Osten 1930 yayınında yer alan haritada geçmektedir.

Yerleşim	Detay	Koordinatlar	Sezon: 2015-2016-2017, 2018 Gidiş Tarihi: 06.09.2015 26.06.2016 11.07.2017, 24.10.2018
Kil Buruk Höyük		37° 2'5.24"K 35°26'8.17"D	

ÇANAK - ÇÖMLEK			
Keramik Parçalar	**Sayı**	**Özellikler**	**Sayı**
Ağız Kenarı		DFBW Öncüsü	3
Dip	3	DFBW	3
Gövde	20	Çizi / Kazı Bezeme	
Kulp	1	İmpresso	
Amorf		Coba	1
		Gri mal	2
Roma	3	Halaf Boyalı	2
Toplam: 27			

BULUNTU			
Buluntu Tipi	**Sayı**	**Özellikler**	**Sayı**
Taş balta	2	Minyatür taş balta	
Vurgaç			
Sürtme Taşı	1		
Bilezik	1	Yeşil renkli cam	
Diğerleri			
Tanımlanamayan			
Toplam: 4			

Notlar: Çanak çömlek sadece kuzeydeki höyük konisi etrafında gözlemlenmiştir. Erken Neolitik DFBW öncüleri, DFBW ve kırmızı astar az da olsa tespit edilmiştir. Geç Kalkolitik (Ubeyd) gri mal ve coba parçası mevcut. Sonrasında yoğun Hellenistik, Roma ve Ortaçağ keramiği tespit edilmiştir. Olasılıkla Tunç Çağı'na ait material bulunduğu da düşünülmektedir.

Yerleşim: Kil-Buruk Höyük		Alan: Höyük (kuzey)		Bölge: Adana	
YONTMATAŞ					
Tip	Obsidiyen	Çakmaktaşı	Özel Alet Tipi	Obsidiyen	Çakmaktaşı
Çekirdekler			**Ok Uçları**		
Tek yönlü dilgi		1	Amuk	1	
Naviform			Byblos		
Bir yüzlü (arka omurgalı)			Parça	5	
Bir yüzlü (arka korteksli)			**Parçalanmış ok Uçları**		
Konik					
Mermi Biçimli			**Kazıyıcılar**		
Mermi biçimli (arka kort.)			Ön	2	
Yonga çekirdek			Yan		
Amorf			Yuvarlak		
Çekirdek parçası	6		Dilgi (baskı)	4	
Bipolar çekirdek			**Düzelti Dilgi**		
Tanımlanamayan			Düzelti	58	7
Dilgiler			Budanmış	1	1
Merkezi Dilgi:			Dişli	4	
Tam		1	Çentikli		
Orta parça	52	5	Baskı	49	7
Alt bitim	32	3	Sırtlı	3	1
Üst bitim	5		**Rmu (Retouch museum use)**		
Korteksli yan dilgi:					
Plunging/dalmalı:	2		**Orak Bıçağı**		3
Omurgalı dilgi:	10		**Deliciler**	5	
"Y" dilgi	4	1	**Kelemlar**		
Yongalar			**Mikrolitler**		
Korteksli	3	8	**Aracı**	8	
Korteksiz	239	9	**Tanımlanamayan Düzelti Alet**		
Yenileme/tablet	1	1			
Düzeltili	59	2	**Diğer (tüfek taşı)**		1
Artıklar					
Tanımlanamayan Parç.					
Toplam:	414	32	**Toplam: 160**		

Notlar: Çakmaktaşı hammadde çok çeşitlidir, yeşil, beyaz, sarı, koyu kahve, açık kahve gibi renkler mevcut. Budanmış çt. dilgi "Y" dilgiden. Orak bıçaklarından ikisi baskı. Korteksli çt. yonganın fazlalığı ve tablet örnekleri yerleşimde yongalamayı gösteriyor. Obsidiyende şeffaf – siyah, koyu siyah, gri dumanlı, şeffaf siyah çizgili ve siyah içi beyaz benekli (kalitesiz) malzeme gözlemlendi. Korteksli obs yongalar az sayıda. Bazılarında patina ve kabuk var. Yerleşimde de bu patina oluşmuş olabili (?). 1 amuk ucu, 5 adette parçası mevcut, Abu Khos düzeltili. İki yönlü dilgi, Y diligiler mevcut. Y dilgilerin 3 adeti düzeltili. Çentikli baskı dilgi iki yönlü. Baskı dilgilerin 12 adeti düzeltili. Obsidiyen yerleşimde yongalanmış.

Yerleşim: Kil-Buruk Höyük		Alan: Güney Alan		Bölge: Adana	
YONTMATAŞ					
Tip	Obsidiyen	Çakmaktaşı	Özel Alet Tipi	Obsidiyen	Çakmaktaşı
Çekirdekler			**Ok Uçları**		
Tek yönlü dilgi		1	Amuk		
Naviform			Byblos		
Bir yüzlü (arka omurgalı)	1		Parça	2	
Bir yüzlü (arka korteksli)		1	**Parçalanmış ok Uçları**		
Konik					
Mermi Biçimli			**Kazıyıcılar**		
Mermi biçimli (arka kort.)			Ön		
Yonga çekirdek			Yan		
Amorf			Yuvarlak	2	
Çekirdek parçası			Dilgi	3	
Bipolar çekirdek			**Düzelti Dilgi**		
Tanımlanamayan			Düzelti	27	
Dilgiler			Budanmış	3	
Merkezi Dilgi:			Dişli		
Tam			Çentikli		
Orta parça	19		Baskı	22	
Alt bitim	15		Sırtlı		
Üst bitim	2		**Rmu (Retouch museum use)**		
Korteksli yan dilgi:					
Plunging/dalmalı:	1		**Orak Bıçağı**		
Omurgalı dilgi:	7		**Deliciler**	1	
"Y" dilgi	3		**Kelemlar**		
Yongalar			**Mikrolitler**		
Korteksli	7		**Aracı**	10	
Korteksiz	91		**Tanımlanamayan Düzelti Alet**		
Yenileme/tablet					
Düzeltili	35		**Diğer**		
Artıklar					
Tanımlanamayan parç.					
Toplam:	180	2	Toplam: 133		

Notlar: Obsidiyen hammadde olarak kuzey alanla benzer yoğunluktadır. Yonga ve düzelti yonga çok sayıda ayrıca Y dilgi ve ok uçları önemli. Burada çok sayıda aracı obsidiyen parça bulunmuştur. Korteksli obs yongalar, tablet, dalmalı ve omurgalı dilgi yerleşimde yongalamayı gösterir nitelikte. Obs tipoojide baskı dilgi yoğun. Bunun yanında az sayıda budanmış ve dişli dilgiler var. Obsidiyen dilgi kazıyıcılar bulunmakta.

Ad: Velican Höyük	Eski Adı:	Tip: Höyük Tip No:

İl: Adana İlçe: Çukurova Mahalle: Karslı	**Konum:** Seyhan baraj gölü içerisindedir. Günümüzde Çobandede mevkinin hemen kuzeyindeki yarım adadır. **Pafta:** N43 C4	**Tarih:** 24.10.2016 24.10.2018 24.12.2018 **Koordinat:** 37.041002° 35.180208°

Boyut: Höyük: 150 x 150 m Velican Güney: 400 x 20 m **Rakım:** 67m **Yük:** Höyük: 30 m Velican Güney: 4 m (?)	**Bölge: Seyhan Vadisi** **Tanım:** Bugün Tavşan adası olarak bilinen ada Velican Höyük olup, güneyindeki yarımada da höyükleşme bulunur. Karşı yakasında Augustus harabeleri yer alır. Höyük olasılıkla Roma ve Ortaçağ'da da kullanılmaya devam edilmiştir. Geç dönem yapı kalıntıları temel seviyesinde görülmektedir.

Çevresel Kontekst		Buluntu /Mimari	
Anakaya üstü	■	Çanak çömlek	■
Su kenarı	□	Yontma Taş	■
Konglomera üstü	□	Sürtme Taş	□
Kıyı / ada Yerleşimi	□	Kemik	□
Vadi üzeri	□	Diğer	□
Vadi içi / Boğaz	□	Bina/ Duvar	■
Karstik Arazi	□	Mezar	□
Volkanik Bölge	□	Çukur vb.	■

Dönem: Neolitik, Kalkolitik, Tunç, Demir Çağ, Roma, Orta Çağ

Not/Yorum: Höyüğü ilk ziyaret edenler, Kalkolitik malzeme ile karşılaşmışlardır. Buna karşın Erken Neolitik özellik taşıyan malzeme oldukça yoğundur. Adana Ovası'nın üst sekisinde bulunan nadir höyüklerden biridir.	**Durum-Tahribat:** 1956 yılından itibaren büyük kısmı baraj gölü altında kalmaktadır. Su seviyesinin azaldığı dönemlerde yarımada haline gelir. Bu dönemlerde mesire yeri olarak kullanılır. Güney yamacında ise yoğun yapılaşma mevcut.

İlgili Kaynaklar: Seton -Williams 1954.

Yerleşim	Detay	Koordinatlar	Sezon: Gidiş Tarihi
Velican Höyük	Güney ve Batı Yamaç	37.041002° 35.180208°	

ÇANAK - ÇÖMLEK			
Keramik Parçalar	**Sayı**	**Özellikler**	**Sayı**
Ağız Kenarı	7	DFBW Öncüsü	1
Dip		DFBW	1
Gövde	10	Çizi / Kazı Bezeme	
Kulp	1	İmpresso	1
Amorf		Coba	2
		Halaf Boyalı	2
		Diğer: (Ubeyd)	2
		Diğer: İTÇ (boyalı)	5
Toplam: 18			

BULUNTU		
Buluntu Tipi	**Sayı**	**Özellikler**
Taş balta	1	Çakıl taşı minyatür el baltası
Vurgaç		
Sürtme Taşı	1	Disk biçiminde dere taşı
Bilezik		
Diğerleri	1	Minyatür taş kap
Tanımlanamayan		
Toplam: 2		

Notlar: Bir örnek (impresso) dışında Erken Neolitik'e özellik taşıyan çanak-çömlek yoktur.
Yoğun olarak Tunç, Hellenistik, Roma ve Demir Çağ çanak çömleği gözlemlenmiştir.
Minyatür taş kap ve disk biçimli sürtme taş tespit edilmiştir. İtç materyali önemlidir. (Drab ware?)

Yerleşim: Velican Höyük		Alan: Doğu Yamaç		Bölge:Adana- Seyhan Vadisi	
YONTMATAŞ					
Tip	Obsidiyen	Çakmaktaşı	Özel Alet Tipi	Obsidiyen	Çakmaktaşı
Çekirdekler			**Ok Uçları**		
Tek yönlü dilgi			Amuk		
Naviform			Byblos		
Bir yüzlü (arka omurgalı)			Parça		
Bir yüzlü (arka korteksli)			**Parçalanmış ok Uçları**		
Konik					
Mermi Biçimli			**Kazıyıcılar**		
Mermi biçimli (arka kort.)			Ön		
Yonga çekirdek			Yan		
Amorf			Yuvarlak		
Çekirdek parçası			Dilgi		
Bipolar çekirdek			**Düzelti Dilgi**		
Tanımlanamayan			Düzelti		
Dilgiler			Budanmış		
Merkezi Dilgi:			Dişli		
Tam			Çentikli		
Orta parça			Baskı		
Alt bitim			Sırtlı		
Üst bitim			**Rmu** (Retouch museum use)		
Korteksli yan dilgi:					
Plunging/dalmalı:			**Orak Bıçağı**		
Omurgalı dilgi:	2		**Deliciler**		
"Y" dilgi			**Kelemlar**		
Yongalar			**Mikrolitler**		
Korteksli			**Aracı**		
Korteksiz	71		**Tanımlanamayan Düzelti Alet**		
Yenileme/tablet					
Düzeltili	14		**Diğer**		
Artıklar					
Tanımlanamayan Parç.					
Toplam:	87		**Toplam:**		

Notlar: Doğu yamaçta 20x10 m'lik bir alanda yoğun obsidiyen ile karşılaşıldı. Yoğunluk olarak siyah-saydam özellikler taşıyan hammadde yanında daha düşük kalitede içerisinde beyaz renkte içerikler barındıran farklı bir hammadde de tespit edilmiştir. Bu alanda olasılıkla Kalkolitik Dönem'e ait bir malzeme topluluğunun olduğu öngörülmektedir. Obsiyenin çoğunluğu yongalardan oluşur.

Yerleşim: Velican Höyük			Alan: Güney		Bölge: Seyhan Vadisi
YONTMATAŞ					
Tip	Obsidiyen	Çakmaktaşı	Özel Alet Tipi	Obsidiyen	Çakmaktaşı
Çekirdekler			**Ok Uçları**		
Tek yönlü dilgi	2		Amuk		
Naviform			Byblos		
Bir yüzlü (arka omurgalı)			Parça	5	1 (üçgen
			Bitmemiş ok ucu	5	form delici
Bir yüzlü (arka korteksli)			**Parçalanmış ok**		
Konik			**Uçları**		
Mermi Biçimli			**Kazıyıcılar**		
Mermi biçimli (arka kort.)			Ön	2	1
Yonga çekirdek			Yan		
Amorf			Yuvarlak		
Çekirdek parçası	1		Dilgi		
Bipolar çekirdek			**Düzelti Dilgi**		
Tanımlanamayan			Düzelti	39	11
Dilgiler			Budanmış		
Merkezi Dilgi:			Dişli		
Tam	1		Çentikli	2	2
Orta parça	39	6	Baskı	41	5
Alt bitim	27	4	Sırtlı		1 (orak)
Üst bitim	4	1	**Rmu**		
Korteksli yan dilgi:		3	(Retouch museum use)		1 (Kenani)
Plunging/dalmalı:	2	2	**Orak Bıçağı**		
Omurgalı dilgi:	2		**Deliciler**		
"Y" dilgi	12		**Kelemlar**		
Yongalar			**Mikrolitler**		
Korteksli		1	**Aracı**		
Korteksiz	55	6	**Tanımlanamayan**		
Yenileme/tablet			**Düzelti Alet**		
Düzeltili	29	5	**Diğer:** iki yönlü		1
Artıklar	4		Elips kazıyıcı		
Tanımlanamayan Parç.	11		**Diğer:** satır balta		1
Toplam:	199	28	**Toplam: 118**		

Notlar: Çok çeşitli çakmaktaşı hammadde bulunmaktadır, sarı-kahve, kahverengi damarlı ayrıca çört benzeri bir taş ikincil dolgu olarak gelmiş olabilir. El büyüklüğündeki çeşitli renklerde çakmaktaşı, Jips (kantaşı), koyu kahve, koyu sarı, koyu kahverengi taşlar kalitelidir. Obsidiyen de ise siyah-şeffaf, siyah-mat, gri dumanlı, az sayıda da beyaz kırçıllı (düşük kaliteli) hammadde vardır. Her iki hammadde de, baraj gölü nedeniyle yoğun korteks ve patina oluşmuştur. Bir adet üçgen formlu yonga, uç ya da delici olabilir.

Ad: Tahtanınbaşı Mevkii	Eski Adı:	Tip: Yamaç Tip No:
İl: Mersin İlçe: Tarsus Mahalle: Büyükkösebalcı	**Konum:** Berdan Barajı'nın altında, Kadıncık vadisinin Berdan Barajı açıldığı Kara Kapı'nın 3km güneyinde yer alır. Pafta:	**Tarih:** Haziran 2016 27.10.2016 Koordinat: 36°59'29.03"K 34°53'14.70"D
Boyut: Yük: Rakım:	Bölge: Orta Toroslar (Tarsus – Kadıncık Vadisi) **Tanım:** Berdan Barajı'nın batı yakasında 2 yarımada üzerindeki alana yayılmış bir yerleşimdir. 1. Yarımada üzerinde höyük yükseltisi belirgindir. Ama bir yamaç yerleşimi görünümüne sahiptir. Ekim-Kasım ayları arasında ziyaret mümkündür.	

Çevresel Kontekst		Buluntu /Mimari	
Anakaya üstü	■	Çanak çömlek	■
Su kenarı	■	Yontma Taş	■
Konglomera üstü	□	Sürtme Taş	■
Kıyı / ada Yerleşimi	□	Kemik	□
Vadi üzeri	□	Diğer	□
Vadi içi / Boğaz	□	Bina/ Duvar	□
Karstik Arazi	□	Mezar	□
Volkanik Bölge	□	Çukur vb.	□

Dönem: Neolitik, Roma

Not/Yorum: Gözlükule'nin kuş uçumu 10-15 km kuzeyinde Kadıncık Vadisi ile Berdan arasında önemli bir yamaç yerleşimidir. Yoğun yontmataş ve özellikle impresso çanak çömlek yoğunluktadır. Yontmataş işçiliğini gösteren çekirdek yoğunluğu önemlidir.	**Durum-Tahribat:** 50'li yılların sonlarından itibaren baraj sularının altında kalmaktadır. Günümüzde suların çekildi aylarda bu alanda yoğun tarım yapılmaktadır.

İlgili Kaynaklar: literatürde yok.

Yerleşim	Detay	Koordinatlar	Sezon: 2016 Gidiş Tarihi
Tahtanınbaşı mevkii			

ÇANAK - ÇÖMLEK			
Keramik Parçalar	**Sayı**	**Özellikler**	**Sayı**
Ağız Kenarı	12	DFBW Öncüsü	10
Dip	2	DFBW	
Gövde	15	Çizi / Kazı Bezeme	
Kulp		İmpresso	6
Amorf		Coba	
		Halaf Boyalı	
Toplam: 29			

BULUNTU		
Buluntu Tipi	**Sayı**	**Özellikler**
Taş balta		
Vurgaç	3	
Sürtme Taşı	2	
Bilezik		
Diğerleri		
Tanımlanamayan		
Toplam: 5		

Notlar: Erken Çanak-çömlekli Neolitik Dönemi temsil eden impresso'nun olması oldukça önemlidir. Impresso çeşitlidir bununla birlikte aynı dönemle karakterize olan kahve-gri arasında DFBW öncüleri mevcuttur. DFBW öncülerinden düz kesik ağızlı birkaç parça dikkat çekicidir. Ayrıca Roma ve Orta Çağ'a ait keramik parçalarıda gözlemlenmiştir. Biri kalkerden biri de dere taşından yapılmış *chipped disk* vardır. Yine dere taşından yuvarlak vurgaç mevcuttur.

Yerleşim: Tahtanınbaşı mevkii	Alan:	Bölge: Tarsus – Orta Toroslar

YONTMATAŞ

Tip	Obsidiyen	Çakmaktaşı	Özel Alet Tipi	Obsidiyen	Çakmaktaşı
Çekirdekler			**Ok Uçları**		
Tek yönlü dilgi			Amuk	1	
İki yönlü dilgi			Byblos		
Naviform			Parça		
Bir yüzlü (arka omurgalı)		5	**Parçalanmış ok Uçları**	1	
Bir yüzlü (arka korteksli)		1			
Konik		1	**Kazıyıcılar**		
Mermi Biçimli			Ön	3	4
Mermi biçimli (arka kort.)			Yan	3	
Yonga çekirdek			Yuvarlak	1	
Amorf			Dilgi		
Çekirdek parçası	2		**Düzelti Dilgi**		
Bipolar çekirdek			Düzelti	14	3
Tanımlanamayan			Budanmış	1	
Dilgiler			Dişli		
Merkezi Dilgi:			Çentikli	2	
Tam	1		Baskı	7	9
Orta parça	13	6	Sırtlı		
Alt bitim	13	15	**Rmu** (Retouch museum use)	3	
Üst bitim	1				
Korteksli yan dilgi:	1	6	**Orak Bıçağı**		3
Plunging/dalmalı:	2	2	**Deliciler**	1	
Omurgalı dilgi:	6	2	**Kelemlar**		
"Y" dilgi			**Mikrolitler**	1	
Yongalar			**Aracı**	1	
Korteksli	5	12	**Tanımlanamayan Düzelti Alet**		
Korteksiz	55	13			
Yenileme/tablet		11	**Diğer**		
Düzeltili	27	1			
Artıklar					
Tanımlanamayan Parç.					
Toplam:	125	75	**Toplam: 65**		

Notlar: Çekirdeklerin çoğunluğunu çakmaktaşından yapılmıştır. Wedge shape hakimdir. Baskı dilgi ve dilgicik çekirdeği mevcuttur. 10 km kuzeyinde çakmaktaşı yatağı olması çeşitli ve kaliteli malzemeyi seçtiklerini gösteriyor. Barajdan dolayı çakmaktaşlarının bir kısmında patina mevcur. Obsidiyende, bir ön kazıyıcı celt formuna benzemektedir, örneği Tatarlı Höyük'te vardır. Çok yoğun korteksiz yonga bulunmaktadır. Bir kısmı düzeltilidir. Bir aracı (splinter) bir de tek yönlü dilgi çekirdeği dikkat çekicidir. Yine Ali Kosh düzeltili Amuk ucu oldukça kalitelidir.

Ad: Kızılinbaşı Mevkii	Eski Adı:	Tip: Yamaç Tip No:

İl:Mersin İlçe: Tarsus Mahalle: Büyükkösebalcı	Konum: Büyükkösebalcı Köyü'nün doğusunda, Berdan barajının başlangıcının batı kıyısında yer alır. Pafta:	Tarih: 23.06.2016 Koordinat: 37°0'26.16"K 34°53'37.80"D

Boyut: Yük: Rakım:	Bölge: Orta Toroslar (Tarsus-Berdan) Tanım: Berdan Vadisi başlangıcının batı yamacı boyunca uzanır. Yoğun Paleolitik çakmaktaşı malzeme gelmektedir. Bu alanın hemen güneyi Tahtanınbaşı mevkii olarak geçer.

Çevresel Kontekst		Buluntu /Mimari	
Anakaya üstü	■	Çanak çömlek	■
Su kenarı	■	Yontma Taş	■
Konglomera üstü	□	Sürtme Taş	□
Kıyı / ada Yerleşimi	□	Kemik	□
Vadi üzeri	□	Diğer	□
Vadi içi / Boğaz	■	Bina/ Duvar	□
Karstik Arazi	□	Mezar	□
Volkanik Bölge	□	Çukur vb.	□

Dönem: Paleolitik, Neolitik Dönem

Not/Yorum: Barajdan dolayı, vadinin batı yakası altında bulunan mağaralar tümden boşalmıştır. Ana yerleşim alanları buralar olabilir. Kuzey-güney 1.5 km hat boyunca yoğun malzeme gözlemlenmiştir.	Durum-Tahribat: Bu alan 1950'li yıllardan itibaren baraj suyu nedeniyle tahribata uğramıştır. Üst sekilerde tarım ve bahçecilik devam etmektedir.

İlgili Kaynaklar: literatürde yoktur.

Yerleşim: Kızılinbaşı Mevkii		Alan:		Bölge: Tarsus- Berdan	
YONTMATAŞ					
Tip	Obsidiyen	Çakmaktaşı	Özel Alet Tipi	Obsidiyen	Çakmaktaşı
Çekirdekler			**Ok Uçları**		
Tek yönlü dilgi			Amuk		
İki yönlü dilgi			Byblos		
Naviform			Parça		
Bir yüzlü (arka omurgalı)			**Parçalanmış ok Uçları**		
Bir yüzlü (arka korteksli)					
Konik			**Kazıyıcılar**		
Mermi Biçimli			Ön		
Mermi biçimli (arka kort.)			Yan		
Yonga çekirdek			Yuvarlak	1	
Amorf			Dilgi		
Çekirdek parçası			**Düzelti Dilgi**		
Bipolar çekirdek			Düzelti	2	
Tanımlanamayan			Budanmış		
Dilgiler			Dişli		
Merkezi Dilgi:			Çentikli		
Tam			Baskı	2	
Orta parça	2		Sırtlı		
Alt bitim	1		**Rmu** (Retouch museum use)		
Üst bitim					
Korteksli yan dilgi:			**Orak Bıçağı**		
Plunging/dalmalı:			**Deliciler**		
Omurgalı dilgi:			**Kelemlar**		
"Y" dilgi			**Mikrolitler**		
Yongalar			**Aracı**		
Korteksli			**Tanımlanamayan Düzelti Alet**		
Korteksiz	4				
Yenileme/tablet			**Diğer**		
Düzeltili	3				
Artıklar	1				
Tanımlanamayan Parç.					
Toplam:	11		**Toplam: 5**		
Notlar: Çakmaktaşı yoğunluk olarak Paleolitik karakterde olup, değerlendirilmeye alınmamıştır.					

Ad: Kürkçüler Höyük	Eski Adı: Karsan Höyüğü, Kapür Höyüğü	Tip: Höyük Tip No:
İl: Adana İlçe: Yüreğir Mahalle: Yürekli	Konum: Adana Ceyhan E – 5 karayolunun güneyinde, Yürekli Mahallesinin de güneyinde yer alır. Pafta: O 35 – a1	Tarih: 06.09.2015 Koordinat: 36°58'11.62"K 35°30'56.10"D
Boyut: 400 x 300 m Yük: 18 m Rakım: 53	Bölge: Aşağı Ova Tanım: Höyüğün yükseltisi fazladır. İncirlik, Buruk, Misis ve Camili höyükleri arasında önemli konumdadır. Üst eşiğe yakındır.	

Çevresel Kontekst		Buluntu /Mimari	
Anakaya üstü	■	Çanak çömlek	■
Su kenarı	□	Yontma Taş	■
Konglomera üstü	□	Sürtme Taş	□
Kıyı / ada Yerleşimi	□	Kemik	□
Vadi üzeri	□	Diğer	□
Vadi içi / Boğaz	□	Bina/ Duvar	□
Karstik Arazi	□	Mezar	□
Volkanik Bölge	□	Çukur vb.	□

Dönem: Neolitik (son), Kalkolitik

Not/Yorum: Birçok araştırmacı tarafından ziyaret edilen höyük, kültürel sürekliliğe sahiptir. Erken dönem varlığını işaret eden az materyal olsada, erken kültür tabakaları sıkışmış olabilir.	Durum-Tahribat: Höyüğün tepesi dışında her kesimde yoğun tarım faaliyeti yapılmaktadır. Güney yamaçta kaçak kazı çukurları vardır.

İlgili Kaynaklar: Arık 1944, Gjerstad, 1934, Goldman 1935, Osten 1930, Perrot 1962, Seton Williams 1954

Yerleşim: Kürkçüler Höyük		Alan:			Bölge: Adana – Ceyhan
YONTMATAŞ					
Tip	Obsidiyen	Çakmaktaşı	Özel Alet Tipi	Obsidiyen	Çakmaktaşı
Çekirdekler			**Ok Uçları**		
Tek yönlü dilgi			Amuk		
Naviform			Byblos		
Bir yüzlü (arka omurgalı)		1	Parça		
Bir yüzlü (arka korteksli)			**Parçalanmış ok Uçları**		
Konik					
Mermi Biçimli			**Kazıyıcılar**		
Mermi biçimli (arka kort.)			Ön		1
Yonga çekirdek			Yan		
Amorf			Yuvarlak		
Çekirdek parçası			Dilgi		
Bipolar çekirdek			**Düzelti Dilgi**		
Tanımlanamayan			Düzelti	1	
Dilgiler			Budanmış		
Merkezi Dilgi:			Dişli		
Tam			Çentikli		
Orta parça			Baskı		
Alt bitim	1		Sırtlı		
Üst bitim			**Rmu (Retouch museum use)**		
Korteksli yan dilgi:					
Plunging/dalmalı:			**Orak Bıçağı**		
Omurgalı dilgi:			**Deliciler**		1
"Y" dilgi			**Kelemlar**		
Yongalar			**Mikrolitler**		
Korteksli			**Aracı**		
Korteksiz		4	**Tanımlanamayan Düzelti Alet**		
Yenileme/tablet					
Düzeltili		2	**Diğer**		
Artıklar					
Tanımlanamayan Parç.					
Toplam:	1	6	**Toplam: 6**		

Notlar: Gri renkli çakmaktaşı çekirdeğin ucu sivrileştirilmiştir, arka omurgalı ve kortekslidir fakat bir yonga alınmıştır. Çıkarımlar çok incedir, vurma yöntemi gözlemlenmiştir. Sarı, sarı yeşil, açık kahve, siyah benekli kaliteli çakmaktaşı vardır. Çakmaktaşı delici de yoğun düzelti mevcuttur. Obsidiyen az gözlemlenmiştir.

Ad: Camili Höyük	Eski Adı: Üçok Damgalı Höyük	Tip: Höyük Tip No:

İl: Adana İlçe: Yumurtalık Mahalle: Yeşilköy /Sadiye	**Konum:** Adana Şehir merkezinin 11.7 km güneydoğusunda, İncirlik'in 5 km. güneyinde, Camili mahallesinin 600 m doğusunda yer alır. Çalıdağı kalker kayalığın güney eşiğinde, göz mevkiinde yer alır. **Pafta:** O34b2	**Tarih:** 06.09.2015 11.07.2017 **Koordinat:** 36.936787° 35.443691°

Boyut: 300 x 160 m. **Yük:** 15 m. **Rakım:** 30 m.	**Bölge: Aşağı Ova / Çalıdağı Eşiği** **Tanım:** Aşağı ovanın kuzeydoğu kesiminde yer alan Çaldağı'nın güney yamacına konumlanmış orta büyüklükte konik bir höyüktür. Höyüğün güneyinde su kaynağı mevcuttur. Höyük konisinde, kuzey, güney ve doğu yamaçlarında tarama yapılabilmiştir. Söz konusu alanlarda Neolitik Döneme ait bulgulara rastlanılmıştır.

Çevresel Kontekst		Buluntu /Mimari	
Anakaya üstü	■	Çanak çömlek	■
Su kenarı	■	Yontma Taş	■
Konglomera üstü	□	Sürtme Taş	□
Kıyı / ada Yerleşimi	■	Kemik	□
Vadi üzeri	□	Diğer	□
Vadi içi / Boğaz	□	Bina/ Duvar	□
Karstik Arazi	□	Mezar	■
Volkanik Bölge	□	Çukur vb.	□

Dönem Neolitik, Kalkolitik, II.bin, Demir Çağı, Hellenistik, Roma, Orta Çağ

Not/Yorum: Höyük Seton–Williams'ın 1951 yılı yüzey araştırmasından bilinmektedir. Bu çalışmada höyük Hitit Dönemi'nden başlatılmıştır. 2015 ve 2017 yılında yaptığımız ziyaretlerde, Neolitik Dönem'e ait özellikle yontmataş malzeme ile karşılaşılmıştır. Aşağı Ova'nın Neolitikleşme sürecinde önemli bir yere sahip olduğu düşünülmektedir. Oğuzların Kayı boyuna ait mezarlık alanı bulunur.	**Durum-Tahribat:** Höyüğün batı kesimi üzerinde bir tavuk çiftliği bulunmaktadır. Kuzey yamacın bir bölümünden toprak alınmıştır. Doğuda ise toprak yol tahribatı bulunmaktadır. Kuzey ve doğu alanda tarımsal faaliyet devam etmektedir. Kuzeyindeki Camili Mağaraları ile arasında bir sulama kanalı daha bulunmaktadır.

İlgili Kaynaklar: Seton – Williams, 1954

Yerleşim	Detay	Koordinatlar	Sezon: Gidiş Tarihi
Camili Höyük		36.936787° 35.443691°	

ÇANAK - ÇÖMLEK			
Keramik Parçalar	**Sayı**	**Özellikler**	**Sayı**
Ağız Kenarı	10	DFBW Öncüsü	1
Dip		DFBW	2
Gövde	13	Çizi / Kazı Bezeme	
Kulp		İmpresso	
Amorf		Coba	1
		Halaf Boyalı	
Toplam: 23			

BULUNTU			
Buluntu Tipi	**Sayı**	**Özellikler**	**Sayı**
Taş balta			
Vurgaç			
Sürtme Taşı			
Bilezik			
Diğerleri			
Tanımlanamayan			
Toplam			

Notlar: Demir Çağ, Hellenistik, Roma ve Orta Çağ'a ait boyalı çanak çömlek gözlemlenmiştir. DFBW ile DFBW öncüsü parçalar çok tanımlı değildir.

Yerleşim: Camili Höyük		Alan:		Bölge: Adana	
YONTMATAŞ					
Tip	Obsidiyen	Çakmaktaşı	Özel Alet Tipi	Obsidiyen	Çakmaktaşı
Çekirdekler			**Ok Uçları**		
Tek yönlü dilgi			Amuk	1	
Naviform			Byblos		
Bir yüzlü (arka omurgalı)			Parça		1
Bir yüzlü (arka korteksli)			**Parçalanmış ok**		
Konik			**Uçları**		
Mermi Biçimli			**Kazıyıcılar**		
Mermi biçimli (arka kort.)			Ön	3	1
Yonga çekirdek			Yan		
Amorf			Yuvarlak		
Çekirdek parçası	1		Dilgi		1
Bipolar çekirdek			**Düzelti Dilgi**		
Tanımlanamayan			Düzelti	8	4
Dilgiler			Budanmış		
Merkezi Dilgi:			Dişli		
Tam			Çentikli		1
Orta parça	10	2	Baskı	12	5
Alt bitim	8	5	Sırtlı		
Üst bitim			**Rmu**		
Korteksli yan dilgi:			**(Retouch museum use)**		
Plunging/dalmalı:	2		**Orak Bıçağı**		2
Omurgalı dilgi:			**Deliciler**	1	
"Y" dilgi			**Kelemlar**		
Yongalar			**Mikrolitler**		
Korteksli		1	**Aracı**	2	
Korteksiz	25	3	**Tanımlanamayan**		
Yenileme/tablet			**Düzelti Alet**		
Düzeltili	5	3	**Diğer**		
Artıklar	5				
Tanımlanamayan Parç.					
Toplam:	49	14	**Toplam: 42**		

Notlar: Çakmaktaşı gri, gri kahve, kahve, sarıı açık kahve renklerde gözlemlenmiştir. Çakmaktaşında merkezi dilgi, orak bıçağı bulunur. Ayrıca tam tanımlı olmasa da bir parça Kenani bir başka parça da ok ucu özellikleri taşımaktadır.

Ad: Camili-Çalıdağı Mağaraları	Eski Adı:	Tip: Mağara Tip No:

İl: Adana İlçe: Yüreğir Mahalle: Camili	**Konum:** Camili höyüğün hemen 150 m. kuzeyinde, Çalıdağı kayalık mevkiinde, güneyden kuzeye eliptik bir hat şeklinde uzanan mağara sırası. **Pafta:** O34b2	Tarih: 06.09.2015 11.07.2017 Koordinat: 36.938747° 35.443841°

Boyut: 130 x 55 m lik bir alanda mağaralar sıralanmıştır. **Yük:** 40 – 45 m Rakım: 39 – 51 m	Bölge: Aşağı Ova / Çalıdağı Eşiği **Tanım:** Aşağı ovanın kuzeydoğu kesiminde yer alan Çaldağı'nın güney yamacına konumlanmış orta büyüklükte konik bir höyüktür. Höyüğün güneyinde su kaynağı mevcuttur. Höyük konisinde, kuzey, güney ve doğu yamaçlarında tarama yapılabilmiştir. Söz konusu alanlarda Neolitik Döneme ait bulgulara rastlanılmıştır.

Çevresel Kontekst		Buluntu /Mimari	
Anakaya üstü	■	Çanak çömlek	■
Su kenarı	■	Yontma Taş	■
Konglomera üstü	□	Sürtme Taş	□
Kıyı / ada Yerleşimi	■	Kemik	□
Vadi üzeri	□	Diğer	□
Vadi içi / Boğaz	□	Bina/ Duvar	□
Karstik Arazi	□	Mezar	■
Volkanik Bölge	□	Çukur vb.	□

Dönem Neolitik, Roma, Orta Çağ

Not/Yorum: Çoğu mağaranın ağzının kapalı olması, açık olanlarının ise geç dönemlerde kullanılması ve yoğun tahribat sebebiyle, mağaraların kültürel sürecini yüzeydeki malzeme ile tanımlayabilmek mümkün değildir. 2 nolu mağarada 10 m. yi geçen bir kültürel dolgunun oluşu, mağaraların tavan seviyesine kadar kültürel dolgu bulunması bu mağaraların uzun bir zaman diliminde kullanılmış olduğu düşündürmektedir. Alanda çok tanımlı olmasa da yontmataş malzemenin bulunuşu ve Camili Höyüğe çok yakın olması sebebiyle, ileride bu mağaralarda yapılacak çalışmalarla Çanak Çömleksiz Neolitik ve Paleolitik Dönemlere ait kültür dolgularının çıkabileceğini düşünülmektedir.	**Durum-Tahribat:** Ağzı açık olan her mağarada kaçak kazı çukurları gözlemlenmiştir. Mağaraların hepsi ortak açık bir alana bakmaktadır. Bu alan içerisinde de çok sayıda kaçak kazı çukuru bulunmaktadır. Mağaralık alanın üst terasında yer alan bazı kaya mezarlarının dromos girişlerinde de kaçak kazı çukurları bulunur. Özellikle en güneybatıda yer alan mağara ağzının girişi bir iş makinesi ile açılmıştır.

İlgili Kaynak:

Yerleşim	Detay	Koordinatlar	Sezon: 2015-2017 Gidiş Tarihi
Camili Mağaraları		36.938747° 35.443841°	

ÇANAK - ÇÖMLEK			
Keramik Parçalar	**Sayı**	**Özellikler**	**Sayı**
Ağız Kenarı	3	DFBW Öncüsü	
Dip	2	DFBW	
Gövde	9	Çizi / Kazı Bezeme	
Kulp		İmpresso	
Amorf		Coba	
		Halaf Boyalı	
Toplam: 14			

BULUNTU			
Buluntu Tipi	**Sayı**	**Özellikler**	**Sayı**
Taş balta			
Vurgaç			
Sürtme Taşı			
Bilezik	2	Geç dönem cam bilezik parçaları	
Diğerleri	1	Lüle taşı	
Tanımlanamayan			
Toplam: 3			

Notlar: Ortaçağ Dönemine ait 3 adet sırlı çanak çömlek parçası. Bir adet lüle taşı (pipo) tespit edilmiştir. Erken dönem olabilecek el yapımı bir adet çanak çömlek parçası gözlemlenmiştir.

Yerleşim: Camili Mağaraları		Alan:		Bölge: Adana- Aşağı ova	
YONTMATAŞ					
Tip	Obsidiyen	Çakmaktaşı	Özel Alet Tipi	Obsidiyen	Çakmaktaşı
Çekirdekler			**Ok Uçları**		
Tek yönlü dilgi			Amuk		
Naviform			Byblos		
Bir yüzlü (arka omurgalı)			Parça		
Bir yüzlü (arka korteksli)			**Parçalanmış ok Uçları**		
Konik					
Mermi Biçimli			**Kazıyıcılar**		
Mermi biçimli (arka kort.)			Ön		1
Yonga çekirdek			Yan		1
Amorf			Yuvarlak		
Çekirdek parçası			Dilgi		
Bipolar çekirdek			**Düzelti Dilgi**		
Tanımlanamayan			Düzelti	1	
Dilgiler			Budanmış		
Merkezi Dilgi:			Dişli		
Tam			Çentikli		
Orta parça			Baskı		
Alt bitim	1		Sırtlı		
Üst bitim			**Rmu** (Retouch museum use)		
Korteksli yan dilgi:					
Plunging/dalmalı:			**Orak Bıçağı**		
Omurgalı dilgi:			**Deliciler**		
"Y" dilgi			**Kelemlar**		
Yongalar			**Mikrolitler**		
Korteksli		17	**Aracı**		
Korteksiz	1	14	**Tanımlanamayan Düzelti Alet**		
Yenileme/tablet					
Düzeltili		10	**Diğer**		
Artıklar		2			
Tanımlanamayan Parç.					
Toplam:	2	43	**Toplam:3**		

Notlar: Mağaraların ön dolgusunda bulunan yontmataşı büyük çoğunluğu çakmaktaşı dır. Obsidiyen 2 parça tespit edilmiştir. Çakmaktaşının hepsi yongadır. Bunlardan 10 tanesi düzeltili 2 tanesi kazıyıcıdır. Mağaraları uzun süreli kullanımından dolayı, Prehistorik malzeme sıkışmış olmalıdır.

Ad: Karaoğlanlı Höyük	Eski Adı:	Tip: Höyük Tip No:

İl: Adana İlçe: Yüreğir Mahalle: Camili Karaoğlanlı	Konum: Adana şehir merkezinin (Taşköprü) 13.7 km güneydoğusunda, Camili Mahallesi'nin 3.9 km güneybatısında yer alır. Pafta: O34b2	Tarih: 18.07.2017 Koordinat: 36.900721° 35.435178°

Boyut: 300 x 250 m. Yük: 5m. Rakım: 15 – 20 m.	Bölge: Aşağı Ova (Yüreğir Ovası)/ Çotlu Yükseltisi Eşiği Tanım: Aşağı ovada yer alan Çotlu yükseltisinin kuzeybatı ucunda yer almaktadır. Höyüğün sadece kuzey uç kısmı taranabilmiştir. Höyüğün diğer diğer alanlarında çiftlik evleri bulunmaktadır. Söz konusu bu kuzey uç kısımda az sayıda olmakla beraber Neolitik dönem bulguları ile karşılaşılmıştır. Höyük Çotlu yükseltisin eğimli olan kuzeybatı yamacına kurulmuştur.

Çevresel Kontekst		Buluntu /Mimari	
Anakaya üstü	■	Çanak çömlek	■
Su kenarı	□	Yontma Taş	■
Konglomera üstü	□	Sürtme Taş	□
Kıyı / ada Yerleşimi	■	Kemik	□
Vadi üzeri	□	Diğer	□
Vadi içi / Boğaz	□	Bina/ Duvar	□
Karstik Arazi	□	Mezar	■
Volkanik Bölge	□	Çukur vb.	□

Dönem Neolitik, Kalkolitik

Not/Yorum: Aşağı ovanın Neolitikleşme süreci açısından önemli bir konuma sahiptir Güneydeki Çotlu yükseltisinin eşiğinde yer alması ve kuzeydoğusunda ve güneydoğusunda, çağdaş yerleşmelerin var olması bakımından da ayrı bir öneme sahiptir. Aşağı ovadaki bu kalker tepelik alanlar Holosen başlangıcında birer ada olarak o dönemin coğrafyasında konumlanmış olabilirler. Bu doğrultuda Karaoğlanlı bir ada yerleşimi olarak düşünülebilir.	Durum-Tahribat: Höyüğün üzerinin büyük bir kısmı çiftlik evleri yapılmıştır. Taranabilen kuzey uç kısım alanda ise modern mezarlık bulunmaktadır. Bu mezarlığın hemen yanında bir kaçak kazı çukuru içerisinde kesme kireç taş blokları bulunmaktadır. Ayrıca höyüğün batı yarısında yoğun tarım devam etmekte ve burada günden güne höyük yükseltisi ova seviyesine yaklaşmaktadır

İlgili Kaynaklar: Osten, 1930

Yerleşim	Detay	Koordinatlar	Sezon:2017-2018 Gidiş Tarihi
Karaoğlanlı Höyük		36.900721° 35.435178°	

ÇANAK - ÇÖMLEK			
Keramik Parçalar	**Sayı**	**Özellikler**	**Sayı**
Ağız Kenarı	1	DFBW Öncüsü	1
Dip		DFBW	1
Gövde	1	Çizi / Kazı Bezeme	
Kulp		İmpresso	
Amorf	2	Coba	1 (?)
		Gri mal	1
		Halaf Boyalı	
Toplam: 4			

BULUNTU			
Buluntu Tipi	**Sayı**	**Özellikler**	**Sayı**
Taş balta			
Vurgaç			
Sürtme Taşı	1		
Bilezik			
Diğerleri			
Tanımlanamayan			
Toplam: 1			

Notlar:

Yerleşim: Karaoğlanlı Höyük		Alan: Çotlu Dağı Kuzeybatısı		Bölge: Adana	
YONTMATAŞ					
Tip	Obsidiyen	Çakmaktaşı	Özel Alet Tipi	Obsidiyen	Çakmaktaşı
Çekirdekler			**Ok Uçları**		
Tek yönlü dilgi			Amuk		
Naviform			Byblos		
Bir yüzlü (arka omurgalı)			Parça		1
Bir yüzlü (arka korteksli)			**Parçalanmış ok Uçları**		
Konik					
Mermi Biçimli			**Kazıyıcılar**	2	1
Mermi biçimli (arka kort.)			Ön		
Yonga çekirdek			Yan		
Amorf			Yuvarlak		
Çekirdek parçası			Dilgi		
Bipolar çekirdek			**Düzelti Dilgi**		
Tanımlanamayan			Düzelti		
Dilgiler			Budanmış		
Merkezi Dilgi:			Dişli		
Tam			Çentikli		
Orta parça	1	1	Baskı		
Alt bitim	3	1	Sırtlı		
Üst bitim			**Rmu** (Retouch museum use)		
Korteksli yan dilgi:		1			
Plunging/dalmalı:			**Orak Bıçağı**		1
Omurgalı dilgi:			**Deliciler**		
"Y" dilgi			**Kelemlar**		
Yongalar			**Mikrolitler**		
Korteksli			**Aracı**		
Korteksiz	17		**Tanımlanamayan Düzelti Alet**		
Yenileme/tablet					
Düzeltili			**Diğer**		
Artıklar					
Tanımlanamayan Parç.					
Toplam:	21	3	**Toplam: 5**		

Notlar: Malzeminin büyük kısmı höyük konisinin güneyinde gözlemlenmiştir. İki obsidiyen dilgi, zümrüt yeşili olan bir parça Doğu Anadolu obsidiyeni olabilir. 1 adet olasılıkla vurma dilgiden üretilmiş ok ucunun sap kısmı bulunmuştur. Bir adet çakmaktaşı orak bıçağı, yine çakmaktaşı merkezi dilgi kenarında slika parlaklığı mevcut. Baskı dilgiden üretilmiş. Obsidiyen dilgiler ile vurma ile çıkarılmış çok tanımlı değildirler.

Ad: Çotlu Koca Höyük	Eski Adı: Çotlu Höyük	Tip: Höyük Tip No:

İl: Adana İlçe: Yüreğir Mahalle: Çotlu	**Konum:** Aşağı ovada yer alan Çotlu Kayalığının güneydoğu ucunda, Çotlu Mahallesinin 2 km. doğusunda yer alır. **Pafta:** O35a4	**Tarih:** 2015, 2017, 2018 12.07.2015 18.07.2017 18.04.2018 2006 (E. Konyar) **Koordinat:** 36.866269° 35.504207°

Boyut: 1,050 x 700 m **Yük:** 10 m **Rakım:** 20 m	**Bölge: Aşağı Ova** **Tanım:** Ana kayanın üzerine kurulmuş olan, konili, büyük yayvan bir höyük. Aşağı ovada Neolitik ve Kalkolitik sürekliliği gösteren önemli bir yerleşim yeri. İsminden de anlaşılacağı gibi boyutları oldukça büyük olan bir höyük.

Çevresel Kontekst		Buluntu /Mimari	
Anakaya üstü	■	Çanak çömlek	■
Su kenarı	□	Yontma Taş	■
Konglomera üstü	□	Sürtme Taş	■
Kıyı / ada Yerleşimi	□	Kemik	□
Vadi üzeri	□	Diğer	□
Vadi içi / Boğaz	□	Bina/ Duvar	□
Karstik Arazi	□	Mezar	□
Volkanik Bölge	□	Çukur vb.	□

Dönem: Neolitik, Kalkolitik, Roma, Orta Çağ

Not/Yorum	**Durum-Tahribat:** Höyüğün koni kısmı oldukça tahrip edilmiş. Çok fazla kaçak kazı çukuru bulunmakta bu alanda. Tünel gibi açılmış çukurlarda var. Ayrıca koninin yarısı iş makinesi ile yok edilmiş. Güneyde de sulama kanalı tahribatı bulunmakta.

İlgili Kaynaklar: Konyar, E. 2007

Yerleşim	Detay	Koordinatlar	Sezon: Gidiş Tarihi: 12.07.2015,18.07.2017 18.04.2018
Çotlu Höyük		36.866269° 35.504207°	

ÇANAK - ÇÖMLEK			
Keramik Parçalar	**Sayı**	**Özellikler**	**Sayı**
Ağız Kenarı	76	DFBW Öncüsü	1 ?
Dip	10	DFBW	16
Gövde	24	Çizi / Kazı Bezeme	
Kulp		İmpresso	1
Amorf		Coba	29
		Gri mal	15
		Ubeyd Boyalı	9
		GKÇ Koyu yüz	6
		Halaf Boyalı	14
		Geç dönem boya bezeme ?	1
Toplam: 110			

BULUNTU		
Buluntu Tipi	**Sayı**	**Özellikler**
Taş balta		
Vurgaç		
Sürtme Taşı		
Bilezik		
Diğerleri	1	Havan eli
Tanımlanamayan		
Toplam: 1		

Notlar: E. Konyar yüzey araştırması çanak çömlek malzemesi, bu formda değerlendirilmemiştir. Höyükte, Orta Çağ, Roma, İTÇ çanak çömleği yanında, DFBW, kırmızı astarlı, Halaf, Coba, Geç Kalkolitik gri malda bulunmaktadır.

Yerleşim: Çotlu Höyük		Alan:		Bölge: Adana – Aşağı ova	
YONTMATAŞ					
Tip	Obsidiyen	Çakmaktaşı	Özel Alet Tipi	Obsidiyen	Çakmaktaşı
Çekirdekler			**Ok Uçları**		
Tek yönlü dilgi			Amuk		
Naviform			Byblos		
Bir yüzlü (arka omurgalı)			Parça		
Bir yüzlü (arka korteksli)			**Parçalanmış ok Uçları**		
Konik					
Mermi Biçimli			**Kazıyıcılar**		
Mermi biçimli (arka kort.)			Ön		
Yonga çekirdek			Yan		
Amorf			Yuvarlak		
Çekirdek parçası			Dilgi		
Bipolar çekirdek			**Düzelti Dilgi**		
Tanımlanamayan			Düzelti	8	1
Dilgiler			Budanmış		
Merkezi Dilgi:			Dişli		
Tam	1		Çentikli		
Orta parça	6	1	Baskı	7	1
Alt bitim	8	2	Sırtlı	2	
Üst bitim			**Rmu** (Retouch museum use)	1	
Korteksli yan dilgi:		1			
Plunging/dalmalı:			**Orak Bıçağı**		
Omurgalı dilgi:			**Deliciler**	1	
"Y" dilgi			**Kelemlar**		
Yongalar			**Mikrolitler**	1	
Korteksli			**Aracı**	3	
Korteksiz	2	1	**Tanımlanamayan Düzelti Alet**		
Yenileme/tablet					
Düzeltili	3		**Diğer (Kenani)**		2
Artıklar	2				
Tanımlanamayan Parç.					
Toplam:	24	5	**Toplam: 27**		

Notlar: Obsidiyende bipolar teknoloji mevcuttur. Aracı parçalar gözlemlenmiştir. Baskı dilgi var. Yontmataş çok fazla tespit edilemedi, erken tabakaların büyük bir alana sahip höyüğün bir bölümünde kapalı kaldığı ya da tahrip edildiği düşünülmektedir. E.Konyar yüzey araştırmasının malzemesinde; 1 adet çk Kenani dilgi, korteksli iki yönlü dilgi, 4 adet çakmaktaşı, 4 adet obsidiyen dilgi parçası, sırtlı dilgi, düzeltişiz bir tam (yan) dilgi, ayrıca bir mikrolit (lunate) ya da kazıyıcı bulunmaktadır.

Ad: Domuztepe	Eski Adı:	Tip: Höyük Tip No:
İl: Adana İlçe: Yumurtalık Mahalle: Yeşilköy /Sadiye	**Konum:** Aşağı Ovada, Karataş'ın 20 km kuzeydoğusunda yer alır. Ceyhan Nehri'nin doğu kıyısında, Akdeniz'e ise mesafesi 11 km kadardır. Misis Kyrenia hattı içerisinde Karataş sırtının batı kenarında, ovaya hakim bir noktada yer alır. **Pafta:** O34 - C2	**Tarih:** 2015 - 2016 29.06.2015 09.07.2016 **Koordinat:** 36.691182° 35.486925°
Boyut: 420 x 340 m **Yük:** 16m **Rakım:** 19 m	**Bölge: Aşağı Ova** **Tanım:** Kireç ana kayalığın üzerine oturmuş, Aşağı ovanın büyük höyükleri arasındadır. Höyük ile doğusunda yer alan kayalık alan arasında kurumuş bir dere yatağı bulunmaktadır. Güneyinde ise Ceyhan'ın eski yatak değişim yeri olan Ceyhan Gölü olarak adlandırılan, halen avlak yeri olarak kullanılan küçük göl alanı bulunmaktadır. Höyüğün doğusundaki kayalık sırtta yoğun Roma Dönemi kalıntıları içerisinde kaya mezarları bulunmaktadır.	

Çevresel Kontekst		Buluntu /Mimari	
Anakaya üstü	■	Çanak çömlek	■
Su kenarı	□	Yontma Taş	■
Konglomera üstü	□	Sürtme Taş	□
Kıyı / ada Yerleşimi	■	Kemik	□
Vadi üzeri	□	Diğer	□
Vadi içi / Boğaz	□	Bina/ Duvar	□
Karstik Arazi	□	Mezar	■
Volkanik Bölge	□	Çukur vb.	□

Dönem: Son Neolitik, İlk Kalkolitik, 2. bin yıl, Roma

Not/Yorum: Erken Holosen zamanlarında Akdeniz'e ait bir kıyı yerleşimi olması çok olasıdır. H.Goldmann' ın sondaj kazısı ile höyüğün başlangıcı Son Neolitik – İlk Kalkolitik Çağ'a tarihlenmiştir. Tarafımızdan yapılan geziler sırasında bu dönemlere ait çok az materyal gözlemlenebilmiştir.	**Durum-Tahribat:** Höyüğün, güney, kuzey ve doğu yamaçlarında yoğun tarım faaliyetleri devam etmektedir. Özellikle höyüğün güney yamacında kültürel dolgu daha fazladır fakat burada tarımsal tahribat oldukça fazladır. Höyüğün tepesinde de tarla açmak için toprak alınmıştır. Sit derecelendirmesi yapılmasına karşın söz konusu tahribat devam etmektedir.

İlgili Kaynaklar: Goldman, 1935, 1938 - Seton – Williams, 1954

Yerleşim	Detay	Koordinatlar	Sezon: Gidiş Tarihi 29.06.2015 09.07.2016
Domuztepe Höyük		36.691182° 35.486925°	

ÇANAK - ÇÖMLEK			
Keramik Parçalar	**Sayı**	**Özellikler**	**Sayı**
Ağız Kenarı	4	DFBW Öncüsü	
Dip	1	DFBW	
Gövde	17	Çizi / Kazı Bezeme	
Kulp		İmpresso	
Amorf		Coba	
		Halaf Boyalı	2
		Boyalı	10
		Kırmızı Astarlı (Hitit ?)	1
		Sırlı	2
Toplam: 22			

BULUNTU		
Buluntu Tipi	**Sayı**	**Özellikler**
Taş balta		
Vurgaç		
Sürtme Taşı		
Bilezik		
Diğerleri	1	Sikke
Tanımlanamayan		
Toplam: 1		

Notlar: Çanak çömlek malzeme höyükte kültürel sürekliliği gösterir niteliktedir. Tanımlı erken malzeme oldukça azdır. Kırmızı astları Hitit tabağı olabilecek malzeme dikkat çekicidir. Hellenistik, Roma, Demir Çağ boyalıları ve Orta Çağ sırlı keramik belirgindir.

Yerleşim: Domuztepe Höyük		Alan:			Bölge: Adana- Karataş
YONTMATAŞ					
Tip	Obsidiyen	Çakmaktaşı	Özel Alet Tipi	Obsidiyen	Çakmaktaşı
Çekirdekler			**Ok Uçları**		
Tek yönlü dilgi			Amuk		
Naviform			Byblos		
Bir yüzlü (arka omurgalı)			Parça		
Bir yüzlü (arka korteksli)			**Parçalanmış ok Uçları**		
Konik					
Mermi Biçimli			**Kazıyıcılar**		
Mermi biçimli (arka kort.)			Ön		2
Yonga çekirdek			Yan		
Amorf			Yuvarlak		
Çekirdek parçası			Dilgi		
Bipolar çekirdek			**Düzelti Dilgi**		
Tanımlanamayan			Düzelti		1 (Kenani)
Dilgiler			Budanmış		
Merkezi Dilgi:			Dişli		
Tam			Çentikli		
Orta parça			Baskı	1	
Alt bitim	2	1	Sırtlı		
Üst bitim			**Rmu (Retouch museum use)**		
Korteksli yan dilgi:	1				
Plunging/dalmalı:			**Orak Bıçağı**		
Omurgalı dilgi:			**Deliciler**		
"Y" dilgi			**Kelemlar**		
Yongalar			**Mikrolitler**		
Korteksli		3	**Aracı**		
Korteksiz		10	**Tanımlanamayan Düzelti Alet**		
Yenileme/tablet		1			
Düzeltili		8	**Diğer**		
Artıklar					
Tanımlanamayan Parç.	1				
Toplam:	4	23	Toplam: 4		

Notlar: Obsidiyen çok az ve tanımsız olarak bulunmuştur. Çakmaktaşı da genel olarak sarı renklidir, yine belirgin ve tanımlı malzeme azdır. Höyük çevresindeki yoğun tarım faaliyetleri sebebiyle e yüzeyde malzeme tespiti oldukça zordur.

Ad: Mağaralar Mevki	Eski Adı: Gavurpınarı	Tip: Mağara Tip No:
İl: Adana İlçe: Karataş Mahalle: Bahçeköy	Konum: Karataş, Bahçeköy köyünün batısında yer alır. Pafta: O34-c3	Tarih: 26.09.2015 Koordinat: 36°36'41.91"K 35°25'45.59"D
Boyut: Yük: Rakım: 37.5 m	Bölge: Aşağı ova – Karataş sırtı üzeri Tanım: Klasik dönemlerde de yoğun kullanım görmüş, ayrıca mezarlar oldukça fazladır. Mağaraların ağız kısımları dolmuştur.	

Çevresel Kontekst		Buluntu /Mimari	
Anakaya üstü	■	Çanak çömlek	■
Su kenarı	□	Yontma Taş	■
Konglomera üstü	□	Sürtme Taş	□
Kıyı / ada Yerleşimi	□	Kemik	□
Vadi üzeri	□	Diğer	□
Vadi içi / Boğaz	□	Bina/ Duvar	□
Karstik Arazi	□	Mezar	□
Volkanik Bölge	□	Çukur vb.	□

Dönem: Klasik Dönem, Orta Çağ

Not/Yorum: Ağız kısmı kapalı olan mağarasının giriş kısmında tanımsız çakmaktaşı yonga parçaları bulunmuştur.	Durum-Tahribat: Mağaralar defineciler tarafından tahrip edilmiştir. Tarla sahibi kişi tarafından mağaraların ağız kısımları taş ile kapatılmıştır.

İlgili Kaynaklar:

Yerleşim	Detay	Koordinatlar	Sezon: 2015 Gidiş Tarihi
Mağaralar Mevki Gavurpınarı	Bahçeköy'ün batısıda	36°36'41.91"K 35°25'45.59"D	

ÇANAK - ÇÖMLEK			
Keramik Parçalar	**Sayı**	**Özellikler**	**Sayı**
Ağız Kenarı		DFBW Öncüsü	
Dip		DFBW	
Gövde	1	Çizi / Kazı Bezeme	
Kulp		İmpresso	
Amorf		Coba	
		Halaf Boyalı	
Toplam: 1			

BULUNTU			
Buluntu Tipi	**Sayı**	**Özellikler**	**Sayı**
Taş balta			
Vurgaç			
Sürtme Taşı			
Bilezik			
Diğerleri			
Tanımlanamayan			
Toplam			

Notlar: 1 adet sırlı keramik parçası

Yerleşim: Mağaralar mevki		Alan: Bahçeköy		Bölge: Adana - Karataş	
YONTMATAŞ					
Tip	Obsidiyen	Çakmaktaşı	Özel Alet Tipi	Obsidiyen	Çakmaktaşı
Çekirdekler			**Ok Uçları**		
Tek yönlü dilgi			Amuk		
Naviform			Byblos		
Bir yüzlü (arka omurgalı)			Parça		
Bir yüzlü (arka korteksli)			**Parçalanmış ok Uçları**		
Konik					
Mermi Biçimli			**Kazıyıcılar**		
Mermi biçimli (arka kort.)			Ön		
Yonga çekirdek			Yan		
Amorf			Yuvarlak		
Çekirdek parçası			Dilgi		
Bipolar çekirdek			**Düzelti Dilgi**		
Tanımlanamayan			Düzelti		
Dilgiler			Budanmış		
Merkezi Dilgi:			Dişli		
Tam			Çentikli		
Orta parça			Baskı		
Alt bitim			Sırtlı		
Üst bitim			**Rmu** (Retouch museum use)		
Korteksli yan dilgi:					
Plunging/dalmalı:			**Orak Bıçağı**		
Omurgalı dilgi:			**Deliciler**		
"Y" dilgi			**Kelemlar**		
Yongalar			**Mikrolitler**		
Korteksli		3	**Aracı**		
Korteksiz			**Tanımlanamayan Düzelti Alet**		
Yenileme/tablet					
Düzeltili			**Diğer**		
Artıklar					
Tanımlanamayan Parç.					
Toplam:		3	**Toplam:**		
Notlar:					

Ad: Çiriştepe Höyük	Eski Adı: Pekmezci tepe (Konyar), Kiriştepe	Tip: Höyük Tip No:
İl: Adana İlçe: Kozan Mahalle: Pekmezci	Konum: Kozan ilçe merkezinin güneydoğusunda Pekmezci köyünün kuzeybatısında yer alır. Pafta:	Tarih: 19.07.2015 Koordinat: 37°21'38.89"N 35°51'12.40"E
Boyut: 300 x 150 m Yük: 35 m Rakım: 95 m	Bölge: Yukarı Ova Tanım: Bir ana kayanın yamacı üzerine kurulmuş bir höyüktür.	

Çevresel Kontekst		Buluntu /Mimari	
Anakaya üstü	■	Çanak çömlek	■
Su kenarı	□	Yontma Taş	■
Konglomera üstü	□	Sürtme Taş	□
Kıyı / ada Yerleşimi	□	Kemik	□
Vadi üzeri	□	Diğer	□
Vadi içi / Boğaz	□	Bina/ Duvar	□
Karstik Arazi	□	Mezar	□
Volkanik Bölge	□	Çukur vb.	□

Dönem:

Not/Yorum: İki ova sınırında yer alması, Kalkolitik Dönemi göstermesi açısından önemlidir.	Durum-Tahribat: Höyüğün doğu ve güney eteklerinde yoğun tarımsal faaliyet devam etmektedir.

İlgili Kaynaklar: Girginer 2006 vd, Konyar 2006, Sayar – Konyar, 2007.

Ad: Alapınar Höyük	Eski Adı: Alapunar	Tip: Höyük Tip No:
İl: Adana İlçe: Kozan Mahalle: Alapınar	**Konum:** Çiriştepe höyüğün 10 km güneyinde, Tilan höyüğe doğru kuzeye uzanan kayalığın doğu kenarında yer alır. **Pafta:**	**Tarih:** 20.07.2015 **Koordinat:** 37°20'33.33"N 35°51'0.32"E
Boyut: 300 x 250 m **Yük:** 15 m **Rakım:** 57 m	**Bölge: Yukarı ova – Kozan** **Tanım:** Yükseltisi 20 m'yi bulan kayalık alan üzerine yer alan höyük	

Çevresel Kontekst		Buluntu /Mimari	
Anakaya üstü	■	Çanak çömlek	■
Su kenarı	□	Yontma Taş	■
Konglomera üstü	□	Sürtme Taş	□
Kıyı / ada Yerleşimi	□	Kemik	□
Vadi üzeri	□	Diğer	□
Vadi içi / Boğaz	□	Bina/ Duvar	□
Karstik Arazi	■	Mezar	□
Volkanik Bölge	□	Çukur vb.	□

Dönem: Kalkolitik, Tunç Çağı, Demir Çağı

Not/Yorum: Höyüğün küçük bir kısmı taranmıştır. Neolitik döneme uygun konumda bir yerleşmedir. Girginer yaptığı yüzey araştırmasında yerleşmenin Kalkolitik döneme ait olabileceğini belirtmiştir.	**Durum-Tahribat:** Höyük üzerinde bir köy bulunmaktadır. Höyüğün genelinde tahribat fazladır. Çevresinde tarım yoğun olarak yapılmaktadır.

İlgili Kaynaklar: Girginer 2006 vd; Konyar, 2006; Sayar – Konyar, 2007; Seton – Willams, 1954

Ad: Tilan Höyük	Eski Adı:	Tip: Höyük Tip No:

İl: Adana İlçe: Kozan Mahalle: Hamam/Gökçeyol	Konum: Anavarza kayalığının yaklaşık 7 km batısında yer alır. Pafta: N35-b4	Tarih: 20.07.2015 10.04.2016 Koordinat: 37°17'48.64"N 35°48'49.34"E

Boyut: Yük: 44 m. Rakım: 84 m.	Bölge: Yukarı ova (Kozan) Tanım: Doğudan batıya doğru eğimli bir anakaya üzerinde yer alır. Farklı dönemlere ait yoğun malzeme görülmektedir.

Çevresel Kontekst		Buluntu /Mimari	
Anakaya üstü	■	Çanak çömlek	■
Su kenarı	□	Yontma Taş	■
Konglomera üstü	□	Sürtme Taş	□
Kıyı / ada Yerleşimi	■	Kemik	■
Vadi üzeri	□	Diğer	□
Vadi içi / Boğaz	□	Bina/ Duvar	■
Karstik Arazi	□	Mezar	□
Volkanik Bölge	□	Çukur vb.	□

Dönem : Kalkolitik - Hellenistik

Not/Yorum: Olası yukarı ovadaki ada yerleşmelerinden biridir. Çanak çömlekli Neolitik dönem belirgin iken daha erken dönemler tanımlı değildir. Güney-güneydoğusunda su kaynamaktadır. Bu alanda erken malzeme yoğunlaşmıştır. Batıda kayalık dibinde su kaynağı vardır.	Durum-Tahribat: Birçok noktada kaçak kazı çukurları ve tahribat gözlemlenmiştir. Höyüğün güney yamacında zeytinlik yer alır.

İlgili Kaynaklar: Arık 1944, Gjerstad, 1934, Girginer vd., 2006, Goldman, 1935 Konyar 2007, Seton-Williams 1954

Yerleşim: Tilan Höyük	Detay	Koordinatlar	Sezon: 2015-2016 Gidiş Tarihi
		37°17'48.64"N 35°48'49.34"E	

ÇANAK - ÇÖMLEK			
Keramik Parçalar	**Sayı**	**Özellikler**	**Sayı**
Ağız Kenarı	18	DFBW Öncüsü	1
Dip		DFBW	7
Gövde	5	Çizi / Kazı Bezeme	2
Kulp		İmpresso	1 (?)
Amorf	4	Coba	3
		Halaf Boyalı	4
		Ubeyd boyalı	8
		Son Neolitik boyalı	1
Toplam: 23			

BULUNTU		
Buluntu Tipi	**Sayı**	**Özellikler**
Taş balta		
Vurgaç		
Sürtme Taşı		
Bilezik		
Diğer	1	İşlenmiş boynuz parçası
Tanımlanamayan		
Toplam: 1		

Notlar: Yerleşmede Yukarı ovada olduğu gibi kırmızı astarlı örnekler yoğundur. Kırmızı astarlıların iç yüzeyi krem, siyah ve kırmızı olarak değişmektedir. DFBW gibi açıklı kaliteli parçalar var. Yumuktepe Son Neolitik'ten bildiğimiz kırmızı bant boyama örnekleri mevcut. E. Konyar'ın yüzey malzemesi çeşitli dönemlere aittir.

Yerleşim: Tilan Höyük		Alan:		Bölge: Adana-Kozan	
YONTMATAŞ					
Tip	Obsidiyen	Çakmaktaşı	Özel Alet Tipi	Obsidiyen	Çakmaktaşı
Çekirdekler			**Ok Uçları**		
Tek yönlü dilgi			Amuk		
Naviform			Byblos		
Bir yüzlü (arka omurgalı)			Parça		
Bir yüzlü (arka korteksli)			**Parçalanmış ok Uçları**		
Konik					
Mermi Biçimli			**Kazıyıcılar**		
Mermi biçimli (arka kort.)			Ön		2
Yonga çekirdek			Yan		
Amorf			Yuvarlak		
Çekirdek parçası			Dilgi		
Bipolar çekirdek			**Düzelti Dilgi**		
Tanımlanamayan			Düzelti	19	15
Dilgiler			Budanmış	2	
Merkezi Dilgi:			Dişli		1
Tam	1 (delici)	1	Çentikli		
Orta parça	3	10	Baskı	17	5
Alt bitim	11	5	Sırtlı		1
Üst bitim			**Rmu** (Retouch museum use)		
Korteksli yan dilgi:					
Plunging/dalmalı:	1		**Orak Bıçağı**		8
Omurgalı dilgi:		1	**Deliciler**	1	
"Y" dilgi			**Kelemlar**		
Yongalar			**Mikrolitler**		
Korteksli	3	3	**Aracı**	2	
Korteksiz	12	1	**Tanımlanamayan Düzelti Alet**		
Yenileme/tablet					
Düzeltili	5	2	**Diğer**		5 (Kenani)
Artıklar					
Tanımlanamayan Parç.		1			
Toplam:	34	24	**Toplam: 78**		

Notlar: Çok kaliteli kahverengi çakmaktaşı mevcut. Ayrıca kahve, pembe, sarı, sarı beyaz lekeli, dumanlı kahve, gri ve beyaz çakmaktaşı vardır. Obdidyen çok çeşitli değil, Baskı varlığı mevcut. Bir budanmış dilgi orak bıçağı olarak kullanılmıştır. Konyar yüzey malzemesinde 8 adet Kenani dilgi, orak bıçağı olarak kullanılmışlardır. 5'inde slika parlaklığı oldukça belirgindir. Konyar'ın malzemesinden bir adet zümrüt yeşili olan obsidiyen ve olasılıkla Doğu Anadolu kökenli olan baskı dilgi mevcuttur.

Ad: Tırmıl Höyük	Eski Adı:	Tip: Höyük Tip No:

İl: Adana İlçe: Kozan Mahalle: İdem	Konum: Adana Kozan yolu üzerinde bulunmaktadır. Pafta: N35 – b4	Tarih: 14.07.2015 Koordinat: 37°20'24.61"N 35°45'9.75"E

Boyut: 400 x 350 Yük: 15 m. Rakım: 85 m.	Bölge: Yukarı Ova Tanım: Höyüğün batı yükseltisi korunmaktadır. Doğu tarafı ise yol tarafından tahrip olmuştur.

Çevresel Kontekst		Buluntu /Mimari	
Anakaya üstü	■	Çanak çömlek	■
Su kenarı	□	Yontma Taş	■
Konglomera üstü	□	Sürtme Taş	□
Kıyı / ada Yerleşimi	□	Kemik	□
Vadi üzeri	□	Diğer	□
Vadi içi / Boğaz	□	Bina/ Duvar	■
Karstik Arazi	□	Mezar	□
Volkanik Bölge	□	Çukur vb.	■

Dönem: Neolitik, Kalkolitik, İlk Tunç, Geç Tunç, Demir Çağ, Roma.

Not/Yorum: Birçok araştırmacı tarafından ziyaret edilmiştir. Raporlarda erken tabakaların olduğu belirtilmiştir. Büyük bir höyük olmakla beraber üst tabakalarının devamlılığı erken malzemenin tespitini zorlaştırmaktadır.	Durum-Tahribat: Höyüğün bir kısmı yol tarafından düzlenmiştir. Kuzeyinde kanal geçmektedir. Doğu kısmında ise mezarlık alanı vardır. Batı-güneyinde ise zeytinlik vardır ayrıca yoğun tarım yapılmaktadır.

İlgili Kaynaklar: Girginer vd., 2006, Gjerstad, 1934, Konyar 2006, Osten1930, Seton - Williams 1954, Perrot, 1962, Goldman, 1935, Garstang, 1938

Yerleşim	Detay	Koordinatlar	Sezon: Gidiş Tarihi
Tırmıl Höyük		37°20'24.61" 35°45'9.75"	

ÇANAK - ÇÖMLEK			
Keramik Parçalar	**Sayı**	**Özellikler**	**Sayı**
Ağız Kenarı	3	DFBW Öncüsü	
Dip		DFBW	
Gövde	3	Çizi / Kazı Bezeme	
Kulp		İmpresso	
Amorf		Coba	
		Halaf Boyalı	
Toplam: 6			

BULUNTU		
Buluntu Tipi	**Sayı**	**Özellikler**
Taş balta		
Vurgaç		
Sürtme Taşı		
Bilezik		
Diğerleri		
Tanımlanamayan		
Toplam		

Notlar: 1 adet kahverengi astarlı el yapımı çanak çömlek bulunmuştur. Yoğun olarak ilk Tunç Çağı, Orta Tunç Çağı, Demir Çağ ve Roma çanak çömleği gözlemlenmiştir.

Yerleşim: Tırmıl Höyük		Alan:		Bölge: Adana- yukarı ova	
YONTMATAŞ					
Tip	Obsidiyen	Çakmaktaşı	Özel Alet Tipi	Obsidiyen	Çakmaktaşı
Çekirdekler			**Ok Uçları**		
Tek yönlü dilgi			Amuk		
Naviform			Byblos		
Bir yüzlü (arka omurgalı)			Parça	1	
Bir yüzlü (arka korteksli)			**Parçalanmış ok Uçları**		
Konik					
Mermi Biçimli			**Kazıyıcılar**		
Mermi biçimli (arka kort.)			Ön		
Yonga çekirdek			Yan		
Amorf			Yuvarlak		
Çekirdek parçası			Dilgi		
Bipolar çekirdek			**Düzelti Dilgi**		
Tanımlanamayan			Düzelti	1	1
Dilgiler			Budanmış		
Merkezi Dilgi:			Dişli		
Tam			Çentikli		
Orta parça	1		Baskı	1	
Alt bitim			Sırtlı		
Üst bitim			**Rmu (Retouch museum use)**		
Korteksli yan dilgi:	1				
Plunging/dalmalı:			**Orak Bıçağı**		
Omurgalı dilgi:			**Deliciler**		
"Y" dilgi			**Kelemlar**		
Yongalar			**Mikrolitler**		
Korteksli			**Aracı**	2	
Korteksiz	6		**Tanımlanamayan Düzelti Alet**		
Yenileme/tablet					
Düzeltili			**Diğer**		
Artıklar					
Tanımlanamayan Parç.					
Toplam:	8		**Toplam: 5**		
Notlar: 1 adet üst kısmı Abu Kosh düzeltili ok ucu sap parçası bulunmuştur.					

Ad: Oluğunönü Höyük	Eski Adı:	Tip: Kayaüstü Tip No:

İl: Adana İlçe: İmamoğlu Mahalle: Soygeçit	**Konum:** Soygeçit köyünden Aladağ yoluna devam edince vadinin hemen başında, güneydeki kayalığın üzerindedir. **Pafta:** N 34 – c1	**Tarih:** 11.07.2015 **Koordinat:** 37°14'49.86" 35°36'49.48"

Boyut: 110 x 80 tepe üstü **Yük:** 50 m **Rakım:** 166 m	**Bölge: Yukarı Ova** **Tanım:** Karaisalı Çatalan'a doğru açılan vadinin başında yer alan yerleşimdir. Kayalık üzerine kuruldur, yamaçlarda kültür dolgusu belirgindir. Güney sırtta Roma daha yoğunluktadır.

Çevresel Kontekst		Buluntu /Mimari	
Anakaya üstü	■	Çanak çömlek	■
Su kenarı	□	Yontma Taş	■
Konglomera üstü	■	Sürtme Taş	□
Kıyı / ada Yerleşimi	□	Kemik	□
Vadi üzeri	■	Diğer	□
Vadi içi / Boğaz	■	Bina/ Duvar	□
Karstik Arazi	□	Mezar	□
Volkanik Bölge	□	Çukur vb. (kaya oyukları)	■

Dönem : Neolitik, Kalkolitik Dönem, Demir Çağ, Roma

Not/Yorum: Neolitik malzeme ile Geç Kalkolitik döneme kadar malzeme içermektedir. Ayrıca Demir Çağ boyalıları ve Roma malzemesinin olduğu bir yerleşme. Kayaüstü bir yerleşim olması bakımından önemlidir.	**Durum-Tahribat:** Batı yamaçta, güney kısımda bazı kaçak kazı çukurları tespit edilmiştir.

İlgili Kaynaklar: Konyar 2006.

Yerleşim: Oluğunönü	Detay	Koordinatlar	Sezon: 14.07.2015 Konyar 2006

ÇANAK - ÇÖMLEK			
Keramik Parçalar	**Sayı**	**Özellikler**	**Sayı**
Ağız Kenarı	25	DFBW Öncüsü	6
Dip		DFBW	4
Gövde	20	Çizi / Kazı Bezeme	1
Kulp	1	İmpresso	
Amorf		Coba	17
		Halaf Boyalı	6
		Ubeyd Boyalı	11
		Demir Çağ (boyalı)	9
Toplam: 46			

BULUNTU		
Buluntu Tipi	**Sayı**	**Özellikler**
Taş balta		
Vurgaç		
Sürtme Taşı	1	Perdah taşı
Bilezik		
Diğerleri	1	Işlenmiş kemik alet parçası (1)
Tanımlanamayan		
Toplam: 2		

Notlar: Malzemenin büyük bir kısmı E. Konyar'ın yüzey araştırması malzemesi oluşmaktadır. Özellikle Coba kaseler yoğunluktadır. orta boy kaplara ait Ubeiyd boyalıları (kırmızı ve siyah), daha küçük kaplara ait Halaf boyalıları (Chevron, kafes tarama, siyah şerit), Az sayıda kırmızı astar ve DFBW mevcuttur. El yapımı kahve astarlı çanak çömlek erken örnekler olabilir. 1 parça nokta bezemeli -dolgulu parça mevcut. Krem astarlı cobaa benzeri derin çanak formundaki örnek ise Kalkolitik Dönem'e ait olabilir.

Yerleşim: Oluğunönü		Alan:		Bölge: Adana- Yukarı Ova	
YONTMATAŞ					
Tip	Obsidiyen	Çakmaktaşı	Özel Alet Tipi	Obsidiyen	Çakmaktaşı
Çekirdekler			**Ok Uçları**		
Tek yönlü dilgi	1		Amuk	2	
Naviform			Byblos		
Bir yüzlü (arka omurgalı)			Parça		
Bir yüzlü (arka korteksli)			**Parçalanmış ok Uçları**		
Konik					
Mermi Biçimli			**Kazıyıcılar**		
Mermi biçimli (arka kort.)			Ön		
Yonga çekirdek			Yan	1	
Amorf			Yuvarlak		
Çekirdek parçası			Dilgi		
Bipolar çekirdek			**Düzelti Dilgi**		
Tanımlanamayan			Düzelti	21	4
Dilgiler			Budanmış	2	
Merkezi Dilgi:			Dişli		1
Tam		1	Çentikli		
Orta parça	17	4	Baskı	21	4
Alt bitim	7	1	Sırtlı	1	
Üst bitim	5		**Rmu** (Retouch museum use)		
Korteksli yan dilgi:					
Plunging/dalmalı:			**Orak Bıçağı**		1
Omurgalı dilgi:			**Deliciler**	2	
"Y" dilgi			**Kelemlar**		
Yongalar			**Mikrolitler**		
Korteksli			**Aracı**	5	
Korteksiz	35		**Tanımlanamayan Düzelti Alet**		
Yenileme/tablet					
Düzeltili	6		**Diğer**	Kenani 1	
Artıklar					
Tanımlanamayan Parç.					
Toplam:	71	6	**Toplam: 66**		

Notlar: Konyar malzemesinde 1 adet Kenani dilgi mevcut. Baskı dilgi Konyar malzemesinde ağırlıkta çoğu düzeltili. Doğu obsidiyenden düzeltili yonga, 1 delici, 2 budanmış dilgi mevcut. Dip kısmı kalmış obsidiyen çekirdek mevcut. Ok ucu parçaları Amuk'a benzerdir. Bir tanesi daha sonra aracı olarak kullanılmıştır.

Ad: Tepecikören	Eski Adı:	Tip: Höyük Tip No:
İl: Adana İlçe: Kozan Mahalle:	**Konum:** Kozan ilçesinin güneydoğusunda yer alan çift konili höyük Pafta:,	Tarih: 2015 Konyar 2006 Koordinat: 37°21'58.06" 35°35'43.21"
Boyut: 200x200 m. **Yük:** 19 m. **Rakım:** 194 m.	**Bölge: Yukarı ova – Orta Toroslar** **Tanım:** Höyüğün yükseltisinin yayılım alanı büyüktür. Alanın büyük kısmı taranmıştır.	

Çevresel Kontekst		Buluntu /Mimari	
Anakaya üstü	■	Çanak çömlek	■
Su kenarı	□	Yontma Taş	□
Konglomera üstü	□	Sürtme Taş	□
Kıyı / ada Yerleşimi	□	Kemik	□
Vadi üzeri	□	Diğer	□
Vadi içi / Boğaz	□	Bina/ Duvar	□
Karstik Arazi	□	Mezar	□
Volkanik Bölge	□	Çukur vb.	□

Dönem	
Not/Yorum: Oldukça büyük olan höyükte az sayıda obsidiyen parçalara rastlanıldı. Halaf ve Ubeyd çanak çömlek belirgindir. Erken dönemler şüphelidir.	**Durum-Tahribat**

İlgili Kaynaklar: Konyar 2006, 2007.

Yerleşim	Detay	Koordinatlar	Sezon: 2015
Tepecikören Höyük	Konyar malzeme		Gidiş Tarihi

ÇANAK - ÇÖMLEK			
Keramik Parçalar	**Sayı**	**Özellikler**	**Sayı**
Ağız Kenarı	9	DFBW Öncüsü	
Dip	1	DFBW	
Gövde	3	Çizi / Kazı Bezeme	
Kulp		İmpresso	
Amorf		Coba	9
		Halaf Boyalı	1
		Ubeyd Boyalı	2
Toplam: 13			

BULUNTU		
Buluntu Tipi	**Sayı**	**Özellikler**
Taş balta		
Vurgaç		
Sürtme Taşı		
Bilezik		
Diğerleri		Pişmiş toprak disk biçimli ağırşak (1) Taş ağırlık (1)
Tanımlanamayan		
Toplam: 2		

Notlar: Höyükte Coba ve Ubeiyd boyalıları yoğunluktadır. Krem astar üzeri kahverengi bant boyama Halaf olabilir. DFBW tespit edilememiştir. Kırmızı ve kahverengi koyu yüzlü mallar GKÇ'a ait olabilir. Arazi çalışması sırasında Roma ve Orta Çağ keramiği de gözlemlenmiştir.

Yerleşim: Tepecikören Höyük		Alan: Konyar malzeme		Bölge: Adana -Orta Toroslar	
YONTMATAŞ					
Tip	Obsidiyen	Çakmaktaşı	Özel Alet Tipi	Obsidiyen	Çakmaktaşı
Çekirdekler			**Ok Uçları**		
Tek yönlü dilgi			Amuk		
Naviform			Byblos		
Bir yüzlü (arka omurgalı)			Parça		
Bir yüzlü (arka korteksli)			**Parçalanmış ok Uçları**		
Konik					
Mermi Biçimli			**Kazıyıcılar**		
Mermi biçimli (arka kort.)			Ön		
Yonga çekirdek			Yan		
Amorf			Yuvarlak		
Çekirdek parçası			Dilgi		
Bipolar çekirdek			**Düzelti Dilgi**		
Tanımlanamayan			Düzelti		
Dilgiler			Budanmış		
Merkezi Dilgi:			Dişli		
Tam		1	Çentikli		
Orta parça			Baskı		
Alt bitim			Sırtlı		
Üst bitim			**Rmu** (Retouch museum use)		
Korteksli yan dilgi:					
Plunging/dalmalı:			**Orak Bıçağı**		
Omurgalı dilgi:			**Deliciler**		
"Y" dilgi			**Kelemlar**		
Yongalar			**Mikrolitler**		
Korteksli			**Aracı**		
Korteksiz	2	1	**Tanımlanamayan Düzelti Alet**		
Yenileme/tablet					
Düzeltili			**Diğer**		
Artıklar					
Tanımlanamayan Parç.					
Toplam:	2	2	**Toplam:**		
Notlar: Çakmaktaşı, obsidiyen, kuvars malzeme höyükte mevcut. Kuvars baskı dilgi, dörtgen formda (tüfek taşı?) yoğun düzeltili					

Ad: Şemsin Höyük	Eski Adı:	Tip: Höyük Tip No:
İl: Osmaniye İlçe: Kadirli Mahalle: Endel	**Konum:** Osmaniye Kadirli yolu üzerinde, doğu kenarında almaktadır. Tatarlı Köyü'nün 2.2 km güneydoğusunda bulunur. **Pafta:** N36 – d1	**Tarih:** 10.08.2016 2017 **Koordinat:** 37°14'4.05"K 36° 2'43.22"D
Boyut: 400x270 m **Yük:** 4 m **Rakım:** 46 m.	**Bölge: Yukarı Ova – Kadirli** **Tanım:** Yükseltisi fazla olmaya, yayvan bir höyük. Güney ve doğu kısmında prehistorik malzeme oldukça yoğundur.	

Çevresel Kontekst		Buluntu /Mimari	
Anakaya üstü	■	Çanak çömlek	■
Su kenarı	□	Yontma Taş	■
Konglomera üstü	□	Sürtme Taş	□
Kıyı / ada Yerleşimi	□	Kemik	□
Vadi üzeri	□	Diğer	□
Vadi içi / Boğaz	□	Bina/ Duvar	■
Karstik Arazi	□	Mezar	□
Volkanik Bölge	□	Çukur vb.	□

Dönem: Neolitik, Kalkolitik, OTÇ, GTÇ (?), Roma, Bizans

Not/Yorum: Perrot, Seton-Williams'ın Neolitik Döneme tarihlendirdikleri bir yerleşme. Çanak çömlekli Neolitik materyali kuvvetlidir. Çanak çömlekli erken Neolitik döneminde olduğu düşünülmektedir.	**Durum-Tahribat:** Yerleşmenin kuzeyinde sulama kanalı geçmektedir. Doğuda höyük tarımdan dolayı kesilmiştir. Çevresinde yoğun tarım devam etmektedir.

İlgili Kaynaklar: Perrot 1962, Seton- Williams 1954, Tülek 2007.

Yerleşim: Şemşin Höyük	Detay	Koordinatlar	Sezon: 2016-2017 Gidiş Tarihi

ÇANAK - ÇÖMLEK			
Keramik Parçalar	**Sayı**	**Özellikler**	**Sayı**
Ağız Kenarı	10	DFBW Öncüsü	10
Dip	1	DFBW	6
Gövde	14	Çizi / Kazı Bezeme	
Kulp		İmpresso	
Amorf		Coba (gri mal)	1
		Halaf Boyalı	
Toplam: 25			

BULUNTU		
Buluntu Tipi	**Sayı**	**Özellikler**
Taş balta		
Vurgaç		
Sürtme Taşı		
Bilezik	1	Geç dönem mavi renkli bilezik
Diğerleri		
Tanımlanamayan		
Toplam: 1		

Notlar: Roma ve sarı, kahverengi sırlı Orta Çağ keramiği vardır. Bu alanda impresso bulunamadı fakat DFBW öncüleri yoğundur. İyi açkılı, iç yüzey renkleri ve siyah olarak değişmektedir. DFBW ve öncüleri daha çok küçük çanaklara aittir. Kırmızı astarlı keramiğin iç yüzeyleri kırmızı açkılıdır bazıları ise açkısız krem astarlıdır. Bunlarda küçük kaplara aittir.

Yerleşim: Şemsin Höyük		Alan:		Bölge:	
YONTMATAŞ					
Tip	Obsidiyen	Çakmaktaşı	Özel Alet Tipi	Obsidiyen	Çakmaktaşı
Çekirdekler			**Ok Uçları**		
Tek yönlü dilgi			Amuk		
Naviform			Byblos		
Bir yüzlü (arka omurgalı)			Parça		
Bir yüzlü (arka korteksli)			**Parçalanmış ok Uçları**		
Konik					
Mermi Biçimli			**Kazıyıcılar**		
Mermi biçimli (arka kort.)			Ön		4
Yonga çekirdek			Yan		
Amorf			Yuvarlak		
Çekirdek parçası			Dilgi		
Bipolar çekirdek			**Düzelti Dilgi**		
Tanımlanamayan			Düzelti	11	6
Dilgiler			Budanmış	1	
Merkezi Dilgi:			Dişli	1	
Tam			Çentikli		1
Orta parça	25	3	Baskı	26	4
Alt bitim	11	2	Sırtlı		
Üst bitim	1		**Rmu (Retouch museum use)**		
Korteksli yan dilgi:		2			
Plunging/dalmalı:		1	**Orak Bıçağı**		1
Omurgalı dilgi:		1	**Deliciler**		
"Y" dilgi			**Kelemlar**		
Yongalar			**Mikrolitler**	1	
Korteksli		6	**Aracı**		
Korteksiz	65	7	**Tanımlanamayan Düzelti Alet**		
Yenileme/tablet					
Düzeltili	6	4	**Diğer**		
Artıklar	8				
Tanımlanamayan Parç.					
Toplam:	116	26	Toplam: 56		

Notlar: Açık kahve, siyah, gri, sarı, krem, pembe çakmaktaşı hammadde mevcut. Kahverengi iyi malzemeden bir yonga artığı ve baskı dilgi mevcut. Korteksli yongalar yoğun bazıları kazıyıcı olarak kullanıştır. Korteksli yongaların 4'ü düzeltilidir. Suyunu çekmiş daha erken görünümlü çentikli yonga alet farklıdır. Obsiyen hammaddesi de çeşitlidir, Doğu kaynaklı obsidiyende gözlemlenmiştir. Baskı dilgi yaygındır, çok küçük mikrolit boyutunda olanlarda vardır.

Ad: Salyan Höyük	Eski Adı: Silvan, Selim Beyin Höyüğü	Tip: Höyük Tip No:
İl: Adana İlçe: Ceyhan Mahalle: Altıkara	Konum: Altıkara Köyü'nün 2 km kuzeyinde, Adana – Ceyhan karayolunun 500 m kuzeyinde yer alır. Pafta: N36 – d3	Tarih: 2015 11.08.2015 Koordinat: 37° 1'12.43"N 35°42'41.23"E
Boyut: 300 x 200 m Yük: 15 m Rakım: 44 m	Bölge: Yukarı Ova Tanım: Orta büyüklükte, Yukarı ovaya geçişteki ilk höyüktür.	

Çevresel Kontekst		Buluntu /Mimari	
Anakaya üstü	□	Çanak çömlek	■
Su kenarı	■	Yontma Taş	■
Konglomera üstü	□	Sürtme Taş	□
Kıyı / ada Yerleşimi	□	Kemik	□
Vadi üzeri	□	Diğer	□
Vadi içi / Boğaz	□	Bina/ Duvar	□
Karstik Arazi	□	Mezar	□
Volkanik Bölge	□	Çukur vb.	□

Dönem: Neolitik, Kalkolitik, İTÇ, Roma, Orta Çağ

Not/Yorum: Konum olarak önemli bir alanda yer almaktadır. Çok fazla malzeme veren bir höyük değildir.	Durum-Tahribat: Yoğun tarımsal faaliyet devam etmektedir. Kuzeyinde bir sulama kanalı tahribatı yer alır.

İlgili Kaynaklar: Hrouda, 1998; Girginer vd, 2007

Ad: Hamdilli Mezarlık	Eski Adı:	Tip: höyük Tip No:

İl: Adana İlçe: Ceyhan Mahalle: Hamdilli	**Konum:** Hamdilli Mahallesinin 900 m. güneyinde yer alır. **Pafta:** N35C3	**Tarih:** 2015-2016-2017 **Koordinat:** 37° 1'31.63"K 35°55'35.45"D

Boyut: 240 x 200 **Yük:** 13 m **Rakım:** 60 m	**Bölge: Yukarı Ova** **Tanım:** Ceyhan'nın doğusunda, Çamdan Dağı'nın kuzeybatı eşik ucunda ter alan yerleşim, eğimli bir kalker anakaya üzerindedir. Bu özelliği ile höyükleşmiş bir yamaç yerleşimidir.

Çevresel Kontekst		Buluntu /Mimari	
Anakaya üstü	■	Çanak çömlek	□
Su kenarı	□	Yontma Taş	□
Konglomera üstü	□	Sürtme Taş	□
Kıyı / ada Yerleşimi	□	Kemik	□
Vadi üzeri	□	Diğer	□
Vadi içi / Boğaz	□	Bina/ Duvar	□
Karstik Arazi	□	Mezar	□
Volkanik Bölge	□	Çukur vb.	□

Dönem: Neolitik, Kalkolitik Dönem

Not/Yorum	**Durum-Tahribat:** Kuzey eteğinde boru hattı ve sulama kanalı geçmektedir. Höyük konisi hariç diğer alanlarda yoğun tarımsal tahribat devam etmektedir. Höyük konisi üzerinde de güncel mezarlıktan ötürü kısmi tahribat sürmektedir.

İlgili Kaynaklar: Girginer, S, 2007

Yerleşim	Detay	Koordinatlar	Sezon: 2015-2016
Hamdilli Höyük		37° 1'31.63" 35°55'35.45"	

ÇANAK - ÇÖMLEK			
Keramik Parçalar	**Sayı**	**Özellikler**	**Sayı**
Ağız Kenarı	68	DFBW Öncüsü	2
Dip	4	DFBW	12
Gövde	30	Çizi / Kazı Bezeme	1
Kulp	9	İmpresso	3
Amorf		Coba	-
		Halaf Boyalı	2
Toplam: 111			

BULUNTU		
Buluntu Tipi	**Sayı**	**Özellikler**
Taş balta	2	1 adet minyatür taş balta, 1 adet keski
Vurgaç	1	Çakıl Taşı
Sürtme Taşı	2	Havan eli
Bilezik	-	
Diğerleri	4	Pişmiş toprak ağırsak (1), taş mühür (1), biley taşı (1), Chipped disk (1),
Tanımlanamayan		
Toplam: 5		

Notlar: Çanak çömleğin çoğu el yapımıdır. Az sayıda geç dönem (Roma ve Orta Çağ) parçaları var. Formda grup olarak değerlendirilmeye alınmayan kırmızı astarlı çanak çömlek grubu yerleşmede en yoğun görülen gruptur. Bunun yanında kırmızı boyalı, krem üzeri kırmızı ve krem üzeri kahve boyamalı parçalarda bulunur. Başka bir mir malzeme grubu, daha kaba, özensiz açkılı, koyu krem rengindeki mal grubudur. Bu mal grubunun formları büyük ve açıktır.

Yerleşim: Hamdilli Höyük		Alan: Genel		Bölge: Yukarıova	
YONTMATAŞ					
Tip	Obsidiyen	Çakmaktaşı	Özel Alet Tipi	Obsidiyen	Çakmaktaşı
Çekirdekler			**Ok Uçları**		
Tek yönlü dilgi			Amuk		1
Naviform			Byblos		
Bir yüzlü (arka omurgalı)	1	3	Parça		1
Bir yüzlü (arka korteksli)		2	**Parçalanmış ok Uçları**	12	1
Konik					
Mermi Biçimli			**Kazıyıcılar**		
Mermi biçimli (arka kort.)			Ön	3	
Yonga çekirdek	1		Yan	11	1
Amorf		1	Yuvarlak		
Çekirdek parçası	3		Dilgi		
Bipolar çekirdek			**Düzelti Dilgi**		
Tanımlanamayan			Düzelti	17	13
Dilgiler			Budanmış		
Merkezi Dilgi:			Dişli		
Tam			Çentikli		1
Orta parça	112	29	Baskı	18	1
Alt bitim	33	5	Sırtlı		
Üst bitim	5	1	**Rmu (Retouch museum use)**		
Korteksli yan dilgi:					
Plunging/dalmalı:	1		**Orak Bıçağı**		4
Omurgalı dilgi:	14		**Deliciler**	1	
"Y" dilgi			**Kelemlar**		
Yongalar			**Mikrolitler**		
Korteksli		17	**Aracı**	4	
Korteksiz	131	17	**Tanımlanamayan Düzelti Alet**	14	6
Yenileme/tablet	1				
Omurgalı	1		**Diğer**		
Artıklar	9	3			
Tanımlanamayan Parç.	15				
Toplam:	327(%82)	74(%18)	**Toplam:**	80 (%74)	29(%26)

Notlar: Yontmataş malzemenin çoğunluğu obsidiyen den oluşmaktadır. Yerleşimde gözlemlenen alet parçalarına baktığımızda ise bu oran biraz değişmektedir. Her iki hammadde de yerleşimde yongalamanın yapıldığı belirgindir. Bu hammaddelerin yanısıra radyolarit hammadde de yerleşimde gözlemlenmiştir. Ok uçları parça halinde bulunmuştur. Parçalar Amuq tipi niteliği taşımaktadırlar.

Ad: Tatarlı Höyük	Eski Adı: Tazılı	Tip: Höyük Tip No:
İl: Adana İlçe: Ceyhan Mahalle: Tatarlı	**Konum:** Adana – Osmaniye sınırında yer alan Mustabeyli Kasabası'nın 5 km. kuzeyinde yer alır. **Pafta:** N36 – d4, N36 – d1	Tarih: 2008-2018 Koordinat: 37° 7'22.53"K 36° 3'3.11"D
Boyut: 1000 x 800 m. **Yük:** 37 m **Rakım:** 62 m	Bölge: Yukarı Ova **Tanım:** Yukarıovanın en büyük çoklu höyüğüdür. Üçtepeler volkanik alanının batısında, yoğun su kaynakları içerisinde konumlanmıştır.	

Çevresel Kontekst		Buluntu /Mimari	
Anakaya üstü	■	Çanak çömlek	■
Su kenarı	■	Yontma Taş	■
Konglomera üstü	□	Sürtme Taş	■
Kıyı / ada Yerleşimi	□	Kemik	□
Vadi üzeri	□	Diğer	■
Vadi içi / Boğaz	□	Bina/ Duvar	□
Karstik Arazi	□	Mezar	□
Volkanik Bölge	■	Çukur vb.	□

Dönem: Neolitik , Kalkolitik, İTÇ, Hitit, Demir Çağ, Helenistik, Bizans

Not/Yorum: Höyük çevresinde gerçekleştirilen yüzey araştırmlarından ve konteks dışı üst tabakalardan ortaya çıkan Neolitik Dönem'e ait malzeme değerlendirilmeye alınmıştır. Kuyluk, Bucak, Höyüğün güney yamacı, leçelik, keçebey höyük ve Berende tepesi larak toplama birimlerine ayrılmıştır.	**Durum-Tahribat:** Sitadelin üst kısmında 8 m. derinliğinde bir su deposu sitadel kısmında büyük tahribata neden olmuştur. Bucak mevkiinde yoğun tarımsal falliyet devam etmekle bereber, höyüğün doğu yarısı üzerinde günümüz köy yerleşmesi bulunur.

İlgili Kaynaklar

Seton – Williams, 1954, Sayar – Siewert, 1993, Girginer, 2007; Girginer – Collon, 2014

Yerleşim:	Detay	Koordinatlar	Sezon: 2015-2016
Tatarlı Höyük	Güneybatı		Gidiş Tarihi

ÇANAK - ÇÖMLEK			
Keramik Parçalar	**Sayı**	**Özellikler**	**Sayı**
Ağız Kenarı	44	DFBW Öncüsü	10
Dip		DFBW	6
Gövde		Çizi / Kazı Bezeme	4
Kulp		İmpresso	2
Amorf		Coba	
		Halaf Boyalı	1
Toplam: 44			

BULUNTU		
Buluntu Tipi	**Sayı**	**Özellikler**
Taş balta	12	
Vurgaç		
Sürtme Taşı		
Bilezik	1	
Diğerleri		Taş Kap parçası (1), Keski (2)
Tanımlanamayan		
Toplam: 16		

Notlar:

Yerleşim: Tatarlı Höyük	Alan: Güney - güneybatı yamaç	Bölge: Adana - Ceyhan

YONTMATAŞ

Tip	Obsidiyen	Çakmaktaşı	Özel Alet Tipi	Obsidiyen	Çakmaktaşı
Çekirdekler			**Ok Uçları**		
Tek yönlü dilgi			Amuk	6	6
İki yönlü dilgi	2		Byblos		1
Naviform			Parça		1
Bir yüzlü (arka omurgalı)		2	**Parçalanmış ok Uçları**		
Bir yüzlü (arka korteksli)		4			
Konik		1	**Kazıyıcılar**		
Mermi Biçimli			Ön	5	3
Mermi biçimli (arka kort.)			Yan	2	
Yonga çekirdek			Yuvarlak	8	3
Amorf			Dilgi		
Çekirdek parçası		2	**Düzelti Dilgi**		
Bipolar çekirdek			Düzelti	25	11
Tanımlanamayan			Budanmış	2	3
Dilgiler			Dişli		
Merkezi Dilgi:			Çentikli	2	
Tam			Baskı	23	12
Orta parça	13	18	Sırtlı		
Alt bitim	19	5	**Rmu** (Retouch museum use)		
Üst bitim		1			
Korteksli yan dilgi:		4	**Orak Bıçağı**		4
Plunging/dalmalı:		4	**Deliciler**		2
Omurgalı dilgi:			**Kelemlar**		
"Y" dilgi			**Mikrolitler**	3	
Yongalar			**Aracı**	7	4
Korteksli		3	**Tanımlanamayan Düzelti Alet**		
Korteksiz	11	11			
Yenileme/tablet		3	**Diğer**		Kenani 1
Düzeltili	4	6	**Chipped Disk**		3
Artıklar					
Tanımlanamayan Parç.					
Toplam:	49	64	**Toplam: 151**		

Notlar:

Yerleşim: Tatarlı Höyük	Alan: Kazı – Konteks dışı malzeme		Bölge: Adana - Ceyhan		
YONTMATAŞ					
Tip	Obsidiyen	Çakmaktaşı	Özel Alet Tipi	Obsidiyen	Çakmaktaşı
Çekirdekler			Ok Uçları		
Tek yönlü dilgi	2		Amuk	6	9
İki yönlü dilgi		1	Byblos	1	
Naviform		1 (?)	Parça	3	
Bir yüzlü (arka omurgalı)	7	2	Parçalanmış ok Uçları		
Bir yüzlü (arka korteksli)	2	5			
Konik			Kazıyıcılar		
Mermi Biçimli			Ön	6	1
Mermi biçimli (arka kort.)			Yan		2
Yonga çekirdek			Yuvarlak	4	
Amorf			Dilgi	1	1
Çekirdek parçası	4	2	Düzelti Dilgi		
Bipolar çekirdek			Düzelti	24	19
Tanımlanamayan			Budanmış	4	1
Dilgiler			Dişli		3
Merkezi Dilgi:			Çentikli	4	
Tam		2	Baskı	28	16
Orta parça	24	11	Sırtlı		
Alt bitim	15	12	Rmu (Retouch museum use)		
Üst bitim	1	5			
Korteksli yan dilgi:		1	Orak Bıçağı		4
Plunging/dalmalı:		2	Deliciler		5
Omurgalı dilgi:		2	Kelemlar		1
"Y" dilgi		1	Mikrolitler		
Yongalar			Aracı	2	
Korteksli		2	Tanımlanamayan Düzelti Alet		
Korteksiz	12	2			
Yenileme/tablet	1	1	Diğer		
Düzeltili	10	4			
Artıklar					
TanımlanamayanParç.					
Toplam:	78	53	Toplam: 146		
Notlar:					

Yerleşim: Tatarlı Höyük	Alan: Leçelik		Bölge: Adana - Ceyhan		
YONTMATAŞ					
Tip	Obsidiyen	Çakmaktaşı	Özel Alet Tipi	Obsidiyen	Çakmaktaşı
Çekirdekler			**Ok Uçları**		
Tek yönlü dilgi		1	Amuk	3	7
İki yönlü dilgi		2	Byblos		
Naviform			Parça		
Bir yüzlü (arka omurgalı)	1	4	**Parçalanmış ok Uçları**		
Bir yüzlü (arka korteksli)		2			
Konik			**Kazıyıcılar**		
Mermi Biçimli	1		Ön	1	3
Mermi biçimli (arka kort.)			Yan	1	
Yonga çekirdek	1		Dörtgen -balta form	1	
Amorf			Dilgi		
Çekirdek parçası		3	**Düzelti Dilgi**		
Bipolar çekirdek			Düzelti	8	29
Tanımlanamayan			Budanmış	2	
Dilgiler			Dişli		2
Merkezi Dilgi:			Çentikli		
Tam			Baskı	11	24
Orta parça	12	27	Sırtlı		1
Alt bitim	5	12	**Rmu** (Retouch museum use)		
Üst bitim					
Korteksli yan dilgi:	1	7	**Orak Bıçağı**		
Plunging/dalmalı:		3	**Deliciler**	4	3
Omurgalı dilgi:	1		**Kelem**		1
"Y" dilgi		1	**Mikrolitler**		2
Yongalar			**Aracı**	3	
Korteksli	3	2	**Tanımlanamayan Düzelti Alet**		
Korteksiz	61	3			
Yenileme/tablet	1	1	**Diğer**		Satır 1
Düzeltili	9	5			
Artıklar					
Tanımlanamayan Parç.					
Toplam:	96	73	**Toplam: 105**		
Notlar:					

Yerleşim: Tatarlı Höyük		Alan: Bucak		Bölge: Adana - Ceyhan	
YONTMATAŞ					
Tip	Obsidiyen	Çakmaktaşı	Özel Alet Tipi	Obsidiyen	Çakmaktaşı
Çekirdekler			**Ok Uçları**		
Tek yönlü dilgi			Amuk	4	2
İki yönlü dilgi	1	11	Byblos		
Naviform			Parça		
Bir yüzlü (arka omurgalı)	1	1	**Parçalanmış ok Uçları**		
Bir yüzlü (arka korteksli)		3			
Konik			**Kazıyıcılar**		
Mermi Biçimli			Ön	9	10
Mermi biçimli (arka kort.)			Yan	1	
Yonga çekirdek			Yuvarlak	4	5
Amorf			Dilgi		1
Çekirdek parçası	5	3	**Düzelti Dilgi**		
Bipolar çekirdek			Düzelti	26	17
Tanımlanamayan			Budanmış	7	2
Dilgiler			Dişli	2	
Merkezi Dilgi:			Çentikli	3	
Tam			Baskı	67	23
Orta parça	21	19	Sırtlı	1	1
Alt bitim	33	19	**Rmu**		
Üst bitim	6	2	**(Retouch museum use)**		
Korteksli yan dilgi:	1	5	**Orak Bıçağı**		6
Plunging/dalmalı:	3	5	**Deliciler**		3
Omurgalı dilgi:	4	4	**Kelemlar**	1	
"Y" dilgi	2	1	**Mikrolitler**		
Yongalar			**Aracı**	10	
Korteksli		101	**Tanımlanamayan Düzelti Alet**		
Korteksiz	160	7			
Yenileme/tablet		1	**Diğer**		Balta 2
Düzeltili	10	17			
Artıklar					
Tanımlanamayan Parç.	4				
Toplam:	251	198	Toplam: 250		
Notlar:					

Ad: Kuyluk Tepe	Eski Adı:	Tip: Höyük Tip No:
İl: Adana İlçe: Ceyhan Mahalle: Tatarlı	Konum: Tatarlı höyüğün 2 km batısında yer alır. Pafta: N36 – d4	Tarih: 2015- 2017 11.07.2017 31.10.2017 Koordinat: 37° 7'22.63" N 36° 2'5.91" E
Boyut: 600x400 m Yük: 10 -15 m Rakım: 50 m	Bölge: Yukarı Ova Tanım: Yükseltisi Tatarlı kadar olmasa da oldukça büyük bir höyüktür. Tatarlı höyüğün uydusu olabilir.	

Çevresel Kontekst		Buluntu /Mimari	
Anakaya üstü	■	Çanak çömlek	■
Su kenarı	■	Yontma Taş	■
Konglomera üstü	□	Sürtme Taş	□
Kıyı / ada Yerleşimi	□	Kemik	□
Vadi üzeri	□	Diğer	□
Vadi içi / Boğaz	□	Bina/ Duvar	□
Karstik Arazi	□	Mezar	□
Volkanik Bölge	■	Çukur vb.	□

Dönem: Neolitik, Kalkolitik, II. Bin yıl

Not/Yorum: Kapalı bir höyük, farklı mevsimlerde ziyaret edildi fakat Tatarlı kadar yoğun malzeme ile karşılaşılmadı. Güney yamaçta yontmataş malzeme çok yoğundur.	Durum-Tahribat: Kalkolitik döneme ait olduğu düşünülen mezarlar kaçak kazılar ile açılmış tahrip edilmiştir.

İlgili Kaynaklar: Girginer, 2007

Yerleşim: Kuyluk Tepe		Alan:		Bölge: Adana - Ceyhan	
YONTMATAŞ					
Tip	Obsidiyen	Çakmaktaşı	Özel Alet Tipi	Obsidiyen	Çakmaktaşı
Çekirdekler			**Ok Uçları**		
Tek yönlü dilgi			Amuk		
Naviform			Byblos		
Bir yüzlü (arka omurgalı)			Parça fırlatma ucu	1	
Bir yüzlü (arka korteksli)			**Parçalanmış ok Uçları**		
Konik					
Mermi Biçimli			**Kazıyıcılar**		
Mermi biçimli (arka kort.)			Ön		1
Yonga çekirdek			Yan	1	
Amorf			Yuvarlak		
Çekirdek parçası	1		Dilgi		
Bipolar çekirdek			**Düzelti Dilgi**		
Tanımlanamayan			Düzelti	6	8
Dilgiler			Budanmış		
Merkezi Dilgi:			Dişli		1
Tam			Çentikli		
Orta parça	6	5	Baskı	6	8
Alt bitim	12	3	Sırtlı		
Üst bitim			**Rmu** (Retouch museum use)		
Korteksli yan dilgi:					
Plunging/dalmalı:			**Orak Bıçağı**		2
Omurgalı dilgi:			**Deliciler**		
"Y" dilgi		1	**Kelemlar**		
Yongalar			**Mikrolitler**		
Korteksli		3	**Aracı**	2	
Korteksiz	23	4	**Tanımlanamayan Düzelti Alet**		
Yenileme/tablet					
Düzeltili	5	1	**Diğer**		
Artıklar					
Tanımlanamayan Parç.	2				
Toplam:	49	17	**Toplam: 36**		

Notlar: Höyükte, obsidiyen çakmaktaşına göre daha yoğun gözlemlenmiştir. Bir baskı dilgi çekirdeği parçası vardır. Çakmaktaşı gri, kahve, sarı, koyu sarı, beyaz renklerdedir. "Y" dilgi, düzeltili baskı dilgiler orak bıçağı tespit edilmiştir. Obsidiyen uç üst bitim dilgiden üretilmiştir. Sivri ucun arka yüzeyi yoğun düzeltilidir. Öz yüzeyde baskı dilgi çıkarımları mevcut. Dörtgen formlu (Buruk gibi) kazıyıcının üç kenarı düzeltilidir.

EK 2: LİSTELER

Liste 1: Mersin Höyük Mevkiileri				
	İsim	X	Y	İl/İlce
1	Gudubes Höyük	34,72891019	36,86214332	Mersin
2	Gudubes Kalesi	34,73423847	36,86115249	Mersin
3	Höyük Tepe	34,54002075	36,83055112	Mersin
4	Karaisalı	34,58311941	36,82823252	Mersin
5	Nacarlı Höyük	34,80708864	36,90170806	Mersin
6	Sakızöreni	34,67289476	36,89954024	Mersin
7	Ağzıdelik Höyük	34,99232012	36,78297173	Tarsus
8	Aliefendioğlu Höyük	34,91383439	36,86615539	Tarsus
9	Araplar Höyük	34,93297638	36,82486865	Tarsus
10	Arapoğlu Höyük	35,16307373	36,83078446	Tarsus
11	Beylice Höyük	34,75613023	37,08161003	Tarsus
12	Çatalca Köyü Höyük	35,01783019	36,82417676	Tarsus
13	Çiftlik Höyük	35,16122967	36,80594132	Tarsus
14	Dikili Höyük	35,18183416	36,99495051	Tarsus
15	Fakılar Höyük	35,07171393	36,87149409	Tarsus
16	Garinzade Höyük	35,30036158	36,93185255	Tarsus
17	Gölbaşı Höyük	35,19303702	36,9143324	Tarsus
18	Gözlükule Höyük	34,89595519	36,91241491	Tarsus
19	Hacep Höyük	35,18167385	36,92566891	Tarsus
20	Hacıbozan Höyük	35,00841033	36,93840882	Tarsus
21	Hacınuri Höyük	35,05859846	36,85398746	Tarsus
22	Hacıveysi Höyük	35,02006059	36,88573727	Tarsus
23	Hasanağa Höyük	34,93317778	36,80510212	Tarsus
24	Höyükbağ	35,08392679	36,88489501	Tarsus
25	Kanberhöyük	35,02643834	36,96897677	Tarsus
26	Karahöyük Tepe	34,82405262	36,9719588	Tarsus
27	Karanınhöyük	35,23453017	36,94526946	Tarsus
28	Kastel Höyük	35,14115884	36,9779773	Tarsus
29	Kerimbengi Çiftliği	35,14070436	36,9172332	Tarsus
30	Kızılin Başı	34,89328549	37,00863428	Tarsus
31	Mahmutağa Höyük	34,97219871	36,93872126	Tarsus
32	Mamirhöyük	35,18001757	36,8423372	Tarsus
33	Paşahöyük	35,79803963	37,2804551	Tarsus
34	Tahtanın Başı	34,88655872	36,99385773	Tarsus
35	Uzunkız Çeşmesi	34,90739997	36,98948541	Tarsus
36	Yaramış Höyük	35,05019628	36,84039996	Tarsus
37	Mağara 1	34,39057135	36,78887197	Erdemli

Liste 2.: Adana Höyük Mevkiileri				
	İsim	X	Y	İl/İlce
1	Adak Höyük	35,43890249	36,6827594	Adana
2	Ağzıbüyük	35,45186586	36,86412304	Adana
3	Arpacı Höyük	35,38285674	36,81638566	Adana
4	Avnipaşa Çiftliği	35,40662155	36,95658451	Adana
5	Bebeli Höyük	35,49637748	36,64723307	Adana
6	Buruk Güney	35,43472481	37,03293695	Adana
7	Çakal Höyük	35,48405618	36,84834364	Adana
8	Çakmak Tepe	35,82514548	36,81506031	Adana
9	Camili Höyük	35,44357794	36,93686684	Adana
10	Camili Mağaralar	35,44421154	36,93950463	Adana
11	Çatalhöyük	35,45205547	36,71980211	Adana
12	Çatalhöyük	36,01618575	37,25960408	Adana
13	Çatalhöyük	35,36568551	36,70607927	Adana
14	Çatalhöyük Tuzla	35,19733472	36,70097372	Adana
15	Çatalhöyük Tuzla	35,30086001	36,66321189	Adana
16	Cerecihöyük	35,63484752	36,93967389	Adana
17	Çiriştepe Höyük	35,58333321	36,83712435	Adana
18	Çotlu	35,50130705	36,86719655	Adana
19	Domuzhöyük	35,46348572	36,72352249	Adana
20	Domuztepe	35,48643267	36,69096618	Adana
21	Dörttekneli Höyük	35,520967	36,95427228	Adana
22	Emin Höyük	35,27215979	36,72406521	Adana
23	Gavurpınarı Mağaralar	35,42932947	36,61164121	Adana
24	Gökmusa Höyük	35,52439586	36,92714225	Adana
25	Gösteki Höyük	35,49885262	36,84291152	Adana
26	Gözma Höyük	35,34421876	36,63927702	Adana
27	Gümüşyazı Höyük	35,16226755	36,78739198	Adana
28	Hocalı Höyük	35,41219439	37,14566151	Adana
29	Höyük Bahçeköy	35,42789262	36,60163086	Adana
30	Höyük Düzü	35,35651107	36,70227678	Adana
31	İncirlik	35,43596965	36,98085137	Adana
32	Kameroğlu Höyük	35,727147	36,78701587	Adana
33	Karagöl Sırtı Bahçeköy	35,43121072	36,62178095	Adana
34	Karaoğlanlı	35,4351632	36,90090222	Adana
35	Kartal Höyük	35,45566274	36,75165157	Adana
36	Kayarlı Höyük	35,38285643	36,87016276	Adana
37	Kel Höyük	35,3219597	36,65669504	Adana

38	Kömeçli Höyük	35,42893493	36,62525519	Adana
39	Kürkçüler Höyük	35,51576656	36,96978089	Adana
40	Mazak Höyük	35,45036106	36,70212461	Adana
41	Misis Höyük	35,62356552	36,95759843	Adana
42	Nergis Höyük	35,42275286	36,67697371	Adana
43	Satçı Höyük	35,59197729	37,00565501	Adana
44	Şen Höyük	35,47358248	36,64815766	Adana
45	Şeyhmurat Höyük	35,42890036	36,88364384	Adana
46	Tanrıverdi Höyük	35,29111918	36,79130459	Adana
47	Taşhöyük	35,60423564	36,85531791	Adana
48	Taşlıhöyük	35,77524595	37,34378302	Adana
49	Taşlıhöyük Düzü Tuzla	35,29095972	36,66437721	Adana
50	Tepebağ Höyük	35,32944219	36,98584076	Adana
51	Terkaşan Höyük	35,4833288	36,76915459	Adana
52	Vayvaylı Höyük	35,62328877	36,9059771	Adana
53	Velican Höyük	35,30088186	37,07012011	Adana
54	Yarmca Höyük	35,56455228	37,08448222	Adana
55	Yenice Höyük	35,29649654	36,75294717	Adana
56	Yeniköy Höyük	35,23219126	36,79667686	Adana
57	Yerdelen Höyük	35,24728754	36,84815892	Adana
58	Adatepe Höyük	35,88979625	37,01290502	Ceyhan
59	Alan Höyük	35,67118253	37,10835276	Ceyhan
60	Bakırlı Çiftlik Höyük	36,02214037	37,13637905	Ceyhan
61	Berende Tepesi	36,06022543	37,10417937	Ceyhan
62	Bombacı Höyük	35,835036	37,00232899	Ceyhan
63	Botaş 2	35,93542775	36,90692244	Ceyhan
64	Botaş Höyük	35,91408449	36,88392589	Ceyhan
65	Boyalı Höyük	35,89713748	36,89587079	Ceyhan
66	Bozhöyük	35,97644171	37,05732689	Ceyhan
67	Çakmak Tepe	35,98022144	37,03824259	Ceyhan
68	Çamurlu Höyük	35,97641212	37,11387455	Ceyhan
69	Çatalhöyük	35,89046345	37,06225731	Ceyhan
70	Çatalhöyük	35,70285151	37,03769345	Ceyhan
71	Çatalhöyük Ceyhan	35,84934649	37,02141708	Ceyhan
72	Çiçekli Höyük	35,69731622	37,08218274	Ceyhan
73	Çokçapınar Höyük	35,70286012	36,98643664	Ceyhan
74	Davalı Höyük	35,71994192	37,12145033	Ceyhan
75	Davul Höyük	35,70633662	37,12789574	Ceyhan
76	Ekenler Çiftlik Höyük	35,83581283	36,96048168	Ceyhan
77	Ekin Höyük	36,01472463	37,20170717	Ceyhan
78	Gökdelenli Höyük	35,74281862	37,09362919	Ceyhan
79	Gök Höyük	35,74655389	36,92079091	Ceyhan

80	Gölovası Höyük	35,89249874	36,87043696	Ceyhan
81	Hacıgaffar Höyük	35,76005755	36,96178667	Ceyhan
82	Hacıköse Höyük	35,77871117	37,17222153	Ceyhan
83	Hacılar Höyük	35,81865667	37,00635058	Ceyhan
84	Hacımemeli Höyük	35,75680638	36,95340502	Ceyhan
85	Hardal Höyük	35,80978323	36,94542573	Ceyhan
86	Helhehöyük Tepe	35,81115589	37,18112648	Ceyhan
87	İsalı Höyük	35,74123367	36,93179255	Ceyhan
88	Kamışlı Höyük	35,97561662	37,17713134	Ceyhan
89	Kara Höyük	35,75929898	37,13594608	Ceyhan
90	Keçebey Höyük	36,03144353	37,12557983	Ceyhan
91	Kılı Höyük	35,88952109	37,12282384	Ceyhan
92	Kiremitli Höyük C	35,80869906	37,15648607	Ceyhan
93	Küçüktepe Höyük	35,89396168	37,10179714	Ceyhan
94	Kuyluktepe Höyük	36,03449544	37,12258385	Ceyhan
95	Mercimek Höyük	35,79718892	37,1038593	Ceyhan
96	Mercimek Höyük Tepe	35,89496915	36,88434339	Ceyhan
97	Mercin Höyük	35,83939593	37,05474737	Ceyhan
98	Molla Ahmet Höyük	35,86130588	37,05809959	Ceyhan
99	Mollaahmet 2 Höyük	35,85392725	37,05534913	Ceyhan
100	Murtazadamı Tepe	35,95488421	37,10555385	Ceyhan
101	Narlıören Höyük	35,83341799	36,86898234	Ceyhan
102	Nergis Höyük	35,76786594	37,12073316	Ceyhan
103	Ortataş Tepe Höyük	35,91410259	37,03835016	Ceyhan
104	Sel Höyük	35,96227278	37,1641609	Ceyhan
105	Sel Höyük	35,96059376	37,18893613	Ceyhan
106	Semerci Höyük	36,00865284	37,18556043	Ceyhan
107	Sirkeli Höyük	35,74416473	37,00306536	Ceyhan
108	Soğukpınar Höyük	35,68705617	36,9182684	Ceyhan
109	Süpürgeli Höyük	35,86838905	37,01692228	Ceyhan
110	Taşlı Höyük	35,8813561	37,3031995	Ceyhan
111	Tatarlı Höyük	36,04917918	37,12572954	Ceyhan
112	Tepesidelik Höyük	35,91605781	37,0703211	Ceyhan
113	Töngelek Höyük	36,03481272	37,10241549	Ceyhan
114	Topraktaş Tepe	35,90711682	37,04150874	Ceyhan
115	Tülek Höyük	35,87991461	36,95500422	Ceyhan
116	Yamalı Höyük	36,0855318	37,07114189	Ceyhan
117	Yücelerin Höyük	35,78748809	37,16817462	Ceyhan
118	Yunushöyük	35,80523953	36,9638244	Ceyhan
119	Zincirli Höyük	36,04645525	37,0856037	Ceyhan
121	Alapınar Höyük	35,85010209	37,34235273	Kozan
122	Ayvalı Höyük	35,73404772	37,28753989	Kozan

123	Bulduklu Höyük	35,88856453	37,37117271	Kozan
124	Eşekçi Höyük	35,7927407	37,33952103	Kozan
125	Eskihöyüktepe	35,58064096	37,3345299	Kozan
126	Eves Höyük	35,82384492	37,28276436	Kozan
127	Ferzin Höyük	35,62529032	37,32076179	Kozan
128	Hacılar Höyük	35,73137042	37,19384661	Kozan
129	Hinnaplı Höyük	35,99634434	37,31313246	Kozan
130	Höyük	35,74302906	37,16538498	Kozan
131	Höyük Tepe / Faydalı	35,59547747	37,24218731	Kozan
132	İmamoğlu Höyük	35,6431286	37,2258694	Kozan
133	Kaldırsop Höyük	35,72414721	37,41284908	Kozan
134	Kalenderin Höyük	35,83733788	37,2866717	Kozan
135	Karahöyük / Ufacıkören	35,71375821	37,31810166	Kozan
136	Kepirin Höyük	35,7921793	37,31704326	Kozan
137	Kiralı Höyük	35,79172465	37,25563329	Kozan
138	Kiremitli Höyük	35,68369211	37,26574436	Kozan
139	Kiremitli Höyük	35,70240981	37,33459376	Kozan
140	Kırgılı Höyük	35,76733576	37,26147333	Kozan
141	Kızılyar Höyük	35,75422619	37,43649491	Kozan
142	Oluğunönü Höyük	35,61311117	37,24715035	Kozan
143	Paşa Höyük	35,18754705	36,90659196	Kozan
144	Pekmezci Höyük	35,850581	37,3644104	Kozan
145	Sarı Höyük	35,73792401	37,21622953	Kozan
146	Şerefin Höyük	35,792823	37,29883313	Kozan
147	Sırbağı Höyük	34,69608109	36,86173948	Kozan
148	Taşlıhöyük Tarla	35,1818453	36,78187966	Kozan
149	Tepecikören Höyük	35,59517065	37,36548346	Kozan
150	Tepecikören Höyük	35,59339501	37,36492257	Kozan
151	Tilan Höyük	35,81351307	37,29666656	Kozan
152	Tırmıl Höyük	35,75258689	37,33909406	Kozan
153	Tömük Höyük	34,36586444	36,64513929	Kozan
154	Topraktepe Höyük	35,59718951	37,3032831	Kozan
155	Unhöyük Tepe	35,81188383	37,35519522	Kozan
156	Yarımhöyük / Ufacıkören	35,72513815	37,30958455	Kozan
157	Alipaşa Höyük	35,93136393	37,38581641	Kadirli
158	Anberinarkı Höyük	36,07103965	37,33971188	Kadirli
159	Arifhöyük Höyük	35,97756183	37,14038618	Kadirli
160	Aygır Höyük	36,02586153	37,39211459	Kadirli
161	Bozbükhöyük Tepe	35,80624862	37,21733085	Kadirli
162	Çalıklar Höyük	35,93664525	37,36691753	Kadirli
163	Cambaz Höyük	36,0274521	37,26322506	Kadirli
164	Çapul Höyük	35,83974521	37,24333998	Kadirli

165	Çatalhöyük	35,21180984	36,77719298	Kadirli
166	Faydalı Höyük	35,91165016	37,33441411	Kadirli
167	Frengil Höyük	36,00184347	37,40016195	Kadirli
168	Hindaplı Höyük	36,01207478	37,42709232	Kadirli
169	İkiz Höyük	36,00114843	37,14737347	Kadirli
170	Kanlı Höyük	35,88467535	37,29537231	Kadirli
171	Kara Höyük	35,70642925	37,26322357	Kadirli
172	Kara Höyük	35,98788286	37,40969707	Kadirli
173	Kartin Höyük	35,97625724	37,35871644	Kadirli
174	Lugmen Höyük	36,02294635	37,37094865	Kadirli
175	Mustafalı Höyük	35,9876284	37,41807422	Kadirli
176	Nebiler Höyük	35,93629238	37,34566755	Kadirli
177	Pasgüden Höyük	35,94776356	37,14293246	Kadirli
178	Sarıhasan Höyük	35,98621545	37,3120855	Kadirli
179	Semai Höyük	36,04442476	37,41704901	Kadirli
180	Şemsin Höyük	36,04514376	37,23391922	Kadirli
181	Taşçıkan Höyük	36,03796419	37,39182375	Kadirli
182	Taşlı Höyük Tepe	36,00153279	37,45418061	Kadirli
183	Taşlı Höyük	35,86659249	37,14155045	Kadirli
184	Taşlı Höyük	35,72715847	37,04600697	Kadirli
185	Taşlıhöyüktepe	36,07081779	37,25913479	Kadirli
186	Tosun Höyük	35,87225981	37,19587142	Kadirli
187	Vayvaylı Höyük	36,03258284	37,29747408	Kadirli
188	Yarım, Yarimca Höyük	35,82878717	37,14827356	Kadirli
189	Yılanlı Höyük	35,95000709	37,40922665	Kadirli
190	Kırmıt Höyük	36,10770922	37,13952951	Kadirli

Liste 3. Osmaniye Höyük Mevkiileri				
1	Domuztepe Aslantaş	36,26076235	37,29625642	Osmaniye
2	Kamışlı Höyük	36,13861526	37,13218742	Osmaniye
3	Kamışlıhöyük Tepe	36,16535688	37,12042961	Osmaniye
4	Mağaralı Tepe	36,09314781	37,1497784	Osmaniye
5	Otmanlı Höyüğü	36,3112342	37,38603945	Osmaniye
6	Taşlıhöyük Höyük	36,33025823	37,13479737	Osmaniye
7	Yapılıpınar / Boza Tepe	36,23802667	37,10176777	Osmaniye
8	Aşağıçiyanlı Höyük	37.330924	35.9521677	Osmaniye
9	Azaplı Höyük	37.38104659	36.02294085	Osmaniye
10	Karataşlıhöyük	37.12411954	35.18937546	Osmaniye
11	Narlı Höyük	37.39904501	35.9917135	Osmaniye
12	Tell Kovan Höyük	37.11982795	36.10937631	Osmaniye

EK 3: KRONOLOJİ TABLOSU

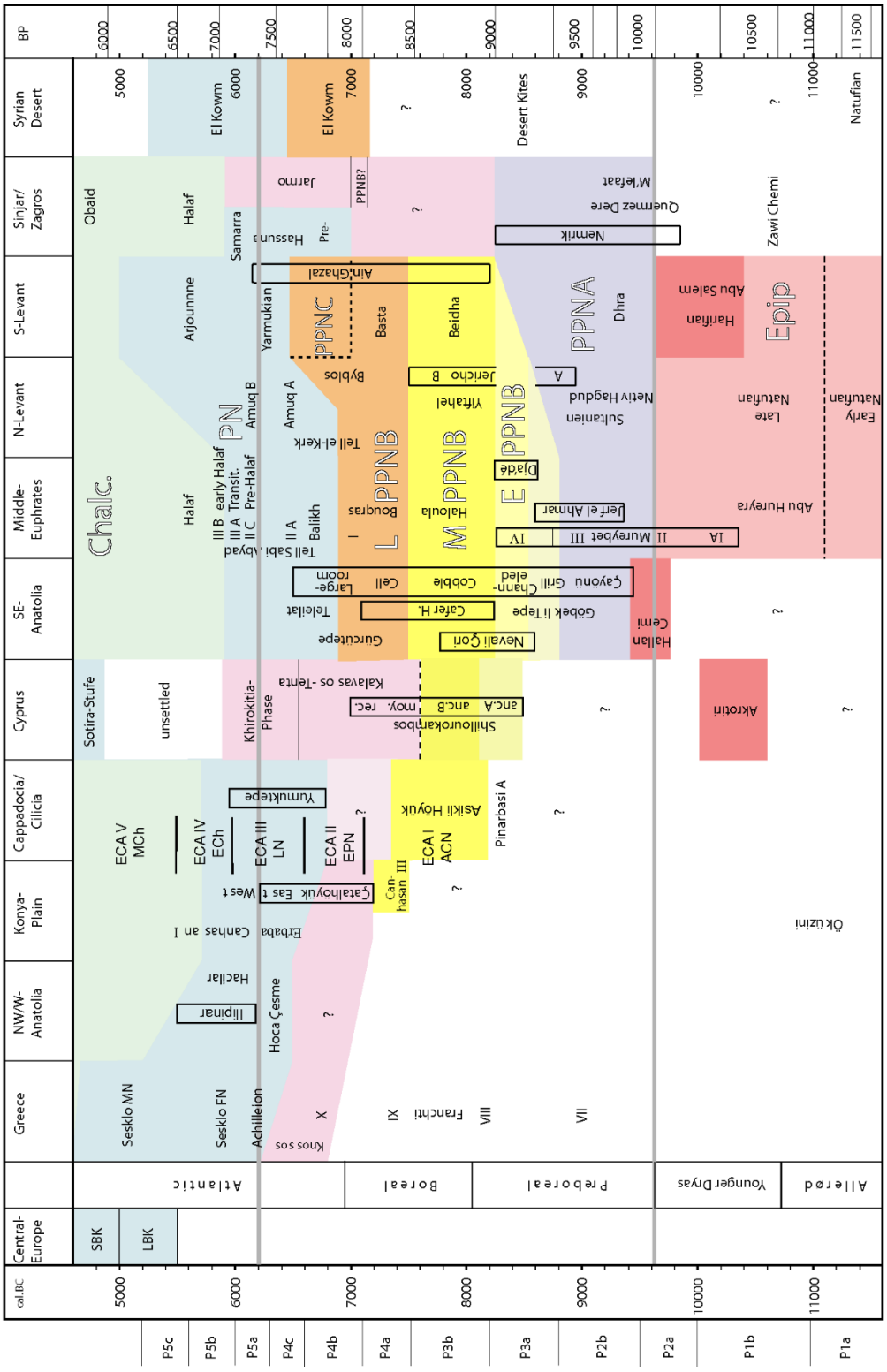

(Köln Üniversitesi Radiocarbon Database)

ÖZGEÇMİŞ

Arş. Gör. Orkun Hamza KAYCİ

KİŞİSEL BİLGİLER

Doğum Yılı: 18.12.1981
Doğum Yeri: ADANA
Telefon : 0536 791 44 24

E-Posta Adresi: orkunkayci@gmail.com, ohkayci@istanbul.edu.tr
Posta Adresi : Ordu Cad. Edebiyat Fakültesi. Prehistorya Anabilim Dalı Fatih / İstanbul

EĞİTİM BİLGİLERİ

Doktora, İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji / Tarihöncesi Arkeolojisi, 2013-

Yüksek Lisans, İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji / Prehistorya, 2010-2013

Lisans: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih – Coğrafya Fakültesi, Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi Anabilim Dalı

Lise: Hacı Ahmet Atıl Lisesi, Adana

Ortaokul: 24 Kasım Ortaokulu, Adana

İlk Okul: Özel Akdeniz Lisesi, Adana

YAPTIĞI TEZLER

Doktora, "Çukurova ve Orta Toroslarda Neolitik ve İlk Kalkolitik Dönem: Yeni Araştırmalar ve Çevre Bölgelerle İlişkiler", İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji / Tarihöncesi Arkeolojisi Nisan, 2015.

Yüksek Lisans, "Aktopraklık Verileri Işığında Son Neolitik İlk Kalkolitik Geçiş Sorunu", İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji / Prehistorya Haziran, 2013.

Lisans, “MÖ II.bin yılda Çukurova Bölgesinin Arkeolojik ve Filolojik Açıdan Değerlendirilmesi”, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih – Coğrafya Fakültesi, 2002.

AKADEMİK UNVANLAR/GÖREVLER

Arş.Gör., İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010 - Devam Ediyor (35. Madde)

Arş. Gör. Dumlupınar Üniversitesi, Akeoloji Bölümü, 2009

ARAŞTIRMA ALANLARI

Prehistorya

Neolitik

Tarihöncesi Yakındoğu

Tarihöncesi Çukurova

Obsidiyen

ARAZİ DENEYİMLERİ

1999 – 2000: Alacahöyük Kazısı/Çorum

2000: Zeugma Kurtarma Kazıları/Gaziantep

2001 – 2003: Saraga Höyük Kurtarma Kazıları / Gaziantep

2003: BTC Ham Petrol Boru Hattı Kurtarma Kazıları

Yüceören / Adana

Tetikom / Erzurum

Tasmasor / Erzurum

Büyükardıç / Erzincan

2004: BTC Ham Petrol Boru Hattı Gözetmen Arkeolog/ Limak – Punj Lloyd/Adana - Kayseri

2005: BTC Ham Petrol Boru Hattı Gözetmen Arkeolog/ Etimak – Erzincan

2006: Aphrodisias Kazısı / Aydın

2007: Bileç Höyük Kurtarma Kazısı/ Kayseri – Develi (Kayseri Müzesi)

2007 – 2009: Tatarlı Höyük Kazısı / Adana – Ceyhan

2009: Hasankeyf Höyük Kurtarma Kazısı/ Batman

2009 - 2010: Seyitömer Höyük Kurtarma Kazısı / Kütahya

2009 – 2010: Çiledir Höyük Kurtarma Kazısı /Kütahya/(Kütahya Müzesi)

2010 - 2013 Aktopraklık Höyük Kazısı / Bursa

2010- 2013 Gusir Höyük Kurtarma Kazısı/ SİİRT

2014 Niğde Tarih Öncesi Yüzey Araştırması / Niğde

2015 Yumuktepe Höyük Kazısı / Mersin

2015 Tepecik – Çiftlik Kazısı / Niğde

2015 Üçağızlı Mağarası Kazısı / Hatay

2016 Tarsus Gözlükule Höyük / Mersin

2016 Tatarlı Höyük Kazısı / Adana

2016 Yumuktepe Höyük Kazısı / Mersin

2017 Yumuktepe Höyük Kazısı / Mersin

2017 Osmaniye Yüzey Araştırması / Osmaniye

2017 Tatarlı Höyük Kazısı / Adana

2018 Yumuktepe Kazısı / Mersin

DESTEKLENEN PROJELER

"Neolitik ve Kalkolitik Dönemde Çukurova ve Orta Toroslar: Yeni Araştırmalar ve Çevre Bölgelerle İlişkiler", BAP Doktora, 53830, Araştırmacı, Devam Ediyor (Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın izniyle)

KATILDIĞI BİLİMSEL KONGRE/SEMPOZYUM VE BİLİMSEL TOPLANTILAR

Mersin Arkeoloji Günleri XXIII, “ Erdemli’nin Kaya Resmili Mağaraları”, İçel Sanat Klubü, Mersin, Ekim 2018

IFRAO 2018 / “A New Discovery in the Eastern Mediterranean: Hand Stencils of Doğu Sandal Caves, Mersin Province in Turkey, Bergamo, İTALYA, Eylül 2018

International Erdemli Symposium / “Mersin'in Tarihöncesi Dönemlerine ait Kaya Resimli Mağaraları: Akyapı / Alakapı, Arslanlı ve Doğu Sandal Mağaraları”, Mersin, Nisan 2018

İstanbul Üniversitesi 17.Arkeoloji Kazı ve Araştırmalar Toplantısı /Orta Torosların Tarihöncesi Dönemlere ait Kaya Resimli Mağaraları: Arslanlı ve Doğu Sandal Mağaraları, Erdemli / Mersin, İstanbul, Mayıs 2018

Halet Çambel Yüz Yaşında / Dünden Bugüne Çukurova'da Tarihöncesi Araştırmalar: Araştırma Gezileri ve Yüzey Araştırmaları, Osmaniye, Nisan 2017

3. Kilikya Kronolojisi Çalıştayı / Kilikya'nın Yakındoğu Neolitik Dönem Kronoojisindeki Yeri, , Mayıs 2017 From the Caucasus to the Arabian Peninsula: Studying Domestic Spaces in the Neolithic /The Yet Undiscovered Early Neolithic Communities of Cilicia, Paris, Fransa, Ekim 2015

6. Ulusal Biyolojik Antropoloji Sempoyumu / Neolitik ve İlk kalkolitik Dönemde Çukurova ve Orta Toroslar, Hacettepe Üniversitesi, Ankara, Ekim 2015

ÖDÜLLER VE BURSLAR

Machteld Mellink Fellows, American Research Institute in Turkey, Mayıs 2017

Suna & İnan Kıraç Vakfı, Akdeniz medeniyetleri Araştırma Enstitüsü Doktora Bursu, 2015

İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Bursu, 2015

YAYINLAR

Orkun Kayci, Yaşar Ünlü, Sedat Ateş, 2018

“ Mersin’in Mağara Resmileri, Anadolu’nun Elleri”, MAGMA, Sayı.35, s. 80 – 95.

Orkun Kayci, 2018

“Dünden Bugüne Çukurova'da Tarihöncesi Araştırmalar: Araştırma Gezileri ve Yüzey Araştırmaları” (Baskıda)

Orkun Kayci, Yaşar Ünlü, 2018

“Prehistoric Rock Art Caves in the Middle Taurus Region, Mersin – Arslanlı and Dogu Sandal Caves”, (Baskıda)

Orkun Kayci, 2019

“Çukurova Aşağı Ovanın Neolitikleşme Süreci (Baskıda)